

Ahi Evran Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dergisi

Cilt 3, Sayı 2, 2017

AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Sahibi

Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü adına
Doç. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK (Enstitü Müdürü)

Editör

Doç. Dr. Ayfer ŞAHİN

Alan Editörleri

Prof. Dr. Rüştü YEŞİL (Eğitim Programları ve Öğretimi)
Doç. Dr. Ayfer ŞAHİN (Sınıf Öğretmenliği Eğitimi)
Doç. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK (Eğitim Tarihi)
Doç. Dr. Mustafa KOCAOĞLU (Kamu Yönetimi)
Doç. Dr. Mustafa TÜRKYILMAZ (Türkçe)
Doç. Dr. Veli ÜNSAL (Tarih)
Doç. Dr. Yener BEKTAŞ (Antropoloji)
Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim KARADENİZ (Türkçe)
Yrd. Doç. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU (Uluslararası İlişkiler)
Yrd. Doç. Dr. Davut AYDIN (Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık)
Yrd. Doç. Dr. Erman AKILLI (Uluslararası İlişkiler)
Yrd. Doç. Dr. Işık Adak ADIBELLİ (Arkeoloji)
Yrd. Doç. Dr. Maksut YİĞİTBAŞ (Türk Dili ve Edebiyatı)
Yrd. Doç. Dr. Menderes ÜNAL (İngilizce)
Yrd. Doç. Dr. Murat TUĞLUCA (Tarih)
Yrd. Doç. Dr. Oktay AKTÜRK (İktisat)
Yrd. Doç. Dr. Remzi CAN (Türkçe)
Yrd. Doç. Dr. Uğur BAŞARMAK (Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi)
Yrd. Doç. Dr. Yurdal DİKMENLİ (Coğrafya Eğitimi)
Yrd. Doç. Dr. Yusuf Ziya OLPAK (Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi)

Akademik Danışma Kurulu

Prof. Dr. Adem ÖĞÜT (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet AY (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL (Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Çiğdem ÜNAL (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)
Prof. Dr. Fırat PURTAŞ (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Filiz Nurhan ÖLMEZ (Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL (Amasya Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet TAŞDEMİR (Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa YILMAZ (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Nadir İLHAN (Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Neşe ATİK (Namık Kemal Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan SEVER (Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Refik BALAY (Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Sema ETİKAN (Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Vefa TAŞDELEN (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Yakup ÇELİK (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN (Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Yonca ANZERLİOĞLU (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Yücel KABAPINAR (Marmara Üniversitesi)

Bu Sayının Hakemleri
Cilt 3, Sayı 2, 2017

Dr. Ahmet Cem ERKMAN
Dr. Ahmet KAVLAK
Dr. Ahmet Salih ŞİMŞEK
Dr. Ahmet SAPANCI
Dr. Ali MEYDAN
Dr. Alpaslan GÖZLER
Dr. Cemalettin İPEK
Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ
Dr. Dilek ALTUN
Dr. Emre ÜNAL
Dr. Faruk LEVENT
Dr. Fatih Ferhat ÇETİNKAYA
Dr. Fikret EFE
Dr. Galip AKIN
Dr. Gülay GÜNAY
Dr. Kadir ÖZKAYA
Dr. Mehmet Zafer DANIŞ
Dr. Menderes ÜNAL
Dr. Meryem SALMAN

Dr. Muhammet KANTER
Dr. Murat ÖZYAVUZ
Dr. Nihat ÇALIŞKAN
Dr. Nilüfer ŞAHİN PERÇİN
Dr. Nuri BALOĞLU
Dr. Oktay YİVLİ
Dr. Osman TUTAL
Dr. Oya Esra BEKTAŞ
Dr. Ömer BOZKURT
Dr. Özgür BABAYİĞİT
Dr. Seçil SAĞIR
Dr. Timur GÜLTEKİN
Dr. Tuğba KİPER,
Dr. Turhan ÇETİN
Dr. Tülay ZORLU
Dr. Velittin BOYNUKARA
Dr. Yasemin KUŞDEMİR
Dr. Yener BEKTAŞ
Dr. Yurdal DİKMENLİ

Doç. Dr. Ayfer ŞAHİN (Editör) 0 (386) 280 43 01

Yrd. Doç. Dr. Dilek ALTUN (Sekretarya)
Arş. Gör. Mustafa ARMUT (Sekretarya)

Yrd. Doç. Dr. Ömer Faruk İSLİM (Dizgi)

e-posta: sbed@ahievran.edu.tr

**AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ**

Cilt 3, Sayı 2, 2017

Hatice Güler

Ortaçağ İslâm Dünyası Coğrafi Eserlerine Genel Bakış: El-Ömerî ve Eseri Mesâlikü'l-Ebsâr Örneği..... 90

Çağrı Öztürk Demirbaş, Mustafa Türkyılmaz & Mustafa Armut

Kırşehir Şehir Algısı Ölçeğinin Geliştirilmesi103

Mesut Gün & İlhami Kaya

Seçmeli Medya Okuryazarlığı Dersi Uygulamasının Öğrencilere Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme..... 119

Yurdal Dikmenli & Turhan Çetin

Coğrafya Öğretmen Adaylarının Hindistan'a İlişkin Bilgi Düzeyleri 133

Mustafa Güçlü & M. Çağatay Özdemir

Eğitim Hareketleri Dergisi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi 145

Sadık Yüksel Sivacı & Yasemin Kuzu

Bağımsız Çalışabilme ve Sorumluluk Alabilme Yetkinliği Ölçeğinin Geliştirilmesi 155

Tuncer Fidan

Örümcek Ağı Olarak Örgütler: Örgütsel Ağlara İlişkin Metaforik Bir Değerlendirme 169

Rıdvan Karabulut, Hüseyin Mertol & Ayşe Alkan

Üstün Yetenekli/Zekâlı Öğrencilerin Medyaya Yönelik Metafor Algıları 187

Muammer Ak & Olgun Közleme

Yaşlı Yoksulluğu 197

Nurten Gökçalp

Yaşlılık ve Etik 209

Mehmet Zafer Danış, Hüseyin Zahid Kara

Üniversite Öğrencilerinin Yaşlı Bireylere İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Araştırma 221

Alpay Hekimler

Yaşlılara Yönelik Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Bakım Sigortası: Federal Almanya Örneği
..... 235

Erkan Aydıntan, Muteber Erbay, Filiz Tavşan, Dilara Onur, Aylin Aras, Burcu Efe Ziyrek & Pınar Küçük

Yaşlı Kullanıcı Odaklı Mekân Tasarımı: Bir Farkındalık Atölyesi..... 245

Aylin Görgün Baran

Yaşlandıkça Hayatın Neden Çabuk Geçtiğine Dair Bir Deneme 261

Galip Akın

Yaşlanmada Fiziksel Aktivite ve Egzersizin Yeri 271

Kazım Sarıkavak

Türk-İslam Geleneğinde Yaşlılara Verilen Değer 281

Maksut Yiğitbaş

Bir Rindin Yaşlanma Sorunu 289

Nevin Göksal

Eski Anadolu Toplumlarında Yaşlı Bireylerde Dejeneratif Eklem Hastalıkları 301

Recep Yıldız, Gözde Ömeroğlu & Nur Terim

Yaşlı Penceresinden Yaşlı Ayrımcılığı: Bursa ve Yalova Örneği 313

Şamil Öçal

İnsan Hayatının Değeri ve Yaşlılık Sorunu 331

Gülüşan Özgün Başbüyük, Yener Bektaş, Ziynet Çınar, Faruk Ay & Abdullah Alan

Huzurevinde Kalan Yaşlılarda Malnütrisyon Sıklığı 339

Kadir Özkaya

Konut Sirkülasyon Alanlarında Yaşlı Bireylerin Düşme Riskinin Azaltılması..... 349

Mükerrem Arslan & Erdi Ekren

Yaşlı Kişilerin Sağlığı Ve Etkinlikleri İçin Terapi Bahçeleri 361

Sezen Soner & Serdar Aykut

Alzheimer Hastalık Sürecinde Bakım Veren Aile Üyelerinin Yaşadıkları Güçlükler ve Sosyal Hizmet 375

Ortaçağ İslâm Dünyası Coğrafi Eserlerine Genel Bakış: El-Ömerî ve Eseri Mesâlikü'l-Ebsâr Örneği

Hatice Güler

Ahi Evran Üniversitesi Rektörlüğü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Kırşehir.

haticeozkara9@gmail.com

ORCID ID:0000-0002-8544-2734

Geliş tarihi: 23.05.2017

Kabul Tarihi:

25.11.2017

ÖZ

Coğrafya eserleri telif etmek, Müslümanların önem verdikleri ve en çok geliştirmeye gayret ettikleri bir durumdur. Esasında Ortaçağ İslâm âlimleri coğrafyayı tarihe yardımcı bir ilim olarak addederek eserler vücuda getirmişlerdir. Çünkü tarihî malzeme ancak belli bir kronoloji ve mekâna oturtulduğunda ilmî açıdan bir değer kazanıyordu. Tarih yanında coğrafya sahasında da mühim eserler kaleme alan İslâm âlimleri ekvatoru, enlem, boylam dâirelerinin uzunluğunu, aralarındaki mesafelerin uzaklığını bu günkü hesapların sonuçlarına çok yakın bulmuşlardır. Verdikleri bilgilerin kayda değer bir kısmı gözlemlere dayanıyordu. Bu coğrafya kitaplarının bir kısmı o zaman bilinen bütün dünyadan, bir kısmı ise İslâm dünyası ve komşularından bahsediyordu. Memlûkler zamanında yaşamış, Kâtip Dimâşkî adıyla tanınan Şehâbeddin Ebû'l-Abbas tarafından yazılan, üç ansiklopedik eserden en meşhuru olan Mesâlikü'l-Ebsâr fi-Memâlikü'l-Emsâr adlı muazzam eser, tarih, coğrafya, devlet teşkilatı, idarecilik bakımından önemli kaynaklar arasında sayılmaktadır. Aynı zamanda biyografi bakımından çok değerlidir. Çalışmamızda İslâm ülkelerinin tarihî coğrafyasına ait olan el-Ömerî'nin Mesâlikü'l-Ebsâr adlı eseri bağlamında İslâm dünyasındaki coğrafya eserlerine dair genel bir değerlendirme yapmış bulunmaktayız. Bu makale, coğrafyanın tarihe yardımcı bir ilim olmasını oldukça mâkûl değerlendirerek coğrafyaya dayanmayan tarih kitabını tarih değil roman olarak gören bir zihniyete dayanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Coğrafya, Memlûkler, Tarih, El-Ömerî, Mesâlikü'l-Ebsâr.

A General Evaluation of the Middle Eastern Islamic World Geographical Books: El-Ömerî and His Book Mesâlik el-Ebsar

ABSTRACT

It is a situation in which the copyright of the geography is copyrighted, and the Muslims attach importance and try to develop the most. In fact, medieval Islam scholars have brought art into the body by considering it as an auxiliary science. Because historical material only gained a scientific value when placed in a certain chronology and space. The history of the equator, the latitude, the longitude (meridian), the distances of the distances between them are very close to the results of these calculations. A significant portion of the information they provided was based on observations. Some of these geographical books were talking about the whole world, then some of the world of Islam and its neighbors. The magnificent work called Mesâlikü'l-Ebsâr fi Memâlikü'l-Emsâr, written by Şehâbeddin Ebû'l-Abbas, who lived in the time of the Mamluks and was known as Kâtip Dimaski, is the most notable of the three encyclopedic works and is an important source of history, geography, state organization and administration. It is also very valuable in terms of biography. We have made a general assessment of the geographical works of the Islamic world when we work in the context of al-Omari's Mesâlikü'l-Ebsâr, which belongs to the historical geography of Islamic countries. This article is based on a philosophy that sees history as a novel, not a history, but a geographical one that is quite helpful to geography. This article is based on a philosophy that sees history as a novel, not a history, but a geographical one that is quite helpful to geography.

Keywords: Geography, Mamluks, History, El-Ömerî, Mesâlikü'l-Ebsâr.

Giriş

Tarihî malzemenin belli bir kronoloji ve mekâna oturtulduğunda ilmî açıdan değer kazanmasını sağlayan coğrafya ilminin isimlendirilmesi, bu ilmin vasfına dâir ışık tutmaktadır. Coğrafya kelimesine müteâkiben “sûretü'l-arz” kelimesi kullanılmıştır. Çünkü coğrafya kelimesi iki kelimedenden müteşekkildi. “Ceo” (geo) kelimesi yer (arz), “rafya” (graphy) kelimesi de “sûret” manasına gelmektedir. Fakat daha sonra farkına varıldı ki “sûretü'l-arz”, bir tek kelime olarak kullanılmayan, sıfatlar vesâire için kullanılan bir tabirdi. Coğrafya kelimesi, coğrâfi, coğrâfiyyun gibi

tek kelime olarak daha kolay kullanıldığı için yine eski kelime olan coğrafyaya dönüldü ve bu Arapça bir kelime haline geldi (Hamidullah, 2013: 15).

İslâm memleketleri ile ilgili İslâm coğrafyacılarının yaptıkları tasvirlere bakıldığı vakit bu tasvirlerin sadece fizikî şartlara ve iklim şartlarına değil, umrânın hayatına, muhtelif bölge kültürlerine, medenî gelişimine dâir mufassal bilgi içerdiği görülmektedir. Müslümanların coğrafya mâlumâtı sadece halifelikle sınırlı kalmamış, ticârî bağlantılar vesilesiyle Hindistan'a, Sind Adası'na ve Çin'e giden deniz yolu da öğrenilmişti. Müslümanlar için muğlak kalan ise Japonya olmuştur. İslâmî eserlerde mufassal olarak tasvir edilen Çin Yolu'ndan başka, Tibet ve Yedisu havâlisindeki Çü ve Sibirya'da İrtiş ve Yukarı Yenisey kıyılarındaki Orta Asya göçebe hanlarının ordugâhları cihetindeki yollar hakkında tabiatıyla bilgileri vardı (Barthold-Köprülü, 1963: 163).

13. yy. coğrafya müelliflerinden Yâkût'un alfabe sırasına göre tertip ettiği muazzam sözlüğü olan *Mu'cemü'l-Buldân*, son derece kapsamlıdır. Çağdaş olanla antik olan malzeme arasında bir ayırım yapmayan bu eserin F. Wüstenfeld tarafından 1866-1873 seneleri arasında tahkik edilen "*Jaqt's Geographicshes Wörterbuch*" ve 1955-1957 seneleri arasında Beyrut'ta beş cilt halinde neşredilen "*Mu'cemü'l-Buldân*" olmak üzere iki matbû nüshası mevcuttur (Humphreys, 2004: 39). Ebû'l-Fidâ'nın *Takvimü'l-Buldân* (1321) adlı eseri de değerli bir derlemedir. Ayrıca W. Barthold, *Turkestan Down to the Mongol Invasion* (1927) adlı eserinin birinci bölümünde Orta Asya ile ilgili coğrafya edebiyatını esaslı bir şekilde tanıtmıştır. W. Barthold'un, Minorsky tarafından yayınlanan *Hudûdu'l-A'lâm*'in önsözündeki değerlendirmesi eski Müslüman dünyasının coğrafya edebiyatı hakkındadır. Ayrıca J.H. Kramers, İslâm Ansiklopedisi *Dijugrafiya* makalesi de değerli bilgileri muhtevîdir. Doğudaki halife ülkelerine dair Le Strange'nin *The Lands of the Eastern Caliphate*, (1905) adlı eserinde ve İran'a dair P. Schwartz'ın *İran im Mittelalter Nach Den Arabischen Geographen*, (1896-1934) mühim bilgiler vardır. Carl Brockelmann'ın coğrafya ve tarih edebiyatına temel teşkil eden el kitabı *Geschichte Der Arabischen Literatur*, (1898-1902) ile bunu tamamlayan *Supplementband*, (1936) kayda değerdir. Bilhassa H.A.R. Gibb, *Tar'rih E.İ. Ergb.*, (1906-1908) çalışması da coğrafyaya dair mâlumât edinmek isteyen herkes için başvuru kaynağı niteliğindedir (Rásony, 1983:163). Fuad Köprülü'nün İslâm coğrafyacıları hakkındaki kitabının ilk neşrindeki izahlarına ve Türklerin coğrafyaya hizmetleri hakkında en toplu bibliyografya olarak değerlendirilen J. H. Kramers'in İslâm ansiklopedisinde yer alan *Dijugrafiya* maddesindeki bibliyografyaya, yeni bibliyografik bilgiler eklenmiştir ki bu çalışmaların künyesi şu şekildedir: Wadie Jwaideh, Yâkût er-Rumi, (1959) *The Introductory Chapters of Yâkût's Mu'cem el-Buldân*, Washington; el-İdrisî, Ahmed, S. Maqbul, (1960) *İndia and the Neighbouring Territories in the Kitap Nüzhet el-Mushtak fi-İhtirâk el-A'fâk of el-Sherif al-İdrisi* ve son olarak J. H. Kramers, (1954) *Analecta Orientalia*, Leyden. Sözkonusu makaleler mecmuasında J. H. Kramers'in İslâm coğrafyacılığına dair başlıca şu yazıları vardır (Barthold-Köprülü, 1963: 164-165):

- a) İran An'anesinin Arap coğrafyacılığı üzerinde nüfuzu;
- b) X. asırda Érythré;
- c) İslâmların Klasik Coğrafya Edebiyatı;
- d) El-Birûnî, Coğrâfi Tûl Derecelerinin Ölçülmesi

VIII-XVIII. asırlar İslâm coğrafyacılarının ve seyyahlarının çalışmaları sadece bunlarla kalmamıştır. Ayrıca bu seyyahların Uzak Şark'a ait bıraktıkları metinlerin açıklamalı tercümesi, Gabriel Ferrand tarafından *Relations de Voyages et Textes Geographiques Relatif a'l Extreme-Orient*, adı ile 1913-1914 seneleri arasında Paris'te neşredilmiştir (Barthold-Köprülü, 1963: 163).

Arapça'da yazılmış ilk bağımsız coğrafya eserleri, başta yolcular için yazılmış olan yol rehber kitapları olmak üzere, yol ve menzillerle ilgili olanlardır. İranlı bir aileden gelen İbn Hurdadbih, (öl.912) posta ve istihbarat hizmetlerinin başı olarak *el-Mesâlik ve'l-Memâlik* (Neşr. De Goeje, Leyden, 1889) adlı bir dizi eserin yazılmasına girişti; bunun ilki 846'da ortaya konulmuştur. Tarihi bakımından yer ve mevkîlerin tayin ve tespiti yani topografi açısından bilhassa önem taşıyan bu eser, İbnu'l-Fakih, İbn Havkal, el-Makdisî ve daha sonra gelen coğrafyacılar tarafından istifâde edilen bir eser olmuştur. Ermenistan ve Horasan taraflarında yetişmiş olan Şiî mezhebe mensup İbn Vâzih el-Ya'kûbi, 891-892 senelerinde topoğrafik ve iktisâdî açıdan yeni bir üslûb getiren *Kitâbu'l-Buldân* adlı

eserini meydana getirdi. Hristiyan bir aileden dünyaya gelen ve sonradan Müslüman olan, Bağdat'taki merkezi teşkilatta devlet gelirleri muhâsibliği vazifesine getirilen Kudâmet İbn Câfer, 928 senesinden az bir zaman sonra *Kitâbu'l-Harâc* adlı eserini tamamladı. Bu eserde, halifelik eyâlet sistemi, vergi sistemi, berid teşkilâtı hakkında bilgi verilmiştir. Yine İran menşeele diğer bir coğrafyacı İbn Rüstem, yaklaşık 903 senesinde *el-A'laku'n-Nefise* adlı eserini Arapça olarak telif etti. El-Hemadânî diye de adlandırılan İbnu'l-Fakih, 903 senesinde, el-Makdisî ve Yakut tarafından sık sık nakiller yapılan özlü bir coğrafya eseri olan *Kitâbu'l-Buldân*'ını (Neşr. De Goeje, Leyden, 1892) meydana getirdi (Hitti, 2011: 523).

Memlûkler devrinde ise coğrafya sahasında yazılmış en önemli eser Ebû'l-Fidâ'nın İslâm âlimlerinin yazdıkları coğrafya kitaplarındaki eksikliklere temas ettiği *Takvimu'l-Buldân* adlı sistematik kitabıdır. Müellif kitabında Çin, Hind, Avrupa, İç Afrika ülkeleri halkları hakkında İslâm coğrafyacılarının bilgilerinin nâdir olduğunu söylemiştir. Daha önce yazılan coğrafya, astronomi kitaplarından faydalanarak eserini İbn Cezle'nin *Takvimu'l-Ebdân* adlı eseri tarzında cetvellerle zenginleştirmiştir. Şemseddin ed-Dimaşkî (ö. 1327) *en-Nuhbetu'd-Dehr*, İbnu'l-Verdî (ö. 1457) *Harîdetu'l-Acâib*, İbn İyas (ö. 1523), *Neşku'l-Ezhâr* adlı eserlerinde coğrafyadan bahsetmiştir (Şeşen, 2012: 504).

Memlûk devleti zamanı müelliflerinden En-Nüveyrî'nin, bir kâtibe gerekli olan bütün bilgileri içeren, zamanın bütün bilimlerini içeren, içinde edebiyat, şiir, astronomi, coğrafya, siyâset, idâre, tarih, hayvanlar, bitkiler hakkında bilgi veren ansiklopedisi, Türk tarihinin en önemli kaynaklarından olan *Nihâyetü'l-Ereb fi-Fünûni'l-Edeb*'i (Togan, 1985: 203) beş dalda tertip edilmiştir. Tarih kısmı on birinci ciltten sonra kitabın sonuna kadar devam etmektedir. Avrupa'da çok erken tanınan kitaplardandır.

Teorik astronomi üzerine yazılmış olan İbnü's-Şâtir'in eseri hâricindeki bütün Memlûk eserleri veya Memlûk döneminde popüler olan daha erken dönem telifleri Batlamyus'a dayanır. Endülüslü Câbir İbn Eflâh'ın ve XII. yüzyıl Maveraünnehirli astronom el-Harakî'nin eseri üzerine bir yorum yazan Memlûk dönemi Kâhiresi'ndeki el-Cüzcânî'nin eseri mevcuttur. Kâhire'deki Turuntay Medresesi'nde bir müderris olan Tâceddin et-Tebrizî, aritmetik, geometri, astronomi ve astroloji ile ilgili kısa bir eser yazdı ki bu eser yeterince kullanılmamış Kâhire'de ünik bir el yazması olarak bulunmaktadır. Ömer el-Fârisî'nin Nâsireddin'in Tezkiresi üzerine yaptığı ve Hama Eyyübî meliki Ebû'l-Fidâ için telif ettiği eseri de -Batlamyus ile ilgili olmayan astronominin birtakım yönlerini ele almasına rağmen- yine fazlasıyla kullanılmadığı anlaşılmaktadır (King, 2011: 43).

Coğrafi eserlerin kaleme alınmadan önce olmazsa olmazı elbette ki şahitliklere dayalı somut verilerin derlenmesidir. Derleme ise bu ilmin labaratuvarı olarak addedilebilecek fizikî çevrede seyyah gözüyle gerçekleşir. Ancak seyahat; baş döndüren güzellikleri arama, çeşitli ülkelerin değişik semaları altında herbirine ait his ve intibaları kaydetme anlamına gelmiyordu. O günlerde seyahat örf ve adetleri, normları, felsefeleri, dinleri karşılaştırmak ve bir izâfiyet kavramına ulaşmak, münâkaşa, şüphe etmek demektir. Bilinmeyenleri bulup göstermek için dünyayı köşe bucak dolaşanlar arasında birden daha fazla serbest fikirli kişi vardı (Hazard, 1996: 31). Tanca'da doğan ve Berberî kabilelerinden birine mensup olan Şemseddin lakaplı İbn Batûta'nın hac yolculuğu ile başlayan yirmi dokuz senelik seyahatindeki müşâhedelerini yazdığı eseri *er-Rihle*, Memlûk devleti coğrafyası için son derece önemli bilgiler ihtivâ eder. Seyahati esnasında yaşayan halklar ve âdetleri, kıyâfetleri, yeme kültürü, dinî yaşam ve topoğrafya hakkında güvenilir bilgiler vermiştir. Öyle ki, kendisine bir müsteşrik tarafından *er-Rehhâle el-Emin* lakabı verilmiştir (Günaltay, 1991: 345). El-Ömerî'nin Mesâlik'de verdiği bilgilerle örtüştüğü bilinmektedir. Bir başka coğrafya eseri ise Yâkût'un, *Mu'cemu'l-Buldân* adlı eseridir. Alfabetik olarak tanzim edilmiş büyük bir coğrafya lügâtidir. El-Mesûdi'nin, *Murûcu'z-Zeheb* adlı eseri bu tarihi coğrafya tarzındaki ansiklopedik eserinde müellif, ilmî merak ve geniş fikirliliği ile tipik İslâmî konuların tamamen dışına taşmıştır (Şâkir Mustafa, 1983: 286-287).

XIV. ve XV. asırlar İslâm tarihçiliğinin Memlûk Türk Devleti teşkilâtı, coğrafyası ve idârî müesseseleri ile ilgili en mühim yapıtlarından olan el-Ömerî'nin kaleme aldığı *Mesâlikü'l-Ebsâr fi-*

Memâlikî'l-Emsâr adlı yirmi yedi ciltlik ansiklopedik eserin Ortaçağ İslâm dünyası coğrafi eserleri bağlamında değerlendirmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Şehâbeddin Fazlullah El-Ömerî, görevi icâbı elinde bulunan muazzam hazineyi işleyerek, anlatısındaki temayı Memlûk Devleti mekanizmasına şekil veren temel müessese ve usullere dayandırmıştır. Mısır ve Şam merkezli Memlûk devleti coğrafyasının bitki-hayvanları, madenleri gibi karakterize olmuş literatürü ve ekonomik hayatının aynası olmuş yapıyı kullanılmış olan paralar ve sultanlığın gelirleri çerçevesinde tafsilatlı bir sûrette sunmuştur. Topografik ve tarihî verinin sağlam bir malumatla yorumlandığı bu yapının ilk elden Arapça bir kaynak olması hasebiyle günümüz münevverleri için başucu kaynağı olacağı düşüncesindeyiz. Abbâsî-Selçuklu-Eyyûbî-Memlûk çizgisinde ilerleyen devlet teşkilatı Türk-İslâm medeniyeti aynılığı ile Osmanlı devletine intikal etmiştir. Aynı medeniyet sınıfına dâhil olmaları hasebiyle madden ve manen ortak paydada yer alan bu çizgi, yayıldıkları sahalara itibâriyle müşterek fizikî çevrenin mahsulü olmuşlardır. Dolayısıyla benzer durumlara benzer kurumlarla çare aramaları gayet tabidir. İşte üzerinde durduğumuz konuya örnek teşkil edebilecek bu eser; insan ile fizikî dünyanın birbirine uyma çabası şeklinde tarif edebileceğimiz coğrafyanın şahitliği ile müphemlikten uzaklaştırılmıştır. Coğrafyanın şahitliği hususunun, tarih ilmi için ne vechle önem arzettiğini tarih rahle-i tedrisâtından geçen her münevver bilmeli ve çalışmalarını coğrafi eserleri merkeze alarak yapmalıdır. Ortaçağda İslâm dünyasındaki coğrafi eserler bağlamında el-Mesâlik'in değerlendirmesini yaptığımız bu çalışmamızda amacımız; El-Ömerî'nin tarihle coğrafya ilimlerini bütünleştirmek suretiyle kaleme aldığı eserinin, Memlûk devletinin teşkilatı, müesseseleri ve askerî, sosyal, iktisâdî yapısı hakkında da ciddi anlamda aydınlatıcı olması hasebiyle tarih ile ilgili araştırmalarda bu tarz eserlerden istifade edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

El-Ömerî, el-Mesâlik'i kaleme alırken güvenli bilgiye ulaşma noktasında titiz bir yöntem kullanmıştır. Karşısına çıkan kişiye öncelikle kendi memleketi ile ilgili sorular yönelmiş, sonra aynı soruları farklı kişilere de sorarak teyid etmiştir. Çelişkili anlatımlara ise itibar etmemiştir (Batur, 2014: 11). Güvenilir bilginin edinilmesinde izlenen bu titiz yöntem ilk elden Arapça kaynak olan el-Mesâlik'in değerini bir kat daha artırmıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın Memlûk Türk devletinin fizikî ve siyasî coğrafyasının aydınlatılmasına mühim bir katkı yapacağına inancımız tamdır.

Memlûk sultanlığına birçok sivil ya da asker girip çıkmıştır, birçok toplum sığınmıştır. Bilhassa sultanlarının güttüğü iyi siyasetle tanınmışlardır. El-Mesâlik'de belirtilen konular bunu tasdik eder konumdadır. El-Ömerî'nin, kitabını bu ülkenin bir yaşayanı olarak ya da Memlûk sultanlarının gölgesi altında yazdığı, kendisinin ve atalarının sultanların nimetlerinden faydalandıkları düşünülmemelidir. Özellikle de nesilden nesile aktarılan Memlûk devleti teşkilâtı ve coğrafyası konularında çok özenli davranmıştır. Bununla birlikte söylenmesi gereken en mühim unsur ise coğrafi yönü ağır basan bu eserin bir devletin kurumlarına, adetlerine geleneklerine dair hiç de yadsınamayacak bilgiler vermiş olmasıdır. Memlûk coğrafyasına ait şehir ve bölgelerin (a'mâl) sınırları, fetih şartları, buralarda yaşayan sahabe ve sultanlar başta olmak üzere muhtelif yöneticiler ele alınmıştır. Bu yönüyle askerî, siyasî, ictimâî, iktisâdî ve ilmî sahalarda olduğu gibi; köprüler, yollar, kaleler, meydanlar, saraylar, camiler ve hatta kuyular gibi şehir mimarisi için önem arzeden yapılar için de zengin bir malzeme içermektedir.

Müellif Şehâbeddin Bin Fazlullah El-Ömerî

Hayatı

Müellif Şehâbeddin Bin Fazlullah El-Ömerî (el-Makrizî, 1998: II, 488-490; el-Makrizî, 1997: II, 242; İbn Tangribirdi, 1992: VIII, 44; İbn Zunbul, 1998: 22; Batur, 2014: 7), Şehâbeddin Ebû'l-Abbas Ahmed bin Yahya bin Fazlullah el-Kâtibu'd-Dimaşkî künyesi ile (Günaltay, 1991: 443; Levanoni, XV, 2011: 42) milâdî 3 Şevval 700 /hicrî 12 Haziran 1301 tarihinde Dimaşk'ta doğmuş, hicrî 9 Zi'l-hicce 749/milâdî 1 Mart 1349 tarihinde ölmüştür. Soyu Hz. Ömer'e dayanan ailesinin Kirman tarafından gelmiş olması muhtemeldir. Dimaşk, Kâhire, İskenderiye ve Mekke'de muhtelif âlimlerden eğitim aldı. Babası Muhyiddin Yahya b. Fazlullah (İbn Tagribirdi, 1998: I, 288-289; Brockelman, 2014: 23) önce Dimaşk divanında, 729/1329'dan sonra ise Kâhire Divânü'l-İnşâsı'nda

kâtib-i sırr olarak çalıştı. İbn Fazlullah önce babasının yanında çalışmaya başladı. Babası yaşlandığı vakit, en-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un son zamanlarında babasının yerine sır kâtipliğine tayin edildi. Bir müddet sonra görevinden azledildi (İbn Zunbul, 1998: 22). Yerine kardeşi Alâaddin Ali getirildi. Babası 738/1337 senesinde ölünce Alâaddin Ali (el-Makrizî, 1998: II, 490) sır kâtipliğine asâleten tayin edildi. Sultan Nâsır Muhammed mallarına el konulmasını ve hapsedilmesini emretti. 740/1339 senesinin ilk aylarında serbest bırakıldı. (İbn Zunbul, 1998: 22) Ardından Dimâşk Divânü'l-İnşâ başkanlığına getirildi (el-Makrizî, 1998: II, 491). 1342 senesinde tekrar görevinden azledilip Mısır'a çağrıldı. Kardeşi Alâaddin'in şefâatiyle sebest bırakılıp Dimâşk'a döndü. Dimâşk'ta 1348 senesindeki ölümüne kadar görev almadan yaşadı. Bununla beraber devamlı kendine yetecek maaş aldı (Şeşen, 1998: 189).

El-Ömerî, Divânü'l-İnşâ riyâsetindeki görevi esnasında resmî yazışmalar hususunda önemli yenilikler icâd etmiştir (ez-Zâhiri, 1892: 101). Zira Divânü'l-İnşâ vazifelisinin memleketin kanunlarını, dilini bilmesi icâb eder. Bütün sırları, halkın gizlediklerini dahi bilmesi icâb eder. Bununla beraber Kur'ân-ı Kerîm'i, Peygamberimizin hadislerini, önceki sultanların izledikleri siyasetleri, atasözleri ve şiirleri iyi bilmesi gerekir. Sultan buyurduğunda, münâsip ne yazması gerektiğini bilmelidir (ez-Zâhiri, 1892: 99). Dâhilî ve hâricî resmî yazışmaları yürüten divânü'l-inşâ nâzirliği vazifesinin yanında, ilmî araştırmalarına devam etmiştir. Özellikle coğrafya, topoğrafya ve tarihle meşgul oldu. Uzakdoğu milletleri tarihiyle ilgilendi. Kitaplardan bulduklarıyla yetinmeyerek ilmî seyahatlere çıktı. Şam bölgesi, Anadolu, Hicaz ve diğer İslâm ülkelerini gezdi. Bu ülkeler ve halkları hususunda araştırmalarda bulundu. Mısır'da hicri VIII. asırda Nüveyrî'nin başlattığı ansiklopedi çığırının ikinci temsilcisi olan el-Ömerî, bu konuda Nüveyrî'den etkilenmiştir (Yiğit, 2008: 338-339). Kısaca el-Ömerî; şâir, edib, âlim, iyi bir üslupçu, âlimleri ve fakirleri koruyan bir kişiydi (İbn Zunbul, 1998: 22). Uzun müddet devlet idaresinde çalışmıştır. Bununla beraber görev almadığı zamanlarda boş durmamış, eser yazmakla meşgul olmuştur (Şeşen, 1998: 190).

Eserleri

El-Ömerî'nin el-Mesâlik'in hâricinde yazdığı muhtelif bazı eserleri ise şunlardır (Yiğit, 2008: 338-339):

Et-Ta'rif Bi'l-Mustalahi 'ş-Şerif: El-Ömerî, fıkıh ve lügât ilimleri tahsilini tamamladıktan sonra, kitâbet ve yazışmalar hususunda büyük bir ün kazandı. Bu ünü kendisine sarayda önemli vazifelerin tevdi edilmesini getirdi. Saraydaki görevi esnasında yeni edebî kalıp ve üslûblar meydana getirdi. Sultanlar ve kâtiplerine yol gösterecek malzeme oluşturdu. Söz konusu malzemeyi bir eserde sunmuştur. Bu eser, el-Ömerî'nin Mesâlikü'l-Ebsâr'dan sonra yazdığı bu en mühim eser, et-Ta'rif bi'l-Mustalahi'ş-Şerif (741/1340) (Ömerî, 1992; Yiğit, 2008: 361; Brockelman, 2014: 152) devlet yazışmaları için doğru hitap formülleri ya da belirli bir idari bölgedeki makam ve mevkileri bilmesi gereken bir kâtip için bir nevi el kitabı ve faydalı bir rehberdir. Mısır ve Suriye'deki idarî taksimât ve posta haberleşmeleri ile ilgili kısımlar Richard Hartmann tarafından tercüme edildi (Humphreys, 2004: 219-220). Yedi kısma ayrılır: Birinci kısımda yazışmaların derecelerinden, ikinci kısımda ahidler, taklidler, tefvizler, tevkiler, merasimler ve menşûrlardan, üçüncü kısımda yeminlerden, dördüncü kısımda amanlardan, anlaşmalardan, fesihlerden, beşinci kısımda her memleketin genişliğinden, şehirlerinden, kalelerinden, nâhiyelerinden, altıncı kısımda posta merkezlerinden, güvercinlerinden, develerinden, denizde yolculuk yapan gemilerden, harp gemilerinden, yedinci kısımda bazı meselelerden bahsedilir ve örnekler verilir. Kalkaşandî'nin eseri Subhu'l-Aşâ'ya çok benzer. Zamanımıza kadar gelmiş ve 1894 senesinde Mısır'da, 1992 senesinde Kerek'te basılmıştır. Resmî münşeât, Kâhire'de 1894-1895 senelerinde yayınlandı. (Humphreys, 2004: 219-220). Aynı sahada çok daha hacimli eserler yazan el-Kalkaşandî, Mustalah için, "Bu sahada yazılmış olan en güzel kitaplardan biridir." şeklinde övgüsünü dile getirmiştir (Yiğit, 2008: 361). Bizim için ise Mesâlikü'l-Ebsâr'ın tafsilatlı bir nüvesi olması hasebiyle ayrıca önem arz etmektedir. El-Ömerî, devlet teşkilâtı ve coğrafya dışında konularla da ilgili eserler kaleme almıştır. Farklı kaynaklarda gördüğümüz el-Ömerî'nin yazdığı muhtelif eserlerin ise konumuzun coğrafi eserler olması hasebiyle sadece isimlerini

anmak ya da bu eserler hakkında aşağıdaki şekliyle kısaca bilgi vermekle yetindiğimizi belirtmek isterim.

Memâlik Ubbâdi's-Salib: Hapis edildiği vakit edindiği bilgileri derleyerek oluşturduğu bir eserdir. Hapishane arkadaşı Cenovalı Balaban adlı kişinin anlattıklarını konu edinmiştir. Fransa ve Almanya politikalarından ayrıca Cenova-Müslüman ilişkisinden bahsetmiştir. Sözkonusu eser, 1883'te Roma'da İtalyanca çevirisi ile neşredilmiştir.

Fevâdilü's-Semer Fi-Fedâili Ali Ömer: Esere verdiği isimden de anlaşıldığına göre kendi ailesi ve soyu hakkında dört cilt halinde yazılmış bir eserdir.

Zehbiyyetü'l-Asr: Eserin konusu İslâm coğrafyasındaki şairler ve şiirleridir. Tunus'ta Eski Eserler Kütüphânesi'nde sadece beş sayfası bulunan bu eseri muhtemelen diğer eserlerinde mevcut şiirleri ve şairlerini derlediği bir eserdir.

Sahabetü'l-Müştâk: Peygamber efendimize yazdığı methiyelerden oluşan bir eserdir.

Muhtasarı Kalâidi'l-İkyân (Brockelman, 2014: 141; Ramazan Şeşen, 1998: 191).

Tezkiretü'l-Hâtur,

Ed-Dâiretü Beyne Mekke ve'l-Bilâd,

Nühzetü'l-Kâfiye fi-Ma'rifeti'l-Kitâbe ve'l-Qâfiye,

Dem'atü'l-Bâki ve Yakzatu's-Şâki Ev Es-Sâhir,

Eş-Şeteviyyât,

Ed-Da'vetü'l-Müstecâbe,

Sefretü's-Sefere,

Nefhatü'r-Ravz,

Hüsni'l-Vefâ li-Meşâhiri'l-Hulefâ da el-Ömeri'nin kaleme aldığı diğer eserlerinin isimleridir.

Mesâlikü'l-ebşâr fi-memâlikü'l-emsâr

Kâtip Dimaşki adıyla tanınan Şehâbeddin Ebû'l-Abbas tarafından yazılan, üç ansiklopedik eserden en meşhuru olan *Mesâlikü'l-Ebşâr fi-Memâlikü'l-Emsâr* adlı muazzam eser, tarih, coğrafya, devlet teşkilatı, idarecilik bakımından önemli kaynaklar arasında sayılmaktadır (Brockelman, 2014: 152). Eserin biyografisi bakımından değerli olması en mühim özelliğidir (Gibb, 1991: 145). Memlûkler, Anadolu Beylikleri, Moğollar, Celâyirli tarihleri hakkında yazılmış döneminin en önemli kaynaklarından. Müellif, bir inşâ kâtibi için gerekli her türlü bilgiyi bu eserde vermeye çalışmıştır. Eser konu bazında yeryüzü ve yeryüzünde oturanlar olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Yeryüzünde oturanlar ise nâtik olanlar yani konuşanlar ve nâtik olmayanlar olmak üzere ikiye ayrılır. Bunun için birinci kısımda coğrafyadan tabiat tarihinden, mesâlikden yani yollardan, rüzgârlardan, denizlerdeki ve karalardaki ilginç şeylerden, bilhassa Şam, Mısır, Hicaz'dan ve meşhur yerlerinden bahseder (Togan, 1985: 246). Doğuda ve batıda bulunan ülkelerden, bu ülkelerde yaşamış olan tabiblerden, fakihlerden, musikînaslardan, tarihçilerden, coğrafyacılardan, ediblerden, siyasetten, idareden söz eder. Sonra bitki ve hayvanlardan bahsettikten sonra tarihe girer. 1343 senesine kadar çeşitli milletlerin tarihini aydınlığa kavuşturur (Şeşen, 1998: 190; Yiğit, 2008: 338-339). Yirmi yedi ciltten oluşan bu eserin bir nüshası Ayasofya Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bu büyük eserin bir takımı da Paris Kütüphanesi'nde saklanmaktadır. Şehâbeddin el-Kâtib'in oğlu Şemseddin Muhammed el-Kirmânî, babasının bu eserine bir zeyl yazmıştır (Günaltay, 1991: 443). Subhu'l-A'sâ gibi ansiklopedik eserlerde birtakım mâli meselelere ait kıymetli kayıtlara tesadüf edilmiştir. El-Ömeri'nin *Mesâlikü'l-Ebşâr*'ında da bu türden kıymetli bilgiler mevcuttur. Bunun en güzel örneği, el-Ömeri'nin eserinde verdiği İlhanlı memurlarının maaşları ile ilgili bilgidir (Köprülü, 1943: 380). *Mesâlikü'l-Ebşâr*'ın Anadolu'ya dair mühim bir kısmı ^{Frantz} Taeschner tarafından neşredilmiştir. *Mesâlikü'l-Ebşâr*'ın Anadolu Beylikleri'ne dâir olan kısımları ise, Fransız müsteşriki Quatremere tarafından *Notices et Extraits* adıyla neşredilmiştir (Merçil, 2000: 11). Buradaki bilgilerden H. A. Gibbons, *The Foundation of the Ottoman Empire* adlı eserinde istifade etmiştir. Bu eserin Râgıp Hulusi tarafından yapılan tercümesi ise *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu* adlı çalışmadır (Köprülü, 1943: 419). Eymen Fuad Seyyid'in *L'Egypt la Syrie, le Hiğaz et le Yemen* adı ile 1985'de yaptığı tahkik gözardı edilmemelidir (Humphreys, 2004: 219-220). 1341 senesinde Hasan Hüsni Abdulvehhâb (Kehhâle, 1957: 542) İfrikiyye ve Mağrib'e ait kısmını, 1957 senesinde Tunus R.İ.M.A.'da Selahaddin el-Müneccid, Dimaşki'nin vafına ait bahsi, 1967 senesinde Wiesbaden'de,

Klaus Lech, coğrafyaya ait kısmının bir parçasını, 1974 senesinde ise Eymen Fuad Seyyid Yemen'e ait kısmını Kâhire'de yayınlamıştır. 1985 senesinde Beyrut'ta bir kısmının tenkitli neşri yapılmıştır. Tamamı ise Fuad Sezgin tarafından 1988 senesinde halinde Frankfurt'ta yayınlanmıştır.

İbn Fazlullah, Mesâlikü'l-Ebsâr adlı eserinin ilk üç cildini coğrafyaya ayırmıştır. Anadolu coğrafyası, zamanındaki Anadolu siyasî yapısı hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir Eserin Türk tarihi bakımından en mühim olan kısımları da coğrafi, tarihî ve iktisâdî bilgi veren birinci ve üçüncü ciltler arasındadır (Şeşen, 2012: 504).

El-Ömerî, Memlûk devletinde bölgeleri, Mısır'ın şehirleri ve Şam'ın şehirleri olmak üzere iki kısma ayırmıştır. Mısır'ı; Kâhire-Fustat, İskenderiye, Kûs, Said, Dimyat, Cifâr ve Berka şehirlerinden müteşekkil haliyle tarif etmiştir. Şam'ı (Dimaşk) ise sınırları, muhtelif yerleri, nehirleri ve bölgeleriyle tarif etmiştir. Sözkonusu bölgeler ise Ba'lebek, Hıms, Hama, Bilâd-ı Sis, Haleb, Trablus, Safed, Hicaz, Kudüs-i Şerif, Beledü'l-Halil, Kerek, Gazze ve Remledir. Büyük ve zengin bir sultanlık olan Memlûk saltanatının merkezi önce Kal'atü'l-Cebel sonra da Şam olmuştur. Müellifimiz Memlûk sultanlığının yeryüzünde var olan en yüce sultanlıklardan birisi olduğunu ifade etmiştir. Kutsal toprakları vardır ve mescitleri takva üzere inşâ edilmiştir. Sadece onların yönünde ibadet edilen üç mescide sahiptir (El-Ömerî 1986: 89; Turan 2011: 429; Rásony 1983: 67; Kafesoğlu 2003: 193). Ayrıca El-Mesâlik'de bu sultanlığın en meşhur şehirlerinden birisinin Memlûk sultanının yönetim merkezi olan Kâhire olduğu ifade edilmiştir (El-Ömerî 1986: 140). El-Ömerî, adeta bir satranç tahtasına benzettiği İskenderiye'nin çevresinde surlar ile korunaklı burçlar olduğunu ifade etmiştir. Korunaklı olduğunu gösteren başka bir husus ise onu koruyan askerlerinin var olmasıdır. Bu şehrin insanları bilhassa denizden gelen düşmanlara karşı temkinlidir (El-Ömerî 1986: 140). İbn Fazlullah el-Ömerî ikinci Memlûk sultanlığının ana merkezini Kenan ülkesi diye bilinen Şam olduğunu ifade etmiştir. İsrailoğulları Romalılara kadar Kenanoğullarına ait olan bu yerlere gelerek Kenânîleri öldürmüşlerdir (en-Nüveyrî 2004: 248; El-Ömerî 1986: 166-167). Müellifimiz el-Ömerî, Memlûk devleti bölgeleri ile ilgili verdiği bilgilerde sistemli bir yol izlemiştir. Öncelikle şehrin isimlendirilmesi ile ilgili açıklamalar yapmıştır. Bu açıklamalara en güzel örnek Gazze şehridir. Eskiden burası "*Hâşim'in Gazze'si*" olarak bilinmekteydi. Peygamberimizin dedesi olan Hâşim Bin Abdümenaf'ın kabrinin burada olması dolayısıyla isimlendirilmiştir. Kuran'da bahsedilen iki seyahat olan yaz ve kış seyahatından birinin yapıldığı yerdir. Yaz seyahati olan Kureyş seyahati Yemen'den gelen kabilelerin yıktığı bu bölgeye yapılmıştır. Tuhaf bir şekilde ölmelerine sebep olan seyahat hakkında El-Ömerî, detaylı olarak bilgi vermiştir (El-Ömerî 1986: 217).

El-Ömerî, şehir ya da bölgelerin isimlendirilmesi hususunda verdiği bilgilere müteâkip orada cerayan eden mühim bir vaka varsa o konu ilgili müşâhedelere dayalı olarak bilgi vermiştir. Elbette bir yerin tanıtımına dâir olmazsa olmaz mimârî yapısıyla, nehirleri, dağlarıyla, bitkileri, hayvanlarıyla, halklarının yaşayış, giyim kuşamlarıyla şehirlerin muhtelif yerlerini belirtmiştir. Memlûk devleti sultanların, emirlerin, askerlerin ve halkın kıyafetleri hususunda verdiği epistemolojik bilgiler sonraki telif eserler için başucu kaynağı olmuştur. El-Mesâlik'i mühim kılan, bir coğrafya kaynağı olarak ülkeler, şehirler ve yolları salt anlatmakla kalmamış olmasıdır. Aynı zamanda bir coğrafya eserinin şehirlerin sahip olduğu ziraat, endüstri, ticaret potansiyelini ve mimârî yapısı, sosyal tabakaları gibi hususlarıyla ansiklopedik tasvirini yapmanın dışına çıkabileceğini göstermiştir. Zirâ, Memlûk Türk devleti idârî müessesesini oluşturan sultanlıktaki vazife erbâbı, divânlar, askerler ve posta teşkilâtı ile Memlûk sultanının muhtelif vesilelerle düzenlediği merasimler, sunduğu taltifler, verdiği ziyafetler ve sosyal hayatın vazgeçilmez unsurları olan çevgân/kürre oynama, ava çıkma, ata binme, bayramların kutlanması gibi usûl-gelenek adına bir devletin sahip olduğu ve geliştirdiği tüm yapıyı izah ederek mühim bir dönemi aydınlığa kavuşturmuştur.

Sonuç

Tarih ve coğrafya ilimleri ile haşır neşir olan her münevver bu her iki ilmin de olmazsa olmazının şahitliklere dayalı olarak yazılması olduğunu bilmektedir. Üzerinde çalıştığımız eserin sahibi İbn Fazlullah el-Ömerî, bu durumun en tasdikî alâmetidir. Yaşanan müşâhede ölçüsünde

tedkîkini yaptığı Dâru'l-İslâmın mimârı olarak vasıflandırılan Memlûk Türk Devleti coğrafyasını ve teşkilât tarihini, doğrudan tanıklığın kendisine kattığı sağduyu ile katıksız bir ustalıkla örümceğin ağını ördüğü gibi işlemiştir.

Memlûkler, Eyyübilerden devraldığı ilim insanlarını himâye usûlünü devam ettirmiştir. Şam ve Halep, Kâhire geleneği ile bağlantılı bilhassa biyografi sahasında belirli vasıflar taşıyan son derece aktif anlatımın merkezi olma vasfına sahiptir. Memlûk hükümlerinin son yüzsenesinde Mısır tarih ekolü hızlı bir yükseliş yaşar. Takiyuddin Makrizî (öl.845-1442) ve muasırı Bedreddin Mahmud Aynî (öl. 855-1451) ile başlayan ekol, Makrizî'nin öğrencisi Ebû'l-Mehâsin İbn Tangrıbirdi (öl. 930-1524) tarafından devam ettirilir. Saray adamlarının yerine âlimlerin gelmesi daha geniş bir bakış açısı ve sağduyu kazandırıyor ve onları hemen hemen methiyecilikten uzak tutuyordu. Mısır'a ait çerçeve içerisinde sunacak kadar Mısır üzerine yoğunlaşmalarının beraberinde bu ekolün önde gelen ismi şüphe götürmeyen doğruluğu ile değil ama çabası, geniş perspektifli ilgi alanı ve sosyal ve demografik tarihine gösterdiği ehemmiyet ile Şehâbeddin Fazlullah el-Ömerî'dir.

El-Ömerî, bu eseri ortaya koyarken miras edindiği kültürel ürünlerin yardımını almanın yanı sıra, kişiliğini ve herkesçe bilinen üslûbunu ortaya koymuştur. Zira sultanlığın divan kâtiplerinden birisi ve kâtib-i sırrıdır. Söz konusu özelliğini kullanarak bu dev eseri ortaya koymuştur ve devlet ile o döneme ait sosyal yapıya ait gerçeklerden bahsederken bu özelliğini kaynak edinmiştir.

Burada şunu belirtmeden geçmemek gerekir ki; işlenen mezkûr saha adeta tek tohumla türemiş koca bir ormandır. Bu ormanın kökleri toprağa en sıkı tutunan ağacı ise Memlûk Türk Devletidir. Ata yâdigarı memuriyet geçmişi olan ve devrinin mühim tarih araştırmacıları arasında kabul edilen el-Ömerî'nin, sözkonusu Memlûk devleti teşkilâtı, kültürü ve toponomisini ortaya koymaya çalışan değerlendirmesini yaptığımız bu eser, halefî olan büyük tarihçilerin eserlerinin nüvesini oluşturmuştur.

Kaynaklar

- Batur, A. (2014). *Türkler hakkında gördüklerim*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Brockelman, C. (2014). History of the arabic written tradition (haz. Joep Lameer), *Handbook of Oriental Studies*, Volume, 117/ II. Leiden.
- Gibb, H. (1991). *İslâm medeniyeti üzerine araştırmalar*. İstanbul: Endülüs Yayınları.
- Günaltay, M.Ş. (1991). *İslâm tarihinin kaynakları-tarih ve müverrihler*. İstanbul: Endülüs Yayınları.
- Hazard, P. (1996). *Batı düşüncesindeki büyük değişme*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Hamidullah, M. (2013). *İslâm müesseselerine giriş*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Hitti, P. K. (2011). *Siyasi ve kültürel islâm tarihi*. İstanbul: İ.F.A.V. Yayınları.
- Humphreys, R. S. (2004). *İslâm tarihi metodolojisi*. İstanbul: Litera Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2003). *Türk milli kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kehhâle, Ö. R. (1957). *Mu'cem el-müellifin*. Dimaşk: Terâcimü'l-Musannifi'l-Kütübi'l-Arabiyye.
- King, D. A. (2011). *Memlûk astronomisi*. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya: 1 (29), 421-460.
- Köprülü, F.-Barthold, W. (1963). *İslâm medeniyeti tarihi*. Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Köprülü, F. (1943). *Anadolu selçuklu tarihi'nin yerli kaynakları*. Belleten VII/27, Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Levanoni, A. (2011). The halqah in the mamluk army. *Mamluk Studies Review*, XV.37-65.
- El-Makrizî, T. (1998). *el-Mevâz ve el-i'tibâr bi-zikr el-hutat ve el-a'sâr*. II, Kâhire.
- El-Makrizî, T. (1997). *Kitâb es-sülûk li-ma'rifeti düvel el-mülûk*. Dâru'l-Kütüb el-İlmiyye, Beyrut.
- Merçil, E. (2000). *Türkiye selçukluları'nda meslekler*. Ankara: T.T.K. Yayınları.
- En-Nüveyrî, Ş. A. (2004). *Nihâyet el-ereb fi-fünûn el-edeb*. c. XXIX, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- El-Ömerî, Ş. F. (1992). *Et-Ta'rif bi el-mustalah eş-şerif*. (Tah. Semir ed-Durûbi), el-Kerek.
- El-Ömerî, Ş. F. (1986). *Mesâlik el-ebâr fi-memâlik el-emsâr, devlet el-memâlik el-ülâ*. (neşr. Dorothea Kravulsky), VI.bab, Beyrut: el-Merkez el-İslâmî li'l-Behûs.
- Rásonyî, L. (1983). *Türk devletinin batıdaki varisleri ve ilk müslüman türkler*. Ankara: T.K.A.E.
- Şâkir, M. (1990). *et-Târih el-arabi ve el-müerrihûn*.c. III, Beyrut: Dâru'l-İlmi'l-Melâyin.
- Şeşen, R. (2012). *İslâm medeniyeti tarihi*. İstanbul: İ.S.A.R. Vakfı Yayınları.
- Şeşen, R. (1998). *Müslümanlarda tarih-coğrafya yazıcılığı*. İstanbul: İ.S.A.R. Vakfı Yayınları.
- İbn Tagrıbirdi el-Atabekî, C. (1984). *El-Menhel es-safi ve el-müstevfi bağdâd el-vâfi*. I. Beyrut: El-Hey'eti'l-Mısıriyyetü'l-Âmmetü'l-Kitâb.
- İbn Tagrıbirdi el-Atabekî, C. (1992). *En-Nücûm ez-zâhire*. c. VIII, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Togan, Z. V. (1985). *Tarihte usûl*. İstanbul: Enderun Yayınları.

Turan, O. (2011). *Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Yiğit, İ. (2008). *İslâm tarihi, memlûkler*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.

Ez-Zâhiri, G. H. Ş. (1892). *Zübdetü keşf el-memâlik ve beyân et-turuk ve el-mesâlik*. Paris.

İbn Zunbul, (1998). *Ahîret el-memâlik*. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmmeti'l-Kitâb.

Extended Abstract

It is a situation in which the copyright of the geography is copyrighted, and the Muslims attach importance and try to develop the most. In fact, medieval Islam scholars have brought art into the body by considering it as an auxiliary science. Because historical material only gained a scientific value when placed in a certain chronology and space. The history of the equator, the latitude, the longitude, the distances of the distances between them are very close to the results of these calculations. A significant portion of the information they provided was based on observations. Some of these geographical books were talking about the whole world, then some of the world of Islam and its neighbors. The collective bibliography about geography of the Turks, encyclopedia of İslam, written by J. H. Kramers of *Djugrafiya*. The period is the most important written works in the field of geography, Abu Bakr Al-Fidâ Islamic scholars interested in geography books what deficiencies where the *Takvim el-Buldân* systematic book.

Author Şehabeddin Bin Fazlullah El-Ömeri

Shahabeddin Abu'l-Abbas Ahmad bin Yahya bin Fazlullah al-Qatib ed-Dimaski continued his scientific investigations, alongside his observers who carried out official correspondences and held the position of foreign affairs, He was born in Damascus. It is probable that the family based on Umar had come from Kirman. He was educated in various schools in Damascus, Cairo, Alexandrian city and Mekka. Ibn Fazlullah first started working with his father. When his father was aged, his son Nasir Muhammad b. In the last days of Kalavun he was appointed secretary of the place of his father. Then Damascus was brought to the presidency of the Divan el-İnşâ. He was particularly busy with geography, topography and history. Far Eastern nations were interested in their history. He was not satisfied with what he had found in the books, but went on a scientific journey. Damascus, Anatolia, Hijaz and other Islamic countries. He has been researching these countries and their peoples. Omeri, the second representative of the encyclopedia initiated by Nüveyri, eighth century in Egypt was influenced by Nüveyri on this subject. He worked for a long time in the state administration. However, he did not stop idling when he was not on duty, and he was busy writing the work. Ibn Fazlullah was a person who protected poets, edibes, scholars, good stylists, scholars and the poor. While presenting this work, Omeri not only got the help of the cultural products he inherited, but also revealed his personality and the style known in common. Because the sultanate is one of the *kâtib-i sırr* and the secretariat is secret. He used this feature to reveal this giant work and sought this feature when talking about the state and the facts of the social structure of that turn.

Other Books by Author Omeri

After completing his studies of religion and dictionary, Omeri gained a great reputation for his inscriptions and correspondences. Thanks to this reputation, he was given important duties at the management center. During his duty at the management center, new literary patterns and styles were brought to the scene. It was the material that would lead the Sultan and his writers. He presented the material in a work. This work is the most important work that al-Omeri wrote after *Mesâlik al-Ebsar, et-Ta'rif bi-Mustalah es-Sharif*. This work is a kind of handbook and a useful guide for the correct address formulas for state correspondence or for a clerk who should know the authorities and sites in a particular administrative area. The sections related to administrative settlement and postal correspondence in Egypt and Syria were translated by Richard Hartmann.

Also *Memâlik Ubbâdi's-Salib, Fevâdil's-Semer Fi-Fedâili Ali Ömer, Zehebiyyetü'l-Asr, Sahabetü'l-Müşâk, Tezkiretü'l-Hâtır, Ed-Dâiretü Beyne Mekke Ve'l-Bilâd* are other works mentioned in the sources.

Mesâlikü'l-Ebsâr Fi-Memâlikü'l-Emsâr

The magnificent work called *Mesâlikü'l-Ebsâr fi Memâlikü'l-Emsâr*, written by Şehâbeddin Ebû'l-Abbas, who lived in the time of the Mamluks and was known as *Kâtip Dimashki*, is the most notable of the three encyclopedic works and is an important source of history, geography, state

organization and administration. It is also very valuable in terms of biography. Kalkasandi, who writes much more voluminous works on the same scene, has praised the book as "This is one of the most beautiful books written on the scene."

The magnificent work called *Mesâlikü'l-Ebsâr fi Memâlikü'l-Emsâr*, written by Şehâbeddin Ebû'l-Abbas, who lived in the time of the Mamluks and was known as Kâtip Dimaski, is the most notable of the three encyclopedic works and is an important source of history, geography, state organization and administration. It is also very valuable in terms of biography. We have made a general assessment of the geographical works of the Islamic world when we work in the context of al-Omeri's *Mesâlikü'l-Ebsâr*, which belongs to the historical geography of Islamic countries. This article is based on a philosophy that sees history as a novel, not a history, but a geographical one that is quite helpful to geography. This article is based on a philosophy that sees history as a novel, not a history, but a geographical one that is quite helpful to geography.

Kırşehir Şehir Algısı Ölçeğinin Geliştirilmesi

Çağrı Öztürk Demirbaş
Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Kırşehir
cozturk@ahievran.edu.tr
ORCID ID: 0000 0001 8719 4167

Mustafa Türkyılmaz
Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Kırşehir
mturkyilmaz@ahievran.edu.tr
ORCID ID: 0000 0002 5509 2702

Mustafa Armut
Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Kırşehir
mustafaarmut@ahievran.edu.tr
ORCID ID: 0000 0001 9574 0615

Geliş Tarihi: 04.10.2017 Revize Tarihi: 22.11.2017 Kabul Tarihi: 02.12.2017

ÖZ

Ahi Evran Üniversitesinde öğrenim gören yirmi bin civarındaki öğrenci, Kırşehir ilinde önemli bir yerleşimci sayısını oluşturmaktadır. Üstelik bu öğrencilerden büyük bölümü başka illerden şehre gelmiştir. Durum böyle olunca öğrencilerin şehre yönelik gözlem ve algıları daha da önemli hâle gelmektedir. Dolayısıyla bu öğrencilerin Kırşehir'e ilişkin algılarının geçerli ve güvenilir bir ölçekle belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yürütülen bu araştırma ile üniversite öğrencilerinin Kırşehir iline yönelik şehir algılarının belirlenmesi için bir ölçeğin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Belirlenen amaç çerçevesinde öncelikle madde havuzu oluşturulmuş, bu maddeler uzman görüşüne sunulmuş ve uzman görüşleri dikkate alınarak 61 maddelik taslak ölçek, pilot uygulamaya hazırlanmıştır. Pilot uygulama, 2017-2018 güz yarıyılında 572 Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencisi üzerinde yürütülmüştür. Ölçek, öncelikle açımlayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen değerler dikkate alındığında 17 madde ölçekten çıkarılmıştır. AFA sonucuna göre 3 boyuttan oluşan ölçek, modelin doğrulanabilmesi için doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. DFA sonucunda uyum değerleri, modelin kabul edilebilir bir yapıya sahip olduğunugöstermiştir. Bununla birlikte ölçeğe ilişkin güvenilirlik değerleri test edilmiştir. KŞAÖ'nün bütününe ilişkin alfa değerinin .920; tutum boyutunda bu değer .718; sosyo-kültürel boyutta .915; ekonomi boyutunda ise .809 olduğu görülmüştür. Bu değerler, ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir. Sonuç itibarıyla Ahi Evran Üniversitesi öğrencilerinin Kırşehir'e ilişkin algılarını geçerli ve güvenilir bir biçimde ölçebilecek Kırşehir Şehir Algısı Ölçeği geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırşehir, Ahi Evran Üniversitesi, şehir algısı, ölçek.

The Development of City Perception Scale about Kirsehir

ABSTRACT

About twenty thousand students, studying at Ahi Evran Universty, represent significant number of residents in Kirsehir. Moreover, most of those students come from other provinces to that city. Therefore, observation and perception of students about the city become more and more important. That's why, it is necessary to determine the perception of students about Kirsehir by a reliable and valid scale. In this regard, it's aimed to develop a scale to determine city perception of university students about Kirsehir. In regards to that purpose, at first, an item pool was generated, those items were asked to experts. Then a draft scale, containing 61 items, is created for the pilot scheme by considering the opinions of the experts. The pilot scheme is applied to 572 students, studying at AEU in fall semester of 2017-2018 academic year. First of all, the scale is involved in exploratory factor analysis. When the values are considered, 17 items have been eliminated from the scale. According to the scores of exploratory factor analysis, the scale consisting of 3 dimensions is tested by factor analysis in order to confirm the model. As a result of confirmative factor analysis, adaptive values show that the model has an acceptable structure. Besides, reliability values related to scale is tested. It is seen that alpha value regarding KCPS is .920; it is .718 in terms of attitudes; .915 in terms of socio-cultural aspect and .809 in terms of economy. Those values show that the scale is reliable. As a result, KCPS is developed to survey the perception of AEU students in a valid and reliable way.

Keywords: Kirsehir, Ahi Evran Universty, city perception, scale.

Giriş

İnsanlık tarımla uğraşmaya ve tarımsal üretime başladığı günden bu yana toprağa bağlı hâle gelmiş ve yerleşik bir yaşam kurmuştur. Yerleşik yaşama geçen insan toplulukları her geçen gün teşkilat ve birlikler yoluyla daha da örgütlü hâle gelmiştir. Tarımla örgütlü, yerleşik yaşam teşekkül eden insanoğlu, sanayi devrimi ile birlikte daha küçük ölçekli yerleşim birimlerinde yaşamak yerine büyük ölçekli şehirlerde yaşamaya başlamıştır.

Şehirler, insanlığın oluşturduğu daha örgütlü yaşam alanlarıdır. Her bir şehrin kurucularından kaynaklı bir ruhu vardır. Şehir, tarihsel olarak taşıdığı bu izleri, modern yerleşim birimlerine inat hafızasında bir yerlerde barındırmayı sürdürür. Geçmişten beri şehirlerin getirdiği bu kimlik, kimi zaman yeni yerleşimcilerince silinmeye, yok edilmeye çalışılsa da sokaklarında hep geçmişten getirdiği izleri taşıyacaktır.

Teknolojinin hızla geliştiği, mesafelerin kısaldığı, birçok alanda insan gücünün yerini makinelerin aldığı günümüzde köy, kasaba, şehir gibi yerleşim birimlerinin yapıları da hızla değişmektedir. Türkiye ölçeğinde bakıldığında 1950'lerden sonra tarımda makineleşme hız kazanarak kırsaldan şehre göç başlamıştır. Köyler hızla boşalırken büyük şehirlerde nüfusun giderek arttığı ve beraberinde sorunlar getirdiği söylenebilir. Kuşkusuz şehirlerde yaşayan insanların mutlu bir hayat sürdürmeleri için yaşadıkları şehre dair olumlu tutuma sahip olmaları elzemdir. Bu bağlamda insanların daimi ya da geçici olarak yaşadıkları şehre dair ne tür algılarının olduğunun tespiti önemli görülmektedir. Bu önem, biraz da şehirlerin hafızasını oluşturmaktan, tutmaktan geçmektedir. Bir şehrin gelecekteki şehrsel varlığını bu tutumlarla birlikte oluşan algılar belirlemektedir.

Şehir kelimesi TDK Türkçe Sözlük (2005: 2211)'te "Nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı, kent." şeklinde tanımlanmaktadır. Şehir kavramı farklı yönleriyle farklı disiplinler tarafından araştırma konusu edildiği için (şehir sosyolojisi, şehir planlaması, şehir coğrafyası, iktisat gibi) tanımlamalarda da farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu çalışma alanları şehrin hangi yönden ele alınacağına işaret ettiğinden yapılan tanımlar da o yönde olmaktadır (Darkot, 1967; Avcı, 2004). Literatür tarandığında farklı çalışma alanlarındaki tanımlarda şehrin nüfusuna, yönetimine ve hizmet sektörünün dağılımına odaklanıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda tanımların ortak noktaları ele alındığında şehir kavramı şöyle tanımlanır: Kırsal ile dirsek temasında bulunan, uzmanlaşmanın arttığı, sosyal imkânların çeşitlilik gösterdiği, tarım dışı faaliyetlerin ağırlıklı olarak yapıldığı yerleşim birimidir (Göney, 1977; Ertürk, 1997; Doğanay, 1997; Tümertekin ve Özgüç, 1998, Keleş, 2005; Akkoyunlu, 2007; Şahin, 2013; Hayta, 2016).

Coğrafyacılara ise tanımlarında şehrin fonksiyonlarına, nüfusun yoğunluğu veya çokluğuna odaklanırlar (Avcı, 2004). Coğrafi açıdan nüfus sayısına odaklı bir sınıflama beraberinde idari bir yapılanmayı da ifade etmektedir. Darkot'a (1967) göre nüfus sayısı ve idari merkez olma kriterleri bir kenara bırakılırsa şehir veya kent olma ekonomik fonksiyondan geçer. Yerleşme alanında yaşayanların yarıdan fazlası ekonomik faaliyet olarak tarım ile uğraşıyorlarsa kırsal yerleşmeden, yarıdan fazlası tarım dışı endüstri, ticaret, serbest meslek ve hizmetler gibi faaliyetlerle ilgileniyorsa kentsel veya şehrsel yerleşmeden bahsedilebilir (Darkot, 1967: 4).

Frey ve Zimmer'e (2001: 26) göre bir yerin şehir olabilmesi için ekolojik, ekonomik ve sosyal nitelikler olmak üzere üç temel unsurda özellikler taşıması gerekir. Nüfus büyüklüğü ve yoğunluğu ekolojikunsuru oluştururken, yerleşimin iktisatını ortaya çıkaran faaliyet türleri ve fonksiyonları ekonomik unsur, kültürel aktiviteler, değerler, tarihi ve kültürel miras ise sosyal nitelikleri oluşturur. Bir yerleşme yerini başka bir yerleşme yerine tercih etme durumu ise şahirlere ilişkin oluşturduğumuz algılardan etkilenir. Doğal güzellikleri ve konum gibi fiziki özelliklerinin yanında, şehrin nüfusu, ekonomik faaliyetleri ve kültürel yapısı o şehri diğer şehirlere göre öncelikli hale getiren algılarımızı doğrudan etkiler.

Geçikli (2012) imaj kavramının ilk defa Sidney Levy tarafından 1955 yılında tanımlandığını aktarmaktadır. Günümüzde imaj, kişiler, kurumlar, ürünler, hizmetler ve şehirler bağlamında üzerinde durulan mühim konulardan biri durumuna gelmiştir. İmaj durağan değil değişken yapıdadır. Bu demektir ki imaj, zamana, hedef kitlelere, tecrübeler, şahsi özelliklere göre değişebilir (Geçikli, 2012: 26). Aynı şekilde Aliğağoğlu (2007) da imajın izafi olduğuna, bunun sebebinin de gerek öğrenmenin gerekse şehirlerin doğasından kaynaklandığına işaret etmektedir. Çevremizi algılayışımız ve beraberinde bu algı ile nasıl hareket ettiğimiz davranışsal coğrafyanın konusudur (Tümertekin ve Özgüç, 1998). Birey kadar algı vardır ve her birey algısı kapsamında çevresine yönelik davranış geliştirir.

Şehirlere ait algılar; bireylerin şehir ile oluşturduğu mevcut ilişkilerinin yanında şehre ilk geldikleri andan itibaren başlayan ve karmaşık ilişkiler sonucunda günümüze kadar taşıdıkları deneyimlerin bir ürünü, zihinlerindeki görüntüsüdür (Sağdıç, 2014). Başka bir ifade ile bir insanın şehre ilişkin izlenim, kanaat ve düşüncelerinin harmanlanmasıyla oluşan inançlar bütünü şehir algılarımızdır (Geçikli, 2012: 5). Yaşanılacak, gezilecek, yatırım yapılacak, çalışılacak, alışveriş yapılacak ve okunacak yerlere karar verilmesinde şehirlerin imajlarının önemi büyüktür (Özdemir ve Karaca, 2009). Üniversite öğrencilerinin şehre ilişkin imajları bir şehrin büyük oranda ekonomisi ile sosyal-kültürel yapıyı etkilemeleri açısından dikkate değerdir.

Şehir imajını etkileyen birçok etmen mevcuttur. Bunları şehrin mimarisi, fiziki özellikleri, bina ve çevre tasarımı, kültürü, halkının davranışları ve iletişim tarzları, tarihi eserleri, tarihi eserlerin korunması, şehrin temizliği, bakımlı olması vb. şeklinde sıralamak mümkündür. Bu sayılanların aynı zamanda şehrin kimliğini de oluşturduğu ifade edilebilir (Geçikli, 2012: 14). Şehirlere ilişkin bir imajın oluşması için illa o şehir ile doğrudan deneyimin var olması gerekmez. Yakınlarımızdan, arkadaşlarımızdan işittiklerimiz, belgesel programları, süreli yayınlar (dergi, gazete vb.), televizyon programları, şehrin tanıtım broşürleri ve daha etkileşime geçtiğimiz birçok etmen şehre ilişkin imajımızı etkiler.

Şehir algısı konusunda yapılmış çalışmalardan bahsederken Ülkeryıldız, Durmuş Arsan ve Akış (2009), bu çalışmaların daha çok nüfus bakımından büyük şehir merkezlerinde yapıldığını ifade etmektedirler. Bu araştırmacılara göre çalışmaya, sahayı bildik kişiler katılımcı olarak alınmalıdır. Katılımcıların zihinlerinde bu imaj öğelerinin hangi önceliklerle şekillendiği, hangi oranlarda var oldukları ve zamanla nasıl değiştikleri konusundaki sorulara araştırmacılar tarafından cevap aranmalıdır.

Ülkeryıldız vd. (2009)'nin çalışmalarında Urla'nın tarihi şehir yapısına yabancı bir grup öğrencinin Lynch'in belirlediği temel ilkelerden yola çıkarak şehir merkezinde belirlenmiş bir alan çizmeleri istenmiştir, zihin haritalama tekniği ile katılımcıların algıları ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma sonunda tarihsel bir dokusu olan Urla'ya ilişkin öğrencilerin ağırlıklı olarak ardışık tarzda zihin haritalama yaptıkları ve en çok referans noktaları ve yolları öncelikli olarak vurguladıkları ortaya konulmuştur.

Geçikli (2012) ise Amasya şehrine yönelik algıları belirlemeyi amaçladığı çalışmasını iki bölümden oluşturmuştur. İlk bölümde şehir imajı üzerine alansal tarama yapılmış ve çalışmanın kuramsal boyutları ortaya konulmuştur. İkinci bölümünde ise üniversite öğrencilerine uygulanan alan çalışması ile Amasya şehrinin imajı çıkarılmıştır. Öte yandan Demirel (2014), Burdur şehir imajı üzerine yaptığı çalışmada, üniversite öğrencilerinin hem Burdur şehri hem de Burdur halkına yönelik orta düzeyde olumlu bir algıya sahip olduklarını tespit etmiştir.

Uzun ve Aliğağoğlu (2017) ise lisans düzeyindeki öğrenciler perspektifinden Balıkesir şehir imajını araştırmışlardır. Bu çalışma sonucunda Balıkesir'in coğrafi konum ve şehirlerarası ulaşımında yüksek düzeyde olumlu imaja sahip iken; sosyal, sportif, kültürel, eğlence ve sanat faaliyetleri bağlamında imajının düşük olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca öğrencilere göre Balıkesir'in modernlik ve gelişmişlik ile ilgili imajları da düşüktür. Bu iki ifade ile paralel olacak şekilde şehir halkının girişimci ve yenilikçi imajları da diğer ifadelerle göre düşük çıkmıştır.

Kızıl ve Atalan (2015) Yalova şehir imajı üzerine üniversite öğrencileri ile çalışmışlar ve Yalova'nın avantajları, soyut imaj unsurları ve şehrin sakinleri üzerine veri toplamışlardır. Çalışmanın sonunda üniversite öğrencilerinin Yalova'nın ulaşım, doğa ve iklim özelliklerini olumlu algıladıkları; şehrin barışçıl, güvenli, temiz fakat pahalı olduğunu ifade ettikleri ortaya konulmuştur.

Ünal, İter ve Yılar (2013) şehir algısında kırsal kesimde ikamet etme değişkeninin etkisini kontrol ettikleri nitel araştırmalarında üniversiteye yeni başlayan ve kırsal kesimden gelen öğrencilerle çalışmışlardır. Analiz sonunda öğrencilerin şehir, şehirleşme, şehirlerde yaşam algılarının çok benzer olmadığı ve şehir kavramına ilişkin gelişmişlik, çeşitlilik, sıkıntı ve iletişim zorluğu ana temalarını işaret ettikleri görülmüştür.

Üniversite öğrencilerinin İstanbul imajlarını ortaya koyduğu çalışmasında Sağdıç (2014); öğrencilerin İstanbul'un en temel problemlerini trafik, kalabalık nüfus, çevre kirliliği ve çarpık şehirleşme olarak algıladıklarını tespit etmiştir. Öğrencilerin çok kültürlü yapıya vurgu yaptığı ve büyük ölçekli ulaşım projelerini yüksek düzeyde destekledikleri ifade edilmiştir. Karaca ve Özdemir (2009) ise benzer bir çalışmayı Afyon ili üzerinde yürütmüşler, şehrin marka olmaya en uygun ürünlerini ortaya koymuşlardır.

Şüphesiz güçlü bir şehir imajının oluşturulması hem şehrin kalkınması hem de pek çok açıdan gelişmesi için önemlidir. Üniversite öğrencilerinin okuduğu şehre yönelik imajları ise hem şehir yöneticilerine, şehrin planlanması noktasında ışık tutacak hem de bir üniversitenin misyon ve vizyonuna ulaşılabilirliğinde veri kaynağı olacaktır. Bu bağlamda ilgili literatürde şehir algılarını ölçmeye yönelik bir ölçek geliştirme çalışmasının bulunmadığı gözlenmiştir (Karaca ve Özdemir, 2009; Ülkeryıldız vd. 2009; Geçikli, 2012; Ünal, İter ve Yılar, 2013; Sağdıç, 2014; Kızıl ve Atalan, 2015; Uzun ve Aliağaoğlu, 2017). Ek olarak ortak kriterler açısından bir şehir algısının varlığını kontrol etmek amacıyla literatürdeki diğer çalışmalardaki gibi açık uçlu imaj soruları yerine Frey ve Zimmer'in (2001: 26) belirttiği temel unsurların da varlığını kontrol edebilmek adına Ahi Evran Üniversitesi öğrencilerinin Kırşehir'e ilişkin algılarının belirlenebilmesi için geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın gerçekleştirilme süreci yöntem kısmında ayrıntılıca anlatılmıştır.

Yöntem

Bu araştırma bir ölçek geliştirme çalışması olup nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüştür.

Çalışma Grubu ve Kırşehir Şehir Algısı Ölçeğinin Geliştirilme Süreci

Kırşehir Şehir Algısı Ölçeğinin (KŞAÖ) geliştirilmesi sürecinde madde havuzunun oldukça geniş tutulması gerekliliği dikkate alınarak alanyazın taranmış ve öğrencilerin görüşleri alınmıştır. Madde havuzunun oluşturulması için evren içerisinden bir gruptan şehre ilişkin duygu ve düşüncelerini ifade etmeleri istenir (Oskamp ve Schultz, 2005).

Bu bağlamda 189 eğitim fakültesi öğrencisinden Kırşehir'e ilişkin duygu ve düşüncelerini içeren bir yazı yazmaları istenmiştir. Madde havuzu oluşturulması sürecine katılan öğrenciler, Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü öğrencilerinden oluşmuştur. 189 kişiyle gerçekleştirilen yazma uygulaması sonrası 51 madde, alanyazın taramasında ise 10 madde belirlenmiştir (Geçikli, 2012). Maddeler, 1 coğrafya eğitimi, 2 Türkçe eğitimi uzmanının görüşüne sunulmuştur. Uzmanların görüşleri doğrultusunda taslak ölçek, 61 madde olarak pilot uygulamaya hazır hâle getirilmiştir.

Pilot uygulama, 572 eğitim fakültesi öğrencisi ile yürütülmüştür. Bu öğrencilerin 136'sı birinci sınıf, 195'i ikinci sınıf, 143'ü üçüncü sınıf öğrencisidir.

Ölçekle elde edilen veriler, SPSS 23 ile işlenmiştir. Veriler üzerinde yapılan açımlayıcı faktör analizi çerçevesinde KMO ve Barlett testi değerleri ile faktör yükleri incelenip faktör yükü .30'un

altındaki maddeler atılıp doğrulayıcı faktör analizinde ele alınmak üzere 44 maddelik bir ölçek yapısı belirlenmiştir. Açımlayıcı faktör analizi ile ortaya konan yapının doğrulanması sürecinde 350 eğitim fakültesi öğrencisine 44 maddelik Kırşehir Şehir Algısı Ölçeği uygulanmıştır. DFA için ölçeği cevaplandırılan öğrencilerin 90'ı birinci sınıf, 120'si ikinci sınıf, 84'ü üçüncü sınıf ve 56'sı dördüncü sınıf öğrencisidir.

Dolayısıyla Büyüköztürk vd. (2009: 106)'nin aktardığı ölçek geliştirme süreçleri işletilmiş olup üniversite öğrencilerinin Kırşehir'e ilişkin şehir algılarını ortaya koyabilecek bir ölçek geliştirilmiştir.

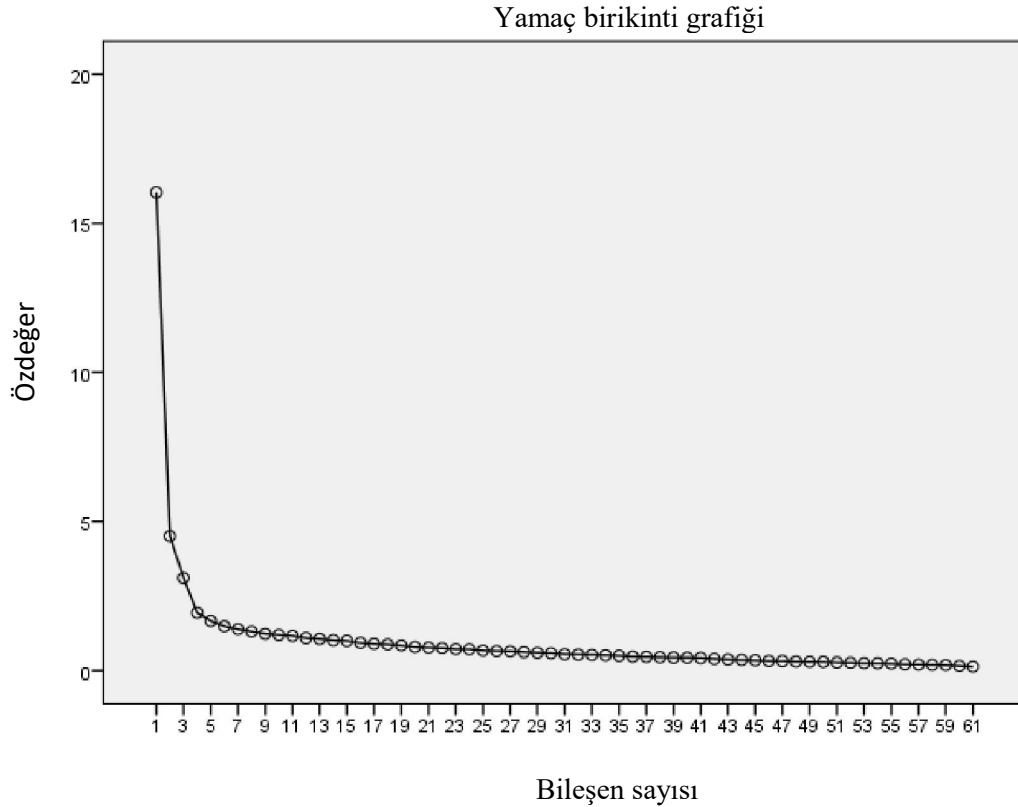
Bulgular

Bu bölümde Kırşehir Şehir Algısı Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Kırşehir Şehir Algısı Ölçeği Geçerlik Analizine Dönük Bulgular

61 maddelik taslak ölçek kullanılarak 572 kişiden toplanan veriler üzerinde açımlayıcı faktör analizi yapıp yapılmayacağını belirlemek üzere ilk olarak KMO ve Barlett testi analizleri yapılmıştır. KMO ve Barlett testi sonuçlarına göre KMO değerinin .919, ki kare değerinin ise 11018,749 (df=1830, p=.000) olduğu tespit edilmiştir. KMO değerinin .90 üzerinde olması, veri setinin açımlayıcı faktör analizi yapmak için mükemmel düzeyde uygun olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Kalaycı, 2008: 322).

Anlamli faktörler elde edebilmek için 350 ve üzeri gözlem sayısında faktör ağırlığının .30 ve üzerinde olması gerekir. .50 ve üzerindeki ağırlıklar ise oldukça iyi kabul edilir (Kalaycı, 2008: 330; Büyüköztürk, 2008: 124). Ayrıca bir maddenin faktör yükü ile diğer bir faktördeki yük değeri arasında en az .100 fark olması gerekir (Büyüköztürk, 2008: 125).

Şekil 1. Kırşehir Şehir Algısı Ölçeği Öz Değer Faktör Grafiği

Bryman ve Cramer (2005: 331) ve Büyüköztürk (2008: 125-126) çizgi grafiğinin, maddelerin öz değerlerinin birleştirilmesi sonucunda elde edildiğini, bu nedenle grafikte görülebilecek hızlı düşüşlerin (kırılma noktalarının) faktör sayısını vereceğini belirtmektedir. Grafiğin yorumlanmasında bilinmesi gereken önemli hususlardan biri iki nokta arasındaki aralığın bir faktöre işaret ettiği bilgisidir (Seçer, 2013: 128). Yukarıdaki grafikte dördüncü noktadan sonraki faktörlerin hem küçük hem de aralarındaki mesafenin çok benzer olduğu görülmektedir. Dolayısı ile ölçekteki faktör sayısının üç olacağını söylemek mümkündür. Ancak faktörlerin sınırlandırılmasında SPSS yolu ile sınırlama tercih edilmemiş, maddelerin faktör yükleri göz önünde bulundurulmuştur.

Ölçeğe madde seçiminde yapılması gerekenlerle yamaç birikinti grafiği dikkate alınarak döndürme işlemi, varimax tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Burada maddelerin 1 değerine en yakın olanları bir araya getirilmektedir. Döndürme sonrasında ölçekten madde çıkarılmasının ardından tekrar faktör analizi yapılmıştır. Yapılan faktör analizinde özdeğeri 1'in üzerinde olan ve toplam varyansın %46,58'ini açıklayan 3 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Birinci faktör (Tutum), toplam varyansın % 18,32'sini açıklamakta ve 15 maddeden oluşmaktadır. İkinci faktör (Sosyo-kültürel), toplam varyansın % 16,74'ünü açıklamakta ve 18 maddeden oluşmaktadır. Üçüncü faktör (Ekonomik) ise toplam varyansın % 11,52'sini açıklamakta ve 11 maddeden oluşmaktadır.

Tablo 1.

Ölçek Maddelerinin Döndürülmüş Bileşen Matrisi

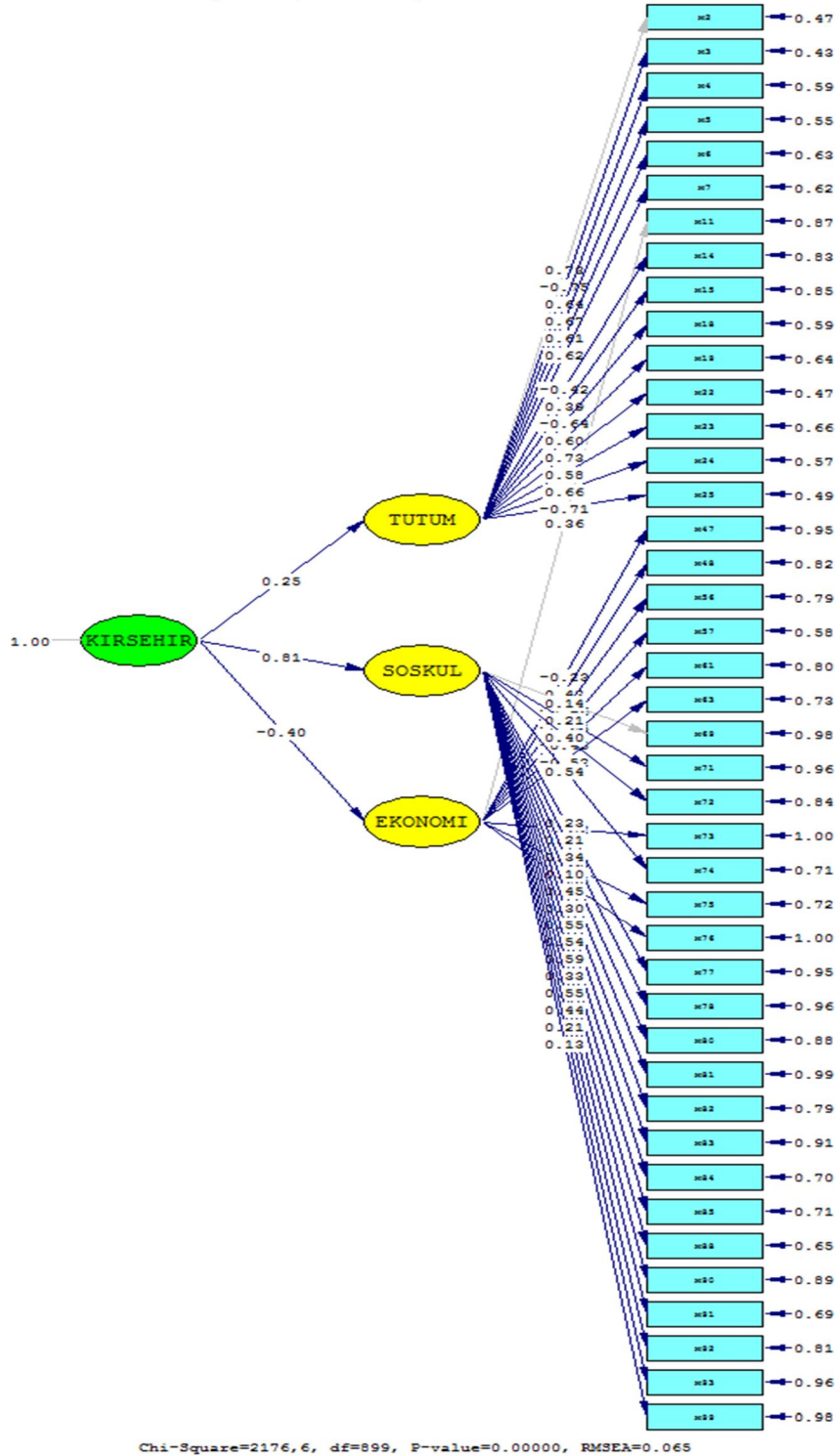
Döndürülmüş Bileşen Matrisi							
Maddeler	Bileşenler			Maddeler	Bileşenler		
	Boyut1	Boyut2	Boyut3		Boyut1	Boyut2	Boyut3
M1	,793	,211	,179	M16	,280	,670	,033
M2	,780	,225	,094	M17	,190	,658	,149
M3	-,752	-,176	-,004	M18	,300	,643	,110
M4	,743	,144	,065	M19	,219	,624	,145
M5	,737	,198	,084	M20	,229	,624	,039
M6	-,730	-,103	-,109	M21	,177	,619	-,031
M7	,715	,190	,272	M22	,182	,606	,283
M8	,703	,157	,196	M23	,296	,590	,118
M9	,700	,272	,120	M24	,114	,584	,104
M10	,695	,261	,048	M25	,210	,581	,232
M11	,688	,150	,304	M26	,267	,569	,178
M12	-,655	-,186	,036	M27	,153	,569	,327
M13	,588	,224	,357	M28	,107	,556	,097
M14	-,515	-,205	,074	M29	,246	,549	,160
M15	,487	,246	,310	M30	,142	,539	,425
				M31	,079	,533	,138
				M32	,178	,513	,267
				M33	,032	,477	,231
				M34	,072	,140	,731
				M35	,131	,242	,726
				M36	,208	,218	,669
				M37	,186	,301	,659
				M38	,046	,220	,584
				M39	,070	,218	,579
				M40	,059	,212	,563
				M41	,066	,249	,529
				M42	,209	,337	,505
				M43	-,030	,025	-,442
				M44	-,070	,214	-,416

Birinci boyuttaki maddelerin faktör yükleri .793- .487 arasında değerler alırken, ikinci boyuttaki maddelerin faktör yükleri .670-.477 arasında değerler almıştır. Üçüncü boyuttaki maddelerin faktör

yükleri ise .731-.416 arasında değerler almıştır. Açımlayıcı faktör analizi yanında doğrulayıcı faktör analizi de uygulanıp maddeler arası ilişki (model), doğrulanmıştır.

Kırşehir Şehir Algısı Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizine Yönelik Bulgular

“Doğrulayıcı faktör analizi, açımlayıcı faktör analizinin bir uzantısıdır. Doğrulayıcı faktör analizi gizil değişkenler ve gözlenen ölçümler arasındaki ilişkilerin ölçüm modelleriyle ilgilenen bir yapısal eşitlik modelidir” (Yılmaz ve Çelik, 2009: 53; Raykov ve Marcoulides, 2006: 4). Her bir faktör, gözlenen değişkenlerle (maddeler) aralarındaki korelasyonel ilişkilerle açıklanır. Dolayısıyla her bir faktör, maddelerle olan potansiyel ilişkisiyle açıklanır.

Şekil 2. Kırşehir Şehir Algısı Ölçeği DFA Yol Analizi Standardize Edilmiş Diyagramı

Doğrulayıcı faktör analizinde, yapının uygunluğu için model uygunluk ölçütlerinden RMSEA (Root MeanSquareError of Approximation), SRMR (Standardized Root Mean Square Residual), GFI (Goodness of Fit Index), AGFI (Adjusted Goodness of Fit Index), CFI (Comparative Fit Index), NFI (Normed Fit Index) değerleri dikkate alınmıştır. Örneklem büyüklüğüne göre değişiklik gösteren χ^2 değerinin 2176,6, serbestlik derecesinin (df) ise 899 olduğu belirlenmiştir. χ^2/df ise 2,42'dir. Bu değer için makul bir uyumu ifade ettiği söylenebilir (Bollen 1989'dan akt. Kline, 2005: 137). Elde edilen sonuçlara göre .05'in altında ise iyi bir uyum değerini ortaya koyan RMSEA değerinin (Browne ve Cudeck, 1993: 144) .065 ve .10 değerinin altında bir değer aldığı genel olarak olumlu kabul edilen (Kline, 2005: 141) SRMR değerinin, .072 olduğu belirlenmiştir. RMSEA ve SRMR değerlerinin sıfır değerini alması ya da sıfıra çok yakın olması modelin mükemmelliğini ortaya koyar (Brown, 2006: 84; Byrne, 2010: 80). Ayrıca modelin uygunluğu durumunda 1'e yakın olması gereken (Kline, 2005: 145) GFI değerinin .78; AGFI değerinin .76 olduğu belirlenmiştir. GFI ve AGFI değerleri modelin uyumu durumunda 0 ve 1 arası bir değer alabilir, 1 değerine daha yakın olmalıdır ve negatif olamazlar (Jöreskog ve Sörbom, 1993: 123; Raykov ve Marcoulides, 2006: 43). 0 ve 1 değerleri arasında 1'e daha yakın olması gereken NFI (Kline, 2005: 144; Raykov ve Marcoulides, 2006: 44) değerinin .80 olduğu; 0 ve 1 arasında yine 1'e yakın olması gereken (Raykov ve Marcoulides, 2006: 44; Brown, 2006: 85; Byrne, 2010: 78) CFI değerinin ise .87 olduğu belirlenmiştir. Elde edilen göstergelerle modelin kabul edilebilir bir model olduğu söylenebilir.

Ölçüt Geçerliğine İlişkin Bulgular

Kırşehir Şehir Algısı Ölçeği Madde Analizine İlişkin Bulgular

Ölçek maddeleri hazırlandıktan sonra madde analiz yöntemlerinden biri olan "iç tutarlılık ölçütüne dayalı" madde analizi yapılmıştır. Bu yöntemde her bir maddenin alt-üst gruplar (%27) için ayırıcı özellikte olup olmadığı incelenmiştir (Tezbaşaran, 1997: 31-36; Erkuş, 2003: 135-138). Her bir madde için bağımsız gruplarda iki yönlü t-testi yapılmış, t-istatistik değerleri hesaplanmıştır. Ölçekte yer alan maddelere ilişkin madde analizi sonuçları tablo 2' de verilmiştir.

Tablo 2.

Kırşehir Şehir Algısı Ölçeğine İlişkin Değerler

Madde No.	TUTUM	t değeri	Ort.	SD	Faktör Yüğü
BOYUT1					
M1	Üniversiteyi Kırşehir'de okuyor olmak, beni mutlu ediyor.	-7,020	2,64	1,104	.793
M2	Bu şehirde geçirdiğim süreç, benim Kırşehir'i sevmemi sağladı.	4,840	2,98	1,113	.780
M3	Kırşehir'i sevmiyorum.	4,729	2,86	1,287	-.752
M4	Mezun olduktan sonra Kırşehir'e tekrar gelmek isterim.	3,408	3,02	1,186	.743
M5	Kırşehir bana göre yaşanılacak bir yerdir.	6,450	3,00	1,125	.737
M6	Kırşehir'de okumayı tercih ettiğim için pişmanım.	5,316	2,95	1,232	-.730
M7	Başkalarına Kırşehir'de üniversite okumalarını tavsiye ederim.	6,602	2,53	1,176	.715
M8	Mezun olsam da Kırşehir'de yaşamak isterim.	6,327	2,50	1,108	.703
M9	Bu şehirde edindiğim	6,949	2,95	1,007	.700

	deneyimlerden hareketle Kırşehir'in iyi bir şehir olduğunu söyleyebilirim.				
M10	Kırşehir'de huzurlu bir hayat yaşıyorum.	4,618	3,04	1,025	.695
M11	Yeniden üniversite tercihi yapma şansım olsa yine Kırşehir'i tercih ederim.	5,309	2,28	1,130	.688
M12	Kırşehir'de yaşamak beni hayattan soğuttu.	3,779	2,98	1,259	.655
M13	İleride çocuklarımın Kırşehir'de okumalarını isterim.	8,297	2,27	1,078	.588
M14	Kırşehir'de yaşamak zordur.	2,132	2,79	1,151	-.515
M15	Ailemin de benimle birlikte Kırşehir'de yaşamasını isterdim.	6,983	2,35	1,227	.487
Toplam varyansa olan katkısı: (% 18,32)					
BOYUT2 SOSYO-KÜLTÜREL					
M16	Kırşehir halkı misafirperverdir.	7,034	3,04	1,113	.670
M17	Kırşehir halkı ile iletişimim iyidir.	7,993	3,07	1,106	.658
M18	Kırşehir, kültürel etkileşime açıktır.	8,577	2,87	1,062	.643
M19	Kırşehir halkı, başka kültürlerden insanlara saygılıdır.	9,429	2,76	1,064	.624
M20	Kırşehir halkı eğitime değer verir.	5,160	3,14	1,017	.624
M21	Kırşehir çeşitli kültürel değerlere sahiptir.	3,914	3,27	1,006	.619
M22	Kırşehir'de yaşayan insanlar farklı görüşlere karşı anlayışlıdır.	8,485	2,54	1,075	.606
M23	Kırşehir'de yaşayan insanları samimi buluyorum.	7,753	2,72	1,129	.590
M24	Kırşehir zengin bir tarih mirasına sahiptir.	3,201	2,98	1,139	.584
M25	Kırşehir halkının üniversite öğrencilerine bakışı olumludur.	8,132	2,59	1,152	.581
M26	Kırşehir'de bilime değer verilir.	4,901	2,67	1,049	.569
M27	Kırşehir halkı çevreye duyarlıdır.	8,483	2,44	1,049	.569
M28	Kırşehir, ülkemizin kültürüne önemli katkılarda bulunmuştur.	4,519	3,00	1,108	.556
M29	Kırşehir'e özgü yemekleri seviyorum.	6,033	2,79	1,124	.549
M30	Kırşehir'in kültür seviyesi yüksektir.	7,360	2,34	1,052	.539
M31	Kırşehir iyi korunmuş bir tarihi mirasa sahiptir.	3,025	2,91	,996	.533
M32	Kırşehir halkının eğitim düzeyi yüksektir.	4,974	2,62	1,027	.513
M33	Kırşehir'de cinsiyet ayrımcılığı yoktur.	3,894	2,51	1,135	.477
Toplam varyansa olan katkısı: (% 16,74)					
BOYUT3 EKONOMİK					
M34	Kırşehir'de toplu taşıma oldukça gelişmiştir.	5,856	1,73	,946	.731

M35	Kırşehir, tatil yapmak için iyi bir seçenektir.	7,070	1,65	,931	.726
M36	Yaz tatillerimi Kırşehir’de geçiririm.	6,818	1,65	1,014	.669
M37	Kırşehir, sosyal etkinlikler açısından yeterlidir.	6,480	1,94	,945	.659
M38	Kırşehir, bir turizm şehridir.	5,658	2,02	,986	.584
M39	Kırşehir’de alışveriş olanakları yeterlidir.	6,252	1,91	1,053	.579
M40	Kırşehir, bir sanayi şehridir.	5,656	2,13	,990	.563
M41	Kırşehir’de kırtasiye ürünleri öğrenci bütçesine uygundur.	2,873	2,19	1,095	.529
M42	Kırşehir’de insanların boş zamanların değerlendirebilecekleri sosyo-kültürel etkinlikler mevcuttur.	5,717	1,86	,896	.505
M43	Kırşehir, gelişmeye ihtiyacı olan bir şehirdir.	2,826	4,55	,907	-.442
M44	Kırşehir’in daha büyük bir şehir olmasını isterdim.	1,735	4,03	1,114	-.416
Toplam varyansa olan katkısı: (% 11,52)					

Yapılan t-testi sonuçları ölçekte yer alan maddelerin tamamının anlamlı olduğunu ($p < ,001$) yani bütün maddelerin Kırşehir şehir algısı düzeyini kabul edilebilecek düzeyde ayırt ettiğini göstermektedir. Ayrıca faktör yüklerinin de .793- .416 aralığında olduğu belirlenmiştir. Stevens (1992)’a göre faktör yükleri .400 değerinin altında olmamalıdır. Dolayısıyla faktör yüklerinin de istenilen düzeyde gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 3.

Kırşehir Şehir Algısı Ölçeği Madde Analizi Sonuçları

Madde	r_{m-t}	Madde	r_{m-t}	Madde	r_{m-t}	Madde	r_{m-t}
1	292**	12	395**	23	332**	34	319**
2	-294**	13	310**	24	398**	35	381**
3	225**	14	379**	25	173**	36	424**
4	353**	15	-320**	26	413**	37	418**
5	357**	16	394**	27	333**	38	306**
6	369**	17	-109*	28	253**	39	476**
7	150**	18	297**	29	358**	40	429**
8	-107*	19	299**	30	335**	41	195**
9	347**	20	278**	31	381**	42	273**
10	-239**	21	289**	32	234**	43	309**
11	289**	22	160**	33	417**	44	229**

N=369 **= $p < ,001$; *= $p < ,005$

r_{m-t} : Madde-Toplam Korelasyonu

Madde toplam korelasyon katsayısı 0 ile -1 ve +1 arasında bir değer alır. Cramer & Howitt (2004: 39) ve Greasley (2008: 80)’ ye göre .30 ve altındaki ilişki değeri (r), zayıf ilişkiyi; .30-.80 arası ilişki değeri orta düzeyli bir ilişkiyi; .80 ve üzeri ise kuvvetli bir ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu bağlamda toplamla her bir madde arasında düşük ve orta düzeyli bir ilişki olduğu görülmektedir.

Kırşehir Şehir Algısı Ölçeğinin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Kırşehir Şehir Algısı Ölçeğinin güvenilirlik değerini belirlemek için güvenilirlik testi yapılmıştır ve ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik değerinin .920 olduğu belirlenmiştir. “.80 $\leq \alpha < 1,00$ ise ölçek, yüksek derecede güvenilir bir ölçektir” (Kalaycı, 2008: 405). Buradan hareketle ortaya konan 44 maddeli Kırşehir Şehir Algısı Ölçeğinin yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir. Faktörlerin

ayrı ayrı güvenilirlik değerleri ise; şehre ilişkin *tutum* boyutunda .718; *sosyo-kültürel* boyutunda .915; *ekonomi* faktöründe ise .809 olarak belirlenmiştir. Sadece erkeklere ilişkin güvenilirlik değeri .931; sadece kızlara ilişkin güvenilirlik değeri .915 olarak gerçekleşmiştir. Sadece birinci sınıfların verdiği cevaplara ilişkin güvenilirlik değeri .908; sadece ikinci sınıflara ilişkin güvenilirlik değeri .930; sadece üçüncü sınıflara ilişkin değer .912 ve sadece dördüncü sınıflara ilişkin alfa değeri .918 bulunmuştur. Bu değerler, ölçeğin boyutlarının da yüksek derecede güvenilir ve yansız ölçüm yapabildiğini ifade etmektedir (Kayış, 2009: 405; Field, 2005: 668).

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin Kırşehir'e ilişkin şehir algılarının belirlenmesini sağlayacak bir ölçek geliştirmektir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlar şöyle özetlenebilir:

1. Ölçek, beş dereceli likert tipi bir ölçek olup 3 faktör altında toplanabilen 44 maddeden oluşmaktadır. Öğrencilerin Kırşehir şehir algı düzeyini belirlemek üzere ölçekte yer alan maddelerin karşısında; *hiç katılmıyorum (1)*, *katılmıyorum (2)*, *kararsızım (3)*, *katılıyorum (4)*, *tamamen katılıyorum (5)* seçenekleri bulunmaktadır.

2. Ölçeğin geçerlik çalışması; (1) açımlayıcı faktör analizi, (2) doğrulayıcı faktör analizi, (3) madde-toplam korelasyonu ve (4) madde ayırt edicilik güçleri hesaplanarak incelenmiştir.

Açımlayıcı faktör analizi sonrasında; maddelerin faktör yüklerinin ,793- ,416 aralığında olduğu, üç boyutlu yapının toplam varyansın % 46,5'ini açıkladığı bulunmuştur. Maddelerin faktör yükünün 0,30'dan; açıklanan varyans miktarının ise %40'dan yüksek olmasıyla ölçeğin yapı geçerliğine sahip bir ölçek olduğu söylenebilir (Büyüköztürk, 2008; Eroğlu, 2009; Balcı, 2009; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010).

Diğer taraftan, yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonrasında model uygunluk göstergelerinin; χ^2/df (2,42), SRMR (.072), NNFI (.80) ve GFI (.78), RMSEA (.065), CFI (.87) ve AGFI (.76) değerlerini alarak zayıf düzeyde bir model uyumu gösterdiği belirlenmiştir (Yılmaz ve Çelik, 2009; Kline, 2005; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Bu durumun, madde-toplam puan korelasyonlarının genel olarak düşük ve orta düzeyde olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca çalışma grubunun sadece eğitim fakültesi öğrencilerinden oluşması da düşük düzeyde korelasyonların elde edilmesinde etkili olmuş olabilir. Yapılacak yeni çalışmalar ile farklı çalışma gruplarından elde edilecek veriler kullanılarak analizlerin tekrarlanması ve faktör yapısının test edilmesi önerilmektedir.

3. KŞAÖ'nün güvenilirlik analizleri sonunda; faktörlere göre iç tutarlılık katsayıları olarak Cronbach Alfa değerlerinin; tutum faktörü için .718; sosyokültürel faktörü için .796; ekonomi faktörü için .809; olduğu ortaya konmuştur. Kararlılık katsayıları olarak hesaplanan Pearson's r değerlerinin $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı olduğu belirlenmiştir. Yansızlık katsayıları olarak alt gruplar üzerinde hesaplanan Cronbach Alfa güvenilirlik katsayılarının .931 ile .908 arasında değerler aldığı tespit edilmiştir. Bu değerler; KŞAÖ'nün hem maddeleri ve faktörleri, hem de geneli için güvenilir tutarlı, kararlı ve objektif ölçümler yapabildiğini göstermektedir (Tekin, 1996; Balcı, 2009; Büyüköztürk, 2008).

Kırşehir Şehir Algısı Ölçeğinden en çok 220, en az 44 puan elde edilebilmektedir. 44-103 puan aralığı düşük, 104-162 puan aralığı orta, 163 ve üzeri puan aralığı yüksek şehir algısını işaret eder. Tutum boyutunda ise en düşük 15 puan, en yüksek 75 puan alınabilecektir. Bu boyutta 15-35 puan aralığı düşük; 36-55 puan aralığı orta; 56 ve üzeri puan aralığı yüksek düzeyde tutuma işaret etmektedir. Sosyo-kültürel boyutta ise en düşük 18 puan, en yüksek 90 puan alınabilecektir. Bu boyutta 18-42 puan aralığı düşük; 43-67 puan aralığı orta; 68 ve üzeri puan aralığı yüksek düzeyde sosyo-kültürel şehir algısına denk düşmektedir. Ekonomi boyutunda ise en düşük 11 puan, en yüksek

55 puan alınabilecektir. Bu boyutta 11-26 puan aralığı düşük; 27-42 puan aralığı orta; 43 ve üzeri puan aralığı yüksek düzeyde sosyo-kültürel şehir algısına denk düşmektedir. Elde edilen bu sonuçlar ve puan aralıklarıyla “Kırşehir Şehir Algısı Ölçeği”nin, Ahi Evran Üniversitesi öğrencilerinin Kırşehir'e ilişkin algılarının belirlenmesinde kullanılabilirlik güvenirliği yüksek ve kabul edilebilir düzeyde geçerli olan bir ölçek olduğu söylenebilir. Farklı fakülteler ve farklı yaş gruplarından katılımcıların yer aldığı araştırma gruplarının işe koşulmasıyla ölçeğin daha geniş kullanıma sunulması sağlanabilir. Araştırmacıların yeni çalışmalarla ölçeğin geliştirilmesine katkı getirmesi beklenmektedir.

Açıklamalar: Bu araştırma, Ahi Evran Üniversitesi BAP biriminin EGT. A4. 17. 002 numaralı projesi kapsamında desteklenmiştir.

Kaynaklar

- Akkoyunlu, K. (2007). *Sürdürülebilir kent, kent ve politika: antik kentten dünya kentine*. (Der. Ayşegül Mengi). s.11-26. İmge Yayınevi: Ankara.
- Aliağaoğlu, A. (2007). Davranışsal coğrafyaya bir örnek: Öğrenci merkezli Balıkesir şehir imajı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 17-44.
- Avcı, S. (2004). Şehirsel yerleşmelerin belirlenmesinde kullanılan kriterler ve Türkiye örneği. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*. 3(9). 9-28.
- Balcı, A. (2009). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: PegemA.
- Brown, Timothy A. (2006). *Confirmatory factor analysis for applied research*. New York. Guilford Press.
- Browne, M.W. & Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. In K. A. Bollen ve J. S. Long (Eds.), *Testing structural equation models* (pp. 136–162). Newbury Park, CA: Sage.
- Bryman, A. & Cramer, D. (2005). *Quantitative Data Analysis with SPSS 12 and 13: A Guide for Social Scientists*. London and New York: Routledge.
- Büyüköztürk, Ş. (2008). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı istatistik, araştırma deseni SPSS uygulamaları ve yorum*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş.; Çakmak, E. K.; Akgün, Ö. E.; Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Byrne, Barbara M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS*. (2nd Edt.). New York: Routledge.
- Cramer, D. & Howitt, D. (2004). *The Sage dictionary of statistics*. London: Sage Publication.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve lisrel uygulamaları*. Ankara: PegemA.
- Darkot, B. (1967). Şehir ayırımında nüfus sayısı ve fonksiyon kriterleri. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*. 16. 3-8.
- Demirel, M. (2014). Burdur kent imajı: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi öğrencileri üzerine bir alan araştırması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6 (10). 230-241.
- Doğanay, H. (1997) *Türkiye beşerî coğrafyası*. İstanbul: MEB Yay.
- Erkuş, A. (2003). *Psikometri üzerine yazılar*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Eroğlu, A. (2009). Faktör analizi (s. 321-331). (Ed. Kalaycı, Ş). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Ertürk, H. (1997). *Kent ekonomisi*. Ekin Kitabevi: Bursa.
- Field, A. (2005). *Discovering statistics using SPSS*. (2nd Ed.). London: Sage Publications.
- Frey, W. H. & Zimmer, Z. (2001). Defining the city. *Handbook of urban studies*. (Ed. R. Paddison). London: Sage Publications Ltd.
- Geçikli, F. (2012). *Şehir imajı: Amasya şehri üzerine bir uygulama*. Ankara: Fenomen Yayıncılık.
- Göney, S. (1977). *Şehir Coğrafyası-I*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Greasley, P. (2008). *Quantitative data analysis using SPSS*. Glasgow: Open University Press.
- Hayta, Y. (2016). Kent kültürü ve değişen kent kavramı. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2(5). 165-184.
- Jöreskog, Karl G. & Sörbom D. (1993). *Lisrel 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language*. Scientific Software International: Lincolnwood.

- Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayınevi.
- Kayış, A. (2009). Güvenirlilik analizi (s. 403-419). (Ed.Kalaycı, Ş). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Keleş, R. (2005). Kent ve kültür üzerine. *Mülkiye Dergisi*. 29(246). 9-18.
- Kızıllı, C. & Atalan, A. (2015). Image and reputation of Yalova city: A study on Yalova university students. *Emerging Markets Journal*. 5(2). 70-78.
- Kline, Rex B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling*. (2nd Ed.). New York. Guilford Press.
- Oskamp, S. & Schultz, P. W. (2005). *Attitudes and opinions*. (3rd Ed.). London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Özdemir, Ş. & Karaca, Y. (2009). Kent Markası ve marka imajının ölçümü: Afyonkarahisar kenti imajı üzerine bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*. 11(2). 113-134.
- Raykov, T. & Marcoulides, George A. (2006). *A first course in structural equation modeling*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Sağdıç, M. (2014). Üniversite Öğrencilerinin İstanbul'a ilişkin algılarının şehir imajı açısından analizi. *Turkish Studies*. 9(2). 1267-1283.
- Seçer, İ. (2013). *SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi ve raporlaştırma*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Stevens, J. P. (1992). *Applied multivariate statistics for social sciences*. (2nd Ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Şahin, Y. (2013). *Kentleşme politikası*. Murathan Yayınevi: Trabzon.
- Tekin, H. (1996). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Tezbaşaran, A. A. (1997). *Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Tümertekin, E. & Özgüç, N. (1998). *Beşeri coğrafya (insan-kültür-mekân)*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- TDK. (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uzun, A. & Aliğaoğlu, A. (2017). Üniversite öğrencilerinin şehir imajlarına yönelik bir araştırma: Balıkesir Üniversitesi örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(1). 39-58.
- Ülkeryıldız, E., Durmuş Arsan, Z. & Akış, T. (2009). Öğrenci zihin haritalarında kente ilişkin deneyimle değişen çevre algısı. *BAÜ FBE Dergisi*, 11 (1). 72-82.
- Ünal, Ç.; İltar, İ. & Yılar, B. (2013). Kırsal kesimde ikamet eden lisans öğrencilerin şehir algıları: nitel bir analiz. *Doğu Coğrafya Dergisi*. 18(30). 29-46.
- Yılmaz, V. & Çelik, E. (2009). *Lisrel ile yapısal eşitlik modellemesi I*. Ankara: Pegem A.

Extended Abstract

Introduction

Perceptions about cities are products, images of experiences in their minds that begins when individuals come to city first and that they carry to nowadays as result of complex relations as well as individuals' current relations (Sağdıç, 2014). With another expression, one person's total believes that is formed with the mixture of his/her impression, persuasion and opinions about city is our city perception (Geçikli, 2012: 5). Importance of cities' images is great on deciding to places for living, travelling, funding, working, shopping and studying (Özdemir and Karaca, 2009). University students' images about city is remarkable in terms of effecting economy and social-cultural structure of a city. In this regard it was aimed to develop a valid and reliable scale for determining Ahi Evran University students' perceptions about Kirsehir in the scope of this research. With this aim, the implementation process of the reseach was told in the method part.

Method

This research is a scale development study and carried out with quantitative research methods. Obtained data were processed with SPSS 23 and Lirsell 8.80.

Findings

1. Findings About Validity Analysis of Kirsehir City Perception Scale

Initially KMO and Barlett tests analysis were done for determining whether exploratory factor analysis could be done on the data gathered from 572 people by using the draft scale. It was determined that KMO test value was 0,950 and Barlett test chi square was 12143,028 (df=946, p=.000). Being KMO value above 0,90 was interpreted as the data set is at a perfect level for doing exploratory factor analysis (Kalaycı, 2006: 322). "Correlation matrix is unit matrix" according to the result of Barlett test. Null hypothesis was rejected at .05 significance level (Kalaycı, 2006: 322).

Rotating operation was done using varimax technique regarding the things should be done while selecting item for the scale. A three factored structure was obtained whose eigenvalue is above 1 and explain %46,58 of the total variance with the factor analysis.

Values of the items' factor loads were realised between .793 and .416. Confirmatory factor analysis was carried out besides exploratory factor analysis and relations between items (model) was confirmed.

Findings About Kirsehir City Perception Scale Confirmatory Factor Analysis

It was determined that model convenience indicators took χ^2/df (2,42), SRMR (0,072), NNFI (0,80) and GFI (0,78), RMSEA (0,065), CFI (0,87) and AGFI (0,76) values and showed an acceptable model fit (Yılmaz & Çelik, 2009; Kline, 2005; Çokluk, Şekercioğlu & Büyüköztürk, 2010).

2. Finding About Criterion Validity

Findings About Kirsehir City Perception Item Analysis

T-test results shows that all of the items in the scale are significant ($p < ,001$), in other words all of the items know Kirsehir city perception level at an acceptable level. It was also determined that factor loads were between ,793-,416. According to Stevens (1992), factor loads should not be under ,400 value. So it was observed that factor loads realised at the desired level.

Item total correlation index has a value between 0 and -1 and +1. Between 0,70-1 value of correlation index shows a high level correlation, a value between 0,70-0,30 shows an intermediate

correlation, 0,30-0,01 shows a low correlation (Büyüköztürk, 2008: 32; Kalaycı, 2009: 116). In this context, a low and intermediate level correlation was observed between the total and each item.

3. Findings About The Kirsehir City Perception Scale (KCPS)'s Reliability

Reliability test was done to determine reliability level of the Kirsehir city perception scale and it was determined that Cronbach Alpha value of the scale was ,920. Separate reliability values of the factors were determined as ,718 at Attitude About The City dimension; ,915 at Socio-cultural dimension; ,809 at Economy dimension. Reliability value only for males realised as ,931 and only for females realised as ,915.

Discussion and Conclusions

The aim of this study is developing a scale that enhances to obtain university students' perceptions about Kirsehir.

Results reached in the study can be summarized as following:

1. It was found that items' factor loads were between ,793-,416, three dimension structure explained %46,5 of the total variance after the exploratory factor analysis. On the other hand it was determined that model fit indicators took χ^2/df (2,42), SRMR (0,072), NNFI (0,80), GFI (0,78), RMSEA (0,065), CFI (0,87) and AGFI (0,76) values and showed an acceptable model fit (Yılmaz and Çelik, 2009; Kline, 2005; Çokluk et al., 2010).

With also examining item total point correlations and discrimination feature it was revealed that both items and factors and total of the Kirsehir City Perception Scale had validity feature (Balıcı, 2009; Tekin, 1996; Büyüköztürk, 2008).

2. At the result of KCPS reliability analysis it was revealed that Crobbach's Alpha values for attitude factor was ,718; for socio-cultural factor ,796; for economy factor ,809. These values show that KCPS can measure reliably, consistently, decisively and objectively for both its items, factors and total (Tekin, 1996; Balıcı, 2009; Büyüköztürk, 2008).

With the obtained data, it can be said that Kirsehir City Perception Scale is a reliable and valid scale which can be used for obtaining university students' perceptions about Kirsehir.

Seçmeli Medya Okuryazarlığı Dersi Uygulamasının Öğrencilere Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme

Mesut GÜN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Nevşehir

mesutgun07@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9663-1066

İlhami KAYA

100. Yıl Ortaokulu, Güşlehir/Nevşehir

ilhamika@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0668-5402

Geliş Tarihi: 12.07.2017

Revize Tarihi: 24.11.2017

Kabul Tarihi: 03.12.2017

ÖZ

Yapılan araştırmalar sürekli gelişim gösteren medya sektörünün insan hayatına etkisinin gün geçtikçe arttığını ortaya koymaktadır. Medya sektöründe yaşanan bu gelişmeler Avrupa’da “Medya Okur-yazarlığı” kavramını ortaya çıkarmıştır. 2000’li yılların başında ülkemizde de gündeme gelen bu yeni kavram ile birlikte RTÜK çeşitli çalışmalar başlatmıştır. 2007 yılında ise ortaokul düzeyindeki tüm kurumlarda bu ders seçmeli olarak okutulmaya başlanmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak uzman görüşü alınarak geliştirilen ve açık uçlu dört sorudan oluşan “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini farklı örgün eğitim kurumlarında öğrenim gören Medya Okur-yazarlığı dersi almış yirmi öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcılardan elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırmanın amacı seçmeli Medya Okur-yazarlığı dersi uygulamasının öğrencilere katkılarını ve öğrencilerde meydana getirdiği farkındalığı tespit ederek bir değerlendirme yapmaktır. Araştırma sonucunda öğrencilerin seçmeli Medya Okur-yazarlığı dersi ile ilgili daha çok olumlu görüş sahibi oldukları, dersin amacını tam olarak bilmedikleri, çoğunlukla dersin kendilerine ve arkadaşlarına katkı sağladığını düşündükleri görülmüştür.

Anahtar kelimeler: medya, medya okuryazarlığı, öğrenci görüşleri, farkındalık

An Evaluation On The Contribution Of Elective Media Literacy Course Application Students

ABSTRACT

Researches reveal that effects on human life of media sector which has been developing are increasing day by day. This developments on media sector bring out conception of media literacy in europe. In the beginning of 2000, with this new concept that became the main topic of conversation in Turkey too, RTÜK began various works. In 2007, also this subject began as elective lesson that students have been studying in all of secondary school. In this study, half-structured interview form which was taken expert’s opinions as data collection tool and consists of four open ended questions was used. 20 students who studied media literacy lesson in different Educational Institution consist of sample of research. Datas which were obtained by participant were evaluated by method of content analysis. The aim of research to evaluate benefits on students of elective media literacy lesson and to identify awareness that created on students. As a conclusion, students have had positive opinions related to elective media literacy lesson. It revealed that students didn’t know the aim of lesson before. The students thought that this lesson mostly contributed to themselves and their friends.

Keywords: Media, media literacy, student’s opinions, awareness

Giriş

Son yüzyılda bilim dünyasında yaşanan baş döndürücü gelişmelerin iletişim ve medya sektöründe de kendini gösterdiği ve 50 yıl öncesinde akılların tasavvur edemediği bir noktaya geldiği görülmektedir. Şüphesiz ki bu gelişmeler önümüzdeki yıllarda da hız kesmeden devam edecektir. Medya sektöründe yazılı basın ardından radyo ve Televizyon ile tanışan insanoğlu geçmişte alışmakta zorluk çektiği bir buluşun günümüzde esiri konumundadır. Son yıllarda bilgisayar ve internetin medya sektörüne girmesi ve insanın cebine kadar inmesiyle birlikte bu esaret insan geleceğini etkiler düzeye ulaşmıştır. Özellikle çocukların medya karşısındaki savunmasız durumları, onları hedef haline getirmiştir. Medyanın çocuklara olumlu etkileri olabileceği gibi birçok olumsuz etkisi de mevcuttur.

Elektronik medyanın duyguları uyuşturacağı, düş gücünü ya da esneklik yeteneğini kısıtlayacağı, başkalarını incitecek şekilde umursamazlık geliştireceği, yıkıcı davranışları yüreklendireceği, çocukları şiddete karşı duyarsız kılacağı, kalıplaşmış davranışlara süreklilik kazandıracağı, ahlaki değerlerin yozlaşmasına yol açacağı, yerel kültürü bastıracağı ve toplumsal kayıtsızlığa katkıda bulunacağı, bellek yitimi, dil yitimi, yüz yüze iletişim kurma sorunu, kimlik kargaşası gibi birçok olumsuz etkiden söz edilebilir (Lemish ve Koluckı, 2013: 16; Mora, 2014). Bir yetişkinin medyanın zararlarına karşı geliştirdiği savunma mekanizmalarını çocukların geliştiremediği ve medyanın cazibesi karşısında çaresiz kalarak etkilendikleri görülmektedir. Baltaş tarafından yapılan araştırmada 6-14 yaş arası çocukların % 40'ının ders çalışırken bile televizyon izledikleri belirlenmiştir (Baltaş, 2001: 89). Çocukların bir yıllık süre içerisinde yaklaşık olarak 900 saatini okulda, 1500 saatini ise ekran karşısında geçirmesi medya faktörünün insan hayatına olan etkisini gözler önüne sermektedir (MEB, 2006). Akşit ve Dönmez tarafından öğrenci görüşü alınarak yapılan araştırmada ise öğrencilerin çoğunun kitle iletişim araçlarında sunulan her tür bilginin gerçek olduğunu düşündükleri, sunulan her iletinin doğru olduğunu kabul ettikleri ve seçici olmadıkları, bilinçli olmadıkları ve medyayı doğru okumadıkları verilerine ulaşılmıştır (Akşit ve Dönmez, 2011: 45). Bütün bu veriler çocukların medya karşısındaki konumlarını gözler önüne sermekle birlikte, medyanın zararlı etkilerinden korunmak adına çeşitli tedbirler alınması gerektiğini göstermektedir.

Medya alanında yaşanan bu akıl almaz gelişmeler ve çocukların medya karşısındaki savunmasız durumları bilim insanlarını bazı önlemler almaya mecbur bırakmıştır. Medyanın zararlarına karşı ortaya atılan fikirlerden bir tanesi insanların, özellikle çocukların medyanın zararları konusunda eğitilmesi fikridir. Bu fikrin kabul görmesi ile birlikte “medya okuryazarlığı” kavramının ortaya atıldığı görülmektedir. Başlangıçta sivil toplum hareketi olarak doğan medya okuryazarlığı konusu zamanla hükümetler tarafından benimsenmiş ve çeşitli politikalar üretilmiştir (Avşar, 2014). Medya okuryazarlığı kavramını açıklamaya yönelik olarak bilim insanları tarafından değişik tanımların yapıldığı görülmektedir. Som ve Kurt’a (2012: 1006) göre medya okuryazarlığı “etkisi altında kalınan medya mesajlarını belli bir süzgeçten geçirip yorumlamak ve onları eleştirel bakış açısıyla değerlendirmek” tir. Kurudayıoğlu ve Tüzel (2010: 27) bu kavramı “Medya okuryazarlığı en genel anlamda medya araçlarından gelen iletileri tüm boyutlarıyla anlamlandırmak ve medya ürünleri oluşturabilmek” şeklinde açıklamıştır. Radyo Televizyon Üst Kurulu ise “Çeşitli bağlamlarda ve çeşitli biçimlerdeki medya iletilerine erişebilme, bu iletileri doğru algılayabilecek donanımına sahip olma ve en sonunda bizzat iletiler üretebilme yeteneğini içeren medya okuryazarlığı kitlelere kontrol gücü veren, gerçek dünya ve medya tarafından yaratılan dünya arasındaki sınırın fark edilmesini sağlayan bir kavramdır.” şeklinde bir tanımlama yapmıştır (T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu [RTÜK], 2007: 34). Tüm bu tanımların ortak noktasının “medya iletilerini doğru anlamlandırma ve eleştirel bakış açısı” olduğu görülmektedir. Medya okuryazarlığı eğitimi ile özellikle çocuklara ve gençlere medya karşısında bilinçli olma, seçici davranma, gerçek dünya ile medya dünyası arasındaki farkı kavrayabilme becerilerini kazandırmak amaçlanmaktadır.

Medya konusundaki eğitimlerim ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde daha sonra ise Avrupa ülkelerinde hayata geçirildiği görülmektedir. Ülkemizde ise medya okuryazarlığı kavramı ilk olarak 20-21 Şubat 2003 tarihlerinde gerçekleştirilen İletişim Şurası’nda RTÜK tarafından kullanılmıştır. Daha sonra 2004 yılında Şiddeti Önleme Platformu tarafından bu kavrama dikkat çekilmiştir. RTÜK’ün 22 Eylül 2004 tarihli toplantısında “İlk ve orta öğretim ders programlarına medya okuryazarlığı dersi konulmasının ve ulusal televizyon kuruluşlarının temsilcilerine ayrımcılığa ve şiddete karşı duyarlılığın artırılmasına yönelik eğitim verilmesinin oy birliğiyle kabul edildiği ve medya okuryazarlığı dersinin ders programlarına eklenmesi için Milli Eğitim Bakanlığı ile resmi temaslara başladığı” kararlarının alındığı Şiddeti Önleme Platformu Medya ve Şiddet Alt Çalışma Grubu raporunda ifade edilmiştir (Altun, 2009: 98). Bu gelişmeleri Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı ile Radyo Televizyon Üst Kurulu Uzmanları ve İletişim Bilimleri Fakültesi Akademisyenlerinden oluşan bir komisyonun kurulması ve bu komisyon tarafından Medya Okuryazarlığı Dersi Taslak Öğretim Programı ve Öğretmen Kılavuzu’nun hazırlanması takip etmiştir. Daha sonra Radyo Televizyon Üst Kurulu ve Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı arasında 22 Ağustos 2006 tarihinde Medya Okuryazarlığı dersinin öğretim kurumlarında seçmeli ders olarak okutulmasına dair işbirliği protokolü imzalanmıştır. Bu gelişmenin ardından Milli Eğitim Bakanlığı, RTÜK ve İletişim,

Eğitim ve Fen Edebiyat Fakültelerinin katkılarıyla oluşturulan bir danışma kurulu ve bir komisyon tarafından Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı'na son şekli verilerek 31 Ağustos 2006 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı Talim Ve Terbiye Kurulu'nda kabul edilmiştir. Bu program 36 saatlik bir süre baz alınarak hazırlanmış ve bu dersin 6, 7 veya 8.sınıflardan birinde bir defaya mahsus olmak üzere haftada bir saat olarak okutulması öngörülmüştür (RTÜK ve MEB, 2007).

2006-2007 eğitim-öğretim yılında 5 ilde belirlenen 5 ilköğretim okulunda pilot uygulamaya gidilmiş; 2007-2008 eğitim-öğretim yılında ise tüm ilköğretim kurumlarında Medya Okuryazarlığı dersinin öğretimine başlanmıştır. 2012-2013 eğitim-öğretim yılında uygulamaya konulan 4+4+4 kesintisiz 12 yıllık eğitim sistemi ile birlikte ortaokul haftalık ders çizelgelerinde değişiklik yapılmıştır. Yeni düzenlemeye göre Medya Okuryazarlığı dersinin uygulanma şeklinde de değişikliğe gidilmiş ve bu dersin 7. veya 8.sınıflardan birinde öğrenci isteğine bağlı bir kez alabilecekleri 2 saatlik seçmeli bir ders olarak okutulması, ertesi yıl ise not ile değerlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Medya Okuryazarlığı dersi ortaokullarda öğrenci isteğine bağlı, en az 10 öğrencinin tercih etmesiyle açılan seçmeli bir ders olarak halen okutulmaktadır.

Ülkemizdeki alan yazını incelendiğinde Medya Okuryazarlığı kavramının gündeme gelmesinin ve ders olarak okutulmaya başlanmasının ardından bu konuya yönelik Çakır vd. (2012), Damlapınar (2014), Çepni vd. (2015), İnan (2015), Gedik (2015), Hasdemir (2012), Kıncal ve Kartal (2009), Çakmak ve Altun (2013), Altun (2009), Karakoç ve Avcı (2013), Akca vd. (2014), Kahyaoğlu ve Kenanoğlu (2014), Gömleksiz ve Duman (2013), Görmez (2014) tarafından çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Bu araştırmada seçmeli medya okuryazarlığı dersi uygulamasının öğrencilere katkıları ve hali hazırdaki uygulamanın durumu belirlenmeye çalışılmıştır. Medya okuryazarlığı dersi uygulamasının başarı düzeyi, bu dersin öğrencilere ne derece katkıda bulunduğu ve çocukları medyanın zararlarına karşı ne derece eğittiği araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada görüşme metodu kullanılmıştır. Görüşme sırasında araştırmaya katılan öğrencilere dört sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme metodu, zihindeki belli bir hipotezi test etmek için veri elde etme sürecinde başvurulabilecek oldukça kullanışlı bir metottür (Şahin, 2015: 344). Buradaki amaç öğrencilerin seçmeli Medya Okuryazarlığı dersinin katkıları hakkındaki düşüncelerini öğrenmek olduğundan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği seçilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde araştırmaya dâhil edilen farklı ortaokul ve liselerde öğrenim gören 20 öğrencinin seçmeli Medya Okuryazarlığı dersi ile ilgili görüşlerini içeren bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

Seçmeli Medya Okuryazarlığı Dersi Gören Öğrencilerin Ders Hakkındaki Bilgi ve Görüşleri

Tablo 1.

“Seçmeli medya okuryazarlığı dersi hakkında neler biliyor ve düşünüyorsun?” sorusuna ilişkin öğrenci görüşlerine ait bulguların frekans ve yüzde hesaplamaları

Kodlar	Öğrenci Bilgileri	f	%
Olumlu Düşünceler	Medyanın iyi kötü ne işe yaradığını öğrendim ve yalan yanlış şeylerin sadece ilgi çekmek için olduğunu. (Ö2, Ö10)		
	Güzel bir ders. Araştırmaya yöneliktir. (Ö3, Ö5)		
	Çok eğlenceli. Gazete falan hazırlıyorduk, medyayı çok seviyorum. (Ö4)		
	Düşünce yeteneğimin geliştirdi ve güncelimi geliştirmemde çok yardımcı oldu. (Ö6)		
	Medyadaki kitle iletişim araçlarını öğrenmek ve hakkında daha çok şey öğrenmek, medyanın sorunlarını öğrenmek. (Ö7, Ö12, Ö16, Ö17)		
	Ne tür program izleyeceğim hakkında genel bilgi veriyor. (Ö8)		
	TV kanallarında 18 yaş üstü, şiddet ve korku, olumsuz örnek vb. den bahseden konu. (Ö9)		
	Medya okuryazarlığı dersi medyanın nasıl kullanıldığını ve ne işe yaradığını konu alan bir derstir. (Ö11)	19	86,36
	Medyayı kendi düşüncelerimizle yorumlamamızı öğretir. Gereksiz bir ders gibi görünse de insanların hayatına olumlu yönde birçok etkisi vardır. (Ö12)		
	Medyada her şey gizli tutulmaktadır. Verilen bilgilerin %60'ı eksik veya yanlış. O yüzden medya dersinin gerektiği kadar bilgi verdiğini düşünüyorum. (Ö13)		
	Medya hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan bir derstir. (Ö14)		
	Böyle bir ders işlemiştik, gazete haberleri okuyup reklam filmi bile hazırlamıştık. Sadece bunu biliyorum. (Ö18)		
	Teknoloji, iletişim, kullandığımız haberleşme araçlarını daha bilinçli kullanmak için verilen derstir. (Ö19, Ö20)		
Olumsuz Düşünceler	Öğrenciler derste sadece boş boş oturuyor. (Ö1)	3	13,64
	Bence gereksiz bir ders. (Ö10, Ö15)		

*Bazı öğrenciler birden fazla görüş ifadesi kullanmışlardır.

Tablo 1 incelendiğinde öğrencilerin “Seçmeli Medya Okuryazarlığı dersi hakkında neler biliyor ve düşünüyorsun?” sorusuna ilişkin 22 görüş ifadesi kullandığı görülmektedir. Bu ifadelerden 19'u olumlu, 3'ü ise olumsuzdur. Öğrencilerin çoğunluğunun seçmeli medya okuryazarlığı dersi hakkında olumlu düşüncelere sahip olduğu söylenebilir. Olumlu düşüncelerin oranı % 91,67 iken olumsuz düşünceler % 8,33'lük orana sahiptir. Öğrencilerin seçmeli medya okuryazarlığı ile ilgili düşüncelerinden bazıları şu şekildedir:

Öğrenciler derste sadece boş boş oturuyor. (Ö1)

Medyanın iyi kötü ne işe yaradığını öğrendim ve yalan yanlış şeylerin sadece ilgi çekmek için olduğunu. (Ö2)

Bence gereksiz bir ders, medyanın iyi ve kötü sonuçlarını falan öğretiyor. (Ö10)

Güzel bir ders. Araştırmaya yöneliktir. (Ö3)

Bizleri medyanın zararları hakkında bilinçlendirmek. Kullanımını uygun bir biçimde öğretmek. Bence güzel bir ders. (Ö5)

Medya okuryazarlığı dersi medyanın nasıl kullanıldığını ve ne işe yaradığını konu alan bir derstir. (Ö11)

Medya hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan bir derstir. (Ö14)

Teknoloji, iletişim, kullandığımız haberleşme araçlarını daha bilinçli kullanmak için verilen derstir. (Ö19)

Medyayı kullanmayı, bilinçli kullanmayı öğretiyorlar. (Ö20)

Medyadaki kitle iletişim araçlarını öğrenmek ve hakkında daha çok şey öğrenmek, medyanın sorunlarını öğrenmek. (Ö7)

Medya okuryazarlığı medya organlarını tanımayı ve medyayı kendi düşüncelerimizle yorumlamamızı öğretir. Gereksiz bir ders gibi görünse de insanların hayatına olumlu yönde birçok etkisi vardır. (Ö12) Gazete, internet, dergi yani kısaca iletişim hakkında bilgi veriyor. (Ö16)

Yayın organları ile ilgili bir şeyler. (Ö17)

Derste test çözüyorduk, gerekli bir ders değil. (Ö15)

Seçmeli Medya Okuryazarlığı Dersi Gören Öğrencilerin Bu Dersin Amacını Bilip Bilmedikleriyle İlgili Görüşleri

Tablo 2.

“Medya okuryazarlığı dersinin okutulma amacını biliyor musun, biliyorsan kısaca açıklar mısın?” sorusuna ilişkin öğrenci görüşlerine ait bulguların frekans ve yüzde hesaplamaları

Öğrenci Görüşleri	Cinsiyet	f	%	%
Biliyorum.	Kız	6	42,86	70
	Erkek	8	57,14	
Bilmiyorum.	Kız	2	33,33	30
	Erkek	4	66,66	

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin % 70'inin seçmeli medya okuryazarlığı dersinin amacını bildiğini, % 30'unun ise bilmediğini ifade ettiği görülmektedir. Bulgulara göre öğrencilerin çoğunluğunun seçmeli medya okuryazarlığı dersinin amacını bildiğini ifade ettiği tespit edilmiştir. Bu dersin amacını bildiğini ifade eden öğrencilerin % 42,86'sının kız, % 57,14'ünün erkek olduğu görülmektedir. Dersin amacını bilmeyen öğrencilerin ise % 33,33'ünün kız, % 66,66'sının erkek olduğu tespit edilmiştir. İki husus açısından da erkek öğrencilerin kız öğrencilerin önünde olduğu görülmektedir.

Tablo 3.

“Medya okuryazarlığı dersinin okutulma amacı ” na ilişkin öğrenci görüşlerine ait bulguların frekans ve yüzde hesaplamaları

Öğrenci Görüşleri	f	%
Medya hakkında bilgi sahibi olmak	4	20
Yeni nesli medya konusunda bilinçlendirmek	4	20
Medyayı güvenli kullanmayı öğrenmek	4	20
Medyada gördüğümüz iyi ya da kötü şeyleri araştırmadan inanmama hususunda bireyleri eğitmek	1	5
Medyadan haberdar olmak	1	5
Medyadaki sorunları öğrenmek	1	5
Öğrencilere medyanın ne işe yaradığını anlatmak	1	5
İnsanların daha çok yorumlayabilme yeteneklerini geliştirebilmek	1	5
Bilgi paylaşma yollarını bilmek	1	5
Gazete, dergi internet hakkında bilgi almak	1	5
Doğru habere ulaşmak	1	5
Toplam	20	100

***Bazı öğrenciler birden fazla görüş ifadesi kullanmışlardır.**

Tablo 3'e göre araştırmaya katılan öğrencilerin seçmeli medya okuryazarlığı dersinin amacı olarak 20 görüş ifadesi kullandıkları görülmektedir. Kullanılan ifadeler arasında yanlış bir amacın telaffuz edilmediği tespit edilmiştir. Öğrencilerin kullandıkları görüş ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

Medyada gördüğümüz iyi ya da kötü şeyleri araştırmadan inanmamak. (Ö2)

Medyadan haberdar olmak (Ö3)

Yeni nesli medya konusunda bilinçlendirmek (Ö5)

Medyadaki sorunları öğrenmek ve medyadaki olaylar hakkında daha bilgili olmak(Ö7)

İnsanların daha çok yorumlayabilme yeteneklerini geliştirebilmek amaçlı olduğunu düşünüyorum. (Ö12)

Bilgi paylaşma yollarını bilmek. Gazete, dergi internet hakkında bilgi almak. (Ö16)

Daha bilinçli bireyler yetiştirmek, doğru habere ulaşmak, medya hakkında bilmemiz gerekenleri öğretmek. (Ö19)

Seçmeli Medya Okuryazarlığı Dersi Gören Öğrencilerin Bu Dersin Kendilerine ya da Arkadaşlarına Katkısı Olup Olmadığıyla İlgili Görüşleri

Tablo 4.

“Medya okuryazarlığı dersinin sana ya da öğrenci arkadaşlarına katkısı olduğunu düşünüyor musun, lütfen açıklar mısın?” sorusuna ilişkin öğrenci görüşlerine ait bulguların frekans ve yüzde hesaplamalar

Öğrenci Görüşleri	Cinsiyet	f	%	%
Katkısı var.	Kız	7	50	70
	Erkek	7	50	
Katkısı yok.	Kız	1	16,67	30
	Erkek	5	83,33	

Tablo 4 incelendiğinde, “Medya Okuryazarlığı dersinin sana ya da öğrenci arkadaşlarına katkısı olduğunu düşünüyor musun, lütfen açıklar mısın?” sorusuna öğrencilerin % 70’inin “katkısı var”, % 30’unun “katkısı yok” şeklinde cevap verdiği görülmektedir. Bulgulara göre öğrencilerin büyük çoğunluğunun medya okuryazarlığı dersinin kendilerine ve arkadaşlarına katkı sağladığını düşündükleri söylenebilir. Katkı sağladığını düşünen öğrencilerin kız ve erkek öğrencilerde eşit oranda olduğu görülmektedir. Medya okur yazarlığı dersinin kendilerine ve arkadaşlarına bir katkı sağlamadığını düşünen öğrencilerin ise ağırlıklı olarak erkek olduğu tespit edilmiştir. Bu verilerden hareketle medya okuryazarlığı dersinin kız öğrencilere daha çok katkı sağladığı söylenebilir.

Tablo 5.

“Medya okuryazarlığı dersinin katkıları” na ilişkin öğrenci görüşlerine ait bulguların frekans ve yüzde hesaplamaları

Öğrenci Görüşleri	f	%
Yeni bilgiler öğrenilmesi	3	21,43
Güncel olayların takip etmeye katkı sağlaması	2	14,29
Medyayı daha dikkatli ve bilinçli kullanmayı sağlaması	2	14,29
Olayların gerçek mahiyetinin anlaşılmasını sağlaması	1	7,14
Çevreyle olan iletişime katkı sağlaması	1	7,14
Medyadaki olaylar konusunda duyarlılık kazandırması	1	7,14
TV işaretlerinin öğrenilmesi	1	7,14
Medya olaylarını tahlil ve tenkit etmeye katkı sağlaması	1	7,14
Medya hakkında bilgiler verilmesi	1	7,14
Sosyal çevre edinmeye katkı sağlaması	1	7,14
Toplam	14	100

Araştırmaya katılan öğrenciler medya okuryazarlığı dersinin kendilerine ve arkadaşlarına katkılarına ilişkin 14 görüş ifadesi kullanmışlardır. Bazı öğrenciler aynı cevap içerisinde birden fazla görüş bildirmişlerdir. Öğrenciler tarafından dile getirilen katkılar arasında ilk sırayı “yeni bilgiler öğrenilmesi” ifadesinin aldığı görülmektedir. Öğrencilere ait ifadelerin bazıları şu şekildedir:

Evet, düşünüyorum, çünkü her olay sandığım kadar iyi ya da kötü değil. (Ö2)

Evet. Güncel olayları takip edebiliyorum. (Ö4)

Ben olduğunu düşünüyorum. Artık medyayı daha dikkatli ve bilinçli kullanıyorum. (Ö5)

Medyadaki olayları yakından görmek ve bu konuda daha duyarlı olmak. (Ö7)

Biraz oldu, bilmediğim TV işaretlerini öğrendim. (Ö10)

Bu ders medya organlarını tahlil ve tenkit etme konusunda insanlara birçok şey katıyor. (Ö12)

Evet, çünkü bilinçli medya kullanımı güzel arkadaşlıklar ve güzel sosyal çevre kazandırıyor. (Ö20)

Tablo 6.

“Medya okuryazarlığı dersinin katkı sağlamamasının nedenleri” ne ilişkin öğrenci görüşlerine ait bulguların frekans ve yüzde hesaplamaları

Öğrenci Görüşleri	f	%
Derslerde başka aktivitelerin yapılması	1	33,33
Dersin bir süre sonra sıkıcı gelmesi	1	33,33
Diğer derslerin yanında gereksiz olması	1	33,33
Toplam	3	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin medya okuryazarlığı dersinin kendilerine ve arkadaşlarına katkı sağlamadığı görüşlerine gerekçe olarak 3 farklı görüş ifadesi kullandıkları görülmektedir. Öğrencilere ait ifadeler şu şekildedir:

Hayır, düşünmüyorum. Çünkü derste öğrenciler bilgisayar oyunu oynuyor. (Ö1)

Hayır, matematik, fizik, Türkçe gibi dersler varken saçma. (Ö17)

Ben o kadar faydası olduğunu zannetmiyorum, çünkü belli bir süre sonra ders çok sıkıcı geliyor. (Ö11)

Seçmeli Medya Okuryazarlığı Dersi Gören Öğrencilerin Bu Dersin İşlenişine Devam Edilip Edilmemesiyle İlgili Görüşleri

Tablo 7.

Sence medya okuryazarlığı dersi uygulamasına devam edilmeli mi, neden?” sorusuna ilişkin öğrenci görüşlerine ait bulguların frekans ve yüzde hesaplamaları

Öğrenci Görüşleri	Cinsiyet	f	%	%
Devam edilmeli	Kız	6	46,15	65
	Erkek	7	53,85	
Devam edilmemeli	Kız	2	28,57	35
	Erkek	5	71,43	

Tablo 7 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin % 65’inin Medya Okuryazarlığı dersinin devam etmesi gerektiğini, % 35’inin ise devam etmesine gerek olmadığını ifade ettiği görülmektedir. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun dersin devam etmesini düşündüğü söylenebilir. Devam etmeli diyen öğrencilerin % 46,15’inin kız, % 53,85’inin ise erkek olduğu görülmektedir. Bu oranlar birbirine oldukça yakındır. Devam edilmemesi gerektiği yönünde görüş bildiren öğrencilerin büyük çoğunluğu (% 71,43) ise erkektir.

Tablo 8.

“Medya okuryazarlığı dersi uygulamasına devam edilmesinin nedenleri” ne ilişkin öğrenci görüşlerine ait bulguların frekans ve yüzde hesaplamaları

Öğrenci Görüşleri	f	%
Çok eğlenceli bir ders olması	3	50
Bu konudaki bilgilerin artırılmasının gerekliliği	1	16,67
Medya ve internet konusunda bilinç veriyor olması	1	16,67
İnsanları eğitmesi	1	16,67
Toplam	6	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin Medya Okuryazarlığı dersi uygulamasına devam edilmesine gerekçe olarak 6 görüş ifadesi kullandıkları belirlenmiştir. Bu ifadelerden en çok “ dersin eğlenceli olması” görüşünün dile getirildiği görülmektedir. Öğrencilere ait ifadeler şu şekildedir:

Evet devam edilmeli, çok eğlenceli geçiyor. (Ö4)

Evet. Çünkü bu konudaki bilgiler artırılmalı. (Ö6)

İyi bir ders, devam edilmeli. (Ö8)

Evet, güzel geçen bir ders. (Ö16)

Devam edilmeli. İnsanlar kitap okumuyor, insanlar konuştuklarını bilmiyor ya da düşüncelerini aktaramıyor. Bu ders bu konuda en yardımcı ders bence. (Ö12)
Bence devam edilmeli, medya, internetin nasıl kullanılması gerektiğini, ne işe yaradığını öğretiyor. (Ö11)

Tablo 9.

“Medya okuryazarlığı dersi uygulamasına devam edilmemesinin nedenleri” ne ilişkin öğrenci görüşlerine ait bulguların frekans v yüzde hesaplamaları

Öğrenci Görüşleri	f	%
İnsanların bilinçli olmaları ve medya kullanımının herkesçe bilinmesi	2	33,33
Derslerin işlenmemesi, değişik etkinliklerle dolduruluyor olması	1	16,67
Bu dersin yerine daha önemli derslerin verilebileceği	1	16,67
Öğrencilerin derse gereken ciddiyeti göstermemesi	1	16,67
Bu dersten öğrenilebilecek her bilginin öğrenilmiş olması	1	16,67
Toplam	6	100

Araştırmaya katılan öğrenciler Medya Okuryazarlığı dersi uygulamasının devam etmemesi gerektiği düşüncelerine gerekçe olarak 6 görüş ifadesi kullanmışlardır. Öğrencilere ait ifadeler şu şekildedir:

Hayır. Öğrenciler medya okuryazarlığı dersinde boş boş bilgisayar oynayacaklarına daha verimli işler yapmalı. (Ö1)

Bence medya okuryazarlığı olmamalı, çünkü insanlar zaten biliyor, onun yerine daha verimli dersler olabilir. (Ö2)

Bende gerekmiyor, herkes öğrendiği kadar öğrendi. (Ö13)

Hayır, bu ders yerine dil öğrenmek daha mantıklı. (Ö17)

Hayır, zaten öğrencilerin interneti kullanma alanları farklı olduğu için gerekli ciddiyet gösterilmez. (Ö19)

Hayır, çünkü medya kullanımını herkes genellikle biliyor. (Ö20)

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte insan hayatını esir alan medya sorununa karşı önlem olarak belirlenen Medya Okuryazarlığı dersi akıllara uygulamanın öğrencilere katkısı olup olmadığı sorusunu da getirmektedir. Amerika ve Avrupa da ciddiyetle ele alınan bu dersin ülkemizde ne oranda başarı sağladığı zihinleri kurcalamaktadır. Yapılan araştırmanın bulgularına göre seçmeli Medya Okuryazarlığı dersini gören öğrencilerin medya karşısındaki tutumlarının değiştiği, bilinçlenme oranlarının arttığı dolayısıyla dersin büyük oranda amacına ulaşmış olduğu söylenebilir. Bununla beraber derste farklı aktivitelerin yapıldığı ifadesi dikkate alınmalı ve seçmeli derslerin işleniş kontrol altında tutulmalıdır. Seçmeli derslerin diğer ana derslere takviye olarak kullanılması dersin amacına hizmet etmesini engelleyecek bir faktördür. Görüşme yapılan öğrencilerden bir kısmının 8 yıllık kesintisiz eğitim kapsamındaki ilköğretim okullarından mezun olduklarını ve bu dersi işlemediklerini beyan etmeleri ise dersin amacına uygun olarak işlenmediği için öğrenci zihninde yer etmediği ihtimalini de akıllara getirmektedir.

Araştırmaya katılan öğrenciler Medya Okuryazarlığı dersi hakkında %86,36 oranında olumlu görüş ifadesi dile getirmişlerdir. Olumsuz görüş ifadeleri ise %13,64 oranında kalmıştır. Bu verilerden hareketle öğrencilerin ders hakkında çoğunlukla olumlu düşüncelere sahip olduğu ve dersin bu anlamda amacına ulaştığı söylenebilir. Öğrenci ifadelerinin özellikle dersin medya ve kitle iletişim araçlarının kullanımı konusunda bilinç düzeyini arttırması üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Öğrencilerin ifade ettiği görüşlerin çoğunun dersin içeriğiyle ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Görüşme yapılan öğrencilerin %70'inin seçmeli Medya Okuryazarlığı dersinin amacını bildiğini, %30'unun ise bilmediğini ifade ettiği görülmektedir. Bulgulara göre seçmeli Medya Okuryazarlığı dersinin amacını bildiğini ifade eden öğrencilerin %42,86'sının kız, %57,14'ünün erkek olduğu tespit edilmiştir. Seçmeli Medya Okuryazarlığı dersinin amacını bilmediğini ifade eden öğrencilerin %33,33'ünün kız, %66,67'sinin erkek olduğu görülmektedir. Erkek öğrencilerin her iki

durumda da kız öğrencilerden önde olduğu sonucuna varılmaktadır. Seçmeli Medya Okuryazarlığı dersinin amacını bildiğini ifade eden öğrencilerin dersin amacı olarak 20 görüş ifadesi dile getirmişlerdir. Aşağı yukarı her görüş ifadesinin Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı'nda verilen ders amaçları ile ilişkili olduğu; ancak genel olarak tüm öğrencilerin dersin sadece bir amacına odaklandığı veya sadece bir amacı bildiği, dersin tüm amaçlarına hâkim olmadıkları belirlenmiştir. (MEB, 2013: 3). Öğrencilerin görüş ifadelerinde daha çok medya hakkında bilgilenme, bilinçlenme ve medyanın doğru kullanımını öğrenme üzerinde durdukları görülmektedir. Bu bulgulardan hareketle seçmeli Medya Okuryazarlığı dersinin kısmen amacına hizmet ettiği ve dersin amaçlarının tüm yönleriyle kavratılmadığı söylenebilir. Çakır vd. (2012) tarafından yapılan çalışmada medya okuryazarlığı dersi projesinden elde edilen sonuçların medya okuryazarlığı eğitiminin önemi ve medyanın olası zararlı etkilerinden korunma konusunda başlangıç itibariyle bir farkındalık/etki yaratıldığını söylemenin mümkün olduğu; ancak medya okuryazarlığı dersinden beklenen sonuçlar açısından değerlendirilmesi durumunda hedeflenen amaçlara ulaşılamamış olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çakır vd., 2012: 52-53). Bu bağlamda çalışmadan elde edilen verilere göre aradan geçen yıllara rağmen sonucun değişmediği ve henüz medya okuryazarlığı dersi ile hedeflenen amaçlara tam olarak ulaşılamadığı söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %70'inin seçmeli Medya Okuryazarlığı dersinin kendilerine ve arkadaşlarına katkısı olduğunu, %30'unun ise katkısı olmadığını ifade ettiği görülmektedir. Bu verilerden hareketle seçmeli Medya Okuryazarlığı dersi alan öğrencilerin çoğunluğunun dersin katkısı olduğunu düşündükleri söylenebilir. Damlapınar (2014) tarafından yapılan çalışmaya göre medya okuryazarlığı dersi alan öğrencilerin almayanlara göre medyadan aldıkları mesajları daha çok sorguladıkları, başka kaynaklardan da araştırdıkları; daha eleştirel bir şekilde yaklaştıkları ve medyanın zararları açısından daha bilinçli oldukları; sosyal ilişkilerde medyanın mesajını daha çok kullandıkları; medya karşısında daha aktif alıcı olarak konumlandıkları, şikayet ve beklentilerini daha çok dile getirdikleri tespit edilmiştir (Damlapınar, 2014: 187). Kartal (2007) tarafından yapılan çalışma sonuçları da medya okuryazarlığı eğitimin öğrencileri olumlu etkilediği yönündedir. Bu sonuçlar çalışmaya katılan öğrencilerin çoğunlukla dersin kendilerine katkısı olduğunu dile getirmelerini destekler niteliktedir. Dersin kendilerine ve arkadaşlarına katkısı olduğunu ifade eden öğrencilerin %50'sinin kız, %50'sinin ise erkek olduğu görülmektedir. Dersin herhangi bir katkısı olmadığını düşünen öğrencilerde ise erkeklerin %83,33'lük bir oranla açık ara önde oldukları tespit edilmiştir. Bu verilerden hareketle erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre seçmeli Medya Okuryazarlığı dersini daha gereksiz gördükleri söylenebilir. Seçmeli Medya Okuryazarlığı dersinin kendilerine ve arkadaşlarına katkıları olduğunu dile getiren öğrencilerin 14 görüş ifadesi kullandıkları görülmektedir. Öğrenciler seçmeli Medya Okuryazarlığı dersinin yeni bilgiler verme, güncel olayların takibini sağlama, medyayı dikkatli ve bilinçli kullanmayı sağlama, medyayı tanıma, olayları doğru yorumlamayı sağlama gibi katkıları ifade etmişlerdir. Bulgulardan hareketle seçmeli Medya Okuryazarlığı dersinin öğrencilere öğretim programında öngörülen dört temel beceriyi büyük oranda kazandırdığı söylenebilir. Öğrenciler tarafından dile getirilen görüş ifadelerinin çoğunun dört temel beceri kapsamına girdiği belirlenmiştir (MEB, 2013: 3-4). Seçmeli Medya Okuryazarlığı dersinin kendilerine ve arkadaşlarına katkı sağlamadığını ifade eden öğrencilerin ise katkı sağlamamasına gerekçe olarak 3 görüş ifadesi kullandıkları görülmektedir. Bunlar “derste başka aktivitelerin yapılması, dersin sıkıcı gelmesi, diğer derslerin yanında gereksiz olması” ifadeleridir. Özellikle derste başka aktivitelerin yapılması ifadesinin ciddiyetle ele alınması ve bu dersin amacına uygun olarak işlenip işlenmediğinin uygun yöntemlerle tespit edilmesi gerekmektedir. Böylece sınav başarısına dayalı eğitim sisteminde bu ve benzeri seçmeli derslerin ana derslere özellikle soru çözmek için takviye dersler olarak kullanılmasının önüne geçilmiş ve dersin amacına uygun işlenmesi sağlanmış olacaktır. Kesici ve Kızılkaya (2016) tarafından yapılan çalışmada görüşüne başvuru alan öğretmenlerin bir kısmının dersin bir kısmının medya okuryazarlığı eğitimine ayrıldığını, kalan kısmını ise diğer alan derslerine ayırdıklarını ifade etmeleri çalışmadan elde edilen verileri destekler niteliktedir (Kesici ve Kızılkaya, 2016: 181).

Araştırmaya katılan öğrencilerin %65'inin seçmeli Medya Okuryazarlığı dersi uygulamasına devam edilmesi, %35'inin ise devam edilmemesi yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir. Devam edilmeli diyen öğrencilerin %46,15'i kız, %53,85'i erkektir. Bu oranların birbirine yakın oldukları söylenebilir. Devam edilmemesi gerektiği yönünde görüş bildiren öğrencilerin ise %71,43'ünün erkek,

%28,57'sinin kız olduğu tespit edilmiştir. Bulgulardan hareketle dersin gereksiz olduğu ve devam etmemesi gerektiği fikrinin erkek öğrenciler arasında daha yaygın olduğu söylenebilir. Araştırmaya katılan öğrenciler dersin devamına gerekçe olarak 6 görüş ifadesi kullanmışlardır. Dersin devam etmesi gerektiğini ifade eden öğrenciler; dersin eğlenceli geçmesi, medya konusunda bilgilerin artırılmasının gerekliliği, öğrencileri bilinçlendirmesi ve eğitmesi gerekçelerini dile getirmişlerdir. Bu gerekçelerin dersin amacıyla örtüştüğü görülmektedir. Dersin devam etmemesi gerektiği yönünde görüş bildiren öğrenciler ise bu görüşlerine gerekçe olarak 6 görüş ifadesi dile getirmişlerdir. Öğrenciler; medya konusunda yeterince bilinçli olunması, medya kullanımının herkesçe bilinmesi, derslerin işlenmemesi ve değişik etkinliklerle dolduruluyor olması, bu dersin yerine daha önemli derslerin verilebileceği, derse gereken ciddiyetin gösterilmemesi ve dersin misyonunu tamamlamış, görevini yerine getirmiş olması gibi gerekçeler sunmuşlardır. Bu bulgular dersin amacına uygun işlenip işlenmediğinin takip edilmesinin ve dersin tanıtımı, gerekliliği, reklamı gibi konularda daha fazla çalışmalar yapılmasının gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tüm bu verilerden ve mevcut sistemde dersin konumundan hareketle Medya Okuryazarlığı eğitiminin müstakil veya diğer derslerin içeriğinde verilmesi konusunun tekrar gündeme getirilmesinin uygun olacağı söylenebilir. Bu dersin mevcut sistemdeki durumu pek iç açıcı değildir. Öğrencilerin genellikle ana derslere katkısı olabilecek seçmeli derslere yöneldikleri görülmektedir. Bu nedenle medya okuryazarlığı eğitiminin gerekliliği ve hayati önemi düşünülerek bu eğitimin özellikle Türkçe ve Sosyal Bilgiler dersleri içerisinde verilmesinin mevcut şartlar baz alındığında daha uygun olacağı söylenebilir. Tüzel (2012) tarafından yapılan çalışmada “Türkçe dersleriyle medya okuryazarlığını ilişkilendirerek temel eğitimden itibaren bireyleri medya iletileri karşısında yetkilendirmek, medyada yer alan şiddet ve müstehcenliğin etkilerini azaltma adına önemli bir rol üstlenebilir.” sonucuna varılmıştır. Gün ve Kaya (2016) tarafından yapılan çalışmada ise 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programında yer alan 7 ve 8. Sınıf kazanımlarının %84 oranında medya okuryazarlığı eğitimine uygun olduğu ortaya konulmuştur. Bu oran oldukça yüksek olmakla birlikte medya okuryazarlığı eğitiminin Türkçe dersi içerisinde verilmesi gerektiği tezini destekler niteliktedir.

Öneriler

- Seçmeli Medya Okuryazarlığı dersinin mevcut sistemdeki konumu göz önüne alınarak bu eğitimin veriliş şekli tekrar gözden geçirilip düzenlemelere gidilebilir.
- Medya okuryazarlığı eğitimi Türkçe veya Sosyal Bilgiler dersleri içerisinde müstakil birer tema olarak verilebilir.
- Medya okuryazarlığının gerekliliği konusunda velileri ve öğrencileri bilinçlendirmek adına kamu spotu, reklam, tanıtım filmi, afiş vb. materyallerin sayısı ve medyadaki yayın süreleri artırılabilir.
- Okullarda medya okuryazarlığı eğitimine katkı sağlamak adına sosyal kulüplerin kurulması zorunlu tutulabilir.
- Medya okuryazarlığı konusunda öğrenmeleri bilgilendirmek adına seminer ve kurs çalışmaları düzenlenebilir.
- Medya Okuryazarlığı dersine yönelik ders kitabı, kaynak kitap vb. materyaller hazırlanabilir veya özel sektörde hazırlanmasının önü açılabilir.

Kaynaklar

- Akca, E., B., Sayımer, İ., Salı, J., B., & Başak, B., E. (2014). *Okulda siber zorbalığın nedenleri, türleri ve medya okuryazarlığı eğitiminin önleyici çalışmalarındaki yeri*. Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi, Cilt 2, 17-30.
- Akşit, F. & Dönmez, B. (2011). *İlköğretim öğrencilerinin medyayı kullanmaya yönelik tutumlarının belirlenmesi*. Erciyes İletişim Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 32-46.
- Altun, A. (2009). *Eğitim bilim açısından seçmeli medya okuryazarlığı dersi programına eleştirel bir yaklaşım*. Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 10, Sayı 3, 97-109.
- Avşar, Z. (2014). *Medya okuryazarlığı. İletişim ve Diplomasi*. Sayı 2. <http://www.iletisimvediplomasi.com/medya-okuryazarligi-prof-dr-zakir-avsar/> (Erişim Tarihi: 11.06.2017)
- Baltaş, Z. (2003). *Şiddet filmlerinde çocuk reklamları, 1. uluslararası çocuk ve iletişim konferansı: milenyumda çocuk ve iletişim*. 13-15 Ekim 2003, İstanbul, 88-97.
- Çakır, H., Koçer, M. & Aydın, H. (2012). *Medya okuryazarlığı dersini alan ve almayan ilköğretim öğrencilerinin medya izleme davranışlarındaki farklılıkların belirlenmesi*. Selçuk İletişim, 7, 3, 42-54.
- Çakmak, E. & Altun A. (2013). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programında medya okuryazarlığı eğitimi*. Eğitimde Kuram ve Uygulama, 9 (2), 152-170.
- Çepni, O., Palaz, T. & Ablak, S. (2015). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya ve televizyon okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. Turkish Studies, Volume 10/11, 431-446.
- Damlapınar, Z. (2014). *Medya okuryazarlığı dersi tercihlerine göre ilköğretimdeki çocukların medya tutumları ve davranışları*. Selçuk İletişim 8 (2), 177-191.
- Gedik, M. (2015). *Türkçe öğretmeni adaylarının medya okuryazarlığına ilişkin görüşleri*. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED), 54, Erzurum, 779-809.
- Gömlüksiz, M. N. & Duman, B. (2013). *Medya okuryazarlığı dersi kazanımlarının gerçekleşme düzeyine ilişkin, öğrenci ve okul yöneticilerinin görüşleri*. Turkish Studies, Volume 8/9, 265-278.
- Görmez, E. (2014). *Ortaokul öğrencilerinin medya okuryazarlığı düzeyleri*. Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Ekim sayısı, 137-157.
- Gün, M. & Kaya, İ., (2016). *2015 Türkçe dersi öğretim programının (7-8. sınıflar) medya okuryazarlığı dersi eğitimine uygunluğu*. International Journal of Social Science (JASSS), Sayı: 52, 285-300.
- Hasdemir, T. A. (2012). *Gelenekselden yeni medya okuryazarlığına: Türkiye örneğinde bir değerlendirme*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 5, Sayı 2, 20-40.
- İnan, T. (2015). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin medya okuryazarlığına ilişkin görüşleri*. Ekev Akademi Dergisi, Yıl 19, Sayı 62, 289-306.
- Kahyaoğlu, M. & Kenanoğlu, R. (2014). *Ortaöğretim öğrencilerinin medya okuryazarlığı ile çevre konularıyla ilgili kitap okumaya yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Turkish Studies, Volume 9/2, 833-843.
- Kartal, O., Y., (2007). *Ortaöğretim 10. sınıf öğrencilerinin televizyon dizilerindeki mesajları algılamalarında medya okuryazarlığının etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Kesici, A., E. & Kızılkaya, A. (2016). *Medya okuryazarlığı dersine ilişkin öğretmen görüşleri*. Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, Cilt 6, Sayı 2, 174-189.
- Kıncal, R. Y., (2009). *Medya okuryazarlığı eğitimi*. Milli Eğitim, 181, 318-333.
- Kurudayıoğlu, M. & Tüzel, S. (2010). *21. yüzyıl okuryazarlık türleri, değişen metin algısı ve Türkçe eğitimi*. Türklük Bilimi Araştırmaları, 27, 283-298.

- Lemish, D.& Koluckı, B. (2013). *I. Türkiye çocuk ve medya kongresi bildiriler kitabı cilt 2 içinde: Medya ve erken dönem çocukluk gelişimi*. Çocuk Vakfı Yayınları, Ankara, 16.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2006). *İlköğretim medya okuryazarlığı okuryazarlığı dersi öğretim programı ve kılavuzu*. <http://www.medyaokuryazarligi.org.tr/documents/program.pdf> (Erişim Tarihi: 15.04.2016).
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2013). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu medya okuryazarlığı dersi öğretim programı*. <http://www.medyaokuryazarligi.org.tr/documents/moyprogram2014.pdf> (Erişim Tarihi: 26.04.2016)
- Mora, N. (2014). *Gençlerde medya bağımlılığı. İletişim ve Diplomasi*. Sayı 2. <http://www.iletisimvediplomasi.com/genclerde-medya-bagimlilik-prof-dr-necla-mora/> (Erişim Tarihi: 11.06.2017)
- Radyo – Televizyon Üst Kurulu [RTÜK] & Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2007). *İlköğretim medya okuryazarlığı dersi öğretim programı ve kılavuzu*. <http://www.medyaokuryazarligi.org.tr/ocuments/program.pdf> (Erişim Tarihi: 15.04.2016)
- Som, S. & Kurt, A. A. (2012). *Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin medya okuryazarlık düzeyleri*. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 2(1), 106.
- Şahin, Ç. (2015). *Gelişimsel araştırma*. M., Metin, (Ed.), *Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri içinde* (344). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu [RTÜK], (2007). *İlköğretim medya okuryazarlığı dersi öğretmen el kitabı*. (1. Baskı). Ankara: T.C. Radyo Televizyon Üst Kurulu, 34.
- Tüzel, S. (2012). *Medya okuryazarlığı eğitiminin Türkçe dersleriyle ilişkilendirilmesi*. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 12, s. 81-96.

Extended Abstract

It is seen that glorious speed developments in science world in the last century have come to a point where they show themselves in the communication and media sector and that people can not imagine 50 years ago. Undoubtedly, these developments will continue without slowing down in the coming years. In the media sector, mankind who has met with radio and television after the written press is in a position of captivity. In recent years, with the penetration of computers and the internet into the media sector and the usage of them in person's pocket, this captivity has reached at the level that affects their future. The vulnerable situation of children, especially against the media, has made them targets. The media can have positive effects on children as well as many negative effects.

These incredible developments in the field of media and the vulnerable situation of children to the media have forced scientists to take some precautions. One of the ideas put forward against the harms of the media is the idea of educating people, especially children, about the harms of the media. With the adoption of this idea, it seems that the concept of "media literacy" has been put forward. My trainings on media were first seen in the United States and later in European countries. In our country, the concept of media literacy was first used by Radio and Television Supreme Council (RTÜK) in the Communication Committee held on 20-21 February 2003. Later in 2004, this concept was pointed out by the Platform for Prevention of Violence. A cooperation protocol was signed between Radio and Television Supreme Council, Ministry of Education and Turkish Education Board on 22 August 2006 for the election of the Media Literacy course as an elective course in the educational institutions. Following this development, an Advisory Committee created by the contributions of the Ministry of Education, RTÜK and Communication, Education and Science and Literature faculties of the and the Media Literacy Curriculum was given the last form by the commission and accepted by the Ministry of Education on 31 August 2006. This program is based on a 36-hour period and it is foreseen that this one-off lesson will be taught for an hour a week for 6th, 7th or 8th grade. During the 2006-2007 academic year, a pilot scheme was initiated at 5 primary schools in 5 provinces; in the 2007-2008 academic year, Media Literacy course started to be taught in all primary schools. The weekly course schedules of secondary schools have been changed with 4 + 4 + 4 continuous 12-year education system implemented in the 2012-2013 academic year. According to the new regulation, the implementation of Media Literacy course has also been changed and that this course will be taught as a "2" hour elective course that can be taken once in the 7th or 8th grade depending on the student's wishes, and that it will be evaluated with the mark in the following year. The Media Literacy course is still being taught in secondary schools as an elective course depending on students' preference and opened with the preference of at least 10 students.

In this research, the contributions of the elective media literacy course application to the students and the situation of the present application have been tried to be determined. The success level of the media literacy course is the main problem of how much this course contributes to the students and how much they educate the children against the harms of the media. The purpose of this research is to make an assessment by determining the contributions of elective Media Literacy lessons to the students and the awareness of the students.

In the study, a "Semi-structured Interview Form" consisting of four open-ended questions and developed by taking the expert opinion as the data collection tool was used. The purpose of this was to understand students' thoughts for the contributions of elective Media Literacy course. The sample of the research consists of twenty students from media literacy classes attending different formal education institutions. The data obtained from the participants were evaluated by the content analysis method.

In the study, the information about students' media literacy; whether they know the purpose of the course or not; whether they contribute to themselves or their colleagues, what contributions are made if they are contributed, and if they do not contribute, the main reasons for this; ideas about whether or not the media literacy course should be continued, why it should continue or not were examined. It was seen that the students answered all the questions sincerely.

As a result of the research, it was found out that students have 86,36% positive opinion and 13,64% negative opinion about Media Literacy lesson; that 70% of students know the purpose of elective Media Literacy course, and 30% do not know; 70% of the students said that the optional media literacy course contributed to themselves and their friends, and 30% did not; It was determined that 65% of the students stated that the elective Media Literacy course should be continued and 35% of them stated that it should not be continued. As a result, it was seen that students have more positive opinions about elective Media Literacy lesson, the majority understand the purpose of the course but do not know exactly its purpose, that is they focus only on one dimension, They often think that the course contributes to themselves and their friends, and they often have the idea that the course should continue. It can be said that it would be appropriate to bring forward the media literacy education in the context of individual or other lessons by considering the course from all these data and the course in the current system. This course is not as expected in the current system. It is seen that the students usually tend to choose elective course which may contribute to their main courses. For this reason, it can be said that the necessity of media literacy education and vital importance should be considered and it would be more appropriate to give this education especially in Turkish and Social Studies courses based on current conditions. Moreover, these findings reveal that it is necessary to follow up whether the course is processed for its purpose and to carry out more studies on the subjects such as introduction, necessity and advertisement of the lesson.

As a result of this research, considering the position of the elective Media Literacy course in the current system, re-glancing and regulating the way of giving this education; Media literacy education as a theme in Turkish or Social Studies courses; using public spots, advertisements, promotional films, posters etc. in order to raise the awareness of parents and the students about the necessity of media literacy; increasing the number of materials and publishing times in the media; requiring the establishment of social clubs in order to contribute to the education of media literacy in schools; organizing seminars and workshops to inform learners about media literacy; preparing materials for Media Literacy course textbook, resource book etc. or giving a chance for private sector to prepare these books can be suggested.

Coğrafya Öğretmen Adaylarının Hindistan'a İlişkin Bilgi Düzeyleri

Yurdal Dikmenli

Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü, Kırşehir
dikmenliy@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3738-3095

Turhan Çetin

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Ankara
cetin.turhan@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2229-5255

Geliş Tarihi: 28.08.2017 Revize Tarihi: 12.09.2017 Kabul Tarihi: 13.11.2017

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, üniversitede öğrenim gören coğrafya öğretmen adaylarının Hindistan'ın coğrafi özelliklerine ilişkin algı ve bilgilerini ortaya koymaktır. Araştırmanın verileri nicel araştırma yöntemiyle toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi coğrafya öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 108 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak katılımcıların Hindistan'ın coğrafi özelliklerine ilişkin bilgi düzeylerini belirlemek amacıyla, araştırmacılar tarafından geliştirilen toplam 33 maddelik anket uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde SPSS paket 22.0 programı kullanılmıştır. Araştırma verilerinin detaylı olarak değerlendirilmesinde yüzde (%), frekans (f), aritmetik ortalama (x), standart sapma (ss) ve bağımsız gruplar için t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testleri uygulanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre erkek öğrencilerin Hindistan'ın coğrafi özelliklerine ilişkin başarı puanlarının kız öğrencilere göre daha yüksek ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Yine katılımcıların Hindistan'ın coğrafi özelliklerine ilişkin toplam başarı puanlarının öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre değişmediği belirlenmiştir. Katılımcıların Hindistan'ın coğrafi özelliklerine ilişkin toplam başarı puanları ile genel akademik ortalamaları ve düzenli olarak gazete, dergi, kitap okuma alışkanlıklarının etkili olmadığı sonucuna ulaşılmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Hindistan, coğrafya öğretmen adayları, hindistan'ın coğrafi özellikleri, küresel ortam: bölgeler ve ülkeler

Geography Teacher Candidates' Knowledge Levels in India

ABSTRACT

The aim of this research is to reveal the perception and knowledge of the geographical features of India geography teacher candidates, which is studying at university. This research is based on the quantitative research method. The study group of the study is composed of 108 students in the geography teacher education department of Gazi Education Faculty in Gazi University. A questionnaire developed by the researchers was used to determine participants' level of knowledge about India's geographical characteristics as a means of data collection in the research. SPSS-22.0 package programme is used to analyze the collected data. Percentage (%), frequency (f), arithmetic mean (x), standard deviation (ss) and t test and one way variance analysis (ANOVA) tests for independent groups were applied in the evaluation of the research data. According to the findings of the research, it was concluded that the male students' achievement scores on the geographical characteristics of India are higher than the female students. It was also found that the participants' total achievement scores regarding the geographical characteristics of India did not change according to the grade level they had studied. The participants' overall achievement scores on the geographical characteristics of India did not reach the general academic average and the result of regular newspaper, magazine and book reading habits were not effective.

Keywords: India, geography teacher candidates, the geographical features of india, global environment: regions and countries.

Giriş

Hindistan, Asya kıtasının güneyinde, Hint yarımadasında, çeşitli kültür ve medeniyet birikimine ev sahipliği yapmış olan Güney Asya ülkesidir. Çin'den sonra nüfus bakımından ikinci (CIA, 2016), alan bakımından ise 3.166.414 km²'lik alanı ile dünyanın yedinci büyük ülkesidir. Kuzeybatısında Pakistan, Kuzeydoğusunda Çin, Nepal ve Bhutan, doğusunda Bangladeş, Myanma ve Bengal Körfezi ve batısında ise Umman körfezi yer alır (Güner ve Ertürk; 2006).

Hindistan İslâmla, 711 yılında Emevi komutanı Muhammed bin Kasım'ın Sind fethiyle tanışmıştır. Ardından Abbasiler döneminde bağımsız Türk sultanlıklarının seferlerine sahne olmuş ve 1206'da ise Delhi Sultanlığı olarak ilk Müslüman Türk devleti kurulmuştur. Fakat bölgede İslamiyet'in kalıcılığı bölgeye Gazneli Sultan Mahmud döneminde yapılan 17 seferle Türk Gazneliler Devleti'yle (1001-1187) olmuştur. Daha sonra Hindistan farklı hanedanlıkların egemenliğine girmiştir. 1526'da ise Hindistan Babürlü Hint-Türk İmparatorluğu kurularak Türk kültür alanlarının yayılış sahasına dâhil olmuştur. Ancak, İngilizler Hindistan'a ilk olarak, idarecilerin izniyle ticaret amaçlı olarak girmişler, zamanla varlıklarını güçlendirmişlerdir. 1857'de Hintlilerin tecrübe ettikleri başarısız bir ayaklanmanın ardından İngilizler Hindistan'a tamamen hâkim olmuşlardır (Özcan, 2004).

1919 yılında Mahatma Gandhi ile birlikte Hindistan'da işgal ve sömürgeye karşı bağımsızlık mücadelesi başlamış ve 1935'te ilk anayasa kabul edilerek parlamenter düzen kurulmuştur. 18 Temmuz 1947'de tam bağımsızlığını kazanarak, dünya devletleri arasında yerini almıştır. Böylece Hindistan'da yaklaşık 200 yıl süren İngiliz işgal ve sömürgesi sona ermiştir. Aynı dönemde Batı Pakistan bağımsızlığını ilan ederek Hindistan'dan ayrılmış ve Pakistan olarak bağımsız bir ülke olmuştur. 26 Ocak 1950'de Hindistan Birliği olan devletin ismi Hindistan Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir. 1971'de Hindistan ile Pakistan arasında savaş patlak vermiş ve bu savaş esnasındaki boşluktan yararlanan Doğu Pakistan'da bağımsızlığını kazanarak Bangladeş adını almıştır (Güner ve Ertürk, 2006). Bugün Hindistan'ın Cumhuriyeti'nin yönetim şekli federal cumhuriyettir. Hindistan 28 eyalet ve 7 birlik bölgesinden oluşmaktadır (Uyanık, 2011).

Hindistan, İngiltere'den pasif direnişle kazandığı bağımsızlığını gelişmiş bir demokrasiye dönüştürebilmiş nadir ülkelerden biridir. Bazı dönemlerde krizler ve ekonomik çalkantılar yaşamış olsa da Hindistan, ekonominin çeşitli sektörlerini yeniden yapılandırmak için 1991 yılında, kapsamlı bir ekonomik değişim programı başlatmıştır. Bu reformlar çerçevesinde nüfusun %75'ini oluşturan ve GSYİH'nın %30'unu üreten tarım sektörü başta olmak üzere tüm sektörleri yeniden yapılandırmayı amaçlayan Hindistan, yıllık %1,8'i bulan nüfus artış hızının beraberinde getirdiği istihdam sorunlarına çözüm aramaya çalışmaktadır. Bu değişim ve gelişim Hindistan'ı Çin Halk Cumhuriyeti ile birlikte "en fazla yabancı sermaye çeken" ülkeler arasına getirmiştir. Aynı zamanda kendine has kültürel öğeleri ve gelişen teknoloji dünyasına uyumu ile geleceğin dünya düzeni içinde etkin söz sahibi olacak aktörlerden biri haline gelebilecek ülkelerden biridir (Yıldırım, 2013; Çalış, 2006).

Günümüzde Hindistan çok farklı kültürleri bünyesinde barındıran oldukça renkli bir ülkedir. Ülkenin resmi dili Hintçe ve İngilizce olup, ülkede on yedi farklı dil ve dokuz yüzden fazla lehçe konuşulmaktadır. Yaklaşık 5000 yıllık tarih boyunca Hindistan'da varlığını sürdüren milletler Hint kültürünün çeşitliliğine ve zenginliğine katkı sağlamıştır. Hindistan, Hinduizm, Budizm, Caynizm ve Sihizm'in ana vatanı olmuştur (Arslan, 2010). Ayrıca ülkede çok sayıda Müslüman (2016 yılı itibari ile 177 milyon) ve Hıristiyanlık dinine inananları da görmek mümkündür.

Hindistan'da bağımsızlık kazanıldıktan sonra nüfus artış hızı yükseldiği için 1960 yılından itibaren nüfus artış hızını azaltıcı önlemler alınmaya başlanmıştır. Bunun için üçten fazla çocuk sahibi olanların kısırlaştırılması uygulanmaya başlamış ancak, uygulanan yöntem toplumsal sorunlara neden olduğu için bunun yerine eğitim çalışmalarıyla doğum oranlarının ve nüfus artış hızının azaltılması amaçlanmıştır. 1970 yılından sonra nüfus artış hızı azalmaya başlamasına rağmen nüfusun artışı yine de oldukça yüksektir. Bunun temel nedenlerinden biri toplam nüfus miktarının çok olmasıdır. Uzmanlar bu artıştan yola çıkarak 2050 yılında dünyanın en büyük nüfuslu ülkesinin Hindistan olacağını tahmin etmektedirler (Demir, 2016).

Genel olarak Hindistan ile ilgili algı ve bilgiler, tarihi kaynaklardan öğrenilenlere, 1975 yılında resmi olarak yürürlükten kaldırılmış olmasına rağmen fiilen devam eden Hindistan'a özgü olan Kast sistemine, Hindu inancı ve Ganj nehrine, Hindistan kültürünün yansımalarını gösteren Hint danslarına, Bollywood film ve dizilerine, şaşaalı Hint düğünlerine, Babür İmparatorluğu'nun altıncı hükümdarı Şah Cihan tarafından, o zaman ki imparatorluğun başkenti olan Hindistan'ın Agra şehrinde Yamuna (Jumna) nehrinin kıyısına karısı için yaptırılan Tac Mahal'e ve zaman zaman da basına yansıyan Hindu- Müslüman çatışmalarına dayanmaktadır.

Coğrafya dersi öğretim programının genel amaçları içinde öğrencilerin “Türkiye’nin yeni vizyonuna uygun olarak başta Türkiye ile yakın ilişkisi bulunan bölgeler ve ülkeler olmak üzere dünyadaki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler hakkında bilgi sahibi olması” amaçlanmaktadır. Bu genel amaç çerçevesinde bütün sınıf düzeylerinde “*Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler*” ünitesi altında; çeşitli coğrafi kriterlerle belirlenmiş bölgelerde bulunan ülkelere ilişkin konulara; Dünya üzerinde bulunan önemli ulaşım hatlarının bölgesel ve küresel etkileri konulara; Dünya üzerinde ilk kültür merkezleri; farklı kültürel bölgelerin yeryüzünde yayılışı; Türk kültürünün yayılış alanları; Türkiye’nin tarih boyunca medeniyetler merkezi olmasının nedenleri; ülkeler ve bölgeler arasındaki etkileşim ve ekonomi konularına; tarihsel süreçte kıtaların ve okyanusların konumsal önemindeki değişim, ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin belirlenmesinde etkili olan faktörler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sosyal ve ekonomik özellikleri, ülkeler arasında sorun oluşturan mekânsal unsurlar ve günümüz çatışma alanları konularına yer verilmiştir (MEB, 2017). Bu nedenle geleceğin öğretmenleri olacak olan coğrafya öğretmen adaylarının dünya ülkelerini bilmeleri ve onlarla ilişkili doğru algılara sahip olmaları gelecekte yetiştirecekleri öğrenciler açısından da önemlidir. Öğretmen adaylarının Hindistan’a ilişkin algı ve bilgilerinin tam ve doğru olması, öğrencilerinin Hindistan’a bakış açılarını büyük ölçüde etkileyebilir. Orta öğretim kurumlarındaki coğrafya derslerinde öğrencilerin ülkeler coğrafyasına ilişkin kazanımlar elde etmesi hedeflenmişken, özellikle de önümüzdeki yıllarda dünyanın en önemli ekonomik, siyasi nüfus gücü olma potansiyeline sahip olan Hindistan ile ilgili birçok konunun da öğrencilere mutlaka kazandırılması gerekmektedir. Ayrıca Hindistan’ın İslam ile tanışması Türklere dayandığı için Türk kültürünün izleri halen varlığını sürdürmekte hatta azımsanamayacak kadar Türk nüfus da orada yaşamaktadır. Bu nedenle geleceğin en önemli beş ekonomisinden biri olacak Hindistan ile ilgili ayrı bir bakış açısının kazandırılması daha da önem kazanmaktadır. Bu yüzden coğrafya öğretmen adaylarının Hindistan’a ilişkin doğru algıları ve bilgi düzeyleri ortaöğretim derslerinde hedeflenen kazanımların gerçekleşmesini yakından ilgilendirmektedir. Coğrafya öğretmen adaylarının Hindistan’ın coğrafi özelliklerine ilişkin bilgi düzeylerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmanın yukarıda sözü edilen konulara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırmanın verileri nicel araştırma yöntemiyle toplanmıştır. Araştırma betimsel tarama modeline göre yapılandırılmıştır. Çünkü tarama modelleri geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2012).

Çalışma Grubu

Tablo 1

Katılımcıların Betimsel Özellikleri

		f	%
Cinsiyet	Kadın	39	36,1
	Erkek	69	63,9
Sınıf düzeyi	2. sınıf	24	22,2
	3.sınıf	22	20,4
	4.sınıf	30	27,8
	5. sınıf	32	29,6
Akademik ortalama	2'den az	6	5,6
	2,0-3,0 arası	62	57,4
	3,01-4,0 arası	40	37,0
	Anadolu L.	30	27,8
Mezun olunan lise türü	Anadolu Öğretmen L.	11	10,2
	Genel L.	63	58,3
	Meslek L.	4	3,7
Lisans öncesi ikamet edilen yer	Kır	12	11,1
	Şehir	70	64,8

	Büyükşehir	26	24,1
Düzenli okuma alışkanlığı	Evet	52	48,1
	Hayır	56	51,9
Lisans eğitimi sırasında Hindistan'ı ayrıntılı olarak inceleme	Evet	13	12,0
	Hayır	95	88,0
Ülkelerin web sayfalarını ziyaret etme	Evet	44	40,8
	Hayır	64	59,2
	Toplam	108	100

Çalışma grubunda değişken olarak cinsiyet, sınıf düzeyi, akademik ortalama, mezun olunan lise türü, lisan öncesi ikamet edilen yerleşim yeri, düzenli olarak gazete, dergi ve kitap okuma alışkanlığı olup olmaması, lisans eğitimi sırasında Hindistan'ı ayrıntılı olarak inceleme ve internette ülkelerin web sayfalarını ziyaret edip etmeme olarak ele alınmıştır. Tablo 1 incelendiğinde çalışmaya katılan öğretmen adaylarının % 63,9'u erkek, %36,1'i kadındır. Öğretmen adaylarının %22,2'si 2. sınıf, %20,4'ü 3. sınıf, %27,8'i 4. sınıf ve %29,6'sı 5. sınıf, coğrafya eğitimi anabilim dalında öğrenim görmektedirler.

Verilerin Toplanma Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak katılımcıların Hindistan'ın coğrafi özelliklerine ilişkin bilgi düzeylerini belirlemek amacıyla, araştırmacılar tarafından geliştirilen toplam 33 maddeden oluşan bir ölçek kullanılmıştır. Ölçeğin 8 maddelik birinci bölümündeki sorularla katılımcıların kişisel özellikleri ile ilgili veriler toplanmıştır. İkinci bölümünde ise Hindistan'ın coğrafi özelliklerine ilişkin bilgi düzeylerini belirlemek amacıyla beş seçenekli 30 sorudan oluşan başarı testi hazırlanmış, ancak sorular daha sonra iki alan uzmanı tarafından incelenmiş soru sayısı 25'e düşürülmüştür. Uygulanan ölçek ile Hindistan'ın doğal, beşeri ve ekonomik coğrafya özelliklerine ilişkin veriler elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Ölçekten elde edilen verilerin analizinde SPSS (22.0) paket programı kullanılmıştır. Coğrafya öğretmen adaylarının Hindistan'ın coğrafi özelliklerine ilişkin bilgi düzeylerini oluşturan bileşenler ile bağımsız değişkenler arasında ilişkisiz örneklem için normal dağılım gösteren verilerde t- Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi yapılmıştır.

Bulgular

Tablo 2

Katılımcıların Hindistan'a İlişkin Başarı Toplam Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	n	\bar{X}	S	sd	t	p
Kadın	39	12,95	3,04	106	2,786	.006*
Erkek	69	14,70	3,18			

Tablo 2' deki analiz sonuçlarına göre, katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t_{(106)} = 2,786$; $p < .05$]. Kadınların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları aritmetik ortalaması ($\bar{X} = 12,95$) iken, erkeklerin Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları aritmetik ortalaması ($\bar{X} = 14,70$)'dir. Aradaki sayısal fark istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır. Bu bulgu katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları aritmetik ortalaması ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 3

Katılımcıların Hindistan'a İlişkin Başarı Toplam Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre Farklılığı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Değişken	Sınıf düzeyi	n	\bar{X}	S		
Sınıf	2. sınıf	24	13,58	2,93		
	3. sınıf	22	13,86	3,71		
	4. sınıf	30	14,57	3,76		
	5. sınıf	32	14,09	2,57		
	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Gruplar Arası	14,037	3	4,679	,442	,723	
Gruplar İçi	1100,510	104	10,582			--
Toplam	1114,546	107				

Tablo 3'deki analiz sonuçlarına göre, katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları ile sınıf değişkeni arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir [$F_{(3-104)} = ,442$; $p > .05$]. Bu bulgu katılımcılara ait sınıf değişkeninin, onların Hindistan'a ilişkin başarılarında herhangi bir etkiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 4

Katılımcıların Hindistan'a İlişkin Başarı Toplam Puanlarının Genel Akademik Ortalama Değişkenine Göre Farklılığı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Değişken	Akademik başarı düzeyi	n	\bar{X}	S			
Genel Akademik Ortalama	2'den az	6	13,00	5,37			
	2,01-3,0 arası	62	14,34	2,98			
	3,01-4,0	40	13,80	3,27			
	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Fark
	Gruplar Arası	14,259	2	7,130	,680	,509	
	Gruplar İçi	1100,287	105	10,479			--
	Toplam	1114,546	107				

Tablo 4'deki analiz sonuçlarına göre, katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları ile genel akademik başarı değişkeni arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir [$F_{(2-105)} = ,680$; $p > .05$]. Bu bulgu katılımcılara ait genel akademik başarı değişkeninin, Hindistan'a ilişkin başarı düzeylerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 5

Katılımcıların Hindistan'a İlişkin Başarı Toplam Puanlarının Mezun Olunan Lise Türü Değişkenine Göre Farklılığı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Değişken	Lise türü	n	\bar{X}	S
Mezun Olunan Lise Türü	Anadolu Lisesi	30	14,87	2,45
	Anadolu Öğretmen Lisesi	11	13,73	2,33
	Genel Lise	63	13,73	3,56
	Meslek Lisesi	4	14,25	4,99

Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Fark
Gruplar Arası	27,735	3	9,245	,885	,452	
Gruplar İçi	1086,811	104	10,450			--
Toplam	1114,546	107				

Tablo 5'deki analiz sonuçlarına göre, katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları ile mezun olunan lise türü değişkeni arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir [$F_{(3-104)} = ,885$; $p > .05$]. Bu bulgu katılımcılara ait mezun olunan lise türü değişkeninin, onların Hindistan'a ilişkin başarılarında herhangi bir etkiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 6

Katılımcıların Hindistan'a İlişkin Başarı Toplam Puanlarının Lisans Öncesi İkamet Edilen Yerleşim Yeri Değişkenine Göre Farklılığı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Değişken	Yerleşim yeri	n	\bar{X}	S			
Lisans Öncesi Eğitim Görülen Yerleşim Yeri	Kır (köy-kasaba-Belde)	12	13,08	3,73			
	Şehir (ilçe ve il merkezi)	70	14,60	2,78			
	Büyükşehir (İstanbul-Ankara-İzmir)	26	13,08	3,86			
	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Fark
	Gruplar Arası	56,983	2	28,492	2,829	,064	
	Gruplar İçi	1057,563	105	10,072			--
Toplam	1114,546	107					

Tablo 6'deki analiz sonuçlarına göre, katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları ile lisans öncesi ikamet edilen yerleşim yeri değişkeni arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir [$F_{(2-105)} = 2,829$; $p > .05$]. Bu bulgu katılımcılara ait lisans öncesi ikamet edilen yerleşim yeri değişkeninin, onların Hindistan'a ilişkin başarılarında herhangi bir etkiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 7

Katılımcıların Hindistan'a İlişkin Başarı Toplam Puanlarının Düzenli Olarak Gazete, Dergi, Kitap Okuma Alışkanlığı Değişkenine Göre t-Testi Sonuçları

Düzenli Olarak Gazete, Dergi, Kitap Okuma	n	\bar{X}	S	sd	t	p
Evet	52	13,85	3.38	106	,677	.500
Hayır	56	14,27	3.10			

Tablo 7' deki analiz sonuçlarına göre, katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları düzenli olarak gazete, dergi kitap okuma değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(106)} = ,677$; $p > .05$]. Düzenli olarak gazete, dergi, kitap okuyanların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları aritmetik ortalaması ($\bar{X} = 13,85$) iken, düzenli olarak gazete, dergi, kitap okumayanların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları aritmetik ortalaması ($\bar{X} = 14,27$)'dir. Aradaki sayısal fark istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır. Bu bulgu katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları aritmetik ortalaması ile düzenli olarak gazete, dergi, kitap okumaları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 8

Katılımcıların Hindistan'a İlişkin Başarı Toplam Puanlarının Lisans Eğitimleri Sırasında Hindistan'ı Ayrıntılı Olarak İnceleme Değişkenine Göre t-Testi Sonuçları

Lisans Eğitimi Sırasında Hindistan'ı Ayrıntılı Olarak İnceleme	n	\bar{X}	S	sd	t	p
Evet	13	14,54	2,67	106	,562	.575
Hayır	95	14,00	3,30			

Tablo 8' deki analiz sonuçlarına göre, katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları lisans eğitimi sırasında Hindistan'ı ayrıntılı olarak inceleme değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(106)} = ,562$; $p > .05$]. Lisans eğitimi sırasında Hindistan'ı ayrıntılı olarak inceleyenlerin Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları aritmetik ortalaması ($\bar{X} = 14,54$) iken, incelemeyenlerin Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları aritmetik ortalaması ($\bar{X} = 14,00$)'dir. Aradaki sayısal fark istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır. Bu bulgu katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları aritmetik ortalaması ile lisans eğitimi sırasında Hindistan'ı ayrıntılı olarak incelemeleri arasında bir ilişki olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 9

Katılımcıların Hindistan'a İlişkin Başarı Toplam Puanlarının İnternette Ülkelerin Web Sayfalarını Ziyaret Etme Değişkenine Göre t-Testi Sonuçları

İnternette Ülkelerin Web Sayfalarını Ziyaret Etme	n	\bar{X}	S	sd	t	p
Evet	44	13,84	3,61	105	,572	.569
Hayır	64	14,21	2,97			

Tablo 9' deki analiz sonuçlarına göre, katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları internette ülkelerin web sayfalarını ziyaret etme değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t_{(105)} = ,572$; $p > .05$]. İnternette ülkelerin web sayfalarını ziyaret edenlerin Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları aritmetik ortalaması ($\bar{X} = 13,84$) iken, ziyaret etmeyenlerin Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları aritmetik ortalaması ($\bar{X} = 14,21$)'dir. Aradaki sayısal fark istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır. Bu bulgu katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları aritmetik ortalaması ile internette ülkelerin web sayfalarını ziyaret etmeleri arasında bir ilişki olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Sonuç ve Öneriler

Katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu bulgu Aksoy ve Koç (2012) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları ile örtüşmektedir. Söz konusu çalışmada da erkek katılımcıların Avrupa Birliği algı düzeylerinin kadın katılımcılara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Dikmenli (2015) yaptığı çalışmada öğretmen adaylarının coğrafya okuryazarlığı algılarının erkek öğretmen adaylarının kız öğretmen adaylarına göre coğrafya okuryazarlığı algı düzeylerinin anlamlı farklılık yaratacak düzeyde daha iyi olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmaların sonuçlarından yola çıkarak erkeklerin coğrafya ve ülkeler coğrafyası ile ilgili meraklarının kadınlara göre daha fazla olması ile açıklanabilir.

Katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları ile sınıf düzeyi arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Bu bulgu coğrafya öğretmen adaylarının öğretim süreleri boyunca dünya ve ülkeler coğrafyası ile ilgili yeteri kadar bilgi sahibi olmadıkları ile açıklanabilir.

Katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları ile genel akademik başarı değişkeni arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Tunçel (2002) tarafından yapılan çalışmada da üniversitelerde çeşitli fakültelerdeki coğrafya bölümü öğrencilerinin İslâm ülkeleri içinde bağımsız Türk devletlerini tam olarak tanımadıkları görülmüştür. Bu durum üniversitelerde bu konunun yeterince ele alınmadığının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları ile mezun olunan lise türü değişkeni arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Üniversite düzeyinde bile hem akademik başarıda hem de sınıf düzeyinde Hindistan'a ilişkin bilgi düzeyinde farklılık yaratmayan bir müfredat programının olması, lise türünde de farklılık yaratmaması beklenen bir durum olarak açıklanabilir.

Katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları ile lisans öncesi ikamet edilen yerleşim yeri değişkeni arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Ülkeler coğrafyası ve Hindistan gibi spesifik bir konuda lisans öncesi yaşanan yerleşim yerinin herhangi bir etkiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları düzenli olarak gazete, dergi kitap okuma değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Tunçel (2002) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin ülkeler hakkındaki bilgileri daha çok yakın çevre ile ilgilidir ve güncel olaylardan hayli etkilenmektedir. Öğrenciler ülkemize yakın coğrafyayı rahatlıkla hatırlamakta, buradan uzaklaştıkça bildikleri ülke sayısında belirgin azalmalar olmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin ilgi ve algılarının daha yakın çevrede yoğunlaştığı, kendi coğrafyasından uzaklaştıkça bu ilgi ve bilgi azaldığı için okumada seçici oldukları şeklinde açıklanabilir.

Katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları lisans eğitimi sırasında Hindistan'ı ayrıntılı olarak inceleme değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bu sonuca göre öğrencilerin bir ülkeyi inceleme yöntem ve tekniklerini bilmediklerini, bu nedenle de başarı düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı şeklinde açıklanabilir.

Katılımcıların Hindistan'a ilişkin başarı toplam puanları internette ülkelerin web sayfalarını ziyaret etme değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Esasen bu sonuç dolaylı da olsa ayrıntılı olarak inceleme ve okuma alışkanlığı ile yakından alakalıdır. Bu değişkenlerde anlamlı farkın olmaması buraya da yansımış görülmektedir. Doğru bilgiye ulaşmanın yolları bilinmediğinde ve doğru araştırma yöntem ve teknikleri anlaşılmadığında web üzerinden yapılan ziyaretler de daha çok öğrencinin kendi öncelikli ihtiyaçlarına yönelecektir. Bu nedenle web üzerinden yapılan araştırma ve incelemeler ülkeler coğrafyası ve özelinde Hindistan bilgisinin yapılandırılmasında ve bilgi düzeyinin artırılmasında pek etkili olmadığı şeklinde açıklanabilir.

Bu araştırma sonunda genel olarak araştırmaya katılan coğrafya öğretmen adaylarının Hindistan'ı yeterince tanımadıkları, bunun nedeni olarak da bu konuya ilişkin lisans eğitimleri sırasında aldıkları ülkeler ve kıtalar coğrafyası eğitiminin yetersiz olduğu söylenebilir. Bu nedenle Dünya ülkeleri ve Hindistan gibi dünya ekonomisinde önemli payı olan ülkeleri tanıtmaya yönelik ders veya konularla coğrafya bölümü öğrencilerine yeterli eğitim verilmesi önerilmektedir. Yine bu konuda öğrencilerin seminer ve bitirme projesi hazırlamaları teşvik edilmelidir. Ayrıca, görev yapmakta olan coğrafya öğretmenlerinin bu konudaki ilgi ve bilgi düzeyleri üzerine de benzer araştırmalar yapılması ve tespit edilecek eksiklikleri gidermeye yönelik bakanlık tarafından gerekli adımların atılması önerilmektedir. Bu arada coğrafya bilim dalının ülkemizde sahipsiz kaldığı, diğer bilimlerin coğrafyanın araştırma alanına sızarak konularına sahiplendiği, coğrafyanın mesleki tanımlanmasının henüz olmadığı ve coğrafya alanında yeteri kadar akademisyenin de yetişmediği düşünüldüğünde bu sonuç ve önerilerin ne kadar önemli olduğu da düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Aksoy, B., ve Koç, H. (2012). Türkiye’de öğrenim gören lisans öğrencilerinin zihin haritasında Avrupa Birliği algısı (Ankara İli Örneği). *Milli Eğitim*, 196, 107-122.
- Arslan, H. (2010). Hinduizm. Kitap tanıtımı ve tenkitler. *Milel ve Nihal, İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 219-229.
- Çalış, A. (2006). *Hindistan ülke profili*. Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.
- Demir, O. (2016). Nüfus politikaları ve Çin, Fransa ve Türkiye örneklerinin değerlendirilmesi. *Social Sciences*, 11(1), 41-61.
- Dikmenli, Y. (2015). Öğretmen adaylarının coğrafya okuryazarlığı algı düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (3), 353-368.
- Güner, İ. ve Ertürk, M. (2006). *Kıtalar ve ülkeler coğrafyası*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (24. baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- MEB. (2017). *Coğrafya dersi öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Özcan, A. (2004). Hindistan’da İngiliz hâkimiyeti ve ulemânın tavrı. *Divan İlmî Araştırmalar*, 17 (2), 103-115.
- Tunçel, H. (2002). Türk öğrencilerin zihin haritalarında İslam ülkeleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 12(2), 83-103.
- Uyanık, Y. (2011). *Hindistan ülke raporu*. Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.
- Yıldırım, L. (2013). Dış politikada yumuşak güç ve seçili örnek Hindistan. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 189-204.
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/in.html/> Erişim tarihi: 23.05.2017.

Extended Abstract

Introduction

India, a home to various cultures and civilizations, is a South Asian country located on the Indian peninsula. India has the second largest world population and is the seventh largest country around the world with 3.166.414 km² area. The neighbours of this country are as follows: Pakistan on the northwest; China, Nepal, and Bhutan on the northeast; Bangladesh, Myanmar, and the Bengal Gulf on the east; and the Gulf of Oman on the west.

Generally, historical records have provided the framework for gaining knowledge about India. This knowledge encompasses the caste system, Hindu belief, Ganj river, Indian dances, Bollywood movies and TV shows, Indian weddings, the Taj Mahal, and Hindu-Muslim conflicts that are projected with media instruments.

The main objective of a geography teaching program is “to provide information to the students about developed and developing countries in the world, especially those that have close relationships with Turkey based on the new vision of the Turkish system”. The objective for students in secondary education geography classes is to gain knowledge about the geography of countries. Because India has the power to become one of the economic, political, and population leaders at the global level, it is important for students to acquire knowledge about this country. Additionally, since Islam has been diffused in the Indian peninsula with Turks, the remnants of Turkish culture are still present and there is a significant Turkish population in India. Therefore, it is also important to provide another perspective about India, which will become one of the five leading economies in the future. We hold that this study will contribute to the existing literature on geography teacher candidates' knowledge levels about India.

Method

The data of this study were collected with quantitative research methods. The study was constructed with a descriptive survey model.

The variables among the study are gender, class, academic average, newspaper, journal, and book reading habit, in addition to preparation of undergraduate projects, homework, and seminars about India. Of the geography student participants, 63.9% were male and 36.1% were female. Data was collected through a 33-item scale developed for this study to measure the knowledge level of participants about Indian geographical properties. The first 8-item section of the scale collects demographic information. The next 30-item section contained five options per question to determine the knowledge level about Indian geographical properties. However, when the questions were reviewed by two professionals, the number of questions was decreased to 25.

The data from this assessment were analysed using SPSS (22.0) statistical software. A T-Test and a One-Way Variance Analyses (ANOVA) were conducted for normally-distributed independent samples of items related to knowledge levels about properties of Indian geography and independent variables.

Results

According to the analyses, the total success points of the participants related with India had significant differences for gender. The mean of total success points of female participants were ($\bar{X}=12.95$) whereas the mean of total success points of male participants were ($\bar{X}=14.70$). This finding could be interpreted as demonstrating a significant relationship between the means of total success points about India and gender.

In addition, there were significant differences between total success points about India and general academic success, type of high school, education location before the undergraduate program,

reading habit (newspaper, journal, book etc), investigating India during undergraduate education, and visiting websites of the country.

Discussion

The total success points of the participants regarding India had significant differences regarding gender. These findings coincided with the results of Aksoy and Koç's (2012) study, which showed that men had greater perception of the European Union than women. Additionally, the research of Dikmenli (2015) observed that male prospective teachers had significantly higher geographical literacy perception than female prospective teachers.

The total success points of the participants regarding India had no significant differences regarding class. Accordingly, since there was no significant difference on class basis, students with geography majors may not receive adequate levels of knowledge during their geography classes.

The total success points of the participants regarding India had no significant differences for general academic success. The research of Tunçel (2002) stated that students from different universities that study geography had limited knowledge about independent Turkish states within Islamic countries.

The total success points of the participants regarding India had no significant differences regarding the particular high schools of participants. As the curriculum for the undergraduate program had no significant difference for academic success and class level in terms of knowledge level about India, it is possible that this situation can be the reason for the insignificance of high schools. The total success points of the participants regarding India had no significant differences regarding their pre-undergraduate education location.

The total success points of the participants regarding India had significant differences for newspaper-, journal-, and book-reading habits. The research of Tunçel (2002) noted that the knowledge about the countries were mainly related with the immediate vicinity and were affected by current issues. Therefore, this situation could be explained as follows: the attention and perception of students mainly focus on nearby events, and when students move away, their perception and knowledge about that particular area decreases.

The total success points of the participants regarding India had significant differences for investigating India during undergraduate education. Based on this result, the insignificant success levels could be related with poor methods in investigating geography.

The total success points of the participants regarding India had significant differences for regarding participants' visiting websites of the country. Fundamentally, this result was highly correlated with investigation and reading habits. Since those two variables had no significant relationship, this result was projected in this variable. If the correct ways to acquire knowledge as well as correct investigation method and techniques were unknown, students visit the websites based on their priorities.

The results of this study demonstrate that geography teacher candidates had limited knowledge about Indian geography, which could result from inadequate undergraduate geography programs. Thus, we suggest that students with geography majors have extensive education about world countries, especially India, by adding related classes. Students should be encouraged to prepare seminars and senior projects. Additionally, similar research should be conducted on geography teachers to evaluate their perception and knowledge levels about geography. This should help facilitate steps to prevent any insufficiencies in geography coursework.

Eğitim Hareketleri Dergisi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi

Mustafa Güçlü
Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Kayseri
mguclu@erciyes.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-7565-3554

M. Çağatay Özdemir
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi
cagatay@gazi.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-6973-2432

Geliş Tarihi: 13.06.2017 Revize Tarihi: 25.10.2017 Kabul Tarihi: 07.11.2017

ÖZ

Dergiler günümüzde bilgi aktarımını sağlayan önemli iletişim araçlarıdır. Dolayısıyla dergiler, geçmişte meydana gelen durumların ortaya çıkarılmasında, günümüzde önemli bilimsel konularının ele alınması ve bilim kamuoyuyla paylaşılmasında önemli roller oynamaktadırlar. 1955-1980 yıllarında yayınlanan Eğitim Hareketleri Dergisi yayın faaliyetlerini sürdürdüğü dönemde ele aldığı eğitim sorunları ile günümüz eğitim anlayış ve uygulamalarına ışık tutan bir dergimizden birisidir. Yayın faaliyetlerini yaklaşık olarak 25 yıl sürdüren Eğitim Hareketleri Dergisi'nin yayın hayatına uzun süre devam edebilmesinde belirli ilkelere bağlı kalmasının önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Dergide, ülkede oldukça hareketli geçen dönemde eğitimde yapılan hatalar cesur bir şekilde eleştirilmiş, bunun yanında herhangi bir siyasi görüşün etkisinde kalmamıştır. Bu nedenle dergi eğitimle ilgili konuları bilimsel açıdan ele almış, sorunlara objektif açıdan yaklaşmıştır. Dergide yer alan makaleler arasında eğitim de yer alıyor. Yetkililer, sorunlarını çözmek için bir uyarı da yapıyorlar. Bu çalışmanın amacı, 1955-1980 yıllarında faal olan Eğitim Hareketleri Dergisi'nde belirtilen konularda bugünkü eğitim konularına ışık tutmaktır. Bu çalışmanın amacı Eğitim Hareketleri Dergisi'nin Türk eğitim hayatından yeri ve önemi hakkında bilgi vermektir. Bu amaç çerçevesinde dergi biçim, içerik ve amaç açısından incelenmiştir. Betimsel analiz yönteminin kullanıldığı araştırma sonunda derginin tüm sayıları amaç, biçim ve içerik açısından taşımış olduğu özellikler vurgulanmış, Türk eğitim tarihindeki yeri ve önemi hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Dergi, süreli yayın, Eğitim Hareketleri Dergisi, eğitim tarihi

The Place and Importance of Journal of Eğitim Hareketleri on History of Turkish Education

ABSTRACT

The journals are the communication tools that transfer the present times, hence they have significant roles in revealing situations occurred in the past and in exposing today's important issues. Eğitim Hareketleri Dergisi, which was published in 1955- 1980, was also an essential journal since it transfers the present time and sheds light on the current educational problems. The purpose of this study is to shed light on today's educational issues by displaying the issues mentioned in Eğitim Hareketleri Dergisi, which was active in 1955-1980. Journal of Eğitim Hareketleri, which has been running its publishing activities for about 25 years, is a great way to remain committed to certain principles in order to continue its publishing life for a long time. The journal was bravely criticized for the mistakes made in education during turbulent years in the country, and no shadow of political opinion did not take refuge. For this reason, the educational issues of the journal in a scientific way, objective. Articles in the magazine include education. The authorities have also served as a warning to resolve their problems. The aim of this research is to give information about the place and the importance of the Eğitim hareketleri Dergisi'nin in Turkish education life. Within the framework of this aim, the journal has been examined in terms of form, content and purpose. At the end of the research using descriptive analysis all numbers of the journal were emphasized in term of purpose, form and content and it is given informations about the place and importance of Turkish education history.

Keywords: Magazine, periodical, The Journal of Eğitim Hareketleri, history of education

Giriş

Ülkelerin gelişmişlikleri ile eğitim anlayış ve uygulamaları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır (Bozgeyikli ve Şat, 2014; Durmuşçelebi, Çolak ve Yıldız Meliköylü, 2016). Bu nedenle gelişmiş ülkeler eğitimden daha fazla yararlanmak için reformlar yapmakta, geleceğe yönelik

olarak planlarını sürekli gözden geçirmektedir. Her ülkenin bugünü anlayabilmesi, geleceğe ilişkin sağlıklı planlar yapabilmesi ancak tarihini bilmesi ile mümkün görünmektedir.

Tarihi insan topluluklarının ortak bilinci olarak tanımlamak mümkündür. Buna göre eğitim tarihini ise bir ülke, kişi ya da kurumun geçmişte kalmış fakat gelecek kuşaklar için değerli olabilecek düşünce, uygulama ve organizasyonlar olarak tanımlamak mümkündür. Nasıl ki bir insan bu günü değerlendirmek için geçmişini hatırlamak durumundaysa ülkelerde bu günü anlamak için geçmişini bilmek ve gerekli dersler çıkarmak durumundadır. Bu nedenle her toplum eğitim anlayış ve uygulamalarına ilişkin doğru bir değerlendirme yapabilmek, geleceğe ilişkin sağlıklı bir planlama yapabilmek için eğitim tarihini bilmek zorundadır (Ergün, 2008).

Eğitim her toplumun kültürünü sonraki nesillere aktarmada önemli araçlardan birisi olduğuna göre onu bir bakıma toplumların ortak hafızası olarak da görmek mümkündür (Güven, 2015). Bu nedenle her toplum eğitim tarihini bilmeli, ondan gerekli dersleri çıkarmalıdır. Akyüz (2015) Türk eğitim tarihinin amacını; en eski tarihten günümüze kadar Türk milletinin oluşturduğu, benimseyip geliştirdiği eğitimle ilgili düşünce, uygulama ve kurumları ortaya koymak, yetiştirilmek istenen ideal insan tipi ve nasıl yetiştirildiği hakkında bilgi vermek, günümüzün eğitim sorunlarının kalıcı bir şekilde çözülebilmesi için geçmişten dersler çıkarılıp çıkarılmayacağını tartışmak olarak ifade etmektedir. Buna göre Türklerin tarih sahnesine çıktığı andan itibaren oluşturulan eğitimsel birikimlerin aktarılması, günümüz eğitimine ilişkin sağlıklı bir değerlendirme için Türk eğitim tarihinin oldukça önemli bir görev üstlendiği söylenebilir. Türk eğitim tarihi bu amaçları gerçekleştirirken bazı araçlardan yararlanmaktadır. Bu araçlardan birisi de eğitim alanında yayımlanan süreli yayınlardır.

Bilimsel iletişimde özel bir yere sahip olan dergiler en güncel bilgileri içermeleri sebebiyle, kütüphane dermelerinin en önemli kaynakları arasında yer almakta, araştırma sonuçlarını diğer kaynaklara göre hızlı bir şekilde yansıttıkları için daha fazla kullanılmaktadır. Diğer bir ifadeyle süreli yayınlar, üretilen araştırma sonuçlarının bilim kamuoyuna ulaştırılmasında önemli rol oynamaktadır. Süreli yayınlar, ortak bir ad altında yılda en az iki defa ve belirlenmiş aralıklarla çıkan, her sayısı numaralı ve tarihli olan, değişik kişilerin makale, öykü v.b. gibi yazılarını içeren, sonsuza dek yayınlanacağı varsayılan ve belli bir amaca yönelik olarak hazırlanan yayınlardır (Güçlü, 2015; Küçük, Al ve Olcay, 2008; Karagöz ve Duman, 2014). Bu yayınlardan birisi de Eğitim Hareketleri Dergisi'dir.

Eğitim Hareketleri Dergisi 1955 ve 1980 yılları arasında yaklaşık 25 yıl kesintisiz bir şekilde yayın hayatına devam edebilmiş önemli bir dergimizdir. Bu çalışmada Eğitim Hareketleri Dergisi amaç, içerik, yazar kadrosu ve biçimsel açıdan özelliklerine değinilmiş, derginin Türk eğitim tarihi açısından taşıdığı önem hakkında bilgiler verilmiştir.

Derginin Çıkış Amacı

Hıfzırrahman Raşit Öymen, 1950 yılında milletvekilliği sona erip emekli olduktan sonra vaktini eğitimle ilgili çalışmalarla değişik dergi ve gazetelere yazılar yazarak geçirmiştir. Fakat bir süre sonra Türk eğitim hayatına daha yararlı olmak için bir dergi yayınlamayı planlamıştır (Tuncel, 2006).

Öymen, dergi ile ilgili düşüncelerini yakın arkadaşlarıyla paylaşmış ve onların desteklerini almıştır. Ardından yurt dışındaki eğitim dergilerini de incelemiş ve yayınlacağı derginin dünyadaki meydana gelen eğitimsel gelişmelere de yer vermesini istemiştir (Gündüz, 2000).

Öymen'in dergiyi yayınlamak için tek maddi kaynağı, emekli maaşıdır. Kendisi gibi eğitimci olan eşine dergiyi çıkarma fikrini açtığı zaman olumlu bir tepkiyle karşılanmamıştır. Eşinin dergi fikrini hoş bakmaması, ekonomik açıdan kendilerini zorlayacak olmasındandır. Fakat daha sonra Öymen'in eşi dergi çıkarma fikrine alışmış, hatta evin bir bölümünü dergi için hazırlamıştır (Öymen, 1980).

İlk sayısı 1955 yılı ocak ayında yayınlanan dergi Ankara Yeni Matbaa'da basılmıştır. Yazışma adresi olarak da Ankara Bahçelievler'de bir ev adresi verilmiştir. 25 yıl yayın hayatına devam eden dergi yaklaşık olarak 350 bin adet basılmıştır.

Dergide sadece yurt içindeki değil, aynı zamanda yurt dışındaki eğitimsel gelişmeler de yer almış, eğitim alanında görülen gelişmeler konusunda eğitim camiasını bilgilendirmiştir. Nitekim dergi incelendiğinde eğitimle ilgili sorunların bilimin ışığında ele aldığı ve elde edilen sonuçların eğitim camiasıyla paylaşıldığı görülmektedir.

Derginin sahibi ve editörü Hıfzırrahman Raşit Öymen (1955), derginin ilk sayısında Eğitim Hareketleri Dergisi'nin çıkış amacını şöyle ifade etmektedir: "Adımızın da hatırlanacağı gibi Eğitim Hareketleri, eğitim alanındaki faaliyetleri takip ederek tanıtmak ve yeni gelişmelerin ruhunu ve manasını belirtmek için çıkıyor. Türkiye bu sahadaki çalışmalara her devirde katılmıştır. Hayat iradesinin bu tabî emrini benimserken daha yeniyi ve daha iyiyi özlemiş ve aramıştır. Fakat kendine ait olanı bir araya getirememiştir. Eğitim meselelerini ilmin ve hayatın ışığında aydınlatmak, geniş bir iş birliği çerçevesinde dile gelen ve gelmeyen davaları manalandırmak, meslek efkârı umumiymizi bu istikamette harekete getirmek, bizim yolumuz olacaktır. Eğitim işi cemiyette en önemli problemlerden biri olmaya devam ediyor. Hatta dünyanın uğursuzluğunu giderme çareleri ararken -çok defa neticesiz bile kalsa- başta geliyor. Bu yoldaki gayretleri bir araya getirmek için "Birleşik Milletler İdeali" ile milletlerarası bir anlayış birliğine de varılmak isteniyor. Teknik dünyamız mesafeleri ve hudutları çok daraltmış ve kısaltmıştır. Manevi dünya içinse aslında umut ve mesafe fikri içinde hareket, bir mesele sayılmamak gerekir. Buna karşılık manevi bünyelerin tarih içindeki terakümünü gelecek dünya içinde değerlendirebilmek daha zor ve daha çok sanat isteyen bir iş olarak görünmektedir. Dergi, emeklerinden ve alakalarından faydalanabileceğimiz arkadaşlarla bir arada, bu maksat uğrunda faydalı olmaya çalışacaktır. Üniversiteden en ücra köy okuluna varıncaya kadar bu yolda ilmin sesini duyurmasına gençliğimizin ve halkımızın yetişmesine çalışan müesseselerin ve kurumlarımızın faaliyetlerine sahifelerimizi memnunluk duyarak açacağız. Ailenin ve okulun birbirine yaklaşarak el birliği ile çalışmalarına yarayabilecek fikirleri yayacak, öğretmenlerin meslek davalarını ve hayat problemlerini memleket umumi efkârına duyurmayı kendimize iş edineceğiz. Okuyucularımızın ve davalarla alakalı olanların bu uğurda kendilerine düşen muzaheret vaitlerini esirgemediklerini görmek, maksadımızın tek mükâfatı ve başlıca şevk kaynağı olacaktır."

Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığı'nın resmi bir yazı ile dergiyi eğitim kurumlarına duyurmaya çalıştığı yine derginin ilk sayısından anlaşılmaktadır. Bu yazıda Maarif Vekili adına 1953 ve 1957 yılları arasında müsteşarlık görevinde bulunan Osman Faruk Verimer'in yazısı şöyledir (Eğitim Hareketleri Dergisi, 1955): "Hıfzırrahman Raşit Öymen tarafından yayınlanmakta olan "Eğitim Hareketleri" adlı derginin birinci sayısı incelenmiş, ilk, orta ve Teknik Öğretmen öğrencileriyle öğretmen yetiştiren müesseselerin öğrencilerine tavsiye edilmesi uygun görülmüştür. Eğitim Hareketleri aylık meslek dergisi, Posta Kutusu 4528- Ankara Bahçelievler" adresinden 60 kuruş karşılığında temin edilebilecek olan bu derginin ilgililere duyurulmasını rica ederim."

Eğitim Hareketleri Dergisi'nin Biçimsel Özellikleri

Derginin kapağı incelendiğinde biçim bakımından sayılar arasında bir farklılığın bulunmadığı görülmektedir. Sadece dergilerin kapak sayfalarının farklı sayılarda farklı renklerde yer aldığı görülmektedir. Dış kapak renkli olarak verilirken derginin içi siyah beyaz bir baskıya sahiptir. Derginin adı "Eğitim Hareketleri" olarak dış kapağın üst tarafına italik olarak yazılmıştır. Hemen onun üzerine yine italik olarak "Yurt İçinde ve Dışında" ifadesi yer almaktadır. Öymen, derginin hazırlık aşamasında yurt dışında eğitim amaçlı olarak çıkan dergileri incelemiştir. Daha sonra yayınlamaya çalıştığı Eğitim Hareketleri Dergisi'nde sadece yurt içi değil yurt dışında da meydana gelen eğitimsel hareketleri dergide yer vermeye çalışmıştır. Bu nedenle Eğitim Hareketleri Dergisi'nin üzerinde daha küçük boyutta ve italik olarak "Yurt İçinde ve Dışında" ifadesinin yer alması anlamlıdır.

Derginin kapağının sağ alt köşesinde derginin tarihi ve sayısı yer almaktadır. Derginin kapaklarının orta kısımlarında ise "Okulun, Ailenin, Toplumun Eğitim Davalarını Savunur Aylık

Dergi” biçiminde bir yazı bulunmaktadır. Kapağın iç tarafında ise “Bu Sayıda” başlığı altında o sayıda yayınlanan makalelere ve yazarların 22 adlarına yer verilmiştir. Bazı yazarların isimleri tam olarak verilirken, bazılarının isimlerinin kısaltılmış hali derginin iç kapağında yer almıştır. Dergide makalelerine yer verilen yabancı yazarların ise zaman zaman iç kapakta sadece isimlerine yer verildiği görülmektedir. İç kapakta o sayıda yer alan makaleler ve yazarların altında ise derginin iletişim bilgilerine, abone şartlarına ve ödeme için hesap numarasına yer verilmiştir.

Dergide ilk makale genellikle başyazar Hıfzırahman Raşit Öymen’e aittir. İlk makalenin üzerinde yine derginin adı, yayın yılı ve ayı, sayısı yer almaktadır. Dergide sadece eğitim alanında çalışan bilim adamların yazılarına değil, aynı zamanda uygulama aşamasında çalışan öğretmenlerin gözlemlerine, sorunlarına da yer verilmiştir. Dolayısıyla dergide ülkenin her köşesinden öğretmenin yazısına yer verildiği söylenebilir. Dergide ilan ve reklâmların da yer aldığı görülmektedir. Özellikle eğitim alanında çıkan yeni kitapların tanıtımı, eğitim camiasında önemli bir hizmeti yerine getirmiştir.

Dergide sadece makalelere değil aynı zamanda şiirlere, hikâyelere de yer verilmiştir. Ankara’da basılan derginin sayfa sayısı yaklaşık olarak her sayıda 30 ile 40 sayfa arasında değişmektedir. Dergi içerisinde çok az resim yer almaktadır.

1968 yılına kadar dergide yer alan makaleler genellikle farklı konularda iken bu yıldan sonra yayınlanan her sayının belirli bir konusu olduğu görülmektedir. Ayrıca dergide yurt içinde ve dışında eğitim alanında yapılan bilimsel toplantılarda ele alınan konular ve sonuçlara da yer verilmiştir.

İlk olarak 1 Ocak 1955 yılında yayın hayatına başlayan Eğitim Hareketleri Dergisi 1980 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. Yaklaşık 25 yıl yayın hayatına devam eden dergide toplam olarak 286 sayıda 3153 yazıya yer verilmiştir. 23 ciltte toplanan dergi, yaklaşık olarak 350.000 adet basılmıştır. Derginin son sayısı, Hıfzırahman Raşit Öymen’in vefatından sonra, 1980 yılında Abbas Güçlü tarafından çıkarılmıştır. Dergide Öymen’e ait toplam 223 makale yer almaktadır. Bu makalelerin büyük çoğunluğunun eğitim politikası, eğitim tarihi ve öğretmenlik mesleğiyle ilgili olduğu görülmektedir. Aylık olarak yayınlamaya çalışılan derginin bazı dönemlerde iki sayı birlikte yayınlandığı da görülmektedir. Dergilerin sayfa sayısı yaklaşık olarak 30-35 sayfa dolayındadır.

Eğitim Hareketleri Dergisi'nin İçerik Özellikleri

Dergide sadece eğitimcilerin değil edebiyatçı, hukukçu, ilahiyatçı ve tarihçilerin yazılarına da yer verilmiştir. Derginin yazarları incelendiğinde belirli bir siyasi kesimden olan yazarlardan ziyade her kesimden yazarlara yer verildiği görülmektedir. Dergide aynı zamanda yurt dışından bilim adamlarının, öğretmenlerin, okul yöneticilerinin ve öğrencilerin yazılarına da yer verilmiştir.

Dergide yer alan makalelerin yazarları, alan olarak gruplandırıldığında eğitimcilerin yanında tarihçilerin (Örneğin; Cevat Dursunoğlu, Faik Reşit Unat), ilahiyatçıların (Örneğin; Süleyman Ateş, İ. Ağâh Çubukçu), hukukçuların (Örneğin, Yavuz Abadan), gazetecilerin (Örneğin Hıfzı Topuz) ve edebiyatçıların (Örneğin; Peyami Safa, Metin And) makalelerine de yer verildiği görülmektedir.

Dergide makalesi sayısı bakımından en fazla (10 makaleden daha çok) makalesi yayınlanan yazarlar; Hıfzırahman Raşit Öymen, Münir Raşit Öymen, Rahmi Dereköy, Mahmut Goloğlu, İhsan Baykal, Bedri Alogan, Hüsamettin Daldal, İ. Ağâh Çubukçu, Mehmet Albayrak, Adnan Çakmakçioğlu, H. Hüsnü Cırtlı, Hulusi Gökıy, İbrahim Özgentaş, Kemal Üstün, Halil Fikret Kanad, F. Ragıp Tuncor, Muvaffak Uyanık, Kadri Yörükoğlu, Sabri Kolçak, M. Güner Demiray, M. Rauf İnan, Mehmet Dağ, Mehmet Albayrak, Necip Alpan, Şevket Ural, Şükrü Kaçar, Yahya Özsoy ve Ferit Ragıp Tuncor olarak sıralanmaktadır. Dergide makalesi en fazla olan yazarların özellikleri incelendiğinde bu yazarların Talim Terbiye Başkanlığı, il millî eğitim müdürlüğü, eğitim enstitüsü müdürlüğü, eğitim enstitüsünde pedagoji öğretmeniği, müfettişlik ve Milletvekilliği gibi görevlerde buldukları görülmektedir. Bunun yanında dergide makale sayısı fazla olan yazarlar arasında araştırmacı yazarlar ve ilahiyatçıların da olduğu görülmektedir.

Sonuç

Bilimsel alanda üretilen bilgilerin kamuoyuna duyurulmasında dergilerin önemli rolleri bulunmaktadır. İçinde yaşadıkları zamanı canlı olarak aktaran dergiler aynı zamanda tarih için de aydınlatıcı bir rol üstlenmektedirler. Eğitim Hareketleri Dergisi de dönemin eğitimsel sorunlarını bilimsel açıdan incelemiş ve çözümler aramıştır. Fakat dergide, eğitim sorunlarını bilimsel açıdan ele alan makaleler yanında deneme amaçlı yazılmış çok sayıda yazıya da yer verilmiştir. Araştırma onunda ulaşılan sonuçlar şu başlıklar altında ele alınabilir:

Derginin Çıkış Amacı İle İlgili Sonuçlar

Yaklaşık 25 yıl yayın faaliyetine devam eden Eğitim Hareketleri Dergisi'nin uzun süre yayın hayatına devam edebilmesinde belirli ilkelere sadık kalmasının önemi büyüktür. Dergi ülkenin içinde bulunduğu çalkantılı yıllarda eğitimle ilgili yapılan yanlışlıklara cesurca eleştirilerde bulunmuş, hiçbir siyasi görüşün gölgesine sığınmamıştır. Bu nedenle derginin eğitim sorunlarını bilimsel bir şekilde, objektif olarak ortaya koyduğu söylenebilir. Dergide yer alan makaleler ülkenin eğitim sorunlarının çözümü için yetkilileri uyarı görevi de görmüştür.

Eğitim Hareketleri Dergisi'nin Biçimsel Özellikleri İle İlgili Sonuçlar

Eğitim Hareketleri Dergisi şekil açısından incelendiğinde yıllar içinde çok farklı değişiklikler geçirmediği görülmektedir. Dergide her sayıda benzer bölümlere yer verildiği, zaman zaman reklam alındığı görülmektedir. Başyazının genellikle Öymen'in kendisi tarafından ele alındığı dergide şiirlere, okuyucu mektuplarına, eğitimle ilgili yazı ve makalelere yer verilmiştir. Dergide ele alınan bölümlerden birisi de yeni çıkan kitaplardır. Dergide eğitim alanında çıkan yeni kitapların tanıtımına da yer verilmesi, eğitim ile ilgili yaşanan gelişmelerin, eğitim camiasına aktarılmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Eğitim programları, teorisyenlerle uygulama görevini üstlenen öğretmenler arasında önemli bir köprü görevi görmektedir. Bu nedenle uygulama alanında yaşanan olumsuzlukların teorisyenlere aktarılması yeni politikaların oluşturulmasında önemli bir katkı sağlamaktadır. Eğitim Hareketleri Dergisi'nde ele alınan makalelerde, ülkenin en ücra köylerinde dahi görev yapan öğretmenlerin yazılarına ve sorunlarını içeren mektuplarına yer verilmiş, eğitim politikasını yapmakla görevli kişilere önemli veriler sağlanmıştır.

Eğitim Hareketleri Dergisi'nin İçerik Özellikleri İle İlgili Sonuçlar

Dergide eğitim tarihimizde yer edinmiş Selim Sabit Efendi, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu gibi önemli isimlerin makalelerine yer verilmiş, günümüz eğitim sorunlarının çözümüne katkı yapması hedeflenmiştir. Ayrıca dergide okuyucu mektuplarına, isteklere, problemlere de yer verilmiş olması, dergi ile okuyucu arasında sıcak bir ilişkinin kurulduğunu göstermektedir.

Dergide sadece yurt içinde değil aynı zamanda yurt dışından bilim adamlarının makalelerine de yer verilmesi, yurt dışında eğitimsel alanda meydana gelen hareketlilikler konusunda ülkemiz eğitimcilerini de haberdar etmiştir. Gerek yurt içinde ve de gerekse yurt dışında eğitim alanında yapılan bilimsel toplantılar önceden kamuoyuna duyurulduğu gibi sonuçları da yine kamuoyuyla paylaşılmıştır. Dergide yurt dışında yazılmış 175 makalenin çevirisine yer verilmiştir. Çevirisi yapılan makalelerin ülkemiz eğitim alanına önemli katkılar sağladığı düşünülmektedir. Kadri Yürükoğlu, Hulusi Gökıy ve İbrahim Özgentaş adlı yazarların makalelerinin büyük bir kısmı çeviri iken, dergide Hıfzırrahman Raşit Öymen, Münir Raşit Öymen ve Kemal Aytaç'ın da çok sayıda çevirilerini yaptığı makale bulunmaktadır. Çevirisi yapılan makaleler genellikle öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme, çocuk psikolojisi, yurt dışında görülen önemli eğitim hareketleri gibi konulardan oluşmaktadır.

Dergide yayımlanan makalelerin konuları incelendiğinde, oldukça farklı konuların işlendiği görülmektedir. Dergide eğitimle ilgili konuların yanında Sosyoloji, Psikoloji gibi alanlarda da makaleler ve öğretmenlerden gelen mektuplara, şiirlere, deneme türündeki yazılara da yer verilmiştir.

TeŖekkr ve/veya Açıklamalar: Bu araŖtırma 2011 yılında kabul edilen “Eğitim Hareketleri Dergisi'nin Eğitim Sorunları Açısından Değerlendirilmesi (1955-1980)” isimli doktora tezinden retilmiŖtir.

Kaynaklar

- Akyüz, Y. (2015). *Türk eğitim tarihi*, 27. Baskı, Ankara: Pegem Yayınları.
- Bozgeyikli H.& Şat A. (2014). Öğretmenlerde psikolojik dayanıklılık ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi: özel okul örneği", *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(1), 172-191.
- Durmuşçelebi, M.; Çolak, M. & Yıldız Meliköylü, N. (2016). Öğretim elemanlarının öğretmenlik davranışlarını gösterme sıklığı, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 365-386.
- Eğitim Hareketleri Dergisi (1955). Duyuru, *Eğitim Hareketleri Dergisi*, (1), ss. 1.
- Ergün, M. (2008). Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6(12), 321-348.
- Güçlü, M. (2015). Türkiye’de 1950 ve 1980 yılları arasında süreli yayınlara yansıyan mesleki ve teknik öğretimle ilgili konuların değerlendirilmesi: Mesleki ve teknik öğretim dergisi örneği, *Turkish Studies*, 10(14), 1308-2140.
- Gündüz, B. (2000). *Hıfzırrahman Raşit Öymen’in hayatı ve kişiliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Güven, İ. (2015). *Türk eğitim tarihi*, 6. Baskı, Ankara: Pegem Yayınları.
- Karagöz, S. ve Duman, T. (2014). 1908-1928 yılları arası süreli yayınlarda yer alan eğitim görüşleri ve öneriler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(35), ss. 576-794.
- Küçük, M. E.; Al, U. & Olcay, N. E. (2008). Türkiye’de bilimsel elektronik dergiler. *Türk Kütüphaneciliği*, (3), 308-319.
- Öymen, H. R. (1955). *Başlarken*, Eğitim Hareketleri Dergisi, (1), 1-2.
- Öymen, H. R. (1980). Fikir hürriyeti ve gazetecilik, *Eğitim Hareketleri Dergisi*, (286), 34-36.
- Tuncel, N. (2006). *Eğitimci Hıfzırrahman Raşit Öymen ve eğitim hareketleri dergisinin incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ünal, M. (2016). Öğretim elemanı ve öğrencilerin AB Erasmus+ programını algılama durumlarının incelenmesi, *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 581-598.

Extended Abstract

Having a special place in the sharing and communication of information emerging from the scientific field, the magazines are among the most important resources of the library collections because they contain up-to-date information. Besides that, magazines are used more often because they reflect research results more rapidly than other sources. In other words, periodicals play an important role in transmitting the results of the researches produced to science community. Periodicals including articles, stories, etc. of different persons, each number of which is being numbered and dated and issued at least twice a year and within specified intervals under a common name are the publications that are written for a certain purpose and intended to be published forever. One of these publications is “Eğitim Hareketleri Dergisi”.

“Eğitim Hareketleri Dergisi” was an important publication of our country which was able to continue its publishing life continuously for 25 years between 1955 and 1980. In this research, it was aimed to give information about importance of this magazine in terms of purpose, content, writer cadre and formal point of view.

“Eğitim Hareketleri Dergisi”, which first started to be published on January 1, 1955, continued to be published until 1980. The magazine, which has been published for about 25 years, has 3153 articles and articles in 286 issues in total. Approximately 350,000 magazines were printed in 23 volumes. The last issue of the magazine was published by Abbas Güçlü in 1980 after the death of Hıfzırrahman Raşit Öymen. In the magazine, a total of 223 articles belonging to Öymen are included. It is seen that the vast majority of these articles are related to education policy, history of education and teaching profession.

Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in this research. A document analysis involves analysis of written materials containing information about the cases or phenomena targeted for investigation. Document analysis is remarkable in that it is an inevitable data collection technique for almost every research. In the study, all the numbers of “Eğitim Hareketleri Dergisi” were examined in terms of purpose, form and content in the frame of document analysis. Long-term analysis draws attention to the lack of responsiveness, sample size, individuality and subjectivity, low cost and quality as the main advantages of document analysis. Possible bias, selectivity, inadequacy, accessibility, sample bias, and limited non-verbal behaviour are seen as the shortcomings of the document analysis method.

The aim of the magazine was written by Hıfzırrahman Raşit Öymen in the first issue published in 1955. In this article written by Öymen, when the aim is considered, it is seen that the purpose of publishing is making as far as the most remote villagers from the universities, young people be aware of the science power and educating the people. For this reason, importance has been given to ensure that the activities related to institutions dealing with youth and people's education take place in the journal. It is also observed that another purpose of the magazine is to develop cooperation between the school and the family. It is seen that articles aiming at improving the cooperative relationship between the school and the family have been trying to achieve this goal. The magazine also aims to address the problems of teachers' professional and private lives and to inform these persons or institutions about these problems.

Formal examination of the magazine was done in terms of external and internal cover, number of pages, entry letter, topics covered, shapes, and advertising. The first article in the magazine usually belongs to the editor Hıfzırrahman Raşit Öymen. The name of the magazine, the year and month of publication, and the number are also placed over the first article. Not only about articles, but also poems and stories took place in the magazine. The number of the pages printed in Ankara varies between 30 and 40 pages in each issue. There are very few pictures in the magazine. It is seen that until 1968, articles in the magazine were often in different topics, with a specific theme of each issue started to be published after this year. Moreover, the issues and outcomes discussed at scientific meetings held in the field of education both at home and abroad are also mentioned.

In terms of the content of the magazine, the author has been evaluated in terms of the staff and the topics mentioned. Not only educators but also literature writers, lawyers, theologians and historians took place in the magazine. When the authors of the magazine are examined, it is seen that writers from all political views are included rather than in the writers from a certain political view. At the same time, in the magazine, it also included the writings of scientists, teachers, school administrators and students from abroad. The writers of the articles in the magazine, when grouped as a field, include the historians (eg Cevat Dursunoğlu, Faik Resit Unat), theologians (eg Süleyman Ateş, İ. Ağâh Çubukçu), jurists (eg Yavuz Abadan), journalists (eg Hıfzı Topuz) and writers (eg, Peyami Safa, Metin And). The authors who published the most articles (more than 10 articles) in terms of number of articles are: ; Hıfzırahman Raşit Öymen, Münir Raşit Öymen, Rahmi Dereköy, Mahmut Goloğlu, İhsan Baykal, Bedri Alogan, Hüsamettin Daldal, İ. Ağâh Çubukçu, Mehmet Albayrak, Adnan Çakmakçioğlu, H. Hüsnü Cırıtlı, Hulusi Gölkiyı, İbrahim Özgentaş, Kemal Üstün, Halil Fikret Kanad, F. Ragıp Tuncor, Muvaffak Uyanık, Kadri Yörükoğlu, Sabri Kolçak, M. Güner Demiray, M. Rauf İnan, Mehmet Dağ, Mehmet Albayrak, Necip Alpan, Şevket Ural, Şükrü Kaçar, Yahya Özsoy ve Ferit Ragıp Tuncor. When the authors with the highest number of dergide articles are examined, it is seen that these authors are in charge of Board of Education, provincial national education directorate, education institute directorate, pedagogy teacher in education institute, inspectorate and parliament. In addition, there are research authors and theologians among the authors with a large number of articles in the magazine

Bağımsız Çalışabilme ve Sorumluluk Alabilme Yetkinliği Ölçeğinin Geliştirilmesi

Sadık Yüksel Sıvacı
Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kırşehir
sysivaci@ahievran.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-9002-3155

Yasemin Kuzu
Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kırşehir
yaseminkuzu@ahievran.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-4301-2645

Geliş Tarihi: 03.11.2017 Revize Tarihi: 19.12.2017 Kabul Tarihi: 22.12.2017

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinliklerini ölçebilecek bir ölçme aracı geliştirmektir. Bu amaç çerçevesinde öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemek araştırmanın alt amacını oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında ilk olarak, ilgili alanyazın temelinde oluşturulan madde havuzundan uzman görüşleri yardımı alınarak seçilen 23 madde5'li likert tipinde bir taslak lçek hazırlanmıştır. Ölçek, 2015-2016 Eğitim ve Öğretim Yılı'nda Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören 284 öğretmen adayına uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 21 programı kullanılarak analiz edilmiş ve Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .937 olarak bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliği için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Sonuç olarak geçerliği ve güvenilirliği oldukça yüksek tek faktörlü 20 maddelik nihai ölçek elde edilmiştir. Sonrasında, araştırmacılar tarafından geliştirilen ölçek ve kişisel bilgi formu kullanılarak öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri ile cinsiyet, bölüm akademik başarı ve bölüm memnuniyeti arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı incelenmiştir. Cinsiyete, bölüme ve akademik başarıya göre anlamlı bir fark bulunmazken; bölüm memnuniyetine göre .01 düzeyinde anlamlı bir farkın olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: bağımsız çalışabilme, sorumluluk alabilme, öğretmen eğitimi.

The Development Of The Self-Employability And Responsibility Capability Scale

ABSTRACT

The main aim of this study is to develop the Self-Employability and Responsibility Capability Scale and to examine the levels of self-employability and responsibility capability of teacher candidates in terms of various variables. By reviewing the literature and taking expert opinions, a preliminary scale of 23 items with 5-points likert type was prepared. The preliminary scale was administered to Teacher Candidates in the Faculty of Education at Ahi Evran University in the academic year of 2015-2016. The data was analysed by using SPSS 21 and Cronbach Alpha internal consistency coefficient was found to be .937. Exploratory factor analysis was performed for structural validity of the scale. As the results of the analysis, the final scale of 20 items consisting of one factor and also with high validity and reliability was obtained. Then, by applying the final scale and personal information form, it was examined whether the teacher candidates have a significant difference between their levels of self-employability and responsibility capability and gender, department, academic achievement and department satisfaction. While there was no significant difference according to gender, department and academic achievement it was observed that there was a significant difference at .01 level according to the department satisfaction.

Keywords: education, teaching, teacher education, responsibility.

Giriş

Öğretmenler öğrencilerin sosyal, duygusal ve zihinsel gelişimlerini etkileyen ve eğitimin kalitesini belirleyen en önemli unsurlardan biridir (Bandura, 1969). Özellikle günümüzde yirmi birinci yüzyıl becerileri göz önüne alınırsa söz konusu becerilerin öğrencilere kazandırılmasında öğretmenlerin rolü büyük önem taşımaktadır. Eleştirel düşünme, problem çözme gibi üst düzey becerileri öğrenciye aktaracak olan öğretmen, öncelikle bu becerilere kendisi sahip olmalı ve en önemlisi bu becerileri öğrencilere aktarma yollarını bilmelidir (Schleicher, 2012). Bu da öğretmen yetiştirme programlarının kalitesiyle doğrudan ilişkilidir. Öğretmenler geleceğin gerektirdiği bilgi, beceri ve yetkinliklere sahip, değişken şartlara yönelik rollerinin farkında, eğitimdeki ulusal öncelikleri görebilecek nitelikte yetişmelidirler. Bu ise ancak sağlam eğitim politikaları ve eğitime

yapılan ciddi yatırımlarla mümkündür (Karahan, 2008). Dolayısıyla öğretmen ve öğretmen yetiştirme konuları sıklıkla gündeme gelmektedir (Akdemir, 2013; Orhan, 2017). Özellikle öğretmen yetiştirmede öğretmenlerin kazanmaları gereken yeterlikler konusunda yapılmış birçok çalışma vardır (Erden, 1998, Küçükahmet vd., 1999; Sünbül, 2001; Lunenberg, 2002; Sönmez, 2003). Öğretmen yeterliliklerini; alan bilgisi, genel kültür bilgisi ve öğretmenlik meslek bilgisi üçlemesiyle ele alan bu çalışmalar haricinde ülkemizin Bologna Süreci'ne dahil olmasıyla yükseköğretim programlarının öğretmen adaylarına kazandırmayı amaçladığı yeterliliklerin belirli bir standarda ulaştırılması hedeflenmiştir. Ülkemiz 2001 yılında resmen Bologna Süreci'ne dahil olmuş ve yükseköğretim sistemlerinde “şeffaflık, tanınma ve hareketliliği artırma” amaçlarıyla 2010 yılında Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikleri Çerçevesi oluşturulmuştur. Yükseköğretim alanında yeterlilik; herhangi bir yükseköğretim derecesinden başarı ile mezun olan bir kişinin neleri bilebileceğini, neleri yapabileceğini ve nelere yetkin olacağını ifade etmektedir (TYYÇ, 2017).

Yetkinlik kavramı alanyazında farklı şekillerde tanımlanmıştır (Hoffman, 1999; Boyatzis, 1982; Spencer ve Spencer 1993; Shippmann vd., 2000). Genel olarak bilgi ve becerileri iş ve çalışma ortamları ile mesleki ve kişisel gelişim konusunda kullanabilme yeteneği şeklinde tanımlanan yetkinlik; Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikleri Çerçevesi (TYYÇ) kapsamında, bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinliği, öğrenme yetkinliği, iletişim ve sosyal yetkinlik, alana özgü ve mesleki yetkinlik boyutlarından oluşmaktadır (Güneş, 2012). Bu çalışmada yetkinlik kavramının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinliği boyutu üzerinde durulmuştur. TDK (2017)'ya göre bağımsızlık; ‘davranışlarını, tutumunu, girişimlerini herhangi bir gücün etkisinde kalmadan düzenleyebilen, özgür, hür.’ anlamlarını taşımaktadır. Öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme yetkinlikleri, alanları ile ilgili problemlere yaklaşımı ve çalışma yürütebilme becerilerini doğrudan ilgilendirmektedir. Öğretmen adaylarının, bağımsız çalışabilme yetkinliklerine sahip olmaları ve bunların kazandırılması doğrultusunda eğitim almaları önem arz etmektedir. TDK (2017)'ya göre sorumluluk; ‘kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet.’ şeklinde tanımlanmıştır. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği yeterlikleri en nitelikli şekilde kazanmaları, onların iyi eğitim almalarının yanı sıra, bu görev ve sorumlulukları yerine getirebileceklerine olan sorumluluk algılarına da bağlıdır (Ekici, 2013). Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikleri Çerçevesi (TYYÇ) kapsamında tanımlanan yetkinlik kavramının alt boyutlarından biri olan bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinliği; 6. düzey (lisans eğitimi) yeterlilikleri çerçevesinde şu şekilde tanımlanmıştır;

- Alanı ile ilgili ileri düzeydeki bir çalışmayı bağımsız olarak yürütebilme,
- Alanı ile ilgili uygulamalarda karşılaşılan ve öngörülemeyen karmaşık sorunları çözmek için bireysel ve ekip üyesi olarak sorumluluk alabilme,
- Sorumluluğu altında çalışanların bir proje çerçevesinde gelişimlerine yönelik etkinlikleri planlayabilme ve yönetebilme (TYYÇ, 2017).

Amaç

Bu çalışmanın temel amacı öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinliği ölçebilecek bir ölçme aracı geliştirmektir. Bu temel amaç çerçevesinde öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinliklerinin cinsiyet, okudukları bölüm, bölümdeki memnuniyet düzeyleri ve akademik başarıları açısından incelenmesi ise araştırmanın alt amaçlarını oluşturmuştur.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma nicel araştırma paradigmasına uygun olarak tasarlanmıştır. Bu kapsamda, elde edilen veriler çeşitli istatistiksel işlemlerden yararlanılarak analiz edilmiştir. Eğitim alanındaki en yaygın nicel araştırma yöntemlerinden biri betimsel yöntem tarama çalışmasıdır (Büyüköztürk vd., 2009). Tarama modeli, katılımcıların bir konuya ilişkin görüş, ilgi, beceri, tutum vb. özelliklerini belirlemeye

yönelik yaklaşımlardır (Karasar, 2005). Betimleme sürecinde, araştırmacılar tarafından geliştirilen bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinliği ölçeği uygulanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2015-2016 eğitim öğretim yılında bir devlet üniversitesindeki eğitim fakültesinin Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi, İlköğretim Matematik Öğretmenliği, Okul Öncesi Öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği ve Fen Bilgisi Öğretmenliği Ana Bilim Dallarında öğrenim görmekte olan 284 son sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmacılar tarafından seçilen üniversitenin araştırmaya dâhil edilmesinde uygun/kazara örnekleme yöntemi, bu üniversitedeki öğretmen adaylarının araştırmaya dahil edilmesinde ise amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin 193'ü kız (%68), 75'i erkek (%26,4) iken 16 kişi (%5,6) cinsiyetini belirtmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen “bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinliği ölçeği” ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Ölçeğin geliştirilmesi aşamasında araştırmacılar tarafından alanyazın taranmış, Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi (TYYÇ) kapsamında lisans düzeyi için tanımlanan yetkinlik kavramının alt boyutlarından biri olan *bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinliğini* ölçecek şekilde madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzunda yer alan maddelerin yeterli, kısmen yeterli ve yetersiz şeklinde 3'lü likert taslak formu hazırlanmış ve bu taslak forma ait uzman görüşü iki ölçme ve değerlendirme, iki program geliştirme, bir Türkçe alan uzmanından alınmıştır. Görüş ayrılığı/görüş birliğine dayalı madde analizi yapılmıştır. Tüm bu analizler sonucu 5'li likert tipinde 23 maddelik deneme formu oluşturulmuştur. Ölçekteki maddeler “1=hiç yetkin değilim” ve “5=çok yetkinim” olacak şekilde 1'den 5'e kadar derecelendirilmiştir. Elde edilen deneme formu 2015-2016 Eğitim ve Öğretim Yılı'nda Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi, İlköğretim Matematik Öğretmenliği, Okul Öncesi Öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği ve Fen Bilgisi Öğretmenliği Ana Bilim Dallarında öğrenim görmekte olan son sınıf öğrencilerine uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Veri analizinde öncelikle, araştırmacılar tarafından geliştirilen taslak ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği SPSS 21 (Statistical Package for the Social Sciences 21) programı ile araştırılmıştır. Toplam madde korelasyonu ve açımlayıcı faktör analizi ile ölçeğin yapı geçerliliği incelenmiştir. Tavşancıl (2014)'a göre ölçek maddelerinin toplam korelasyonu .30 ve daha üstü olmalıdır. Buna göre geliştirilen taslak ölçekteki maddelerin toplam korelasyonları .30 dan büyüktür. Ölçek 284 öğretmen adayına uygulanmış ve Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .937 olarak bulunmuştur. Buna göre ölçeğin güvenilirliği oldukça yüksektir (Tavşancıl, 2014). Örneklemin büyüklüğünü test etmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı hesaplanmış ve KMO değeri .915 bulunmuştur. Bartlett testi ile anlamlılık değeri ise $p < .01$ olarak bulunmuştur. Kaiser (1970), KMO katsayısının 0 ile 1 arasında olması gerektiğini ve 1'e yaklaştıkça da örneklem büyüklüğünün faktör analizi için daha uygun olduğunu söylemektedir. Ayrıca açıklanan toplam varyans %46.193 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla geçerliliği ve güvenilirliği oldukça yüksek bir ölçek elde edilmiş ve bu ölçek ile öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Bu bağlamda veriler SPSS 21 programına aktarılmış ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeylerinin cinsiyete, okudukları bölüme, okudukları bölümdeki memnuniyetlerine ve akademik başarıya göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Bulgular

Tablo 1

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer Olkin Örneklem Yeterliliği		.915
Bartlett Küresellik Testi	Ki-Kare Değeri	3176.934
	Serbestlik Derecesi	190
	p	.000

Ölçeğin yapı geçerliliği için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz çalışmasında öncelikle veri setinin açımlayıcı faktör analizine uygun olup olmadığına bakılmıştır. Bunun için ilk olarak örneklemin büyüklüğünün yeterli olup olmadığı Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ile incelenmiş ve KMO değeri .915 olarak bulunmuştur. Kaiser, KMO değerinin 0 ile 1 arasında olduğunu ve 1'e ne kadar yakınsa örneklemin o kadar faktör analizine uygun olduğunu söylemektedir. Bulunan değer .90'larda mükemmel, .80'lerde çok iyi, .70'lerde ve .60larda vasat, .50'lerde ise kötü olduğunu belirtmektedir (Tavşancıl, 2014). Ayrıca, faktör analizinde evrendeki dağılımın normal olması gerekmektedir. Bu durum Bartlett testi ile incelenmiş ve Bartlett testi anlamlılık değeri $p < .01$ olarak bulunmuştur. KMO ve Bartlett testi sonuçlarına göre ölçeğin faktör analizinin yapılabileceği anlaşılmıştır.

Tablo 2

Açıklanan Toplam Varyans Yüzdeleri

Bileşen	Başlangıç Öz Değerleri			Toplam Faktör Yükleri		
	Top.	Var. %	Küm. %	Top.	Var. %	Küm. %
1	9.239	46.193	46.193	9.239	46.193	46.193

Yapılan faktör analizine 23 madde ile başlanmış ve yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin üç maddesinin aynı anda birden fazla faktöre ait olduğu görülerek bu üç madde ölçekten çıkarılmıştır. Tablo 2'de sunulduğu üzere, ölçeğin faktörlerdeki öz değer toplamı 9.239, açıklanan varyans yüzdesi toplamı 46.193 olarak bulunmuştur. Sosyal bilimlerde çok yüksek varyans oranlarına ulaşmak mümkün olmamaktadır. Tavşancıl (2014)'a göre sosyal bilimlerde yapılan analizlerde %40 ile %60 arasında değişen varyans oranları yeterli kabul edilmektedir.

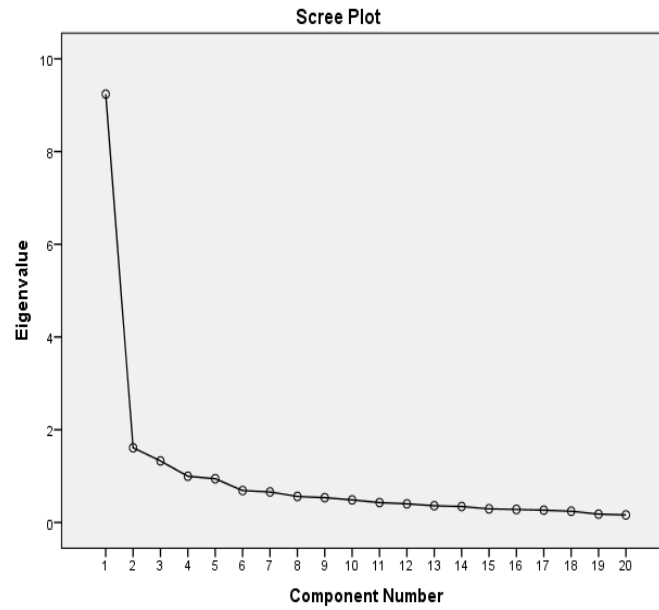
Tablo 3

Faktör Analizi Bileşenler Matrisi

Madde	Faktör
10	.778
14	.763
11	.743
1	.717
3	.706
15	.696
2	.681
7	.673
13	.665
19	.665
20	.665
9	.663
8	.663

12	.661
22	.651
17	.650
4	.648
18	.646
23	.645
5	.585

Tablo 3'e göre faktör maddelerinin faktör yükleri .585 ile .778 arasında değişmektedir. Ayrıca maddelere ait faktör yüklerinin sadece bir faktörde yüksek faktör yüküne sahip olduğu görülmüştür. Şekil 1 de Bağımsız Çalışabilme Ve Sorumluluk Alabilme Yetkinliği Ölçeğine ilişkin yığılma grafiği verilmiştir. Ölçeğin tek faktörde toplandığı, öz değerlere ait bu çizgi grafiğinden de anlaşılmaktadır.

Şekil 1: Ölçeğe ilişkin yığılma grafiği

Yapılan analizler sonucunda 5'li likert tipli, tek faktörlü 20 maddelik nihai ölçek elde edilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .937 olarak bulunmuştur. Buna göre ölçeğin güvenilirliği oldukça yüksektir. Geliştirilen taslak ölçekteki maddelerin toplam korelasyonları .543 ile .736 arasında değişmektedir. Tavşancıl (2014)'a göre ölçek maddelerinin toplam korelasyonu .30 ve daha üstü olmalıdır.

Geçerliği ve güvenilirliği sağlanan ölçekten elde edilecek en düşük puan 20 iken en yüksek puan 100'dür. Ölçekten alınan toplam puan arttıkça bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyi de yükselmektedir. Araştırmanın devamında Bağımsız Çalışabilme ve Sorumluluk Alabilme Yetkinliği Ölçeği ve cinsiyet, akademik başarı vb. değişkenlerin yer aldığı kişisel bilgi formu 2015-2016 Eğitim ve Öğretim Yılı'nda Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi; Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi, İlköğretim Matematik Öğretmenliği, Okul Öncesi Öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği ve Fen Bilgisi Öğretmenliği Ana Bilim Dallarında öğrenim görmekte olan 284 son sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir. Araştırmanın alt problemlerine ait bulgular aşağıda sıralanmıştır.

1.Alt Amaç Öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?

Tablo 4

Kız ve erkek öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri toplam puanları karşılaştırılmasına ilişkin t testi sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	t	p
Toplam puan	Kız	180	81.1056	9.8	1.729	.085
	Erkek	84	78.6667	12.4		

Tablo 4'e göre kız ve erkek öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlikleri toplam puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Başka bir deyişle öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlikleri cinsiyete göre farklılaşmamaktadır.

2.Alt Amaç: Öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri okudukları bölüme göre farklılık göstermekte midir?

Tablo 5

Öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri toplam puanlarının bölümlere göre karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA testi sonuçları

	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p
Gruplar arası	1105.056	7	157.865	1.389	.210
Grup içi	29099.273	256	113.669		
Toplam	30204.330	263			

Tablo 5'te Öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri toplam puanlarının bölümlere göre karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA testi sonuçları verilmiştir. Buna göre öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri toplam puanları okudukları bölümlere göre anlamlı olarak farklılaşmamaktadır.

3.Alt Amaç: Öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri okudukları bölümdeki memnuniyetlerine göre farklılık göstermekte midir?

Tablo 6

Öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinliği toplam puanlarının okudukları bölümdeki memnuniyetlerine göre karşılaştırılmasına ilişkin t testi sonuçları

	Memnuniyet	N	\bar{X}	Ss	t	p
Toplam puan	Evet	151	81.8344	9.8	2.976	.003
	Hayır	54	76.8148	12.7		

Tablo 6'ya göre öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri toplam puanları, okudukları bölümdeki memnuniyetlerine göre 0.01 düzeyinde anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Okudukları bölümden memnun olan öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri toplam puanları daha yüksektir.

4.Alt Amaç: Öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri akademik başarıya göre farklılık göstermekte midir?

Tablo 7

Öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri toplam puanlarının akademik başarıya göre karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA testi sonuçları

	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p
Gruplar arası	594.536	3	198.179	1.662	.176
Grup içi	24322.921	204	119.230		
Toplam	24917.457	207			

Tablo 7’de Öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinliği toplam puanlarının akademik başarıya göre karşılaştırılmasına ilişkin ANOVA testi sonuçları verilmiştir. Buna göre öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri toplam puanları arasında akademik başarıya göre anlamlı şekilde fark yoktur.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Öğretmenler modern çağın gerektirdiği bilgi, beceri, değer ve yetkinliklere sahip, değişen şartlara ilişkin rollerinin farkında, eğitim biliminde kuram ve uygulamayı beraber yürütebilecek nitelikte yetişmelidirler. Geleceğin öğretmenleri bu yetkinliklere sahip olarak kendilerini yetirtmeli ve öğrenciler için rol model olmalıdırlar. Genel olarak bilgi ve becerileri iş ve çalışma ortamları ile mesleki ve kişisel gelişim konusunda kullanabilme yeteneği şeklinde tanımlanan yetkinlik TYYÇ kapsamında, bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinliği, öğrenme yetkinliği, iletişim ve sosyal yetkinlik, alana özgü ve mesleki yetkinlik boyutlarından oluşmaktadır (Güneş, 2012). Bu çalışmada yetkinlik kavramının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinliği boyutu üzerinde durulmu ve öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinliği ölçebilecek bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçek, 284 öğretmen adayına uygulanmış ve yapılan analizler sonucunda Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .937 olarak hesaplanmıştır. Faktör analizinde KMO değeri .915 ve Bartlett testi anlamlılık değeri ise $p < .01$ bulunmuştur. Analizler sonucunda güvenle kullanılabilir bir “Bağımsız Çalışabilme ve Sorumluluk Alabilme Yetkinliği Ölçeği” elde edilmiş ve öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri cinsiyet, okudukları bölüm, bölümdeki memnuniyet düzeyleri ve akademik başarıları açısından incelenmiştir.

Bu çalışmada, öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri ile cinsiyet, okudukları bölüm ve akademik başarı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür. Alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmada elde edilen bulguları destekleyen ve desteklemeyen çalışmalar olduğu görülmektedir. Alanyazında, sorumluluk duygusu ile cinsiyet ve akademik başarı arasında yakın bir ilişki olduğu görülmüş, kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla sorumluluk duygusunun ve akademik başarılarının daha yüksek olduğu vurgulanmıştır (Golzar, 2006; Hamilton ve Fenzel, 1988; Önal, 2005; Taylı, 2006; Wentzel, 1991). Yapılan araştırmaya göre sorumluluk duygusu, bireyin düzenli, planlı ve kararlı olmasını sağlamaktadır (Saltürk, 2008; Akt. Şengel vd., 2015). Kuzu vd., 2017 tarafından yapılan çalışmada, kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha planlı ve düzenli olduğu vurgulanmıştır. Bu durum ise sorumluluk duygusunun kızlarda daha fazla olmasının nenedini açıklamaktadır. Ancak, bu çalışmada elde edilen bulgulara göre kızlar ve erkekler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Anlamlı bir farkın oluşmaması ise adayların son sınıf öğrencisi olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü planlı ve düzenli bir çalışma gerektiren Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) bu dönemde adayların karşılıklarına çıkmakta, sınav ve gelecek kaygısından dolayı da adayların sorumluluk duygusuna etki etmektedir. Nitekim Başal, 1997 tarafından sınav kaygısı üzerine yapılan çalışmada, içten denetimli ve sorumluluk arasında olumlu bir ilişkinin olduğu vurgulanmış ve sınav kaygısının içten denetim ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İçten denetimin sorumluluk ile olumlu bir ilişki içerisinde olması ise beraberinde sınav kaygısının sorumluluk ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu sebeple, son sınıf öğrencileri için cinsiyet ile sorumluluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Başol vd., 2012 tarafından yapılan çalışmada ise erkek öğrencilerin bağımsız çalışma düzeylerinin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu vurgulanmış olsada, Özdemir, 2015 tarafından yapılan çalışmada, kız ve erkek öğrenciler için kızların lehine bir sonuç ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan, bu çalışmada, öğretmen adaylarının okudukları bölümdeki memnuniyetleri

ile bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri arasında ise .01 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Okudukları bölümden memnun olan öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlikleri toplam puanları daha yüksek olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada öğretmen adaylarının bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri cinsiyet, okudukları bölüm, akademik başarı vb. değişkenlere göre incelenmiştir. Yapılacak başka çalışmalarda bağımsız çalışabilme ve sorumluluk alabilme yetkinlik düzeyleri daha farklı değişkenler açısından farklı düzeydeki öğrencilerde incelenebilir. Aynı zamanda TYYÇ kapsamında yetkinlik kavramının diğer boyutları ele alınabilir.

Kaynaklar

- Akdemir, S. A. (2013). Türkiye’de öğretmen yetiştirme programlarının tarihçesi ve sorunları. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(12), 15-28.
- Bandura, A. (1969). *Principles of behavior modification*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Başal, H. A. (1997). Denetim odağı ile sınav kaygısı arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim*, 21(103).
- Başol, O., Bilge, E., & Kuzgun, Ş. (2012). Öğrencilerin Kariyer Değerlerini Etkileyen Unsurların Tespitine Yönelik Bir Araştırma: Bireysel Değerler. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 57-68.
- Boyatzis, R. E. (1982). *The competent manager: A model for effective performance*. John Wiley & Sons Inc., New York
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi, Ankara.
- Ekici, G. (2013). Öğretmen adaylarının öğrenci başarısından sorumluluk algılarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Education and Science*, 38 (169), 263- 279.
- Erden, M. (1998). *Eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Golzar, F. A. (2006). *İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerine Yönelik Sorumluluk Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Sorumluluk Düzeylerinin Cinsiyet, Denetim Odağı ve Akademik Başarıya Göre İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Güneş, F. (2012). Bologna süreci ile yükseköğretimde öngörülen beceri ve yetkinlikler. *Journal of Higher Education and Science*, 2(1), 1-9.
- Hamilton, S. F., & Fenzel, L. M. (1988). The impact of volunteer experience on adolescent social development: Evidence of program effects. *Journal of adolescent research*, 3(1), 65-80.
- Hoffmann, T. (1999). The meanings of competency. *Journal of European Industrial Training*, 23(6), 275-286.
- Kaiser, F. (1970) A second generation little jiffy. *Psychometrika*, 35(4):401–415.
- Karahan, N. (2008). *Öğretmen yetiştirme düzeni ve Türkiye örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 151-152.
- Kuzu, O., Çalışkan, N., & Kuzu, Y. (2017). Evaluation of Teacher Candidates According to the Organization People Pattern. *College Student Journal*, 51(4), 561-569.
- Küçükahmet, L., Külâhoğlu, Ş. Ö., Güçlü, N., Çalık, T., Topsis, G., Öksüzoğlu, A. F., & Korkmaz, A. (1999). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Lunenberg, M. (2002). Designing a curriculum for teacher educators. *European Journal of Teacher Education*, 25(2-3), 263-277.
- Orhan, E. E. (2017). Türkiye’de Öğretmen Adayları Aldıkları Öğretmen Eğitimi Hakkında Ne Düşünüyor? Nitel Bir Araştırma. *Eğitim ve Bilim*, 42(189).
- Önal, Ş. (2005). *Bir sorumluluk eğitim programının lise dokuzuncu sınıf öğrencilerinin sorumluluk düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.
- Özdemir, L. (2015). Kırgızistan-Türkiye manas üniversitesi öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin sosyo-demografik özellikler açısından değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1).
- Saltürk, M. (2008). *Yönetim Başarısı ve Kişilik*, 1. Basım. Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- Schleicher, A. (2012). *Preparing teachers and developing school leaders for the 21st century: Lessons from around the world*. OECD Publishing, 2, rue Andre Pascal, F-75775 Paris Cedex 16, France.

- Şengel, Ü., Pamukçu, H., & Zengin, B (2015). Bölüm tercihi ile kişilik arasındaki ilişki: Kastamonu üniversitesi turizm fakültesi örneği. *Kastamonu University Journal of Economics & Administrative Sciences Faculty*, 7, 122-134.
- Shippmann, J. S., Ash, R. A., Batjtsta, M., Carr, L., Eyde, L. D., Hesketh, B., & Sanchez, J. I. (2000). The practice of competency modeling. *Personnel psychology*, 53(3), 703-740.
- Sönmez, V. (2003). *Eğitimin tarihsel temelleri. V, Sönmez (Ed.), Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Spencer Lyle M. ve Spencer Signe M., (1993). *Competence at Work*. John Wiley & Sons Inc., New York
- Sünbül, A. M. (2001). *Bir meslek olarak öğretmenlik. Ö. Demirel ve Z. Kaya. (Editör). Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Ankara. PegemA Yayıncılık.
- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların ölçülmesi ve spss ile veri analizi*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Taylı, A. (2006). *Akran yardımcılığı uygulaması aracılığıyla lise öğrencilerinde kişisel ve sosyal sorumluluğun artırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- TDK,(2017).*Bağımsızlık*.http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58ba92137b1018.49774149 adresinden 01.03.17 tarihinde edinilmiştir.
- TDK.(2016).*Sorumluluk*.http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58ba926c1433d8.05007893 adresinden 01.03.17 tarihinde edinilmiştir.
- Türkiye Yükseköğretim Yeterlikleri Çerçevesi (2017, Mart). *Türkiye yükseköğretim yeterlikleri çerçevesi hakkında*. <http://tyyc.yok.gov.tr/?pid=20> adresinden 01.03.17 tarihinde edinilmiştir.
- Wentzel, K. R. (1991). Relations between social competence and academic achievement in early adolescence. *Child development*, 62(5), 1066-1078.

Extended Abstract

Introduction

Teachers should have certain qualities such as knowledge, skill, values and competence that the modern age demands, the ability to co-operate theory-practice in educational science and they should be also aware of the roles related to changing condition so that teachers are role model for students. Except the studies that deal with teacher qualifications with elements of field knowledge, general culture and teaching profession knowledge, it is aimed to reach qualifications that higher education programs aim to give to prospective teachers to a specific standard with the inclusion of our country in the Bologna Process. Our country was formally got involved in the Bologna Process in 2001 and the Turkish Higher Education Proficiency Framework was established in 2010 with the aim of "increasing transparency, recognition and mobility" in higher education systems. Qualification in the field of higher education refers to what a person who graduated of any higher education degree with success can know, what s/he can be do and what s/he will be competent. The competence, defined generally as the ability to use knowledge and skills in work and work environments and professional and personal development, consists of the ability to work independently and take responsibility, learning competence, communication and social competence and domain specific and professional competence dimensions within the scope of Turkey Higher Education Qualifications Framework (TYYÇ) (Güneş, 2012). In this study, a dimension, ability to work independently and take responsibility, of the concept of competence has been focused. Independence according to TDK (2017) means a person who can arrange behaviors, attitudes, initiatives without being influenced by any force, free and at liberty. Teacher candidates' ability to work independently has a direct connection on their approach to problem areas and their ability to conduct work. It is important for the candidate teachers to have the ability to work independently and to be educated in the direction of getting them. Responsibility according to TDK (2017) is expressed that undertaking one's own behavior or the consequences of any event falling within its jurisdiction, responsibility, accountability. Besides Teacher candidates earn the qualifications required by the teaching profession in the most qualified way and they get good education, it also depends on the perceptions of responsibility to fulfill these duties and responsibilities (Ekici, 2013). Teachers of the future should be educated with these competences.

Method

In this study, Independent Working and Taking responsibility Capability Scale was developed. The scale was applied to 284 teacher candidates and the internal consistency coefficient of Cronbach Alpha was found as .937. In the factor analysis, KMO value was found as .915 and Bartlett test significance value was found $p < .01$. The load factor of the items ranged from 0.585 to 0.778, and the total percentage of variance explained was found to be 46.193. In addition, three items with high factor loadings in more than one factor were removed from the scale, when factor analysis is repeated, it is seen that the factor loads belonging to the items have a high factor load only in one factor. As a result, it has been determined that the working independently and taking responsibility competence scale consisting of 20 items of 5 Likert type can be used safely (appendix-1).

Results and Recommendations

In this study, by using this scale developed in the course of the research, the competence levels of teacher candidates to work independently and take responsibility were examined in terms of various variables. According to this, the level of competence of the teacher candidates to work independently and to take responsibility did not differ significantly according to gender, department and academic achievement. On the other hand, the difference between the levels of teacher candidates' ability to work independently and to take responsibility according to their satisfaction in the reading section is meaningful at the level of .01. In other words, the teacher candidates who are satisfied with the department they study are able to work independently and take responsibility and their total scores are higher. In this study, the level of competence of teacher candidates to work independently and take

responsibility was examined according to gender, department, and academic achievement variables. The level of competence to work independently and take responsibility in other studies can be examined at different levels of students in terms of different variables. At the same time, other dimensions of the concept of competence can be addressed within the scope of TYYÇ.

Ek-1

	Bağımsız Çalışabilme ve Sorumluluk Alabilme Yetkinliği Ölçeği	Hiç Yetkin Değilim	Biraz Yetkinim	Orta Düzeyde Yetkinim	Çok Yetkinim
1	Bireysel çalışmalarda sorumluluk almada				
2	Grup çalışmalarında sorumluluk almada				
3	Bireysel çalışmalarda aldığım görevi etkin bir şekilde yerine getirmede				
4	Grup çalışmalarında aldığım görevi etkin bir şekilde yerine getirmede				
5	Bir birey olarak kendimi tanımada				
6	Güçlü yönlerimi kullanabilmede				
7	Zayıf yönlerimi bilip, geliştirmede				
8	Kendi gereksinimlerimi karşılayabilmede				
9	Uygulamada karşılaşılan sorunları çözmek için bireysel olarak sorumluluk alabilmede				
10	Öngörülemeyen sorunları çözmek için bireysel olarak sorumluluk alabilmede				
11	Karmaşık olan sorunları çözmek için bireysel olarak sorumluluk alabilmede				
12	Kendime karşı saygılı olma konusunda				
13	Üzerime düşen görevleri yerine getirebilmede				
14	Kendi işlerimi kendim yürütme konusunda				
15	Düşüncelerimden kendimi sorumlu tutabilmede				
16	Davranışlarımdan kendimi sorumlu tutabilmede				
17	Çalışkan biri olma konusunda				
18	Alanımdaki bir sorunu bağımsız olarak değerlendirerek çözüm yöntemi geliştirebilmede				
19	Alanımla ilgili bilgileri eleştirel bir görüşle değerlendirebilmede				
20	İleri düzey çalışmaları bağımsız olarak yürütebilmede				

Örümcek Ağı Olarak Örgütler: Örgütsel Ağlara İlişkin Metaforik Bir Değerlendirme

Tuncer Fidan

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İstiklal Yerleşkesi, İç Denetim Birimi, Burdur

tuncerfidan@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9954-1004

Geliş Tarihi: 11.07.2017 Revize Tarihi: 25.10.2017 Kabul Tarihi: 24.11.2017

ÖZ

Bilgi toplumunun değişken ve kestirilemez iş çevresinde, düzen ve öngörülebilirlik sayıltıları, yöneticilerin yaşamında giderek daha az yer kaplamaktadır. Zira karmaşık ilişkiler okyanusu içindeki örgütsel eylemlerin sınırsız çeşitlilikteki sonuçlarını öngörmek neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Metaforların çıkış kaynağının insanoğlunun öngörülemezlik karşısındaki zayıflığı olduğu ileri sürülebilir. Bu nedenle, herhangi bir merkezi olmayan ve bağımsız veya yarı bağımsız alt bileşenlerden oluşan örgütleri tasvir eden örümcek ağı metaforu, karmaşık iletişim ağları ile örülmüş ve esnek işbirliği stratejisini kullanan örgütlerin öngörülemez doğasının çözümlenmesinde kolaylıklar sağlamaktadır. Kavramsal tarama modelinde desenlenen bu çalışmada örümcek ağı metaforu betimlenerek bu metaforun üstünlükleri ve zayıflıkları tartışılmıştır. Bunun yanında örümcek ağı metaforunun örgüt yönetimi açısından doğurgularına ilişkin tartışmalar sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: örgüt, ağ örgütler, örümcek ağı, ağ bağlantıları

Organizations As Spiders' Webs: A Metaphorical Evaluation of Organizational Network Structures

ABSTRACT

In the uncertain and constantly changing business environment of the information society, assumptions of order and predictability have gradually had a less part in managers' lives, since it is almost impossible to have control over a vast variety of results of organizational activities in an ocean of complex relationships. It can be claimed that the reason for the appearance of metaphors is humans' weakness in the face of unpredictability. Therefore, spider's web metaphor depicting organizations which do not have any kind of cores and consist of independent or semi-independent components facilitates analyzing unpredictable nature of the organizations weaved with complex communication networks and employing flexible collaboration strategy. In this study, spider's web metaphor was portrayed and the strengths and weaknesses of this metaphor were discussed. Moreover, the results of the application of this metaphor to organizational management were discussed in the study.

Keywords: organization, network organizations, spider's web, web nodes

Giriş

Son yıllarda örgüt çalışmalarında yaygınlık kazanan ağ örgüt kavramı farklı örgütlenme biçimlerini betimlemek amacıyla kullanılmaktadır. Bu belirsizliği ortadan kaldırmak için Salancik'tan (1995) itibaren kapsamlı bir ağ kuramı geliştirilmesi ihtiyacı defalarca gündeme getirilmiştir. Örneğin Thorelli (1986) ağ tipi örgütlenmelerin örgütlerin işlev gösterdikleri çevre (veya piyasa) ile hiyerarşik yapıları arasında bir konuma sahip olduklarını savunmaktadır. Ona göre ağ tipi örgütlenmeler geleneksel hiyerarşik örgütlenme biçimlerinin alternatifleri değil yalnızca tamamlayıcılarıdır. Öte yandan Powell (1990) ağ tipi örgütlenmeleri yönetim biçimleri olarak tanımlamakta ve klasik hiyerarşik örgüt yapılarına alternatif olduklarını ileri sürmektedir. Zira ağ tipi örgüt yapılarına özgü karşılıklı takas ve iletişim kalıpları özellikle ticari örgütlerin uyum yeteneklerini güçlendirerek hiyerarşinin yol açtığı hantallık ve tahakküm gibi sorunları hafifletmektedir (Antivachis & Angelis, 2015).

Lincoln'e göre (1982) ağ tipi örgütlenmeleri yalnızca örgüt içi yapısal özelliklerle betimlemek eksik bir tanımlamadır. Örgütsel ağlar örgüt içi ve örgütler arası olmak üzere iki farklı yapısal sınıflandırmada tartışılabilir. Örgüt içi ağlar tek bir örgüt içi etkileşim yapılarıdır. Örgütler arası ağlar ise çok sayıda örgütün oluşturduğu ve onları oluşturan örgütlerin toplamından daha fazlasını ifade eden etkileşim yapılarıdır (Lincoln, 1982).

Örgüt içi ve dışı ağ yapılarının karmaşıklığı ve henüz genel geçer kuram ve kavramlaştırmaların eksikliği nedeniyle metaforlar yardımıyla ağ tipi örgütlenmeleri betimlemek ve daha anlaşılır kılmak mümkündür. Zira metaforların çıkış kaynağının, insanoğlunun öngörülemezlik karşısındaki zayıflığı olduğu ileri sürülebilir. Örgütlerle ilgili en temel kavramlaştırmalar, karmaşıklığın basitleştirilmesini amaçlamaktadır. Zira basitleştirme, karmaşıklığı, kontrol edilebilir olarak düşünmeye hizmet etmektedir. Bunu yaparken de insan, aslında kontrolü dışında gelişen olaylar karşısında kendisini olduğundan daha güçlü görür. Sonuç olarak örgütlerle ilgili modellemelerin birçoğu, aslında insanı, olaylar üzerinde çok az kontrolünün olduğu düşüncesinden uzaklaştırmayı amaçlamaktadır (Morgan, 2006, s. 220-221).

Günümüz dünyasının toplumsal ve teknolojik gelişmeleriyle ortaya çıkan ağ tipi örgütlenmeleri tanımlamada metaforlardan yararlanmak, karmaşık ilişkiler yumağı haline dönüşmüş örgütlerin en kısa ve en etkili yoldan kavranmasında yardımcı olabilir. Bu örgütlenme biçimlerine ilişkin kavramlaştırma ve sınıflandırmaların tartışılması hiyerarşi kavramının direncinin anlaşılmasını sağlayabilir. Örgüt içi ve dışı ağ yapılarının betimlenmesi, mevcut örgüt yapılarının değişimini ve gelecekte alabilecekleri olası biçimler hakkında araştırmacılara öngörü kazandırabilir. Bu tartışmaların ışığında, kavramsal tarama modelinde desenlenen bu çalışmanın amacı belli başlı ağ tipi örgütlenme biçimlerini tartışarak herhangi bir merkezi olmayan en saf ağ biçimlerini örümcek ağı metaforu aracılığıyla betimlemektir. Bu amaç doğrultusunda, örgütsel ağ yapıları ve örümcek ağı metaforuna ilişkin Haziran 2017 tarihine kadar yayımlanmış makale ve kitaplar taranarak örümcek ağı kavramına ilişkin betimlemeler yapılmış ve örgüt çalışmalarındaki kullanım alanları analiz edilmiştir.

Kavramsal çalışmalar, gelecekteki araştırmalar için önem taşıyan değişkenlerin teşhis edilmesi veya araştırmaya değer sorunların tespit edilmesi amacıyla yapılmaktadır (McNabb, 2015, s. xxix). Kavramsal taramalarda, çalışma öncelikle problem durumu için temel teşkil eden bilgi temelleri ile ilişkilendirilir. Ardından çalışmanın amacı doğrultusunda ilgili kuramsal ve ampirik çalışmalar kullanılarak kavramsal bilgi altyapısı hazırlanır (Rocco ve Plakhotnik, 2009). Bununla birlikte, buradaki amaç belirli bir kuramı sınamak değil çalışma konusu kavram hakkında anlayış kazandırmaktır (Jabareen, 2009). Whetten (1989) kavramsal çalışmaları değerlendirmede (a) mevcut düşünce yapısına nasıl bir katkı sağladıkları, (b) yapılan katkının gelecekteki araştırmaları nasıl etkileyebileceği, (c) ileri sürülen tartışmaların ve gerekçelerin mantıklı olup olmadığı, (d) tartışma ve gerekçelerin kavramın tam olarak anlaşılmasını sağlayacak şekilde eksiksiz olarak sunulup sunulmadığı, (e) metnin ana fikirlerin kolayca anlaşılmasını sağlayacak şekilde kurgulanıp kurgulanmadığı, (f) çalışma konusunun güncelliği ve (g) çalışmaya kimlerin ilgi göstereceği hususlarının göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmektedir.

Kavramsal tarama modeli sayesinde ağ tipi örgüt kavramlaştırmalarına ilişkin kuramsal sorunların veya gelecekteki bu konu ile ilgili araştırma konularının daha iyi anlaşılmasını sağlayabilecek kavramsal bilginin sentezlenmesi sağlanabileceği ileri sürülebilir. İnsanlığın kültürel ve toplumsal ilişkilerinin karmaşıklığına vurgu yapan örümcek ağı metaforunun, bilgi teknolojilerindeki gelişmeler nedeniyle klasik söylemin tanımlamakta güçlük çektiği internet gibi örgüt biçimlerini tanımlamada ve bürokratik yapıların bu örgüt biçimlerine verecekleri tepkilerin kestirilmesinde kullanılabileceği düşünülmektedir.

Örgütler ve Ağlar

Ağ terimi bir dizi düğüm ve bu düğümleri bir araya getiren ilişkileri ifade etmektedir. Ağ; eşgüdümleme ve işbirliği yolu ile birimler veya örgütler arası iktisadi etkinliklerin örgütlenme şeklidir (Granovetter, 1985; Grandori & Soda, 1995). Granovetter (1985) ticari örgütler arasındaki iktisadi ilişkilerin önceden var olan toplumsal ilişkiler ağı içinde gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Bu ağlar iktisadi ilişkinin gelişme yönünü ve şeklini kısıtlamaktadır. Toplumsal ilişkiler ağları olası karmaşık örgütsel ağlara da temel teşkil etmektedir. Başka bir ifadeyle iktisadi aktörlerce içselleştirilen kurumsallaşmış toplumsal normlar ve değerler örgüt ağlarının oluşumuna etki etmektedir (Grandori & Soda, 1995).

Granovetter (1973) toplumsal yapıyı oluşturan parçalardan biri olan örgütlerin de örümcek ağı benzeri ilişki ağları ile örüldüğünü belirtmektedir. Ağları oluşturan bağlantıların, özellikle toplumsal ve iktisadi açıdan üst düzey gruplarda son derece güçlü olabileceği kanıtlanmıştır. Üst düzey uzman ve yönetici konumundaki işgörenler yeni iş fırsatlarından uzak akrabalarından ya da uzak tanıdıklarından oluşan bağlantıları yoluyla haberdar olmaktadır. Daha alt düzey gruplarda kurulan gevşek bağlar öteki ağlarla köprü kurmakta zorlanmaktadır (Giddens, 2008, 717).

Castells'e göre (2010, s. 168) gelişen bilgi teknolojileri ile güçlendirilmiş ağlar, özellikle de internet, çağımızın örgütsel yapısını belirlemektedir. Sahip oldukları esneklik ve uyumluluk bu türden örgütsel ağlara eski örgütlenme türleri karşısında çok büyük avantajlar sağlamaktadır. Castells (2010; s. 467-468) esneklik ve uyumluluğun yanında ağ tipi örgütlenmelerin piyasa yönelimli, bilgi temelli üretime ağırlık veren, hiyerarşiye önem vermeyen ve uluslararası ölçekte büyüklüğe sahip örgütlenmeler olduğunu ifade etmektedir. Grandori ve Soda'ya göre (1995), eşgüdümlenecek birimlerin amaçları ve bu amaçlara ulaşma yöntemleri arasındaki farklılaşma derecesi, birimler arasındaki karşılıklı bağlılık düzeyleri, eşgüdümlenecek birim sayısı, birimler arası etkinliklerin karmaşıklığı ve örgüt yapısının esnekliği ve değişkenliği ağ örgütleri tanımlarken göz önünde bulundurulması gereken etkenlerdir.

Marksist görüşe göre ağ stratejileri ve davranışları sadece etkililik ve verimlilik hedefleri ile açıklanamaz. Bu görüşe göre ise toplumsal ve örgütsel ağlar sadece iktidar ilişkileri ile açıklanabilmektedir. Ağ örgütleri yeni türde elitleri yaratmakta ve sınıflar arası tahakküm ilişkilerini yeniden üretmektedir (Grandori & Soda, 1995).

Castells (2010, s. 123), ağ tabanlı girişimlerin küresel ve böylece derhal birbirleriyle bağlantı kurarak elektronik bir aracı vasıtasıyla ortak işlerini eşgüdümlü bir şekilde yürütebildiklerini ve bilgiye dayalı bir ekonomiye en uygun örgütlenme biçimi olduklarını ileri sürmektedir. Bununla kastedilen, örgütlerin bir ağın parçası olmadan varlıklarını sürdürebilmelerinin giderek olanaksız hale geldiğidir. Ağların işler hale gelmesine olanak tanıyan ise bilgi teknolojileridir. Dünyanın her yerindeki örgütler birbirlerinin yerini bulabilirler ve böylece birbirleriyle bağlantı kurarak elektronik bir aracı vasıtasıyla ortak işlerini eşgüdümlü bir şekilde yürütebilirler. Ağ örgütleri geleneksel, rasyonel bürokrasilerin çözülme sürecini temsil etmektedirler (Giddens, 2008, s. 719). Teknolojik gelişmeler ve iş çevrelerindeki hızlı değişim katma değer ağlar, sanal ağlar, içine çökmüş ağlar ve örümcek ağları şeklinde dört tür ağ örgütlenme yapısının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Piercy & Cravens, 1995; Cravens, Piercy & Shipp, 1996):

Katma Değer Ağlar Olarak Örgütler

Bu tür örgütlenmeler, müşteri seçimlerinin çok çeşitli ve dağınık, piyasayı oluşturan sektörlerin de tanımlanamayacak ölçüde iç içe geçtiği çevrelerde gözlenmektedir. Piyasanın karmaşıklığına rağmen örgütün etkinlik gösterdiği çevrede düşük düzeyde dalgalanmalar görülür. Katma değer ağlar iş ilişkileri temelinde oluşturulan örgütlerdir. Ağ içindeki örgütlerin karşılıklı faydaları ve her birinin örgütün genel işleyişine katkı sağlamaları esastır. Müşteri taleplerini karşılamak için küresel tedarikçi ağı ve örgüt içi işlevlerden yararlanır. Merkezin örgüt içindeki ağırlığı azdır. Merkez sadece inovasyon ve tasarım merkezi görevini üstlenir. Giyim ve mobilya işi ile uğraşan uluslararası örgütlerde sıklıkla bu örgütlenme tipine rastlanır (Kelly, 2015; Cravens, Piercy & Shipp, 1996).

Cravens, Piercy ve Shipp'e göre (1996) A.B.D. perakende mobilya sektöründe etkinlik gösteren The Bombay Şirketi katma değer ağlara örnek olarak gösterilebilir. Bu şirket dünya çapında 150'den fazla tedarikçi şirketle anlaşmalıdır. Her tedarikçi her bir ürünün bir parçasını üretmekte veya diğer tedarikçilerden gelen parçaları birleştirmektedir. Ağ içinde yer alan şirketlerin her biri belirli bir işlevi en az maliyetle yürütmeye uzmanlığa sahiptir. Her bir alt örgüt ağın genel işleyişine katkıda bulunmaktadır (Bombay, 2017; Cravens, Piercy & Shipp, 1996).

Sanal Ağlar Olarak Örgütler

Sanal ağlar klasik örgütlerin bilgi teknolojisindeki ilerlemeler yardımıyla reforma uğramış halleri olarak görülebilirler. Düşük çevresel dalgalanmaların gözlendiği ortamlarda işbirliğine dayalı olarak işlev gösterirler. Sanal ağlar anonim şirketlerin yeni şekilleri olarak da görülebilirler. Bu örgütler farklı sektör veya bölümlere ayrılmış piyasalarda işlev göstermektedir. Bu nedenden dolayı da uzun süreli uyum stratejileri uygulanmaktadır. Örgütün birçok işlevi merkezde yürütülür. Diğer örgütlerle kurulan işbirlikleri uzun dönemli ve sabittir (Akyol, 2015; Cravens, Piercy & Shipp, 1996).

General Electric, Hewlett-Packard ve Motorola şirketleri sanal ağlara örnek olarak gösterilebilir. Bu şirketlerde uzak pazarlara erişim ve teknoloji işbirliği için itici güçlerdir. Stratejik ittifaklar en çok gözlenen işbirliği şekillerinden birisidir. Sanal ağlar çevre kaynaklı riskler ve belirsizliklere karşı merkez örgütlere koruma sağlamaktadır. Yükselen teknoloji gereksinimlerinin yalnızca merkez örgütün kaynaklarıyla karşılanamayacağı durumlarda sanal ağlar oluşmaktadır (Cravens, Piercy & Shipp, 1996).

İçine Çökmüş Ağlar Olarak Örgütler

İçine çökmüş ağlar, yüksek düzeyde çevresel dalgalanmaların gözlendiği çevrelerde rekabet eden, iş ilişkilerine dayalı örgüt biçimidir. Bu tipteki örgütler müşteri odaklı örgütler olup müşteri gereksinimlerini karşılamak için iş ortaklıklarını kullanmaktadır. Merkezde, ağ içindeki diğer örgütlerin üzerinde çekirdek örgütün ağırlığı hissedilir. Bu ağırlık nedeniyle bütün örgüt yapısı içe doğru çökmüş ağ gibi görünür (Möller & Rajala, 2007).

Cravens, Piercy ve Shipp (1996) A.B.D.'de etkinlik gösteren "The Registry" şirketini içine çökmüş ağlara örnek olarak göstermektedir. Şirketin çekirdek yetkinliği kurumsal müşterilere yazılım ve bilgi işlem alanlarında hizmet verebilecek mühendis ve yazılımcı istihdamıdır. Bilgisayar sistemleri dönüşümü, yazılım gelişimi v.b. alanlardaki projelerde istihdam edilen bu işgörenlerden teknik ekipler oluşturulmaktadır. Şirketin veri bankasında gerekli durumlarda istihdam edilmek üzere 50.000'den fazla mühendis veya yazılım uzmanı bulunmaktadır. Müşteri talepleri doğrultusunda geliştirilen bir proje söz konusu olduğunda, şirket merkezinde çalışan işgörenler proje için gerekli niteliklere sahip olan, istihdam edilecek kişileri belirlemekte ve projeyi yürütmektedir. Şirket etkinlikleri büyük ölçüde merkez tarafından yürütülmektedir (Cravens, Piercy & Shipp, 1996).

Esnek Ağlar/ Örümcek Ağı Olarak Örgütler

Esnek ağ örgütleri de içine çökmüş ağlar gibi yüksek düzeyde dalgalı çevrelerde gözlenmektedir. Diğerinden farklı olarak örgüt içindeki bütün birimler veya alt örgütler birbirleriyle iletişim ağları vasıtasıyla bağlıdır. Müşterilerin değişen talepleri esnek işbirliği stratejisi ile karşılanır. İşbirliği etkinliklerin merkezinde yer alır. Ağ içinde merkez örgütün çok fazla ağırlığı hissedilmez ve birimler neredeyse bağımsız bir şekilde çalışırlar (Ramezan, 2011).

A.B.D.'de çiçekçilik sektöründe etkinlik gösteren Calyx & Corolla şirketi esnek ağlara/ örümcek ağı örgütlere örnek olarak gösterilebilir. Bu şirket telefon, katalog ve internet aracılığıyla taze çiçek pazarlamakta ve dağıtımını yapmaktadır. Müşteri taleplerindeki farklılaşmaya yanıt verebilmek için, şirket 100'den fazla ürün çeşidi ve tasarımını portföyünde bulundurmaktadır. Şirket ağ şeklinde yapılanmıştır. Pazarlama bağlantıları ağ içinde yer alan çiçek yetiştiricilerince yapılmaktadır. Merkez sadece şirket logosunun bulunduğu paketleme materyallerini üretmekte ve düğümlere dağıtmaktadır. Şirketin bilgi işlem sistemi çiçek talep eden müşterilerle üreticileri bir araya getirmektedir. Merkezde çok az sayıda işgören istihdam edilmektedir. Bu nedenden dolayı da değişen müşteri taleplerine kolayca yanıt verilebilmektedir (Cravens, Piercy & Shipp, 1996). Bu bölümde sözü edilen dördüncü sınıflandırma, ağ şeklinde yapılanmaya sahip her örgütün örümcek ağı olarak tanımlanamayacağını göstermektedir.

Örümcek Ağı Metaforu

Örümcek ağı metaforu toplumbilimlerinde sıkça göze çarpmaktadır. Weber'e göre insan kendi ördüğü anlamlılık ağında oturan bir hayvandır. Kültür ise bu anlamlılık ağlarının kendisi olarak algılanabilir (Geertz, 2010, s. 19). Geertz kültürü örümcek ağına benzetmektedir. Kültür, onun vasıtasıyla insanların yaşantılarını yorumladığı ve eylemlerine yön verdiği örümcek ağı şeklinde bir anlam yapısıdır (Geertz, 1957). Geertz örümcek ağı metaforunu örümceklerin üzerinde hareket edebilecekleri tek şey olduğunu göstermek için kullanmaktadır. Benzer şekilde kültür de bizim üzerinde hareket ettiğimiz gerçekliği oluşturmaktadır (Pacanowsky & O'Donnell-Trujillo, 1990, s. 147).

Örümcek ağı metaforu dünyayı çekip çeviren ve ona anlam yükleyen, bir taraftan da anlam yüklediği o dünyada yaşayan insana ilişkin genel bakış açısını yansıtmaktadır. İnsan davranışı sadece içinde var olduğu durum veya yapı ile kısıtlanamaz. İnsan davranışı karşılıklı bir etkileşimdir. İçinde buldukları durum veya yapı insanların yaptıklarını ve düşündüklerini şekillendirirken, insanlar da içinde buldukları durum veya yapıyı şekillendirirler. Yani etraflarındaki dünyayı etkileşimde buldukları insanlarla birlikte farkında olmadan örümcek ağı şeklindeki anlamlılık ve ilişkiler ile donatırlar (Musson & Tietze, 2004).

Kültürü oluşturan anlamlılık ağları yanında toplumsal yapıyı da toplumsal ağlar oluşturur. Toplumsal yapı eylemin gerçekleşme şekli, yani toplumsal ilişkiler ağıdır. Kültür toplumsal eylemin anlamı ile ilişkiliyken, toplumsal yapı toplumsal sistemin işlevi ile ilişkilidir (Geertz, 1957).

Sorokin'e göre bütün bir toplumsal sistem, bütün üyelerinin birbirlerine, dışarıdaki kişilere ve dış dünyaya karşı olan davranışlarını ve rollerini zorunlu olarak belirleyen kurallara sahip, örgütlenmiş bir gruptur (Kongar, 2006, s. 124). Toplumsal sistem bireylerin etkileşimleri sonucunda ortaya çıkar. Toplumsal sistemin bir özelliği olan nedensel-işlevsel bütünlük toplumun farklı parçalarının bir araya gelerek bir örümcek ağı şeklinde yapılanmasına ve etkileşmesine neden olmaktadır (Geertz, 1957).

Giddens (2008, s. 716-717) toplumsal örümcek ağı kavramını, bir kişi ya da grubu başka kişi ya da gruplara bağlayan doğrudan ya da dolaylı bağlantılar şeklinde tanımlamaktadır. Kişisel örümcek ağları çoğunlukla benzer gruplardan, sınıflardan ve etnik kökenlerden gelen insanlardan oluşsa da, bilgi teknolojileri sayesinde farklı toplumsal grupların da içinde bulunduğu ağlar meydana gelmektedir. Toplumsal gruplar ağlara erişmek için kullanılacak önemli birer kaynağıdır, ancak çoğu ağda toplumsal grupların ayırt edici özellikleri olan ortak kimlik duygusu ve ortak beklentiler eksiktir (Giddens, 2008, s. 716-717).

Örümcek Ağı Olarak Örgütler

Son yıllarda temelde iş veya proje ekipleri gibi işlevsel görev grubu modelinin farklı türevleri olan örgütlenme modelleri önerilmektedir. Örümcek ağı örgütler de bu modellerden biridir (Nonaka & Takeuchi, 1997, s. 101). Yüksek düzeyde dağınık vaziyetteki hizmet veya pazarlama işlemlerinin birbirleriyle doğrudan etkileşime girmesi gerektiği durumlarda, ağ tipi örgüt ve iletişim yapısı ortaya çıkmaktadır. Bu tür örgütlere de örümcek ağı adı verilmektedir. Çünkü düğümler arası bağlantı noktalarının hafifliği ve değişkenliği bu adın verilmesini zorunlu kılmaktadır (Quinn, 1992, s. 120). Burada bahsi geçen örümcek ağı gerçek bir ağın özelliklerini göstermektedir. Örümcek ağı adı bu tür örgütlerin holding veya göze tipi örgütlenmelerle karıştırılmasını engellemektedir. Örümcek ağı örgütlerde merkezin neresi olduğunu belirlemek de oldukça güçtür. Örümcek ağı örgütlerde genellikle örgütün geneline müdahale eden hiyerarşik yapılanma veya düğümler arasında diğerlerine hükmeden bir merkez yoktur (Quinn, Andersen & Finkelstein, 1996).

Örümcek ağı örgütlerde örgütün tamamının yararına olan bilginin paylaşılmasının gerekli olduğu durumlar haricinde, bireysel birimler neredeyse tamamen bağımsız bir şekilde işlev gösterirler. Büyük ticari örgütler, uluslararası ticari ortaklıklar, yatırım bankacılığı, muhasebe, danışmanlık, teknoloji, lojistik ve uluslararası yardım örgütleri, araştırma geliştirme ve siyasi eylem grupları

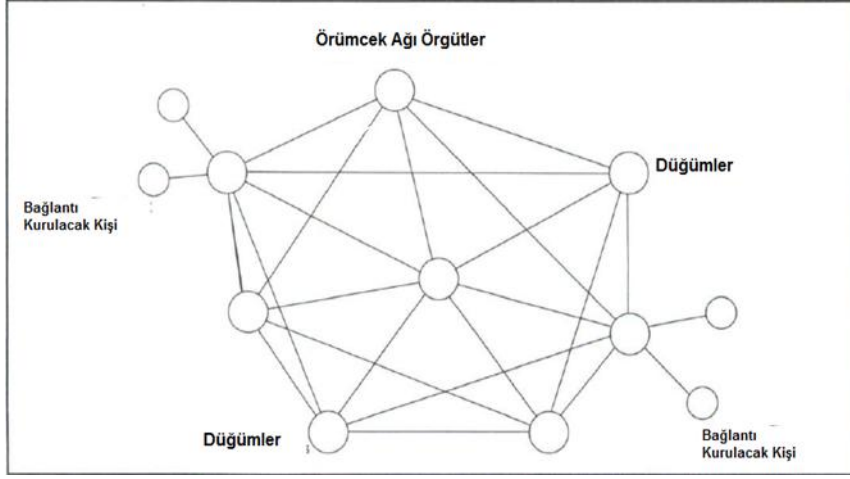
örümcek ağının örnekleri arasında sayılabilir. Örümcek ağının en saf örneği ise internettir. Çünkü internetin herhangi bir yöneticisi yoktur. Bu tür örgütlerin bağımsız düğümleri örgütün işleyişi ile ilgili bilgileri depolar ve örgüt etkinliklerinin çoğunu formel yetki olmaksızın yerine getirirler (Balcı, Baltacı, Fidan, Cereci & Acar, 2012). Herhangi bir merkez olduğu durumlarda, merkez bilgi üretmek yerine düğümlerden gelen bilgileri diğer düğümlere aktarır. Düğümler içinde hiyerarşi olabilir, ancak bu hiyerarşik yapı çok sınırlıdır. Merkezde yetki etkileşimleri ve süreçleri gerekli olduğu takdirde sermaye tahsisi gibi özel amaçlar için oluşturulan basit görev gücü, eş düzeydeki uzmanlar, eşgüdümleme komitesi, v.b. geçici yapılanmalar oluşturulmaktadır (Quinn, 1992, s. 120-121; Quinn, Andersen & Finkelstein, 1996).

Örümcek ağı modeli maliyeti yüksek idari yapıları ortadan kaldırmak için, yetkiden ziyade stratejilerin hızlı bir şekilde uygulanmasına odaklanmaktadır. Bu örgüt biçimi üst, orta ve alt düzey yöneticiler arasındaki ilişkinin yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Örümcek ağı örgütler hiyerarşik alternatiflerine nazaran daha yatay olma eğilimindedirler. Durağanlıktan ziyade dinamik yapılara sahiptir. Müşterilerle samimiyet kurma konusunda işgörenlerin güçlendirilmelerini desteklemektedir. Teknoloji, beceri, v.b. yetkinliklerin önemine vurgu yapılmaktadır. Bu tür örgütler zekâ ve bilgiyi örgütün en önemli varlığı olarak kabul etmektedirler (Nonaka & Takeuchi, 1997, s. 101).

Bilgi teknolojileri temelli görevlerde etkinlik gösteren örümcek ağı örgütlerde, iktidar en fazla bilgiyi elinde tutan işgörenlerde yoğunlaşmıştır. Bu nedenden dolayı da formel yetki yapılarına gereksinim yoktur. Başarılı araştırma-geliştirme ve inovasyon adokrasileri, bütün bir sorunun tek bir uzman tarafından çözülmesinin olanaksızlığı nedeniyle klasik uzmanlık kavramının sınırlarını ortadan kaldırmaktadır (Balcı, 2014). İlerleme farklı uzmanlığa ve işleve sahip işgörenlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Her bir proje ve projenin her bir alt sistemi için ekipler oluşturulur. Kontrol her şeyi bilen ve gözetken formel otoriteden kaynaklanmaz. Bir sorunun ortadan kaldırılması için hissedilen aciliyet ve çözümden sonraki başarı hissi ana kontrol araçlarıdır. Yönetim ve işletme görevleri birbirine karışmıştır. Çünkü bir projede yönetici rolünü üstlenen kişi başka bir görevde işgören rolünü üstlenmektedir. Örgüt dışında yer alanlar örgüt mensuplarından daha çok güce sahiptir. Çünkü nihai kararlar örgüt dışında yer alan müşteriler tarafından verilmektedir. Sonuç olarak amaçların ortaya konması, değerlendirme ve ödüllendirme müşterilerden gelecek dönütlere göre yapılmaktadır (Quinn, 1992, s. 124).

Büyük örümcek ağı tipi örgütlerde kullanılan yeni yönetim anlayışı işlevsel görev gruplarıdır. İşlevsel görev grupları son derece organik yapılardır. İş etkinlikleri çok az düzeyde formelleştirilmiştir. Çok üst düzeyde uzmanlığa sahip işgörenler ortak çıkarlar temelinde çalışmaktadır. Bu çalışma usulü daha çok inovasyon etkinlikleri için kullanılmaktadır (Fidan & Öztürk, 2015). İnovasyon, kalıplaşmış davranışlar ve iş tanımlarının ortadan kaldırılması, yeni koşullar karşısında uzmanlık bilgisine sahip işgörenlerin daha hızlı ve esnek tepkiler geliştirebilmesidir. En etkili inovasyon grupları çoğunlukla formel örgütlerin çıkmazlarını, planlama ve kontrol sistemlerini terk etmektedirler (Balcı ve Öztürk, 2014). Merkezde çalışan uzmanlık bilgisine sahip işgörenlerin bu şekilde birbirleriyle ve diğer düğümlerdeki işgörenlerle etkileşime girmeleri ağ örgütlenmenin ürünleri olan öğrenme, bilgiye ulaşma ve sonuç olarak da ilerlemeye yol açar (Quinn, 1992, s. 123).

Örümcek ağı biçimleri daha büyük şirketlerin küçük birimleri için de kullanılabilir. Örneğin araştırma geliştirme bölümü diğer bölümlere nazaran örümcek ağı biçiminde daha etkili bir şekilde işlev gösterebilir. Yatay örgütlerin birimlerinden farklı olarak, örümcek ağının her bir düğümü etkililik için diğer düğümlerin sahip olduğu bilgi veya kaynaklara, yani örgütsel zekâyâ ulaşabilme yeteneğine sahip olmalıdır (Quinn, 1992, s. 122-123). Şekil 1'de örümcek ağı örgüt yapısı içinde yer alan düğümler ve ağ bağlantıları gösterilmektedir.

Şekil 1. Örümcek Ağı Örgütlerin Yapısı (Quinn, J.B., Andersen P. ve Finkelstein, S., (1996). Leveraging Intellect. Academy Of Management Executive, 10, (3), s. 21)

Şekil 1’de görüldüğü üzere örümcek ağı örgütlerin yapısı düğümler ve bağlantılardan oluşur. Örgütsel zekâ bu düğümlere dağılmıştır. Bu özelliğiyle örümcek ağı örgütler holografik beyinleri andırmaktadır. Holografi, her bir parçanın bütünü temsil edeceği şekilde, bütünün parçaların hepsine kodlanabileceği süreçler yaratmanın mümkün olduğunu göstermektedir (Morgan, 1998, s. 117). Holografik örgütlenmede işgörenlerin de öğrenen bireyler olmaları gerekmektedir (Çalık, 2008). Bu bağlamda herhangi bir proje veya parçaları farklı mekânlara dağılmış bir sorunun çözümü nedeniyle işgörenlerin birbirleriyle kurdukları bağlantılar aracılığıyla kullanılmasının gerektiği ana kadar örümcek ağı örgütünde örgütsel zekâ açığa çıkmaz. Bilgi bağlantıları çok karmaşıktır (Fidan & Balcı, 2017). Bilgi düğümler arasında sürekli olarak akmaktadır. Düğümler çoğunlukla bir proje çalışmasında belirli bir müşteri için özel bir hizmet sunmak veya çözüm üretmek dışında işbirliği yapmazlar. Örümcek ağı örgütlerde çok büyük bir bilgi üretme ve yayma gizilgücü mevcuttur. Çok az sayıda düğümün işbirliği yaptığı durumlarda dahi bağlantı kurma, bilgi üretme ve yayma kapasitesi çok yüksek bir düzeye çıkabilir. Bir soruna çözüm bulmak amacıyla bilginin aktarılması gerektiği durumlar haricinde düğümler bağımsız bir şekilde işlev gösterme eğilimindedir. Bir proje çalışmasında bir veya birden fazla merkez olabilir. Tarafların anlaşmaya vardıkları durumlarda, kararlar çoğunlukla enformel süreçlerle alınmış olmaktadır. Nadiren de olsa çeşitli düğümler, araştırma geliştirme etkinlikleri veya banka konsorsiyumlarının uluslararası bankacılık işlemlerini yerine getirdikleri durumlarda, yüksek düzeyde eşgüdümlü olarak çalışmak zorunda kalmakta ve bir proje liderine yönetim yetkisi vermektedirler (Quinn, Andersen & Finkelstein, 1996).

Kaynakların, bilginin ve sorunların dağınıklığı klasik yönetim süreçlerinin uygulanmasında bazı güçlüklerle yol açmaktadır. Örümcek ağı örgütler yukarıda belirtildiği gibi toplumsal ağ kavramına dayalı olarak yapılandırılmışlardır. Ağ paydaşlarının ortak çıkarları, değerleri ve karşılıklı kişisel kazançları örümcek ağı örüntüsünün oluşumu ve yönetimi için önemli bir başlangıç noktası teşkil etmektedir. Yöneticiler bu başlangıç noktasına ek olarak, ağ ilişkilerini başarılı bir şekilde sürdürmek için aşağıdaki yöntemleri kullanmaktadır (Quinn, Andersen & Finkelstein, 1996):

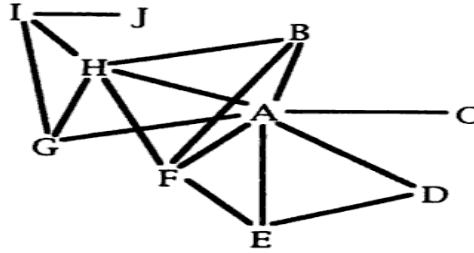
- Öğrenmeyi ve bilgi paylaşımını arttırmak amacıyla ekipleri işbirliğine zorlamak,
- Kasıtlı olarak hiyerarşik ilişki tanımlarını ve sınırlarını belirsizleştirmek,
- Proje amaçlarını sürekli olarak güncellemek ve pekiştirmek,
- Ağ içinde yer alan düğümlere tahsis edilen kârların dağıtımında aşırı ayrıntılı kurallar belirlemekten kaçınmak,
- Dış çevre (vergi mevzuatındaki değişiklikler, müşteri gereksinimleri veya bilimsel sonuçlar) hakkındaki bilgileri takip etmek için sürekli aygıtlar geliştirmek,
- Müşteri ve meslektaşların yer aldığı performans değerlendirme araçları tasarlamak,
- Çalışmalara katılımı özendirmek için düğümlerdeki işgörenler için kişisel veya ekip ödülleri ortaya koymak.

Sayılanlar olası bir başarısızlığa karşı en fazla kullanılan yöntemlerdir. Bunlara ek olarak teknoloji etkeni de etkili bir şekilde kullanılmaktadır (Quinn, Andersen & Finkelstein, 1996). Örümcek ağı tipi örgütlerin etkili bir şekilde yönetmede en uygun görüşün hangisi olduğunu belirlemek son derece güçtür. Zira her duruma uygun genellemeler yapılamamaktadır. Bununla birlikte, örgüt üyeleri arasında paylaşılan bilgi miktarı arttıkça ve müşteri sorunlarının çözümünde üyelerin güdülenme düzeyleri arttıkça bu örgütlerin yönetsel etkililiğinin de arttığını söylemek mümkündür (Quinn, 1992, s. 125).

Örümcek ağı biçimindeki örgütler, harici ağların oluşturduğu karmaşık ağlarda da görülebilir. Örgüt sınırları dışına taşan örgütler arası ağlar herhangi bir örgütün sınırları içinde yer almazlar. Buna ek olarak tek bir merkez veya piyasa tarafından da yönlendirilmezler (Monge & Fulk, 1999, s. 76).

Örgütler Arası Örümcek Ağları

Son yıllarda ağ örgütleri yeni bir örgütlenme şekli olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yeni biçim sadece örgüt içi ağlara değil aynı zamanda örgütleri birbirlerine bağlayan harici ağlara da odaklanmaktadır. Bu bağlantılar örgütsel sınırları da aşan esnek ve uyulanabilir özelliktedir. Şekil 2’de harici örümcek ağında yer alan örgütler ve bağlantılar verilmiştir.

Şekil 2. Örgütler arası örümcek ağları (Monge P. ve Fulk,J., (1999). Communication Technology For Global Network. Shaping Organization Form: Communication, Connection, and Community. Gerardine DeSanctis ve Janet Fulk. (Ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications, s. 77.)

Şekil 2’de görüldüğü gibi örgütler harici ağ yapıları içinde yer alabilirler. Bir örgütün bağlı olduğu örgütlerin birbirleri ile de bağlantıları mevcuttur. Bu örgütler arası ağlar tedarikçileri, müşterileri ve kamuya ait düzenleyici kurumları kapsayabilir. Örgütler arası ağlarda yer alan örgütler arasındaki bağlantıların yoğunluğu, ağın merkezinde yer alan örgütler üzerinde büyük etkilere sahiptir. Ağda yer alan örgütler arasındaki ilişkiler bilgi akışının yoğunluğunu ve yönünü belirler. Bu ilişkiler ayrıca örgütler arası işbirliğinin sağlanmasında temel oluşturur. Bahsi geçen merkez örgüt tanımı da değişkendir. Merkez örgüt ve dolayısı ile de örgüt ağları, her örgütün birbirleri ile bağlantılı olmaları nedeniyle bakış açısına göre değişkenlik gösterebilir. Örgütler arasındaki esnek bağlantılar ve herhangi bir sabit çekirdeğin olmaması nedeniyle bu ağ türü de örümcek ağı olarak tanımlanabilir (Monge & Fulk, 1999, s. 78-79).

Örgütler arası örümcek ağı örgüt biçimi Asya ülkelerindeki ana örgütlenme şeklidir. Gruplar halinde örgütlenen Asya ülkelerindeki şirketler, sıklıkla aile bağlantıları veya uzun süreli kişisel ilişkiler kurmuş bireylerden oluşmaktadır. Asya tipi örgütlenmenin ana unsuru birey değil bireylerden oluşan ağıdır. Bu nedenden dolayı da Asya ağ örgütleri “ittifak kapitalizmi” olarak tanımlanabilir. Bu aynı zamanda Asya tipi örgütlenmeyi Batı tipi mali, toplumsal, ailevi ve siyasi bağlantıları yok sayan mekanik örgütlerden de ayıran bir özelliktir. İttifak kapitalizmi; tam dikey entegrasyon yerine yarı entegrasyon uygulamalarını sergileyen örgütlerin ürünüdür (Monge & Fulk, 1999, s. 79).

Ağ Bağlantıları

Örümcek ağı örgütler bilgiyi, amaçları, kaynakları, işgörenleri ve finansmanı paylaşırlar. Bu paylaşımı da ağ bağlantıları vasıtasıyla gerçekleştirirler. Badaracco (1991; akt. Monge & Fulk, 1999, s. 83) iki tür bağlantıyı tanımlamaktadır. Birinci tür bağlantı ürün bağlantısıdır. Ürün bağlantısında ana konu ürün alışverişidir. İkinci tür bağlantı bilgi bağlantısıdır. Bilgi bağlantısı örgütlerin yeni bilgi veya kapasite üretmek için kurdukları ittifaklardır.

Quinn (1999, 2000) başarılı bir şirket stratejisinin iki ana bileşeninin bulunduğunu belirtmektedir. Birincisi şirket çekirdek yetkinliklerini tanımlamalı ve bu yetkinliklerini geliştirmek için uğraşmalıdır. İkincisi de şirket çekirdek yetkinlikleri dışında kalan üretim veya hizmet dağıtım ile ilgili etkinliklerini dışarıdan temin yolu ile temin etmelidir. Bu bileşenler uygulandığı takdirde örümcek ağı tipi örgütler ortaya çıkmaktadır (Quinn, 1999, 2000).

Örümcek ağı tipi örgütlerin oluşturulması ve varlıklarının sürdürülmesinde örgütler arasındaki bağlantılar önemli bir yer tutmaktadır. Quinn (1992, 1999, 2000) örgütlerin çekirdek yetkinliklerinin bilgi olduğunu ileri sürmektedir. Bilgi; örgütlerin bir şeyi dünyadaki diğer örgütlerden nasıl daha iyi yapacağı sorusunun cevabını teşkil etmektedir.

Ağ bağlantılarının temelini oluşturan iletişim ve bilgi teknolojileri bilginin iletim zamanını azaltarak dağınık vaziyetteki örgüt paydaşlarının bilgiyi paylaşma ve çabalarını eşgüdümleme yeteneklerini geliştirmektedir. Örgütlerin yapısının âdemi merkeziyetçiliğe kaymasının altında yatan neden de iletişim ve bilgi teknolojileridir. İletim zamanının azalmasının yanında yeni teknolojiler iletişim maliyetini de önemli ölçüde azaltmıştır. Otuz yıl önce etkinliklerin eşgüdümlenmesi için gerekli olan iletişim en büyük maliyet kalemlerinden birini oluşturmaktaydı. Bu nedenden dolayı da geçmişte örgütler iletişim ve eşgüdümleme maliyetini en alt düzeye indirgeyecek şekilde yapılandırılmıştır. İletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler örgütlerin, iletişim ve eşgüdümleme maliyetleri göz önünde bulundurulmadan yapılandırılmalarına yol açmaktadır. Bunun yanında bilgi teknolojisinin iletişim alanına entegrasyonu ile en az maliyetle en hızlı şekilde daha karmaşık bilginin iletimi de mümkün hale gelmiştir. İletişimin tek yönlü ve tek düze olduğu bürokratik örgütlerden, bütün bir veri tabanının paylaşıldığı ve bilginin hep birlikte geliştirildiği toplumsal (komunal) iletişimin egemen olduğu örgüt yapısına doğru bir kayma meydana gelmiştir (Monge & Fulk, 1999, s. 84).

Bürokratik Örgütler ve Örümcek Ağı Örgütler

Örümcek ağı tipi yapılanma benzeri yeni örgüt yapılarının sonucu orta seviye yönetici bürokrasilerinin ortadan kalkmasıdır. Bu da kısmen müşterilerin, satış konusunda en yüksek düzeyde müşteri odaklı yaklaşımın gerekli olduğu yönündeki kalite algılarından kaynaklanmaktadır (Öztürk ve Balcı, 2014). Müşterilerin kalite yönündeki beklentileri hizmetlerin hızlanmasını ve esnek hale gelmesini gerektirmektedir. Katı bürokratik tabakalar müşterilerin farklılaşmış beklentilerine cevap vermede gecikmelere, yanlış anlamalara ve hatalara yol açmaktadır. Sayılan nedenlerden dolayı örgütler özellikle orta seviyedeki yönetim kademelerini ortadan kaldırma eğilimi içindedirler (Quinn & Paquette, 1992, s. 359).

Powell (1990) bürokratik örgüt ve örümcek ağı biçimleri arasındaki farkları şu şekilde tartışmaktadır: Bürokratik örgütlerde örgütlenme istihdam ilişkilerine dayanırken örümcek ağı örgütlerde tamamlayıcı ve karşılıklı yarar ilkesine dayanmaktadır. Dayanak noktasındaki değişim, odak noktasını tahakküm ilişkilerinden eşit seviyedeki ilişkilere taşımasından dolayı önem arz etmektedir. Bürokratik örgütler rutinler ve emirler nedeniyle dikey iletişime dayanırken, örümcek ağı örgütlerde yönlendirme ve tahakküm olmaksızın iletişim ilişkilerinin kurulmasına ve sürdürülmesine dayanmaktadır. Bürokratik örgütler çatışma yönetiminde daha çok emir yetkisi ve denetime başvurmakta iken (Fidan, 2017), örümcek ağı örgütler karşılıklılık ilkesini kullanmaktadır ve sorunlar tekrar tekrar tartışılarak çözümlenmektedir. Bürokratik örgütler katı bir yapıya sahiptirler ve değişimin hızı çok yavaştır. Örümcek ağı örgütler de bürokratik örgütler gibi istikrar amacı gütseler de kalıcı

bağlantılar kurmamalarından dolayı daha esnek bir yapıya sahiptirler. Örümcek ağı tipi örgütlerin paydaşlarının adanmışlık düzeyleri bürokratik örgütlere nazaran daha yüksektir. Bürokratik örgütlerin iklimi formal iken ağ örgütlerin iklimi açık uçlu ve karşılıklı fayda esasına dayalı ilişkilerin özelliklerini yansıtmaktadır. Bürokratik örgütlerde işgörenler açık bir şekilde yetki sahibi kişilere bağımlıdır. Örümcek ağı örgütlerde ise karşılıklı bağımlılık söz konusudur.

Bahsi geçen farklılıklara rağmen iki örgüt biçimi arasında kesin sınırlar çizilememektedir. Her zaman hem bürokratik hem de ağ örgüt biçimlerinin özelliklerini gösteren örgütlerle karşılaşmak mümkündür (Powell, 1990). Sonuç olarak örgütlerin çevresel şartlar nedeniyle bürokratik yapılarından uzaklaşmaları, ancak bürokrasinin tamamen terk edilmediği ifade edilebilir.

Örümcek Ağı Metaforunun Güçlü ve Zayıf Yönleri

Metafor doğası gereği tanımlamayı amaçladığı gerçekliğin bazı yönlerini öne çıkarırken bazılarını da geri plana itmektedir. Örümcek ağı metaforu da birçok güçlü özelliğin yanında zayıf özellikler de barındırmaktadır. İlgili alanyazında örgütsel yapıların örümcek ağı metaforu aracılığıyla tanımlandığı çalışmalar incelendiğinde, örümcek ağı tipi örgütlenmelerin sahip olduğu güçlü ve zayıf yönleri şu şekilde betimlemek mümkündür:

Günümüzün yüksek rekabetçi çevresinde bu tür örgütlenme yüksek uzmanlaşma, çoklu coğrafi konum ve belirli bir sorun veya müşteri talebine yüksek düzeyde odaklanmayı aynı anda destekleyebilmesinden dolayı eşsiz avantajlar sunmaktadır. Özellikle sorunun parçalarının farklı yerlere dağıldığı ve farklı uzmanlık alanlarına gereksinim duyulduğu durumlarda kullanışlı bir yapılanmadır. Örgüt üyesi işgörenler çoğunlukla sorunun boyutlarının tam olarak ne olduğunu, nerede olduğunu ve çözümünü kimlerin sunabileceğini tam olarak bilmezler. Örümcek ağı tipi yapılanma farklı mekânlardaki farklı uzmanlıklara sahip araştırmacıların hayal güçlerini serbest bırakabilir, olası fırsatların sayısını arttırabilir ve farklı disiplinlerin yeni çözüm önerileri üretmelerini destekleyebilir (Quinn, Andersen & Finkelstein, 1996).

Örümcek ağı örgütlerde örgüt dağıldıkça risk de dağılır. Her bir birim için yatırım maliyetleri önemli ölçüde azalmıştır. Çünkü anlık olarak gereksinim duyulan bilgi veya hizmet diğer örgütlerle işbirliği sonucu temin edilebildiğinden büyük yatırım projelerine gereksinim duyulmamaktadır (Quinn, 2000).

Örümcek ağı metaforuna bazı eleştiriler de getirilmektedir. Örümcek ağı modeli belirli durumlarda (proje grupları, banka konsorsiyumları, v.b.) kullanışlıdır; bütün örgüt ve sektörler uyarlanması olanaksızdır. Başarılı olabilmek için dikkatli bir şekilde geliştirilmiş altyapıya, yani kültür, biçim, güdüleme sistemi v.b. etkenlere gereksinim duymaktadır (Nonaka & Takeuchi, 1997, s. 101-102).

Örümcek ağı örgütler genellikle sorun çözme ve analiz konusunda etkili olsalar da, ortak kararların gerektiği durumlarda önemli sorunlara neden olabilmektedir. Örgütsel yapıdaki dağınıklık karar alma ve uygulama süresini uzatmaktadır (Quinn, Andersen & Finkelstein, 1996).

Örgütlerin ağ şeklinde yapılanmasında örgüt birimleri arasında farklılaşma ve uyum dengesinin kurulması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Grandori & Soda, 1995). Ağ içinde yer alan örgütlerin amaç ve uygulamaları nadiren uyusmaktadır. Taraflardan birinin başarısızlığının diğer taraflara da ciddi zararlar verme ihtimali son derece yüksektir. Amaçların açık bir şekilde tanımlanması ve bu amaçlara adanmışlık ile üzerinde anlaşılacak özendiriciler hayati bir öneme sahiptir. Alt birimler yürütülmekte olan proje çalışmalarında açık bir şekilde kaleme alınmış genel amaçlara, iletişimi düzenleyen öncelik sırasını belirleyen kurallara, üzerinde anlaşılacak denetleme, performans, ölçme ve ödül sistemlerine sahip olmadıkça işbirliğinin tesis edilmesi güçleşmektedir (Quinn, 2000).

Düğümleler hep birlikte sorunun tamamına yönelik çözüm üretmek yerine sadece başarılı oldukları kısımlarda çözüm geliştirdikçe tembellik yayılmaktadır. Bu nedenden dolayı da bilginin üretilmesi ve yayılması safhasında her bir düğümün katkı sağlaması da güçleşmektedir. Düğümleler arası rekabetin gözlemlendiği durumlarda ise bilgi paylaşımı engellenebilmektedir. Ağ iletişiminde gereksiz ayrıntılar arttığı zamanlarda aşırı yüklenme meydana gelmekte ve iletişim sistemi işlevini yitirmektedir (Quinn, Andersen & Finkelstein, 1996).

Örümcek ağı örgütler uzun süreli projelerde uygulandığında örgütsel yapılarından kaynaklanan sorunlara yol açmaktadır. Yeni üretilen bir yeniliğin sahibinin hangi örgüt veya düğüm olacağı tartışmalara yol açmaktadır (Quinn, Andersen & Finkelstein, 1996). Örümcek ağı örgütlerin bireysel amaç ve davranışlara aşırı bağımlılığından dolayı kısa sürede işgörenler arası karşılıklı bağımlılık hissi yaratmak ve onları herhangi bir sorunun çözümü için işbirliğine ikna etmek oldukça güç bir iştir. Uzman düzeyindeki işgörenlerin en değerli varlıkları olan bilgiyi paylaşma konusundaki doğal isteksizlikleri büyük çabalar neticesinde aşılabilmektedir (Quinn, Andersen & Finkelstein, 1996).

Tartışma ve Sonuç

Örümcek ağı metaforu karmaşık iletişim ağları ile örülmüş ve esnek işbirliği stratejisini kullanan örgütlerin çözümlenmesinde kolaylıklar sağlamaktadır. Bürokratik örgütlerin sahip olmadığı çeşitlilikteki iletişim bağlantıları ve esnek hiyerarşik yapılanma çok hızlı değişen piyasa koşullarında örümcek ağı tipi örgütleri kullanışlı yapılanmalara dönüştürmektedir. Özellikle çok farklı çevrelerde ve kültürlerde etkinlik gösteren örgütlerin inovasyon ve kadrolama gibi merkezi işlevlerini alt birimlerde yürütmeleri aynı anda farklı sorunlara çözüm geliştirme ve bu çözümleri esnek iletişim ağları yoluyla örgüt geneline yaymalarını kolaylaştırabilir.

Buna ek olarak, örümcek ağı tipi örgütsel yapılarda gözlenen birimler arası yüksek düzeydeki etkileşim öğrenme ve bilgi üretimi etkinliklerini teşvik ederek genel örgüt performansını arttırmaktadır. Başka bir ifadeyle birimler arası etkileşimin artması işgörenler için sürekli öğrenme fırsatları yaratabilir ve yeni üretilen bilgiye bütün örgüt üyelerinin zamanında ulaşmalarını sağlayabilir. İnovasyon grupları sayesinde beliren ağ bağlantıları yaratıcılık ve fikir alış-verişi için elverişli bir ortam oluşturabilir.

Bununla birlikte, örgüt yapısının merkezinde esnek iş veya proje takımları gibi geçici ve sınırlı sayıda kuralla yönetilen birimlerin bulunması yöneticilerin karmaşıklığı yönetme konusunda yetkinlik kazanmalarını gerektirebilir. Zira bu birimlerdeki çalışanların istikrara eğilimli olmaları nedeniyle rutinleşmeleri birimlerin yaratıcılığını zayıflatabilir. Benzer şekilde, yöneticilerin tek yönlü hiyerarşik denetim eğilimleri iş takımlarının esnekliğini yok edebilir ve bireysel potansiyellerin ortaya çıkmasını engelleyebilir. Yeniliğin belirmesi veya proje sürecinin olgunlaşması için yöneticinin sıkı performans ölçütleri belirlemek yerine hedeflenen çıktı için uygun çevreyi yaratmaya çabalaması daha etkili sonuçlar üretebilir. Ancak çalışanlar arası huzursuzluk, suiistimal, vb. bir alt birimde ortaya çıkan sorunların da geliştirilen çözümler kadar hızlı yayılabileceği ve bütün bir ağ iletişimini aksatabileceği unutulmamalıdır.

Yeniliklerin belirmesi ve proje sürecinin olgunlaşması konularında sahip olduğu güçlü özellikler, örümcek ağı tipi örgütlenmelerde aynı zamanda eşgüdümleme sorunları, yüksek istihdam maliyetleri, yönetsel istikrarsızlık gibi örgütsel zafiyet türlerinin ortaya çıkmasına neden olabilir. Zira alt birimlerin çoğunlukla açık sınırlara sahip kurallar olmadan işlev gösterme zorunluluğu farklı uzmanlık alanlarına sahip çalışanların ortak amaca yönlendirilmelerini güçleştirebilir. Ayrıca neredeyse bağımsız iş veya proje takımlarının uyum içinde aynı görev veya projede çalıştırılmaları eşgüdümleme maliyetlerini arttırabilir. Bu birimlerin eşgüdüm içinde çalıştırılması yerine belirli bir alanda uzmanlaşmalarına müsaade edilmesi ağ örgütlenmenin işlevsel kapasite ve holografik örgütlenme gibi avantajlarını ortadan kaldıracaktır. Öte yandan görev veya projelerin alt birimler arasında aşırı derecede parçalanması birimler arası iletişim sisteminin yükünü arttırarak ihtiyaç duyulan bilginin teşhisini güçleştirebilir. Bu nedenle yöneticilerin alt birimlerin iş yüklerini

çalışanların uzmanlıklarına ve iş gruplarının kapasitelerine göre dengeli bir şekilde dağıtılmaları önerilebilir.

Örümcek ağı metaforunun ekonominin bütün sektörlerine uyarlanması da bazı güçlükler bulunmaktadır. Örümcek ağı metaforuna odaklanmak, örgütlerin birçok işlevinin görev gücü yapılması ile yürütülemeyeceği gerçeğinin de göz ardı edilmesine yol açabilir ve örgütün işleyişinde istikrarsızlığa yol açabilir. Özellikle hiyerarşilerin örgütlerin varlıklarını sürdürmeleri için hayati öneme sahip oldukları ve değişmeden ziyade istikrarı hedefleyen güvenlik gibi kamu sektörlerinde örümcek ağı tipi örgütlenmeler beklenen sonuçları vermeyebilir. En eşitlikçi örgütlenme biçimlerinin görüldüğü eğitim sektöründe dahi idari ve akademik çalışanlar arasında sınır çizmek gerekebilir. Başka bir ifadeyle örgütlerin bürokratikleşmesiyle örümcek ağı tipi örgütlenmenin ters orantılı olduğu ifade edilebilir.

Uygulamaya dönük bu etkilerin yanında, örümcek ağı metaforunun örgüt çalışmalarıyla ilgili önemli ampirik fırsatlar yarattığını ifade etmek mümkündür. Öncelikle henüz örgütsel ağlara ilişkin genel geçer kuram ve kavramlaştırmaların eksikliği nedeniyle gelecekteki araştırmaların kuram geliştirme amaçlı nitel çalışmalar (Morse, 1996, s. 2) olarak tasarlanması önerilebilir. Zira nitel çalışmalar örgüt içi ve örgütler arası ağ bağlamında toplumsal sermayenin bilgi akışı ve inovasyonu kolaylaştırmada nasıl bir rol oynadığını açıklığa kavuşturabilir. Ayrıca örgüt içi ve örgüt dışı ağların oluşmasında ve sürdürülmesinde kişiler arası güven ve informal ilişkilerin nasıl etkilere sahip olduğu örümcek ağları metaforunun yarattığı araştırma fırsatları arasında sayılabilir. Bunun yanında kişiler arası etkileşim sırasında örtük bilginin nasıl ortaya çıktığı ve bireysel öğrenmelerin hangi kritik mekanizma veya kişiler aracılığıyla örgütsel öğrenmeye dönüştüğü araştırılması gereken konular arasında yer almaktadır (Mu, Peng & Love, 2008; Wang-Cowham, 2008). Öte yandan bilgi saklama, saldırganlık, sessizlik ve istikrar arayışı gibi işgören davranışlarının örgüt içi ve dışı ağ bağlantıları üzerindeki olumsuz etkileri araştırmaya değer konular olarak görülebilir (Fidan & Balcı, 2017).

Sonuç olarak aralarında örümcek ağının da bulunduğu yeni örgüt modellerinin, bütün yönetim hastalıklarına çare olamadıkları, sadece belirli durumlar için çözüm getirdikleri söylenebilir. Bu örgüt modellerinin bürokrasileri tamamen ortadan kaldırmak yerine sahip oldukları üstünlükler nedeniyle örgütlerin hiyerarşik yapılarının belirli ölçüde yataylaşmasına yol açtıkları ifade edilebilir. Bu nedenle de, Giddens'ın (2008, s. 720) belirttiği gibi bürokratik örgütler dinazorlar gibi tamamen yok olmayacaklardır. Yakın gelecekte örgütlerde büyüklük, anonimlik ve hiyerarşi ile bunun karşısı olan etkiler arasında gelgitler yaşanması olası görülmektedir.

Teşekkür: Katkılarından dolayı değerli hocam Prof. Dr. Ali Balcı'ya teşekkür ederim.

Kaynaklar

- Akyol, S. (2015). Digital marketing in technological products. *The Business & Management Review*, 6(3), 108.
- Antivachis, N. A., & Angelis, V. A. (2015). Network organizations: The question of governance. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 175, 584-592.
- Badaracco, J. L. (1991). *The Knowledge Link: How Firms Compete Through Strategic Alliances*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Balcı, A., Baltacı, A., Fidan, T., Cereci, C., & Acar, U. (2012). Örgütsel sosyalleşmenin, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel vatandaşlıkla ilişkisi: İlköğretim okulu yöneticileri üzerinde bir araştırma. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 47-74.
- Balcı, A. (2014). Managing on the Edge of Chaos. Ş. Ş. Erçetin (Ed.). *Chaos, Complexity and Leadership 2012* (pp. 119-129). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Balcı, A. & Öztürk, İ. (2014). Türkiye’de eğitimin finansmanı ve eğitim harcamaları bilgi yönetim sistemine (tefbis) ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri ve yaşadıkları sorunlar. *Milli Eğitim Dergisi*, Güz(204), 63-86.
- Bombay. (2017). Bombay Company. <http://www.bombaycompany.com/> adresinden 08/01/2017 tarihinde alınmıştır.
- Castells, M. (2010). *The Rise Of The Network Society* (3. Baskı). West Sussex, Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Cravens, D. W., Piercy, N. F., & Shipp, S. H. (1996). New organizational forms for competing in highly dynamic environments: the network paradigm. *British Journal of management*, 7(3), 203-218.
- Çalık, T. (2008). Öğrenen Örgütler Olarak Eğitim Kurumları. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(9), 115-130.
- Ekbia, H. R. & Kling, R. (2005). Network Organizations: Symmetric Cooperation or Multivalent Negotiation. *The Information Society*, 21(3), 155-169.
- Fidan, T. & Öztürk, İ. (2015). The relationship of the creativity of public and private school teachers to their intrinsic motivation and the school climate for innovation. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 195, 905-914.
- Fidan, T. (2017). Tahakküm metaforu: Tahakküm araçları olarak eğitim örgütleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 623-639.
- Fidan, T., & Balcı, A. (2017). Managing schools as complex adaptive systems: A strategic perspective. *International Electronic Journal Of Elementary Education*, 10(1), 11-26.
- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin Yorumlanması*. (1. Baskı). Ankara: Dost Yayınevi.
- Geertz, C. (1957). Ritual and Social Change: A Javanese Example. *American Anthropologist*, 59(1), 32-54.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. (1. Baskı). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Grandori, A., & Soda, G. (1995). Inter-firm networks: antecedents, mechanisms and forms. *Organization studies*, 16(2), 183-214.
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American journal of sociology*, 78(6), 1360-1380.
- Granovetter, M. (1985). Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. *American Journal of Sociology*, 91(3), 481-510.
- Jabareen, Y. (2009). Building a conceptual framework: philosophy, definitions, and procedure. *International Journal of Qualitative Methods*, 8(4), 49-62.
- Kelly, E. (2015). Introduction: Business ecosystems come of age. <https://dupress.deloitte.com/dup-us-en/focus/business-trends/2015/business-ecosystems-come-of-age-business-trends.html> adresinden 08/01/2017 tarihinde alınmıştır.

- Kongar, E. (2006). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. (11. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lincoln, J. R. (1982). Intra-(and inter-) organizational networks. *Research in the Sociology of Organizations*, 1(1), 1-38.
- McNabb, D. E. (2015). *Research Methods in Public Administration and Non-profit Management*. New York, NY: Routledge.
- Monge, P. & Fulk, J. (1999). Communication Technology For Global Network. Gerardine DeSanctis ve Janet Fulk. (Ed.) *Shaping Organization Form: Communication, Connection, and Community*. (s. 71-100). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Morse, J. M. (1996). The purpose of qualitative research. J. M. Morse ve P. A. Field (Ed.). *Nursing Research: The Application of Qualitative Approaches*. (s. 1-18). Falmouth, Cornwall: Chapman & Hall.
- Möller, K., & Rajala, A. (2007). Rise of strategic nets—New modes of value creation. *Industrial marketing management*, 36(7), 895-908.
- Mu, J., Peng, G., & Love, E. (2008). Interfirm networks, social capital, and knowledge flow. *Journal of Knowledge Management*, 12(4), 86-100.
- Musson, G. & Tietze, S. (2004). Places and Spaces: The Role Of Metonymy in Organizational Talk. *Journal Of Management Studies*, 41(8), 1301-1323.
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1997). A New Organizational Structure. Laurence Prusak (Ed.). *Knowledge in Organizations*. Newton: Butterwood-Heinemann.
- Öztürk, İ. ve Balcı, A. (2014). Millî eğitim bakanlığının 652 sayılı kanun hükmünde kararname ile yeniden yapılandırılmasına ilişkin Ankara ili kamu ilkokul ve ortaokul yöneticilerinin görüşleri [Views of the state primary school and secondary school principals in Ankara province about the restructure of Ministry of National Education (By decree law No. 652)]. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi - Journal of Educational Sciences Research*, 4(1), 213-241.
- Pacanowsky, M. E. & O'Donnell-Trujillo, N. (1982). Communication and organizational cultures. *Western Journal of Communication (includes Communication Reports)*, 46(2), 115-130.
- Piercy, N. F. & Cravens, D. W. (1995). The Network Paradigm and The Marketing Organization: Developing A New Management Agenda. *European Journal Of Management*. 29(3), 7-34.
- Powell, W. W. (1990). Neither Market Nor Hierarchy: Network Forms Of Organization. *Research in Organizational Behavior*, 12, 295-336.
- Quinn, J. B. & Paquette, P. C. (1992). Technology in Services: Creating Organizational Revolutions. *The Strategy Process. Concepts and Contexts*. Henry Mintzberg ve James Brian Quinn (Ed.). Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Quinn, J. B., Andersen, P. & Finkelstein, S. (1996). Leveraging Intellect. *Academy Of Management Executive*, 10(3), 7-27.
- Quinn, J. B. (1992). *Intelligent Enterprises. A Knowledge and Service Based Paradigm for Industry*. New York: The Free Express.
- Quinn, J. B. (1999). Strategic outsourcing: leveraging knowledge capabilities. *MIT Sloan Management Review*, 40(4), 9-21.
- Quinn, J. B. (2000). Outsourcing Innovation: The New Engine of The Growth. *Sloan Management Review*, 41(4), 13- 28.
- Ramezan, M. (2011). Intellectual capital and organizational organic structure in knowledge society: How are these concepts related?. *International Journal of Information Management*, 31(1), 88-95.
- Rocco, T. S. ve Plakhotnik, M. S. (2009). Literature reviews, conceptual frameworks, and theoretical frameworks: Terms, functions, and distinctions. *Human Resource Development Review*, 8(1), 120-130.

- Salancik, G.R. (1995). Wanted: A good network theory of organizations: : Structural Holes: The Social Structure of Competition. by Ronald S. Burt. *Administrative Science Quarterly*, 40(2), 345-349.
- Thorelli, H. B. (1986). Networks: between markets and hierarchies. *Strategic management journal*, 7(1), 37-51.
- Wang-Cowham, C. (2008). HR structure and HR knowledge transfer between subsidiaries in China. *The Learning Organization*, 15(1), 26-44.
- Whetten, D. A. (1989). What constitutes a theoretical contribution?. *Academy of Management Review*, 14(4), 490-495.

Extended Abstract

Introduction

In this study, how spider's web metaphor emphasizing the complexity of cultural and societal relations of humanity is employed to describe organizational structures that classical discourse have difficulty to explain due to the developments in information technologies.

Organizations and Networks

The term network associates with a series of nodes and the relationships connecting these nodes. Granovetter (1973) states that organizations as components of social structure are weaved with relationships networks such as spider's web. The connections creating the webs were demonstrated to be extremely powerful particularly in socially and economically higher groups. Network organizations represents the disintegration process of traditional rational bureaucracies (Giddens, 2008, p. 719). Technological advances and rapid changes in business environments lead to the emergence of four types of network organization (Piercy & Cravens, 1995; Cravens, Piercy & Shipp, 1996).

Value-added networks are likely to be associated with environments where consumer preferences are diverse and diffused, and segments are too tangled to define clearly. Virtual networks can be seen as reformed states of classical organizations by the effect of the advances in information technologies. Hollow networks are transaction based organizations, associated with highly volatile environments. The weight of core organization draws heavily on other organizations. Like hollow networks, flexible networks/ spiders' webs are seen in highly volatile environments. Unlike other network types, all units and sub-organizations are inter-connected through communication webs. As a result, every network structure cannot be defined as spider's web.

Organizations As Spiders' Webs

Network type organization structures emerge when highly dispersed organizational components directly interact. Such type of network organizations are dubbed as spiders' webs. The lightness and variability of the connections between nodes make this term obligatory for such kind of organizations (Quinn, 1992, p. 120). The name of spider's web prevents the confusion of those organizations with holdings or matrix type organizations. It is very difficult to determine the core of those organizations. Usually there is no hierarchical structure interfering in the activities of subunits or no core node dominating the others in spiders' webs (Quinn, Andersen & Finkelstein, 1996).

In spiders' webs, individual nodes function almost independently except the situations in which if there is a knowledge to be shared for the benefit of the whole organization. Internet can be considered as the purest example of the spider's web, since there is not any kind of manager in the system. Independent nodes in such type of organization the information regarding the functioning of the organization and fulfils most organizational activities without formal authority (Quinn, 1992, p. 120-121; Quinn, Andersen & Finkelstein, 1996).

Organizations as spiders' webs are tend to be flatter when compared with their hierarchical alternatives. They have dynamic structures instead of stable ones (Nonaka & Takeuchi, 1997, 101). Power is condensed in employees having the most information. That's why there is no need to formal authority structures. Successful research-development and innovation adhocracies have annihilated the boundaries of the concept of traditional specialization since it is unlikely to solve the whole problem by only one specialist. Development emerges as a result of the interaction between employees having different specializations and functions. The new management understanding used in large spider's web organizations is functional task groups. Functional task groups are extremely organic structures. Work practices are formalized at minimum level. Employees with high level specializations are working on the basis of common interests. This kind of work practices are mainly used for innovation projects (Quinn, 1992, p. 123-124).

Discussion and Conclusion

Spider's web type organizations provide matchless advantages in that it can support high specialization, multiple geographical positions and highly focusing on a specific problem or a consumer demand at the same time. In spider's web, the more dispersed the organization becomes, the more spreaded the risks get. The investment costs for each unit have considerably (Quinn, 2000).

Spider's web metaphor has invoked some criticisms. First of all it is impossible to adapt spider's web model to all kinds of organizations and sectors (Nonaka & Takeuchi, 1997, p. 101-102). Though spider's web type organizations are usually successful in problem-solving and environmental analysis, semi-independents nodes may cause problems in shared decision making processes. Providing the balance of differentiation and concordance between sub-units may become a significant problem for top managers. When applied to long term projects, it may lead to structural problems such as the ownership of the emerging innovations and the potential unwillingness of employees about sharing the innovation with other employees or units (Grandori & Soda, 1995; Quinn, Andersen & Finkelstein, 1996).

In conclusion, it can be stated that new organization models such as spider's webs cannot be a remedy for every managerial pathologies, instead they can bring solutions for specific situations. Consequently, bureaucratic organizations, as Giddens (2008, p. 720) remarks, become completely extinct just as dinosaurs. In near future, it seems probable that organizational reality might be shaped by size, anonymity and hierarchy and their counterpart effects.

Üstün Yetenekli/Zekâlı Öğrencilerin Medyaya Yönelik Metafor Algıları

Rıdvan Karabulut
Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir
ridvan_karabulut@yahoo.com
ORCID ID:0000-0002-6682-2520

Hüseyin Mertol
R.K. Bilim ve Sanat Merkezi, Samsun
ogrtsamsunlu55@hotmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-3507-2712

Ayşe Alkan
R.K. Bilim ve Sanat Merkezi, Samsun
ayshe_alkan@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9125-1408

Geliş Tarihi: 03.11.2017 Revize Tarihi: 19.12.2017 Kabul Tarihi: 22.12.2017

ÖZ

Bu çalışmada Bilim Sanat Merkezine devam eden 8-14 yaş grubundaki üstün yetenekli/zekalı 25 öğrenciye metafor analizi yöntemi kullanılarak medyaya ilişkin düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmaya katılan öğrenciler medyaya yönelik düşüncelerini belirlemek için 'Medya..... gibidir/benzemektedir.Çünkü.....'cümlesini tamamlamaları istenmiştir.Verilerin analizinde ve yorumlanmasında içerik analizi kullanılmıştır. Üstün yetenekli/zekalı öğrenciler medyaya yönelik 26 metafor üretmiştir. Ortaya çıkan metaforlar kategoriler ayrılmıştır. Bu kategoriler bilgilendirme işlevi olarak medya, farkındalık yaratma ve eğitim işlevi olarak medya, toplumsallaştırma işlevi olarak medya, eğlendirme işlevi olarak medya, kamoyu oluşturma ve gündem belirleme işlevi olarak medya olarak sınıflandırılmıştır. Sonuç olarak: Üstün yetenekli/zekalı öğrencilerin medyaya yönelik düşüncelerinin genel medyanın bilgi amaçlı kullanılması gerektiği görüşüne vardıkları bulgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Metaforik algı, Medya, Üstün yetenekli veya zekalı öğrenci

Metaphor for Gifted Children Perception Media

ABSTRACT

In this study, 25 gifted students metaphor for thinking about the media using the analysis method in the 8-14 age group who continue to Science and Art Center has been determined. Students participating in the study to determine their thoughts on the media 'Media as is / are similar. Because 'he was asked to complete sentences. The content analysis was used in the analysis and interpretation of data. Gifted students have produced 26 metaphor for the media. The resulting metaphors category separated. These categories informational function of the media, awareness-raising and educational function of the media as the media as a socializing function, as a function of entertaining media, creating kamon and olaraklandırıl media as agenda-setting function. In conclusion: the use of superior children's general-purpose media information for the media thought they should have the idea. The most effective means of mass communication, television and other media to make it more functional elements, it is necessary to increase the people's intellectual knowledge and making better quality broadcast..

Keywords: Perception metaphorically, the media, gifted student

Giriş

Bilginin hızla üretildiği günümüzde iletişim teknolojilerinde de etkisini göstermektedir. Bu süreçte, medyanın etkinliği ve medyayı kullanan kesimde hızla artmaktadır. TV, bilgisayar, radyo, dergi, gazete, reklam-duyuru tahtası (billboard), film, video oyunları, müzik, CD-ROM, DVD, çağrı cihazları, cep telefonları, interaktif kitaplar gibi teknolojik araçların tamamı şemsiye bir kavram olan medya kavramı olarak ifade edilmektedir (Ülker, 2012) Teknolojinin gelişimiyle birlikte teknolojiler beraberinde sosyal ağ kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sosyal ağ kavramı, bireylerin kendi düşüncelerini ve fikirlerini ve paylaşımlarını etkileşime girerek gerçekleştirmelerine kolaylık sağlayan, internet veya bir ağ üzerinden yayımlanarak belirli sosyal toplulukların oluşumu şeklinde

nitelendirilmektedir (Komito ve Bates, 2009). Sosyal ağların eğitsel olarak öğrenme faaliyetlerini destekleyen bir yapısının olduğu bilinmektedir. Sosyal ağlar, eğitim sistemi içerisinde farklı bir eğitim yaklaşımı olarak düşünülebilir

Her geçen gün yaygınlaşan ve çeşitlenen medya araçları, bireyleri çeşitli bilgi ve eğlence içerikli mesajları ile olumlu yönde etkilemekte Kartal (2007)'ın da belirttiği gibi, medya kişiyi etkileyerek sosyalleştirmede ilk görevi üstlenmektedir. Medyanın olumlu yönleri yanında medya mesajlarının olumsuz etkileri; şiddet, materyalizm, beslenme, beden imgesi, risk alma davranışları, habercilikte çarpıtma ve yanlışlık, ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet ve cinsel kimlik kalıp yargıları geliştirme gibi problem alanları etrafında örgütlendiği belirtilmektedir (Hobbs, 1998). Medya okuryazarlığı programında yer alan kazanımlara bakıldığında güncel konular ve dünya sorularına yeteri kadar değinilmediği görülmektedir. Program medyanın insanlar üzerinde etkisini vurgulamak açısından önemli bir farkındalık ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Fakat soysal medyanın kullanımı ve bunu küresel etki ve sonuçları üzerinde yeteri kadar durmadığı görülmektedir. . Considine (2008), Medya Okuryazarlığı kavramıyla ne anlaşılması gerektiğini ve öğrencilere sağlayabileceği olası katkıları şu şekilde sıralamaktadır:

1. Okuryazarlığı bilgi devrimine dayanarak yeniden tanımlar.
2. Bir yeterlilik, bir ders değil. Bu yüzden disiplinler arasıdır.
3. Aktif katılımlı ve farklı öğrenme biçimleri ile uyumludur.
4. Demokratik bir toplumda sorumlu yurttaş olmayı destekler.
5. Grup çalışmasını, işbirlikli öğrenmeyi ve dayanışmayı besler.
6. Basmakalıplılığa, önyargıya, çok kültürlü eğitime duyarlıdır.
7. Eleştirel düşünme becerisi hareketiyle uyumludur.
8. Sağlıklı/iyi yaşam eğitiminin anahtar parçalarından biridir.
9. Risk altındaki öğrencilerin çözümünde başarılıdır.

Günümüz koşullarında okur-yazar olmak, okuma-yazma bilmek olarak değil, medya yoluyla edindiğimiz bilgileri yeniden düzenleyebilme ve yorumlayabilme olarak ifade edilmektedir (Tigga, 2009; Mihailidis, 2008; Real, 2008; Kline, Stewart ve Murphy, 2006; Wehmeyer, 2000). Bireyler medya sayesinde bilgiye daha hızlı ulaşma imkânı bulmaktadır. Medya vasıtasıyla semboller, işaretler arasında derin anlamlar kurulmakta, bu anlamlar yayılma imkânı bulmaktadır (Tigga, 2009; Baines ve Dial, 1995). Bireylerin hayatında her geçen gün hızlı bir şekilde artan medya kullanımı konusunda bilgilendirilmeleri ve eğitilmeleri büyük önem taşımaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından medya araçlarının olumlu yönde kullanılması amacıyla medya okuryazarlık programı hazırlanmıştır. Programın yedi genel amacı bulunmaktadır (MEB, 2009). Bu amaçlar sırasıyla aşağıdaki gibidir.

1. Medyayı farklı açılardan okuyarak yaşadığı çevreye duyarlı, ülkesinin problemlerini bilen, medyada gördüklerini aklın süzgecinden geçirerek bilinç kazanmak.
2. TV, video, sinema, reklamlar, yazılı basın, internet vb. ortamlardaki mesajlara ulaşarak bunları çözümlenme, değerlendirme ve iletme yeteneği elde etmek.
3. Yazılı, görsel ve işitsel medyaya yönelik eleştirel bakış açısı kazanmak.
4. Mesajların oluşturulmasına ve analizine dönük olarak cevap bulmaktan-soru sorma sürecine doğru bir değişimi gündeme getirmek.
5. Bilinçli bir medya okuryazarı olmak.
6. Toplumsal yaşama daha aktif ve yapıcı şekilde katılmak.
7. Kamu ve özel yayıncılığın daha olumlu noktalara taşınması noktasında duyarlılık oluşturulmasına katkı sağlamak.

Yöntem

Araştırmada Bilim ve Sanat Merkezine devam eden 8-14 yaş grubundaki üstün yetenekli/zekalı 25 öğrencinin medyaya yönelik düşünceleri, metafor analizi yöntemi kullanılarak, belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin medyaya yönelik düşüncelerini belirlemek üzere, öğrencilerden “Medya.....gibidir/benzemektedir. Çünkü.....” tümcesini tamamlamaları istenmiştir.

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenografi (*olgu bilim*) kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu üstün yetenekli/zekalı öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Verilerin analizinde ve yorumlanmasında içerik analizi yapılarak belli ortak özelliklere sahip metaforlar belli kavramsal kategorilerde toplanmıştır. Katılımcıların geliştirdikleri metaforların analizi ve yorumlanması süreci; eleme, derleme ve kategori geliştirme, geçerlik ve güvenilirliği sağlama olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada “metafor analizi” (Moser, 2000:8) ve “içerik analizi” (Yıldırım ve Şimşek, 2006:190) teknikleri kullanılarak, her metafor ayrıştırılarak diğer metaforlarla olan benzerlikleri ve ortak özellikleri bakımından analiz edilmiştir. Eleme sonrasında, görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları belirlenmiştir ve görüş birliğine varılarak, frekans tablosu oluşturulmuştur.

Bulgular

Çalışmanın bulgular bölümünde ele alınan bulgular kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler bilgilendirme işlevi olarak medya, farkındalık yaratma ve eğitim işlevi olarak medya, toplumsallaştırma işlevi olarak medya, eğlendirme işlevi olarak medya, kamoyu oluşturma ve gündem belirleme işlevi olarak medya olarak alt kategoriler oluşturulmuştur.

Tablo 1
Bilgilendirme İşlevi Olarak Medya

Metafor sırası	Metafor adı	F
1	Ayaklı gazete	3
2	Anne	3
3	Cahil öğretmen	3
4	Çanta	2
5	Çocuk	2
6	Elektirik	2
7	İlim	2
8	Kitap	2
9	Kasa	1
10	Öğretmen	1
11	Öğrenci	1
12	Okyanus	1
13	Test kitabı	1
14	Sır Kazanı	1
	TOPLAM	25

Tablo 1 incelendiğinde; öğrencilerin “*Bilgilendirme İşlevi Olarak Medya*” kavramına yönelik olarak toplam 14 çeşit metafor ürettikleri ve bunun için 25 görüş belirttikleri görülmektedir. Öğrencilerin bilgilendirme işlevi olarak medya kavramıyla ilgili en fazla belirttikleri metaforlar; Ayaklı gazete gibidir, haberleri gezerek bulur. Anne gibidir; bilgi verir. Cahil öğretmen gibidir; yanlış bilgi verir şeklinde oldukları görülmektedir. Diğer taraftan: Çanta gibidir; içinde önemli konular var. Çocuk gibidir; her an ne yapacağı belli olmaz. Elektirik gibidir; bizi aydınlatır. İlim gibidir; kitap gibidir, insanlara bilgi verir. Kasa gibidir; bilgi deposudur. Öğretmen gibidir; bilgi verir. Öğrenci gibidir; bilgi öğrenir. Okyanus gibidir; çok kapsamlıdır. Test kitabı gibidir; çözmekle bitmez. Sır kazanı gibidir; birçok insanın sırrını verir gibi metaforlar olduğu belirlenmiştir. Toplam 14 metafordan 3 tanesi 3 kez tekrarlanırken, 5 metafor 2 şer kez, 6 metafor ise 1 kez tekrarlanmıştır.

Tablo 2
Farkındalık Yaratma ve Eğitim İşlevi Olarak Medya

Metafor sırası	Metafor adı	F
1	Yetişkin	4
2	Yumruk	4
3	Yapboz	4
4	Okul	3
5	Öğretmen	3
6	Oyun Hamuru	3
7	Lego	1
8	Kalem	1
9	Dergi	1
10	Kitap	1
	TOPLAM	25

Tablo 2 incelendiğinde; öğrencilerin “*Farkındalık Yaratma ve Eğitim İşlevi Olarak Medya*” kavramına yönelik olarak toplam 10 çeşit metafor ürettikleri ve bunun için 25 görüş belirttikleri görülmektedir. Öğrencilerin farkındalık yaratma ve eğitim işlevi olarak medya kavramıyla ilgili en fazla belirttikleri metaforlar: Yetişkin gibidir; bazı olanları çocuklar anlamaz. Yumruk gibidir; hiç ummadığın anda nerden ne getirdiği belli olmaz. Yapboz gibidir; karışıktır şeklinde oldukları görülmektedir. Ayrıca okul gibidir, öğretmen gibidir, oyun hamuru gibidir, lego gibidir, kalem gibidir, dergi gibidir, kitap gibidir şeklinde metaforlar olduğu belirlenmiştir. Toplam 10 metafordan 3 tanesi 4 kez tekrarlanırken, 3 metafor 3 er kez, 4 tanesi 1’er kez tekrarlanmıştır.

Tablo 3
Toplumsallaştırma İşlevi Olarak Medya

Metafor sırası	Metafor adı	F
1	Telefon	5
2	Savaş	5
3	Para	5
4	Olimpiyat	5
5	Sergi	2
6	Maç	2
7	Resim	1
	TOPLAM	25

Tablo 3 incelendiğinde; öğrencilerin “*Toplumsallaştırma İşlevi Olarak Medya*” kavramına yönelik olarak toplam 7 çeşit metafor ürettikleri ve bunun için 25 görüş belirttikleri görülmektedir. Öğrencilerin toplumsallaştırma işlevi olarak medya kavramıyla ilgili en fazla belirttikleri metaforlar: Telefon gibidir; iletişim aracıdır. Savaş gibidir; kimin kaznacağı belli olmaz. Para gibidir; herkesin istediği şey olmasıdır. Olimpiyat gibidir; her ülke ve her kıtadan haber verir. gibi metaforlar olduğu belirlenmiştir. Toplam 7 metafordan 4 tanesi 5’er kez tekrarlanırken, 2 metafor 2 şer kez, 1 metafor ise 1 kez tekrarlanmıştır.

Tablo 4
Eğlendirme İşlevi Olarak Medya

Metafor sırası	Metafor adı	F
1	Pürüzlü ayna	4
2	Papağan	4
3	Medyum	4
4	Magazin	4

5	Maydanoz	4
6	Lunapark	3
7	Oyun	1
8	Tiyatro	1
	TOPLAM	25

Tablo 4 incelendiğinde; öğrencilerin “Eğlendirme İşlevi Olarak Medya” kavramına yönelik olarak toplam 8 çeşit metafor ürettikleri ve bunun için 25 görüş belirttikleri görülmektedir. Öğrencilerin eğlendirme işlevi olarak medya kavramıyla ilgili en fazla belirttikleri metaforlar Pürüzlü ayna gibidir; gerçeği yansıtmaz. Papağan gibidir; duyduğunu tekrarlar Medyum gibidir, özel hayatlarında bilirler. Magazin gibidir; başkalarının hayatlarını kurcalar. Maydanoz gibidir; her olaya verecek bir cevabı vardır şeklinde oldukları görülmektedir. Diğer taraftan oyungibidir; lunapark gibidir ve tiyatro gibidir şeklinde metaforlar olduğu belirlenmiştir. Toplam 8 metafordan 5 tanesi 4’er kez tekrarlanırken, 1 metafor 3 kez, 2 metafor ise 1 kez tekrarlanmıştır.

Tablo 5
Kamoyu Oluşturma ve Gündem Belirleme İşlevi

Metafor sırası	Metafor adı	F
1	Akıllı insan	5
2	Avukat	5
3	Yaban otu	5
4	Yılan	4
5	Siyasetçi	3
6	Müneccim	3
	TOPLAM	25

Tablo 5 incelendiğinde; öğrencilerin “Kamoyu Oluşturma ve Gündem Belirleme İşlevi” kavramına yönelik olarak toplam 6 çeşit metafor ürettikleri ve bunun için 25 görüş belirttikleri görülmektedir. Öğrencilerin eğlendirme işlevi olarak medya kavramıyla ilgili en fazla belirttikleri metaforlar; Akıllı insan gibidir; her şeyi araştırarak bulur. Avukat gibidir; işine geleni savunur, işine geleni gösterir. Yaban otu gibidir; her yerden çıkar. Yılan gibidir; insana since yaklaşır farkında olamdnna sokar. Siyasetçi gibidir; işine geleni konuşur işine gelmeyi kabul etmez şeklinde oldukları görülmektedir. Ayrıca muneccimmetaforunun olduğu da belirlenmiştir. Toplam 6 metafordan 3tanesi 5 kez tekrarlanırken, 1 metafor 4 kez, 2 metafor 3’er kez tekrarlanmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Medyanın en önemli işlevleri haber aktarma işlevi, bilgilendirme ve eğitim işlevi, insanların birbirleriyle dolaylı da olsa iletişim kurmasına olanak sağlayan toplumsallaştırma işlevi ve eğlendirme işlevidir. Ayrıca duyarlılık ve farkındalık yaratma ve kamuoyu ve gündem oluşturma gibi iki ayrı işlevi daha vardır üstün yetenekli/zekalı öğrencilerin genel olarak bu işlevlerden bilgi aktarım işlevinin önemli olduğu bulgulanmıştır. En fazla metafor bilgilendirme işlevinin olduğu kategoride ortaya çıkmıştır. Kamuoyu kendisi ve yaşadığı toplum hakkında bilgiyi medya sayesinde alır. Verilen enformasyon kişinin kendi hayatı için çok önemlidir. Bazı haberler ise kişiyi doğrudan ilgilendirmese bile, içinde yaşadığı toplum ve dünya hakkında bilgi sahibi olmasını sağlar. Farkındalık yaratma işlevi olarak medya ise; ortaya çıkan metaforlar açısından, medyanın olumlu bir farkındalık yaratmayı dair metaforlardan oluşmaktadır. Medya insanlara bilmedikleri konuları sunar. Medya temsil ettiği halk adına haber yerindedir. Böylelikle onlara bilgi verir ve bazen çok önemli olan ama bilgisizlik nedeniyle üzerinde durulmayan konuların farkında olmasını sağlar. Bu farkındalığı arttırmak ve medya mesajlarının doğru alınabilmesi ve öğrencilerin faydalı mesajları alabilmeleri için 'medya okuryazarlığı' derslerine önem verilmesi gerektiği söylenebilir. Öğrenciler gün içerisinde pek çok medya aracı ile karşılaşmaktadır. Thoman (2003) medya okuryazarlığını, her gün televizyon, radyo, bilgisayar, gazete, dergi ve reklamlardan aldığımız binlerce sözel ve görsel sembolleri seçip eleyerek

onları kişisel anlamlara dönüştürme yeteneği olarak ifade etmiştir. Bireylerin yüksek verim elde edilebilmesi için Burkhardt ve diğ.(2003) dijital çağ okuryazarlıklarına, yaratıcı düşünme ve etkili iletişim becerilerine, planlama ve yönetme becerilerine sahip olmaları gerektiğini belirtmektedir. Bu becerilere sahip bireyler Radyo Televizyon Üst Kurulu-RTÜK (2007)'ün belirttiği medyanın; haber ve bilgi verme, toplumsallaştırma, eğitim, eğlendirme, kültürel değerlerin korunması, denetim, eleştirme, kamuoyu oluşturma ve tanıtım gibi işlevlerinden daha olumlu bir şekilde yararlanabilirler.

Toplumsallaştırma işlevi olarak medya; üstün yetenekli/zekalı öğrenciler içinde en öne çıkan metaforlardan biri ise olimpiyat metaforu olarak karşımıza çıkmaktadır. Medyanın toplumu farklı bireyleri arasında ortak bir konu, bir referans oluşturarak onlar arasındaki iletişime katkıda bulunmasıdır. Eğlendirme işlevi olarak medya; bu metaforların gerçek olmadığı sadece eğlenmek ve mutlu olmak amacıyla olduğu algısıyla ilgili olduğu karşımıza çıkmaktadır. Geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde insanlar ekonomik güçsüzlük nedeniyle çoğu eğlence etkinliğinden uzak kalmaktadır bu eksikliği halk medya aracılığı ile azaltmaya çalışmaktadır. Kamoyu oluşturmak için medya; kamoyu oluşturmada yanlış bir tutum sergilendiğine yönelik metaforların ağırlıklı olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin işine geleni savunan avukat, her yerden çıkan yabanotu gibi. İnsanları bilgilendiren ve buradan hareketle belli konularda duyarlılık yaratan medya, belli görüşlerin yaygınlaşmasına ya da bazı noktalarda ortak bir bilincin oluşmasına katkıda bulunabilir. Onursoy (2017)'nin yapmış olduğu çalışmada da sosyal medyanın eğlence boyutu katılımcılar arasında önemli görülmektedir ayrıca sosyal medya her türden insanın, her türlü sesini çıkarabildiği farklı bir ortam olarak ve bu genelde bir sonsuz uzay (evren) metaforu, bu uzaya açılan pencereler, bu uzayda farklı renkler ve ışıklar, mavi bir alan, bir futbol sahası, boş çuval, amaçsız dolaşılacak sonsuz bir okyanus, çok kolu olan ve beyinleri ve zamanı sömüren canavar olarak ifade edilmektedir. Yapılan çalışmada da üstün yetenekli/zekalı öğrencilerin sosyal medyayı olimpiyat metaforuna benzetmeleri çalışmayı destekler niteliktedir.

Kaynaklar

- Baines, L. ve Dial, M. (1995). "Scripting Screenplays: An Idea For Integrating Writing, Reading, Thinking, And Media Literacy". *The English Journal*. Vol. 84, Issue: 2, ss. 86-91.
- Burkhardt, G., Monsour, M., Valdez, G., Gunn, C., Dawson, M., Lemke, C., Coughlin, E., Thadani, V., & Martin, C. (2003). *Literacy in the digital age*. [Online] 20 Mayıs 2015 tarihinde <http://pict.sdsu.edu/engage21st.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Considine, D. (2008). *Case for media literacy in today's schools*. www.Medialit.Org/Reading_Room/Article368.Html, (11.11.2017)
- Hobbs, R. (1998). *Medya okuryazarlığı hareketinde yedi büyük tartışma*, (Çeviren: Melike Türkan Bağlı). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 122-140
- Kartal, O. Y. (2007). "Ortaöğretim 10. sınıf öğrencilerinin televizyon dizilerindeki mesajları algılamalarında medya okuryazarlığının etkisi". *Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, Çanakkale*.
- Kline, S., Stewart, K., & Murphy D. (2006). "Media Literacy In The Risk Society: Toward A Risk Reduction Strategy". *Canadian Journal of Education*. Vol. 29, Issue: 1, ss. 131-153.
- Komito, Lee- Bates, Jessica (2009), *Virtually Local: Social Media and Community Among Polish Nationals in Dublin*, *Aslib Proceedings: New Information Perspectives*, Vol. 61 No. 3.
- MEB, (2009). *Medya okuryazarlığı öğretmen kılavuz kitabı*, MEB, Devlet Kitapları, 2. Baskı. İstanbul: İhlas Gazetecilik.
- Moser, K. S. (2000). *Metaphor Analysis in Psychology-Method, Theory, and Fields of Application*. Forum: Qualitative Research
- Mihailidis, P. (2008). "Beyond Cynicism: how media literacy can make students more engaged citizens". *Doctor of Philosophy Thesis. Faculty of the Graduate School of the University of Maryland, USA*.
- Onursoy, S.(2017). "Sosyal Medya Tüketicilerinin Derin Metaforları: Sosyal Medya Üzerine Bir ZMET Çalışması". *1st International Conference on New Trends in Communication*
- Real, Y. M. (2008). "An assessment of the relationship between creativity and information and media literacy skills of community college students for a selected major". *PhD Thesis. Pepperdine University Graduate School of Education and Psychology, Malibu, USA*.
- RTUK, (2007). *İlköğretim medya okuryazarlığı dersi öğretmen el kitabı*. Ankara. [Online] 15 Mayıs 2014 tarihinde <http://www.medyaokuryazarligi.org.tr/kaynaklar/MEDYAAlkitabı.doc> adresinden erişilmiştir.
- Thoman, E. (2003). *Skills and strategies for media education*. [Online] 17 Nisan 2015 tarihinde http://www.medialit.org/reading_room/pdf/CMLskillsandstrat.pdf adresinden erişilmiştir
- Tigga, R. (2009). "Rise, decline, and re-emergence of media literacy education in the United States: 1960-2000". *PhD Thesis. Faculty of the Graduate School, Marquette University, Wisconsin, USA*.

- Ülker, M.(2012).Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretmen Kılavuz Kitabının Öğretim Programı ile Tutarlılığının Değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimek, H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Wehmeyer, J. (2000). “Critical Media Studies And The North American Media Literacy Movement”. Cinema Journal. Vol. 39, Issue: 4, ss. 94-101.

Extended Abstract

Introduction

Today, when information is produced rapidly, it also has an effect on communication technologies. In this process, the efficiency of the media and the media that use it are increasing rapidly. All technological tools such as TV, computer, radio, magazine, newspaper, billboard, film, video games, music, CD-ROM, DVD, pagers, mobile phones, interactive books are all part of the umbrella concept of media concept. It is expressed. In today's conditions, literacy is expressed not as knowledge of literacy, but as the ability to rearrange and interpret the information we have acquired through the media (Tigga, 2009; Mihailidis, 2008; Real, 2008; Kline, Stewart ve Murphy, 2006; Wehmeyer, 2000). Individuals are finding the opportunity to access information faster through media. Through media, symbols, signs have deep meaning, which means they can spread (Tigga, 2009; Baines ve Dial, 1995). Informing and educating individuals about the use of ever-increasing media in their lives is of great importance. A media literacy program has been prepared by the Ministry of National Education in order to use media tools positively. The program has seven general objectives (MEB, 2009). These aims are as follows respectively:

1. To gain consciousness by reading the media from different angles and being sensitive to the environment they live in, knowing the problems of the country, and seeing them in the media.
2. TV, video, cinema, advertising, print media, internet etc. To reach the messages in the media and to analyze, evaluate and transmit them.
3. To gain a critical point of view towards the written, audiovisual media.
4. Finding answers to the creation and analysis of messages - bringing a change to the questioning process.
5. Being a conscious media literate.
6. Participating in social life more actively and constructively.
7. To contribute to the creation of sensitivity at the point of more positive reporting of public and private publications.

Method

In the study, the thoughts of 25 gifted and talented students in the age group of 8-14 years who were going to Science and Art Center were tried to be determined by using metafor analysis method. It is like "Media ..." from the students to determine the thoughts of the students participating in the research. Because ... "They are asked to complete the whole thing. This research used phenomenology from qualitative research methods. The study's study group is composed of gifted students. A purposeful sampling method was used in determining the study group. Findings handled in the findings section of the study are divided into categories. These categories are media as information function, media as educational function, media as socialization function, media as entertainment function, media as sub-category as media for agenda setting function.

Findings (Results)

Media as an Informing Function:

It is like a footed newspaper; Finds by browsing the news. It is like a mother; informs. She is like an ignorant teacher; Misinformation. It is like a bag; There are important issues in it. It is like a child; You will not know what to do anytime. It is like electricity; It illuminates us. It is like science; . It is like a book; He will inform people. It is like a safe; Information store. He is like a teacher, he gives information. It is like a student; Learn information. It's like the ocean, it's very extensive. It is like a test book; It does not end with solving. It's like a ghost boiler; It gives the secret of many people.

Media as Awareness Raising and Training Function:

It is like a fist; You never know what you bring and where you never come. It is like an adult; Some do not understand children. It's like a puzzle, it's complicated.

Media as a Socialization Worker:

It is like a telephone; Communication tool. It's like war; It is not clear who will win. It's like money, it's what everyone wants. It is like Olympic; Every country and every continent.

Media as a Hover Function:

It is like a rough mirror; It does not reflect the truth. It is like a parrot; Repeated hearing is like Psychic, knowing about private life. It's like a magazine, it stirs the lives of others. It's like Parsley, there's an answer for everybody.

Public Opinion Creation and Agenda Setting Function:

He is like a smart person; Finds everything by researching. It's like a lawyer; To come to the business is to show defend. It's like a weed, it's everywhere. It is like a snake; I'll be close to awareness. He is like a politician; Does not accept to come to work.

Conculusion and Discussion

The most important functions of the media are news reporting function, informing and training function, socialization function and entertainment function which allows people to communicate indirectly with each other. It also has two separate functions: creating awareness and awareness, and creating the public and the agenda. It has been found that gifted students generally have an important function of transferring information from these functions. It emerged in the category with the most metaphor information function. The media, as a function of awareness-raising, In terms of emerging metaphors, of media to create a positive awareness. Media as a function of socialization; And metaphor, which is the most important metaphor for gifted students, is a metaphor for the Olympic metaphor. The media as a function of recreation is confronted by the perception that these metaphors are merely fun and happiness that is not real. Media to create the public opinion; It is noteworthy that the metaphors of showing a positive attitude towards public opinion are predominant.

Yaşlı Yoksulluğu

Muammer Ak
Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi.
akmuammer@hotmail.com
ORCID ID:0000-0003-0241-1893

Olgun Közleme
Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi.
olgunkozleme@gmail.com
ORCID ID:0000-0003-3901-3469

Geliş Tarihi: 20.06.2017 Revize Tarihi: 03.12.2017 Kabul Tarihi: 22.12.2017

ÖZ

Yaşlanma sorunu ülkelerin demografik yapılarının olgunlaşması ile kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkan doğal bir olgudur. Sağlık koşullarının iyileşmesi, hayatta kalma beklentisinin artması ve toplam doğurganlık hızının azalması gibi gelişmeler tüm ülkelerde yaşlanma sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeler, dünya nüfusu ile birlikte Türkiye nüfusunun yaş yapısını da değiştirmiştir. Türkiye, artık genç ve dinamik bir nüfusa sahip ülke olma özelliğini kaybetmektedir. Gidişat göstermektedir ki, Türk toplumu gelecekte yaşlı bir toplum olacaktır. Yoksulluk en genel anlamda insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumu olarak tanımlanabilir. Yoksulluk sorunu bugün tüm dünyada yapısal bir sorun olarak görülmektedir. Türkiye’de yoksulluk en çok tartışılan konulardan biri olmasına rağmen, yaşlı yoksulluğu alanında yapılan çalışmaların sayısının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Yoksulluk konusunda yapılan araştırmalar, yoksulluğun yaşa ve cinsiyete göre belirli risk gruplarını daha fazla etkilediğini göstermektedir. Bu bağlamda yaşlı nüfus, mikro ve makro düzeydeki ekonomik değişimlerden yakından etkilenen önemli bir risk grubunu oluşturmaktadır. Yaşlı nüfusun karşılaştığı en büyük sorun, aktif çalışma dönemine göre azalan gelir ve buna bağlı olarak yaşanan yoksulluktur. Araştırma Gümüşhane ili merkezde yaşayan yaşlıların yoksulluk durumunu tespit etmek için yapılmış uygulamalı bir çalışmadır. Araştırmada, basit tesadüfi örnekleme yöntemine göre belirlenen, %44’ü kadın (110 kişi), %58’i erkek (140 kişi), 65 yaş ve üzeri 250 kişiye anket uygulanmıştır. Araştırmanın saha çalışması 2016 Kasım ayında gerçekleştirilmiştir. Çalışmamızda yaşlı yoksulluğu Gümüşhane ili örnekleme üzerinde ele alınmış olup, çalışma ile Türkiye’deki yaşlı yoksulluğu konusuna katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: yaşlı, yoksulluk, yaşlı yoksulluğu.

Elderly Poverty

ABSTRACT

The problem of aging is a natural phenomenon that emerges inevitably with the maturation of countries' demographic structures. Such as developments improvement of health conditions, increase in survival expectancy and decrease in total fertility rate have raised the question of aging in all countries. These developments has also changed age structure of Turkey population together with world population. Turkey loses characteristic of being a country with a young and dynamic population. The trend shows that, the Turkish society will be an old society in the future. Poverty can be defined as the inability to meet the basic needs of people in the most general sense. The problem of poverty is seen as a structural problem all over the world today. Although poverty is one of the most controversial issues in Turkey, studies on elderly poverty are very limited. Researchs on poverty shows that poverty affects certain risk groups more according to age and sex. In this context, elderly population is an important risk group closely influenced by economic changes at the micro and macro levels. The biggest problem faced by the elderly population is declining income according to active working period and the living poverty associated with it. The study is an applied study to determine the poverty status of the elderly living in Gümüşhane province center. In the study, a survey has organized on 44% women (110 people), 58% men (140 people), 65 years old and over 250 people determined by simple random sampling method. The field study of the research has been applied in November 2016. In our study, the elderly poverty has been dealt with on the Gümüşhane province sample. However, the study aims to contribute to the elderly poverty in Turkey.

Keywords: aged, poverty, elderly poverty.

Giriş

Dünya nüfusunun yaşlanması hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri ilgilendiren önemli sosyoekonomik konuların başında gelmektedir. Günümüzde özellikle sağlık alanında hızlı değişim, sağlık koşullarının sağlıklı hale gelmesi, eğitim düzeyinin artması gibi etkenler bireyler için daha kaliteli ve uzun yaşam olanağı sağlamakta olup, doğurganlık oranının düşmesi ve ortalama yaşam beklentisinin yükselmesi ile yaşlı nüfus oranının giderek artmasına yol açmıştır. Nüfusun yaşlanması tüm ülkeler için artan ekonomik ve sosyal taleplerle yüzleşmeği ifade etmektedir. Daha çok gelişmiş ülkelerin problemi olarak görülen nüfusun yaşlanması günümüzde artık Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin de sorunu haline gelmiştir.

Demografik dönüşüm, toplumsal yapının, yaşam koşullarının ve özellikle aile yapısının değişimini de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda aile yapısındaki değişimden en çok yaşlıların etkilendiğini söyleyebiliriz. Geleneksel geniş aileden çekirdek aileye dönüş, kadının çalışma hayatına girmesi, ailenin yaşamını sınırlı mekânlarda sürdürmek zorunda kalması özellikle kentlerde yaşayan yaşlıların sorunlarının artmasına yol açmıştır. Özellikle sosyal güvenlik kapsamında olmayan, yoksul, yoksun ve kimsesiz yaşlıların bakımı meselesi geleneksel yardım anlayışının değişmesine yol açmış olup toplumun yaşlıya bakmayı bir külfet olarak gördüğü ve bunu devletten beklediği görülmektedir. Bu toplumsal değişimin yaşlıyı korumaya yönelik toplumsal kültürü etkilediğini ve değerler sistemini erozyona uğrattığını ifade edebiliriz. Bu bağlamda geleneksel değerlerin ve kurumların yerini yeni değerlere ve kurumlara bıraktığı görülmektedir.

Yaşlı nüfusun artması sosyal güvenlik sistemini olumsuz etkilemekte, kamu harcamalarını artırmakta ve işgücü kapasitesini düşürmektedir. Ayrıca, yalnızlık, hastalık, muhtaçlık, bakım ve destek yaşlı sorunları ve yaşlılık hizmetlerinin birçok açıdan değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Yoksulluk sorunu, yaşanan ekonomik ve teknolojik gelişmelere rağmen çağımızda hala varlığını sürdüren bir sorundur. Yoksulluğun azalmaması kaynaklara ulaşımındaki yetersizlik veya kaynakların dağılımındaki eşitsizlik ile açıklanabilir. Farklı toplumsal gruplar için farklılık gösteren yoksulluk, özellikle yaşlılar, çocuklar, kadınlar, özürlüler gibi dezavantajlı grupları çok daha fazla etkilemektedir. Ayrıca yoksulluk bu gruplarda iktisadi, kültürel, siyasal ve toplumsal dışlanmaya da sebep olduğu ifade edilebilir.

Yaşlılığın getirdiği gelir elde etmedeki sınırlılıklar ve ek maliyetler yaşlıların yoksullaşma riskini artırmakta veya mevcut olan yoksulluğu derinleştirmekte olup yaşanan yoksulluk düzeyini farklılaştırmaktadır. Yetersiz beslenme, temel sağlık hizmetlerinden yoksunluk, sağlıksız ortamlarda yaşam sürdürme zorunluluğu, eğitimsizlik gibi yoksullukla ilintili sorunlar yaşlılığın olumsuz etkilerini daha da artırmaktadır. Ayrıca yaşlılık, bireyin refah düzeylerini ekonomik anlamda üst düzeylere çıkarma olanaklarını kısıtlayan ve yaşam kalitesini düşüren bir yapıyı da beraberinde getirebilmektedir. Bu bağlamda yaşlı bireylerin yoksullaşma veya var olan yoksulluğun daha da derinleşmesi riskine maruz kalmada toplumun diğer kesimlerine göre daha açık olduklarını ifade edebiliriz.

Yaşlı yoksulluğu sorunu son zamanlarda ülkeleri daha fazla ilgilendirmeye başlamıştır. Nüfusu yaşlı olan ülkeler arasında olan ülkemizde yaşlı yoksulluğu üzerinde daha fazla araştırma yapılması gerektiği açıktır. Ancak bu konuda yapılan araştırmaların yetersiz olduğu görülmekte olup bu çalışma ile bu konuya katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Yaşlılık ve Yaşlanma

Yaşlılık; çocukluk, ergenlik, gençlik ve olgunluk gibi insanoğlunun yaşam dönemlerinden biridir. Ne zaman başladığı bilinmeyen bu yaşam dönemi, sosyolojik ve psikolojik açıdan ele alınacak olursa otuz yaşında da başlayabilir veya seksen yaşında hala başlamamış olabilir (Tufan,2003:13). Bağımsız bir yaşamdan bağımlı bir yaşama geçişin adı olarak tanımlanabilecek olan yaşlılık, yaşam sürecinin geç dönemindeki gelişmenin devamını ve bireydeki değişimleri anlatmaktadır. Ayrıca, yaşam konusunda kayıpların ve çöküşün görüldüğü de bir dönemdir. Bu bağlamda yaşlılık, kültürel,

çevresel, sosyal ve ekonomik unsurların hazırladığı bir sonuçtur diye ifade edilebilir (Arpacı,2005:15). Devam eden bir süreç olan yaşlanma, bireyin çevreye uyumunda artan bir yetersizlik hali, beden yapısı ve işlevinde süregelen bozuklukların birikiminin sonucudur. Yaşlanma, tüm canlılarda görülen temel bir biyolojik süreçtir. Bireylerin fiziksel ve ruhsal güçlerini geri gelmeyecek şekilde yavaş yavaş kaybetme hali olarak tanımlanabilir (Hablemitoğlu ve Özmete,2010:17).

Yaşlanmayı etkileyen ve hazırlayan pek çok faktörün olduğu düşünüldüğünde yaşlılık; kronolojik, fizyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik açılardan tanımlanabilmektedir. Genel olarak kronolojik yaş veya takvimsel yaş, doğumdan itibaren başlayan zaman ile incelemeye tabi tutulan ana/zamana kadar geçen sürenin toplamını ifade eder (Sevil,2005:9). Fiziksel ve ruhsal yönden gerileme ile başlayan yaşlılığın ne zaman başladığını kesin çizgilerle ayırmanın olanaksız olduğunu ifade edebiliriz. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletlerin (BM) yaşlılık raporlarında 60 yaş kronolojik yaşlanma sınırı olarak kabul edilmekle birlikte gelişmiş ülkelerin çoğunda, aynı zamanda emeklilik yaşı olan, yaşlılığın başlangıcı olarak 65 yaş kabul edilmektedir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) ise ülkemizin ekonomik ve sosyal şartları gereği yaşlanma alt sınırını 60 olarak belirlemektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 65 yaş ve üzeri bireyleri “yaşlı” olarak tanımlamakta olup bir ülkenin toplam nüfusunun içinde 65 yaş ve üzeri yaşta olan bireylerin sayısı %7 ile %10 arasında olduğunda ile o ülke nüfusu yaşlı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, yaşlılığın gelişimi ve vücutta meydana gelen değişikliklere göre yaşlılık dönemi 65-74 yaş “genç yetişkinlik”, 75-84 yaş “yaşlılık” ve 85 yaş ve üzeri “ileri yaşlılık” dönemi olarak üç grupta ele almaktadır.

Yaşlanmanın başlangıcını fizyolojik olarak belirlemek zordur. Normal yaşlanma sürecinde zamana bağlı olarak vücut yapısında, organlar ve organların fonksiyonlarında bir takım fiziksel yetersizlikler ortaya çıkabilmektedir. Örneğin kemiklerde kalsiyum azalmakta, eklem esnekliğindeki azalma hareketlerde kısıtlılığa yol açabilmektedir. Bu durum yaşam tarzı değişikliklerine sebep olabilmekte ve yaşam kalitesini etkilemektedir. Yaşam kalitesinin, yaşlının fiziksel durumunun yanında içinde bulunulan sosyoekonomik koşullarla da ilişkili bir durum olduğunu ifade edebiliriz.

Psikolojik yaşlanma, kronolojik yaşa bağlı olarak bireyin algılama, öğrenme, problem çözme gibi zihin gücü gerektiren aktivitelerdeki başarısını, değişen durumlara uyum sağlama düzeyini ve bir bütün olarak varlığını devam ettirme potansiyelindeki değişimleri kapsar. Diğer bir değişle, yaşadığı çevre içinde bireyin davranışsal uyum yeteneğindeki yaşa bağlı gerilemeler ve değişimler psikolojik yaşlanmayı oluşturur. Yaşlanma en temelde, kişinin zamanla ölümle sonuçlanacak canlılık belirtilerinin azalması olarak tanımlanabilir (Kalınkara, 2014:8).

Bununla birlikte psikolojik yaşlılık daha çok, bireyin kendini yaşlanmaya hazırlaması ile ilgilidir. Kendini işi ile özdeşleştiren birey, emekli olunca yaşanan statü kaybı ile kendini boşlukta hisseder. Yaşlanan insanda yetersizlik duygusu, başkalarına yük olma korkusu, işe yaramama tedirginliği gibi duygular ortaya çıkar. Ayrıca, yaşlı birey devamlı kendi geleceği ile ilgili endişeleri barındırır. Yiyeceğine, giyeceğine aşırı dikkat eder. Sağlığının bozulacağı endişesi ile kalbini, tansiyonunu bahane ederek, üzücü olaylardan kaçınma davranışları gösterir (Arpacı,2005: 86).

Yaşlılık döneminde emeklilik, sevilen insanların kaybı, fiziksel ve zihinsel işlevlerin azalması ve başkalarına bağımlılığın artması gibi durumlar yaşlıyı psikolojik açıdan etkilemektedir. Üretkenliğin azalması yaşlının kendini işe yaramaz hissetmesine yol açmaktadır. Bu durumda alingan, ben merkezci ve kuşkucu olan birey, yalnız kalarak sosyal ortamlardan kaçarak kendini çevreden soyutlamaktadır (Öz, 1992:5).

Yaşlılığın sosyolojik yönü değerlendirmesinde, bireyin içinde yaşadığı toplumdaki yaşlılık dönemiyle ilgili değer ve normlar, diğer deyişle toplumda belirli bir yaş grubundan beklenen davranışların sergilenmesi ve toplumun yaşlılara verdiği değerlerin bütünüyle ilgilidir (Er,2009:142). Sosyal Yaşlanma bireyin zamanın geçişine bağlı olarak gerçekleşen gerilemeleri kapsayan “rol ve statüsünde değişimi” kapsamaktadır. Bireyin toplum içindeki yaşamında, çalışma ve sosyal işlerinde gücünün ve yeteneğinin azalarak kaybolması olarak da tanımlanabilen sosyal yaşlanma, toplumdan

topluma göre farklılık göstermektedir. Biyolojik yaşlanma, insan organizmasının yapı ve işlevlerinin zaman içindeki gerilemeleri iken sosyal yaşlanma, bireyin zaman içinde görev ve sorumluluklarını, var olan rollerini üstlenmesindeki ve terk etmesindeki değişimlere dayanmaktadır (Onur,1997:302-307). Sosyal çevre yaşlılık üzerinde önemli bir etkiye sahip olup sosyal roller toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Toplumun değer yargıları ve tutumları tarafından belirlenen sosyal roller bireyden beklenen davranışları göstermektedir.

Birey yaşlandıkça daha az çalışabilmekte, üretmekte ve gelirinde azalma görülmektedir. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının artması ve çalışan nüfusun azalması yaşlılığın ekonomik etkilerini ortaya koymaktadır. İnsanlar yaşlandıkça çalışma isteklerinin ve kapasitelerinin azaldığı böylece emek piyasasının dışında kaldığı görülmektedir. Yaşlıların uzun dönemli işsizliğe daha fazla maruz kaldıkları söylenebilir. Özellikle yoksul kesimde yaşayan yaşlılarda kronik işsizlik bulunmakta olup çalışan yaşlıların da düşük ücretle çalıştığı görülmektedir (Emiroğlu,1995:41). Emeklilik sonrası gelir düzeyindeki düşüş ve ortaya çıkan sağlık problemleri gibi nedenler yaşlılık döneminde ekonomik sıkıntılara ve yoksulluğa sebep olabilmektedir.

Yoksulluk ve Yaşlı Yoksulluğu

Üzerinde görüş birliğine varılan bir yoksulluk tanımının olduğunu söylemek zordur. Tanımlar, yoksullara bakış açısına, toplumun değer sistemine göre ve zamana göre değişkenlik göstermektedir. Yoksulluk tanım ve ölçümünde en başta üzerinde durulması gereken bir nokta, yoksulluk göstergesi olarak salt ekonomik ölçütlerin mi yoksa bunların ötesinde sosyal ve hatta siyasal ölçütlerin mi dikkate alınacağı sorusuyla ilgilidir. Yoksulluğun yakın zamana kadar iktisat ağırlıklı veya ekonomik göstergelerin ön planda tutularak tanımlandığı görülmektedir. Ancak yoksulluk salt ekonomik açıdan tanımlandığında dahi başta tüketim ve gelir harcamaları olmak üzere birçok farklı ölçütü kapsayan bir göstergeler yelpazesıyla karşılaşılmaktadır (Şenses,2014:62).

Yoksulluk oldukça göreceli, yaşanan mekâna ve zamana göre değişen tanımlanması zor bir kavramdır. En temel anlamıyla yoksulluk, yokluk durumunu, kişilerin temel gereksinimlerini karşılayacak maddi olanaklardan yoksun olmasını ve yaşayabilecekleri minimum hayat standartlarının olmaması anlamına gelmektedir (Sallan,2002:107). Ayrıca, yoksulluk istihdam, barınma, sağlık hizmetleri, eğitim ve sosyal hayatın gereklerinden mahrum olma durumu olarak da kullanılmaktadır.

Yoksulluk tanımları içinde en temel olanı gıda yoksulluğunu yani açlık durumunu ifade eden mutlak yoksulluktur. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamama, mutlak asgari refah düzeyinin altında kalma ve hayatta kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere yönelik ihtiyaçların karşılanamaması durumu olarak tanımlanabilir (Aktan, 2002:36).

Dünya Bankası günde iki doların altında gelir elde edenleri göreceli yoksul, bir doların altında geliri olanları mutlak yoksul (açlık sınırının altında) olarak nitelendirmektedir (World Bank, 2001:17). Toplumsal refah ve gelir dağılımına vurgu yapan bir yoksulluk tanımı olan göreceli yoksullukta kişinin gelirinin ve yaşam standartlarının toplumun geneline göre kıyaslanması söz konusudur. Bu yoksulluk türünde kişilerin gıda, giyim, barınma, ısınma vb. gibi fiziksel/biyolojik ihtiyaçları; eğitim ve kültürel harcamalar, çalışma, sosyal güvence, siyasal yaşama katılım gibi toplumsal ihtiyaçları yoksulluğu belirlemede etkilidir. Bu bağlamda göreceli yoksullar, temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilmekte ancak kişisel kaynakların yetersizliğinden dolayı toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve topluma sosyal açıdan katılmaları engellenmiş olanları kapsamaktadır. Burada ön plana çıkan, o toplumsal yapıda kabul edilen, toplumsal hayata katılım düzeyi ve hayat standardıdır (Dumanlı,1996: 45).

Yaşlılar ve çocuklar gibi belirli yaş gruplarındaki kişilerin işsizlik, yoksulluk, güvencesizlik ve dışlanma ile karşı karşıya kalma ihtimalleri diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olabilmektedir. Özellikle yaşlılar gelir getirici işten mahrum olmalarının yanında çalışmaya engel sağlık sorunları ile yoksulluk riskine en çok maruz kalan kesimi oluşturmaktadır. Yoksulluk bu durumu yaşayan grup üzerinde hem bir baskı aracı hem de grubu belirli ölçülerde sınırlayan bir olgudur. Yaşlılık kişileri yoksullaştırdığı veya yoksullaşma riskini artırdığı gibi var olan yoksulluğun kronikleşmesine ya da derinleşmesine sebep olabilmektedir (Kayan, 2012:102). Ayrıca yoksulluk yaşlıların toplumsal hayata katılımında da bazı engeller oluşturmaktadır.

Yoksulluğun yaşlılara olan etkisi çok yönlü bir yapıya sahiptir. Yoksulluk, yaşlıların sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamama sorununu getirebilmektedir. Yaşlılıkta karşılaşılan sağlık sorunlarının getirdiği ek maliyetler yaşlıların yoksullaşmasında etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca yoksulluğun kişileri sağlıklı olmayan koşullarda yaşamaya zorladığı bir gerçektir. Yoksulluğun beraberinde getirdiği sağlıksız çevre, belli hastalıklara yakalanma riskini artırmaktadır.

Ülkemizde yaşlılar birçok sorunla karşılaşmaktadır. Düşük gelire uyum sağlamak yaşlı için psiko-sosyal sorunları oluşturmaktadır. Çoğu yaşlı geçimlerini kamu yardımı ile sağlamaktadır. Tufan (2006) tarafından yapılan Gero-Atlas araştırmasına göre; yoksulluk yaşlıların en büyük sorunlarından biridir. Toplum içinde en zor durumda olanlar yaşlılar ve dul kadınlardır. Yaşı 75'in üzerinde olan yaşlıların %67'sinin hiçbir geliri yoktur. Bu kişiler çocukları, akrabaları ve komşuları tarafından bakılmakta ve desteklenmektedir (Tufan, 2006:41). Yoksulluğu derinden yaşayan yaşlılara gerek resmi gerekse diğer yollardan yapılan yardım ve hizmetlerin yeterli olmadığı görülmektedir.

Yöntem

Araştırma kapsamında hazırlanan anket soruları Gümüşhane ili merkezinde 65 yaş üstü bireyler arasından basit tesadüfî örneklem yöntemi kullanılarak belirlenen 250 kişiye uygulanmıştır. Araştırma tarama modeline uygun şekilde tasarlanmıştır. Araştırmada amaç, araştırma sorusu ile ilişkili olan değişkenlerin doğru ve geçerli bir betimlemesini yapmaktır. Araştırmada anket ve mülakat teknikleri birlikte kullanılmıştır. Anket formu yaşlılarla yüz yüze görüşme gerçekleştirilerek uygulanmıştır. Anket yaşlıların yoksulluk durumlarını anlamaya yönelik soruları içermektedir. Araştırma verileri SPSS 16.0 paket programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Araştırmanın saha çalışması 2016 yılı Kasım ayında yürütülmüştür.

Bulgular

Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin %44 (s=110)'ü kadın, %56 (s=140)'sı erkektir. Yaş dağılımına bakıldığında; %69,2 (s=85)'sinin 65-74 yaş arasında, %20,8 (s=52)'inin 75-84 yaş aralığında, %10(s=25)'unun ise 85-90 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Yaşlı nüfusun kendi içinde alt gruplara ayrıldığı görülmektedir. Buna göre, 65-74 yaş grubu "genç yaşlı", 74-84 yaş grubu "yaşlı", 85 ve üzeri yaş grubu ise "en yaşlı" olarak tanımlanmaktadır (Aslan ve Ertem, 2012: 46-52). Bu ayrıma göre araştırma örnekleminin %69,2'sinin "genç yaşlı", %20,8'inin ise "yaşlı" ve %10'unun "en yaşlı" kategorisinde olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin medeni durumlarına bakıldığında, %62,4(s=156)'ünün evli, %4,4(s=11)'ünün boşanmış, %31,6(s=79)'sının dul olduğu görülmektedir.

Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde, %30,8 (s=77)'inin okuryazar olmadığı, %17,2 (s=32)'sinin okuryazar olduğu, %19,2 (s=48)'sinin ilkökul mezunu, %13,2 (s=33)'sinin ortaokul mezunu, %14,8 (s=37)'inin lise mezunu, %4,8 (s=12)'inin ise üniversite ve üzeri öğrenim gördüğü tespit edilmiştir. Eğitim bireyin hem sosyal hem kültürel hem de ekonomik açıdan yaşamını biçimlendiren, gelir elde edebileceği bir meslek sahibi olmasını sağlayan en önemli araçlardan birisidir. Ayrıca, öğrenim düzeyinin düşük olması ve eğitimsizlik yoksulluğun nedenleri arasında sayılmaktadır.

Araştırmaya katılan yaşlıların %10,8(s=27)'inin genel sağlık sigortalı, %31,2(s=78)'sinin sigortalı(SSK), %22,4(s=56)'ünün emekli sandığı, %20,4(s=51)'ünün bağ kur, %1,2 (s=3)'sinin ise özel sağlık sigortası kapsamında sosyal güvenlik ağına dâhil oldukları görülmektedir.

Kiminle yaşıyorsunuz? Sorusuna %18,4 (s=46)'ü "yalnız", %32,4 (s=81)'ü "eşimle", %25,6 (s=64)'sı "eşim ve çocuklarımla", %9,2(s=23)'si "çocuklarımla", %1,2(s=3)'si "kızım ve damadıyla", %13,2 (s=33)'si "oğlum, gelinim ve torunlarımla" cevabını vermiştir.

Hanede oturan kişi sayısına bakıldığında: %19,2 (s=48)'si "bir kişi", %29,2 (s=73)'si "iki kişi", %11,2 (s=28)'si "üç kişi", %17,6 (s=44)'sı "dört kişi" ve %22,8 (s=57)'i "beş kişi ve üzeri" olduğu görülmektedir.

Geçimlerini nasıl kazandıklarına bakıldığında ise; %72,8 (s=182)'in “emekli maaşı ile”, %7,2 (s=18)'nin “arazi geliri ve kira ile”, %5,6 (s=14)'nin “çocukların ve yakın çevrenin yardımı ile”, %0,8 (s=2)'in “vakıf veya dernek yardımı ile”, %2,8 (s=7)'in “kamu yardımı ile”, %10,8 (s=27)'in “diğer başka bir şekilde” geçimini sağladığı anlaşılmaktadır.

Çalışma kapsamına alınan yaşlı bireylerin aylık hane gelirlerine bakıldığında, %14(s=35)'ün 800tl'den az, %25,2(s=63)'nin 8001-1200tl arasında, %30(s=75)'ün 1201-1600tl arasında, %14,4(s=36)'ün 1601-2000tl arasında, %16,4(s=41)'ün ise 2001tl ve üzeri gelire sahip olduğu görülmektedir. Yaşlılık döneminde özellikle emeklilik gelirin azalmasına ve alışılmış toplumsal statünün kaybına, ilişkilerin ve etkileşimlerin değişimine yol açmaktadır. Bunun yanı sıra bilişsel ve fiziksel gerileme, üreticilik rolünün azalması, sosyal konumda değişme, bireylerarası desteğin zayıflaması, sağlığın kaybı gibi özgün sorunları ile bu dönemde ortaya çıkan kayıpların birbiri ile kesişmesi yoksulluğa neden olmaktadır.

Borcunuz var mı? Sorusuna %39,2 (s=98)'si “evet” derken, %60,8 (s=152)'i “hayır” cevabını vermiştir. Ne kadar borcunuz var? Sorulduğunda ise %16,8 (s=42)'inin “0-3000tl arası”, %8 (s=20)'inin “3001-6000 tl arası”, %2,4 (s=6)'ünün “ 6001-9000tl arası” ve %10 (s=25)'unun 9001tl ve üzeri” cevabını vermiştir. Buna göre %62,8 (s=157)'in borcu olmazken, %37,2 (s=93)' nin ise borcunun olduğu görülmektedir. Borcu olanların %27,6 (s=69)'sı borcunu ödemekte zorluk çektiğini, %17,6 (s=44)'sı ise ödemelerde zorlanmadığını ifade etmiştir. Ayrıca katılımcıların %71,2 (s=178)'si kredi kartı kullanmamakta olup, kullananların %12,8 (s=32)'i ödemelerinde sorun yaşamamakta, %12 (s=30)'si ödemelerde sorun yaşamakta ve %4 (s=10)'ü ise sadece asgari ödeme tutarını ödediğini ifade etmiştir. Son iki yıl içinde icra işlemi gördünüz mü? Sorusuna %93,2 (s=233)'si hayır, %6,8(s=17)'i evet cevabını vermiştir.

Araştırmaya katılan yaşlıların konut durumları incelendiğinde, %72(s=180)'sinin kendisine ait bir konutunun olduğu, %16,8(s=42)'inin kiracı olduğu, %11,2(s=28)'sinin ise aile fertlerine ait bir konutta yaşamını sürdürdüğü görülmektedir. YAŞAM'ın 2012 yılında Ankara'da yaptığı araştırmaya göre, yaşlıların %90,9'unun oturduğu konutun kendilerine ait olduğu ve %90,9'unun kendilerine ait bir odalarının olduğu tespit edilmiştir (YAŞAM,2012:6).

Geliriniz ihtiyaçlarınızı karşılamada yeterli mi? sorusuna; %66,8 (s=167)'i yeterli, %33,2(s=83)'si yetersiz cevabını vermiştir. Kendinizi yoksul hissediyor musunuz? Sorusuna katılımcıların %14,8 (s=37)'i “evet”, %59,6 (s=149)'sı “hayır”, %25,6 (s=64)'sı “kısmen” cevabını vermiştir. Hanenizin aylık gelir durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? diye sorulduğunda; %4,8(s=12)'si “çok düşük”, %23,2(s=58)'i “düşük”, %57,2 (s=143)'si “orta düzey”, %12,8(s=32)'i “iyi”, %2(s=5)'si “çok iyi” şeklinde cevaplandırmıştır. Emekli yaşlılara sorulan “Emekli maaşınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna, %4,8(s=21) “çok düşük”, %30,8(s=77) “düşük”, %49,2(s=123) “orta düzey”,%10,8 (s=27)'i “iyi”, %0,8(s=2) “çok iyi” cevabını vermiştir. Buna göre emekli yaşlıların tamamı emekli maaşlarını yetersiz görmektedir. TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırmasının (2011) verileri 65 yaş ve üzeri bireyler açısından yorumlandığında ortaya dikkat çekici sonuçlar çıkmaktadır. Bu sonuçlara göre; Türkiye’de emekli olan 65 yaş ve üzeri bireylerin yalnızca yüzde 19,63’ü emekli maaşlarından memnun olduklarını belirtmişlerdir. Emekli maaşlarından memnun olmayan bu yaş grubundaki bireylerin oranı ise yaklaşık yüzde 79’dur. 55-64 yaş grubundaki emekli bireylerin büyük çoğunluğu da (%84,55) emekli maaşlarından memnun değildir(TÜİK,2011:6).

Türkiye Emekliler Derneği tarafından Türkiye’de 47 ilde 4.362 emeklinin katılımı ile 2010 yılında gerçekleştirilen Türkiye Emekli Profili Araştırması’na göre ortaya çıkan sonuçlar dikkat çekicidir. Emeklilerin çoğunluğunun evli (%78,7) ve erkek (%79,4) oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Bu araştırmanın özellikle kuşaklararası dayanışma açısından en önemli bulguları emeklilerin şu andaki yaşları ve emekliye ayrıldıkları yaştır. İlkokul (%58,7) ya da ortaokul (%28,7) mezunu olan kişilerden 50 yaşın altında emekliye ayrılanların oranı yüzde 62,2’dir. 50-60 yaşları arasında emekliye ayrılanların oranı %34,8 olup; bu oran 60 ve daha büyük yaş için yalnızca yüzde 3’tür. Emekliler daha çok 50 yaş altında emekliye ayrıldıkları için şu anda yaşları 55-65 arasındadır (%47,7). Tamamına yakının emekli aylıklarını yeterli bulmadıkları (%95,7), bununla birlikte bakmakla yükümlü çocuklarının olduğu (1-3 çocuk: %61,4; 4+: %11,2) ve bu çocukların da çoğunlukla işsiz oldukları (1-3 çocuk: %55,7; 4+: %4,8) ara ştırmanın dikkate değer diğer sonuçlarıdır. Kendi evlerinde oturan

emeklilerin (%66,7) büyük çoğunluğu dengeli ve sağlıklı beslenemediklerini (%81,9); birikim yapamadıklarını (%96,6); borçlu olduklarını (%74,3); günlük gazete (%72,2), dergi (%92,3), kitap (%88,8) almadıklarını belirtmektedir. Emeklilerin yarısına yakınının (%47,7) sürekli bir hastalığı olduğu; buna karşın emeklilerin yalnızca %5,3'ünün düzenli spor yaptıkları, %94,7'sinin aktif olarak spor yapmadıkları anlaşılmaktadır. Emeklilerin ve yaşlıların büyük çoğunluğu toplumda hak ettikleri saygıyı görmediklerini (%94,8) düşünmekte; mutlu olmadıklarını (%95,8) söylemektedir. Yüzde 89,3'ünün bir işte çalışmadığı belirlenen emeklilerin daha çok yaşlıların evde bakılması gerektiğini düşündükleri (%90,4) ortaya çıkmıştır (Türkiye Emekliler Derneği, 2010). Emekliliğin en önemli sonuçlarından biri, çalışma yaşamından ve onun getirdiği toplumsal statüden vazgeçmenin maliyetidir. Bu maliyeti azaltmanın yollarından biri, bireyin emeklilik hayatı boyunca başka birçok rolünün olduğunu hatırlaması ve bu rolleri oynamasıdır. Bu rollerden bazıları; tüketici birey, aktif vatandaş, eş, ebeveyn ve arkadaş gibi rollerdir. Bu roller gerektiği gibi oynandığında emeklinin sosyal statüsünün sanıldığı kadar azalmadığı görülecektir (Stub, 1982:107)

Yaşamınızı sürdürmek için başkalarından ekonomik destek alıyor musunuz? sorusuna, %79,2(s=198)'si almıyorum, %2,8(s=7)'i SYDV, %14,8(s=37)'i çocuklarımdan, %1,6(s=4)'sı akrabalarımdan, %0,4(s=1)'ü komşularımdan, %1,2(s=3)'si belediyeden alıyorum şeklinde cevaplamıştır. Yaşlı yoksulluğu alanında yapılan çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Türkiye'de yoksulluk veri tabanı TÜİK araştırması ile ortaya konulmakla birlikte, yaşlı yoksulluğunu mutlak, görel ve subjektif yönleri ile inceleme açısından yetersiz görünmektedir. Tufan (2010)'ın I. Türkiye Yaşlılık Raporu'nda da belirttiği gibi "Türkiye'de fakirlik en çok tartışılan konulardan biri olduğu halde, fakirlik araştırmacılığı yoktur ve yaşlıların fakirliği üzerine herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Daha ziyade ülkedeki genel fakirlik üzerine tartışılmaktadır" (Tufan, 2010: 54). Oysa yaşlılar, mikro ve makro düzeydeki ekonomik değişimlerden yakından etkilenen önemli bir gruptur. Yaşlıların para/gelir kaynaklarındaki değişiklikler yaşam biçimlerinin de değişmesine neden olmaktadır (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010: 51).

Bir bütün olarak düşündüğünüzde ne kadar mutlusunuz? sorusuna %4 (s=10)'ü çok mutsuzum, %14(s=35)'ü mutsuzum, %17,2(s=43)'si kararsızım, %56,4(s=141)'ü mutluyum, %8,4(s=21)'ü çok mutluyum cevabını vermiştir. Katılımcıların %95,6(s=239)'sının evinde buzdolabı, çamaşır makinesi, televizyon, telefon bulunmakta iken, %4,4 (s=11)'ünün ise evinde bu eşyaların bulunmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca otomobiliniz var mı? Sorusuna %32,4(s=81)'ü evet, %67,6(s=169)'sı hayır demiştir.

Gerekli gıda ihtiyaçlarınızı karşılamak için geliriniz yeterli mi? sorusuna %87,2(s=218)'si yeterli, %12,8(s=32)'i yetersiz; doktor, ilaç gibi sağlık ihtiyaçlarınızı karşılamak için geliriniz yeterli mi? sorusuna % 88,8(s=222)'i yeterli, %11,2(s=28)'si yetersiz; kıyafet, ayakkabı gibi ihtiyaçlarınızı karşılamak için geliriniz yeterli mi? sorusuna %82(s=205)'si yeterli, %18(s=45)'i yetersiz; su, elektrik, telefon, yakacak gibi faturalarınızı karşılamak için geliriniz yeterli mi? sorusuna %83,6(s=209)'sı yeterli, %16,4(s=41)'ü ise yetersiz cevabını vermiştir.

Katılımcıların %72(s=180)'si yiyecek alışverişini daha çok pazardan yaparken, %28(s=70)'i marketten yapmaktadır. Gezme ve görme amaçlı yurt içi seyahat yapar mısınız? sorusuna %30(s=75)'u evet, %70(s=175)'i hayır cevabını vermiştir. Hangi sıklıkla et, tavuk veya balık yiyorsunuz? sorusuna %11,2(s=28)'si iki günde bir, %54,8(s=137)'i haftada bir, %28,4(s=71)'ü ayda bir, %3,2(s=8)'si üç ayda bir, %1,2 (s=3)'si altı ayda bir, %1,2 (s=3)'si yılda bir cevabını vermiştir.

Tasarruf yapabiliyor musunuz? sorusuna %31,6 (s=79)'sı evet, %68,4 (s=171)'ü hayır cevabını vermiştir. Maddi sorunlar nedeniyle kendinizi bazı şeylerden kısıtlıyor musunuz? sorusuna %36,8(s=92)'i evet, %44(s=110)'ü bazen, %19,2(s=48)'si hayır cevabını vermiştir. Canınızın çektiği gıdaları almakta güçlük çekiyor musunuz? sorusuna %27,2(s=68)'si evet, %45,2(s=113)'si bazen, %27,6(s=69)'sı hayır cevabını vermiştir. Genel olarak sağlığını nasıl değerlendirirsiniz? sorusuna %6(s=15)'sı çok iyi, %40,4(s=101)'ü iyi, %38(s=95)'i orta, %15,6(s=39)'sı kötü cevabını vermiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), yaşlıların sağlığını, katılımını ve güvencesini iyileştirmeye yönelik hükümetlerin, sivil toplum ve uluslararası örgütlerin "aktif yaşlanma" politika ve programlarını hayata geçirmeleri durumunda, yaşlıların yaşamlarını daha iyi sürdürebileceklerini açıklamaktadır. Bu bağlamda Dünya Sağlık Örgütü, aktif yaşlanmayı insanların yaşlandıkça hayat kalitelerini iyileştirmek

amacıyla yaşlılara yönelik sağlık, katılım ve güvenlik konusundaki fırsatların en üst düzeye çıkarılması süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle yaşlılara yönelik tasarlanacak politika ve programların insan hakları ve ihtiyaçlarına dayanması gerektiği ifade edilmektedir (WHO, 2002:20). Ayrıca, Dünya Sağlık Örgütü 1982 yılında Viyana'daki "Yaşlılık Dünya Zirvesi" toplantısında; yaşlıların yaşamlarını uygun şartlarda devam ettirebilmeleri için yeterli gelire, ulaşılabilir ve kaliteli sağlık hizmetlerine, güvenli bir çevreye, kültürel ve sosyal kaynaklardan yararlanacak imkânlarla kavuşturulması gerektiği, bilgi ve deneyimlerini genç kuşaklara aktarabilmek için kendileri ile ilgili politikaların belirlenmesinde aktif rol alabilmelerinin önemi vurgulanmıştır.

Türkiye'de yaşlılara yönelik politikaların genel özelliği devletin yaşlıyı birey/vatandaş olarak ve yaşlılığa bağlı risklerin giderilmesini bir vatandaşlık hakkı olarak görmemesidir. Yaşlılık ve sosyal politika konusu ele alındığında sorunun sadece belli bir yaş grubunu kapsamaması beklenmemelidir. Yaşlılık sosyal bir olgudur ve bütün bir toplumsal yapı ile ilişkilidir. Kayıt dışı istihdamın, yoksulluk ve işsizlik oranının yüksek olduğu bir ülkede yaşlılık, ekonomik sorunlarla birlikte ele alınmalıdır (Korkmaz,2014:210-211). Bu noktada "yaşlılık politikası" ve "yaşlılar politikası" kavramlarını ayırt etmek gereklidir. Yaşlılık politikaları, nüfusun tamamını kapsarken, yaşlılar politikası o günkü yaşlılara yönelik politikaları içermektedir. Yaşlılık politikaları yaşlanan insanlara, yani çocuklara, gençlere ve orta yaşlılara göre tasarlanmalıdır. Bunun yanı sıra, yaşlanmış olan, hasta, engelli ve yoksul yaşlıları koruyan, gözeten ve yaşam sevincini artıran ve en az yaşlılık politikaları kadar yaratıcılık gerektiren yaşlılar politikalarını hayata geçirmek gerekmektedir (Hablemitoğlu ve Özmete,2010:129). Yaşlılık sorunları sadece yaşlıların değil, tüm toplumun sorunudur. Bu nedenle konu tüm toplumun sorunları çerçevesinde ele alınmalıdır. Hastalandığı zaman tedavi olamayan, yaşlılığında aç açık kalabileceğini düşünerek yaşayan, sağlıklı barınma imkânına sahip olmayan ve düzenli bir işi olmadığı için her an parasız kalabileceğini düşünen insanları başkalarının merhametine teslim eden ve insanı hayırsever gönüllülerin veya kendi yakınlarının insafına bırakan bir toplumu eleştirebiliriz (Buğra,2013:264).

Sonuç

Günümüzde yaşlı bireyler sağlık sorunlarının yanı sıra ekonomik ve toplumsal sorunlarla da karşılaşabilmektedirler. Doğal bir süreç olan yaşlanma, belli bir zaman aralığında insanın biyolojik yapısında meydana gelen değişiklikleri kapsamaktadır. Yaşlılık, insan yaşam akışının bir parçasıdır. Türk kültüründe olduğu gibi hemen hemen tüm kültürlerde yaşlı bireyler saygı duyulan kişiler olarak kabul edilmektedir. Toplumu oluşturan bireylerin, toplumda bulunan diğer bireylerin içinde bulunabilecekleri olumsuz koşullara duyarsız kalmamaları beklenir. Bu bağlamda yaşlı insanların sosyal konumunu geliştirmek ve gelecekle ilgili maddi yoksulluk korkularını gidermek ülkedeki iç barışın sağlanması için önemlidir. Yaşlıların salt var olabilmeleri değil, toplumda yaşamlarını insan onuruna yaraşır biçimde idame ettirmeleri de gerekir. Bu koşulların sağlanmasında sadece devletin değil, toplumu oluşturan tüm bireylerin ortak sorumluluğu bulunmaktadır. Sosyal devlet, tüm bireylerin korunması, kalkınmanın ve refahın sonuçlarından yararlandırılması görevini üstlenmelidir. Bu bağlamda, yaşlıların bakım, korunma ve gözetim ihtiyaçlarının karşılanması yaşlılar için bir hak, vatandaşı oldukları devlet için ise bir görev olmalıdır. Bu sosyal hukuk devletinin bir gereğidir.

Geleneksel ailede yaşlının aile içindeki konum ve statüsü güvenceye alınmış olup yaşlı, aile içinde saygı gösterilen ve aynı zamanda bakılan bir üyesiydi. Sanayileşme ve kentleşmenin etkisiyle geleneksel geniş aile yapısının çözülüp çekirdek aileye dönüşmesi sonucunda yaşlıların aile içindeki konum ve statüsü eski önemini yitirmiştir. Bu dönüşüm, ailenin sosyal güvenlik sağlayan bir müessese olmaktan uzaklaşması ile sonuçlanmıştır. Ülkemizde aile yapısında önemli değişiklikler yaşanmasına rağmen geniş aile tipi fiilen geçerliliğini sürdürmekte olup işlevsel olarak aile ve akrabalık sistemi önemini korumaktadır. Akrabalar arasında karşılıklı yardım ve desteğin devam ettiği görülmektedir. Maddi desteğin yanında çocuk bakımında ana-babadan yardım istenmekte, yaşlı ana-babanın bakım ve geçim sorumluluğu yetişkin çocuklarına düşmektedir.

Bireyler yaşlandıkça daha az çalışmakta, üretmekte ve kazanmakta olup ortaya çıkan sağlık problemleri ile çalışma hayatından uzaklaşma, emeklilik sonrası gelir düzeyindeki düşüş vb. gibi nedenlerle yaşlılık döneminde ekonomik sıkıntılar ve yoksullukla karşılaşılabilir.

Kaynaklar

- Aktan, C. C. (2002). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Ankara Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi [YAŞAM],(2012). *Ankara'da Yaşlı Yoksulluğu: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İhtiyaçların Analizi*, Ankara Kalkınma Ajansı Projesi Yayınlanmamış Sonuç Raporu.
- Arpacı, F. (2005). *Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık*. Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Aslan, D. & Ertem, M. (2012). *Yaşlı Sağlığı: Sorunlar ve Çözümler*. Ankara: Halk Sağlığı Uzmanları Derneği Yayını.
- Buğra, A. (2013). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dumanlı, R. (1996). *Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları*. Ankara: DTP Yayınları.
- Emiroğlu, V. (1995). *Yaşlılık ve Yaşlılığın Sosyal Uyumu*. Ankara:Şafak Matbaacılık.
- Er, D. (2009).Psikolojik Açıdan Yaşlılık. *Fırat Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(11),131-144.
- Hablemitoğlu, Ş. & Özmete, E.(2010).*Yaşlı Refahı: Yaşlılar İçin Sosyal Hizmet*. Ankara: KilitYayınları.
- Kalınkara, V. (2014). *Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi*. Ankara: Nobel Akademik Yay.
- Kayan, V. (2012).*Türkiye'deki Boyutları Açısından Yaşlı Nüfusun Yoksulluğu*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Korkmaz, N. (2014).Türkiye'de Yaşlılık ve Sosyal Politika- Yaşlılık Politikadan Ayrı Düşünülebilir mi? . *Küreselleşme ve Yaşlılık*, Nilüfer Korkmaz ve Suzan Yazıcı(Der.) , s.189-211.Ankara, Ütopya Yay.
- Onur, B. (1997). *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik-Yaşlılık-Ölüm*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Öz, F. (1992).Yaşlılıkta Ruh Sağlığı. *Türk Hemşireler Dergisi*, 42 (2), 5-8.
- Sallan, S. (2002), Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları. *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, Yasemin Özdek (Ed.), Ankara, TODAİE Yayınları, s.107-118.
- Sevil, H. T. (2005).*Yaşlılığın Sosyal Anatomisi*. Ankara: Sabev Yayınevi.
- Stub, R. H. (1982).*TheSocialConcequences of Long Life*. Illinois: Springfield.
- Şenses, F. (2014).*Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tufan, İ. (2003).*Modernleşen Türkiye'de Yaşlılık ve Yaşlanmak: Yaşlanmanın Sosyolojisi*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Tufan, İ. (2006), *Yaşlılıkta Bakıma Muhtaçlık ve Yeni Bir Bakım Kültürü*. Antalya: Gero Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK],(2011).*Yaşam Memnuniyeti Araştırması*. 18.12.2016. tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10770> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Emekliler Derneği (2010), *2010 Türkiye Emekli Profili Araştırması*.
- World Health Organization [WHO],(2002).*Active Aging: A Poicy Framework*. 20.12.2016 tarihinde http://www.who.int/ageing/publications/active_ageing/en/ adresinden erişilmiştir.
- World Bank (2001), *World Development Report 2000\2001: AttackingPoverty*. 18.12.2016 tarihinde <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11856> pdf adresinden erişilmiştir.

Extended Abstract

Population aging leads to increasing economic and social demands for every country. Population aging referred to as a problem generally faced in developed countries has turned into an issue which developing countries like Turkey too have come to suffer from.

An increase in elderly population adversely affects social security system, causes an increase in public expenditure and reduces labor capacity. It also entails a multi-perspective consideration of geriatric services and geriatric concerns such as solitude, sicknesses and conditions, destituteness, care, and support.

Therefore, "elderly poverty" has recently come to interest countries more seriously than ever. In Turkey, among the countries with higher senior population, more research should be conducted on elderly poverty. Due to the fact and the thought that there is little research on elderly population, this study is considered to contribute to the academic discussions over seniors.

The questionnaire developed for the purpose of the study was administered over 250 individuals at the age of 65 and over in Gümüşhane province by employing the simple random sampling. The research was designed as a descriptive survey. The aim of the study is to accurately and validly describe the variables related to the research question. Questionnaire and interview techniques were used together. The questionnaire was administered by conducting face-to-face interviews with senior participants. The questionnaire consists of items intended to describe the poverty levels of seniors. The obtained data were analyzed with SPSS 16.0.

The female and male participants account for 44% and 56%, respectively, while the seniors at age 65-74, 75-84, and 85-90 account for 69.2%, 20.8%, and 10% of the participants, respectively. Moreover, 62.4% are married, 4.4% are divorced and 31.6% are widowed. The data also showed that 30.8% are illiterate and 17.2% are literate. In addition, 19.2% are elementary school, 13.2% are middle school, 14.8% are high school graduates, and 4.8% have a bachelor's or a higher degree. 10.8% of the participants have a general health insurance, while 31.2% are covered by an insurance program of the SSK (Social Security Institution), 22.4% by the state retirement fund, 20.4% by the Bağ-Kur (Social Security Institution for Artisans, Self-employed Citizens, and other Independent Employees), and 1.2% by a private health insurance. 18.4% were found to live "alone", 32.4% "with his/her spouse", 25.6% with "his/her spouse and children", 9.2% "with his/her children", 1.2% "with his/her daughter and son-in-law", 13.2% "with his/her son, daughter-in-law and grandchildren. The analysis of the income revealed that 72.8 live "on pensions", 7.2% "on incomes from immovables", 5.6% "by the financial help of their children, other relatives, friends, and neighbors", 0.8% "on financial supports of foundations and societies", 2.8% "by public relief", and 10.8% "on other means".

According to the analysis of the monthly household incomes of the participants, 14% of them earn less than 800 Turkish Lira (TL), 25.2% between 801 and 1200 TL, 30% between 1201-1600 TL, 14.4% between 1601-2000 TL and 16.4% an amount equal to or higher than 2001 TL.

39.2% have debts. 27.6% of in-debt participants have difficulty paying their debts. Moreover, 71.2% of the participants do not use credit cards, while credit card owners experience difficulty paying their debts and 4% pay only the minimum amount. Relatedly, 6.7% went through debt enforcement.

The analysis of the housing data showed that 72% have their own houses, 16.8% are tenants and 11.2% live in a house owned by a family member or another relative.

The data revealed that the incomes of 33.2% of the participants do not suffice for them to be able to satisfy their needs and 14.8% feel that they are poor. 4.8%, 23.2%, and 57.2% respectively reported that their monthly household incomes were "very low", "low", and "moderate".

4.8%, 23.2%, and 57.2% stated that their pensions were "very low", "low", and "moderate", respectively. The findings concerning their financial status indicated that 2.8% of the seniors receive financial support from the Social Assistance and Solidarity Foundation (SASF), while 14.8% and 1.6% accept financial help from their children and relatives, respectively.

56.4% and 8.4% respectively expressed that they are "happy" and "very happy". While 95.6% reported that they have a refrigerator, washing machine, television and a phone in their houses, 4.4% said that they do not. 32.4% have a car.

The rates concerning whether their incomes cover their needs are as follows: 12.8%, 11.2%, 18.0%, and 16.4% think that their incomes do not suffice for food, health care, dressing, and bills, respectively.

While 72% of the participants buy food at a local marketplace, 28% shop food at stores. The ones having taken a domestic tour for leisure account for 30%. 11.2% of the seniors were found to eat red meat, chicken, or fish every other day, 54.8% once a week, 28.4% once a month, 3.2% once every three months, 1.2% once every six months and 1.2% once a year. It is another finding that 31.6% of the participants can save money, while 36.8 refrain from buying some specific items for financial reasons. In addition, 27.2% barely afford comestibles they want to buy. An overall analysis of their health conditions as provided by them showed that 6%, 40.4%, 38%, 5.6% feel "very well", "well", "not bad", and "bad", respectively.

As individuals grow older, they work, produce, and earn less. Moreover, they suffer from financial difficulties and thus poverty during senescence owing to such factors as post-retirement income decrease, health-induced failure to work, etc.

The common feature of the policies intended for seniors in Turkey is the state's failure to regard seniors as individuals/citizens and the elimination of senescence-related risks as a citizen's right. Senescence is a social phenomenon and concerns the entire social structure.

Furthermore, senility-induced problems are concerned with not only the seniors but also the whole society. Hence, it should be discussed as a social not an individual issue. It can be asserted that an attitude leaving people who cannot receive a proper treatment when with a health problem, cannot find a decent housing, and suffer from perpetual anxiety due to the feeling that they can be "penniless" for not having a regular employment to the mercy of others, charities or their relatives is neither humane nor democratic.

Yaşlılık ve Etik

Nurten Gökalp
Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
gokalp@gazi.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-4215-772X

Geliş Tarihi: 09.06.2017 Revize Tarihi: 30.11.2017 Kabul Tarihi: 22.12.2017

ÖZ

İnsan davranışlarını etkileyen ve düzenleyen kurallar ve değerler sistemi olan ahlâk, hangi düzeyde olursa olsun, toplum hayatının var olduğu her yerde mevcuttur. Etik ise pratik alanda ortaya çıkan ahlâkın kuramsal boyutu, felsefenin ahlâkın bilgisine yönelik değerlendirmeleridir. Bir anlamda ahlâki yaşayış ilkelerinin ve unsurlarının bilgisinin elde edilmesine yönelik felsefi bir faaliyet alanıdır. Bütün felsefe disiplinleri gibi etiğin de kendine has terim ve kavramları vardır. Bu kavramların tanımlanmasına yönelik çabalar ilkçağ felsefesinden beri sürmektedir. İyi, erdem ve sorumluluk kavramları bunlardan birkaçıdır. Etik tarihi açısından en eski etik türü olan normatif etikin bir türü olan erdem ahlâki ilkçağ felsefesinden günümüze kadar çeşitli biçimlerle temsil edilmiştir. Bilgelik, erdem ve yaşlılık ilişkisi hakkındaki felsefi değerlendirmede yaşlılık kavramına yüklenen anlama işaret etmek gerekir. Buna göre yaşlılık sadece niceliksel bir süreç değil aynı zamanda niteliksel bir süreçtir. Bu sürecin tahlili yaşlılık etik ilişkisinin aslında nasıl anlaşılması gerektiğini gösterecektir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, erdem, bilgelik, etik

Ageing and Ethics

ABSTRACT

Moral which is the value system of affecting and controlling human behavior in the society is present everywhere where there is life. Ethics which is the theoretical dimension of morality emerging in the realm of practice, is the philosophical assessment knowledge of morality. Like the all philosophical disciplines ethics has some own terms and concepts. Since antiquity the efforts to define of these concepts continues. Good, virtue and responsibility are some of them. Virtue ethics, an oldest type of normative ethics, is represented by a variety of forms from antiquity to the present day philosophy. Philosophical assessment about the relationship among wisdom, virtue, and ageing is related with meaning of ageing. Ageing process is not only a quantitative but also a qualitative process. The analysis of this process will show us how understand actually the relationship between aging and ethics.

Key words: Ageing, wisdom, virtue, ethics

Giriş

Grekçe’de alışkanlık, töre, huy, mizaç anlamlarına gelen ethos sözcüğünden türetilen etik sözcüğü Türkçe’de ahlâk sözcüğü ile karşılanmaktadır. Aynı anlama gelmekle birlikte, felsefede ahlâk ile etik arasında bir ayırım yapılmaktadır (Cevizci, 2007, s:261).

İnsan davranışlarını etkileyen ve düzenleyen kurallar ve değerler sistemi olan ahlâk, hangi düzeyde olursa olsun, toplum hayatının var olduğu her yerde mevcuttur. İnsan yaşayışının bir uzantısı olan ahlâki yaşayışta insanın tavır ve davranışları ahlâki ölçütlerle kontrol edilir ve değerlendirilir. İnsanın eylemlerini iyi ve kötü değer yargılarına bağlı olarak değerlendirme esasına dayanan ahlâki değerlendirme ile insanın neye ya da kime karşı ahlâklı olması gerektiği sorusuna bağlı olarak anlam kazanan dört tür ahlâktan bahsedilmektedir. Bunlardan ilki insanın yaratıcısına karşı olan ahlâkıdır. İkincisi varlığını borçlu olduğunu düşündüğü doğaya karşı olan yükümlülükleri üzerine kurulu olan doğal ahlâktır. Üçüncüsü bireyin kendine karşı yükümlülükleri içeren bireysel ahlâk, dördüncüsü ise diğer insanlarla olan ilişkisinde ortaya çıkan sosyal ahlâktır (Cevizci, 2007, s:264).

Etik ise pratik alanda ortaya çıkan ahlâkın kuramsal boyutu, felsefenin ahlâkın bilgisine yönelik değerlendirmeleridir. Bir anlamda ahlâki yaşayış ilkelerinin ve unsurlarının bilgisinin elde edilmesine yönelik felsefi bir faaliyet alanıdır.

Bütün felsefe disiplinleri gibi etiğin de kendine has terim ve kavramları vardır. Bu kavramların tanımlanmasına yönelik çabalar ilkçağ felsefesinden beri sürmektedir. İyi, erdem ve sorumluluk kavramları bunlardan birkaçıdır.

İyi: İyi ahlak açısından ahlaki eylemin ulaşmak istediği nihai hedeftir. Her ahlaki eylem sonuçta iyiye ulaşmak ister. İyi, kendi başına var olan bir değerdir. İyi kavramının tanımlanmasında filozoflar arasında bir birlik olmamakla birlikte iyinin varlığı konusunda filozofların genelinin anaştığı söylenebilir.

Erdem: Kişinin ahlâki bakımdan sürekli ve daima iyi olma durumu olarak tanımlanan erdem kişinin ahlaki gelişmişliği ve olgunluğunun bir yansıması olarak kabul edilir. Erdem kavramı felsefeye, etiğin kurucusu olarak da kabul edilen Grek Filozofu Sokrates'in armağanıdır. Sokrates erdemi bilgelikle özdeşleştirmiş ve üstün bir vasıf olarak belirlemiştir.

Sorumluluk: Bir insanın iradi olarak ve bilerek yaptığı bir eylemin sonuçlarını kabul etmesi durumudur. Ahlaki sorumluluğun varlığından söz edebilmek için ahlaki eylemi gerçekleştiren kişinin üç niteliğe sahip olması gerekir. (1) Sorumluluğun gerçekleşmesi için kişinin akıl sağlığının yerinde olması (2) O eylemi mutlaka özgür ortamda gerçekleştirmesi (3) Kişinin ahlaki eylemin amacı olan iyinin bilgisine sahip olması. Bu vasıfları taşıyan kişinin eyleminin sonucunda ortaya çıkabilecek her türlü sonucu karşılayabilecek ahlaki olgunluğa sahip olduğuna hükmedilir.

Özgürlük: Ahlaki manada insanın seçme faaliyetini gerçekleştirirken herhangi bir sınıra, zorlamaya bağlı kalmadan seçimini yapabilmesi durumudur. Özgür ortamın belirleyicisi olan koşullar, hem öznenin kendi koşullarıdır hem de öznenin dışında var olan dış koşullardır. Özgürlük insanın ahlaki eylemini var olan bütün koşulları göz önüne alarak herhangi bir zorlamaya dayanmaksızın seçimini yapma ve uygulama gücüdür.

Antik Yunan felsefesinden günümüze kadar, etik alanda yaşanan çağın koşullarına, problemlerine ya da dönüşümlerine bağlı olarak değişen ve farklılaşan bir çerçeve mevcuttur. Etiğin tarihi içerisinde ortaya çıkan bu çerçeveyi iyi değerlendirebilmek için yapılmış farklı etik araştırmalarından ve buna bağlı sınıflamalardan bahsedilebilir. Bu çerçevede yaygın bir sınıflama; normatif etik, betimleyici etik ve metaetik olarak adlandırılan üç ayrı kuramsal etik türü ile uygulamalı etik şeklindeki sınıflamadır.

Kural koyan ve emreden bir ahlak türlerini kapsayan normatif etik ahlak felsefesinin geleneksel biçimi olarak düşünülebilir. Normatif etik insanların hayatını nasıl sürdürmeleri gerektiği, neyin iyi neyin kötü olduğu, neyin doğru ya da yanlış olduğu, neyi yapıp neyi yapmamaları gerektiği, eylemlerinin nihai amacının ne olması gerektiği ile ilgili bilgi veren, ahlaki yaşayış için normlar ve ilkeler koyan etik türüdür. Etik tarihi açısından en eski etik türü olan normatif etik ilkçağ felsefesinden günümüze kadar çeşitli biçimlerle temsil edilmiştir. Aynı zamanda etiğin kurucusu olarak da kabul edilen Antik Yunan düşünürü Sokrates geleneksel değerleri sorgulamış ve ahlâki hayatın temel unsurları üzerinde düşünmüştür. İnsan hayatının sorgulanması gerektiği düşüncesi ile hareket eden Sokrates insan eylemlerinin temellerini ve eylemlerin nihai amacının tespitine yönelik değerlendirmeler yaparak bu konuda önemli bir adım atmıştır.

Erdemi ahlâklılığın önemli bir özelliği olarak gören Sokrates insanın eylemlerinin amacını mutluluk olduğunu, mutluluğun da erdemle ilişkili olarak gerçekleşebileceğini iddia eder. Buna göre insan kendini bilmekle yükümlüdür. Kendini bilmek entelektüel anlamda ahlâki iyinin bilgisine sahip olup onu hayatın içine aktarmakla gerçekleşir. Ahlâkın temel kavramı olan iyinin bilgisini elde eden insan bu bilgisini eylemlerine aktarır ve erdemli bir insan olur. İyi insan bilgili insandır. Kendini ahlâki bir varlık olarak ortaya koyabilmek için gerekli doğru bilgiye sahip olabilen insandır. Bilen insan aynı zamanda bilgisini kullanabilme özelliğine de sahip olan insandır. Yani iyiyi eyleyen insandır. İyiyi eyleyen yani ahlâki bir varlık olabilen insan kendini, bir insan olarak sahip olduğu özellikleri kullanarak iyiye göre biçimlendirebilen insandır. Ahlâklılı ya da erdemli bir kişi sahip olduğu ahlâki karakter ve değerler ile toplumda temsil ettiği kişilikle toplumu etkileme ve yönlendirme gücüne sahiptir.

Sokrates'in öğrencisi ve onun temel görüşlerini benimseyip devam ettiren filozof Platon evrensel etik ilkeleri üretebileceği bir metafizik geliştirir. İdealar öğretisi olarak anılan bu öğretilerde,

bilgide ve ahlakta idealarla kurulacak ilişkinin önemine işaret edilmektedir. Ona göre, bilgide insanın amacı ideaların bilgisini elde etmektir. Zira insan ezeli ve ebedi olan ideaları daha önceki yaşamında tanımış olmasına karşın daha sonra onların bilgisini kaybetmiştir. Zihnin ideanın bilgisini yeniden kazanması ile gerçekleşen süreçte insan akıl yürütme yeteneği ile hakikatin özünü oluşturan ideaları kavrar. İdeaların bilgisini elde eden insan ise bilge yahut filozof olarak adlandırılır.

Ancak bilgelik ya da filozofluk yalnızca ideaların bilgisini elde etmekle sınırlı değildir. İnsanın görevi sadece bilgi elde etmek değildir. Ancak bilgi insanın görevinin temelidir. İdeaların bilgisini elde eden insan bu bilgiyi ideaların en üstünde bulunan iyi ideası ile ilişkilendirmek zorundadır. İyi ideası ile ilişkilendirilen bilgiden eylem doğar. Yani insan sadece bilgiyi elde etmekle kalmaz bunu davranışlarına da yansıtır. Bilgelik veya filozofluk bunu gerektirir. Dolayısıyla bilgelik bilgi ile eylemin bütünlüğünü gösterir. Bu durumda bilge insanın aynı zamanda ahlâklı insan olması gerektiğine işaret edilir.

Ahlâklı insan iyi ideasının bilgisini elde edebilmek için kötülükten mümkün olduğunca uzak duran ve aklını kullanan insandır. İnsanın kötülükten kurtulabilmesi, kötülük kaynaklarından uzaklaşması ile mümkündür. Kötülük ise gölge ya da görünüşle ilgilidir. Gölgeyle ilişkili olan insan bedeni de kötülük kaynağıdır. Kötülük kaynağı olan beden Platon'a göre görünüş âleminin hapisanesidir. Bedene sıkışmış olan ruhun ezeli ebedi ideler âlemine dönüşünü engelleyen bu hapisaneden kurtulması gerekmektedir. İnsanın zihinsel değişimine işaret eden bu sürecin sonunda bilgeliğin gerçekleşeceğine ve insanın amacını ve değerini ortaya çıkaracağına inanmaktadır.

Benzer bir düşüncenin temsil eden ve tıpkı Platon gibi ahlâki anlamda Sokratik geleneğe mensup bir filozof olan Aristoteles ahlakta mutlulukla ilişkilendirilmiş erdem anlayışını savunmaktadır.

Platon'un evrensel ve ideal iyilik modeline karşın Aristoteles iyiyi insanların doğal olarak yöneldikleri amaçların hayata geçirilmesi olarak tanımlamaktadır. Buna göre, en yüksek iyi ruhun doğal yeteneklerinin erdeme uygunluğudur. Akıllı bir varlık olan insan için en yüksek iyi onu insan kılan işlevleri tam ve sürekli olarak hayata geçirilmesidir. İnsan için söz konusu bu hale mutluluk adını verir. Ahlak insanın özünü, kendi türsel doğasını gerçekleştirme ahlakıdır. Ona göre ahlaki erdemlerin özü de orta yolu bulmaktır. "Erdem, akıl tarafından ve aklı başında insanın belirleyeceğiyle belirlenen, bizle ilgili olarak orta olanda bulunma huyudur."(Aristoteles, 1997, s:29-30) diyen Aristoteles, özellikle "Nikamakhos'a Etik" adlı kitabında insanın eyleme dayalı yaşamında ruhun rasyonel ve irrasyonel boyutu arasındaki ilişkiyi vurgu yapmaktadır. İnsanın işi ruhun akla uygun ya da akıldan yoksun olmayan etkinliğini, yani ruhun erdeme uygun etkinliğini gerçekleştirmektir. Bu etkinliğin amacı insanî iyiyi elde etmektir.

Aristoteles için iyiyi gerçekleştirmek ahlaki bir amaçtır, bu da erdemle ilişkilidir. Erdem ise bir tür orta yol, ölçü olmaktadır. Ölçülü kişi gerekenleri gerektiği şekilde, gerektiği zaman arzu eder; akıl da bunu buyurur. Orta yolu bulmak özellikle tek tek durumlarda oldukça zordur. Çünkü nasıl, kime karşı neden ve ne kadar süreyle uygulanmamız gerektiğini belirlemek kolay değildir. Erdemli kişi için erdeme uygun etkinlik en çok tercih edilen etkinliktir.

Aristoteles'te iki uç arasındaki ortayı bulmakla belirlenen bu ahlaki erdemlerden ayrı olarak bir de, bilgelik gibi zihinsel faaliyete bağlı olan ve şeylerin niçin oldukları gibi olduklarını anlamakla belirlenen entelektüel erdemler vardır. Bu erdemler ahlaki erdemlerden daha üstün olup gerçek mutluluğu meydana getirirler. Bu erdemler ruhun akıllı parçasının, bilgeliği, başka bir amaç gözetmeksizin istemesinin, hakikate pratik bir kaygı olmaksızın yönelmesinin sonucu olan erdemlerdir.

İlkçağ felsefesinin erdem bilgelik ilişkisini dile getiren son temsilcileri Stoacı'lardır. Stoa felsefesi Antik dönemin son baskın felsefesidir ve büyük ölçüde Platon ve Aristoteles'in düşünceleri ile şekillenmiştir. Stoa düşüncesine göre, akıl kozmosa nüfuz etmiştir. Akıl ki aynı zamanda doğadır, Tanrıdır, her yeri kaplamıştır. O her yeri ve her zamanı kontrol eder. Onun planına karşı olan şey, kötüdür, akıldışıdır ve doğaya karşıttır. İnsan da aklidir. Stoa felsefesine göre varlıkların en değerlisi olan insanın değerini ortaya çıkaran özellik sahip olduğu ruhtur.

Greks düşüncesindeki entellektüalist geleneği takip ederek erdem ile bilgiyi aynileştirmiş olan Stoalılara göre insan, evrensel geçerliliği olan yasalara tabidir ve aklı ile bunları bilebilir. Stoa ahlakının temeli ise doğaya uygun yaşamdır. İnsan doğadaki düzene uygun olarak, kendi ruhunu düzene sokmalı ve nasıl ki doğa evrensel bir akıl tarafından yönetiliyorsa, aynı şekilde insan da aklın yönetimi altına girip, iradesini aklın denetimi altına sokmalıdır. “Evrenin doğasının ne olduğunu, benim doğamın ne olduğunu, bunların birbirleriyle ilişkisinin ne olduğunu; hangi parçasının bütününe hangi parçası olduğunu göz önünde bulundurmamak gerekir; hiç kimse yaptıklarının ve söylediklerinin senin parçası olduğun doğayla her zaman uyum içinde olmanı engelleyemez.” (Marcus Aurelius, 2004, s:42)

Roma Stoasından Cicero’ya göre “Bazı insanlar zenginliği yeğ tutarlar, bazıları sağlığı, bazıları yetkeyi, birçokları ise zevkleri. Bu sonuncusu hayvanlara yaraşır, diğerleri geçici ve belirsizdir, kendi kararlarımızdan çok kaderin cilvesine bağlıdır. En yüce iyinin erdemde bulunduğunu söyleyenler çok haklı” (Cicero, 1994, s:31) demektedir. O halde doğaya uygun yaşamak yani erdemli olmak hayatın temel gayesidir.

Stoalılara göre en temel güdü kendini koruma güdüsüdür. Akıllı varlıklar için, kendini koruma ve mutluluğuna katkıda bulunan bir şey değere sahip olabilir; bu nedenle sadece erdem iyi bir şeydir. Çünkü insan ruhunun kendini koruması, doğaya uygun yaşaması için aklını kullanması gerekir. O halde insan amacına uygun olarak yaşamalı doğanın aklına ve onun yasasına uymalıdır. Ona uygun yaşamak ise insan kendi doğasından gelen özelliklerini iyi tanımak ve onlara uygun bir yaşam biçimi geliştirmektir.

İlkçağ erdem etiğinin son temsilcileri olan Stoalılar’dan sonra ortaçağ düşüncesinde etik alanındaki düşünceler felsefenin diğer alanları gibi tamamen değişmiştir. Bu dönemde Tek tanrılı dinlerin yaygınlaşması sonucunda hakikatin kaynağı artık akıl değil Tanrı’dır. Tanrı hem hakikatin hem de değerlerin kaynağıdır. Bu nedenle bu dönemdeki etik düşünceler din ile yakından ilişkilidir.

Batı Ortaçağ Hıristiyan felsefesinden farklı bir biçimde şekillenen Ortaçağ İslam felsefesinde ise, felsefenin amacı bilgelik olarak belirlenmektedir. Bilgeliliğin amacı olan hikmet kavramına bağlı olarak inşa edilen felsefede bilme ile yapma arasındaki zorunlu bağa işaret edilmekte güzel ve doğru işlere yönelmenin önemine işaret edilmektedir.

Bu filozoflardan biri de burada düşüncelerini örnek olarak alacağım, Türk düşünce ve kültür tarihi açısından oldukça önemli bir isim olan Fârâbî (870-950)’dir. Fârâbî’ye göre insan en yüksek mükemmellik olan mutluluğa erişmek üzere yaratılmıştır. İnsanın nihai ve en yüksek amacı mutluluktur. Mutluluk kendisi için istenen, hiçbir zaman bir başka şeyin elde edilmesi için istenmeyen iyiliktir. (Fârâbî,1997, s:90) Mutluluk öyle bir değerdir ki hiçbir şeye bir araç olmayıp, doğrudan doğruya bir amaçtır ve bu, apaçık bir şeydir. “Mutluluk insan ruhunun varlık bakımından kendisine dayanacağı bir maddeye ihtiyaç duymayacağı bir mükemmellik derecesine, Faal-Akıl seviyesine ulaşmaktır.” (Fârâbî, 1997, s:75-76).

İnsan sınırlı da olsa bu mutluluğu tek başına gerçekleştirme güç ve imkânına sahiptir. Mutluluk insanın kendini gerçekleştirme özelliği de teorik boyutu içinde akıl kuvvetini hayata geçirmesi ile meydana gelir. İnsan için mutlak anlamda mutluluk maddeden her bakımdan bağımsız olup ebediyete ulaşmaktır. Etkin Akıl’la kurulan ilişki ile açıklanabilecek böyle bir tecrübenin yaşanabildiği kazanılmış akıl düzeyinde, insanın bu dünyadaki en yüksek mutluluk düzeyini elde edeceğini söylenebilir. Bu durumda mutluluk belli bir çerçeve içerisinde aklın eğitimini öngörür ki böyle bir eğitim olmadan insanın yetkinlik kazanması ve mutlu olması mümkün değildir. Aklın teorik eğitiminde aklın maddi düzeyden başlayarak belirli merhaleleri katetmesi ve son noktada maddi olandan bağımsız olarak varolacağı bir olgunlaşma sürecine işaret edilmektedir. Akıl hem mutluluğa ulaştıran biricik araçtır ve hem de mutluluğun kendisi ve sürekli kaynağıdır. Başka bir deyişle, insan felsefi tefekküre yükseldiği zaman önündeki mutluluk kapısı açılır ve o maddi varlığını aşar. Demek ki insanın amacı esas akli melekelerini bilerek ve isteyerek geliştirmek, evrenin esas ve en yüksek amacını anlamaktır.

Bununla birlikte, insan aklının olgunlaşmış Etkin Akılla irtibat kurması, evrensel bilgiyle aydınlanması olarak tanımlanan en yüksek ve en gerçek mutluluğa sadece filozofların ve

peygamberlerin ulaşabildiği unutulmamalıdır. Sıradan insanlar ise mutluluğa ancak peygamberlerinin önderliğinde, ahlaklı ve erdemli bir yaşayışla imkân sağlayacak alışkanlıklar geliştirerek, güzel huylar kazanarak erişebilirler. Yani, sıradan insanların mutluluktan pay alabilmeleri için kendilerini mutluluğa götürecek erdemli davranışları kazanmaları ve kazandıktan sonra da onları koruma konusunda sürekli ve ciddi bir çaba göstermeleri gerekmektedir.

İnsan akli gelişmenin basamaklarını kat ederek son yetkinliğe ulaşmak, metafizik alanın doğru bilgisine ulaşmak ve buna göre eylemek zorundadır. Bu da filozofça bir tavır gerektirir. Fârâbi’de teorik olan bu metafizik amaç ahlâk sisteminde pratik yetkinlikle birleştirilerek üç tip insandan söz edilebilmektedir: İyi İnsan, kötü insan ve bilgisiz insan. İyi insan teorik ve pratik yetkinliğin ideal bir uyumunu yansıtırken, kötü insan erdemli olmayla bilgisiz olma arasındadır. Kötü insan teorik bakımdan üstteki bilgili insanla, pratik bakımdan ise bilgisiz insanla benzer. Bilgisiz insan ise bunların dışındadır. Buna bağlı olarak yetkinlik teorik düşünmeyle ilişkilidir ve maddi olanın aşılmasıyla ilişkilidir. Ancak burada aşma mistik olmaktan ziyade iradidir. Nitekim Fârâbi’nin zihnindeki ideal insan tipi filozoftur.

Öte yandan her insan kendini devam ettirmek ve en üstün mükemmelliğini elde etmek için birçok şeye muhtaç olan bir yaratılışa sahiptir. İhtiyacı olan şeyleri tek başına sağlaması mümkün olmadığı için de başkalarına muhtaçtır. İnsan yaşamının amacı olan mutluluğa ancak başka insanlarla bir araya gelerek yaşadığı bir ortamda ulaşabilir. Yani insanın mutluluğu elde etmesinde bütün bir toplumun etkisi ve katkısı vardır. Bu durumda yaşanan toplumun sahip olduğu özellikler insanın amacını gerçekleştirmesi için önemli olmaktadır. İnsanın mutluluğunu gerçekleştirmesi imkânını sağlayan toplumu “Erdemli Toplum” olarak adlandıran Fârâbi’ye göre mükemmel toplumlar büyük, orta ve küçük olmak üzere üç çeşittir: Büyük toplum dünyanın bütünü, orta toplum ise bir milletin bir araya geldiği toplumu, küçük toplum ise bir şehri nitelemektedir. O halde üstün iyiliği elde etmek ve en büyük mükemmelliği gerçekleştirmeye uygun bir şehre gerek vardır. İnsanlarının mutluluğu elde etmek için birbirlerine yardım ettiği toplum erdemli mükemmel toplumdur. Bütün şehirleri mutluluğun elde edilmesi için birbirlerine yardım eden millet erdemli millet, erdemli milletlerin mutluluk için birbirine yardım ettiği evrensel toplumdur (Aydınlı, 2000, s:101).

Erdemli mükemmel toplum tam ve sağlıklı bir insana benzer. Bütün organları ile tam ve sağlıklı bir beden gibi erdemli, mükemmel şehirde parçalar birbirleriyle muntazam bir şekilde bağlanmıştır. Nasıl bir bedende emredici ve yönlendirici bir organ ve ona göre işleyen sistem varsa erdemli şehirde de benzer yapı vardır. Ancak böyle bir toplumsal düzende insanın yetkinleşmesi ve mükemmelleşmesi mümkündür.

Erdemli şehrin yöneticisi hem yaratılışı itibariyle yöneticiliğe yetenekli olmalı hem de yöneticilikle ilgili iradi meleke ve tutumları kazanmış olmalıdır. O bizzat kendisi mükemmelliğe, zihinsel anlamda ulaşılacak en üst mertebeye ulaşmıştır. Bu insan insanlığın en üst mertebesinde ve mutluluğun en yüksek derecesindedir. O kendisiyle mutluluğun elde edilebileceği her fiile vakıf olan bir insandır (Aydınlı, 2000, s:107). Fârâbi’ye göre, insan topluluklarını düzenleme, yönetme ve yönlendirme işinden sorumlu olan insanlar, felsefi bilgiye sahip bulunan insanlardır. Çünkü teorik bilgelik olmadan, evrenin amacına, kaynağına ve anlamına dair bilgiden yoksun bulunulduğunda, insan için yasa yapmak söz konusu olamaz. Ona göre de insan, ideal devleti ya da erdemli toplumu ancak hakikatin bilgisi yoluyla tesis edebilir ya da başka deyişle o, ancak Tanrı ile evrenin ilişkisini bilirse, bu ilişkinin bir taklidi olacak ideal, erdemli toplumu yaratabilir. Bunu ise sadece filozof ve peygamber yapabilir. Yani, insanları nihai ve en yüksek amaçlarına götürecek, onları erdemli kimseler haline getirecek ilkeleri belirleyip yasaları yapan kişi ancak filozof ya da peygamber olması durumunda bir yönetici olabilir. Ona göre, felsefi düşünebilen, felsefi tefekkür içinde olan akıl, entelektüel gelişiminin en son ve en yüksek evresinde, Etkin Akıl’la birleşir, daha doğrusu kendisinin formu olan Etkin Akılın maddesi haline gelir. İşte burası insanın mutluluğunun doruk noktası, insan için mümkün olabilecek saadetlerin en büyüğüdür. Böyle bir felsefi aydınlanmaya yükselmiş bir kişi olarak peygamberin felsefi hakikati insanı ve toplumları daha büyük ve eksiksiz bir ahlaklılık yönünde harekete geçiren imgesel, sembolik bir hakikate dönüştürür (Cevizci, 2009, s:247).

Bu noktaya kadar ele aldığımız filozoflar erdem ve bilgelik ilişkisini dile getiren görüşleri ile öne çıkan isimler olup bu görüşlerden çıkaracağımız ortak noktalardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:
İyi bir insan olmak insan hayatının amaçlarından biridir.
İyi bir insan olmak erdemli olmakla eşdeğerdir.

Erdem bilgelikle ilişkilidir ve bilgelik ise sadece amaçlanan bilginin elde edilmesi ile kazanılan bir vasıf olmayıp kazanılan bilginin insani eylemlere de yansıtılması halidir. Peki, bilgelik ve erdemle yaşlılıkla nasıl bir ilişkisi var? Bundan sonraki değerlendirmelerimiz bu sorunun cevabına yönelik olacaktır.

Bu noktada açıklanması gereken ilk şey yaşlılık kavramının felsefi içeriğidir. Bu içeriği de yaşlılığın genel tanımından hareketle elde edebiliriz. Bu çerçevede; “yaşlılık, yetişkinliğin bir uzantısı olarak yaşam süresinin ileriki döneminde fiziksel ve ruhsal değişimlerin görüldüğü bir evre” olarak tanımlanabilir. Yaşlılığın bu tanımında öne çıkan kıstaslar, fizyolojik değişimler, psiko-sosyal faktörler ve kronolojilerdir.

Bu bağlamda yaşlılık döneminde; derinin incilmesi ve esnekliğini yitirmesi, boyun kısalması, kas kuvvetinin azalması, kemiklerde kalsiyum kaybına bağlı olarak kemik yoğunluğunun azalması, görme ve işitmede problemler gibi genellikle de kronolojik yaşa bağlı olarak ortaya çıkan çok sayıda fizyolojik değişim gözlenmektedir. Yaşlılıkta görülen bu tür fizyolojik değişikliklere “fizyolojik yaşlılık” veya “biyolojik yaşlılık” denmektedir.

Günümüz bilimsel değerlendirmelerinin işaret ettiği bu değişimler insanlığın ilkçağlarından beri tespit edilip ve vurgulanmış ve ilk kez düzenli olarak İlkçağ felsefesinde ele alınmıştır. Yaşlılığı konu edinen ve bunu spesifik bir metin haline getiren Roma Stoa okulundan olan Cicero, “ihtiyarlığı kötü gösteren dört sebep buluyorum: Birincisi insanı işlerden uzaklaştırması, ikincisi vücudu zayıflatması üçüncüsü insanı hemen hemen her zevkten mahrum etmesi, dördüncüsü ölüme yakın oluşu” (Cicero, 1990, s:18) derken bugün fizyolojik yaşlılık olarak tanımlanan şeyin içeriğine vurgu yapmaktadır.

Öte yandan bu fizyolojik değişimin bir avantaj olarak da görülmesi gerekir: Zira “Mademki muhakeme ve akıl ile zevk arzusunu kendimizden uzak tutamıyoruz, doğru olmayan bir şeyin önüne geçtiği için ihtiyarlığa karşı büyük minnettarlık duymamız lazım. Çünkü zevk arzusu insanda düşünce bırakmaz, muhakemenin düşmanıdır hem aklın gözlerini körleştirir ve faziletle hiç ilgisi yoktur”(Cicero, 1990, s:34). Çünkü ona göre bedensel etkiler insanın sahip olduğu daha değerli özelliklerini kullanması için ciddi engeller oluşturabilirler.

Bu engelleri aşmada kolaylık sağlayan bir araç olarak nitelendirebileceğimiz yaşlılığın aynı zamanda olumlu bir özelliğine de şöyle dikkat çekmektedir: “İhtiyarlar gençlerin yaptığı işleri yapmazlar ama çok daha büyük, çok daha iyi işler görürler. Büyük işler kuvvet veya sürat ve çeviklikle değil, düşünce, sözünü geçirme, ortaya doğru fikirler atma ile başarılıdır. Umumiyetle ihtiyarlar bu meziyetlerinden mahrum olmak şöyle dursun, onları artırmışlardır bile.” (Cicero, 1990, s:19-20).

Burada dikkat etmemiz gereken husus, Cicero’nun yaşlanmaya bağlı olarak ortaya çıkan bedensel zayıflamanın insanın zihinsel yeteneklerini de zayıflatmadığı aksine entelektüel yeteneklerini daha verimli ve etkili kullandığına işaret etmesidir. Yani zamanın bedene olumsuz, zihne olumlu katkısı olduğu iddiasıdır ki, bu düşüncenin arkasında insanın insan olmasını sağlayan ayırıcı vasfının zihni ya da akli olduğu temel düşüncesi yatmaktadır. Erdem ahlakını benimseyen Cicero, daha önce de işaret edildiği gibi erdem ile bilgiyi aynileştirmiş, doğru bilginin kazanılmasına yönelik zihinsel bir gelişime işaret etmiştir. Bu aynı zamanda iyi ve doğru yaşamın gereği olan erdemle kazanılmasıdır. Erdemle kazanılmasına yönelik bu zihinsel gelişme de hem iradi ve akli bir çabayı hem de niceliksel sürece paralel niteliksel bir süreci gerektirir. Bu kronolojik yaşla birlikte insanın yaşamının amacını ortaya çıkarmasını sağlayan niteliksel değişim ve dönüşüm sürecidir. Aşağıdaki düşüncesi buna bir örnek olarak verilebilir:

“İhtiyarlığa karşı en mükemmel silah nedir bilir misiniz? Bilgili ve faziletli olmaktır. Bu meziyetler uzun ve dolu bir ömür sürdükten sonra insana tadına doyumaz bir zevk verir, çünkü bunlar insanı hiçbir vakit, hatta yaşlanınca bile terk etmezler. Üstelik iyi yaşadım diye düşünebilmesi yaptığı birçok hayırlı işleri hatırlayabilmesi son derece tatlı bir şeydir.” (Cicero, 1990, s:13-14).

Dolayısıyla yaşlılık niceliksel bir değişimden ziyade niteliksel bir dönüşümdür ve kavramın can alıcı noktası da budur. Bu niteliksel dönüşüm bilgelik ve erdem ile ilişkilendirilmiş olduğundan insan için değerli ve şerefli bir merteye olarak görülmelidir. Cicero'nun yaşadığı dönemin toplumsal ve siyasal özellikleri ile ilişkilendiğinde yaşlılık insan yaşamında yukarıda işaret edildiği ulaşılabilecek bir merteye insan hayatının önemli ve ayrı bir dönemidir.

“Evet, baskın hücum, uzaktan mızrak atma, kılıç elde göğüs göğse dövüşme ile değilse de sağduyu, düşünce, parlak fikirleri ile iyi iş görürdü.” (Sparta’da en şerefli vazifelerde bulunan kimselere ihtiyarlar denir.) (Cicero, 1990, s:20).

“İhtiyarlık hele şerefli bir ömür sürenlerin ihtiyarlığı insana bütün gençlik zevklerinden daha değerli sayılacak derecede büyük bir itibar kazandırır.” (Cicero, 1990, s:48) ifadeleri bu mertebenin önemine ve değerine işaret etmektedir. Bu bağlamda yaşlılıkla ilişkili olarak sıkça dile getirilen olumsuzluklar ve hor görmelerin kaynağındaki yanlış değerlemenin varlığına da işaret etmeliyiz. Bu yanlış değerlemelerin de daha çok psiko-sosyal kaynaklı olduğunu ve yaşanan çağın ve toplumun özellikleriyle bağlantılı açıklanabileceğini de vurgulamalıyız.

Bu noktada yaşlılık kavramını kendi kültürümüzle ilişkilendirirsek, yukarıda Cicero'nun düşüncelerinden hareketle işaret ettiğim felsefi değerlendirmelerin benzerlerinin bizim zihniyetimizde de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Metnin içinde de rastlanacağı gibi Türkçe’de yaşlılık kavramı ile ihtiyarlık kavramı eşanlamlı kullanılmaktadır. Ancak sözcüklerin kaynakları ve yüklendikleri anlamların farklı olduğu da aşikârdır. Bu bağlamda “yaşlılık” sözcüğü Türk Dil Kurumu sözlüğünde “yaşlı olma hali” olarak verilmekte ve daha çok biyolojik ve kronolojik bir durumu, bir olguyu tespit etmektedir. Arapça kökenli bir sözcük olan ihtiyarlık ise birincil anlam olarak “seçme, tercih etme, seçme yeteneği, özgür irade”, ikincil anlam olarak seçkin ve hayırlı ve üçüncül anlam olarak “kocalık, yaşlılık” anlamlarını ihtiva etmektedir.

Bu iki farklı sözcükten ilki daha çok bedensel ve maddi bir gelişme sürecine ikincisi ise zihinsel ve entelektüel bir güce ve potansiyele vurgu yapmaktadır. Niceliksel değerlendirmeler üzerine kurulu bilimin yaşlılığa bakışı da bu ilk anlam çerçevesinde olmaktadır. Niteliksel değerlendirmelerin amaçlandığı ve önemsendiği felsefede ise yaşlılığın ikinci anlamı öne çıkmakta konu insanın anlamı ve değeri ile ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla yaşlılık kavramının içeriğinin “seçme, özgür irade, seçkin, hayırlı” olarak belirginleşmesi imkânı olduğunda yaşlılığa bakışın belirgin şekilde değişeceği de muhakkaktır.

Bu bağlamda yaşlılık bilimsel olarak bir duruma işaret ediyorsa da niteliksel olarak bir değere işaret etmektedir. Yaşlılık toplumsal roller açısından ayrıcalıklı ve özel bir konuma sahip bir kimlik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kimliğin elde edilmesi ve sürdürülmesi zihinsel bir değişim, bir olgunlaşma ve farklılaşma sürecidir. Bu kişi olmakla eşdeğerdir. Burada kişi, rasyonel normlarla kendi başına karar verebilen, değerleri tecrübe edebilen bir bilinç içeriği ve zihin ilişkilendirilmektedir. İnsanın gerçekleştirmekle yükümlü olduğu bir bilinç süreci ve gelişimidir. İnsanın sahip olduğu biyolojik, fiziksel, sosyal ve metafizik çevrelerle ilişkisi sonucunda kazandığı değerlerde manevî ve ruhî özelliklerde yüksek bir birliğe ulaşmasıdır. Bu kişinin kendi gücü ve yeteneğiyle ideal amaçlara doğru yönelmesi vasıtasıyla olur. Yani bilinçli ve özgür bir seçime dayalı olarak kendini biçimlendirme ve bir değer ortaya koyma sürecidir. Yaşlılığın farklı bir kimlik geliştirme olarak anlamlandırıldığı bu durum onun başkaları ile olan ilişkisine de doğal olarak yansır. Yansıdığı en tipik ve yoğun alan da etik alan olmaktadır. Uzun ve derin bir olgunlaşma sürecinin sonucunda elde edilenlerin topluma aktarılması ise hem kendi kişiliğinde değerlerin yansıtılması hem de toplumun etik değerlerine katkı sağlanması şeklinde gelişir.

Sonuç

Sonuç olarak yaşlılık toplum içerisinde edinilebilecek özel ve ayrıcalıklı bir merteye olarak aslında toplumun değerleri ve kurumlarına sağladığı ve sağlayacağı önemli bir değer olarak görülmeli ve değerlendirilmelidir. Toplumsal değerlerin üretilmesi, özellikle de etik kural ve değerlerin kazanılması ve aktarılmasında yaşlıların önemli rolleri vardır. Bu bağlamda, insan olmanın gereğini ve amacını kavrayarak sahip olduğu yeteneklerini bu amaç doğrultusunda kullanarak kendi anlam ve değerini açığa çıkaracak bir yaşama sahip bir yaşlı, sahip olduğu niteliklerle o toplumun saygın bir kişisi olarak topluma ve insanlığa görevini yerine getirmiş onurlu örnek olacaktır.

Kaynaklar

- Aristoteles. (1997). Nikomakhos'a Etik. S.Babür (Çev.), Ankara:Ayraç Yayınevi.
- Aurelius M. (2004.) Düşünceler. Ş. Karadeniz (Çev.), İstanbul: Y.K.Y.
- Aydınlı Y. (2000). Farabi'de Tanrı-İnsan İlişkisi. İstanbul: İz Yayıncılık
- Cevizci Ahmet. (2007). Felsefe. İstanbul: Sentez Yayın,
- Cicero. (1994). Dostluk Üzerine. Çiğdem Dürüşken(Çev.). İstanbul:Afa Yay.
- Cicero. (1990). İhtiyarlık. A. Sarıgül (Çev.), İstanbul:M.E.B.
- Fârâbî. (1997). İdeal Devlet. A. Arslan(Çev.), İstanbul: Vadi Yayınları.

Extended Abstract

The term ethics which is the meaning of habits, customs and temperament in Greek language is used in Turkish language as morality. But with the same meaning, a distinction is made between ethics and moral in philosophy.

Morality affecting human behavior is the system of rules and values. Human attitudes and behaviors are controlled and evaluated by moral criteria. It is mentioned about four types of morality based on the meaning of moral assesment. The first of these is the morality which is related to his Creator. Second is the natural morality which based on the obligations to nature. Third, the individual morality which involves the obligations of individual for himself and the fourth is the social morality is revealed in his relationship with other people.

Ethics is the theoretical dimension of morality emerging in the realm of practice. It is the philosophical activity about the knowledge of morality. In that sense, it is the philosophical activity for obtaining the information of moral principles of life. Ethics has some important concepts like good, virtue, responsibility and freedom.

In the history of Ethics Greek philosopher Socrates making assessment of the fundamentals of human action and the determination of the ultimate objective of the action is an important step in this regard. Plato, disciple of Socrates developed a metaphysics could be produced an universal ethical principles. Despite of Plato's thought about universal and ideal goodnees, Aristotle describes the good as performing of the aims of man naturally directed. Stoics, the last representatives of the Ancient virtue ethics, have linked knowledge with virtue. The purpose of philosophy is defined as the wisdom in Medieval Islamic philosophy. Wisdom is built depending on the concept of hikmet. Likewise, Farabi, famous Turkish-Islamic philosopher, claims that man was created to achieve happiness. Happiness is a favor desiring for itself. Happiness is a goal directly, and this is an obvious thing. Men must obtain the knowledge of metaphysical field by covering the mental development steps to reach the final end.

At this point, the first thing that needs to be explained is the philosophical content of the concept of aging. In old age; A number of physiological changes are observed, usually due to chronological age, such as deep thinning and loss of elasticity, neck shortening, decreased muscle strength, decreased bone density due to calcium loss in bones, and problems with vision and hearing. However, this physiological change must also be seen as an advantage.

Cicero points out that the bodily weakening that occurs as a result of aging does not weaken a person's mental abilities but rather uses his intellectual abilities more efficiently and effectively. In other words, it claims that the time is the negative contribution to body but the positive contribution to the mind. Therefore, aging is a qualitative changing rather than a quantitative transformation. I think that this is the crucial point of the concept. This qualitative changing is closely related to wisdom and virtue. This period should be seen as a valuable and honorable level for human. Cicero considers aging as a crucial and separate period of human life as a level to be reached in human life.

If we associate the concept of old age in our own culture, we can say that the same philosophical considerations are valid our culture. In Turkish, the concept of aging and the concept of *ihhtiyar* are used synonymously. However, it is also obvious that the words have different meanings and sources. The term "aging" is given as "being aged" in the Turkish Language Association's dictionary and it is indicates that a biological and chronological situation. On the other hand, the word *ihhtiyar*, which is a word derived from Arabic, means "choice, preference, ability to choose, free will". It also includes the meaning of elite, good, elderly and *koca*.

The first of these two words emphasizes the process of physical and material development, while the second emphasizes a mental and intellectual power and strength. The view of science, based on quantitative assessments, on the aging is also within the framework of the first meaning. In the philosophy that qualitative evaluations is aimed, the second meaning of aging comes to the forefront and it is related to the meaning and value of the human. Therefore, when the content of the concept of old age changes as "*ihhtiyar*", it is certain that the view of aging will change markedly.

In this case aging refers to both quantitative and qualitative value. Aging emerges as an identity with a privileged and special position in terms of social roles. The acquisition and maintenance of this identity is a mental change, a maturation and a differentiation process.

This situation, in which old age is understood as developing a different identity, naturally also reflects on his relation with others. The ethics is the most important of these area. The transfer of what

is obtained as a result of a long and deep maturation process, is in shape both a way of reflecting the values in their own personality and contributing to the ethical values of the society.

As a result, aging should be seen and evaluated as a special and privileged grade that can be acquired in the society and as an important value that the society provides to its values and institutions. Elderly people has an important role in the generation of social values, especially the acquisition and transfer of ethical rules and values.

Üniversite Öğrencilerinin Yaşlı Bireylere İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Araştırma

Mehmet Zafer Danış
Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü
zdanis@sakarya.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-6214-2643

Hüseyin Zahid Kara
Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü
zkara@sakarya.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-4503-2703

Geliş Tarihi: 18.09.2017 Revize Tarihi: 21.12.2017 Kabul Tarihi: 22.12.2017

ÖZ

Türkiye’de yaşlı nüfusun genel nüfus içerisindeki oranı, hızlı bir biçimde artmaktadır. Buna karşılık, ülkemizde, gerontolojik alanda meydana gelen değişimlerin yaşlıların beklenti ve gereksinimlerini, tam olarak yansıtamaması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırma, lisans eğitimlerine devam eden ve mezuniyet sonrası çalışma alanları içerisinde “yaşlılar” da bulunan, sosyal hizmet ve hemşirelik bölümü öğrencilerinin yaşlı bireylere ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Nicel araştırma metodolojisi takip edilerek gerçekleştirilen bu araştırmanın verileri, 318 kız, 82 erkek olmak üzere toplam 400 üniversite öğrencisinden elde edilmiştir. Araştırmada Kogan’ın 1961 yılında oluşturduğu Yaşlılara yönelik Tutum Ölçeği’nden faydalanılmış olup ayrıca araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan sosyo-demografik ve öğrencilerin yaşlılara yönelik görüşlerini ortaya koymayı amaçlayan sorulardan oluşan anket formu kullanılmıştır. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin dörtte üçüne (%72; n:279) yakını yaşlı bireyleri “farklı” olarak nitelendirmiştir. Ayrıca öğrencilerin neredeyse yarısı (%49,1; n:191) “yaşlılar değişmez” sorusuna “katılıyorum” cevabını vermiştir. “Yaşlılar toplumda daha fazla güce sahip olmalıdır” sorusuna “katılmıyorum” cevabını veren öğrenciler, katılımcıların beşte ikisini (%40; n: 171) oluşturmaktadır. Elde edilen bulgulardan hareketle sosyal hizmet ve hemşirelik bölümlerinde eğitim görmekte olan öğrencilerin bir kısmının yaşlılar hakkındaki görüşlerinin olumsuz ön yargılar içerdiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, üniversite öğrencileri, yaşlılara yönelik tutum, sosyal hizmet

A Research on University Students’ Opinions About Elderly

ABSTRACT

The proportion of elderly population in the general population in Turkey is rapidly increasing. On the other hand, the fact that the changes in the gerontological field are not fully reflected in the expectations and needs of the elderly in our country is an important problem. This research was conducted to determine the opinions of elderly people in the social services and nursing department students who are undergraduates and who are in the "elderly" in post graduation study fields. The data of this research, was obtained from 400 university students, including 318 female and 82 male students selected by systematic sampling method. In the research, Kogan's 1961 Attitudes towards Aging scale was used. In addition, a questionnaire consisting of socio-demographic questions prepared by researchers and questions aiming to reveal the opinions of the students towards the elderly was used. The elderly individuals defined as “different” who are close to four-thirds (72%; n: 279) of the university students participating in the study. Almost half of the students (49.1%; n: 191) gave the answer "I agree" in the question "Old people can not change". The students who gave the answer "I do not agree" in the question "The elderly should have more grief in the society" constitutes two of the participants (40%; n: 171). It has been determined that some of the students who are studying in the social services and nursing departments have negative prejudices regarding their ages.

Keywords: Old age, university students, attitudes towards to elderly, social work

Giriş

Yaşlılık, tarih boyunca çeşitli zaman dilimlerinde ve kültürlerde farklı şekillerde tanımlanmış bir olgudur (İçli, 2008). Özellikle yakın dönemde meydana gelen demografik değişimlerde yaşlı nüfusun giderek artış gösterdiği gerçeği, günümüzde yaşlı birey sayısının çocuk sayısını geçtiğini gösteren verilerle doğrulanmış bir durumdur (Danış, 2008). Tüm bu değişimler yaşlıları ele alan akademik ve pratik çalışma sayısının artmasını sağlamıştır. Böylelikle yaşlı bireylerin meydana gelen

değişimlerden nasıl etkilendiği, hangi konularda ne gibi sorunlar yaşadıkları gibi pek çok başlığa biyo-psiko-sosyal boyutlar dahilinde odaklanılmıştır.

Ülkemizde yaşlı denildiğinde; bakıma muhtaç, yürüme güçlükleri olan, değişime kapalı, mutsuz, yalnız ve sosyal ilişkileri zayıflamış bireyler akla gelebilmektedir. Tecrübe ve bilgelik gibi yaşlılığın olumlu yönleri göz ardı edilerek ağırlıklı olarak yaşlılık ile ilgili olumsuz yönler vurgu yapılmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013: 1). Bu durumun temel nedeni yaşlılarla ve yaşlılıkla ilgili inanç ve düşüncelerin kalıplaşmış bir yapıda olması ve değişime direnç göstermesidir. Toplumun genelinde yaygın bir şekilde gözlemlenen bu direncin eğitim ve bilinçlendirme kanallarıyla kırılması, yaşlının toplum içerisindeki çoğu zaman olumsuz seyretmekte olan statüsünün iyileştirilmesinde önemli rol oynayacaktır.

Yaşlı birey, yaşamı süresince kazanmış olduğu birikim ve tecrübenin etkisiyle, toplum nezdinde kaybettiği değeri kazanmaya elverişli bir yapıdadır. Çeşitli zorluklara rağmen bulunduğu yaşa kadar varlığını sürdürebilmiş olması yaşlı bireyin çoğu zaman pasifize konumdaki bilgelik ve iç götü “güç”lerine sahip olmasını sağlamaktadır (Öz, 2002: 20). Yaşlı bireyler, toplumda hayatlarını idame ettiren diğer bireyler gibi sahip oldukları güçleri aktif hale getirebilmek, bu güçleri doğru bir şekilde kullanabilmek ve böylece yitirdikleri dinamizmi geri kazanabilmek için zaman zaman psiko-sosyal desteğe gereksinim duymaktadırlar. Fakat, gerek toplumda gerekse yaşlıda yer edinmiş olan yaşlılığa karşı önyargılar, bahsi geçen desteğin alınmasına engel teşkil edebilmektedir. Bu noktada yaşlı bireylerin kendileriyle ve toplumla ilgili sorun alanlarında profesyonel yardıma ulaşabilme yolları daima açık tutulmalıdır.

Hayatın her alanında sosyal refahın sağlayıcılığı görevini üstlenmiş mesleki bir disiplin olarak sosyal hizmet ise, sosyal hizmet uzmanları aracılığıyla insanların ihtiyaç duyduğu desteğe kavuşabilmesine yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Toplumun her üyesiyle etkileşim ve iletişime geçen sosyal hizmet disiplininin en önemli alanlarından birisi de şüphesiz yaşlılardır. Bahsedilen etkileşimin doğru, etkin ve sağlıklı olabilmesi için, bu etkileşimi kuracak meslek elemanlarının yaşlılar ve yaşlılarla çalışma konularında yetkinliği olması gerekmektedir. Aynı zamanda bu yetkinlik ihtiyacı hiç şüphe yok ki yaşlılarla çalışan diğer meslekler için de geçerlidir.

Bu araştırma makalesi ile yaşlı bireyler hakkında teorik ve pratik çalışmalar yapmakta olan sosyal hizmet ve hemşirelik mesleklerini gelecekte icra edecek öğrencilerin, yaşlılarla ilgili görüş, tutum ve farkındalıklarının belirlenmesi, sonrasında ise elde edilecek bulgulara göre gerekli iyileştirmeleri içeren önerilerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma konusuna ilişkin uluslararası literatür incelendiğinde; gerontolojik sosyal hizmet alanyazınında Kosberg ve Harris’in Health & Social Work (*Sağlık ve Sosyal Hizmet*) dergisinde 1978 yılında yayımladıkları “Yaşlı Müracaatçılara İlişkin Tutumlar” (*Attitudes toward Elderly Clients*) isimli klasik çalışmalarında; sosyal hizmet uzmanlarının sıklıkla yaşlı müracaatçılara yönelik negatif duygulara sahip oldukları belirtilmiştir. Her iki yazar tarafından bilimsel araştırma sonuçlarına dayalı olarak saptanan, sosyal hizmet uzmanlarının yaşlı müracaatçılara yönelik olumsuz his ve duygularının olumlu tutumlar ile yer değiştirmesine ilişkin yapılması gereken eğitsel ve pratik çözümlere dair öneriler de geliştirilmiştir (Kosberg ve Harris 1978: 67).

Heycox ve Hughes (2006: 6)’un Galler’de, New South Wales Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü son sınıf öğrencileriyle gerçekleştirmiş oldukları çalışmada, öğrencilerin mezuniyet sonrasında yaşlı bireylerle çalışmaya ilişkin ilgileri ve yaşlı bireylere yönelik tutumları incelenmiştir. Elde edilen verilerle göre; öğrencilerin yaşlı bireylere yönelik tutumlarının oldukça orta düzeyde seyretmesine rağmen; “genç yaşlı”lara yönelik tutumlarının, “ihtiyar” olarak tanımlanan yaşlılardan ve yaşlı kadınlara ilişkin tutumlarının ise yaşlı erkeklerle ilişkin tutumlarından kısmen daha pozitif olduğu bunun yanı sıra, kız öğrencilerin, erkek öğrencilere kıyasla yaşlı bireylere yönelik tutumlarının daha pozitif olduğu saptanmıştır.

Sosyal hizmet lisans öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumlarının belirlenmesi amacıyla Türkiye’de yapılmış araştırma sonuçlarına bakıldığında, Mancılık (2015: 59) tarafından Ankara’da faaliyet gösteren iki farklı üniversitenin sosyal hizmet bölümlerine devam eden toplam 146 birinci ve dördüncü sınıf öğrencisinin; Kogan’ın Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeğinden aldıkları tutum puanlarının yüksek olduğu ($\bar{x} = 88.14$; $\sigma = 1.38$), buna karşılık öğrencilerin sosyal hizmet lisans müfredatındaki yaşlılar ile çalışma programlarını yetersiz buldukları belirlenmiştir.

Hemşirelik disiplinde yapılmış olan benzer çalışmalar incelendiğinde ise; Mellor, Chew ve Greenhill (2007:37)’in, Avustralya’nın Northern Queensland şehrinde, çok amaçlı sağlık hizmeti merkezinde, hemşirelerin yaşlılara yönelik tutumlarını belirlemek ve gerontolojik bilgi seviyelerini saptamak amacıyla gerçekleştirdikleri tanımlayıcı tipteki nicel araştırmalarında; hemşirelerin yaşlılara karşı oldukça pozitif bir tutuma sahip oldukları saptanmıştır.

Söderhamn, Lindencrona ve Gustavsson (2001: 227)’un İsveçte, 151 hemşirelik bölümü lisans öğrencisi ve 41 hemşirelik lisans mezunu olmak üzere 192 katılımcı ile Kogan’ın Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeğini kullanarak gerçekleştirmiş oldukları araştırma sonucunda; birinci sınıf öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumlarının, üçüncü sınıf öğrencilerine göre daha olumsuz olduğu, huzurevinde ve hastanede görev yapan hemşirelerin yaşlılara yönelik tutumlarına ilişkin istatistik olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı, 25 yaşından küçük öğrencilerin yaşlılara yönelik tutumlarının, 25 yaşından büyük öğrencilere göre daha olumsuz olduğu, mezun hemşireler arasında yaş değişkenine göre yaşlılara ilişkin tutumlar arasında istatistik olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı, cinsiyet değişkenine göre erkek katılımcıların yaşlılara yönelik tutumlarının kadın katılımcılardan daha olumsuz olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Hemşirelik alanında Türkiye’de yapılmış benzer çalışmaları incelediğimizde; Alkaya ve Okuyan (2017: 43-52)’in, hemşirelik bölümü öğrencilerinin yaşlı bireylere yönelik tutumlarını belirlemek amacı ile Kogan’ın Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeğini kullanarak 432 öğrenci ile yaptıkları araştırma sonucunda; hemşirelik öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumlarının genel olarak olumlu olduğu, ancak olumlu tutumunun düşük düzeyde olduğu bildirilmiştir. Araştırma neticesinde; yaşlılara karşı olumlu tutumun artırılması ve sürekliliğinin sağlanması için lisans eğitimi içeriğinde yaşlılık dönemi ve yaşlı bakıma ilişkin konulara ve uygulamalara daha fazla yer verilmesi, öğrencilerin yaşlı bakıma yönelik farkındalığı artıracak etkinliklere katılımlarının sağlanması, mezuniyet öncesi ve sonrası geriatri hemşireliği konusunda programların düzenlenmesi önerilerinde bulunulmuştur.

Yöntem

Nicel bir çalışma özelliği taşıyan bu araştırma kapsamında, genel tarama modelinden yararlanılmıştır. Araştırma, elde edilen verilerin işlevi göz önünde bulundurulduğunda açıklayıcı bir çalışmaya örnek teşkil etmektedir.

Araştırma’nın evreni, araştırmanın yapıldığı zaman diliminde Sosyal Hizmet Bölümü’nde lisans düzeyinde öğrenim görmekte olan 491 ve Hemşirelik bölümünde lisans düzeyinde öğrenim görmekte olan 795 öğrenci olmak üzere, 1286 kişiden oluşmaktadır. Araştırmada örneklem belirlenirken, olasılıklı örnekleme türlerinden sistematik örnekleme tekniğinden faydalanılmıştır (Henry, 1990). Sistematik örnekleme tekniğiyle araştırmanın örnekleme, 318 kız ve 82 erkek öğrenci olmak üzere toplam 400 öğrenciden oluşmuştur. Örneklem belirlenirken 1286 kişiden oluşan evrenin %95 güven düzeyini sağlayacak formülasyon üzerinden asgari sayı olan 296 olması gerektiği saptanmış fakat süreç içerisinde ulaşılan öğrenci sayısının daha fazla olması sonucunda 400 kişilik bir örneklem kullanılmıştır. Araştırma grubunun seçiminde cinsiyet konusunda dengeli bir dağılıma gidilememesinin sebebi seçilen bölümlerdeki öğrencilerin ağırlıklı olarak kız öğrencilerden oluşmasıdır.

Araştırma kapsamında, sosyo-demografik ve ekonomik bilgi toplama alanlarıyla ilgili araştırmacılar tarafından hazırlanan anket formunun yanı sıra, Kogan'ın 1961 yılında hazırladığı ve 2013 yılında Türkçeye uyarlanan Yaşlılara Yönelik Tutum Ölçeği'nden Faydalanılmıştır (Duyan ve Gelbal, 2013). Türkçeye uyarlandığı haliyle bu araştırmada kullanılan ölçek, “kesinlikle katılmıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” aralığında yapılandırılmış 6'lı likert tip bir ölçek olup 17 olumlu ve 17 olumsuz olmak üzere toplamda 34 maddeden oluşmaktadır. Yaşlılara yönelik olumlu tutumlar alt ölçeğinden alınan puanların ve yaşlılara yönelik olumsuz tutum ölçeğinden alınan puanların düşük ve yüksek olma durumlarına göre genel bir tutumu ortaya koymaktadır. Yine Duyan ve Gelbal'ın Türkçeye uyarlama çalışmasında yapılan güvenirlik testinde olumlu tutumlara ilişkin cronbach alpha katsayısı 0.789, olumsuz tutumlara ilişkin cronbach alpha katsayısı 0.794 ve ölçeğin genel güvenirlik katsayısı ise 0.840 olarak saptanmıştır (Duyan ve Gelbal, 2013). Bunun yanında ölçeğin toplanabilirliğine olumsuz etki eden ve cronbach alpha katsayısını düşüren ve düşük ya da negatif korelasyona sahip maddeler belirlenerek ilgili maddeler ölçekten çıkarılmış ve son durumda cronbach alpha güvenirlik katsayısı 0.866 olarak hesaplanmıştır. Veriler SPSS 22.00 programı ile analiz edilmiş, verilerin işlenmesinde tanımlayıcı ve ilişkisel istatistiklerden yararlanılmıştır.

Bulgular

Bu başlık altında katılımcıların; cinsiyetleri, bölüm dağılımları, yaşlılık ve yaşlı bireyler hakkındaki görüşleri ile cinsiyet ve öğrenim gördükleri bölüm değişkinene göre yaşlılara ilişkin tutumlarına dair tablolara yer verilecektir.

Tablo 1

Katılımcıların Cinsiyet Durumu ve Öğrenim Gördükleri Bölüm

	Sayı	%
Cinsiyet Durumu		
Kadın	318	79.5
Erkek	82	20.5
Toplam	400	100,0
Bölüm Dağılımı		
Sosyal Hizmet	219	54.8
Hemşirelik	181	45.2
Toplam	400	100.0

Araştırmaya katılanların cinsiyet durumuna bakıldığında, katılımcıların %79,5'inin kadın, %20,5'inin erkek olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumun nedeni, her iki bölümün kayıtlı mevcut öğrencileri içerisinde kadın nüfusun ağırlıkta olmasıdır. Katılımcıların %54,8'i Sosyal Hizmet, %45,2'si Hemşirelik bölümünde öğrenim görmektedir.

Tablo 2

Yaşlılar Farklıdır

	Sayı	%
Kesinlikle katılmıyorum	23	5.9
Katılmıyorum	50	12.9
Biraz Katılmıyorum	35	9.0
Biraz Katılıyorum	74	19.1
Katılıyorum	119	30.7
Kesinlikle Katılıyorum	86	22.2
Toplam	387	100

Araştırmaya katılan öğrencilerden yaşlılar farklıdır sorusuna katılıyorum (%30,7), kesinlikle katılıyorum (%22,2), biraz katılıyorum (%19,1) şeklinde cevap veren katılımcılar, örneklem nüfusunun yaklaşık dörtte üçünü (%72) oluşturmaktadır. Her iki nüfus grubu arasındaki yaş farkının, jenerasyon farkının, yaşlılarla ilgili toplumsal kabul ve önyargıların (eski moda vb. gibi) yaşlıların öğrenciler tarafından “farklı” olarak değerlendirilmesinin nedenlerinden olduğu düşünülmektedir.

Tablo 3
Yaşlılar Değişemez

	Sayı	%
Kesinlikle katılmıyorum	51	13.1
Katılmıyorum	79	20.3
Biraz Katılmıyorum	69	17.5
Biraz Katılıyorum	70	18.0
Katılıyorum	65	16.7
Kesinlikle Katılıyorum	56	14.4
Toplam	389	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin neredeyse yarısı (%49.1) “yaşlılar değişemez” sorusuna “kesinlikle katılıyorum” (%14.4), “katılıyorum”, (%16.7) ve “biraz katılıyorum” (%18.0) cevabını vermiştir. Katılımcıların yaklaşık yarısının bu tarz bir düşünce tarzına sahip olması hususunun, onların yaşlanma, yaşlılık dönemi, yaşlılara ilişkin bilgi ve farkındalık eksikliği gibi nedenlerle açıklanabileceği düşünülmektedir.

Tablo 4
Yaşlılar Hikayeleriyle İnsanları Bunaltır

	Sayı	%
Kesinlikle katılmıyorum	109	28.2
Katılmıyorum	132	34.1
Biraz Katılmıyorum	50	12.9
Biraz Katılıyorum	56	14.5
Katılıyorum	25	6.5
Kesinlikle Katılıyorum	15	3.9
Toplam	387	100

Tablo 4'ten de anlaşıldığı üzere; “yaşlılar hikayeleriyle insanları bunaltır” sorusuna katılmıyorum (%34,1), kesinlikle katılmıyorum (%28,2), biraz katılmıyorum (%12,9) şeklinde cevap veren katılımcıların oranı araştırmaya katılanların dörtte üçü (%75,2)'nü oluşturmaktadır. Bu bulgular katılımcıların, yaşlıların geçmiş deneyimlerine saygı ve ilgi duyduklarına işaret etmektedir. Yaşlı bireylere yönelik böyle bir olumlu görüşe sahip olunması durumunun, katılımcıların mezuniyet sonrası yaşlılarla yürütülecekleri mesleki çalışma ve uygulamalarına olumlu bir zemin hazırlayacağı umulmaktadır.

Tablo 5
Yaşlılar Her Zaman Başkalarının İşlerine Karışır

	Sayı	%
Kesinlikle katılmıyorum	85	21.9
Katılmıyorum	98	25.3
Biraz Katılmıyorum	71	18.3
Biraz Katılıyorum	82	21.1
Katılıyorum	30	7.7
Kesinlikle Katılıyorum	22	5.7
Toplam	388	100

Tablo 5'te görüldüğü gibi; “yaşlılar her zaman başkalarının işlerine karışır” sorusuna öğrencilerin %25,3’ü katılmıyorum, %21,9’u kesinlikle katılmıyorum, %18,3’ü biraz katılmıyorum cevabını vermiştir. Bu bulgular katılımcıların yaklaşık üçte ikisi (%65,5)’nin yaşlı bireylere başkalarını rahatsız edici, meraklı ve müdahaleci bir nitelik yüklemedikleri anlamına gelmektedir.

Öte yandan “yaşlılar her zaman başkalarının işlerine karışır” sorusuna biraz katılıyorum (%21,1), katılıyorum (%7,7), kesinlikle katılıyorum (%5,7) cevabını verenler görüşülenlerin, üçte birinden biraz fazlası (%34,5)’ni oluşturmaktadır. Bu durumun; feodal ve geleneksel toplumlarda herhangi bir karar alınmadan önce danışılan, bilgi, görüş ve hayat tecrübesine başvuru olan yaşlıların, küreselleşmeden neo-liberalizme evrilen, sosyo-ekonomik ve kültürel paradigma kırılması ile birlikte bilgelik ve değerine dair toplumsal inanç ve tutumların giderek erezyona uğraması ile açıklanabileceği düşünülmektedir.

Tablo 6
Yaşlıların Aşırı Sevgi Talepleri Vardır

	Sayı	%
Kesinlikle katılmıyorum	20	5.2
Katılmıyorum	43	11.1
Biraz Katılmıyorum	56	14.4
Biraz Katılıyorum	103	26.5
Katılıyorum	108	27.8
Kesinlikle Katılıyorum	58	14.9
Toplam	388	100

Elde edilen veriler, yaşlıların aşırı sevgi talep ettiklerine yönelik bir tutumun, soruya verilen “Kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, biraz katılıyorum” cevapları neticesinde %69,2’lik oldukça yüksek bir oranda ortaya çıktığını göstermektedir. Bu durumun ve pek tabii öğrencilerdeki görüşün; yaşlıların çalışma hayatından çekilmesi, yakınlarını kaybetmesi, çocuğu olmaması veya çocuklarının evlenmiş olması sebebiyle ayrı bir yerde yaşamaları, hakkındaki genel gözlem ve bilgiler ışığında ortaya çıktığı söylenebilir.

Tablo 7
Yaşlılar Yeni Şeylere Uyum Sağlayabilirler

	Sayı	%
Kesinlikle katılmıyorum	36	9.3
Katılmıyorum	68	17.6
Biraz Katılmıyorum	73	18.9
Biraz Katılıyorum	94	24.3
Katılıyorum	75	19.4
Kesinlikle Katılıyorum	41	10.6
Toplam	387	100

Araştırma grubuna yöneltilmiş olan “Yaşlılar Yeni Şeylere Uyum Sağlayabilirler” yargısına verilen cevaplara bakıldığında katılımcıların yarısından fazlası (%54,3) yaşlıların yeni şeylere uyum sağladığı görüşünü desteklemektedirken, geri kalan yarıya yakınlık kısmı tam tersini düşünmektedir. Burada, “Yaşlılar değişemez” sorusunda karşımıza çıkan tabloya benzer bir tablo görülmektedir. “Yeni şeylere uyum sağlama” başlığı altına yaşlı bireyin kendi alışkanlıklarıyla ilgili bir değişim anlaşılabileceği gibi, çeşitli teknolojik ve sosyo-ekonomik gelişmelere bağlı olarak sosyal hayatta yer edinen yeni uygulamaları kapsayan bir değişim sürecini içerdiği de dile getirilebilecek bir değerlendirme olacaktır.

Tablo 8
Yaşlılar İlerleyen Yaşla Birlikte Daha Çok Bilgeleşirler

	Sayı	%
Kesinlikle katılmıyorum	35	9.0
Katılmıyorum	48	12.3
Biraz Katılmıyorum	103	26.4
Biraz Katılıyorum	110	28.2
Katılıyorum	70	17.9
Kesinlikle Katılıyorum	24	6.2
Toplam	390	100

Yaşlılar ilerleyen yaşlarda daha çok bilgeleşirler sorusuna “katılmıyorum” (Kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, biraz katılmıyorum) yanıtını veren katılımcıların oranı %47,7 gibi önemli bir seviyededir. Bilgelik gibi olumlu bir durumla ilgili yaşlıya karşı olan görüşler ortalama bir değerde seyretmektedir. Bu noktada yaşlının kendisine karşı olan farkındalığı ve olumlu yargıları, yaşlıyı benlik bütünlüğüne götürecektir. Eriksonun psiko-sosyal gelişim kuramının 8. Aşaması olan “Benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk” döneminde (Elkind, 1970, çev. 1978) yaşlı birey geçmişine ve ürettiklerine karşı olumlu bir tutum içerisindeyse benlik bütünlüğüne ulaşır. Fakat geçmiş yaşantısıyla ilgili memnuniyete sahip olmadığı durumda ise ölüm korkusu, umutsuzluk ve değersizlik gibi duygular ön plana çıkar. Bu sebeple gerek yaşlının gerekse yaşlıyla iletişime geçen kişinin yapıcı bir tavır sergilemesi, yaşlı bireyin benlik bütünlüğüne ve psikolojik refaha ulaşmasında önemli rol teşkil etmektedir.

Tablo 9
Yaşlılar İlerleyen Yaşla Birlikte Daha Çok Bilgeleşirler

	Sayı	%
Kesinlikle katılmıyorum	23	5.9
Katılmıyorum	58	14.9
Biraz Katılmıyorum	90	23.2
Biraz Katılıyorum	104	26.8
Katılıyorum	72	18.6
Kesinlikle Katılıyorum	41	10.6
Toplam	388	100

“Yaşlılar toplumda daha fazla güce sahip olmalıdır” sorusuna “katılmıyorum” (Kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, biraz katılmıyorum) cevabını veren öğrenciler, katılımcıların beşte ikisini (%40) oluşturmaktayken geriye kalan çoğunluğun bu görüşü desteklediği görülmektedir. Elde edilen veriler, yaşlıların toplum içerisinde sahip oldukları gücün yetersiz olarak görüldüğünü yansıtmaktadır. Yukarıdaki sonuçla, yaşlıların kişisel özelliklerine karşı negatif eğilimli olan görüşlerin, toplumsal konular söz konusu olduğunda pozitif doğru bir ivme kazandığı söylenebilir. Buna göre araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin yaşlılarla ilgili olumlu görüşlere sahip oldukları, fakat bu görüşlerin yaşlılarla klinik çalışmalar gündeme geldiğinde negatife doğru kaydığı yorumu yapılabilir.

Tablo 10
Katılımcıların Yaşlıların Günümüzdeki Söz Hakkıyla İlgili Görüşleri

	Sayı	%
Eskiden alınan kararlarda çok etkiliydi şimdi değil, yaşlının söz hakkı gittikçe azalmaktadır.	348	91.1
Eskiden de ailede yaşlılar alınan kararlara karışmazdı	20	5.2

şimdi de karışmazlar.		
Eskiden alınan kararlara etki edemezdi şimdi edebiliyor, yaşının söz hakkı artmaktadır.	13	3.4
Eskiden de kararlara etki edemezdi şimdi de edemezler.	1	0.3
Katılıyorum	382	100
Toplam	348	91.1

Araştırmaya katılan öğrencilerin günümüzde yaşlıların söz hakkıyla ilgili; %91,1'i "Eskiden alınan kararlarda çok etkiliydi şimdi değil, yaşının söz hakkı gittikçe azalmaktadır." cevabını, %5,2'si "Eskiden de ailede yaşlılar alınan kararlara karışmazdı şimdi de karışmazlar." cevabını, %3,4'ü "Eskiden alınan kararlara etki edemezdi şimdi edebiliyor, yaşının söz hakkı artmaktadır." cevabını, %0,3'ü "Eskiden de kararlara etki edemezdi şimdi de edemezler." cevabını vermiştir. Yukarıdaki tablodan elde edilen veriler, araştırma grubundaki öğrencilerin bir önceki tabloda olduğu gibi yaşlılarla ilgili olumsuz bir durumun farkında olduklarını göstermektedir.

Tablo 11
Bölüm ve Cinsiyet Skorlarının Karşılaştırılması

			N	Ort.	SS	t	p
Sosyal Hizmet	Ölçek toplamı	Kadın	154	3,3586	,46359	0,746	,457
		Erkek	57	3,3025	,54039		
Hemşirelik	Ölçek toplamı	Kadın	158	3,4339	0,55098	-0,452	,652
		Erkek	22	3,4909	,57744		

Bölüm ve cinsiyet skorlarından alınan puan ve anlamlılık durumlarına bakıldığında cinsiyet ve bölüm karşılaştırılmasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Portekiz'de Hemşirelik bölümü öğrencileriyle yapılan araştırmada, cinsiyet faktörünün yaşlılara yönelik sergilenen tutumlarda anlamlı bir farklılık ifade etmediği saptanmıştır (Abreu & Caldevilla, 2015). Ülkemizde gerçekleştirilen benzer araştırmalarda ise Portekiz'de yapılan çalışmanın aksine kız öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla yaşlılara yönelik daha olumlu bir tutum içerisinde olduğunu ortaya koyan verilere rastlanmıştır. Köse ve arkadaşlarının 2015 yılında farklı bölüm öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumlarını saptamaya yönelik gerçekleştirdikleri çalışmada öğrencilerin öğrenim gördükleri okul ve cinsiyetin yaşlılara yönelik tutumların şekillenmesinde anlamlı bir farklılık ifade ettiği görülmüştür (Köse ve arkadaşları, 2015).

Tablodaki verilerden sadece cinsiyete göre alınan puanlar incelendiğinde ise kız öğrencilerin ölçek toplamalarına ilişkin puan ortalaması katılım düzeyleri açısından erkeklere göre daha olumlu olarak karşımıza çıkmıştır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Yaşlılar, toplum içerisinde devamlı artış göstermekte olan oldukça kalabalık bir nüfus grubunu oluşturmaktadır. Yakın zamanda yaşlılık konusuyla ilgili yapılan ve artış göstermekte olan akademik yayınlar, saha uygulamaları ve çeşitli projeler bu alandaki pek çok yeni bilgiyi literatüre dahil etmiştir. İlerleyen zamanla, toplum içerisinde sosyal ve ekonomik olarak statü kaybına uğrayan, fiziksel olarak zayıflayan bireyler, tüm bu olumsuz değişimlerin getirdiği zorluklarla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Şüphesiz bu mücadele sürecinde günümüz dünyasının şartları da dikkate alındığında, yaşlılara yönelik profesyonel anlamda hizmetlerin sunulması, yaşlıların yaşamlarının devamı ve refahtan yoksun kalmamaları adına önemli bir gerekliliktir.

Her bir bireyin gelecekte potansiyel birer yaşlı adayı olduğu inancından hareketle, özellikle yaşlılık alanında faaliyet gösterecek olan meslek elemanlarının yaşlılık ve yaşlılarla ilgili görüş ve

tutumları belirleyici bir rol oynamaktadır ve oynayacaktır. Çünkü diğer bireylerin aksine farklı bir döngüde olan bu kişiler, hem geleceğin yaşlıları hemde bugünün yaşlı refahının sağlayıcıları konumundadır. Bu sebeple yaşlılara hizmet ve destek sunacak meslek elemanlarının, kendi mesleki etiklerinin de gerektirdiği gibi ayrıştırıcı, ötekileştirici olmadan en doğru hizmeti sağlamaları gerekmektedir. En doğru hizmeti, en verimli şekilde sağlamanın yolu ise kalıplaşmış bireysel ve toplumsal inançlardan/kabullerden sıyrılarak mesleki bir bilinçle hareket etmekten geçmektedir.

Araştırma kapsamında ele aldığımız sosyal hizmet ve hemşirelik bölümleri öğrencilerinin, bahsi geçen farkındalıklarının ne seviyede olduklarını saptamak, yaşlılarla ilgili görüşlerini ortaya koyarak sonuçlar üzerinden değerlendirmeler yapmak amaçlanmıştır. Buna göre yaşlılara ilişkin görüşlerin genel olarak ortalama bir düzeyde seyrettiği görülmüşken, ortalamadan negatife doğru sapmaların; “yaşlılar farklıdır”, “yaşlılar değişmez”, “yaşlılar yeni şeylere ayak uyduramaz” ve kısmen de “yaşlılar başkalarının işlerine karışır” sorularında olduğu görülmüştür. Bunun aksine yaşlılarla ilgili görüşlerde gözlenen pozitif doğru sapmaların ise, “yaşlılar hikâyeleriyle insanları bunaltır”, “yaşlıların aşırı sevgi talepleri vardır”, “yaşlılar ilerleyen yaşla birlikte daha çok bilgeleşirler”, “yaşlılar toplumda daha fazla güce sahip olmalıdırlar” sorularına verilen cevaplarda olduğu görülmektedir.

Uluslararası literatürde yer alan çalışmalardan verilen örneklerle kıyaslama yapıldığında, araştırma sonuçlarının, yurt dışında gerçekleştirilmiş araştırmalarla yakın veriler ortaya koyduğu fakat yurt dışında gerçekleştirilen çalışmalarda ele alınan grupların genel olarak yaşlı bireylere karşı daha pozitif bir tutum içerisinde oldukları görülmüştür. Özellikle Avrupada’ki Bologna standartları neticesinde yürütülen 4 yıl süreli lisans eğitiminde 3 yıl ders + son yıl seçilecek branşta uzmanlaşmaya gidilmesi uygulamasının, daha istekli, daha bilinçli ve daha iyi bilgi sahibi meslek elemanları yetiştirmeyi sağlamasıyla açıklanabilir. Son sınıf öğrencilerini kapsayan benzer bir sistemin staj ve iş yeri uygulamaları adları altında ülkemizde de gerçekleştiriliyor olmasına rağmen üniversitelerin buldukları şehirlerdeki kurum ve kuruluş tipleri ve kapasiteleri, öğrencilerin işyeri/staj uygulamaları yaparken seçecekleri müracaatçı kitlesini belirlemede pasif bir konumda kalmasına sebep olmaktadır. Netice itibarıyla öğrenciler, çalışacakları alanla ilgili uygulamalara dahil olma konusunda seçim şansları olmadan, herhangi bir alanda bu uygulamaları gerçekleştirerek mezun olmaktadır. Bu durum, yaşlılık alanı ve seçilebilecek diğer alanlarda pratik bilgi sahibi olan kişilerin yetişememesine sebep olan genel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar, araştırmaya katılan bölüm öğrencilerinin yıllık planlarındaki gerontoloji ve geriatri içerikli ders sayılarının artırılması ve niteliksel açıdan iyileştirmelerin yapılmasının önemini göstermektedir. Daha önce de söylendiği üzere, sosyal hizmet ve hemşirelik bölümleri öğrencilerinin yaşlılara ilişkin genel görüşlerinin olumsuz veya olumlu olmaması, bu görüşlerin sürekli iyileştirmeler kapsamında olumluya evrilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ders içeriklerinin güncellenmesine ek olarak özellikle Kara Avrupası ve İskandinav ülkelerinde daha sık gördüğümüz yaşlı bireylerle vakit geçiren öğrencilerin burs niteliği taşıyan karşılıksız maddi destek alması benzeri düzenlemeler öncelikle araştırmaya konu olmuş bölüm öğrencilerini kapsayacak şekilde ülkemizde de yürürlüğe sokulabilir. Bu gibi uygulamalar, gençlerin ve öğrencilerin yaşlı bireylerle vakit geçirerek onlarla ilgili olumsuz düşünce ve görüşlerinin değiştirilmesinde etkili olacaktır.

Önemli bir diğer konu ise yaşlılarla ilgili görüş, tutum ve algıları tespit etme veya ölçme amaçlı gerçekleştirilen araştırmaların Avrupa’da örneklerine daha sık rastladığımız boylamsal (longitudinal) olmasıyla ilgilidir. Boylamsal araştırmalar, aynı araştırma grubunun ön test ve son teste tabi tutularak ve bu testler arası sürenin gerçekleştirilecek iyileştirmelerin denetlenebileceği nitelikte uzun olmasıyla gerçekleştirilen araştırmalardır. Ülkemizde, Avrupa’nın aksine daha çok anlık durumu tespit etmeyi amaçlayan ve aynı araştırma grubuna yönelik gerçekleştirilecek iyileştirmeleri denetleme fonksiyonu olmayan kesitsel (sectional) araştırmaların yapıldığını görmekteyiz. Daha sağlıklı verilere ulaşılabilmesi adına, boylamsal araştırmalara ağırlık verilmesi ve elde edilecek sonuçlar üzerinden değerlendirmeler yapılması önerilmektedir.

Teşekkür ve/veya Açıklamalar: Bu çalışma, 4-6 Mayıs 2017 tarihleri arasında Kırşehir'de Ahi Evran Üniversitesi ve Yaşlı Sorunları Araştırma Derneği (YASAD) işbirliği ile düzenlenmiş olan 9. Ulusal Yaşlılık Kongresi'nde sunulmuş ve özet metin olarak basılmıştır.

Kaynaklar

- Abreu, M., & Caldevilla, N. (2015). "Attitudes toward aging in Portuguese nursing students", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 171, 961-967.
- Alkaya, S. A., Okuyan, C. B. (2017). "Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı bireylere yönelik tutumları", *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 4 (1): 43-52.
- Danış, M. Z. (2008). *Dünyada ve Ülkemizde Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler. Sağlıkla ve Üretken Yaşlanım* (1. baskı), içinde (ss.85-124). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma Merkezi yayını.
- Duyan, V., Gelbal, S. (2013). "Yaşlılara yönelik tutum ölçeği'nin bir grup üniversite öğrencisi üzerinde Türkçe'ye uyarlama çalışması", *Turkish Journal of Geriatrics*, 16 (2), 202-209.
- Elkind, D. (1979). Erik Erikson: İnsanda gelişimin sekiz evresi. (çev. Ali Dönmez) A. *Ü Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1-4).
- Henry, T. G. (1990). Practical sampling. USA: Sage Publications. Applied Social Research Methods Series.
- Heycox, K., & Hughes, M. (2006). "Social work students' attitudes towards and interest in working with older people: an exploratory study", *Advances in Social Work and Welfare Education*, 8 (1): 6-14.
- İçli, G. (2008). Yaşlılar ve yetişkin çocuklar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(1), 29-38.
- Kogan, N. (1961). Attitudes toward old people: the development of a scale and an examination of correlates. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 62(1), 44.
- Kosberg, J. I., & Harris, A. P. (1978). Attitudes toward elderly clients. *Health & Social Work*, 3 (3): 67-90.
- Köse, G., Ayhan, H., Taştan, S., İyigün, E., Hatipoğlu, S., & Açikel, C. H. (2015). "Sağlık alanında farklı bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesi." *Gulhane Medical Journal*, 57(2).
- Mancılık, A. (2015). "Sosyal hizmet öğrencilerinin müracaatçı olarak yaşlılarla çalışma ve yaşlılara yönelik tutumlarının belirlenmesi." Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Mellor, P., Chew, D., & Greenhill, J. (2007). "Nurses'attitudes toward elderly people and knowledge of gerontic care in a multi-purpose health service (mphs)." *Australian Journal of Advanced Nursing*, 24 (4): 37-41.
- Öz, F. (2002). "Yaşamın son evresi: yaşlılık psikososyal açıdan gözden geçirme." *Kriz Dergisi*, 10 (2): 17-28.
- Söderhamn, O., Lindencrona, C., Gustavsson, S. M. (2001). "Attitudes toward older people among nursing students and registered nurses in Sweden", *Nurse Education Today*, 21 (3): 225-229.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2013). Türkiye'de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı uygulama programı. Erişim adresi: eyh.aile.gov.tr/data/544f6b29369dc328a057d006/blob.docx

Extended Abstract

Old age is a phenomenon that has been described in various forms throughout history, at different times and in cultures. In particular, the fact that the elderly population has increased steadily in recent demographic changes is confirmed by the fact that in 1998 the number of elderly individuals exceeded the number of children. All these changes have increased the number of academic and practical studies dealing with elderly people. Thus, many titles have been focused within the bio-psycho-social dimensions, such as how the elderly individuals are affected by the changes that took place and what problems they have experienced.

When the elderly are mentioned in our country; Individuals comes to mind who are in need of care, who have difficulty in walking, who are closed to change, who are unhappy, alone and whose social relationships are weakened. The positive aspects of aging such as experience and wisdom are ignored and the negative aspects of old age are emphasized. This is because the underlying reason is that the beliefs and beliefs about old age and old age are in a stereotyped structure and that they are resistant to change. The breakdown of this resistance, which is widespread throughout society, through education and awareness channels, will play an important role in the improvement of the often inactive state of the elderly in society.

The elderly person is able to gain the value which he lost in the society with the influence of experience that he gained during his life. Despite various difficulties, the ability of the elderly person is to surviving until his / her current age. This survival makes it possible for the elderly person to have the powers of wisdom and insight that are often in a passive position. Elderly individuals need to be able to activate their own forces, such as other individuals who have been living their lives in society. And to use these forces correctly, they need to receive support to face of their problems in order to be able to regain their lost dynamism. However, prejudices against the old age, which have taken place both in society and in the elderly, constitute an obstacle to the receipt of the betting support. At this point, the elderly individual needs to gain professional awareness about himself and society.

In this research, which has a quantitative working characteristic, the general survey model was utilized. The research is an example of an explanatory work when the function of the obtained data is taken into consideration.

The population of the research consists of 1286 persons; 491 students studying at Social Work Department undergraduate level and 795 students studying at Nursing Department undergraduate level. For sampling phase, systematic sampling techniques were used. The sample of the research with systematic sampling technique consisted of 400 students including 318 female and 82 male students. The reason for the lack of a balanced distribution of gender in the selection of the research group is that the students in the selected departments are predominantly female students.

The data obtained from the students through the questionnaire were processed in the SPSS 22.00 program and descriptive statistics were used in the processing of the data. The main findings of this study will be evaluated and advanced analyzes are not included.

The findings of the study consists; Socio-demographic questions such as gender and department. Besides these conceptual questions has asked that would reveal the opinions of the students who participated in the research on the elderly and elderly individuals.

Findings of the research: The elderly individuals defined as "different" who are close to four-thirds (72%; n: 279) of the university students participating in the study. Almost half of the students (49.1%; n: 191) gave the answer "I agree" in the question "Elderly can not change". The students who gave the answer "I do not agree" in the question "The elderly should have more grief in the society" constitutes two of the participants (40%; n: 171).

There was no significant difference in gender and department comparisons between the scores obtained from the department and gender scores and the significance statuses.

When we look at different researches carried out about similar subject in the literature; In a survey conducted with students in the nursing department in Portugal, it was found that the gender factor did not show a significant difference in the attitudes exhibited towards the elderly. Unlike the research in Portugal, some of the similar research findings in Turkey has found that female students have a more positive attitude towards older adults than male students. In the study conducted by Köse et. al. in 2015 in order to determine the attitudes of the students of different departments towards the

elderly, it was seen that the students and the school they attended learned about their attitudes towards aging.

When the scores obtained from the tabled data were examined only by sex, the scores of the female students were more positively compared to the males in terms of the point average participation levels.

The aim of the research was to determine the level of awareness of the elderly in social services and nursing departments and to evaluate their outcomes by revealing their opinions about the elderly. According to this, it is seen that the opinions about the elderly generally stay at an average level. But the deviation from neutral to negatif has seen on the questions that; "Elders are different", "Elders can not change", "Elders can not keep up with new things" and partly "Elders are confused". On the contrary, the deviation from neutral to positif the positive has seen on the questions that "Elders are overwhelmed with stories of old people", "Elders have extreme love demands", "Elders are more wise with aging age" and "Elders should have more grief in society".

The results of the research show that it is important to increase the number of gerontology and geriatric lectures and qualitative improvements in the curriculum of the departments that Social Work and Nursing. As has been said before, social work sand nursing departments' students' general opinions about the elders are not negative or positive. Therefore, these opinions are necessary to evolve positive within the scope of continuous improvements.

Yaşlılara Yönelik Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Bakım Sigortası: Federal Almanya Örneği

Alpay Hekimler

Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi,
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Tekirdağ
ahekimler@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6679-8180

Geliş Tarihi: 16.06.2017

Revize Tarihi: 24.11.2017

Kabul Tarihi: 22.12.2017

ÖZ

Günümüzde sosyal devlet olmanın bir gereği olarak, yaşlıların gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik farklı sosyal politika araçları geliştirilmekte ve uygulanmaya çalışılmaktadır. Doğal olarak farklı ülkelerde ortaya çıkan uygulamalar ve bunların ne denli etkin oldukları tartışmaya açıktır. Bazı ülkelerde, yaşlı bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik hizmetler kamusal alan dışına çıkarılarak piyasaya ya da toplumun diğer üyelerine devredilirken kimi ülkelerde ise yasalarla teminat altına alınarak bir sosyal hak olarak şekillenebilmektedir. Yaşlılığın beraberinde getirdiği belirli risklerin bertaraf edilmesi veya sınırlandırılmasına yönelik bir sosyal güvenlik ve sosyal politika aracı olarak bakım sigortası uygulamasının önemli ve aynı zamanda etkin bir örneği, Federal Almanya'da karşımıza çıkmaktadır. Bakım sigortasının kanun ile düzenlendiği ve kanaatimizce son derece başarılı bir biçimde uygulandığı ülkelerin başında Federal Almanya gelmektedir. Bu çalışmada, yaşlılık bağlamında Federal Almanya'da bakım sigortasının yasal çerçevesi genel hatlarıyla ortaya konularak, sağlanan kazanımlar ve bunların etkinlikleri değerlendirilmekte ve böylece henüz bir bakım sigortası uygulamasına sahip olmayan ülkemiz için bir perspektif çizilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bakım Sigortası, Bakım Kasası, Bakıma Muhtaçlık, Yaşlı Bakımı

Care Insurance For Elderly As a Tool of Social Policy: The Case of The Federal Republic Of Germany

ABSTRACT

Today, as a necessity of being a social state, different social policy tools are being developed and applied to meet the needs of the elderly. It is clear that the effectiveness of the emerging practices in different countries is open to dispute. In some countries, services to meet the needs of the elderly are taken out of the public sphere and transferred to the market or other members of the society, while in some countries they can be shaped as a social right by being secured under the law. An important example of care insurance as a social security and social policy instrument, aimed at eliminating or limiting certain risks associated with the elderly is implemented in the Federal Republic of Germany. The Federal Republic of Germany is at the forefront of the countries in which care insurance is regulated by laws and has been implemented very successfully. In this study, in the context of old age, the legal framework of care insurance in the Federal Republic of Germany is outlined and the effectiveness of care insurance in Germany is discussed. Thus a perspective is drawn for our country, which has not yet had a care insurance application.

Keywords: Care Insurance, Care Fund, Nursing Indigence, Elderly Care

Giriş

Günümüzde birçok ülke, yaşlıların gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik olarak farklı sosyal politika araçları geliştirmiş olup, uygulamaya çalışmaktadırlar. Bazı ülkelerde sağlanan edininimler, bir dayanışma bilinci içerisinde, adeta sadaka kültürün bir ürünü olarak yansıma bulabilirken, bazı ülkelerde ise sosyal devlet olmanın bir zorunluluğu olarak, yasalarla hatta Anayasalarla teminat altına alınmış, bir sosyal hak olarak şekillenebilmektedir. Eş bir anlatımla, yaşlılara yönelik sağlanan destekler, başta kültürel, ekonomik, sosyal ve siyasi faktörlere bağlı olarak günümüzde dünya ölçeğinde çok büyük farklılıklar göstermeye devam etmektedir. Bakım sigortası, yaşlılığın beraberinde getirmekte olduğu belirli risklerin bertaraf edilmesi veya sınırlandırılmasına yönelik olarak, sosyal güvenlik ile sosyal politika bağlamında çok önemli ve de aynı zamanda etkin bir araç olarak Federal Almanya'da karşımıza çıkmaktadır. Bakım sigortasının kanun ile düzenlediği ve kanaatimizce son derece başarılı bir biçimde uygulandığı ilk ülkelerin başında Federal Almanya gelmektedir. Şüphesiz olarak bu modelin tamamen kusursuz ve de sorunsuz bir biçimde işlediğini iddia edebilmek mümkün değildir.

Bilindiği üzere, yakın ilişkiler içerisinde olduğumuz bu ülke sosyal güvenlik sistemlerinin kurulmasında ve gelişmesinde Dünyada öncü bir role sahiptir. Bu nedenle de sosyal güvenlik denince akla ilk gelen ülke Federal Almanya (Trenstedt, 1988), bu bağlamda ilk akla gelen isim de Bismarck'dır (Steinberg, 2015). Günümüzde de halen bu ülkedeki gelişmeler, başta Türkiye olmak üzere, birçok ülke tarafından yakından izlenmekte ve kendileri için çıkarımlar sağlanmaya çalışılmaktadır. Zorunlu bakım sigortası, günümüzde çok az sayıda ülke tarafından sosyal risklere karşı bir güvence aracı olarak kabul edilip, ilgili yasal düzenlemeler hayata geçirilmiş durumdadır. Bunun altında farklı faktörler yatmak ile birlikte, asıl belirleyici unsurun sistemin finansmanı olduğunu vurgulamak gerekir. Birçok ülkede özellikle toplum ve aile yapısıyla birlikte demografik koşulların değişimi, eş bir anlatımla nüfusun yaşlanması, sağlık hizmetlerinin iyileşmesi, bakım konusunun daha yoğun bir biçimde tartışılmasına neden olmuştur. Ancak bu alanda geniş kapsamlı bir sistemin ihdasının beraberinde yüksek maliyetler getirmesi nedeniyle, ülkeleri eyleme geçirme konusunda zorlamakta olduğu ise ayrı bir gerçektir. Genel olarak bakıldığı zaman uygulamada daha çok toplumsal bakım hizmetlerinin varlığından söz edebilmemiz mümkündür. Bu ise engeli olan veya desteğe ihtiyaç duyan yaşlılar için gerekli olan bakım hizmetlerinin, aileler tarafından karşılanması anlamına gelmektedir (Alcock, May ve Rowlingson, 2011: 518).

Federal Almanya'da üzerinde genel hatlarıyla duracağımız ilgili yasal düzenlemenin kabul edilmesinden önce de belirli ölçüde bakım hizmetlerinin sunulduğunu, ancak bunların ihtiyaçları giderme konusunda yetersiz kaldığını ifade etmemiz gerekir. Aslında bakıma muhtaç hale gelen kişilere yönelik olarak yüz yılı aşkın bir süreden beri farklı boyutlarda edimler sağlanmaktadır. Özellikle yatalak durumdaki kimselere, ülkemizdeki bugünkü uygulamalara benzer bir biçimde sosyal yardımlar (*Sozialhilfeleistung*) sağlanması yoluna gidildiği görülmektedir. Sorunun sosyal yardımlar aracılığı ile çözümlenmeye çalışılması beraberinde başka problemleri getirmişti. Öyle ki, sosyal yardımlar Almanya'da yerel yönetimler tarafından karşılanmaktaydı ve bu durum yerel yönetimleri mali açıdan sıkıntıya düşürmeye başlamıştı. 1950 yılında altmış yaşın üzerinde olan insanların toplam nüfus içindeki oranı %15 iken, 1991 yılına gelindiğinde bu oran %20'ye çıkmış, 2006 yılında ise % 25'e ulaşmıştır. Bu oranlar ise bize Almanya'da değişen demografik verilere bağlı olarak o güne değin etkisini göstermemiş olan yeni bir problem ile karşı karşıya kalındığını ve sosyal politikanın çözüm üretmesi gerektiğini göstermiştir. Bakım maliyetlerinin giderek yükselmesi sosyal güvenlik sistemi tarafından yeterince korunmanın sağlanamaması sorununu gündeme getirmiştir. Özellikle yatalak durumda olan kişilerin çoğu zaman çocuklarının maddi yardımlarına muhtaç hale gelmeleri ve de sosyal yardım almak durumunda kalmaları, birçok kişi tarafından rencide edici, hatta aşağılayıcı bir durum olarak algılanmış; bu kişilerin hiçbir zaman prim ödememiş vatandaşlar ile eş tutulmaları sonucunu doğurmuştur (Bundesministerium für Arbeit und Soziales, 2016: 654).

Ortaya çıkan bu tablo karşısında 70'li yıllarda Federal Almanya'da geniş bir toplumsal uzlaşma sağlanarak, sorunun çözümüne ilişkin harekete geçilmesi gerektiğine karar verilmiştir. Tartışmaların odağında ise özellikle sistemin finansmanı ve işverenlerin bu yönde bir katkı vermek istememeleri yer almıştır. İşveren tarafı, kurulan istihdam ilişkisi ile bakıma muhtaçlık arasında bir ilişki kurulamayacağını, çalışanların elde edeceği refah artışı ile bu riske karşı kendilerini bizzat güvence altına almaları gerektiğini ileri sürmekteydi. Konu bağlamında çok sayıda kanun taslağı hazırlanmışsa da (Bundesministerium für Arbeit und Soziales, a.g.e.: 654) en önemli gelişme, Başbakan Helmut Kohl Başkanlığındaki 12. Hükümet döneminde gerçekleşmiştir. 30 Ocak 1991 tarihinde açıklanan Koalisyon Protokolünde 1992 yılında bakım sigortasına ilişkin bir kanun taslağının hazırlanacağı beyan edilmiştir. Alman siyasi sistemi incelendiğinde hükümet programlarının çok önemli bir rol oynadıkları ve bunların bazı ülkelerden farklı olarak kamuoyu tarafından da yakından incelenip takip edildiğinin bu noktada belirtilmesi yerinde olacaktır.

Finansman konusundaki uyuşmazlık bir çözüme kavuşturulunca, kabul edilen kanun 1 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bugün bakım sigortası, sosyal güvenlik sistemi içerisinde "beşinci ayak" (sütun) olarak anılan, Kanuni Bakım Sigortası (*gesetzliche Pflegeversicherung*) adı altında düzenlenerek yirmi yılı aşkın bir süreden beri bakıma muhtaç kişilere yönelik edimler sunmaktadır.

Bakım Sigortasının Yasal Çerçevesi

Federal Almanya’da bugünkü bakım sigortasının yasal çerçevesi, son olarak 23 Aralık 2016 tarihinde değişikliğe uğramış ve tam adı “Sosyal Güvenlik 11. Kitap Sosyal Bakım Sigortası” (*Sozialgesetzbuch (SGB) Elftes Buch Soziale Pflegeversicherung*) olan ve kısaca *sosyal bakım sigortası kanunu* olarak anılan kanun ile çizilmektedir. Yasa koyucu tarafından tanınmış olan hakların yıllar içerisinde, Federal Yüksek Mahkemenin vermiş olduğu kararlar ile de sigortalılar lehine genişletilmiş olduğunu vurgulamamız gerekir. Bugün bu temel kanunun yanında, bakım hizmetlerinin sağlanabilmesi için, kanunu tamamlar nitelikte olan Bakım Süreleri Kanunu (*Pflegezeitgesetz*) ve Aile Bakım Süreleri Kanunları (*Familienpflegezeitgesetz*) da ilerleyen dönem içerisinde kabul edilmiştir. Ancak bu anılan iki kanun doğrudan bakım sigortasına ilişkin hükümler getirmemekte, bakıma muhtaç olan bir kimsenin bakımın aile bireyleri tarafından karşılanması halinde, bakımı gerçekleştiren kişinin iş hukuku bağlamındaki ilişkilerini düzenlemektedir.

Bakım Sigortasının Kapsamı ve Sigortalanma Yükümlülüğü

Sosyal güvenlik sistemi içerisinde bakım riskinin Almanya’da genel bir risk olarak kabul gördüğünün belirtilmesi gerekir (Dalichau, 2014: 9). Daha açık bir ifadeyle; yaş, cinsiyet ve sosyal statüsü ne olursa olsun toplumdaki tüm bireyler bu risk ile karşı karşıyadır. Bakıma muhtaçlık riski, yaşlılıktan farklı olarak çoğu zaman öngörülmesi mümkün olmayıp, hayatın her aşamasında ortaya çıkabilecek bir risktir. Bakıma muhtaçlık, yaşamın doğal döngüsü içerisinde ortaya çıkabileceği gibi, bir hastalık ya da bir kaza sonucunda da kendisini gösterebilmektedir. Bu noktada Federal Anayasa Mahkemesinin 2001 yılında vermiş olduğu bir kararında ise yasa koyucunun tüm toplumu kapsayacak nitelikte bir düzenleme getirmek suretiyle Anayasaya uygun hareket ettiği teyit edilmiştir (Bundesverfassungsgericht vom 3. April 2001, 1 BvR 2014/95). Eş anlatımla, bakım sigortası sadece yaşlı bireylere yönelik olarak sağlanan edimimleri değil, onun ötesinde bakıma muhtaç olan tüm grupları kapsayacak nitelikte düzenlenmiştir.

Bu çalışma kapsamında sosyal güvenlik hukuku normlarını daha fazla detaylandırmak mümkün olmamakla birlikte yine de bakım sigortasının kapsam alanına dahil edilecek olan kişilerin kimlerden oluşacağına dair çerçevenin, kanunda oldukça detaylı bir biçimde düzenlenmiş olduğunun vurgulanması gerekmektedir. Çok özetle belirtmek gerekirse, günümüzde hastalık sigortası kapsamına alınmış olan herkes, doğrudan bakım sigortasının kapsamına da alınmış durumdadır. Bu doğrultuda Almanya’daki toplumun yaklaşık %90’ı bakım sigortasının güvencesi altındadır (Bundesministerium für Arbeit und Soziales, a.g.e.: 654). Özel hastalık sigortasıyla güvence altına almış olan kişilerse zorunlu olarak özel bir bakım sigortasında kendilerini sigortalatmak durumundadırlar (Marschner, 2014). Buradan görüldüğü üzere, kişiler ister zorunlu ister isteğe bağlı, isterse özel bir hastalık sigortası ile hastalık riskine karşı güvence altına alınmış olsunlar, mutlak anlamda bakım sigortası kapsamına alınmaktadırlar. Özetle, Almanya’da bakım sigortası zorunlu bir sigorta dalı olarak oluşturulmuş, kapsam alanı geniş tutularak toplumun tümüne yönelik bir güvence sağlanmıştır.

Bakım Sigortasının Finansmanı ve Organizasyon Yapısı

Bakım sigortasının finansmanı, Almanya’da diğer sosyal sigorta dallarında olduğu üzere temelde prim esasına dayalıdır. Bu sigorta koluna, işçi ve işveren tarafları eşit oranda prim ödemektedir. Ancak bu noktada kanunun kabul edilmesine ilişkin uzun süren tartışmalar kapsamında, ek maliyet getirmesi işverenlerin bu sigorta koluna karşı çıkmış olduklarını, bu sebeple de bir iş gününe denk gelen resmi bir tatilin yürürlükten kaldırıldığına işaret etmek gerekmektedir. Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte prim oranı başlangıçta %1 olarak belirlenmiş olmasına karşın, 1 Temmuz 1996 tarihine bu oran %1,7 çıkartılmıştır. 1 Temmuz 2008 tarihinde ise oranda yeniden bir güncellemeye gidilerek %1,95 oranı üzerinden prim kesilmeye başlanmıştır. 1 Ocak 2017 tarihinden itibaren ise sosyal bakım sigortasına ödenecek prim oranı %2,55 olarak belirlenmiştir (<http://www.bmg.bund.de/pflege/pflegeversicherung/beitragssatz-eitragshoehe.html> erişim20.03.2017).

Sigortalının eşleri ve çocukları, herhangi bir ek prim farkı ödemeksizin bakım sigortasının kapsamına alınmaktadır. Bununla birlikte emeklilerden de bakım sigortasına prim kesintisi yapılmaktadır (Bundesministerium für Arbeit und Soziales, a.g.e.: 655). Emekli olduktan sonra daimî ikametgahını Almanya dışında bir Avrupa Birliği üyesi ülkeye veya İzlanda, Lichtenstein, Norveç'e yani Avrupa Ekonomik Alanına dahil bir ülkeye taşıyan bir kişi için, taşınılan ülke ile Federal Almanya arasında bir sosyal güvenlik anlaşması olduğu sürece, esas itibarıyla Alman mevzuatı aynı şekilde uygulanmaya devam edilmektedir. Ancak emekli olup Türkiye'ye kesin dönüş yapan Türk vatandaşlarının durumu burada farklılık göstermektedir. Türkiye, Avrupa Birliği üyesi olmaması sebebiyle ve de Federal Almanya ile Türkiye arasında bağitlanmış olan sosyal güvenlik anlaşmasında bakım sigortasına ilişkin bir düzenlemeye yer verilmiş olunması nedeniyle, ayrı bir uygulama söz konusu olmaktadır (Hekimler, 2015). Buna göre emekli olup daimî ikametgâhını Türkiye'ye taşımış olan emeklilerin, emeklilik aylıklarından bakım sigortasına herhangi bir prim kesintisi yapılmamaktadır. Çünkü ikametgâhın taşınması ile birlikte, hastalık sigortası güvencesi ile birlikte otomatik olarak bakım sigortası güvencesi hakkı da ortadan kalkmaktadır.

Kanunun beşinci bölümünde sosyal bakım sigortasının organizasyon yapısı tayin edilmektedir. Bakım sigortasının sosyal bir sigorta kolu olarak mevcut sistem içinde yeni bir ayak (*beşinci ayak*) olarak ihdas edilmiş olması beraberinde gerek organizasyon gerekse bürokrasi boyutunda birçok avantajlar getirmektedir. Hastalık sigortasıyla çok yakından ilişkilendirilmesi nedeniyle bu sigorta dalı için yeni bir organizasyon ve idari yapının kurulması zorunluluğu da ortadan kalkmıştır. Diğer bir ifadeyle, Hastalık Sigortaları Kasalarının (*Krankenkassen*), Bakım Sigortaları Kasalarının (*Pflegekassen*) idari işlerini yürütmesi üzerine bir sistem kurulmuştur. Özetle, her bir hastalık kasası bünyesinde, bir bakım kasasının kurulacağına hükmedilmiştir. Federal Almanya'da zorunlu hastalık sigortası hizmetleri ülkemizden farklı olarak SGK – Sosyal Güvenlik Kurumu gibi, tek bir kurum tarafından değil, temelde dört kuruluş çatısı (AOK -Allgemeine Ortskrankenkasse / Genel Bölgesel Hastalık Kasaları; EK- Ersatzkassen / Tamamlayıcı Kasalar; IKK –Innungskrankenkassen / Meslek Odaları Kasaları ve BKK – Betriebskrankenkassen / İşyeri Hastalık Kasaları) altında örgütlenmiş olan hastalık kasaları tarafından organize edilip yürütülmektedir. 2017 yılı itibarıyla toplamda 134 hastalık kasasıyla, sağlık sigortası hizmetleri yürütülmeye devam edilmektedir. Yıllar içerisinde gerçekleştirilen sağlık reformları sonucunda bu kasaların birçoğunun birleşme ve farklı nedenlere bağlı olarak sürekli azalma gösterdiğini belirtmek gerekir.

Bakıma Muhtaçlık ve Bakım Sigortasından Sağlanan Edinimler

Bakım sigortasından bir edinime hak kazanabilmenin en önemli koşullarından birisi, bakıma muhtaç (*Pflegebedürftig*) olmaktır. Bu kavram, ilgili sigorta dalından bir edinim sağlanabilmesi için bir ön koşuldur. Sosyal güvenlik alanında, klasik sosyal riskler olarak tanımlanan hastalık, kaza, yaşlılık, maluliyet, ölüm ve işsizlik risklerinin yanında 1995 yılından itibaren Federal Almanya'da bakıma muhtaçlık, bağımsız bir sosyal risk alanı olarak tanımlanmıştır (Eichenhofer, 2012: 209). Bakıma muhtaçlık kavramının zaman içerisinde yeniden tanımlanmış olduğunu, eş anlatımla, değişen koşullar içerisinde zamanla tanımın güncellendiğini bu noktada belirtmek gerekir.

Yürürlükteki mevzuat uyarınca, bedensel, ruhsal veya psikolojik bir hastalık veya engellilik durumu nedeniyle, günlük hayat akışı içinde sürekli tekrarlanan ve süreklilik arz eden ihtiyaçlarını en azından altı aylık bir süre içinde önemli ölçüde yerine getiremeyen veya neredeyse hiç yerine getiremeyen kişiler, bakıma muhtaç olarak tanımlanmaktadır (Hauck ve Nofitz, 2014; SGB XI'nin 14.maddesinin 1.fıkrası hükmü). Dolayısıyla Kanun kapsamında, bir kişinin bakıma muhtaç olarak değerlendirilebilmesi için sadece yaşlı olması yeterli olmayıp, aynı zamanda hasta veya engelli olması gerekmektedir. Kimlerin hasta veya engelli olarak kabul edileceği ise yine kanunda detaylı bir biçimde tanımlanmıştır. Bakım ihtiyaçlarının yerine getirilmesi konusunda sigortalı tarafından gereksinim duyulan destek de farklı olabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, kişi hastalığı veya engellilik durumuna bağlı olarak ortaya çıkan ihtiyaçlarını kısmen veya büyük ölçüde kendisi karşılayabileceği gibi tamamen başka bir kişinin desteğine muhtaç da olabilmektedir. Bu nedenle Almanya'daki bakım sigortası sistemi içerisinde, bakıma muhtaçlık ile birlikte bakım sınıfları da tayin edilmiştir. Bakım sınıfları ise üç grup olarak düzenlenmiştir.

Bu sınıflar sırasıyla:

Bakım Sınıfı I : Esas itibariyle bakıma muhtaç (*erhebliche Pflegebedürftigkeit*)

Bakım Sınıfı II : Ağır bakıma muhtaç (*schwere Pflegebedürftigkeit*)

Bakım Sınıfı III : Çok ağır bakıma muhtaç (*schwerste Pflegebedürftigkeit*)

Sigortalının hangi bakım sınıfı içerisinde yer aldığına ilişkin karar, hazırlanan bir bakım bilirkişi raporu (*Pflegegutachten*) kapsamında bakım sigortası tarafından belirlenmektedir. Sigortalının, bakım sigortasından edininim kazanmaya hakkı olup olmadığı ve hak kazanıyorsa bunların kapsamının ne olacağı, kendisi için belirlenecek olan bakım sınıfına göre tayin edilmektedir. Bakım sigortasından bir edininimin sağlanabilmesi için ilkin sigortalının bir talepte bulunup, bu talep üzerinden bakıma muhtaçlık durumunun belirlenmesi gerekmektedir. Sigortalının bakıma muhtaçlık sınıfı belirlendikten sonra, esas itibariyle bu sınıf üzerinden kendisine mevzuat hükümleri doğrultusunda farklı edininimler sunulmaktadır.

Bakım sigortası sigortalıya başvurusu ile ilgili kararını bildirdikten sonra, verilen karara sigortalının itiraz etme hakkı bulunmaktadır. Sigortalının itirazını, kararın kendisine bildirimini izleyen bir aylık süre içerisinde yazılı olarak yapması veya sigorta kurumu nezdinde itirazını yazılı olarak kaleme alması gerekmektedir. Sigortalı ancak bakım sigortası kasasının almış olduğu itiraz başvurusunu değerlendirdikten sonra bu karar aleyhine yetkili mahkemede dava açabilmektedir.

Bakım Sigortasından Sağlanan Edininimler

Bakıma muhtaç durumda olan kişiler için alışkın oldukları çevre ve yaşam düzeni içerisinde, özellikle de kendi evlerinde gereksinimlerinin karşılanması büyük önem taşımaktadır. Bu gerçekten yola çıkan Alman yasa koyucusu da bakım sigortasından sağlanacak olan edininimlerle ilgili olarak, bakıma muhtaç durumda olan kişilerin bakımlarının öncelikli olarak evlerinde sunulması yönünde bir düzenleme getirmiştir. Bu nedenle de bakımın mümkün olduğu ölçüde evde yerine getirilmesi, daha açık bir ifadeyle evde bakım koşullarının iyileştirilmesi, aile bireylerinin bu konuda yardımcı olması için de gerekli tedbir ve desteklerin sağlanması yönünde bir yapılanmaya gidilmiştir (Bundesministerium für Arbeit und Soziales, a.g.e.: 667). Sağlanan edininimlerin günümüzde sigortalının bakımının eksiksiz biçimde giderilmesi konusunda yetersiz kaldığını baştan ifade etmemiz gerekir. Özellikle son yıllarda bu alanda teknolojik gelişmelerinin ulaştığı boyuta bağlı olarak ve de genel olarak maliyetlerin giderek yükselmesi sonucunda, salt sigorta kaynaklarıyla kusursuz bir bakımın sağlanması neredeyse imkânsız hale gelmiş durumdadır. Bu doğrultuda sigortalının, sosyal bakım sigortasını tamamlayıcı mahiyette ayrıca özel bir bakım sigortası yaptırmasının giderek daha fazla önem taşıdığını ifade etmek gerekir.

Bakıma muhtaç durumda olan sigortalıya, muhtaçlık sınıfına bağlı olarak ya maddi olarak bir edininim sağlanmakta ya da edininim, bakım hizmeti olarak yerine getirilmektedir. Ancak belirli durumlarda her iki edininimin kombine edilmesi de olanak dahilindedir. Eğer bu bakım hizmeti, sigortalının aile bireyleri, yakınları veya profesyonel anlamda bakıcılık hizmeti sağlamayan bir kişi tarafından gerçekleştirilirse, bakıma muhtaç durumda olan kişiye, bakım parası (*Pflegegeld*) adı altında maddi bir edininim sunulmaktadır. Bakım parasının miktarı aylık olarak belirlenmekte olup, kişinin bakıma muhtaçlık sınıflanmasına göre, farklılık göstermektedir.

Evde bakım hizmeti, ancak profesyonel bir bakıcı tarafından (*Pflegedienst*) sunulursa bu durumda, sigortadan sağlanan edininim, bakım hizmet edininimi (*Pflegesachleistung*) adını almaktadır. Böyle bir durumda, bakım sigortasından ödenen bakım parası sigortalıya değil, doğrudan bakım sigortası kasası tarafından bakım hizmetini yerine getiren kişiye ödenmektedir. Yasa koyucu, bakım hizmetinin bir aile bireyi tarafından yerine getirilmesi durumunda, bu hizmeti sağlayan kişinin de, hastalanabileceği ve doğal olarak dinlenip tatil yapmak durumunda olabileceği gerçeğinden hareket ederek, bu konuda da bir çözüm üretmiş bulunmaktadır. Böyle bir durumda bakıma muhtaç durumda olan kişinin, bir yıl içerisinde toplam dört haftalık bir süre için, yedek veya engel bakımı (*Ersatz- oder Verhinderungspflege*) adı verilen, daha açık bir ifadeyle, bakım hizmetinin ikame edilmesini sağlayan

geçici bir bakım hizmetinden yararlanması mümkündür (Kreikebohm, Spellbrink ve Waltermann, 2013). Bu yönde bir hükmün getirilmesindeki amaç, esas itibariyle bakımı sağlayan kişinin de dinlenmesine olanak sağlamaktır. Eş deyişle, bakıcıya ücretli bir izin hakkı tanınmaktadır.

Bakıma muhtaç durumda olan kişilerin ve bakımı sağlayan kişilerin ihtiyaçları ve değişen koşulları göz önünde bulunduran yasa koyucu, ayrıca kısa süreli bakım (*Kurzzeitpflege*) imkanını da getirmiştir. Burada özellikle farklı gerekçelere dayalı olarak bakım gören kişinin, kısa bir süre için bir bakım evinde bakım ihtiyaçlarının giderilmesi durumu ortaya çıktığı zamanlarda bu edinin sunulmaktadır. Sigortalının durumu sürekli olarak yatılı bakımını gerektirecek bir hal almış ise bu durumda yine bakım sınıflarına göre farklı miktarlarda ödemeler doğrudan sigorta tarafından bakım evlerine veya bakımın sağlandığı özel kuruluşlara yapılmaktadır. Bu noktada sunulan edinin yalnızca bakımın karşılanması içindir. Daha açık bir ifadeyle yasa koyucu burada, sigortalının bakım evinde konaklaması, yeme içme ve diğer masrafları karşılama yoluna gitmemiştir. Bu konudaki masrafları sigortalının ayrıca kendisi karşılaması gerekmektedir.

Ancak sigortalının geliri ve mevcut birikimleri bakım evinde bakımın sağlanması nedeniyle ortaya çıkan masrafların karşılanması için yeterli değilse ve bakmakla yükümlü (*unterhaltspflichtig*) yakınları da bu masrafları karşılayamayacak durumda ise, Bakım için Yardım (*Hilfe zur Pflege*) adı altında SGB XII 18.maddesinin 2.fikrasına göre yardım talebinde bulunulması mümkündür (Harder, Condaris ve Tire, 2017). Son yıllarda yaşlılar arasında giderek daha fazla kendisini göstermeye başlayan hastalıklardan birisi de demans hastalığıdır. Kanunda yapılan ve 1 Ocak 2013 tarihinde yürürlüğe giren bir değişiklikle bakıma muhtaç durumda olup, aynı zamanda demans hastası olan sigortalılar için sunulan mevcut edimlere ek olarak, bu hastaların durumlarına göre ek bir ödemede bulunulması kararlaştırılmıştır.

Bakım kasalarından sigortalılara ilişkin olarak yukarıda sayılan bakım parası ve bakım hizmet edimini dışında ayrıca, oturdukları evlerinin bakıma daha elverişli hale getirilmesi yönünde de çeşitli yardımlar sunulmaktadır. Ancak bu yardımların sağlanması belirli önkoşullara bağlanmış durumdadır. Öyle ki, bu yardımlar sigortalının ikamet ettiği evde bakımın gerçekleştirilmesi durumunda bunun sağlanması için evde bir tadilat gereksinimi ortaya çıkıyorsa ve bu yolla bakım önemli ölçüde daha kolay hale geliyorsa ve de belirli ölçüde sigortalının hayatını tek başına idame ettirmesine imkân sağlanıyorsa, sunulmaktadır. Görüldüğü üzere yasa koyucu, sigortalının içinde bulunduğu çevre koşullarını da dikkate alarak, bakım gereksinimini mümkün olduğu ölçüde sigortalının alışkın olduğu yaşam biçimine uygun bir şekilde karşılama yoluna gitmektedir.

Sonuç

Bugün itibariyle Federal Almanya'da yürürlükte olan mevzuat, bakım gereksiniminin ortaya çıkması halinde, özellikle de yatılı bakım hizmetleri söz konusu ise tüm maliyetleri karşılama konusunda yetersiz kalmakta olup, bireyin ayrıca katkı (gerek kendisinin doğrudan ya da bakmakla yükümlü olan kişiler tarafından) sağlaması gerekecektir. Bu noktada bir kez daha bakım sigortasının zaten tüm maliyetleri karşılamak iddiası ile oluşturulmadığının altının çizilmesi gerekmektedir. Bakım maliyetlerinin karşılanmasının sigortalı tarafından mümkün olmadığı durumlarda ise yine sosyal yardım devreye girecektir. Tam bu noktada da, sosyal yardıma muhtaç olmadan, bu hizmetlerden yararlanılması için bu sigorta dalının kurulmuş olması nedeniyle, sisteme eleştiriler getirilmektedir.

Her ne kadar Avrupa Birliği üyesi ülkeler ile karşılaştırıldığında ülkemiz halen genç bir nüfus yapısına sahip olsa da nüfusumuz yavaş yavaş yaşlanma trendi içerisine girmiştir. Daha açık bir ifadeyle, aslen sosyal güvenlik sistemlerinin reformu yönünde en önemli itici faktörlerden biri olan nüfus yapısının değişimi, daha belirgin bir biçimde ülkemizde de görülmeye başlamıştır. Yaşam süresinin uzaması, her zaman kaliteli ve insana yaraşır bir hayatın idame edilmesi şansını da beraberinde getirmemektedir. Yeni risklerin ortaya çıkması veya risklere maruz kalma ihtimalinin yükselmesi, yeni tedbirlerin alınmasını da zorunlu kılmaktadır. Bu risklerin başında da bakıma muhtaçlık riski

gelmektedir. Bu risk ile karşı karşıya kalan ve kalacak olanlar için gerekli yardım ve tedbirlerin sağlanması, sosyal devlet olmanın bir zorunluluğu olarak kendisini göstermektedir.

Son dönemlerde Türkiye’de aile yapısında ve sosyal yapıda ciddi anlamda değişiklikler yaşanmıştır. Daha önceden başta kırsal kesim olmak üzere çok yaygın olarak görülen, ancak iç göç ile birlikte, kentlere de taşınmış olan, aynı çatı altında iki hatta üç jenerasyonun birlikte yaşadığı aile yapıları çözülme sürecine girmiş ve bu kapsamda çekirdek aile yapısına bir dönüş süreci başlamıştır. Kentlerde baskın olan çekirdek aile yapısı, yavaş yavaş kırsal alanda da kendisini göstermeye başlamıştır. Bu çözülme süreci, daha önceden aynı çatı altında yaşayan ve özellikle yaşı ilerlemiş olan aile bireylerinin bakım görevini üstlenmiş olan kişilerin hane içinden çekilmesini ortaya koymuştur. Böylelikle bakıma muhtaç durumda olan kişilerin gereksinimlerini karşılamak adına üçüncü kişilerden yardım alınması adeta zorunlu hale gelmiştir.

Bununla birlikte bakım hizmetlerine yönelik olarak, adeta yeni bir piyasanın oluştuğunu ve bu piyasanın legal olarak tanımlanmasının mümkün olmayacağını ifade edebilmek mümkündür. Gözlemlerimiz ülkemizde, nispeten daha profesyonel bakım hizmetlerinin fiilen çalışma yaşamından çekilmiş, emekli hemşire ve sağlık personeli tarafından yerine getirildiğini, ancak bunun ötesinde kendilerini ev kadını olarak tanımlayan, ancak fiilen çalıştıkları için esasen kaçak, kayıt dışı çalışanlar tarafından bakım hizmetlerinin ağırlıklı olarak yerine getirildiğini göstermektedir. Ülkemizde gerek, yaşlı, gerekse engelli ve de çocuk bakım hizmetlerinin kayıt dışı olarak yürütülmekte olduğu bir vakiydir. Kayıt dışılığın ulaştığı boyut, ülkemizde yasa dışı bulunan yabancılar veya çalışma izini bulunmayan yabancılar tarafından da bu hizmetin ifa edildiği göz önüne alındığında çok daha farklılaşmaktadır.

Türkiye’de zorunlu bir bakım sigortasının oluşturulması yoluna gidildiğinde, karşılaşılabilecek en önemli problemlerin başında, sistemin finansmanı gelecektir. Almanya tecrübesi bize açıkça göstermektedir ki, işgücü maliyetlerinin daha fazla yükseltilmemesi ve böylelikle işletmelerin rekabet edebilirliklerinin korunması yönünde bir çözüm aranması gerekir. Sistem kurulurken, ilk etapta asgari ölçüde bakıma muhtaçlık durumunun giderilmesi üzerine çalışmaların yoğunlaştırılması şüphesiz olarak isabetli olacaktır. Bu doğrultuda, bakıma muhtaçlık kavramı tanımlanırken, özellikle şu hususun dikkate alınması yararlı olacaktır; her hasta veya engelli bakıma muhtaç değildir, ancak her bakıma muhtaç olan kişi hasta ya da engelli durumdadır (Bundesministerium für Arbeit und Soziales, a.g.e.: 653). Bu sigorta dalının ihdas edilmesinin kolay olmadığı ve olmayacağını da bize yine farklı ülke uygulamaları açıkça göstermektedir. Her şeyden önce bu yönde siyasi iradenin istekli olması ve bu konunun ciddi olarak arkasında durması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Alcock P.; May M.; Rowlingson K. (2011). *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar* (Çev.Ed. Şenay Gökbayrak), Ankara, Siyasal Kitapevi
- Bundesministerium für Arbeit und Soziales, *Übersicht über das Sozialrecht*. (2016), Bonn
- Bundesministerium für Arbeit und Soziales, *Bilder und Dokumente zur Sozialgeschichte*. (1987), Bonn
- Dalichau, G. (2014). SGB XI – Sozialgesetzbuch XI Soziale Pflegeversicherung Kommentar, Luchterhand Verlag, Köln
- Eichenhofer, E. (2012). *Sozialrecht*, 8.Auflage, Mohr Siebeck, Tübingen
- Harder, R.; Condaris, W.; Tire S. (2017). Sozialgesetzbuch XII, Nomos Baden Baden
- Hauck, K.; Nofitz, W. (2014). (Hrsg.), Sozialgesetzbuch SGB XI – Soziale Pflegeversicherung Kommentar, Erich Schmit Verlag, Berlin
- Hekimler, A. (2015). *Sosyal Politika Boyutunda Türkiye – Almanya Sosyal Güvenlik Sözleşmesinin Sosyal Haklar Üzerine Etkisi*, Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, Aralık, 45-77.
- Kreikebohm, R.; Spellbrink, W.; Waltermann, R. (2013). *Kommentar zum Sozialrecht*, 3. Auflage, Beck, München
- Marschner, A. (2014). In: *Handbuch zum Sozialrecht –HzS*, (Hrsg. Werner Hennig), Luchterhand, Köln
- Steinberg, J. (2015). *Bismarck*, (Çev.Hakan Abacı), İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları
- Trenstedt, F. (1988). *Geschichte des Sozialrechts*, in: Sozialrechtshandbuch (SRH). Hrsg. von Bernd von Maydell, Neuwied : Luchterhand, 66-113.
- V. Maydell, B. B. (1998). *Die geplante Pflegeversicherung in Japan vor dem Hintergrund der deutschen Regelungen*. In: Rechtsdogmatik und Rechtspolitik im Arbeits- und Sozialrecht. Festschrift für Thodor Tomandl zum 65.Geburtstag, Hrsg. v. Heinz Krejci u.a., 537 -565.
- <http://www.bmg.bund.de/pflege/pflegeversicherung/beitragssatz-beitragshoehe.html> erişim 20.03.2017

Extended Abstract

Today, many countries have developed and implemented different social policy tools to meet the needs of the elderly. While acquisitions in some countries may arise within a solidarity consciousness, they may be shaped as a social right by being secured by law as a requirement of being a social state in the others. In other words, the support provided for the elderly continues to show great differences on the world scale, mainly due to cultural, economic, social and political factors. Care insurance is implemented in the Federal Republic of Germany as a very important and effective tool in the context of social security and social policy in order to eliminate or limit certain risks associated with aging. The Federal Republic of Germany is at the forefront of the countries where the care insurance is enacted by law and has been applied very successfully. Without a doubt, it is not possible to claim that this model works perfectly. As is known, The Federal Republic of Germany, which has close relationship with Turkey, has a leading role in the world in the establishment and development of social security systems. For this reason, the first country that comes to mind in terms of social security is the Federal Germany, and the first name is Bismarck. The developments in this country are being closely watched by many countries, especially Turkey, in order to benefit from their experiences. Compulsory care insurance is now regarded as a means of assurance against social risks by a few countries and has been misled by legal regulations. There are different reasons behind this, but it should be emphasized that the main determinant is the financing of the system.

In many countries, the change in demographic conditions, particularly aging of the population and the improvement of health services, has led to a more intensive discussion of the issue of care. It is also a fact that countries are reluctant to build this system because of the high costs of establishing a comprehensive system of care insurance. In general, mostly it seems that there are social care services. This means that care services for the elderly, who are disabled or need support, are covered by their families. It is necessary to state that, certain measures of care have already been provided before the adoption of this legal regulation in the Federal Republic of Germany, but they were insufficient to address the needs. Acquisitions have been provided in different dimensions for more than a hundred years, for those who are in need of care. In particular, those who are bedridden are provided with social benefits (Sozialhilfeleistung) similar to today's practices in our country. Trying to solve the problem through social aids brought with it other problems. Social assistance was provided by local governments in Germany, and this has begun to frustrate local administrations financially. In 1950, the proportion of people over the age of sixteen was 15% in the total population. By 1991, this rate had risen to 20% and in 2006 it reached 25%. These ratios have shown us that we are faced with a new problem depending on the changing demographic data in Germany and that social policy should produce solutions. Increasing nursing costs have brought about the problem of not being adequately protected by the social security system. Particularly, those who are bedridden, are in need of financial assistance from their children and have to receive social assistance are perceived as an offending and even insulting situation. This has even led to those who have paid premiums to be kept with those who have never paid a premium. In the face of this emerging picture, in the 70's, a broad social consensus was reached in the Federal Germany, and decided that action should be taken to resolve the problem. The funding of the system and the unwillingness of employers to contribute to it has been at the center of the debate. The employer has argued that there can be no reciprocal relationship between employment relations and dependency and also employees should secure themselves against this risk with the prosperity they have gained. In this study, in the context of old age, the legal framework of care insurance in the Federal Republic of Germany is outlined and the effectiveness of care insurance in Germany is discussed. Thus a perspective is drawn for our country, which has not yet had a care insurance application.

Yaşlı Kullanıcı Odaklı Mekân Tasarımı: Bir Farkındalık Atölyesi

Erkan Aydintan

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, Trabzon
aydintan@ktu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-8097-2384

Muteber Erbay

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, Trabzon
merbay@ktu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-8649-4069

Filiz Tavşan

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, Trabzon
ftavsan@ktu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-0674-2844

Dilara Onur

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, Trabzon
dilara.onur@ktu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-3265-6226

Aylin Aras

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, Trabzon
aylin@ktu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-3315-3655

Burcu Efe Ziyrek

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, Trabzon
befeziyrek@ktu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-2598-9049

Pınar Küçük

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, Trabzon
pinar@ktu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-3493-6048

Geliş Tarihi: 16.10.2017

Revize Tarihi: 20.12.2017

Kabul Tarihi: 22.12.2017

ÖZ

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaşlı kişilerin toplam nüfus içindeki oranı artmış ve yaşlanmaya bağlı hassasiyetler, istek ve ihtiyaçlar, pek çok farklı disiplin açısından üzerinde önemle durulması gereken bir konuya haline gelmiştir. Yaşlılar üzerine yapılan çalışmaların genellikle sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmetler, geriatri, halk sağlığı, hemşirelik alanlarında yoğunlaştığı, ancak mekân tasarımı özelinde yetersiz kaldığı görülmektedir. Oysa günümüzde pek çok yaşlı bireyin içinde yaşadıkları mekânların nitel ve nicel düzeyde gerekli şartları sağlamaması sonucu hem fizyolojik hem de psikolojik ihtiyaçlarının tam olarak karşılanamadığı bilinmektedir. Ayrıca yaşadıkları mekânlar ve kullandıkları mobilyalar çoğu zaman ergonomik olarak kendilerine uygun tasarlanmadığından bu ortamlarda günlük ihtiyaçlarını gidermekte güçlükler yaşamaktadırlar. Bu nedenlerle çağdaş toplumlarda yaşlı bireyler için kullanıcı odaklı mekânların tasarımının ivedilikle ele alınması gerekmektedir. Bu bakış açısı ile Karadeniz Teknik Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü'nde bir atölye çalışması yapılmış ve öğrencilerden yaşlı bireyler için günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir mekân tasarımları istenmiştir. Yapılan çalışma ile bu özel kullanıcı grubu için mekân tasarımı yapılırken dikkat edilmesi gereken birtakım faktörler olduğu konusunda bir farkındalık yaratılması amaçlanmıştır. Çalışmanın ilk aşamasında öğrencilerden öncelikle yaşlı kullanıcılar hakkında bilgi edinebilmeleri için çeşitli ön araştırmalar yapmaları istenmiş, daha sonra yaşlı kullanıcılar hakkında çeşitli tasarımlar ve sunumlar yaptırılmış, son olarak ise evrensel tasarım konusunda uygulamalı bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında ana çalışmaya geçilmiş, tanıdıkları yaşlı bir birey için mekân tasarımları istenmiştir. Bu aşamada yüz yüze görüşme tekniğini kullanarak, yürütücüler tarafından hazırlanan anket ile tasarımı yapılacak mekânın kullanıcıları olarak düşündükleri yaşlı bireyin ihtiyaçları ve istekleri konusunda daha detaylı bilgi sahibi olmaları istenmiştir.

Yapılan çalışmada, tasarımcı adaylarının, özel bir kullanıcı gurubu olan yaşlı bireyler ile doğrudan bir deneyim yaşayarak empati kurabilmelerini ve evrensel tasarım konusunda farkındalığa sahip olmalarını sağlamak amaçlanmıştır. Atölye çalışmasında yaşanan süreç ve ortaya çıkan ürünler irdelendiğinde istenilen amaca ulaşıldığı görülmüştür. Çalışmanın sonuçlar kısmında ise, yaşlı kullanıcılar için tasarlanacak mekânların bireyin fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanabilmesi açısından ne tür özelliklere sahip olması gerektiği konusunda edinilen izlenimlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı kullanıcılar, iç mekân tasarımı, farkındalık, kullanıcı odaklı tasarım

Elderly User Based Space Design: An Awareness Workshop

ABSTRACT

In our country, like throughout the world, the rate of elderly people has increased in total population, and the feelings, demands and needs due to old age have become an important issue in the sense of various different disciplines. It is seen that studies carried on elderly people generally focus on sociology, psychology, social services, geriatrics, public health, nursing but they are insufficient in the sense of space design. However, it is known that since the living spaces of many elderly people do not fulfil required conditions in qualitative and quantitative sense, both their physiological and psychological needs are not completely met. Moreover, since the places they live and the furniture they use are not designed ergonomically most of the time, they have difficulty in fulfilling their daily needs in these places. For these reasons, design of user based spaces for elderly people in modern societies should be analysed as soon as possible. In this sense, a workshop study was carried in Karadeniz Technical University, Department of Interior Architecture and students were expected to design a space that would meet daily needs of elderly people. It was aimed to raise awareness about the fact that there are specific factors to pay attention for this special user group in space design. In the first stage of the study, students were first of all expected to make various preliminary studies in order to gather information about elderly users, then students made various designs and presentations about elderly users and finally they were given practical information about universal design. In the second stage of study, the main study was conducted; students were asked to design a place for an elderly person they know. At this stage, face-to-face interview was made and through the survey form prepared by the coordinators, students could have more detailed information about needs and demands of the elderly person who is thought to be the user of the place designed. In the study, it was aimed to form empathy between designers to be and the elderly people who are special user group and enable them awareness about universal design. It was seen that the expected aim was attained when the process and the outcome were analysed. In the results section of study, impressions about characteristics of spaces were given in order to fulfil physiological and psychological needs of elderly people in places to be designed.

Keywords: Elderly users, interior space design, awareness, user based design

Giriş

Yaşlanma bireysel ve normal bir süreç olup, bilişsel ve fiziksel birçok değişimi de beraberinde getirmektedir (Balogun ve Katz, 2006; Tajvar ve diğerleri, 2008; Bahar, 2005; Konak ve Çiğdem, 2005). Herhangi bir hastalık durumu olmaksızın bir taraftan bireyin bedensel güçleri azalırken, zihinsel yetileri de azalmaya başlar (Devlet Planlama Teşkilatı, 2007). Yaşlı bireylerin yaşadıkları bu değişimler onların faaliyetlerini kısıtlayarak yaşam kalitesini düşürmekte, özellikle psikolojik olarak mutsuzluğa neden olmaktadır. Yaşanan bu olumsuzluklar bireyin çevresel faktörlere uyumunu da zorlaştırmaktadır.

Yaşam kalitesi bireyin fiziksel, psikolojik, sosyal ihtiyaçlarının iyi ve tatmin edici olma, hem objektif hem sübjektif olarak birey ve çevre arasındaki ilişkiler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Hornquist, 1990; Cella, 1994; Mc Daniel ve Bach, 1994; Moles, 1979). Bireyin içinde bulunduğu yaşam kalitesinin iyi ve tatmin edici olması onu olumlu yönde motive etmekte ve yaşlı kullanıcıların içinde bulunduğu ve yaşının getirdiği olumsuz durumları daha kolay kabullenmesini ve onlarla daha rahat baş edebilmesini sağlamaktadır. Yaşlı kullanıcılarda yaşam kalitesi göstergeleri ekonomik, sosyal, psikolojik ve sağlık olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. Bu gruplardan sosyal göstergeler yaşlı bireylerin toplum içinde ve gündelik yaşamda var olabilmeleri için gerekli şartları sağlayan değişkenleri ifade eder. Bu değişkenler içinde en dikkat çekici olan ise konut koşullarının bireyin yaşamına uygun olup olmamasıdır (Oktik, 2004). Kullanıcıların konut ihtiyaçları göz önüne alındığında dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, konutun yaşlı kullanıcının toplum yaşamına katılımını kolaylaştırması ve bağımsız yaşamını devam ettirecek fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde tasarlanması gerekliliğidir (Boylu, 2013).

Yaşlı bireyler “yerinde yaşlanma”yı tercih etmektedirler. Yerinde yaşlanma kavramı yaşlı bireylerin yaşamlarının geri kalanını, ömürlerini geçirdikleri konutlarda, alışkın oldukları çevre koşullarında dostlarıyla sürdürme isteğinden doğduğu çeşitli araştırmalarla da desteklenmektedir (Sivam ve Karuppanan, 2008; Rioux, 2005; Oswald ve diğerleri, 2000). Yerinde yaşlanma; bireyin yaşına, gelirine ve yeteneklerine bağlı bir durum olmayıp, bireyin toplumda kendini güvende, bağımsız ve rahat hissetmesiyle ilişkilidir (Levy ve Malcolm, 2015). Ancak birey yerinde yaşlanmasına rağmen, yaşadığı çevrenin uygunluğunu da değerlendirmeye devam etmekte, yani yaşam koşullarını en üst düzeye çıkarmayı hedeflemektedir (Boldy ve diğerleri, 2011).

Bu hedefler doğrultusunda tasarımcılar yaşlılara uygun mekanları tasarlarken evrensel tasarım ilkelerinin de bilinciyle hareket etmelidirler (Olguntürk, 2007). Yaşlı kullanıcıların yaşadıkları ortamların doğru kriterler baz alınarak tasarlanması gerek konfor koşullarının sağlanması açısından gerekse kaza riskinin en aza indirilmesi açısından önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yaşam Kalitesi ve Mekân Kalitesi İlişkisi

Yaşlanma sonucu ortaya çıkan fiziksel olumsuzluklar sebebiyle ve yaşlı bireylerin konutlarına verdikleri anlamsal değerlerin (anılar, deneyimler, aidiyet duygusu, sosyal statü, vb.) etkisiyle kullanıcılar zamanlarının büyük bir bölümünü konut içerisinde geçirirler. (Pinto ve diğerleri, 2000; Lansley, ve diğerleri, 2005; Gönen ve Özmete, 2005; Fozart, ve diğerleri, 2000).

Yaşlı kullanıcılara ait mekânların kullanıcılarının fiziksel, psikolojik ve sosyal özelliklerine uygun olarak tasarlanması bireylerin yaşam kalitelerini ve konfor koşullarının artırılması için çok önemlidir. Bu özelliklere sahip olmayan mekânlar kullanıcılarının günlük aktivitelerini negatif yönde etkilemektedir (Lino, ve diğerleri, 2005; Kalıncara, 2010).

Yaşlı bireylerin kendi kendilerine yetebilmeleri veya az bir destekle günlük aktivitelerine devam edebilmeleri ve bunların sonucu olarak konforlu yaşayabilmeleri için konut ve çevresinin yaşlı insanlara uygun düzenlenmiş olması gerekmektedir (Lino, ve diğerleri, 2005; Kirvesoja, 2001). Bunun için yaşam ortamlarının fizyolojik sınırlamalar dikkate alınarak düzenlenmesi ve yaşamı bağımsız sürdürmeye yardımcı araç-gereçlerin tasarlanması ve donatılmış olması önemlidir.

Konutta günlük yaşam aktivitelerini ve yaşam kalitesini düzenleyen kullanıcıların fiziksel ve psiko-sosyal gereksinimlerini karşılamaya yönelik ergonomi uygulamaları önemlidir. Konut iç mekanının ve bu mekâna ait mobilyaların ergonomik olarak tasarlanması ile fiziksel kısıtlamalara sahip yaşlı bireylerin günlük yaşamlarını sürdürebilmeleri olanaklı hale gelecektir (Kalıncara, ve diğerleri, 2016).

Yaşlı bireylerin bağımsızca hareket edebilmeleri, günlük yaşamlarını özgürce ve güvenli bir şekilde devam ettirebilmeleri için uyulması gereken bazı tasarım prensipleri söz konusudur. Bunlar;

- Fiziksel çevre faktörleri (görsel konfor, işitsel konfor, ısısal konfor)
- Mekân organizasyonu (mekanlar arası ilişki, tek mekânda örgütlenme)
- Donatı ekipman tasarımı (kullanıcı-donatı/ekipman uyumu, işlev-donatı ekipman uyumu) (Zorlu, 2015)

Bu prensipler kullanılarak tasarlanan mekânlar, kullanıcılarını hem fiziksel hem de psikolojik açıdan olumlu etkilemektedirler.

Yaşlı bireylerin özel gereksinimleri göz önünde bulundurularak tasarlanacak mekanlar bu kimselerin eşit koşullarda katılımını sağlayacaktır. Bu bağlamda tüm bireyler için evrensel tasarım-holistik tasarım ve erişilebilir tasarım kavram ve yaklaşımlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. (Sönmez Türel, ve diğerleri, 2005). Dünya Engelli Vakfı'na göre; “evrensel tasarım aynı zamanda herkes için tasarım diğer bir deyişle engelsiz tasarım gibi kavramlar ile de ifade edilebilmektedir. Bireylerin yaş, yetenek ve durumlarının farklılıklarına karşın tüm kullanıcıların en yüksek oranda

kullanımlarını sağlayan çevre ya da tüm tasarım ürünlerinin tasarımı ve kurgulanması"dır. Yaşlı nüfus oranındaki artış hızı düşünüldüğünde pek çok farklı disiplinde (enformasyon, iletişim ve ulaşım teknolojileri gibi) olduğu gibi mimarlık ve kentsel tasarım alanlarında da evrensel tasarım dikkatle üzerinde durulması gereken bir konudur (DEV, 2015).

Evrensel tasarım farklı tasarım alanlarında erişilebilirliği, kullanılabilirliği, kullanım kolaylığını sağlayarak tasarımların yaşama geçirilmesi amacıyla;

- Eşit kullanım,
- Kullanımda esneklik,
- Basit ve sezgisel kullanım,
- Algılanabilir bilgilendirme,
- Tasarımda hata payı,
- Düşük fiziksel güç harcanması,
- Yaklaşım ve kullanım için boyut ve mekân sağlanması prensiplerini içermelidir (CUD, 1997).

Son elli yılda yaşlı nüfusunda gerçekleşen artış ve gelecek yıllarda da bu artışın devam edeceğinin bilinmesi yaşlı kullanıcılar için tasarlanacak mekânlara daha bilinçli yaklaşılması gerekliliğini doğurmuştur. Yaşam ve mekân kalitesinin ilişkisi düşünüldüğünde; yaşlılar için tasarlanacak mekânların yukarıda belirtilen prensipler doğrultusunda tasarlanması ve tasarımcılarda bu konuda farkındalık oluşturulması gerekmektedir.

Yöntem

Karadeniz Teknik Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü 1. Sınıf öğrencileriyle kullanıcı odaklı tasarıma farkındalık yaratmak amacıyla "Yaşlı Kullanıcılara Yönelik Bir Yaşam Alanı Tasarımı" konulu atölye çalışması gerçekleştirilmiştir.

Yaşlı bireylerin yaşam kalitelerini arttırmak konusunda fikir üretmeye zemin hazırlayan atölye çalışmasının temel hedefi; tasarımcı adaylarına yaşlı bireylerin fiziksel, sosyal ve psikolojik gereksinmelerini karşılayabilecek mekânlar tasarlatarak, yaşayacakları tasarım tecrübesinin bu konudaki hassasiyetlerini şekillendirmesini sağlamaktır. Bu süreç ayrıca öğrencilerin;

- Tasarım yöntemleri hakkında bilgi edinmelerine,
- Tasarımla ilgili kavramları tanımlarına ve bu kavramları üç boyutlu olarak ifade etmelerine,
- Tasarımla ilgili bilgi kaynaklarının zenginliğine şahit olmalarına,
- Tasarımın otonom bir yapıya sahip olmadığını bir çok değişkene bağlı kompleks bir olgu olduğunu anlamalarına,
- Tasarımcı ve kullanıcı ilişkisini birinci elden tecrübe etmelerine,
- Kullanıcı gruplarının, sonuç ürünü etkileyen etmenlerden biri olduğunu görmelerine,
- Dünyayı ve çevrelerini algılayarak bir içmimar duyarlılığı ile gözlemlemelerine,
- Üç boyutlu düşünme ve form yaratma becerilerinin gelişmesine aracı olmuştur.

Yapılan Çalışmalar

Atölye çalışması proje öncesi, proje ve proje sunumu olmak üzere üç temel aşamada gerçekleştirilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1

Çalışma Süreci

ÇALIŞMA AŞAMALARI		AÇIKLAMA
PROJE ÖNCESİ	➔ Bilgilenme	<ul style="list-style-type: none">• Sunumlar (Tasarım ve Yaratıcılık /Tasarım Yaklaşımları / Evrensel Tasarım)• Oyunlar (Mekan Halkası / Sessiz Mekan)• Film İzletisi (The Bucket Lists)• Empati Çalışmaları
	➔ Tasarım Pratikleri	<ul style="list-style-type: none">• Ürün tasarımı• Kavram çalışmaları (kolaj, 3 boyutlu somut ve soyut maket anlatımı, beden dili ve seslerle anlatım)• Gazeteden mekana çalışmalar• Poster tasarımı (Evrensel Tasarım İlkeleri)
PROJE	➔ Konunun Tanıtılması	<ul style="list-style-type: none">• Proje Konusunun verilmesi, çalışma alanının tanıtılması• Kavram Tanıtımı (Yaşlı, Yaşlılık, Yaşlı ve Ergonomi, Yaşam Kalitesi)
	➔ Verilerin Toplanması	<ul style="list-style-type: none">• Ön araştırma• Anket çalışmaları.
	➔ Proje Geliştirme	<ul style="list-style-type: none">• Senaryo Üretimi• Eskiz Çalışmaları• İki Boyutlu (Ortografik) Çizimler• Üç Boyutlu Form Çalışmaları
PROJE SUNUMU	➔	<ul style="list-style-type: none">• Sonuç ürün sunum hazırlıkları• Sonuç ürün sunumu

Proje Öncesi

Proje öncesi aşamasının amacı, lise eğitiminden gelen öğrencilerin tasarım kavramı hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda ders yürütücüleri tarafından proje öncesi hazırlıklar iki evrede bilgilendirme ve tasarım pratiklerinden oluşan gerçekleştirilmiştir.

Bilgilendirme

Bilgilendirme evresinde öğrencilere öncelikle tasarım kavramı özelinde “Tasarım ve Yaratıcılık”, “Tasarım Yaklaşımları” ve “Evrensel Tasarım” konularında bilgilendirme sunumları yapılmıştır.

Eş zamanlı olarak sunumlar öğrencilere çeşitli oyunlar, film izletisi ve özel (engelli) kullanıcı guruplarına yönelik empati çalışmaları ile desteklenmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Bilgilendirme Sunumları ve Empati Çalışmalarından Örnekler

Tasarım Pratikleri

Tasarım pratikleri evresi, bilgilendirme evresi ile eş zamanlı yürütülmüştür. Bu süreçte öğrencilere aktarılan tasarım kavramları, ürün tasarımı uygulamaları ile başlamış, ardından kolaj çalışması, 3 boyutlu somut ve soyut maket anlatımları, beden dili ve seslerle anlatımı poster tasarımları ve mekan üretme kavram çalışmaları ile tamamlanmıştır (Şekil 2- 6). Bu evrede yapılan tüm

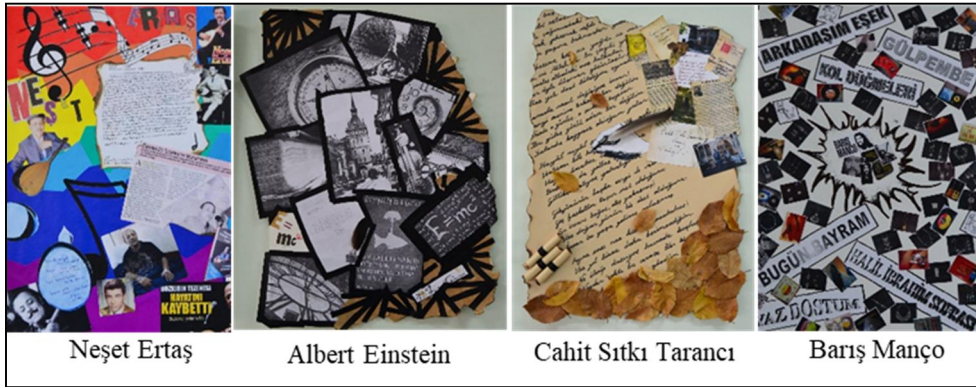
uygulamalar yaş almış kullanıcı bağlamında kurgulanmıştır. Böylece katılımcılar ana tasarım probleminin öznesi ile mental düzeyde ilk temaslarını sağlamış oldular.

Ürün tasarımında, yaşlı bireylerin kullanabileceği, hayatlarını kolaylaştıran bir işleve sahip ürünler tasarlatılmıştır.

Şekil 2. Ürün Tasarımı Çalışmalarından Örnekler

Öğrencilere, farklı disiplinlerde başarılı oldukları ya da başarılı olduğunu düşündükleri yaşlı bireylerden birini seçerek, o bireyin kişisel özellikleri, zevkleri, hayat tarzını anlatan bir kolaj çalışması yaptırılmıştır.

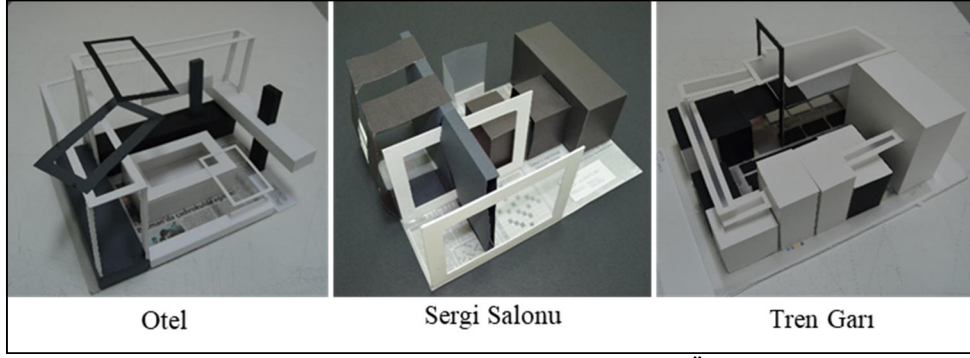
Şekil 3. Kolaj Çalışmalarından Örnekler

Tüm bu çalışmaları desteklemek ve öğrencilerin yaratıcılıklarını arttırmak amacıyla destekleyici çalışmalar da yaptırılmıştır. Öğrencilerden, kolaj çalışmasında seçtikleri kişilerin yaşadığı mekanları, basit geometrik şekillerle üç boyutlu somut ve soyut maket anlatımları ile görselleştirerek; beden dili ve sesleri kullandıkları teatral bir sunum yapmaları istenmiştir.

Şekil 4. Öğrencilerin Sunumlarından Örnekler

Öğrencilere gazete kağıtları üzerinde eskiz kağıtları koyularak leke çalışması yaptırılmış, bu leke çalışmaları bir takım düzenlemelerle “Mekan” a dönüştürülerek, “Gazeteden Mekana” adlı çalışma tamamlanmıştır.

Şekil 5. Gazeteden Mekana Adlı Çalışmadan Örnekler

Çalışmanın devamında, öğrencilerden evrensel tasarım ilkelerini anlatan poster tasarımları yaptırılmıştır.

Şekil 6. Poster Tasarımı Örnekleri

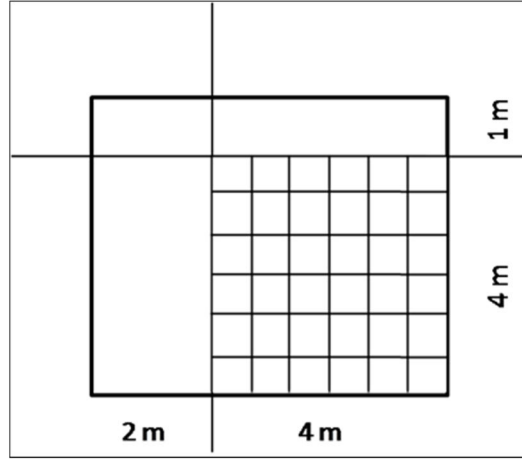
Proje

Proje aşaması, konunun tanıtılması, verilerin toplanması, proje oluşturma süreci olarak üç evrede gerçekleştirilmiştir.

Konunun Tanıtılması

Alt “Yaşlı Kullanıcılara Yönelik Bir Yaşam Alanı Tasarımı” adlı proje konusu ile çalışmanın hedefleri, alanı, sınırları öğrencilere ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

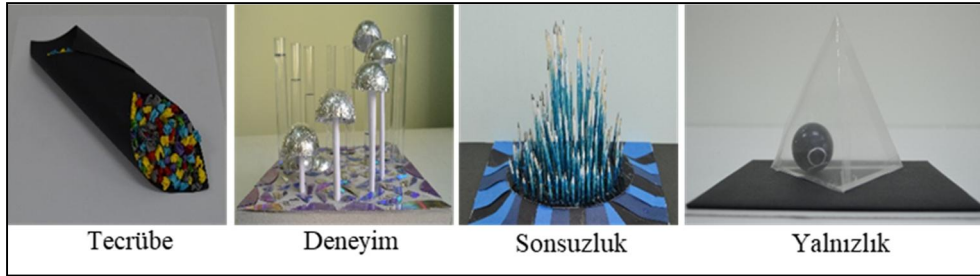
Çalışma kapsamında öğrencilere tavan yüksekliği 3m olan 30m² (6mx5m) kurgusal bir çalışma alanı verilmiştir (Şekil 7). Çalışma alanında, öğrencilerin yapacakları anketler ile belirleyecekleri kullanıcı ihtiyaçları doğrultusunda aktif (hobi) ve pasif (uyuma, dinlenme) alanlar tasarlamaları istenmiştir. Veranda, balkon, kot farkı ve rampa tasarımı kullanıcı ihtiyaçları doğrultusunda katılımcıya bırakılmıştır. Herhangi bir iç mimari proje çok fazla değişkene sahiptir ve çok boyutlu olarak düşünülmesi gerekir. Fakat yapılan çalışmada katılımcılardan beklenen, yaklaşık beş haftada sadece bir fikir projesi ortaya koymalarıdır. Bu bağlamda işleve, işleyişe, eylem alanlarının dağılımına, birbirleri ile ilişkilerine biçim ve form arayışlarına yoğunlaşmaları istenmiş, renk kullanımı ise siyah, beyaz ve griyle sınırlandırılmıştır. Ayrıca tasarlayacakları mekanların, ergonomik tasarım prensiplerinden olan mekan organizasyonu ve donatı tasarımı özelinde kurgulanması istenmiş, aydınlatma, iklimlendirme, malzeme, vb. faktörler çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Alınan bu kararda atölye süresinin altı hafta ile kısıtlı olmasının ve katılımcıların ilk proje deneyimleri olmasının da etkisi olmuştur.

Şekil 7. Çalışma Alanı

Atölye yürütücüleri tarafından proje konusuna ilişkin, yaşlı, yaşlılık, yaşlı ve ergonomi, yaşam kalitesi gibi kavramlar hakkında bilgilendirme için sunumlar yapılmıştır. Daha sonra öğrencilerin proje konusunu pekiştirmeleri amacı ile belirlenen kavramlardan (yaşlı, yaşlılık, ergonomi) yola çıkarak uygulama yaptırılmıştır.

Uygulamada öğrencilerin yaşlı bireyleri tek bir kavram ile tanımlamaları ve gerekçelerini belirtmeleri istenmiştir. Daha sonra, 3 er kişilik gruplar oluşturulmuş ve ellerindeki kavramları tartışarak, gruba ait tek bir kavram ortaya koymuşlardır (Şekil 8).

Şekil 8. Kavram Çalışmalarından Örnekler

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması evresinde atölye çalışması kapsamında benzer projelerin incelenmesi ile alınan literatür bilgileri ve doğrudan kullanıcıdan elde edilen bilgiler olmak üzere iki tip veri kullanılmıştır. Verilerin toplanması evresinde katılımcılardan öncelikle ön araştırma yapımaları istenmiştir. Bu çerçevede elde ettikleri görsel ve yazılı bilgilerin süreçte fikir geliştirmelerine yardımcı olması hedeflenmiştir.

Eş zamanlı olarak atölye yürütücüleri tarafından, projenin bir sonraki aşamasında kullanılmak üzere gerekli olan, yaş almış kullanıcıya ait verilerin elde edilmesi için bir anket formu hazırlanmıştır. Bu anket formunda yaşlı bireylerin demografik özellikleri, sağlık problemleri, boş vakit aktiviteleri, yaşadıkları mekan özellikleri ve eksiklikleri gibi bilgilere ek olarak hayallerindeki mekana ilişkin sorulara da yer verilmiştir. Daha sonra her katılımcı tanıdıkları yaşlı bir kişi ile iletişime geçmiş, hazırlanan anket ile veri toplamışlardır.

Proje Geliştirme

Proje geliştirme evresinde katılımcılar öncelikle yaş almış kullanıcılardan anket yolu ile elde ettikleri bilgiler ışığında kendi senaryolarını oluşturmuşlardır. Diğer bir deyişle seçtikleri kullanıcının ihtiyaçlarına, isteklerine, hayallerine karşılık gelebilecek bir mekân kurgusu oluşturmuşlardır. Daha sonra, altı hafta boyunca, oluşturulan senaryonun ön gördüğü mekân tasarımları gerçekleştirilmiştir. Bu

mekanlar kişilerin ihtiyaçları (uyuma, dinlenme, ibadet, vb), engelleri (hareket etmede yaşanan fiziksel sorunlar) ve hobileri (kitap okuma, resim yapma, örgü örme, tv izleme, vb) doğrultusunda işlevlendirilmiştir. Bu amaçla öncelikle çeşitli tasarım eskizleri yapılmış, belli bir işlevsel ve görsel doygunluğa erişildiğinde yapılan iki boyutlu (ortografik) çizimler ve üç boyutlu form çalışmaları ile olgunlaştırma süreci tamamlanmıştır.

Proje Sunumu

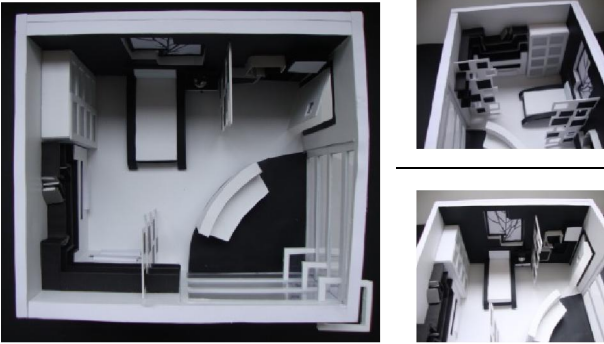
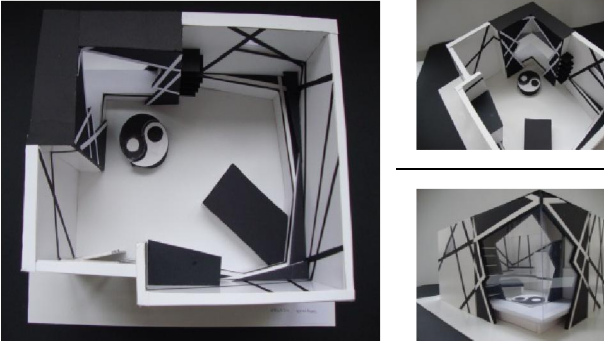
Atölye çalışması sonucunda, öğrenciler sonuç ürünlerini 1/20 ölçekte iki (ortografik çizim) ve üç boyutlu (maket) olarak sunmuşlardır.

Bulgular

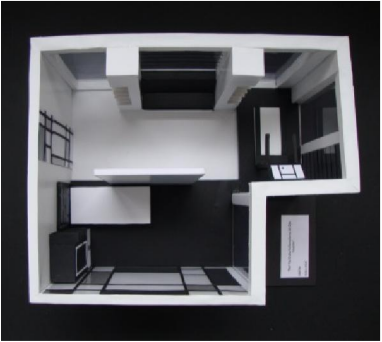

Çalışmaya ait bulgular aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2

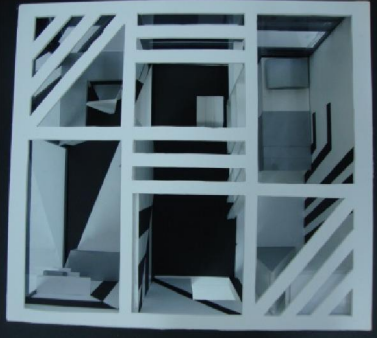

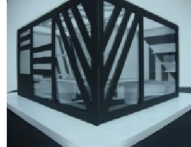
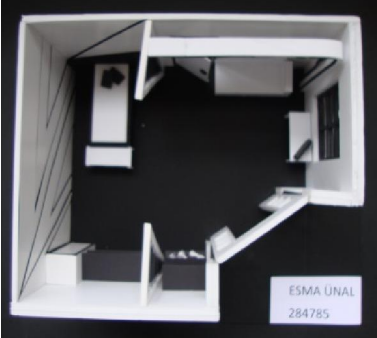

*Atölye çalışmasında gerçekleştirilen projelerden örnekler**

PROJE GÖRSELLERİ	AÇIKLAMA
<p>PRJ-NO: I</p> 	<p>Mekânın Temel Özellikleri, doğadan izler taşıması, ferah olması ve ilgi alanlarına hitap etmesidir.</p> <ul style="list-style-type: none">• Kullanıcının doğa sevgisi düşeyüzeylerde kullanılan tablolarla mekâna yansıtılmıştır.• Mekândaki bölücüler doğadan yapılan soyutlamalarla elde edilmiş, bu amaçla mekânın aydınlık ve ferah olmasına özen gösterilmiştir.• Taş koleksiyonu olan kullanıcıya, koleksiyonunu sergilemesi amacıyla özel bir bölüm tasarlanmıştır.
<p>PRJ-NO: II</p> 	<p>Mekânın Temel Özellikleri, zıtlık ile denge kavramı ve kullanıcının ilgi alanlarına hitap etmesidir.</p> <ul style="list-style-type: none">• Kullanıcının çevresine yaydığı pozitif enerji, güneş ışınlarından yola çıkarak çizgisellik ile ifade edilmiştir.• Kişinin hareketli yapısı ve ruhundaki sadeliğin yarattığı zıtlık yin-yan felsefesi ile yansıtılmaya çalışılmıştır.• Kitap okumayı seven kullanıcı için özel bir kitaplık tasarlanmıştır.

Tablo 2'nin devamı

PROJE GÖRSELLERİ	AÇIKLAMA
<p>PRJ-NO: III</p> 	<p>Mekânın Temel Özellikleri, dinamizm ile enerji kavramları ve kullanıcının ilgi alanlarına hitap etmesidir.</p> <ul style="list-style-type: none">• Yüzeylerdeki dinamik ve hareketli formlar ve çizgiler, kullanıcının enerjik yapısına uyumludur.• Ferah olması amacıyla tasarlanan mekân aynalarla desteklenmiştir.• Çiçek yetiştirmeyi ve resim yapmayı seven kullanıcı için özel bölümler tasarlanmıştır.
<p>PRJ-NO: IV</p> 	<p>Mekânın Temel Özellikleri, disiplin ile düzen kavramları ve kullanıcının ilgi alanlarına hitap etmesidir.</p> <ul style="list-style-type: none">• Asker emeklisi olan kullanıcının düzenli ve disiplinli yapısı mekân organizasyonuna ve yüzey tasarımlarına yansımıştır.• Düzenli spor yapan kullanıcı için özel bir bölüm tasarlanmıştır.
<p>PRJ-NO: V</p> 	<p>Mekânın Temel Özellikleri, birliktelik ile eğlence kavramları ve kullanıcının ilgi alanlarına hitap etmesidir.</p> <ul style="list-style-type: none">• Dostları ile sosyalleşmekten ve torunları ile vakit geçirmekten hoşlanan kullanıcı için tasarlanan mekânda dairesel formlar birlikteliği simgelemektedir. Ayrıca dairesel formlar renkli ve eğlenceli kişiliğini de yansıtmaktadır.• Anılarının fotoğraflarını duvar yüzeylerinde sergilemekten hoşlanan kullanıcı için, özel yüzey tasarımları yapılmıştır.

Tablo 2'nin devamı

PROJE GÖRSELLERİ	AÇIKLAMA
<p>PRJ-NO: VI</p> 	<p>Mekânın Temel Özellikleri, disiplin ile düzen kavramları ve kullanıcının ilgi alanlarına hitap etmesidir.</p> <ul style="list-style-type: none">• Huzuru ve dinginliği seven kullanıcı boş zamanlarında balık tutmaktan hoşlanmak ve kullanıcı deniz sesiyle rahatlamaktadır. Deniz ve dalganın sahip olduğu eğrisel formları mekâna yansıtılmıştır.• Müzik dinlemekten hoşlanan kullanıcı için müziğin ritmi de formlar ile kendini göstermektedir.
<p>PRJ-NO: VII</p> 	<p>Mekânın Temel Özellikleri, düzen ve temizlik kavramları ve kullanıcının ilgi alanlarına hitap etmesidir.</p> <ul style="list-style-type: none">• Sevecen görünmesine rağmen sınırlı bir yapıya sahip olan kullanıcı için tasarlanan mekânda çizgilerle sakinlik, üçgenlerle sınırlılık ifade edilmiştir.• Yazı yazmaktan ve müzik dinlemekten hoşlanan kullanıcı için ilgi alanlarına yönelik alt mekânlar tasarlanmıştır.
<p>PRJ-NO: VIII</p> 	<p>Mekânın Temel Özellikleri, ferah kavramı ve kullanıcının ilgi alanlarına hitap etmesidir.</p> <ul style="list-style-type: none">• Kullanıcının fiziksel problemleri ve az eşya sevmesi göz önünde tutularak ferah ve aydınlık bir mekân elde edilmiştir.• Radyo dinlemeyi ve örgü örmeyi seven kullanıcı için bu eylemleri gerçekleştirebileceği alt mekânlar tasarlanırken iplerden yararlanarak bölücüler tasarlanmıştır.

* Atölye çalışmasında gerçekleştirilen 55 projeden 8 tanesi bu makale kapsamında örneklendirilmiş olup, sonuçlar bölümündeki analizler tüm projeleri kapsamaktadır

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı dünyada olduğu gibi ülkemizde de hızla artmaya başlarken yaşlılar üzerine yapılan çalışmaların mimarlık ve mekân tasarımı disiplini açısından yetersiz kaldığı görülmektedir. Oysa, tüm bireylerde olduğu gibi mekânın fiziksel ve psikolojik açıdan konfor koşullarını sağlaması yaşlılar açısından da önem taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında tasarımcıların

“yaşlı kullanıcılar için iç mekân tasarımı” konusuna ayrı bir hassasiyetle yaklaşımları gerekmektedir. Böyle bir bilinç, en etkin olarak tasarımcının eğitimi esnasında kazandırılabilir. Belirtilen hedefe ulaşmak üzere, Karadeniz Teknik Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü 1. Sınıf öğrencilerinin katılımı ile bir atölye çalışması yapılmıştır. Sonuçları itibariyle yapılan çalışma tasarımcı, kullanıcı ve sonuç ürün özelinde üç kategoride özetlenebilir;

- Tasarımcı (katılımcı öğrenci) açısından: Atölye sürecinde ilk gözlemlenen, öğrencilerin konuya duydukları ilgi ve heyecanları olmuştur. Proje öncesi yapılan çalışmaların öğrenciler üzerinde merak duygusu ile yeniyi arama, keşfetme, yaratıcılıklarını sınama, fırsatı vermiştir. Proje yapım sürecine girdiklerinde ise özellikle verilerin toplanması esnasında yaşlı bireyler ile bir araya gelen öğrenciler bu özel kullanıcı gurubuna karşı sevgi ve sahiplenme duyguları ile yaklaştıklarını ifade etmişlerdir. Deneyimleyerek öğrenmenin en önemli kazanımlarından biri de o noktadan sona yapılan bir iş, bir görev gibi algılamayıp kendi hayatlarına bir değer olarak katabilmeleridir. Öğrenciler ayrıca çözüm odaklı fikir geliştirme çalışmaları yaparken sürekli empati kurarak kullanıcı beklentilerini karşılamamanın yanı sıra bu beklentilerin ötesine nasıl geçebileceklerinin arayışı içerisinde olmuşlardır. Böylece profesyonel yaşamlarında bu çalışmanın da ana hedefi olan yaşlı bireylere karşı önce insan olarak ve sonra kullanıcı olarak farkındalıklarının önemli bir oranda arttığı düşünülmektedir. Tabii ki tasarım eğitiminde bu tür çalışmaların sayısı ne kadar çoğalır, sonuçta o oranda tatmin edici olacaktır.
- Kullanıcı (yaşlı birey) açısından: Proje yapım aşamasında yaşlı bireyler ile yapılan görüşmeler sonucu ilgi çekici veriler elde edilmiştir. Bu veriler, kullanıcının istekleri-ihtiyaçları ve kişisel özellikleri üzerinden elde edilmiştir. Kullanıcı isteklerinde ilk göze çarpan, hemen hemen tüm yaşlı bireylerin bir ilgi alanına sahip olduğu ve yaşam alanlarında bu doğrultuda da fikirler geliştirilmesini bekledikleridir. Diğer taraftan, yaşlı bireylerin karakter özellikleri de dikkate alınmış, bu özellikler iç mekân yüzeylerinde ve mobilya anlatımlarında vurgulanmıştır. Böylece her bir proje farklı bir dinamiğe, diğer bir deyişle ruha sahip olmuştur. Bu noktada dikkati çeken bir başka durum ise, yaş almış kişilerin modern dünyanın getirilerinden, sosyal hayattan, kendilerini tamamen soyutlamadıkları, yaşama sevinçlerinden bir şey kaybetmedikleri, aksine ruhlarının genç kalarak pozitif enerjilerinin, isteklerine yön verdiği görülmüştür.
- Sonuç ürün (projeler) açısından: Atölye çalışmasında sonuç ürünlere bakıldığında öğrencilerin yaşlanma ile birlikte gelen çeşitli değişimleri dikkate alarak yaşlı bireylerin fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayabilecek mekânlar tasarladıkları görülmüştür. Bu çerçevede mekânların tasarımında yaşlı bireyin kendilerini güvende, bağımsız ve rahat hissetmelerine önem verilmiştir. Ayrıca yaşlı kullanıcılar için tasarlanan mekânlarda doğru kriterlerinin temel alınması gerek konfor koşulları açısından gerekse kaza riskinin en aza indirilmesi açısından önem taşır. Bu bağlamda tasarımcılar yaşlılara uygun mekânları tasarlarken evrensel ve ergonomik tasarım ilkelerinin bilinci ile hareket etmişlerdir.

Sonuç olarak, tasarım eğitiminde bu tür çalışmaların yapılmasının iç mekân tasarımcılarının yaşlı bireyler ile aynı dili konuşabilmelerini sağlayacağına ve bu durumun daha nitelikli tasarımların yolunu açacağına şüphe yoktur.

Teşekkür ve/veya Açıklamalar: Bu makale 9. Ulusal Yaşlılık Kongresi’nde sunulan “Yaşlı Kullanıcı Odaklı Mekân Tasarımı: Bir Farkındalık Atölyesi” isimli bildirden üretilmiştir.

Kaynaklar

- Bahar, A. (2005). *Huzurevinde Yaşayan Yaşlıların Anksiyete ve Depresyon Düzeylerinin Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Boldy, D., Carol, E. A. & Burton, E. (2011). Older People's Decisions Regarding Aging in Place A Western Australian Case Study. *Australasian Journal on Aging*, 30(3), 136-142.
- Boylu, A. A. (2013). Yaşlılıkta Yaşam Kalitesi ve Konut İlişkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 24(1), 145-156.
- Cella, D. F. (1994). Quality of Life: The Concepts and Definition. *Journal of Pain and Symptom Management*, 9(3), 186-192.
- Dünya Engelliler Vakfı, [DEV], (2015). *Engelsiz Şehir Tasarım Raporu*. 20 Şubat 2017 tarihinde <http://www.devturkiye.org/Projeler/Engelsiz-Sehir-Planlamasi/> adresinden erişilmiştir.
- Fozard, J. L., Rietsema, J., Bouma, H. & Graafmans, J. A. M. (2000). Gerontechnology: Creating enabling environments for the challenges and opportunities of aging. *Educational Gerontology*, 26(4), 331-344.
- Gönen, E. & Özmete, E. (2005). *Yaşlılar İçin Evin Anlamı*. III. Ulusal Yaşlılık Kongresi Bildiriler Kitabı, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İİB Fakültesi Yayınları.
- Hornquist, J. O. (1990). Quality of Life: Concept and Assessments. *Scand Journal Public Health*, 18(1), 69-79.
- Kalınkara, V. (2010). Yaşlı Bireyler İçin Yaşam Çevresinin Ergonomik Tasarımı. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1,54-64.
- Kalınkara, V., Tezel, H. & Zorlu T. (2016). Yaşlılık Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler 2. V. Kalınkara (Ed), *Gero(n)teknoloji: Yaşlı ve Teknoloji*, (ss. 509-540) içinde. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kirvesoja, H. (2001). *Experimental Ergonomic Evaluation with User Trials: EEE Product Development Procedures*. Oulu: Oulu University Press.
- Konak, A. & Çiğdem, Y. (2005). Yaşlılık Olgusu: Sivas Huzurevi Örneği. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 23-63.
- Lansley, P., Flanagan, S., Goodacre, K., Turner-Smith, A. & Cowan, D. (2005). Assessing The Adaptability of The Existing Homes of Older People. *Building and Environment*, 40(7), 949-963.
- Levy, D. & Malcolm, C. (2015). *Life-Span Design of Residential Environments for an Aging Population: Design and Problems of Aging*. Retrieved 8 February 2017, from <http://www.homemods.org/resources/life-span/index.shtml>.
- Lino, Y., Igarashi, Y. & Yamagishi, A. (2005). Study on The Improvement of Environmental Humidity in Houses for The Elderly: Part 1-Actual Conditions of Daily Behavior and Thermal Environment. *Elsevier Ergonomics Book Series*, 3, 231-237.
- Mc Daniel, R.W. & Bach, C.A. (1994). Quality of Life: A Concept Analysis. *Rehab Nurs Res*, 3(1), 18-22.
- Moles, A., A. (1979). *Methodologic Notes and Criteria for Intergration of Quality of Life Indicators*. Strasburgo: Pubblicazioni CEE.
- Oktik, N. (2004). *Huzurevinde Yaşam ve Yaşam Kalitesi: Muğla Örneği*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
- Olguntürk, N. (2007). Evrensel Tasarım: Tüm Yaşlar, Farklı Yetenekler ve Çeşitli İnsanlık Durumları İçin Tasarı. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni*, 46, 10-17.
- Oswald, F., Wahl, H.W., Mollenkolf, H. & Schilling, O. (2000). Ageing in Place in Rural Areas: Similarities and Differences of Two Settings in East and West Germany. *Conference 'Housing in The 21st Century: Fragmentation and Reorientation*, 26-30 June, Gavle.

- Pinto, M. R., De Medici, S., Van Sant, C., Bianchi, A., Zlotnicki, A., & Napoli, C. (2000). Ergonomics, Gerontechnology, and Design For The Home-Environments. *Applied Ergonomics*, 31, 317-322.
- Rioux, L., (2005). The Well-Being of Aging People Living in Their Own Homes. *Journal of Environmental Psychology*, 25 (2), 231-243.
- Sivam, A., & Karuppanan, S. (2008). *Factors Influencing Old Age Persons Residential Satisfaction: A Case Study of South Australia*. Retrieved 12 February 2017, from <http://www.tasa.org.au/uploads/2011/01/Sivan.pdf>
- Sönmez, Türel, H., Malkoç, Yiğit, E. & Altuğ, İ. (2005,). Kamusal Dış Mekan Tasarımında Kullanıcı Gereksinmelerinin Yaşlılar Yönüyle Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *III. Ulusal Yaşlılık Kongresi*, 16-19 Kasım 2005, İzmir, 224-239.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], (2007). *Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*, Ankara: Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.
- The Center for Universal Design [CUD], (1997). *The Principles of Universal Design*. 18 Şubat 2017 tarihinde http://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_ud/udprinciplestext.htm adresinden erişilmiştir.
- Zorlu, T. (2015). Tasarımında Kullanıcı Faktörü ve Ergonomi: Yaşlılar İçin Konut. E. Aydınlan ve diğerleri (Ed.), *1. Ulusal İç Mimari Tasarım Sempozyumu* (s. 109-121) içinde. Trabzon, Türkiye.

Extended Abstract

As a result of the fact that living spaces of many elderly people do not fulfil necessary conditions in qualitative and quantitative sense, today it is known that their physiological and psychological needs are not met. Moreover since the places they live in and the furniture they use are not designed ergonomically suitable for them, they have difficulty in meeting their daily needs. In this sense, a workshop study was carried in Karadeniz Technical University, Department of Interior Architecture and students were expected to design a space that would meet daily needs of elderly people. It was aimed to raise awareness about the fact that there are specific factors to pay attention for this special user group in space design.

In the introduction section of the study, cognitive and physical processes of ageing was explained, physical, psychological, social needs necessary for increasing quality of life were mentioned. In the section of relation between quality of life and quality of space; universal design principles and design principles needed to be adopted for elderly individuals to move comfortably and sustain their daily life freely and securely were stated.

In the section of aim and scope of study; basic aims of workshop study were presented; it is named “A Design of Living Spaces for Elderly Users” which aims to raise awareness of 1st Class students’ about user based design.

In the section of studies carried out, the process of study was presented in tables. In this process, the stage of informing and design practices carried out before project, explanation of project subject, the stages of collection of data and development of project and stage of project presentation were explained supporting with visuals.

a. In the process before project, it was aimed to give information about the term design to students coming from high-school education. In this sense, preparations before project were carried out in two phases by workshop coordinators; these phases are information and design practices. In the phase of information, first of all information presentations were made about “Design and Creativity”, “Design Approaches” and “Universal Design”. Presentations were simultaneously supported with various games, movie projection and empathy studies for special (disabled) user groups. The phase of design practices were carried out simultaneously with information process. Terms of designs explained to students in this process started with practices of product design and continued with collage study, 3-dimensional concrete and abstract model expositions, expressions through voice and body language, poster designs and space creating term studies. All the practices carried out at this phase were created in the scope of elderly users. In this way, participants could make the first contact at mental level with the subject of main design problem. In product design, students designed products which have the function that elderly users use and make their life easy. Students chose one of the individual with whom they are successful or they think they are successful in different disciplines and carried out a collage study which express his/her personal features, tastes, life style. Additional studies were also done in order to support all these studies and increase creativity of students. In the collage study, students were expected to visualize the places elderly users live with simple geometrical figures and three dimensional concrete and abstract model expositions; and make a theatrical presentation where they use their body language and sounds. Moreover, students made concept studies by putting sketch papers on newspapers, these concept studies were transformed into “Space” through specific regulations and the study named “From Newspaper to Space” was completed. In further stages, students made poster designs which express universal design principles.

b. The stages of project are composed of three phases such as introduction of the subject, collection of data, process of project formation. This stage which starts with the introduction of the subject continues with collection of data. In this process, within the scope of workshop study, two types of data were used that are literature information obtained through analysis of similar projects and information obtained directly from the user. In the phase of data collection participants were asked to make a preliminary study first of all. It was aimed that visual and written information obtained in this frame would be helpful in developing idea. Simultaneously, a survey form was prepared by the workshop coordinators in order to obtain data about elderly users which would be required in the further stages of the project. In the survey, in addition to information such as demographic features of elderly individuals, their health problem, leisure time activities, characteristics and deficiencies of the places they live questions about the place in their dreams were also given. Then, each participant communicated

with an elderly person they know and collected data with the survey forms. In the phase of project development, participants first of all created their own scenario in the light of information they obtained from elderly users through survey form. In other words, they formed a space setup that would meet the needs, demands and dreams of the user they chose. Then, for six weeks, space designs which were presumed by the scenarios were generated. These spaces were functionalized in accordance with the needs (sleeping, resting, praying etc.), hindrances (physical problems experienced in moving) and hobbies (reading book, painting, knitting, watching TV etc.). For this aim, first of all various design sketches were done, when a specific level of functional and visual saturation is attained, process of maturation was completed with two dimensional (orthographic) drawings and three dimensional form studies.

c. In the presentation of project, students presented their final products as 1/20 scaled two dimensional (orthographic drawing) and three dimensional (model).

In the section of results, impressions about characteristics of spaces were given in order to fulfil physiological and psychological needs of individuals in places to be designed. These impressions were evaluated in three categories namely designer, user and final product.

Considering the study as a whole, it was aimed that designers it was aimed to form empathy between designers to be and the elderly people who are special user group and enable them awareness about universal design. It was seen that the expected aim was attained when the process and the outcome were analysed.

Yaşlandıkça Hayatın Neden Çabuk Geçtiğine Dair Bir Deneme

Aylin Görgün Baran
Hacettepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara
abaran@hacettepe.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-4221-1941

Geliş Tarihi: 18.10.2017 Revize Tarihi: 05.12.2017 Kabul Tarihi: 22.12.2017

ÖZ

Bir kitap başlığı olan yaşlandıkça hayat neden çabuk geçer (2012) ifadesi, yazar Douwe DRAAISMA'a aittir. Yazar zaman üzerinden ilerleyen yılların insan yaşamından neleri alıp götürdüğü, neleri ömrüne kattığı meselesini kendine dert edinmiş ve şu soruları sormuştur. Yakın geçmişimizde anılarımızı doğru düzgün hatırlayamazken, nasıl olup da eski anılarımızı daha dün olmuşçasına net bir şekilde hatırlarız? Belleğin zaman algısı üzerindeki etkisi nedir? Çocukluğumuz ve gençliğimizde uzun bir süre gibi gelen bir ay, bir yıl yaş aldıkça söz konusu bu süreler nasıl olup da biz anlamadan geçip gitmiştir? Bu yanılsamalar bazen saniye ve dakikaları alırken bazen günler, bazen yıllar, bazen insan ömrünün uzun dönemlerini kapsar. Ama saat ve takvim ölçüsüne göre uzunlukları ne olursa olsun hepsi şu ortak özelliğe sahiptir: hepsi de zaman deneyimimiz ile bilincimizde olup bitenleri birbirine bağlar. Bu çalışmanın özünü yaş aldıkça yılların akıp gitmesi karşısında hissettiğimiz “yaşamı kaçırmaya duyusunu sorgulamak” oluşturmaktadır. Oysa yaşlanma aynı zamanda bir bilgelik durumudur. O halde yapılması gereken, yaş aldıkça zamanın hızlanmasını değil, geçmişimizdeki deneyimlerimizi hatırlayıp, halen neyi üretip üretmediğimizin muhasebesini yapmanın yaşam için daha anlamlı olacağı konusunu sürekli canlı tutmak olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlanma, yaşamın anlamı, bilgelik, yaşam sanatı, bellek, zaman

An Essay on Why Life Speeds up as You Get Older

ABSTRACT

The phrase of a book title “why life speeds up as you get older” belongs to Douwe DRAAISMA. The author concerns about what passing years make away off and what contribute to human life and asks those questions. While we cannot remember memories of the recent past, how can we remember the older memories as if they happened as recently as yesterday? What is the impact of memory on time perception? While one month is perceived as a longer time when we are child and young, how do we perceive that time is passing speed when we get older? While such illusions sometimes take only seconds and minutes, they sometimes include days, years and longer periods of human life. But regardless their length according to the clock and calendar measure, they all have a common characteristic: all connect our time experience to our conscious. The main theme of this study is to question the ‘feeling of missing the life’ when the years are passing and people are getting older. However, aging is wisdom at the same time. And so, the past experiences, instead of speeding time, should be reminded and it should be considered what can be produced or not in order to make life more meaningful when getting older.

Keywords: Aging, meaning of life, wisdom, memory, hourglass, time perception, time.

Giriş

Yaşlanmanın bir süreç olduğu yaşlılığın ise hali hazırdaki duruma gönderme yaptığı bilindiğine göre, yaş alma sürecinin her bir aşaması insan yaşamında bir durak oluşturur ve bu durakların farklı özellikleri bireysel ve toplumsal deneyimlerle birleşerek kişinin benliğini, kimliğini ortaya koyar. Bu duraklarda biz insanlar acaba her seferinde yaşamak güzeldir, ifadesini ya da anlayışını hiç düşünüyor muyuz? Çoğumuzun bu soruya verdiği yanıtın hayır olduğunu duyar gibiyim. Dolayısıyla gündelik yaşamın rutin pratikleri bizlerin bu tür sorgulamaları yapmamıza izin vermediği gibi bu konuyu sürekli gündeme getirmenin de işimize gelmediğinin hakkını teslim etmek gerekir. Oysa sorgulamak ve her yaşı kendi güzelliğinde yaşamak varken bu kaçış niye?

Öte yandan hayatın yerine getirilmesi gereken bir vazife olduğu ve bu hayatı doğrudan bireyin tercih etmediği başkalarının isteği ile dünyaya geldiğimizi belirten Schopenhauer (2008, s.13-29) şunları dile getirir; bir kere dünyaya geldikten sonra acı ve ıstıraplı yaşamdan kaçış söz konusu değildir, öyle ise yaşamı yaşamak gerek, ama nasıl? Mevcudiyetimizin bir gerekçesi olarak yaşamayı benimseyip anlamlandırmak ve yaşamın bize sunduğu imkanları kabul etmek suretiyle. Varoluşumuz insansal ve tarihsel olaylarla içiçe geçmiştir. Bu nedenle her daim yaşamı anlamlandırmak gerekli. Konumuz

yaşlanma olunca yaşlı bireylerin de yaşamı anlamlandırmaları ve onların bilgece düşünüp güçlü davranmaları gerektiğini hafızalarda canlı tutmalarıdır (Yıldırım ve Abukan, 2015).

Eagleton (2013; s.123-125) bunun çok meşakkatli bir yol olduğunu kolayca verilecek bir yanıtının bulunmadığı dolayısıyla hayatın anlamı konusunda bir uzlaşmaya varılamadığını (ayrıca varılması gerekir mi, diye sorduğunu) ancak uğrunda çaba harcanan şeyin birbirine hem rakip olan hem de birbiriyle uyumlu olan iki kavramın sevgi ve mutluluk olduğunu belirtir. Yaşamın akışı içerisinde mutluluğa dayalı bir çabanın bir yaşam mücadelesi oluşturduğunu vurgular. Aristoteles'in (Eagleton, 2013, s.111) mutluluğu yaşam kalitesi olarak algıladığı ve bu iki kavramı eş anlamlı olarak gördüğünü vurgulayan Eagleton, "mutluluk, olduğumuz bir şey olduğu kadar yaptığımız bir şeydir de" diyerek açıklar. Bu noktadan hareketle yaş aldıkça insanın yaşamını anlamlandırması kendi gerçekliği içerisinde yaşamının anlamını rasyonelleştirmesiyle ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumun özne olan insanın kendi gerçekliğini inşa etmesi demektir. Bunun için bu makale okuyucularına bunun farkındalığını kazandırmayı da amaçlamaktadır.

Bu konuda Kongar (2012, s.142-143), yaşlanma süreci ömrümüzden geçen yılların bizi bir çeşit bu dünyadan arındırma yoluna soktuğunu ve vicdanımızın güçlenmesine işaret ettiğini dolayısıyla bu durumun bizi daha insan yapan bir konuma götürdüğünü belirtmektedir. Bu konum, insanın rasyonaliteden ayrılıp duygusallaştığı biçiminde yorumlanmamalıdır. Çünkü rasyonalite ve duygusallık birbiri içerisine geçmiş, ilişkisel bir özellik gösterir. Yıllar geçtikçe insan olma adına o kadar çok deneyim yaşamış oluruz ki, gözümüzde şan, şöhret, para gibi dünyasal nesnelere bir anda önemini yitirir ve geçip giden hayatın sona geldiği hissini yaşamamıza neden olur. Kongar şöyle devam ediyor;

"Yaşlılığın güzelliği" ise, pek çok gencin yaşadığı, daha doğrusu o anda yaşadığı ama sizin "o anda" yaşamadığınız "durumları" daha önce yaşamış olmanın keyfidir" bu keyif size sonsuz ufuklar açar. Her an genç olabilir, genç gibi duyar, düşünür, hatta yaşayabilirsiniz. Bunun için belleğinizde çok canlı olan anılarınızı yeniden yaşamamanız yeter. Gençleri daha iyi anlayabilirsiniz. Onlarla kendileri gibi bir dost olabilirsiniz. Böylece siz de gençleşebilirsiniz (Kongar, 2012, s. 143).

Kongar'ın bu açıklamaları, insanın yaşamını bilgelik düzeyinde inşasından başka bir şey değildir. Yaşlanmanın güzelliği karşısında geçmişteki yaşananların yitirilip hayıflanmasıyla ilgili bir süre geçirmek yerine yaşanmış deneyimlerden kaynaklanan bir bilgelik durumunu ön plana çıkarmanın yerinde olacaktır. Yaşlanma öyle bir süreçtir ki, hayatta uzun yıllar geçirmenin (70-80 ve belki üzeri) de bir şans olduğu, bu yaşlara ulaşmadan hayatını erken yaşlarda kaybeden insanların varlığı dikkate alınır ise daha anlamlı gelecektir.

Bu bağlamda makalede öncelikle filozofların görüşlerinden yola çıkarak zaman algısı üzerinde durulacak, daha sonra belleğin geçmişimizi nasıl şekillendirdiği konusu tartışılacak, ardından Jean-Marie Guyau'nun kum saati ve iç optik metaforlarının dışında zaman sürecinde yaşlanmayı anlatırken kullanılan üç farklı metafor (teleskop bakış, hatırlama efekti ve psikolojik saatler) daha açıklanacak, yaşamı bilgelik sanatı olarak gören yazarların görüşlerine değinilecek ve sonuçta zamanın hızlı akışında rol oynayan yaşlanma algısının taşıdığı "öznellik" vurgulanacaktır.

Zaman Algısı Nedir?

Felsefeciler, zamanın gözle görülmeyen, elle tutulmayan bir şey olduğundan söz ederler. Ancak duyularımızla algıladığımız bir şey olduğunu belirtirler. Zamanı bir nesne gibi ölçebileceğimizi söylemek, zamanın bir doğa nesnesi gibi muamele görmesi demektir. Bu durumda zaman ölçülmez. Ama saat dediğimiz mekanizmalar zamanı ölçmezler mi? Kuşkusuz saatleri, bir şeyleri ölçmek için kullanırız. Ancak bu ölçtüğümüz şey o görünmeyen zaman değil, alabildiğine somut olan bir durumdur. Örneğin, bir çalışma gününün uzunluğu, ay tutulmasının süresi, bir koşucunun 100 metre yarışındaki hızı gibi. Newton zamanı, olayları birlikte görme biçimi olarak tanımlarken Descartes'de zaman insan aklının bir ürünü, deneyimin ön koşulu olarak her türlü deneylerden önce gelen anlamında kullanır. Kant'ta ise zaman ve mekanı a priori yani her türlü deney öncesi bir sentezin temsilcisi olarak

kurgulanır. Ancak Kant'ın zaman algısı, doğuşla gelen deneyimden başka bir şey olmayan, insan doğasının mutlak, değişmez bir parçası olarak görülür (Ellias, 2000: 13-17; Gökberk, 1988, s.398-400). Öte yandan Schompenhauer'de (2008, s. 11), zamanın tüm algılarımızın a priori olarak vurgularken yaşamın akışını Kantçı bakıştan değerlendirir.

Descartes ve Kant'ın tanımlarında zaman doğa verisini apriori olarak temsil etmektedir. Temel fark ise Descartes'da nesnel, insan bilincinden tamamen bağımsız var olan bir doğal veriyken, Kant'ta öznel bir karakter taşımakta ve insanın doğasına doğuştan sonra yerleşmiş öznel bir tasarım olarak kabul edilmesidir. Böylece zamanın nesnelci ve öznelci anlayışlara sahip olduğu tezi bilgi felsefesinin temel sorusu olarak varlığını sürdürmektedir (Ellias, 2000:12-17; Yıldırım, 1983, s.16). Bu konuda Mengüşoğlu'dan bir aktarma yapan Demirdöven'e (2001, s. 403) göre, zamanın bir fiziksel-kozmetik yönü bir de antropolojik yönü bulunmaktadır. Biz bu fiziksel-kozmetik yönünü Descartes'a ve antropolojik yönü ise Kant'a bağlayabiliriz. Çünkü fiziksel-kozmetik yön tek boyutludur ne bir başlangıcı ne bir sonu vardır, sürekli akar. Antropolojik yön ise insanın yaşadıkları ile ilgilidir. Böylece kozmik yön ile antropolojik yön ilişkisel bir biçimde "zaman" olarak yerini alır, bir ve tek oluş ilkesi çerçevesinde hareket ettiğini bize gösterir.

Öte yandan bu noktada Newton'un "mutlak zaman" kavramı yerini Einstein'de "görelî zaman" anlayışına bırakırken, zamanın bu nesnel ve öznel konumu bir kez daha sorgulanır hale gelmiştir (Yıldırım, 1983, s.172-173). Zaman dediğimiz şey kültüre ve kişilere göre değişkendir, yani antropolojiktir. İnsanın başarılarının ve tarihi olayların izlerini taşır. Böylece zaman geçmiş, bugün ve gelecek kavramlarıyla somutlaşmakta ve insan, antropolojik-tarihi zamanı inşa ederek, kendi dünyasının oluşlarına rehberlik edecek biçime dönüştürür. Bu kapsamda zaman kavramının merkezinde bugün yer alır ve bugün, insansal oluşların zamanı olarak nitelenir yani insan bugünde yaşar (Demirdöven, 2001, s. 404). Böylece geçmişi de geleceği de bugüne taşıyarak ve bugünü de içine katarak yaşarız. O halde zaman bir oluş olarak nesnel ve öznel yönüyle ilişkisel bir giriftlikte akıp gitmektedir.

Her bir insanın bilgiye katkısı ne olursa olsun ve ne kadar yenilik getirirse getirsin herkes istisnasız daha önce mevcut bilgi birikiminden hareket ederek onu çoğaltır. Zamana ilişkin bilgilerimiz için de bu öyledir. Örneğin ileri modern toplumlarda bir yetişkin bireyin yaşımı bilmesi normal olarak görülürken daha az karmaşık ilişkileri olan eski toplumlarda ve pre-kapitalist dönemde (bazen günümüzün gelişmemiş bölgelerinde) kaç yaşında olduğunu bilmeyen insanların var olduğunun bilinmesi bize şaşırtıcı gelebilir. Bu durum insan topluluğunun mevcut bilgi olanakları ve stokunda bir takvim bulunmuyorsa o topluluktaki kişilerin geçen yılların sayısını belirleyebilmeleri mümkün değildir. Dolayısıyla gerek saat gerekse takvimin gösterdiği zaman, insanlar arası ilişkileri düzenlemesi bakımından bir araç işlevi görür. Aynı ölçüm araçlarına sahip olan toplumlarda insanlar yaşlandıkça yılların, günlerin ve saatlerin baskısını daha çok hissederler. Bu hissediş insanda ikinci bir doğa oluşturur ve zaman itiraz edilmeyen, boyun eğilen bir kader olarak görünür, algılanır, hale gelir (Ellias, 2000: 18-19). Oysa modernleşmeyle birlikte zaman, yapısal dolayısıyla nesnel bir anlama dönüşür. Ancak bu nesnelliliğin bir inşacılık olduğun da altı çizilmelidir. Nihayetinde tüm üretim işlerinin belli bir takvime ve saate dayalı olması ekonomik sisteminin işleyişi ile alakalıdır. Böylece hayatın ritmi saatin tik-takları ve takvimin günlük yaprakları (yine 24 saat) ile ölçülmektedir.

Draaisma, zamanın içini doldurmanın insanın elinde olan bir şey olduğuna ve kişinin inşasıyla ilgili olduğuna göndermede bulunur. Ona göre, zamanın perspektifini uzatmak istiyorsanız ve buna olanağınız var ise içini binlerce yeni şeylerle doldurabilirsiniz, der ve şöyle devam eder: Heyecan verici bir seyahate çıkın çevrenizdeki dünyaya yeni hayat nefesi vererek kendinizi yenileyin, geriye dönüp baktığınızda yol boyunca sıralanan olayların ve kat ettiğiniz mesafelerin zihninizde üst üste yığıldığını, görünür dünyanın bütün bu parçalarının uzun bir sıra oluşturduğunu ve yerinde bir ifadeyle söylendiği gibi ömrünüze ömür kattığını fark edersiniz (Draaisma, 2012, s. 228).

Saatler sohbetle sarmalandığı süre, zaman hızla akar ama insan farkında olamaz. Ama yalnızsak ya da uzakta olan ve sürekli beklenen birinin gelmemesi karşısında ortaya çıkaran kaygı, bir saatin tik-taklarının sıklığı geçmez bilmeyen bir algı yaratır. Dolayısıyla dostlar arasında olduğumuz saatleri beklenen birinin gelmemesi ile karşılaştırsak bu durumda zamanı sayamayacağımız bütün dakikalara

böler, daha doğrusu bu dakikalarla çarpar, yani uzatır (Draaisma, 2012, s. 226). Bekleme anı insan için geçmek bilmediğinden dostlar arasındaki zamana göre çarpan etkisi yaratır. Bu demektir ki, dostluk arkadaşlık ortamında paylaşılan tatlı sohbet anları, zamanın nasıl geçtiğini bize hissettirmekten yalnızlık ve endişelenmek zamanın bir o kadar uzun geçmesine yol açar. Schopenhauer'ın da (2008, s. 15) ifade ettiği gibi saatler ne kadar güzel ve eğlenceli geçirilirse zaman o kadar çabuk tükenir ama ne kadar acı ve sıkıntılı geçirilirse o ölçüde uzar. Bu noktada sahip olunan şeyin zevk değil, acı olduğu ve acının varlığı ise bizzat kendini hissettirdiği için zamanın uzaması söz konusu olur. Bu bağlamda zaman duygularımızla algıladığımız ve öznellik taşıyan bir şeydir, diyebiliriz.

Belleğin “Geçmiş” Şekillendirme Durumu

Belleğin bizatihi kendisi yaşadıklarımızdan oluşan bir inşa sürecidir. Çünkü geçmiş, Assmann'e göre (2015, s. 282), bir keşifler ve yaşanmışlıklar bütünüdür. Artık o geride kalmıştır ve bir daha aynı şekilde devam etmeyecektir, ifadesini kullanarak her hatırlayışta farklı inşaların olabileceğine dikkat çeker. Halbwaches (2016), ise zihni kuşatan tüm bilgilerin ya da şemaların toplumsal olduğunu vurgularken toplumda yaşlılığa dair oluşan kültürün sosyalleşme sürecinde öğrenildiğinden ve kuşaktan kuşağa aktarıldığından söz eder. Özellikle belleğin oluşumu geçirilen yılların insansal ve tarihsel olayları ile ilgili olduğu gibi sonraki yıllarda geçmişin hatırlanması yoluyla da ilgilidir. Bu yaşanmışlıklar kodlar olarak zihne kaydedilirken, bellek de bunları depolar ve muhafaza eder. Bu bakımdan bellek bir çeşit bilgi yığınıdır, insanın bilgi ambarı ya da arşivi gibidir. Yaşantıyı stoklar ve uygun olsun olmasın belli durumlarda hatırlar ya da bu bilgiler bir şekilde geri gelir. Tabiri caiz ise çağırışmalar yoluyla insan heybesinden bilgileri çıkarır, yeniden hatırlama mod'una geçer. Hatta bu bilgileri yeniden yorumlar, inşa eder, aktarır ve paylaşır.

Hatırlama durumu, bireyin yaşlandıkça kendini daha çok açığa çıkarır. İnsan bu yaşadıklarını hatıralar aracılığı ile yeniden inşa eder. Çünkü genel olarak yaşlı bireyin bunları hatırlamak için zamanı boldur. Bazen bu hatırlamalar insanı bunaltır, hatta üzer bazen de insanın yüzünde hoş bir tebessüm uyandırır. Bu durum şu anı yaşamak yerine anı yalnızca geçmişle yaşamak anlamına gelir. İnsan bu durumdan çıkamadığı sürece geçmişe takılır, yaşamın hızla aktığını ve daha geride yaşayacağı yılların azaldığını hissetmeye başlar. İşte bilgelik, tam da bu noktada kendini belli eder. Böylesine bir hissin yarattığı kaygı, birçok düşünürün zamanın ne olduğu ve yaşamın anlamı konusunda kafa yormasına neden olur.

Jean-Marie Guyau bu düşünürlerden biridir. Ona göre (2012), geçen zamanın hızı tıpkı bir kum saatine benzer. Kum saati metaforunu kullanarak yaşlandıkça zamanın ne kadar hızlı geçtiğini anlatmak ister. Böylece kum saati ile insanın belleğinde muhafaza edilen bilgilerin hatıralar üzerinden açığa çıkarıldığına ve hayata kattığına göndermede bulunur. Saatin üst kısmındaki tepelikten kum eksildikçe alt kısmına o kadar kum dolar. Kum saatinin her çevrilisinde geçen zaman tekrar elde edilir. Çalıştırmak için yalnızca bir el hareketi yeterlidir, ama biriken kumlar ne kadar sıklıkla aktarılırsa zaman o oranda hızlı geçer. Bunun nasıl olduğunua değinen Guyau'a göre, kum saatlerinde akan kum tanecikleri her defasında sürtünerek birbirinin yüzeylerini parlatır. Parlaklık aynı zamanda bir kayganlık yaratır. Sonunda bir kaptan ötekine neredeyse birbirine hiç sürtünmeden geçen kumlar ve her defasında saatin ince yeri olan belini/boynunu da bir parça genişletir. Kum saati ne kadar eskirse o kadar hızlı akar. Böylece kum saati fark edilmese bile belli bir zaman aralığını daha kısa ölçer. Bu durum bir ölçüm hatasına neden olur. Dolayısıyla insanlar da yaşam akışında kum saatine benzer, bellek o kadar çok dolmuştur ki, bir o kadar hatıra birikmiştir. Kum saatinin boynu gibi insanın yaşam aralığı da genişlediği için sonraki yıllar daha hızlı geçer hissini verir, ta ki insan için yaşam süresi dolana kadar. Bu bakımdan insanın belleği de zamanla izlenimlerle doldukça dolar ve her seferinde hatıraların canlanmasına yol açar. Bu canlanma insan belleğinin hatıralarını yaşadığı tecrübeleriyle birlikte yeniden üretilmesine ve aynı zamanda geçmişin şimdiye taşınmasına neden olur.

Öte yandan Guyau'nun kum saati metaforunun dışında, Draaisma'nın (2012, s. 235) vurguladığı üzere zaman sürecinde yaşanmayı anlatan üç farklı metafor daha vardır. Bunlar 1) teleskop bakışı, 2) hatırlama efekti ve 3) psikolojik saatler olarak ifade edilir. Bu metaforları sırasıyla görmeye çalışalım:

Teleskop bakışı

Teleskop bakışı perspektif olarak uzak mekanları yakınlaştırırken zamanı kısaltıp hızın artması hissini uyandırır ama uzak mekana uzak mercekle bakıldığında uzaklığın verdiği derinlik nedeniyle zamanın uzaması ve hızın yavaşlaması duygusunu verir. Bu durum yaşlanma açısından da böyledir. Geçmiş merceğe altına büyütülmüş halde gözden geçirmek zaman mesafesinin kısalmasına böylece söz konusu dönemin çok uzunmuş gibi görünmesine neden olur (Draaisma 2012, s.235). Çünkü yaşlıların yaşam deneyimi gençlere göre daha fazla olduğundan uzun bir dönem algısı oluşur- Oysa gençlerin yaşam deneyimi sayısı az olduğu için gençlerde kısa bir dönemin algısı oluşur ve onlara göre zaman çok yavaş geçiyor, görünür.

Teleskop bakış kavramının Guyau'nun iç optik bakışı kavramıyla örtüştüğü anlaşılmaktadır. Guyau, "Zaman Kavramının Doğuşu" adlı kitabında zaman, perspektif bakıştan gözlemleyen kişiye görünen haliyle uzaydır yani uzamdır. Ona göre zaman deyimi içsel bir durum olarak bir iç optik vakasıdır. Belleğimiz zamanla ilgili deneyimlerimizi bir ressamın mekanı perspektiften yararlanarak düzenlediği gibi düzenler. Anılar bilimcimize derinlik kazandırır, zamanı genişletir. Rüya imgeleri arasında fark edilmez geçişler sırasında olduğu gibi belleğimizdeki düzen bozulur bozulmaz zaman duygumuzu yitiririz. Guyau, anlık bir uykuya dalan bir kişinin arkadaşları tarafından uyandırıldığında bu kısa sürede bu kişi belki uzun bir seyahate çıktığını ve bu yolculukta çok farklı yerler gördüğünü ve yaşadığı öznel deneyimler yoluyla saatlerdir rüya gördüğünü zanneder. Bunun nedenini Guyau'ya göre, yaşadığımız süre ve tempomuz duyum ve fikirlerimizin yoğunluğuna, değişimine, sayısına, birbirini takip etme hızına, onlara gösterdiğimiz dikkate, onları belleğe depolamak için gösterdiğimiz çabaya ve içimizde uyanmasına neden oldukları duygu ve çağrışımlara bağlıdır. Öte yandan kişisel algılarımızda yaşadığımız yoğunluk da süre tahmini konusunda bizi yanıltabilir. Bizi çok etkilemiş olan yaşadığımız bir olayı düşünürken o olayla aramızdaki zaman farkını pek önemsemeyiz. Cümleye, "hatırlıyorum daha dün olmuş gibi" diyerek başladığımızda, zamanın ne kadar yakın tarih olduğunu hissederiz. Bunlar psikolojik duruma nüfuz eden ve istesek de zihnimizden çıkaramadığımız anılardır. Bu tür travmatik olaylar şimdiki zamandan bakıldığında "karşıdan karşıya bir taş atımı" kadar ki mesafedeymiş gibi kısa görünür. Örneğin, ikili ilişkilerde yaşadığımız sorunlu olayların çözümüne ilişkin bekleşler gerginlik yaratır ve bu bekleş o anda sonsuza kadar uzun gelebilir. Ama vakit geldiğinde ise dört gözle beklediğimiz bir olay çabucak geçip gider. Dolayısıyla önceki dönemle oluşturduğu zıtlık nedeniyle zaman hızlanır. Belleğin süre ve tempo değerlendirmesinde rol oynuyor olması, şimdiki deneyimimizde geçmişin bulunabileceği anlamına gelir. Bu durum aynı zamanda psikolojik yanılama olarak da nitelenir (Draaisma, 2012, s. 224). Bu bağlamda Guyau'un iç optik meselesi aynı zamanda psikolojik öznel bakışı ile olan ilişkisini de ortaya koyar.

Perspektif, çizimindeki mekânsal ilişkiler, hayatımızdaki uzun dönemlere ilişkin değerlendirmeler için de geçerlidir. Bu çizimde nasıl ki dikkat çekici nesnelere başlangıç noktasıyla bitiş noktası arasına yerleştirildiğinde, aradaki mesafe bize olduğundan daha fazlaymiş gibi geliyorsa, dikkat çekici ve çeşitli olaylarla dolu geçen bu mesafe, boş ve monoton geçen bir yıldan daha hızlı ama daha kısalmış gibi gelebilir. Gençlik yılları yaşlılar açısından bu nedenle uzun, yaşlılık yılları da bu nedenle yaşlılara kısalmış gibi gelir. Genç olmanın getirdiği yeni-yeni deneyimlerin kazanılması ve bunların sayısı ile farklılığının artması gençliğin uzun, bu kriterler yaşlanmayla birlikte azalmaya başladıkça yaşamın kısalması söz konusu olur. Bu kapsamda Guyau şunları dile getiriyor:

"..yaşlılık klasik tiyatrunun değişmez sahnesine benzer. Bazen tüm faaliyetler tek bir olgu etrafında toplanır, bu tam bir zaman, yer ve hareket birliğini içerirken bazen de zaman, yer ve hareket yokluğu söz konusu olur. Haftalar, aylar birbirine benzer, hayatın monotonluğu sürer gider. Bütün bu imgeler tek bir imgede bütünleşir. Muhayyilede zaman kısalır. Keza arzu da kısalır. Hayatımızın sonuna yaklaştıkça "her yıl bir yıl geçti! Ne oldu bu zaman içinde? Neler hissettim, gördüm, neler geçti elimde? Geride kalan üç yüz altmış beş gün nasıl oluyor da birkaç aydan uzun değilmiş gibi geliyor bana, der dururuz." (Draaisma, 2012, s. 225).

Bu bağlamda zamanın perspektifinin uzun olmasını istiyorsak ve buna da imkanınız varsa içini bizi heyecandıran binlerce yeni şeylerle doldurabilir, bilgece davranabiliriz.

Hatırlama Efektı

İnsan yaşamında önemli duraklar bulunur. Shum (Draaisma, 2012, s.236-237), bu duraklardan birine hatırlama efekti adını vermektedir. Hatırlama efektinin işleyişi, herhangi bir olayı hatırlamadığımız zaman devreye girer. Bu olayı hatırlamak için bellekteki bilgiler oradan oraya uçuşur ve bize zamansal nirengi noktaları olarak farklı çağrışımlar yapar, şu büyük savaştan önce ya da şu tarihteki depremden sonra gibi. İşte bunlara hatırlama efektleri adı verilir. Eğer zaman nişanları (durakları) çağrışım ağlarını tanzim ediyorsa aynı zamanda anıları canlandırabilmeleri gerekir. Bu durumda zaman nişanlarının sayısı ile anıların yokluğu arasında bir bağlantı olmalıdır. İlk yaptığımız ya da karşılaştığımız olaylar tipik zaman nişanlarıdır. Hepsı de hatırlama efektine çok katkısı olan anılardır. Bu durumda zaman nişanı dönem ve tarihleri belirlemekle kalmaz yaşlılıkta hülyalara, dalıp gitmelere neden olur. Gençlik yıllarında zaman nişanları fazla iken orta yaşlarda bu nişanlar azaldıkça bir boşluk oluşur ve zaman öznel olarak hızlanır. Bu noktada gençlikte anıların canlı ve coşkulu olduğu, daha sonraki yıllarda tekipleşip rutin bir hal aldığı sonucuna ulaşılır (Draaisma, 2012: s.237).

Psikolojik Saatler

İnsan vücudunuzun kendine özgü bir saati vardır. Nefes alış-verişi kan basıncı, nabız, hormon salgısı, hücre bölünmesi, uyku, metabolizma, vücut sıcaklığı gibi bu süreçlerin devinimleri söz konusudur. Bu devinimler hayatımıza ritim ve ahenk sağlarlar. Yani bütün fizyolojik süreçler kendilerine özgü bir dönemselliğe sahiptir. Bu süreçleri saat olarak nitelemek yerine onları birer metafor olarak düşünebiliriz. Acaba vücudumuz bir ana saat tarafından idare edilen standart bir zamanla mı yönetiliyor, sorusunu sorabiliriz. Biyolojik saatler biz yaşlandıkça hızlanır mı, yavaşlar mı? Bu sorunun yanıtı biyolojik saatimizin hızlanması anlamına gelir. Çünkü yaş aldıkça biyolojik organizmanın hücre ve organları da eskimeye, eski canlılık ve dinamikliğini yitirmeye başlar (Cangöz, 2008). Bu durumda biyolojik saat hızlanır.

İnsan bir şeyle meşgul olduğunda ya da Schopenhauer'un dediği gibi hoşça geçirilen bir günün ardından zamanın daha çabuk geçtiği sonucuna ulaşabiliriz. Öyle görünüyor ki yaşlanınca yavaş çalışan saatler kullanmaya başlıyoruz. Saatin çarkları eskisinden daha düzensiz, bazen çok hızlı bazen çok yavaş çalışmıyor, yalnızca daha yavaş dönüyor ve bunu düzenli bir şekilde yapıyor. Yaşlılığımızda zaman tahmini yaparken tıpkı beli/boynu aşınmış antika kum saatinde olduğu gibi bir yaşlılık sabitini dikkate almamız gerekir (Draaisma, 2012: s.238-240).

Bu üç unsur bir araya getirilip yaşlandıkça yılların hızlanması konusuyla ilgili ikna edici bir açıklamaya dönüştürülmesi mümkün gibi gözüküyor. Özellikle hatırlama efekti ile psikolojik saatlerimizin yavaşlaması konularına güvenebiliriz. Zihnimizde belleğimizin dolu olan bir kısmı ile adeta kaçınılmaz biçimde olayları değil de onların tekrarlarını kaydeden kısmı arasında bir karşılaştırma yapabiliriz. İçimizdeki birçok organik metronomun yavaşlamasıyla birlikte dış dünya bize hızlanmış gibi gelebilir.

Yaş Alma ve Bilgece Yaşama

İnsanın hayattaki temel amacı acılardan uzaklaşıp mutluluğa koşmak olmaktadır. Aslında bu ikili karşıtlık yaşamın mücadelesi olarak da değerlendirilmektedir. Bu durumda yaşamın hızlı geçtiği hususunu gündelik problem haline getirmek yerine onu lehimize döndürmenin elimizde olduğunu bilmemiz gerekir. Bireylerin sahip oldukları bilginin, bilgece yaşlanma üzerinde etkili olduğu öne sürülmektedir. Bu noktada geçmişini sürekli tekrar tekrar yaşarken aslında belleğe de her tekrarı depolarız. Şunu demek istiyorum ki, bugün geçmişten bir kısım hatıraları dillendirerek, yaşamak her defasında aynı ölçüde olmamakta ve her seferinde farklı inşalar söz konusu olmaktadır. Topdemir de (2010) bilge insanı, bilme edimini gerçekleştiren kişi olarak tanımlarken aynı zamanda bu bilme ediminin bilgelik olarak yaşlı bireyin de edinimi biçiminde düşünmek gerekir. Demirdöven (2001: s. 405) ise Epiktetos'tan alıntı yaparak insanları tedirgin eden olup biten değil, olup biten hakkında düşündükleridir, der. Diğer bir ifade ile neyi düşünüyor ve düşündüğümüz şey hakkında tedirgin oluyor isek, bunu biz inşa ediyoruz, demektir. Bu noktada yaşlanan bireyi tedirgin eden olgu ölüm düşüncesidir. Yaşlı birey ya bu düşüncüyü kabul edip bilgece yaşamayı ya da bu konudan uzaklaşarak kaçmayı

yeğleyebilir. Ancak kaçış başka sıkıntıları da beraberinde getireceği için kabullenerek ve müzakere ederek bugünü yaşamaya çalışmanın bir bilgelik sanatı olduğunu ifade eder.

İnsanın yaşamında birçok bilgi çeşidi vardır ve bu bilgi çeşitlerini kendi durumuna göre kullanır. Bu noktada teorik bilgi, pratik yaşam bilgisi ve üretici bilgi olarak üç farklı bilgi türünden yola çıkarak bilgelik konusuna değinen Erçetin'in (2007) belirttiği gibi, teorik yaşam bilgisi insansal ve tarihsel olaylara ilişkin belli dönemleri, bu döneme özgü fiziksel, zihinsel sosyal ve duygusal özellikleri bilmeyi gerektirmektedir. Teorik bilgi türü, eğitim sürecinin farklı aşamalarında öğrenilmekte ve bu farklı aşamalarda taşıdıkları anlamlara göre farklılaşarak insan yaşamını kolaylaştırmaktadır. Pratik yaşam bilgisi, öğrenilmiş olan teorik bilginin eylemlere dönüştürülerek kullanılmasıdır. Üretici yaşam bilgisi ise başkalarına yararlı olmak adına var olan bilgilerin duyarlı ve samimi bir biçimde paylaşılması için üretilen bilgiyi nitelendirir. Bu anlamda bilge yaşlılardan var olan teorik bilgilerini pratik yaşam bilgisine dönüştürmeleri ve yaşam boyu öğrenerek depoladıkları bilgilerini paylaşmaları beklenmektedir. Öyle ise yaşlandıkça hayatın neden hızlı geçtiğini düşünmek ve bunu için içinden çıkılmaz bir dert haline getirmek yerine yaşamın sağladığı olanaklardan yararlanabilmeyi başarmak yaşlı birey için temel amaçlardan biri olmalıdır. Öte yandan yaşlılık performansını belirleyen temel etkenlerden biri olan yaşam olaylarının olumlu ve olumsuz olarak yaşanmasıdır. Olumsuz olarak nitelenen kayıplar, trafik kazaları, doğal afetler, savaşlar vb. gibi olaylar yaş alırken bilgeliğin gelişmesine katkı verir, onu pişirir ve ona hizmet eder. Yine olumlu olarak nitelenen yaşlıların yaşam öyküleri, bilişsel düzeylerinin yükselmesine yol açan yaşamları süresince deneyimledikleri olayların sayısı, yaşlıların problem çözme becerilerini geliştirdiğini, felsefi bakış kazanmalarına yol açtığını ve bu durumun bilgece bir davranış ve düşünce olduğunu belirtmektedirler (Schopenhauer, 2008; Yıldırım ve Abukan, 2015, s. 5;).

Öte yandan yaşamın hızlı akmasını mesele edinen yaş alan bireyler için Cangöz (2008), yaşlanmanın bir kayıp değil, ayrıcalık olduğu gerçeğinden hareketle bilgelik durumunun varlığının önemine işaret etmektedir. Bu açıdan Cangöz, yaşlı bireyin gündelik yaşam problemleri karşısında geçirmiş olduğu yılların birikimine ilişkin deneyimleri sayesinde geniş ve kullanışlı çözümler üreten bir bilgi ve uygulama stokuna sahip olduklarından söz eder. Bu stok aslında geçirilen yılların deneyim bilgisinin ta kendisidir. Goldberg (Akt. Cangöz, 2008) yaşlanmayla beraber, biyolojik olarak beynin gerilemesi söz konusu olmakla birlikte güçlenmeyi sağlamak için zihni sürekli meşgul etmek gerektiğini ileri sürmektedir. Ona göre, yaş alma ile birlikte insanın bilgi birikimi artmakta ve bu şekilde yaş alma ile bilgelilik arasında bir ilişkinin olduğundan yola çıkarak bilgeliğin, gençlik yaşamının karşılığı olarak ödenen bir bedel haline dönüştüğü vurgulanmaktadır. Bu bakımdan bilgelik paha biçilmez bir beceri halini kazanmakta, yaşamı anlamlandıran meşguliyetler bulma ve paylaşma yoluyla bu beceri hali üretici bilgi bağlamında bilgelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Netice itibarıyla teorik bilgi ve pratik yaşam bilgisinin birikiminin artması karşısında yaşlı bireyin, bu bilgileri başkalarıyla birlikte paylaşarak bugünü yaşayabileceği ve deneyim kazancının onu ayrıcalıklı hale getirdiğinden dolayı ölüm düşüncesine ilişkin korkusunu ve endişesini yenmesine neden olabileceği söylenebilir.

Sonuç

Şimdi neden insana, yaşlandıkça geride bıraktığı yaşam ona bu denli kısa görünür, sorumuzu netleştirebiliriz. Bu açıklamalar üzerinden giderek soruyu iki açıdan yanıtlayabiliriz ve öneri sunabiliriz.

Birincisi, yaşanmış yılların birikimsel deneyimin zenginliğini bilgece kullanmadığımız için yaşamın hızlı aktığını düşünürüz. Daha önce ifade edildiği gibi, hatırası kısa olan yaşama kısa gözüyle bakılır. Yaşamın hatıralarından önemsiz olan her şey ve hoş olmayanların çoğu unutulmuş böylece geriye çok az şey kalmıştır. Diğer bir biçimde ifade edersek nasıl ki zihnimiz genel olarak çok yetersizse belleğimiz de öyledir. Öğrenilen üzerinde alıştırmaya yapılmaz ve geçmiş olaylar üzerinde düşünülmezse ikisi de yavaş yavaş unutulmuşluğun uçurumuna düşerler. Oysa bunları unutmamak için bellekte tutacak biçimde her ikisini de hatırlama düzeyinde düşünmeliyiz. Bu şekilde önemsiz olanlar giderek daha çok çoğalacaktır, bu durum insanın hatırlama efektini harekete geçirerek zihni canlı tutacaktır.

Olaylar böylelikle belleğimizde yer ederken ilerleyen yılların kum tanecikleri gibi hızla akıp gittiğini ve depoyu doldurduğunu görürüz. Deponun dolması iyisiyle, kötüsüyle hayatın bir nevi yükü olarak görülür. Bu yük, insanı bir yandan hantallaştırırken diğer yandan ağırlaştırır, olgunlaştırır ve kısaca bilgece davranmayı sağlar. Tıpkı buğday başağının olgunlaştıkça, tanelerinin dolması ile başının eğilmeye yüz tutmasında olduğu gibi. Heybesine doldurduğu bu bilgi yükü, onun doygun bir davranışa sahip olduğuna göndermede bulunur. Yaşlı insan bu belleğin bilgisini, gelecekle bağlantısını kurarak bugüne taşırsa ve böylece bilgece kullanmayı başararsa hayata tutunmayı becerir ya da başarılı bir yaşlanma dönemi geçirir. O halde yaş aldıkça yaşamı anlamlı kılmak ve ilerleyen yılları akıl ve ruh sağlığı açısından başarılı geçirmek için yaşamı sanat haline getirmek ve bilgece davranmak gerekir. Bunun için ise insanlığa yararlı işlerle uğraşmak ve bedenimiz başta olmak üzere fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel sermayemizi geliştirecek biçimde yatırımlarımızı gençlik yıllarından itibaren yapmak gerekir.

İkincisi ise biyolojik organizmanın yaşlandıkça niteliksel olarak fonksiyonlarını daha çabuk yitirmesi karşısında zamanın hızlı geçtiği düşüncesi hasıl olur. Aslında zaman açısından beynin ve diğer organların hücrelerinin hızla kayıplara uğradığı dikkate alınırsa biyolojik saatin hızlı aktığı söylenebilir. Zamanın hıza geçip gittiğine aşına olduğu bir yaşa ulaştıktan sonra insana on yıl kısa gelirken, 20 yaşındaki birine bir ömür gibi gelebilir. Kısacası herkes kendi kendisinin kıstasıdır. Dolayısıyla nesnel yavaşlama öznel hızlanmaya neden olur ve biyolojik saatlerimizin hızı bu süreçte rol oynar. Bu saatlerin çoğu genç bir vücutta yaşlı bir vücuttakinden daha hızlı çalışır. Yaşlarımızı psikolojik saatlerin devridaimiyle ifade edecek olsaydık uzun süredir genç, kısa bir süredir de yaşlı olduğumuzu söylememiz gerekirdi (Draaisma, 2012). Böylece makalenin başlangıcındaki sağ üst köşede Ellis'dan yapılan alıntıda olduğu gibi, bana zamanın ne olduğu sorulmadığı sürece zamanın ne olduğunu bilmiyorum; ama sorulduğunda da bilmiyorum, ifadesi bu psikolojik saatin öznelliğini açık olarak ortaya koyuyor. Aslında zaman aynı ama değişen insanın öznel algısından başka bir şey değil. Onun için yetişkinlik ile birlikte her yaşa ilişkin bilgelik, bilgece davranmak önem taşıyor.

Sonuç olarak hatırlama efekti ve psikolojik saatler bizleride bir zaman algısı oluşturmakta ve bu algı yaşa göre değişkenlik göstermektedir. Draaisma'ya (2012, s. 242-243) göre, çocukken günlerimizin neden yavaş, yaşlıyken neden hızlı geçtiğini bu örnek açıklıyordur belki de. Yani saat zamanını farkında olmadan psikolojik zamana göre okuyor olmamız ya da zamanı bizim inşa ediyor olmamız. Yani yaşlandıkça zamanı öznel algı ile inşa etmemizden kaynaklanıyor. Epiktetos'un dediği gibi, bizi, yaşadıklarımız değil, düşüncelerimizdir tedirgin eden (Demirdöven, 2001). Bu tedirgin edici düşüncelerden uzaklaşmak için özel sektörün, üniversitelerin, yerel yönetimlerin ve hükümetlerin yaşlı bireylerin zamanlarını değerlendirebilecekleri rekreasyon alanlarını yaygınlaştırmalarına, yaşlıları turizm olanaklarından yararlandırmalarına, onların zihinsel aktivasyonlarını geliştirici uygulama ve olanaklara kavuşturulmalarına, onlar için sağlık hizmetlerinin ucuzlatılmasına ve erişimlerinin hızlandırılmasına önem ve öncelik verecek politikaların hayata geçirilmesi önerilmektedir.

Kaynaklar

- Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek. Eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik*, Çev. A. Tekin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Cangöz, B. (2008). Yaşlılık sadece kayıp mı? Bir ayrıcalık mı? *Türk Geriatri Dergisi*, 11(3), 143-150.
- Demirdöven, İ. (2001). Zaman ve yaşlılık. 1. *Ulusal Yaşlılık Kongresi Bildiri Kitabı*, Ankara: Yaşlı Sorunları Araştırma Derneği ve Ankara Yenimahalle Belediyesi İşbirliği Yayınları, 403-407.
- Draaisma, D. (2012). *Yaşlandıkça neden hayat çabuk geçer, belleğimiz geçmişimizi nasıl şekillendirir?* Çev. G. Koca., İstanbul: Metis Bilim.
- Eagleton, T. (2007). *Hayatın anlamı*, Çev. K. Tunca, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ellias, N. (2000). *Zaman üzerine*. Çev. V. Atayman, İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Erçetin, Ş. Ş. (2007) Bilgece yaş almak. *Yaşlılık rehberi*, 24 Şubat 2013, http://www.aslili_rehberi.org/yapılan-diğer-araştırmalar/bilgece_yaşamak.aspx,
- Gökberk, M. (1985). *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Halbwachs M. (2016). *Hafızanın toplumsal çerçeveleri*, (B. Uçar, Çev.). Ankara:Heretik Yayınları.
- Kongar, E. (2012). *Yaşamın anlamı*, Denemeler. İst.: Remzi Kitapevi. s. 135-143.
- Schopenhauer, A. (2008). *Hayatın anlamı*. Çev. A Aydoğan, Baskı 2., İstanbul: Say Yayıncılık.
- Topdemir, H.G.(2010). Sofos, sofist, filozof: Hayat ve bilgelik. *Hayat ve Felsefe Sempozyumu*, 4-6 Kasım 2010, Çankırı.
- Yıldırım, F. Ve Abukan, B. (2015). Yaşlılıkta bilgelik konusunda bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 18 (35), 1-9
- Yıldırım, C. (1988). *Bilim tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yıldırım, C. (1985). *Bilim felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Extended Abstract

As it is known that aging is a process and old age refers to the current situation, each stage of growing older forms a station and the different features of these stations present the personality and identity of individual by combining with individual and social experiences. Do we, the people, ever think of the expression or understanding of life is beautiful each time at these stations? I seem to hear that majority of us say no to this question. Thereby, not only the routine practices of daily life do not allow us to make such questionings but also it should be given credit for that bringing this question up does not serve the purpose.

The phrase of a book title “why life speeds up as you get older” belongs to Douwe DRAAISMA (2012). The author aims to explain the speed of time as getting older by using hourglass metaphor. In this way, the author makes a reference to passing life of individual. For what vanishes from above piles up a new supply below. Every time the glass is turned upside down the reservoir of available time is restored. You have only to stretch out your arm. But no matter how often you can tap the new supply, time passes more and more quickly. In hourglasses the grains of sand increasingly rub one another smooth until finally they flow almost without friction from one bulb into the other, polishing the neck wider all the time. The older an hourglass the more quickly it runs. Unnoticed, the hourglass measures out ever-shorter hours. This chronometric imperfection hides a metaphor: ‘For man, too, the recurring years fly past more and more quickly, until finally the measure is full. Man, too, is increasingly permeated by impressions.’ We have not answered that question yet. Why the passing life is perceived so short time in the old age? It is said that there are two reasons for this. Firstly, we think that life passes speed since we do not wisely make use of the rich accumulated experience of spent years. As expressed above, the life including short memories is considered as a short life. Everything unimportant than memories of life and most of unpleasant memories are forgotten and consequently there are few memories left. In other words, memory is quite insufficient like mind in general. If the learnt things are not exercised and if the past events are not reconsidered, both are inevitably forgotten. However, we should reconsider both of them at the level of reminding in order not to forget them. By this way, the unimportant ones will gradually increase. For this reason, we more quickly remember the associative events called reminder effect. The reminded ones are subjected to a reconstruction process. Thus, we try to consider them through our subjective perceptions. Secondly, some cells and organs, particularly the brain, are biologically exposed to loss as people get older and this loss presents a rapid progress. But it can be said that the individuals perceive this loss through an illusion at perception level and consequently this loss includes psychological aspects and subjectivity.

While a person at the age of being familiar with speed passing of time perceives that ten years of time is shorter, another person at the age of 20 may perceive that amount of time is like a lifetime. In short, every individual has own criterion. And, like in old slide-rules, the calculation is based on the position of expatriate. Thereby, the objective slowdown causes to subjective speeding up and the speed of biological clock plays an important role during this process. Most of such clocks operate more speed in a young body compared to an old one. If we need to express our ages by means of recirculation of psychological clocks, we have to say that we are young for a longer time but we are old for a shorter time. Because of this reason, we remind our first years better than the late years of our lives. The longer we live, the fewer events seem important or important to reconsider. While the events are at the back of our minds, we see that the years pass quickly like the grains of sands and fill the bulb. This may explain why the days pass slowly when we are child while the days pass speed when we are old, and, perhaps, we perceive the time of clock with regard to psychological time without noticing (Draaisma, 2012). That is to say, it may cause from that we construct time through subjective perception as we get older. As stated by Epictetus, not experiences but thoughts disturb us (Demirdöven, 2001). It is recommended that the policies, which give importance and priority to increase the number of recreation fields for elders to make use of time, promote elders to take advantage of tourism opportunities, provide access for elders to applications and opportunities to develop their mental activities, provide cheaper health services and ensure speed access to health services, should be put into practice by private sector, universities, local administrations and governments in order to get away these disturbing thoughts.

Yaşlanmada Fiziksel Aktivite ve Egzersizin Yeri

Galip Akin

Bozok Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Yozgat

galip.akin@bozok.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-6093-8824

Geliş Tarihi: 23.11.2017

Revize Tarihi: 22.12.2017

Kabul Tarihi: 22.12.2017

22.12.2017

ÖZ

Yaşlılık yaşam sürecinin bir parçasıdır. Yaşamın her döneminde olduğu gibi yaşlanma da, birbirini takip eden birikimli ve kompleks olaylar sonucu meydana geldiğinden yaşlanma durdurulamaz, fakat yavaşlatılabilir. Yaşlanma bir biyolojik olaydır. Her canlı gibi insanın da genetik yapısına ve çevresel koşullarına bağlı olarak ortalama bir yaşam süresi bulunmaktadır. Günümüz bilgi birikimi ve teknolojiyle birinci etmen olan, insanın genetik yapısını şu anda değiştirmek mümkün değildir. Fakat son yıllarda aktiviteyle meydana gelen değişikliklerin genetik yapı üzerine de etkili olabildiği görüşü sıklıkla ifade edilmektedir. Böylece fiziksel aktiviteyle birlikte gözlenen olumlu değişimler, yıllar içinde kaçınılmaz olarak gelen yaşlanma sürecini yavaşlatabilir. Öte yandan insanın karakter ve özelliklerinin ortaya çıkmasında temel rol oynayan ikinci etmen olan çevresel koşulları düzenlemek, geliştirmek, daha kaliteli bir yaşam sürececek ortam koşullarını oluşturmak mümkündür. İnsan gerekli önlemleri alarak, projeler hazırlayarak, havası, suyu ve toprağı temiz, yaşama, çalışma ve dinlenme alanları oluşturarak, buralarda sağlıklı mutlu ve uzun bir ömür sürebilir. Bunun yanında çevresel koşullar içerisinde yadsınamaz bir öneme sahip olan beslenme ve yaşama, cinsiyetine çalışma şekline uygun düzenli egzersizler yaparak, sağlığını ve yaşam isteğini artırarak, uzun ve mutlu bir yaşam sürebilir. Özellikle yaşlının vücudunu oluşturan organ ve sistemlerin yapı ve fonksiyonlarında gerileme ve reaksiyon sürelerinde uzamalar başladığından, yapılacak egzersizlerin çeşidi, niteliği ve süresi çok önem taşır. Yapılacak egzersizlerle vücut yapısı ve fonksiyonları korunduğu gibi organ ve sistemlerin koordinasyon içinde verimli çalışması sağlanarak yaşlanma yavaşlatılabilir. Ancak yapılan egzersizlerden yeterince yararlanılabilmesi için, bir spor hekimine başvurarak, yapılacak egzersizin yaşlıyı uygun olması sağlanmalıdır. Burada her yaşlının yapabileceği egzersiz çeşidinin olduğu her zaman bilinmelidir. Yapılacak egzersizler dikkatle seçilip uygun koşullarda yapıldığında, yaşlının bedenlen, ruhen ve sosyal yönlerden tam bir iyilik halinde (sağlıklı olma) olmasını sağlar. Özellikle de bağışıklık sistemini güçlendirerek kalp ve damar hastalıkları, şeker hastalığı gibi kronik hastalıklara, kanser ve verem, kolera, veba gibi akut ve bulaşıcı hastalıklara karşı vücudu korur. Günümüzde çevre kirlenmesi, hormon ve antibiyotik kullanımı ile GDO'lu besinlerin piyasaya sürülmesi, büyük sağlık sorunları yaratmaktadır. Bu literatür çalışmasında yaşlı ve yaşlanma tanıtılarak, yaşlanmayı geciktiren önlemler sıralanacak, bunlardan egzersizin önemi ve değeri bir plan dahilinde tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: yaşlılık, yaşlanma, yaşlanmanın geciktirilmesi, egzersiz

The Role of Physical Activity and Exercise During Aging

ABSTRACT

Aging is a part of life span. Similar to all other periods during life, aging cannot be paused as well, but can be decelerated since it occurs as a result of consecutive and complex events. Aging is a biological fact. As all other organisms, human has an average life expectancy in accordance with the genetic structure and environmental conditions. It is impossible to adjust genetic structure of human so far considering today's knowledge and technology. Nevertheless, in recent years, the idea that the modifications occurred as a result of physical activity may also be effective on the genetic structure is frequently stated. Hence, the positive changes associated with physical activity may decelerate the inevitable aging process arising over the years. On the other hand, it is conceivable to organize and improve environmental conditions which play a major role on the emergence of the characteristics and properties of human, as well as to form ambient conditions for a better quality life. Human may spend a healthy, joyful and extended life by taking the necessary precautions, preparing projects and creating living, working and resting spaces with fresh air, water and soil. Moreover, a long and happy life with increased health and joy can be retrieved by nutrition which has an undeniable importance among environmental factors and by making age, gender and working mode-appropriate exercises. The type, characteristics and duration of exercises are quite significant as a decline has commenced in functioning of organs and systems of the elderly associated with prolonged reaction times. Making exercises protects the body structure and functions as well as the aging process can be decelerated by providing the efficient operation of the organs and systems in coordination. However, the suitability of the exercises for the elderly must be verified by referring to a sports doctor to efficiently benefit from the exercises. It should always be kept in mind that there is a proper exercise type for every elderly. The physical, spiritual and social wellness (health) of the elderly can be provided as long as the exercises are carefully selected and performed. Exercises specifically reinforce the immune system and consequently protects the body from chronic cardiovascular diseases and diabetes, and acute and contagious diseases such as cancer, cholera, plague and tuberculosis. At present, environmental pollution, hormone and antibiotic use, and the placing of GMOs on the market create major

health problems. In this literature study, the elderly and aging will be initially introduced, the measures for retarding aging will be listed and the importance and value of aging will be methodically discussed.

Keywords: senility, aging, retarding aging, exercise

Giriş

Yeryüzünde insanın 2,5 Milyon yıl önce görülmesiyle başlayan yaşam mücadelesi, çetin ve zor doğa koşullarında avcı toplayıcı kültüre sahip olarak, M.Ö. 10 binli yıllarda Neolitik dönemin başlangıcına kadar devam etmiştir (Akın, 2006). Neolitik dönemde yerleşik düzene geçerek, hayvanlardan, domuz, koyun ve keçiyi, bitkilerden ise buğday, arpa, çavdar ve mercimeği evcilleştirerek ilk kez besin üreticisi olmuştur. Böylece ürettiği besinleri kurutarak, tütsüleyerek, pişirerek, tuzlayarak ve turşusunu yaparak saklamayı ve depolamayı da öğrenmiştir. Bu besinleri uygun olmayan zamanlarda ve mevsimlerde kullanarak, yaşamını güvence altına almayı başarmıştır. Öte yandan boş kalan zamanlarda doğayı gözlemlemiş, doğa olaylarının nedenlerini, problemlerini araştırmaya ve çözüm yollarını üretmeye çalışmıştır. Çünkü bakan insan görebilir, araştıran, düşünen insan, doğa olaylarını çözebilir (Akın ve Adızel, 2010; Akın, 2006).

Neolitik Dönemden itibaren yerleşik düzene geçerek üretmeye başlayan insan, zaman içerisinde tek odalı evler yaparak daha iyi koşullarda barınmaya başlamış, kilden çanak çömlek yaparak sulu besinler pişirmiştir. Daha sonraları köyler, kaleler ve kentler oluşturarak, bireyler arasında yönetici, asker, zanaatkâr, din adamı, çiftçi, çoban gibi meslekler oluşturarak, daha işlevsel ve kaliteli ürünler yapmışlardır. Günümüze doğru geldikçe, yeni icat ve keşiflerle, yaşam kalitesi de artmaya devam etmiştir. Özellikle Sanayi Devrimi ve 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren inanılmaz teknolojik gelişmelerle atomu parçalamış, uzayın derinliklerine gidilmiş, insan ve bazı canlıların DNA'larının şifreleri çözülerek genetik haritaları çıkartılmış, çok gelişmiş bilgisayarlar yapılarak nano teknoloji çağına girilmiştir (Durmuş ve diğ. 2005).

Ancak bütün bu olumlu teknolojik gelişmelerin yanında yerleşik düzene geçişin başlarından itibaren, nüfus artmaya başlamış, oluşan köy ve şehirlerde çevre kirlenmeye, kirlenen çevrede bulaşıcı hastalıklar yaygınlaşmaya, yöneticilerle halk arasında sosyoekonomik açıdan büyük uçurumlar oluşmaya başlamıştır. Bu nedenle fakir halk bitkisel ağırlıklı beslenmeye ve dengesiz beslenmeye başladığından bağışıklık sistemi zayıflayarak, daha kolay hastalanır olmuştur. Bu arada anne ve babalar tarım ve hayvancılık yapmak zorunda kalmaları nedeniyle, çocuk bakımları ihmal edildiğinden, bebek ve çocuk ölümleri artarak bazı zamanlar ve yörelerde %70 'lere ulaşmıştır (Akın ve diğ. 2005).

Yaşlıların durumuna gelince, doğa koşullarında ve köylerde tarım ve hayvancılıkla uğraşan toplumlarda yaşlıların büyük çoğunluğu kötü koşullarda yaşamaya başlamış ya da yaşatılmıştır. Öyle ki yaşlının kaderi hiçbir zaman kendisi tarafından belirlenmemiş, daima kendisi dışında güçler tarafından belirlenmiştir. Ancak yönetici olan azınlıktaki yaşlılar daha iyi koşullarda yaşamışlardır. Bunların sayısı ise son derece azdır. Yirminci yüzyılın başlarına kadar hemen hemen hiçbir dönemde ömür uzunluğu ortalaması 35 yaşın üzerine çıkmamıştır. Günümüz Japon halkının ortalama ömür uzunluğu ise 82-83 yıla ulaşmıştır (Akın, 2006).

Yaşlılık, devam eden biyolojik sürecin bir safhasıdır. Yaşlanma birikimli ve kompleks olaylar sonucu meydana geldiğinden, çevresel faktörlerin etkisine bağlı olarak yaşın ilerlemesiyle, hareket ve fonksiyonlarda yavaşlama, vücudun yenileme yeteneği ve kapasitesinde azalma ve çeşitli aksaklıklar görülmeye başlamıştır. Ancak yaşlanma sürecinde hareket ve fonksiyonlarda giderek artan oranda gerilemeler gözlenirken, daha önceki dönemlerle kıyaslanamayacak bir özellik ortaya çıkar. Bu daha önceki dönemlerden itibaren biriken bir yetenek olan deneyimdir. Bu deneyim yeteneği, hayatın anlamlılığını, yaşamın doğa ve çevresiyle bir mücadele olduğunu ve hayat olaylarına bakış açısını olumlu yönde ve doğru olarak yorumlama yetisi sağlar. Böylece yaşlının bilgi birikimi, yeteneği ve deneyimleriyle yaşam mücadelesi daha kolay ve başarılı hale gelir. Diğer dönemlerdeki olaylara bakış açısı ve yorumlama yeteneğindeki eksiklikler ve değerlendirmeler nedeniyle daha fazla çaba ve enerji harcama durumunda kalır. Yaşlanma döneminde ise kazanılmış bilgi ve deneyimler sayesinde daha az

enerji harcanır. Fakat vücutta sinsi ve birikimli bir şekilde tüm hücre, doku ve organ sistemlerinde kapasite düşmesi devam eder (Bek, 2008; Güneş, 2015; Işıkhani, 2000).

Yaşlanma birikimli ve kompleks olaylar sonucu meydana geldiği için yaşlanma sürecini durdurmak mümkün değildir ama geciktirebilir, yavaşlatılabilir. Zaten Gerontoloji'nin de amacı yaşlanmanın yavaşlatılması, insanın sağlık ve dinçliğini koruyarak, uzun ve mutlu bir ömür geçirmesini sağlamaktır. Yokluk içinde, sıkıntılı, stresli, acılı, tükenmiş bir halde, yatalak olarak, sağlıksız ve mutsuz geçirilecek, uzun bir ömür, yaşamı çekilmez bir trajediye dönüştürebilir (Bozcuk ve Demirsoy, 1997; Taştan, 1993).

Yaşlanma, intrauterin dönemde başlayarak yaşam sonuna kadar ilerleyerek devam ettiğinden, insanın biyolojik, psikolojik ve sosyal yapısı hakkında tüm toplum bireyleri bilinçlendirilmelidir. Çünkü sağlıksız ve eğitimsiz bir kişinin kendini idare edemeyeceği gibi, ailesine, akrabalarına, çevresine ve ülkesine yararlı olmasını beklemek mümkün değildir. Bu nedenle anne rahminden, yaşamın sonuna kadar sağlık ve dinçliğin kavranması için tüm önlemler alınmalı ve gerekenler yapılmalıdır. Sağlık ve dinçliğin korunamadığı bir toplumda, en son bilgilere, teknolojilere ulaşmak, öğrenmek ve onları kullanmak imkânsızdır diyebiliriz. Her yaşın yapabileceği, üretebileceği bir şeyler mutlaka vardır. Yeter ki toplum düzeyinde iyi bir organizasyon yapılabilsin. Yaşlılık dönemine sağlık ve dinçliğin korunarak girilmesi hem yaşlı hem de ailesi ve ülkesi için büyük bir kazançtır. Sağlık ve dinçliğin korunmadan yaşlılık dönemine girilmesinin olumsuz yönlerine birkaç örnek verebiliriz. ABD nüfusunun bugün %17-18'ini yaşlılar oluşturduğu halde, acil yatakların %40'a yakını işgal etmekte ve tüm ilaçların %35'ini kullanmaktadır. Türkiye'de 1985 yılında yaşlı nüfus (65+ üzeri) %4,2 iken, Mart. 2016 itibarıyla %8,2'ye ulaşmıştır. Bu yaşlıların acil yatakların ve ilaç miktarının ne kadarını kullandıklarını tam olarak bilemiyoruz. Ama kendi oranlarının iki-üç katına varan oranlarda yatak işgal ettiklerini ve ilaç kullandıklarını söylemek, abartılı bir iddia olmadığı kanısındayız (MEB, 2012; Kutsal, 2001; Ross, 1995; TÜİK, 2016).

Ülkemizde, sağlık ve dinçliğin korunarak yaşlanmanın gerçekleşmesi hem yaşlı, hem ailesi ve çevresi hem de ülkesi için büyük bir kazanç olacaktır. Bunun başarılabilmesi için çocukluktan itibaren bazı tedbirlerin alınması, girişimlerin yapılması, bu konuda gerekli bilgilerin verilmesi çok önemlidir diyebiliriz (Kaplanoglu, 2012; Sağlık Bakanlığı, 2016; Zülal, 2001).

Yaşlanmayı Geciktiren Önlemler

Yaşlanma birikimli ve kompleks olaylar sonucu meydana geldiğinden, yaşlanma ana rahminden başlayıp yaşam sonuna kadar devam eder. Yaşlanma her canlının genetik yapısına ve çevresel koşullarına bağlı olarak bir ömür uzunluğu vardır. Her insan genetik yapısı gereği ortalama 120 yıl civarında yaşayabilir. Ortalama ömür uzunluğunu etkileyen diğer bir etken de çevresel koşullardır. Çevre insanın kendisi hariç yaşadığı yerde olan ve devam eden her şey (beslenme, iklim gibi) onun çevresidir. Çevre koşulları uygun olduğunda her insan ortalama 120 yıl yaşama şansına sahip olabileceğine göre, yeter ki çevre koşulları (habitat) insan yaşamına uygun düzenlenmiş olsun. Örneğin yaşanılan yerin havası, suyu ve toprağı temiz, iklim koşulları da uygun olduğunda insan, sağlıklı ve dinç kalarak, uzun bir yaşam sürebilir.

İnsanı diğer canlılardan ayıran önemli bir özelliği de kendine özgü bir ruhsal ve sosyal yapısının olmasıdır. İnsanın bu özelliklerini de dikkate alarak yaşlanmayı geciktiren önlemleri aşağıdaki başlıklar halinde toplayabiliriz.

- 1-Yaşa ve durumuna uygun egzersiz yapmak
- 2-Yeterli ve dengeli beslenmek
- 3-Aşırı sıkıntı, stres ve duygusallıktan uzak kalmak
- 4-Sosyal çevre ile ilişki kurmak
- 5-Sigara ve fazla alkolden uzak kalmak
- 6-Dinlenme ve uyku sürelerine dikkat etmek
- 7-Hijyen (temizlik) kurallarına uymak

- 8-Huzurlu ve mutlu bir yaşam sürmek
- 9-Yaşam kalitesini artıracak olanaklardan yararlanmak
- 10-Ağız ve diş sağlığını düzenli olarak kontrol etmek
- 11-Yaşanılan habitatin bilinmesi ve iyileştirme çabaları göstermek
- 12-Yaşlı biyolojisi ve psikolojini öğrenmek
- 13-Düzenli sağlık kontrolünü yaptırmak
- 14-Yaşamaktan ve yaşamdan haz duymak
- 15-Obezlik, kanser, şeker hastalığı ve kalp damar hastalıklarından korunmak (Akın, 2009; Aslan ve Ertem, 2012).

Yaşa ve Duruma Uygun Egzersizin Yapılması

Toplumumuzda genellikle “Bu yaştan sonra spor mu yapılır. Bu yaştan sonra sporcumu olacaksın” gibi sözlerle egzersiz yapmak isteyenlerin, egzersiz yapmalarının normal bir davranış olmadığını ifade eden sözler söylenir. Egzersiz yapmanın yaşı olmadığı ve her yaşa uygun yapılabilecek aktivitenin bulunduğu bilinmelidir. Var olan vücut yapısının korunması, hatta geliştirilmesi için düzenli aralıklarla egzersiz yapılması gerekir. Bunun dengeli ve yeterli beslenme gibi çevresel etkinliklerle de desteklenmesi çok önemlidir. Egzersiz yaparken dikkat edilmesi gereken önemli şartlardan biri, birey daha önce egzersiz yapmamışsa hafif egzersiz hareketleriyle başlamalı, daha sonraları yavaş yavaş hem zamanı artırarak hem de egzersizleri çeşitlendirerek ve vücudu yormadan devam etmelidir. Yaşlıların yapacağı hareketler, bir spor olmaktan çok egzersizler dizisi şeklinde olmalıdır. En önemli ve en uygun egzersiz yürüyüştür. Başlangıçta yavaş yürüyerek 500-600 metreden başlayarak, zamanla 3-5 km'ye kadar çıkarılabilir. Yürüyüş taş, asfalt, beton gibi sert zeminlerde değil özel yürüyüş parkurlarında veya fazla sert olmayan toprak zeminlerde yapılmalıdır. Yaşlıların egzersize başlamadan önce, spor uzmanına veya spor hekimine başvurarak hangi sıklıkta, ne çeşit ve nasıl egzersiz yapacağını mutlaka öğrenmelidir. Evde, derin nefes alarak kollarını yana açarak, yürüyerek hareket etmesi bile yararlı egzersizlerdir. İleri yaştaki kişilerin kendilerinin güçlü ve sağlıklı olduklarını kanıtlamak için aralarında yarışma yaparak, vücutlarını zorlamaları tehlikeli ve sakıncalıdır (Cindaş, 2001; Soygüden ve Cerit, 2015).

Spor hekimleri ve geriatristler, yaşlılara mevcut vücut yapılarını korumaları ve vücutlarını geliştirmeleri için hafif ağırlıklarla egzersiz yapmalarını önermektedirler. Vücuttaki kas, iskelet gibi sistemlerin korunması için yapılan egzersizlerin, aynı zamanda solunum, sindirim, sinir ve dolaşım sistemlerinin daha etkin çalışmalarını sağlayarak, duyu organları ve bağışıklık sisteminin daha güçlü ve etkin hale geldiği yapılan çalışmalarla kanıtlanmıştır. Ayrıca temiz, sakin, açık ve yeşil alanlarda gezerek egzersiz yapmak, hem vücudun koordineli çalışmasını ve daha güçlü olmasını sağladığı gibi, insanın psikolojik olarak rahatlaması açısından da yararlıdır. Ayrıca her yaşlının, kendine özgü vücut yapısı ve rezervi olduğundan, yaşına ve özelliğine göre egzersiz yapılmalıdır. Öyle ki yaşlı, şeker hastası, arterioskleroz, artrit ve böbrek hastası veya hiçbir rahatsızlığı olmayabilir. Yaşlıların bu durumları ve yaşı dikkate alınarak yapacağı egzersiz çeşidi belirlenmelidir. Unutmayalım ki, bir kitabı okumak ya da bir bilimsel problemi düşünerek çözüm yolları aramak da bir nevi beyin egzersizi yapmaktır. Fazla güneşte kalmadan temiz, açık, sakin ve güneşli havalarda dışarıda bulunmak, psikolojik rahatlamanın yanında, güneşin etkisiyle deri altındaki yağlardan D vitamini yapıldığından kemiklerin yoğunluğu, dolayısıyla direnci artar, deri daha canlı, parlak ve yumuşak kalarak, dışarıdan mikroorganizmaların girişini engeller. Diğer vücut sistemlerine olumlu etkiler yaparak, dirençlerini artırır. Kadınların postmenopoz ve menopoz, erkeklerin andropoz dönemlerinde ilgili doktor ve geriatristlerin önerisi doğrultusunda egzersiz yapmaları, daha sonraki yıllarını daha sağlıklı ve dinç girmeleri açısından önemlidir. Dünyada ve Türkiye’de yaşlıların oranı hızla arttığından, sağlıklı ve dinç kalarak daha uzun yaşamak hem yaşlı, hem çevresi ve ülkesi için üretken olarak yaşamını devam ettirmesi yaşamı taçlandıracaktır. Özellikle yaşlıların birlikte egzersiz yapmaları, birlikte ortak konular bularak, tartışmaları, ortak hobiler geliştirmeleri, sosyalleşmeleri, hayata bağlılıklarının devamını sağlayarak yaşam isteklerini artırmaları açısından son derece yararlıdır (İşleğen, 2015; Polat ve Bayrak Kahraman, 2013; Tekin ve Kaldırımçı, 2008).

Yaşlılara önerilen ideal fiziksel aktivite yürümedir. Yürüme en yaygın ve uygulanması kolay dayanıklılık aktivitesidir. Her yaşta özellikle de yaşlılıkta egzersizin önemi, tartışılmaz niteliktedir. Yaşlı kuvvetini artıracak, eklem ve kas kırışlerini koruyacak, eklem bağlarını daha esnek yapacak, akciğerlerin kapasitesini artıracak, kalbin çalışmasını kolaylaştıracak, damarların elastikiyetini ve kuvvetini artıracak, yani tüm organ sistemlerinin çalışmasına yardımcı olacak, ruhen, zihnen ve sosyal yönlerden sağlıklı ve güçlü kalmak için egzersiz yapılmalıdır. Egzersizlerden maksimum düzeyde faydalanabilmek amacıyla aerobik, esneklik ve direnç egzersizleri birlikte ve bilinçli olarak yapılmalıdır (Coss, 1993; Sağlık Bakanlığı, 2016; Soyuer ve Soyuer, 2008).

Şunu tekrar hatırlayalım, egzersiz çeşidi ve süresi, ilgili doktora danışarak belirlenmelidir. Egzersiz, kişinin kardiyovasküler ve muskuloskeletal durumuna ve isteklerine uygun olmalıdır. Egzersizin her çeşidini yapabiliriz diyerek, yaşlı kendine bilerek zarar vermeye çalışmamalıdır. Egzersizler günlük aktivitelerin bir parçası haline getirilerek, en kolay ve eğlenceli olanları seçilerek, isteyerek yapılmalıdır. Egzersiz düzenli olarak yapılmalıdır. Egzersizler belirli periyodlarla, örneğin haftada 3-5 gün yapılmalıdır ve her egzersizin süresi 30-40 dakika civarında olmalıdır.

Aerobik Egzersizleri

Yürüme güzel bir aerobik egzersiz çeşididir. Bunun yanında kol, bacak, gövde ve başın düzenli, belirli bir uyum içerisinde hareket ettirilmesi de aerobik egzersizdir. Aerobik egzersizler ritmik hareketlerle akciğerler, kalp ve damarların yanında, geniş kas gruplarının ve eklemlerin rahatlamasını, güçlenmesini sağlayan egzersizlerdir. Yaşlılar için bu tür egzersizler daha yararlıdır. Çünkü bu tür egzersizler kalbi güçlendirdiği gibi, vücudun oksijen kullanma yeteneğini de artırarak vücudun koordineli çalışmasını sağlar. Kısaca, vücudun homeostazisinin düzenlenmesinde ve korunmasında, vücut sistemlerine yardımcı hareketlerdir.

Esneklik Egzersizleri

Kol ve bacakları aşırı zorlamadan germe, pazıları şişirme, ayak parmakları üzerinde yükselme, kolları öne doğru uzatarak yere çömelip kalkma esneklik egzersizleridir. Esneklik egzersizleri kan dolaşımını hızlandırır, vücudun esnekliğini geliştirir. Vücudun her bölgesindeki kasların çalışmasını, performansının artmasını sağlar, kasların gevşemesine yardımcı olur. Vücuttaki kamburlukları önlemede etkin rol oynar. Vücudun beceri ve koordinasyonunu artırarak düzgün durmayı (normal postur) sağlar.

Direnç Egzersizleri

Ağırlık kaldırma egzersizleri de denilmektedir. Yalnız ağırlık kaldırmalara küçük ağırlıklardan başlanmalıdır. Ağırlık kaldırmaları düzenli olarak çalışılmalı ve ağırlık artırılması çok yavaş olmalıdır. Hiçbir zaman zorlanarak fazla ağırlık kaldırılmamalıdır. Direnç egzersizleri vücut direncini, kuvvetini artırarak hareketliliği ve dengeyi geliştirir. Vücut kalitesinin korunmasında en etkin egzersiz türüdür. İskelet, kas, solunum ve dolaşım sistemlerinin gerilemesini en azından yavaşlatır. Bu tür egzersizler kemik mineral yoğunluğunun artışına olanak sağlar. Öte yandan LDL (kötü kolesterol) düzeyini de düşürür. Düzenli, yeterli ve uygun egzersiz yaşlının sağlıklı ve dinç kalarak, yaşam kalitesini yükselttiği gibi ruhsal ve sosyal yönden güçlü ve katılımcı olmasını da sağlayarak mutluluğuna mutluluk katacaktır (Aksoydan, 2010; Bektaş ve diğ. 2009; Ordu Gökkaya, 2009).

Fiziksel Aktivitenin Yaşlanma Üzerine Etkileri

- Fiziksel aktivite ömrü uzatır, yaşlanmayı geciktirir.
- Günlük yaşam sırasında, vücut kaslarını çalıştırarak enerji harcamasını sağlayan her hareket fiziksel aktivite olarak tanımlanır.
- Fiziksel aktivite, her şeyden önce sağlıklı ve dinç kalarak, sağlıklı yaşlanmayı sağlar.
- Depresyonda azalma ve fiziksel fonksiyonlarda düzelmeye neden olur.

- Kemik mineral yoğunluğunu artırır.
- Düşmelerin önlenmesi ve kalça kırığı riskinde azalma sağlar.
- Aşırı kilo almayı önler.
- Uyku kalitesinde düzelme görülür.
- Kalp-Akciğer performansını yükseltir.
- Kalp hastalığı ve inme (felç) riskinde azalma ortaya çıkar
- Yüksek kan basıncında (yüksek tansiyon) düzelmeye neden olur.
- Kolesterol seviyesini düşürür.
- Tip 2 diabetes mellitus (şeker hastalığı) riskinde azalma sağlar.
- Kolon, meme, rahim ve akciğer kanserleri başta olmak üzere bazı kanser risklerinde azalmaya neden olur.
- Sağlık ve dinçliğini yaşamın her döneminde koruyabilen kişi, iş ve sosyal aktivitelerinde iyi ilişkiler geliştirerek sağlıklı, uzun ve mutlu yaşama şansını da artırır (Güneş, 2015; İşleğen, 2015; Polat ve Kahraman, 2013).

Yaşlıların Egzersiz Öncesi Dikkat Etmesi Gerekenler

- 1- Egzersizleri dışarıda yaparken hava koşullarına uygun giysi (pamuklu, terletmeyen ve sıkmayan) kullanılmalıdır.
- 2- Egzersiz öncesinde ve sırasında bol su içilmelidir.
- 3- Kan şekeri takip edilmeli, diyabet hastasıysanız yanınızda karbonhidrat (şeker) içeren yiyecekler bulundurun.
- 4- Egzersiz, uygun olmayan öğle saatleri gibi saatlerin dışında ve uygun iklim koşullarında yapılmalıdır.
- 5- Sakatlanmaları önlemek için hafif, ortopedik tabanlı, bileği kavrayan, gibi özellikleri olan uygun ayakkabılar kullanılmalıdır.
- 6- Yürüyüş için normal adımla, dengeli ve kolay yürünebilecek toprak zeminde yürünmelidir.
- 7- Düşme riski varsa destek kullanılmalıdır.
- 8- Yemekten hemen sonra ve çok açken egzersiz yapmaktan kaçınılmalıdır.
- 9- Eğer düzenli yürüme alışkanlığı yoksa başlangıçta 20 dakikalık süre amaçlanmalı ve haftada 10' ar dakika artırmak suretiyle hedef aktivite düzeyine ulaşılmalıdır.
- 10- Egzersize, mutlaka ısınma hareketi ile başlayıp, soğuma aktiviteleri ile sonlandırılmalıdır.
- 11- Egzersize yavaş yavaş başlanılmalı, süresi ve yoğunluğu aşamalı olarak artırılmalıdır.
- 12- Egzersiz sırasında nefes tutulmamalıdır.
- 13- Yürünecek mesafenin rahat bir şekilde gidilebilecek uzunlukta olması önemlidir. Yürünecek mesafe daha sonra azar azar ve derece derece artırılmalıdır (MEB, 2012; Sağlık Bakanlığı, 2016).

Yürümeye Alternatif Aktiviteler

Yüzme

En iyi fiziksel aktivitelerin biri de yüzme ya da suda yapılan egzersizlerdir. Suda vücut ağırlığı çok azaldığı için sırtta, kol ve bacaklara az yük binmektedir. Yüzme bu nedenle tercih edilir. Yüzme, ömür boyu yapılabilen ve kişilerin fiziksel uygunluğunu koruyan bir egzersiz türüdür.

Bisiklet

Bisiklete binildiğinde, yürüme ve yüzme esnasındaki gibi vücudun çoğu kasları ve eklemleri hareket ettiğinden uygun bir egzersiz türüdür. Kişi, ısındıktan sonra bisikleti sürmeye başlamalıdır. Isınma hareketinden sonra pedal hızlı bir şekilde çevrilmelidir. Bitime doğru pedal çevirme yavaşlatılarak, soğuma işlemine yardımcı olunmalıdır (Kaplıanoğlu, 2012; Tekin ve Kaldırımıcı, 2008).

İnsanı, insan yapan özelliklerden biri kendine özgü bir ruhsal ve aile yapısına sahip olmasıdır. Bu nedenle ruhsal sıkıntı, mobbing oluşturan davranışlar insanı strese sokarak, ruhsal yapısını bozduğu gibi yaşlanmayı da hızlandırır. Buna ait bir örneği kişisel gelişim uzmanı İkbâl Kaya “affetmemek kendi kendimize güttüğümüz kan davasına benzer. Her geçen gün içimizdeki kını, öfkeyi, nefreti besler, büyütürüz. Bu düşünceler içimizdeki ateşini biraz daha harlar. Hâlbuki bu ateş ilk önce bizi yakar. Öfke, suçluluk, kin gibi duygular bedenimizin bir yerinde sıkışıp kalır. Bir süre sonra bağışıklık sistemimiz zayıflayarak hastalıklara davetiye çıkarırız. Uzun yaşamın anahtarlarında biri affetmektir. Strese girmemektir. Sevgi, saygı ve güven içinde, sağlıklı, mutlu huzurlu ve uzun bir ömür sürmenin yollarından birinin affetmekten geçtiğini görebilmeliyiz. Kanser, ülser, reflü, sinirsel rahatsızlıklar, mide ve sindirim problemleri gibi birçok sağlık sorununu” affetme alçak gönüllülüğü” göstererek dur demiş oluruz (İşleğen, 2015; Polat ve Bayrak Kahraman, 2013). İnsanın tüm özellik ve karakterlerinin ortaya çıkışından, o kişinin genetik yapısı ve yaşadığı çevrenin koşullarına göre şekillenir. İnsan genetik yapısını ana, baba ve atalarından aldığından, genetik yapısını günümüz teknolojisiyle değiştirmek çok güçtür. Ancak yaşadığı çevresel koşullarını günümüz teknolojisi, bilgisi ve imkânlarıyla değiştirebilecek, tasarımıyabilecek düzeye ulaşmıştır.

Sonuç

Sanayi Devriminin başlamasıyla iş bulma umuduyla köylerden kentlere yavaş yavaş göç başlamış, öte yandan iş gücü ihtiyacı nedeniyle nüfus artışında da giderek artan oranlarda bir artış görülmüştür. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren nüfus artışında aşırı bir yükselme gözlenmiştir. Örneğinin 20. yüzyılın başlarında 2 milyar olan dünya nüfusu 1950 yılında 2,5 milyar, 2000 yılında 5,2 milyara, Ocak 2016 itibariyle 7,4 milyara ulaşmıştır. Nüfus artışına paralel olarak da ortam koşullarının endüstrileşmeden kaynaklanan belli oranda gözlenen iyileşmeye bağlı olarak hem ortalama ömür uzunluğunda bir artış, hem de 65 yaş ve yukarındaki yaşlı nüfusu oranında bir artış gözlenmiştir. Örneğinin Türkiye’de 1940’lı yılların başında ortalama ömür uzunluğu 42-43 iken, 65 yaşın üzerinde olanların oranı %3,5 iken, 2000 yılında, yaşlı oranı 5,7 ve ömür uzunluğu ortalaması ise 71,7’dir. 2016 yılında yaşlı oranı %8,2 ve ortalama ömür uzunluğu ise 73 yıla yükselmiştir. 2025 yılında yaşlı oranı %9,7, 2050 yılında %18,7’ye ulaşacağı, 2025 yılında ortalama ömür uzunluğunun 77,1 yıla, 2050 yılında ise 78,4 yıla ulaşacağı tahminleri yapılmaktadır (Akın, 2016).

Bilhassa 1950’li yıllardan itibaren ortalama ömür uzunluğu ve 65+ yaş üstü yaşlı nüfus artışındaki olumlu gelişmelerin devam edeceği konusundaki görüşlere tam olarak katılmak mümkün görünmemektedir. Çünkü özellikle 1950’li yıllardan sonra başlayan aşırı nüfus artışına karşılık, birim alandan daha fazla ürün alabilmek için fazla miktarda suni gübre ve bitkisel ve hayvansal parazitlere karşı ise yine fazla oranda zirai mücadele ilacı kullanılmaya başlanmıştır. Bunlara ilaveten 1980’li yıllardan itibaren de giderek artan oranlarda bitki ve hayvanlardan fazla ürün ve besin alabilmek içinde büyüme hormonu ve antibiyotik kullanımı yaygınlaşmaya başladı. Öte yandan 1996 yılından itibaren de genetiği değiştirilmiş organizmaların piyasaya sürülmesi doğal (organik) besin bulunmasını neredeyse imkânsız hale getirdi.

Aşırı suni gübre ve zirai mücadele ilacı kullanımına ilaveten büyüme hormonu ve antibiyotik kullanımının yanı sıra, GDO'lu ürünlerin piyasaya sürülmesi, doğal ortamlarda bitki ve hayvan yetiştirmek neredeyse imkânsız hale geldi. Aşırı artan nüfusun besin ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan atölye, fabrika, makineler ve insanların ısınma ihtiyaçlarını karşılayabilmek için fosil yakıt olarak bilinen kömür, petrol ve doğalgaz kullanımı da hızla arttı. İnsanların çoğunluğu, plansız, projesiz ve insan doğasına aykırı oluşturulan büyük kentlerde, çevre kirlenmesi de artınca, sağlıklı ve dinç kalarak, mutlu ve uzun yaşam büyük ölçüde tehlikeye girdi. İnsanlar hem doğal yaşam ortamlarından uzaklaştığı gibi en önemli çevresel koşullardan olan doğal (organik) besin bulmakta güçlük çekmeye başladı. Bütün bunların yanında aşırı çevre kirlenmesi, temiz su, hava ve toprak bulamaz hale geldi. İnsanların bağışıklık sistemleri giderek zayıfladı. En ufak bir iklim veya ortam değişiminde hemen hastalanır hale geldi. Tıbbın ve teknolojik gelişmelere, bu kadar fazla oranda yeni hastaneler açılmasına rağmen kanser, şeker hastalığı, kalp damar hastalıkları, Alzheimer, Parkinson gibi hastalıkların oranı toplumlarda hızla artmaya başladı.

Temiz hava, su ve toprağın olmadığı çevrede, doğal besinlerin bulunmadığı yerlerde ve doğal olmayan mega kentlerde teknolojik gelişmeler ne boyutlara ulaşırsa ulaşsın, hastanelerin sayısı hızla artsın, sağlıklı ve dinç kalarak, mutlu ve uzun yaşamın olamayacağını da tahmin etmek ve söylemek falcılık, müneccimlik olmasa gerek. Sağlıklı ve dinç kalarak, mutlu ve uzun yaşamın anahtarının insanın doğal ortamlarda yaşaması ve beslenmesinden geçeceğini bilinciyle sahip olduğumuz teknolojik gelişmişlik düzeyini, insanın yaşayabileceği doğal ortamları oluşturmak için kullanmalıyız.

Kaynaklar

- Akın, G. (2006). Gerontoloji, Her Yönüyle Yaşlılık, Palme Yayıncılık, No:400, Ankara.
- Akın, G. (2009). Sağlıklı ve dinç kalmanın yolları. V. Ulusal yaşlılık kongresi 07-08 Mayıs 2009, s.2-12, SİVAS
- Akın, G., Adızel, Ö. (2010). Çevre Sağlıklı yaşamın ön koşuludur. Van Gölü Havzası Örneği, III. Van Gölü Havzası Sempozyumu, 9-11 Haziran, 2010, s.499-506, Erciş/Van
- Akın, G., Güleç, E., Sağır, M., Gültekin, T., Bektaş, Y. (2005). Yaşlanma ve yaşlanmayı geciktiren çevresel etmenler, İ.Ü. Ulusal Yaşlılık Kongresi, 16-19 Kasım 2005, s.127-137, İzmir
- Aksoydan, E. (2010). Health and nutrition status of elderly in Turkey and other eastern European countries, Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi, 30(2): 674-683
- Aslan, D. Ertem, M. (2012). Yaşlı Sağlığı: Sorunlar ve Çözüm yolları, Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, Hasuder Yayın No: 2012-1, Ankara
- Bek, N. (2008), Fiziksel Aktivite ve Sağlığımız, Sağlık Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Bektaş, Y. Akın, G., Koca Özer, B. (2009). Yaşlanma sürecinde ve yaşlılıkta egzersizin önemi, V. Ulusal Yaşlılık Kongresi, 07-08 Mayıs 2009; s.29-36, Sivas
- Bozcuk, A.N., Demirsoy, A. (1997). Yaşlanmanın biyolojisi, geriatri I, Hekimler yayın birliği, 7-20, Ankara
- Cındaş, A. (2001). Yaşlılarda Egzersiz Uygulamasının Genel İlkeleri, Geriatri (Turkish Journal of Geriatrics), 4 (2): 77-84
- Cox, HG. (1993). Later Life The Realities of Aging, Prentice Hall, Englewood Cliffs, Newjersey. USA
- Durmuş, D., Cantük, F., Topal, T. (2005). Yaşlanma ile kastaki değişimler, beslenme ve egzersiz, Türk Geriatri Derneği, 8(1): 37-43
- Güneş, G.Y. (2015). Yaşlılarda egzersizin Fiziksel Aktivite, Hareket Korkusu, Yorgunluk ve Uyku Kalitesine Etkisi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Işıkhan, V. (2000). Yaşlının yaşam kalitesi, Antropoloji ve yaşlılık, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, No:006, s.125-135
- İşleğen, Ç. (2015). Yaşlılarda fizik aktivite ve hastalıklara etkisi II., Ege Tıp Dergisi, 54, Ek Sayı: 29-34
- Kaplıanoğlu, A.Y. (2012). Yaşlı Sağlığı, T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile Eğitim Programı, ISBN: 978-605-4628-06-3, İstanbul
- Kutsal, Y.G. (2001). Yaşamın Son Günleri, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara
- Ordu Gökçaya, N. K. 2009, Yaşlılık döneminde Egzersiz, Türk Fizik Tıp Rehabilitasyon Dergisi, 55 özel sayı, 2: 92-104
- Polat, Ü., Bayrak Kahraman, B. (2013). Yaşlı Bireylerin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişki, Fırat Tıp Dergisi, 18(4): 213-218
- Ross, E.K. (1995). Yaşamın Son Günleri, Çeviri Editörü, Gülşen Trakya, Aydoğdu Ofset, Ankara
- Soygüden, A., Cerit, E. 2015, Yaşlılar için egzersiz uygulamalarının önemi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(1): 197-224
- Soyuer, F., Soyuer, A. (2008). Yaşlılık ve fiziksel aktivite, İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 15(3): 219-224
- Taştan, A. (1993). Geriatri, Şişli Etfal Hastanesi Tıp Bülteni, 2: 259-274
- Tekin, A., Kaldırımçı, M. (2008). Rekreatif fiziksel egzersizin Yaşlıların fiziksel durum ve depresyon düzeylerine etkisi, Türk Geriatri Dergisi, 11(1): 18-25
- Zülal, A. (2001). Uzun Yaşamın sırları, TÜBİTAK, Bilim ve Teknik Dergisi, 400: s.58-61
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012, Hasta ve Yaşlı Hizmetleri, Günlük Aktivite ve Egzersiz, 723H00003, s, 1-44, Ankara
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, thsk.yasli@sağlik.gov.tr :erişim tarihi: 19.08.2016
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), 2016, Haber Bülteni, Mart. 2016, Sayı, 21520.

Extended Abstract

Aging is a part of life span. Similar to all other periods during life, aging cannot be paused as well, but can be decelerated since it occurs as a result of consecutive and complex events. Aging is a biological fact. As all other organisms, human has an average life expectancy in accordance with the genetic structure and environmental conditions. It is impossible to adjust genetic structure of human so far considering today's knowledge and technology. Nevertheless, in recent years, the idea that the modifications occurred as a result of physical activity may also be effective on the genetic structure is frequently stated. Hence, the positive changes associated with physical activity may decelerate the inevitable aging process arising over the years. On the other hand, it is conceivable to organize and improve environmental conditions which play a major role on the emergence of the characteristics and properties of human, as well as to form ambient conditions for a better quality life.

Old age is a phase of ongoing biological process. Since aging which is cumulative and complex event depending on the influence of environmental factors, has begun to slow down movement and function, decrease the ability of the body to renew and capacity, and various disruptions. However, aging progresses in the movement and functions have own characteristics that cannot be compared with the previous periods. This is an experience that has accumulated since earlier times. This ability of experience gives the ability to interpret the meaning of life in a positive way and accurately interpret the point of view of life events as a struggle against the nature and the environment of life. Thus, with the knowledge, life struggle becomes easier and more successful. Due to the lack of perspective and interpretation of events in other periods, more efforts and energy are required. In the aging period, less energy is spent because of the knowledge and experience gained. However, capacity decline in all cell, tissue and organ systems continues to be insidious and cumulative in the body. It is not possible to stop the aging process because of its cumulative and complex structure. However, it can be delayed and slowed down. In fact, the aim of Gerontology is to decelerate the aging process, to protect the health and well-being of the person, to ensure a long and happy life.

Since aging begins in the intrauterine period and continues to the end of life, all the community members should be made aware of the biological, psychological and social structure of the human being. The vast majority of the elderly have begun to live in bad conditions in the nature and in the communities that deal with agriculture and animal husbandry in the villages. The destiny of the elderly has never been determined by himself, always determined by other forces. However, the ruling minority elderly lived in better conditions. The number of these people is extremely small. Until the beginning of the twentieth century, the average length of life did not exceed 35 years. The average life span of today's Japanese people is 82-83 years. Human may spend a healthy, joyful and extended life by taking the necessary precautions, preparing projects and creating living, working and resting spaces with fresh air, water and soil. Moreover, a long and happy life with increased health and joy can be retrieved by nutrition which has an undeniable importance among environmental factors and by making age, gender and working mode-appropriate exercises.

The type, characteristics and duration of exercises are quite significant as a decline has commenced in functioning of organs and systems of the elderly associated with prolonged reaction times. Making exercises protects the body structure and functions as well as the aging process can be decelerated by providing the efficient operation of the organs and systems in coordination. However, the suitability of the exercises for the elderly must be verified by referring to a sports doctor to efficiently benefit from the exercises. It should always be kept in mind that there is a proper exercise type for every elderly. The physical, spiritual and social wellness (health) of the elderly can be provided as long as the exercises are carefully selected and performed. The exercises specifically reinforce the immune system and consequently protects the body from chronic cardiovascular diseases and diabetes, and acute and contagious diseases such as cancer, cholera, plague and tuberculosis. At present, environmental pollution, hormone and antibiotic use, and the placing of GMOs on the market create major health problems.

In this literature study, the elderly and aging will be initially introduced, the measures for retarding aging will be listed and the importance and value of aging will be methodically discussed.

Türk-İslam Geleneğinde Yaşlılara Verilen Değer

Kazım Sarıkavak
Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Ankara.
kazims@gazi.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-2399-1244

Geliş Tarihi: 07.10.2017 Revize Tarihi: 22.12.2017 Kabul Tarihi: 22.12.2017

ÖZ

Bugün ülkemizde, pek çok sebebe bağlı birçok toplumsal güzel özelliğimiz dejenere olmasına rağmen yine de yaşlılarımıza karşı toplumsal tavrımız olumlu özelliklerini devam ettirmektedir. Bu olumlu özelliğimiz her ne kadar yıpransa da bu toplumsal hususiyetimizin sürmesindeki neden hem Türk geleneğindeki “aksakal” diye itibar gören yaşlılarımıza saygı anlayışı hem de İslâm’ın iki temel kaynağı olan Kur’an ve hadislerde yaşlılara karşı saygı gösterme gerekliliği yönündeki emir ve öğütlerdir. Eski Türk gelenek ve inanç sistemlerini anlatan klasik eserlerde, örneğin Yusuf Has Hacib’in Kutadgu Bilig adlı eseriyle Dede Korkut hikâyelerinde ailede ve toplumda yaşlıların konumlarıyla ilgili önemli bilgiler vardır. Nitekim Yusuf Has Hacib’e göre ideal devletin dört sembol kişiliğinden Odgurmuş, bilgeliğin, yaşlılığın ve olgunluğun temsilcisi ve simgesidir. İslam’ın iki temel kaynağı olan Kur’an-ı Kerim ve Hadislerde ise yaşlılara nasıl ihtimam gösterilmesi konusunda sayısız örnek metinler vardır. Örneğin Kur’an-ı Kerim’de Hac suresi, âyet 5, Bakara suresi, âyet 266, İsra suresi, âyet 23-24 gibi birçok âyette Yüce Allah, yaşlılara nasıl davranmamız gerektiğini çok net bir şekilde bize bildirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslam geleneği, yaşlı, değer.

The Value Attributed to Elders in Turkish-Islam Tradition

ABSTRACT

In our social order, elderliness is one of the most important social phenomena. The fact that the world population is getting older increases the importance of this phenomenon. Therefore, the place of elderliness and the place and importance of the elderly in the society should be carefully considered. Human is the only species of living creatures in this world that establish conscious, reasoned relationships among each other. From the first human being to today, all people first establish love and respect-based relationships with their parents, who are the immediate family and are the material cause to bring them to the world, and their siblings from the same parents. A closer look at these relationships reveals loving respect to the parents, especially to their parents, and loving compassion to the younger ones. However, respecting the older ones including the elderly people changes from society to society. Although the elderly people have lost their respectability in the western countries over the course of the day, it can be said that the situation in our country is different. So much so that in our country, even though our good characteristics on a societal level have been degenerated, our positive societal attitude toward the elderly people maintains its characteristics. First, the family is the smallest unit in our society, including the old Turkish societies. Turkish social life is based on family and kinship bonds. The most important feature of the old Turkish family is based on unity and solidarity. As a matter of fact, the most important duty of the children in the family is to help the father and the family. The proverb "The pony will help the horse, and son will help the father" suggests this understanding of Turkish family life.

Keywords: Turkish-Islam tradition, elderly, values

Giriş

Bu evrendeki canlılar arasında birbirleriyle şuurulu, akla dayalı ilişkiler kuran tek canlı türü insandır. İlk insandan bugüne bütün insanlar önce kendisinin dünyaya gelmesine maddi açıdan vesile olan en yakınındaki ana-babasıyla ve aynı ana-babadan olan kardeşleriyle sevgi ve saygıya dayalı ilişkiler kurar. Bu ilişkilere biraz daha yakından bakıldığında kendinden büyüklere özellikle ana-babasına sevgi dolu saygı duyar, kendinden küçüklere de sevgi dolu merhamet gösterir.

Şimdi bu kısımda öncelikle Türklerde önemli bir yere sahip olan sosyal hayatın temeli olan aileye ve ailede büyüklerin nasıl bir konuma sahip olduğuna bakacağız: Öncelikle eski Türk toplumlarında aile bu toplumun en küçük birimidir. Türk sosyal hayatı aile ve akrabalık bağları üzerine kurulmuştur. Eski Türk ailesinin en önemli özelliği birlik ve dayanışma esasına dayanmasıdır. Nitekim ailede evlatların en önemli görevi babaya ve aileye yardımcı olmalarıdır. Zira “Tay yetişirse at dinlenir,

oğul yetişirse baba dinlenir” atasözü Türk aile hayatındaki bu anlayışa işaret eder (Koca, 2016: 144-145). Diğer bir husus da ailede küçük oğul evlendikten sonra babasının çadırında kalır ve yaşlılıklarında anne ve babasına bakmakla yükümlüdür (Koca, 2016: 147; Kafesoğlu, 1988: 220).

Eski Türklerde Yaşlılık

Yine eski Türklerde ailenin büyüğü baba her zaman hürmet duyulan, hatırı incitilmemeye özen gösterilen şahsiyettir. Zira ailede baba hâkim bir rol oynar, ailenin hayatını düzenler ve aile fertleri hemen her şeylerini babaya borçlu olduklarına inanırlar. Bu sebeple de aile fertleri daha sağlığında babaya büyük bir minnet ve şükran hissi duyarlar (Koca, 2016: 230). Eski Türk aile hayatında anneye ve babaya olan saygı, daha geniş olarak eski Türk toplumunun toplumsal genel bir özelliği olarak görülmektedir. Nitekim eski Türk toplumunda bütün faaliyetler “yardımlaşma ve yarışma” anlayışı çerçevesinde olmaktadır (Koca, 2016: 154). Türklerin bu toplumsal “yardımlaşma ve yarışma” kavramları ile ilgili Kaşgarlı Mahmud’un Divanı’nda 190’ın üzerinde kelime (Koca, 2016: 176) bulunmaktadır. Yine özellikle Türkler Müslüman olduktan sonra da hem eski inançlarından kısmen mülhem hem de yeni dinleri İslâm’a uygun olarak yaşlılara karşı özel önem atfetmişlerdir. Mesela Yusuf Has Hacib’in 1069’da yazdığı o meşhur eseri Kutadgu Bilig’de anlattığı ideal devletin dört sembol kişiliğinden Odgurmuş özellikle bilgeliğin, yaşlılığın ve olgunluğun temsilcisi ve simgesidir. Ayrıca Dede Korkut destan kitabındaki hikâyelerde Dede Korkut, toplumun yol göstericisi, akıl hocası, meseleleri çözen ve bilgisine, tecrübesine itibar edilen bir kişidir.

Diğer taraftan eski Türklerde ölmüş büyüklere ve atalara saygı, eski Türklerde baba hukukunun inanç sahasındaki belirtisi olarak görülmektedir. Ayrıca eski Türklerde ataların ruhlarına sunulan kurbanlar, atalara ait hatıraların kutsal sayılması (Kafesoğlu, 1988: 243) gibi uygulamalar Türklerdeki töreye bağlılık ve törenin toplumsal hayattaki önemi dikkate alındığında, eski Türklerde, bugün dahi Orta Asya Türk kavimlerinde “aksakal” diye büyük itibar gören yaşlıların bu itibarlarına nelerin kaynaklık ettiğini göstermesi açısından önemlidir. Türklerin sosyal hayatta yardımlaşma ve atalara, yaşlılara saygı anlayışı, Müslüman olmalarından sonra daha da güçlenerek devam etmiştir.

Türk-İslam Geleneğinde Yaşlılık

İslâm’ın yaşlılara karşı ortaya koyduğu dini tutuma baktığımızda burada elbette İslâm’ın iki temel kaynağı olan Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamber’in hadislerine bakmak gerekir. Bu iki kaynak açısından yaşlıların durumu değerlendirildiğinde İslâm, çok açık ve hiçbir muğlaklığa yer bırakmayacak şekilde yaşlılara saygıyı, yaşlılara bakmayı ve onları hiçbir şekilde incitmemeyi en temel görevlerden biri olarak müntesiblerine yüklemiştir. İslâm’da yaşlılarla ilgili olarak en açık ve kat’i bir şekilde Kur’an’da emirler yer alırken diğer taraftan da yine Kur’an’da yaşlıların biyolojik ve fizyolojik durumlarını açıklayan ayetler dikkat çeker. Şimdi bu ayetlerden bazılarını burada yer vermeye çalışacağız.

Öncelikle insanın biyolojik ve fizyolojik olarak yaşlılığının ne gibi özellikler taşıdığını gösteren ayetleri burada belirteceğiz: “Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphede iseniz, şunu bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra pıhtılaşmış kandan, sonra hilkati belli-belirsiz bir lokma et parçasından yarattık. Sonra (kudretimizi) açıkça gösterelim diye dilediğimizi bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağımıza ulaşmanız için (sizi büyütürüz). İçinizden kimi vefat eder; yine içinizden kimi de ömrün en verimsiz çağına (yani yaşlılığa) kadar götürülür; ta ki her şeyi bilen bir kimse olduktan sonra bir şey bilmez hale gelsin. Sen yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir halde görürsün; fakat biz, üzerinde yağmur indirdiğimizde o, kıpırdanır, kabarır ve her çeşitten iç açıcı bitkiler verir.” (Kur’an-ı Kerim, Hac suresi, ayet 5) Bu ayetten anlaşılacağı gibi Yüce Allah, özlü bir şekilde insanın yaratılış, dünyaya geliş ve dünyadaki hayatını ve nihayet yaşlılığa varışını ona hatırlatır ve bu durumun öldükten sonra tekrar dirilmesine de bir alamet ve işaret olduğunu belirtmektedir. Ancak burada konumuz açısından Yüce Allah, insanın yaşlılık durumuna da işaret eder ve yaşlılık halinin insan ömrünün en verimsiz ve en sıkıntılı bir dönemi olduğuna dikkat çeker. Bu ayeti kerimedeki insanın yaşlılık özelliklerine Yüce Allah, yine Kur’an-ı Kerim’in Mü’min suresinin 67 ve Nahl suresinin 70 ayetleriyle Yasin suresinin 68. ayetinde de dikkatini

çeker ve insanın bu yaşlılık haline iyi hazırlanmasını ve yaşlılık durumundaki zayıf bedensel ve zihinsel durumundan ibret almasını istemektedir.

Yine Yüce Allah, insanın geçici olarak yaşadığı bu dünyadaki mevki, makam, zenginlik, güç gibi değerlerin devamlılığının hiçbir garantiye sahip olmadığını yaşlılığına da vurgu yaparak şöyle anlatır: “Sizden biriniz arzu eder mi ki, hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu, arasından sular akan ve içinde her çeşit meyveden bir miktar bulunan güzel bir bahçesi olsun, tam bu durum elde edilmişken bir taraftan ihtiyarlık bastırsın, diğer taraftan da bakıma muhtaç çocuklar bakım isterken içinde ateş bulunan bir kasırga gelip o bahçeyi yakıp kül etsin! (Elbette bunu kimse istemez) İşte bu şekilde Allah size ayetleri açıklar, umulur ki, düşünüp gerçekleri anlarsınız” (Kur’an-ı Kerim, Bakara suresi, ayet 266).

Kur’an’da özellikle kişinin ana-babasının şahsında yaşlılara hürmet ve onlara gerekli bakım itinanın önce aileden başlayarak bütün toplum tarafından neden gösterilmesi gerektiği ve nasıl bir saygı tavrı içinde bulunulması gerektiği de şöyle belirtilerek emredilir: “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine “Of!” bile deme; onları azarlama. İkisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek üzerlerine kanat ger ve “Rabbim, küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, sen de onları esirge!” diye dua et.” (Kur’an-ı Kerim, İsrâ Suresi, ayet 23-24). Bu ayet-i kerimeden anlaşılacağı gibi insanın genelde büyüklerine ve yaşlılarına özelde yaşlanan ana-babasına nasıl davranması gerektiği çok açık bir şekilde belirtilmektedir. Bir toplumda genelde yaşlılara, özelde yaşlanan ana-babalarına onların her durumunu öf bile demeyecek kadar nazik karşılayan evlatlarla güvenli ve huzurlu bir hayat kurulabilir.

Burada söz konusu ettiğimiz ayet-i kerimeden çıkarılacak bir sonuç da, İslâm’da yaşlı bireyler hiçbir zaman göz ardı edilmemiş, dışlanmamış aksine bu tür bireylere daha fazla önem verilmesi gerektiği ısrarla vurgulanmıştır. Bu ihtimamın nasıl bir insani görev olduğunu ise, Yüce Allah, o büyüklerin, yaşlıların senin bebekliğinde, küçüklüğünde sana göstermiş oldukları ihtimama işaret ederek hatırlatma yapmaktadır.

İslâm’ın ikinci temel kaynağı olan hadislerde yani Peygamberimiz Hz. Muhammed’in (S.A.V.) söz ve uygulamalarında ise yaşlılarla ilgili hususlar önemli yer tutar. Şimdi bu hadislerden bazılarını burada yer vermeye çalışacağız:

“Yaşından dolayı ihtiyara hürmet eden her gence Allah, yaşlılığında kendisine hürmet/hizmet edecek kimseler müeyyer kılar (nasip eder).” (Tirmizi, 1938: Hadis No:75).

“Eğer süt emen çocuklar, beli bükük yaşlılar, otlayan hayvanlar olmasaydı, üzerinize azab sel gibi inerdi” (Heysemi, 1988: 227).

“Uzaktan Hz. Peygamber’e biat etmek üzere gelen bir adam: “Ben sana hicret üzere biat etmeye geldim. Fakat ağlayan iki yaşlı insan geride bıraktım” dedi. Hz. Peygamber de “dön o ikisini ağlattığın gibi güldür” buyurdular” (Ebu Davud, 1981: 31)

“Söze başlarken de yaş açısından büyük olan söze başlasın” (Buhari, 1996: 111).

“Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir.” (Tirmizi, Hadis No:15).

Hiz. Peygamber (S.A.V.)’in yaşlılar hakkındaki hadislerinden sadece birkaçını buraya aldık. Aslında Hiz. Peygamber (S.A.V.)’in yaşlılarla ilgili pek çok hadisi vardır. Bizim burada yer verdiğimiz hadis-i şeriflerin ortak vurgusuna baktığımızda şu hususların dikkat çektiğini söyleyebiliriz:

Öncelikle Hiz. Peygamber (S.A.V.) toplumda mutlaka yaşlılara saygı gösterilmesini öğütlemekte ve bu saygısının karşılığını saygı gösteren kişi daha bu dünyadayken mutlaka alacaktır buyurmaktadır. Ayrıca Hiz. Peygamber, Allah’ın aynen sabi çocukların masumiyetlerinin merhametine vesile olması gibi yaşlıların duasını kabul ettiğini belirtmektedir. Diğer taraftan toplumda ilk söz hakkının yaşlılarda olması gerektiğini bildiren Hiz. Peygamber, yaşlıların mutlu edilmesi için bilhassa gayret gösterilmesi gerektiğini de vurgulamaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak şunu belirtmemiz gerekir: Evrende yaşayan insan toplumları için yaşlılar önemli bir sosyal olgudur. Yaşlıların eski Türk toplumlarında birçok bakımdan büyük bir itibar sahibi oldukları görülür. Bilhassa “aksakal” geleneği ve aksakal diye saygı ifadesiyle anılan yaşlılar, eski Türk toplumunda toplumun problemlerinin çözümünde önemli rol oynamaktaydılar. Yaşlılar konusu İslâm inanç sisteminde üzerinde en çok durulan konulardan biridir. Nitekim gerek Kur’an’da ve gerekse Hz. Peygamber’in hadislerinde başta yaşlı anne-babalar olmak üzere toplumdaki yaşlılar her durumda ihmal edilmediği gibi ihtimam gösterilmesi gereken kimseler olarak vurgulanmaktadırlar. Gerek eski Türklerde ve gerekse İslâm’ın iki temel kaynağı olan Kur’an-ı Kerim ve hadislerde, yaşlılara verilen önem ve özen, bugünkü modern, bunalımlı toplumlardaki yaşlı insanların sıkıntılarına medar olabilecek çarelere işaret etmektedir diye düşünülebilir.

Teşekkür ve/veya Açıklamalar: Bu çalışma 9. Ulusal Yaşlılık Kongresi’nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Kaynaklar

- Buhari, Edebü'l-Müfred (1996). thk. Halid Abdurrahman, Beyrut.
Koca, Salim (2016) Türk Kültürünün Temelleri, Ankara.
Ebu Davud, Süleyman b. El-Eşas es-Sicistani (1981). Sünen-i Ebi Davud, İstanbul.
Heysemi, Ali b. Ebi Bekir (1988). Mecmeu'z-Zevaid ve Menbaul-Fevaid, Beyrut.
Kafesoğlu, İbrahim (1988). Türkler İ.A (MEB), C.12-II, İstanbul: MEB.
Kur'an-ı Kerim,
Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa. (1938). Sünen üst-Tirmizi, thk. Ahmet Muhammed Şaki vd. Kahire.

Extended Abstract

In our social order, elderliness is one of the most important social phenomena. The fact that the world population is getting older increases the importance of this phenomenon. Therefore, the place of elderliness and the place and importance of the elderly in the society should be carefully considered. Human is the only species of living creatures in this world that establish conscious, reasoned relationships among each other. From the first human being to today, all people first establish love and respect-based relationships with their parents, who are the immediate family and are the material cause to bring them to the world, and their siblings from the same parents. A closer look at these relationships reveals loving respect to the parents, especially to their parents, and loving compassion to the younger ones. However, respecting the older ones, including the elderly people changes from society to society.

Although the elderly people have lost their respectability in the western countries over the course of the day, it can be said that the situation in our country is different. So much so that in our country, even though our good characteristics on a societal level have been degenerated, our positive societal attitude toward the elderly people maintains its characteristics. First, the family is the smallest unit in our society, including the old Turkish societies. Turkish social life is based on family and kinship bonds. The most important feature of the old Turkish family is based on unity and solidarity. As a matter of fact, the most important duty of the children in the family is to help the father and the family. The proverb "The pony will help the horse, and son will help the father" suggests this understanding of Turkish family life. Another thing is that the little son in the family is obliged to stay in his father's tent after his marriage and to look after his parents when they get older. In the ancient Turkish families, the father was the person who was always respected and cared not to be offended. Because the father plays a dominant role in the family, regulates the family life and the family members believe that they owe almost everything to the father. For this reason, the members of the family feel a great sense of gratitude and thankfulness to the father while he is still alive. Respect for mother and father in the old Turkish family life is a feature of the older Turkish society. As a matter of fact, all activities in the old Turkish society are within the framework of "cooperation and competition". It can be argued that there are two basic reasons for the continuity of this social character. The first one is the continuity of the understanding of respect for the elderly people who are regarded as "aksakal" (white beard) in Turkish tradition. The second main reason is the orders and instruction to show respect to the elderly people in the Quran and hadith, which are the two basic source of Islam.

Respecting the elderly people is one of the most important ethical and religious values from past to today in the traditions of the Turks. The most important indicator of this is the emphasis on classical works that describe ancient Turkish traditions and belief systems. For example, Yusuf Has Hacib's Kutadgu Bilig, as well as Dede Korkut's stories, have important information about the position of the elderly in the family and society. According to Yusuf Has Hacib, one of the four symbol characteristics of the ideal state, Odgurmuş is the representative and symbol of wisdom, elderliness and maturity. The respect for the late elders and ancestors in ancient Turks is the indicator of the father law on the field of belief in the ancient Turks. The sacrifices to the spirit of the ancestors and regarding the memories as sacred in ancient Turkish are important to demonstrate the source of the reputation of the elderly people called as "aksakal" in the ancient Turkic tribes in the Central Asia, and even today considering the importance of the tradition in the social life and adherence to the tradition for Turks.

The social solidarity and respect to the ancestors and elderly people in Turks have continued by further strengthening after the adoption of Islam. Considering the religious attitude of Islam towards elderly people, we must take notice of Qur'an and hadiths of our Prophet, which are the two basic sources of Islam. Taking the elderly people into consideration by such sources, Islam lays the responsibility of respecting, caring and not hurting the elderly people in a very clear way and without any ambiguity on its followers as one of the basic duties. The issue of the elderly is one of the most discussed topics in Islamic belief system. Indeed, both in the Qur'an and hadiths of our Prophet, elderly people in the society, and especially the elderly parents are emphasized as those who should not be ignored in every case and should be given care. There are innumerable texts on how to show care for elderly people in Qur'an and Hadith. For example, in the Qur'an, Allah Almighty reveals to us in a very clear fashion how we should treat elderly people. Allah Almighty, emphasizing the elderliness, express that there is no guarantee of continuity of values such as position, authority, wealth, power in this world where the person lives temporarily and note that: "Would any of you wish to have a garden with date-palms and

vines, with rivers flowing underneath, and all kinds of fruits for him therein, while he is stricken with old age, and his children are weak (not able to look after themselves), then it is struck with a fiery whirlwind, so that it is burnt? (Of course, nobody wants it). Thus does Allah make clear His Ayat (proofs, evidences, verses) to you that you may give thought.". It can be thought that the importance and care given to the elderly in the ancient Turks and Qur'an and hadiths which are the two main sources of Islam indicate that they can mediate the troubles of the elderly people in today's modern and depressed societies.

Bir Rindin Yaşlanma Sendromu

Maksut Yiğitbaş
Ahi Evran Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kırşehir
maksutyigitbas@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3041-8120

Geliş Tarihi: 28.11.2017

Revize Tarihi: 06.12.2017

Kabul Tarihi:

22.12.2017

ÖZ

Divan şiiri terminolojisi olan rint adlandırması, içinde Allah'a duyulan sevgiyi, hoş görüyü ve bohem yaşam gibi anlamları barındırır. Divan şiirinin hüküm sürdüğü zamanda ve kültürel ortamda yaşamamış olsa bile bu şiir dünyasının önemli kahramanı olan rindin anlam dünyasına 20. Yüzyılda sahip yegâne isim Yahya Kemal'dir. Geçmişin inkârı ya da hor görüldüğü yüzyılda şiirinin en parlak dönemini icra ederek Rindlerin Hayatı, Rindlerin Akşamı ve Rindlerin Ölümü üzerine şiirler kaleme alır. Beyatlı'nın şahsiyeti dini bakımdan Üsküp'te bohem olarak da Paris'te inşa olur. Bu terkipten ise bir rint ortaya çıkar. Allah'a duyduğu sevgi kadar dünyevi olana da bağlı olan bu büyük şairin şiirlerinde yaşlanma nedeniyle yaşamaktan aldığı hazdan yoksunluk ve hayattan kopmayı imleyen ölüm önemli yer tutar. Bu çalışmada Yahya Kemal Beyatlı'nın hayatının pek çok anında ölümün ayak sesini duyması ve yaşamının son döneminde yaşlanmanın şiirine yansımaları üzerinde durulacaktır.

Anahtar sözcükler: Rint, Yahya Kemal Beyatlı, yaşlanma, şiir.

A Rind's Aging Syndrome

ABSTRACT

The Divan has the meaning of love, pleasure and bohemian life that is heard in God in the rint term, poetic terminology. The sole name of the 20th century was Yahya Kemal, the world of rindic meaning, which was the key hero of this poetry world, even though the Divan poem ruled and did not live in the cultural milieu. In the century when the past is denied or despised, it performs the most brilliant period of poetry and receives poems on the Life of Rinds, the Evening of the Rinds and the Death of the Rinds. Beyatlı's personality is built in Paris in Bohemia in Üsküp for religious reasons. A rint appears from this composition. In this great poet's poetry, which is connected to the earthly as well as the love he has felt for God, death, which symbolizes the lack of will, In this study, it will be emphasized that Yahya Kemal Beyatlı's death in many moments of life and his reflection on the poetry of aging in the last period of his life.

Key Words: Yahya Kemal Beyatlı, Rint, aging, poem.

Giriş

Klasik Türk edebiyatında sıklıkla anılan rint insanların yanlışlarını görmeyen ya da görmek istemeyen, yaradana sevgi duyan ancak dinin kayıtlarına çok da bağlı kalmayıp içki ile dost kişidir. Divan şiirinin var olduğu dönemde yaşamamış olsa bile bu şiir dünyasının önemli kahramanı olan rindin anlam dünyasına 20. Yüzyılda sahip yegâne isim Yahya Kemal Beyatlı'dır. Rindlerin Hayatı, Rindlerin Akşamı ve Rindlerin Ölümü üzerine şiirler kaleme alan şairin kişiliği, dinî açıdan Üsküp'te bohem bakımından Paris'te oluşur. Bu terkipten ise bir rint ortaya çıkar. Allah'a duyduğu sevgi kadar dünyevi olana da bağlı olan bu büyük şairin şiirlerinde yaşlanma ve dolayısıyla yaşamaktan aldığı hazdan yoksunluk, hayattan kopmayı imleyen ölüm önemli yer tutar.

Yahya Kemal Beyatlı, yirminci yüzyılda Türk şiir geleneğini sürdüren isimlerin başında gelir. Tanzimat'tan sonra başlayan yeni Türk şiirinin daha çok Cumhuriyet döneminde ürünler veren en güçlü şairlerdendir. Mektepte, Paris'te hem millet mefhumunu hem de edebiyat mevzusunu âleminde problem edinen, Anadolu'da vücut bulan Türk-İslam medeniyetine eşlik eden şiirinin ve düşüncesinin peşinde olmayı kendine ilke edinmiş bir medeniyet sanatkarıdır. Onun şiirini kuşağındakilerden farklılaştıran en önemli husus medeniyetimizi mekân ve millet bağlamında köklü şiir geleneğimizin adesesine tabi kılarak dile getirişidir. Geleneği üreten ve sonraki nesle aktaran Yahya Kemal, bize ait geçmişin reel ve somut unsurlarını, medeniyeti idrak biçimine dönüştürür. İstanbul'un pek çok mekânı özellikle Kocamustafa Paşa ve Atik Valde gibi semtleri onda millî ruhu temsil eden mekânlara dönüşür. Balkanlar ise yitik vatan parçalarıdır. Bu duygu ve anlayışa Şerif Aktaş "Milli Romantizm" adını verir. Adına ister

“Milli Romantizm” diyelim, istenirse “kolektif ruh” bu kerteye varmış olan bir algıya ancak hayata sinen milli ruhu idrakte varılır. Yaşlanma ve ölüm bu ruhtan yoksun kalma duygusunu etkiler. Bu durum neo klasik şairin benliğinde onulmaz bir yara açar. Vatandan ayrı düşme ıstırapı ölmeden duyduğu ayrılık acısını şiirlerine taşımasına neden olan etmenlerdendir.

Yaşlanma ve buna bağlı olarak ölüm korkusu psiko-dinamik merkez özelliği taşır. Bütün canlılar gibi, düşünme ve konuşma yeteneğine sahip insan için ölüm ortak korku özelliğine sahiptir, bu yönüyle de evrenseldir. Yaşlanma, ölüm korkusunun hissedildiği bir evredir ve geleceğe dair endişeleri besler.

Yahya Kemal Beyatlı'nın şiirlerinde yaşlılık ve bir yönüyle de ölüm sendromu iki başlık altında kategorize edilebilir:

A- Yaşamdan tat almama ıstırapı, yaşlanmayı kabullenmeyişi

B- Ölüm fikrine hissen hazırlık evresi olarak yaşlılık

Yahya Kemal Beyatlı'nın şiirlerinde ölüm korkusu ve bu korkuyu kendisine hatırlatan yaşlılık şiirlerine zaman zaman teslimiyet biçiminde yansımışsa da çoğu defa bir sendrom olarak görülür.

Bir Rindin Doğuşu ve Tekâmülü

Divan edebiyatında sıkça karşılaşılan rind, şairlerin kendilerini değerlendirirken kullandıkları bir tanımlamadır. Dünyayla ve insanlarla ilişkisinde çıkar gözetmeyen ve aşk adamı olan rind, Allah'a ibadet yerine sevgiyle bağlı olmayı tercih eder. Hayat karşısında erdemli duruşu onu sıradan insanlardan ayıran en önemli özelliğidir. “Rindlik asla kalenderlik değildir. Belki kısmen bohemliktir. Divân şairi kendini rind olarak değerlendirir. Ona göre cihânın bir pul kadar değeri yoktur.” (Pala, 1989, s. 410). Çoğu zaman rindle birlikte anılan ve olumsuz anlamda tanımlanan tip zahittir. Zahit, dünyaya dair her türlü ilişkisini çıkar bağlamında, Allah ile irtibatını ise ibadetle düzenler. Rindler genellikle içkiyle birlikte anılırlar. Nitekim Vehbi Eralp'in Yahya Kemal'den dinlediği Türk Müslümanlığı da rindânedir. “Bizim Müslümanlığımız bile başka milletlerinkine benzemez, kendimize mahsustur, derdi. İçki ile domuz eti, ikisi de haram olduğu halde, biz bol bol içki içeriz, ama domuz eti yemeyiz; namazla oruç farzdır, biz namaz kılmayız, oruç tutarız.” (Eralp, 1966, s. 3).

Divan edebiyatında yaygın olarak kullanılan rind tiplmesi Cumhuriyet sonrası edebiyatımızda Tanpınar'ın deyimiyle neo klasiğimiz olan Yahya Kemal için fevkalade uygun bir sıfattır. Allah'a en az dünyevî zevkler kadar ilgili olan Yahya Kemal Beyatlı için Bursa'da Zaman şairi 'O bizim ilk ve hakiki klasiğimizdir.' ifadesini kullanır ve rindliğin şiirlerinde bütün bir Şark/Doğu felsefesini içerdiğini belirtir (Tanpınar, 2011, s. 125).

Rindliği bilmeyen ve özümsemeyen bir şairin 20. yüzyılda nitelik ve nicelik bakımından bu kertede onu konu edinen Rindlerin Hayatı, Rindlerin Akşamı ve Rindlerin Ölümü gibi şiirler yazması olanaksızdır. Yaşlanmayı ve ölümü lirik biçimde karşılayan büyük şairin yaşlanma sendromunu bir rinde yakışır şekilde karşılar. Onun böyle bir kişilik edinmesinin arka planında annesiyle özdeşleştiği Üsküp'ün, babasından kendisine sirayet eden alkol veya bohem yaşam ilgisi ve bu karakteristik çekim için mümbit bir zemin olan Paris yer alır.

Üsküp

1884'te, o dönem için vatan parçası olan Üsküp'te doğan Yahya Kemal, annesinden ve doğduğu şehrin mistik yapısından edindiği dinî bilgi ve zevkini bütün ömrüncü sürdürür. Rindliğini inşa eden en önemli etmenler; annesinin ona telkin ettiği dinî bilgi, Hz. Peygamber sevgisine eşlik eden Kaybolan Şehir /Üsküp'ün mistik havasıdır. Mütevazı bu Osmanlı şehri, ilkin aile bakımından sonrasında ise tinsel şahsiyetinin oluşumu açısından çocukluk dünyasını besler. Annesini çok seven, saygı duyan ve ömrüncü unutmayan Beyatlı'nın dünyasında ve annesi ile özdeşleşmesini sağlayan mekân Üsküp'tür. Bir anlamda bu kent annesinin mücessemleştiği anayurdudur. Annesinden kopuşu ile Üsküp'ün vatan topraklarından ayrılması arasında fark yoktur. Süheyl Ünver, Yahya Kemal'in Koca Mustâpaşa ve Atık Valde gibi semtlere sıkça gidişini, bu semtlerin Üsküp'ü andırmasından ötürü olduğunu belirtir. (Ünver, 2000, s. 140) Bu dikkat bize “Koca Mustâpaşa” şiirinin niçin şu mısralarla sonlandığını izah etmektedir:

*Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük;
Budur âlemde hudutsuz ve hazîn öksüzlük.
Sızlatır bâzı saatler dayanılmaz bir acı,
Kökü toprakta kalıp kendi kesilmiş ağacı.
Rûh arar başka tesellî her esen rüzgârda.
Ne yazık! Doğmuyoruz şimdi o topraklarda!*

Paris

Yahya Kemal'in babası, İbrahim Naci beyin Üsküp'teyken sıklıkla gittiği ve nihayetinde ailesini oraya götürdüğü Selanik tutkusu oğlunda Paris olarak görülür. İlki Balkan coğrafyasının gözde kenti diğeri bütün bir Avrupa'nın cazibe merkezidir. Her iki şehrin ortak yönü bohem yaşama hitap ediyor oluşlarıdır. Yahya Kemal'in henüz on dokuz yaşında firarı andırır biçimde gittiği Avrupa'nın bu kültür başkenti, şairliğinin şekillenmesi, milli bilinç edinmesi ve aynı zamanda bohem kültürü edinmesinde etkili olur. I. Dünya Savaşı öncesinde en asude yıllarını yaşayan Paris, Jön Türkleri kendine çeken bir cazibe merkezidir. Bu çekime kendini kaptırmasında bir akrabasının evinde tanıştığı Şevki Bey'in rolü olur ve onun vasıtasıyla Paris'e 'firar' eder. Paris'te Quartier Latin'e yerleşir. Bu semtte bulunan ve dönemin önde gelen şair ve ilim adamlarının müdavini olduğu cafeler entelektüel kimliğinin inşasında etkili olur. Ancak aynı semt bohem alışkanlığı edinmesini de temin edecek ortamları temin eder. (Ayvazoğlu, 2008, s. 386). Nitekim dokuz yıl kaldığı Paris'te Sciences Politique'teki iki yıllık eğitimini tamamlayamadan yurda döner. Üsküp'te temellenen mistik dünya algısına dokuz yıl kaldığı Paris'te edindiği bohem alışkanlıklar harç olunca bütün bir yaşamı boyunca sergilediği rindane kimliği tamamlanmış olur.

Yaşlanma

Uzun yaşam yorgunluğunun ardından varılan ömür evresi yaşlılıktır. Bu evre hedeflerin gerçekleştirilmesinden ötürü ruhen dingin geçirildiği gibi eksik kalan ya da tamamlanamayan çeşitli hususlardan dolayı mustarip olunan bir dönem de olabilmektedir. Ölüm korkusu yaşlılıkta duyulan en büyük endişe bazen de korkudur. Sosyal ilişkiler yaşlılığın huzurlu geçmesinde önemlidir. Gençlikte ve orta yaş devresinde sosyal bir durum sergileyen insanlar yaşlanmayla birlikte içe dönük bir psikolojiye bürünürler. Bu dönemde din ve dostluk gibi iç dinamik sağlayan değerler öne çıkmaya başlar. Dindar kişiler genel olarak bu süreçte ölümle daha fazla meşgul olur ve ölüm karşısında daha olumlu tutumlar geliştirirler. (Hökelekli, 2008, 142) Böylece de yaşlanma bir sendrom hâli olmaktan çıkar. Sosyal ilişkiler ve iletişim kişinin sosyal açıdan rahatlamasını sağlar. Yaşlılıkta sosyal yönden aktif olmak önemlidir. Bu durum huzurlu ve kanıksanan bir yaşlanmayı temin eder. Hayatın sonuna kadar doya doya yaşandığı takdirde yaşamın bu evresinde ölümü kaydetmenin anlamsız olduğuna inan Montaigne şunları söyler: "Yaşadığınız her an, hayattan eksilmiş, harcanmış bir andır. Ömrünüzün her günü işi, ölüm evini kurmaktır. Hayatın içinde iken ölümün de içindediniz; çünkü hayattan çıkınca ölümden de çıkmış oluyorsunuz. Yahut şöyle diyelim, is terseniz: Hayattan sonra ölümdesiniz; ama hayatta iken ölmektesiniz. Ölümün, ölmekte olana ettiği ise, ölmüş olana ettiğinden daha acı, daha derin, daha can yakıcıdır. Hayattan edeceğiniz kârı ettiyseniz, doya doya yaşadysanız, güle güle gidin." (Montaigne, 2011, s. 110-111).

Hiç evlenmemiş dolayısıyla da bir aileye sahip olmayan Yahya Kemal'in hayran kitlesi ve öğrencileri ona yaşlılık yalnızlığını duyumsatmayacak kertede çevresinde olmuşlardır. Ancak 1947'den başlayarak yaşamının sonuna değin süren hazımsızlığa dayalı hastalığı ona yaşlanmanın sendromunu, ölümün korkutuculuğunu duyumsatır. Bu ıstırapın izlerini şiirlerinde sürmek olanaklıdır. Beyatlı'nın yaşlanmadan duyduğu huzursuzluğun ve akabinde yaşadığı ölüm korkusunun en önemli nedeni vatandan, hayattan ve sevdiklerinden ayrılmasından ötürüdür. Onun şiirlerinde çoğu zaman ölümle birlikte anılan yaşlanmayı iki başlıkta değerlendirmek olanaklıdır.

A- Yaşamdan tat almama ıstırapı, yaşlanmayı kabullenmeyişi

B- Ölüm fikrine hissen hazırlık evresi olarak yaşlılık

Şairin her iki başlıkta kategorize ettiği şiirlerinde yaşlanmaktan ve ölecek olmaktan duyduğu acıyı tabiat, mekân, insan ve vatan bağlamında okuyucularına sunmayı tercih eder.

Yaşamdan Tat Almama İstirabı, Yaşlanmayı Kabullenmeme

Hayata bağlı olan bir şair olan Yahya Kemal şiirlerinde yaşlanmayı, senenin olduğu gibi ömrün de son mevsimin bir öncesi, sonbahara benzetir. Eylül Sonu şiirinde yaşamaya kanmadığını, İstanbul'a duyduğu aşkın eşliğinde dile getirir.

*“Günler kısaldı... Kanlıca'nın ihtiyarları
Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları.
Yalnız bu semti sevmek için ömrümüz kısa...
Yazlar yavaşça bitmese, günler kısalmasa...
İçtik bu nâdir içki'yi yıllarca kanmadık...
Bir böyle zevke tek bir ömür yetmiyor, yazık!
Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor;
Lâkin vatandan ayrılışın ızırâbı zor.
Hiç dönmemek ölüm gecesinden bu sâhile,
Bitmez bir özleyiştir, ölümden beter bile.”*

Öldükten sonra dünyaya dönüleceğine dair görüşlere “Rindlerin Akşamı”nda değinen şair bunun gerçek dışı bir hayal olduğunu belirtir.

*“Cihana bir daha gelmek hayal edilse bile,
Avunmak istemeyiz öyle bir teselliyle.”*

Vatandan kopmak ona ölüm kadar acı verir. Sonbahar şiirinde ise yaklaşan ölümü bir rinde yakışır biçimde karşılar. Teslimiyet içindedir gerçeği imleyen gündüzlerin hakikatin hazinleşen durumunu gözler önüne sermiştir. Şair ölümü ve onun uhreviliğini anımsatan geceye sığırır.

*“Fani ömür biter, bir uzun sonbahar olur.
Yaprak, çiçek ve kuş dağılır, tarumar olur.
Mevsim boyunca kendini hissettirir veda;
Artık bu dağdağayla uğuldar deniz ve dağ.
Yazdan kalan ne varsa olurken haşır neşir.
Günler hazinleşir, geceler uhrevileşir;
Teşrinlerin bu hüznü geçer ta iliklere.
Anlar ki yolcu yol görünür selviliklere.”*

*Dünyanın ufku gözlere gittikçe dar olur.
Her gün sürüklenip yaşamak ruha bar olur.
İnsan duyar yerin dile gelmiş sükûtunu;
Bir başka musikiye geçiş farz eder bunu.
Teslim olunca vadesi gelmiş zevaline,
Benzer cihana gelmeden evvelki haline.”*

Eskiye anma, yaşlılar için eski her zaman güzeldir, rahattır. “Keşke fırsat olsa da o yıllara geri dönebilsek” diye düşünürler. Şairde görülen yaşlılık psikoza zamanın kendi ruhunda evrimleşmesiyle farklı bir boyut kazanır. Geçmişe özlemle, gençliğin rehabetli kudretiyle büyülenen şair, yolun sonu dediği sonbahar mevsimini yaşlılıkla ilişkilendirir. Ömrünün son demlerini ruhunda buhran olarak duyumsar. Geçmişin izini hayal eden şair güzelliklerin ve canlılığın son bulacağını, dinginleşen hayatın artık geçmişle hesabının kapanacağı bilinciyle ruhunun sukut bulacağı düşüncesindedir. İçindeki hüznün ona geçmişini anımsatır ve geçmiş güzel günlere bir daha dönülemeyeceğinden ötürü elem duyar. Şair, rindane bir teslimiyet içinde inzivaya çekilir.

Yahya Kemal yaşam gibi içindeki enerjinin durağanlaştığını, artık hayattan eski bir zevk alınamayacağını, gençlik isteklerinin gerçekleşmesinin şu haliyle imkânsız olduğunu anlar. Ölümü

tılsımlı bir müzik olarak algılar. Her iki dünyayı da senfoniler arası geçiş olarak tahayyül ederken bu geçişin ara evresinin yaşlılık olduğunun farkındadır. Yaşamında dinginleşen şair, teslimiyetçi ruh anlayışıyla ilk halinin fitratını, son halinin saflığıyla eş tutar.

*“Bir gün deniz ölgündü. Bir oltayla balıkta,
Kuşlar gibi yalnız, yapayalnızdım açıkta.
Şehrin eleminden bir uzak merhaledeydim,
Fânileri gökten ayıran perdeye değdim.
Rüzgârlara benzer bir uğultuyla sulardan,
Sesler geliyor sandım ilâhi kuğulardan.
Her an daha coşkun, daha yüksek, daha gergin,
Binlerce ağızdan bir ilâhî gibi engin
Sesler denizin ufkunu uçtan uca sardı,
Benzim, ölümün şi’ri yayıldıkça, sarardı.
Kalbimse bu hengâmede kuşlar gibi ürkek,
Kalbim heyecandan dedi: “Artık dönelim, çek!”
Kâfi !.. Ölülerden gelen âhenge kapılma!”*

Deniz şiirinde şair, denizin coşkunluğu ile ruhundaki esintiye gönlünü açar ve böylece duyular arası çağrışım yapar. Ancak denizde gördüğü dinginliği kendinde görmez ve yaşayanlarla ölümler arasında varlığını hissetmez. Bu dünyadan ayrılacağına kanaatindedir. Her ne kadar bunu kabul etmese de metafizik bir mekâna geçiş hazırlığındadır.

Yahya Kemal, yaşlılık ruh halinin verdiği ölüme hazırlık psikolojisiyle zihninde ve gönlünde birtakım varsayımlara kapılır. Öbür âlemden davet edildiğini ve bu davetin ilahi bir tecelliyle tezahür edileceğinin şuurundadır. Dingin denizi kendi yaşlılık âlemine benzeten şair, bu varsayımların bir zan olmaktan öte, gerçek olduğunu ve teslimiyetin kaçınılmaz bir hale geldiğini belirtir. Yaşlılığın verdiği ıstırap ile bu ıstıraptan kaçmak için ölüme sığınan şair, diğer yandan da ölümün mutluluk getirmeyeceğini bilir. İşte bu noktada ölümü arzulanı havasını yitirip ölümden korkmaya başlar. Onu arzulamanın yeterli olduğunu bir daha böyle bir rehavete kapılmayacağını anlar. Muhayyilesindeki ölüm bilinci onda yaşlılıktan kaçışa ve ölümlerle hayat arasında gidip gelme hengâmesine yol açar. “Rindlerin Akşamı”, ölüm öncesi evre olan yaşlanmanın yer aldığı bir diğer şiirdir.

*Dönülmez akşamın ufkundayız. Vakit çok geç;
Bu son fasıldır ey ömrüm nasıl geçersen geç!
Cihanda bir daha gelmek hayal edilse bile,
Avunmak istemeyiz öyle bir teselliyle.
Geniş kanatları boşlukta simsiyah açılan
Ve arkasında güneş doğmayan büyük kapıdan
Geçince başlayacak bitmeyen sükunlu gece.
Guruba karşı bu son bahçelerde, keyfince,
Ya şevk içinde harab ol, ya aşk içinde gönül!
Ya lale açmalıdır göğsümüzde yahud gül.*

Şair, günün son demiyle insan ömrünün son zamanını bir görür. İnsanın yapabileceği başka bir şey olmadığını, yapabildiklerinin hepsini artık geçmişte kaldığını, bundan sonrasında ise ne kadar yaşayabilirse ömrünün son kârı olacağını anlar. Ölümün mutlak olduğunu, bir daha dünyaya gelinmeyeceğinin bilincinde olan şair, ömrünün son zamanlarını sükûnetle geçirmek ister. Şiir içerisinde kullanılan ünlemlerle birlikte “sert” bir söylem de olan şair, bir bakıma bu durumu kabullenmekte zorlanmaktadır.

Rindlerin Akşamı, lirik ve rindane bir ömrün sonlanışına, akşamın romantik senfonisinde takdim edilen ağıttır. Akşam günün son bulduğu, gündüzün şaşalı ışığının yok olduğu andır. Bir bakıma şairin yaşlılık sendromudur. Şair, geçmişte yaşadığı rindane anılarını tahayyülden zevk alır fakat bu asude an, gün ve yılların sonlanmasından ıstırap duyar.

Ölüme Fikri ve Hissen Hazırlık Evresi

“Yahya Kemal’in şiirlerinde ölüm olgusu kavranarak ve yaşanarak söze dönüştürülen farklı görüngü biçimleri şeklinde karşımıza çıkar. Ölümün algılanış biçimi insanın şahsî duyuş ve düşünce dünyasının ürünüdür.”(Kanter, 693: 2008). Yahya Kemal medeniyet şairidir. Onun medeniyet algısı, basit hamasi bir yaklaşım olmayıp mekâna sinen Türk İslam medeniyeti çevresinde gelişmiştir. İstanbul, Anadolu topraklarında gelişen ve bize ait olan değerler silsilesinin toplandığı kutsi bir diyardır. “İstanbul Ufuktaydı”, hayranı olduğu bu şehirden uzak olmanın ıstırabını ve onunla beraber sevgiliye kavuşmanın sevincini yaşlanma sendromu etrafında dile getirdiği bir şiirdir.

*“İstanbul'u hicranla tahayyül, beni yordu.
Yer kalmadı beynimde hayale.
İstanbul'a artık bu dönüş son dönüş olsun.
Son yıllarım artık
Geçsin o tahayyüllerimin çerçevesinde.
Bir saltanat iklimine benzer bu şehirde,
Hulya gibi engin gecelerde,
Yıldızlara karşı,
Cananla beraber,
Allah içecek sıhhati bahşetse...
Bu kafi...!”*

Hastadır ve yaşamının sonlarını idrak etmektedir. Artık İstanbul’dan ayrılmak vatandan kopmak, ölmek gibidir. Ondandırılmama talebini Allah’a rindane biçimde niyaz olarak takdim eder ve kendisine sevgiliyle birlikte yıldızlara karşı içecek sıhhat bahşetmesini ister.

İstanbul’u gençliğine benzetirken yaşamın tüm dinamikliğini onda bırakır. Umutları ve hayalleri onun çevresindedir; gençlik tahayyülleri hep burada vücut bulur. Kendisini bu denli büyüleyen İstanbul’dan uzaklaşmak ruhunda elem hissi duymasına neden olur. İstanbul özlemi zihninde oluşurken, ona kavuşmanın yanında ondan ayrılma tahayyülü ruhunu sarsar. Gençliğin canlılığını dünya saltanatına eş tutan şair, İstanbul ile birlikte gençliğine duyduğu özlem ve o güzel yıllara tekrar kavuşulmayacak olması zihnini haylice meşgul eder. Şair artık fikren ölüme hazırlıktır. Zihninde hayale yer kalmadığını açıkça belirterek ölüm hazırlığında olduğundan dem vurur. İstanbul şairi olarak da bilinen Yahya Kemal Beyatlı, her şeyin bir bakıma İstanbul’da son bulması istemektedir. Paris’ten sonra yerleştiği İstanbul onun için yeni bir başlangıç olmuştur. Bu başlangıcın bu güzel şehirde sonlanmasını arzular.

“Yol Düşüncesi”, Yahya Kemal’in yaşlanmadan duyduğu acıyı yoğun şekilde dile getirdiği şiirlerden bir diğeridir. Yol ve yolda rastladıkları yaşlanan bedeni ve ruhu için anlamını yitirmeye başlamıştır. Şairane dünyasını, hayali ve gerçek olarak dolduran diyarları andığı bu manzumesinde Beyatlı son olarak yine İstanbul’da karar kılar. Yaşlanmanın verdiği ıstırapta ancak vatanda fani olarak çare bulmaya çalışır. Tek tesellisi bedeni ve ruhuyla yek vücut olacağı vatan, ölüm ötesi hayatla ilgili tahayyülüdür.

*“Bu defa farkına vardım ki ihtiyarlamışım.
Hayatı bir camın ardında gösteren tılsım
Bozulmuş, anlıyorum, çıktığım seyahatte.
Cihan ve ben değiliz artık eski hâlette.
Mısır ve Suriye, pek genç iken, hayâlimdi;
O ülkelerde gezerken kayıdsızım şimdi.
Bu gözlerim, medeniyetlerin bıraktığını,
Beş on yıl önce, görür müydü, böyle taş yığımı?
Bugünse yeryüzü hep madde, her ufuk maddî.
Demek ki âlemin artık göründü serhaddi.*

*Ne Akdeniz’de şafaklar, ne çölde akşamlar,
Ne görmek istedim Nil, ne köhne Ehrâmlar,
Ne Bâlebek’te Latin devrinin harâbeleri.
Ne Biblos’un Adonis’ten kalan sihirli yeri,*

*Ne portakalları sarkan bu ihtişamlı diyâr,
Ne gül, ne lale, ne zambak, ne muz, ne hurma ne nar,*

*Ne Şam semasını yalel'le dolduran şarkı,
Ne Zahle'nin üzümünden çekilmiş eski rakı,
Felekten özlediğim zevki verdiler, heyhat!
Bu hali, yaşta değil, başta farzeden bir zat
Diyordu: "İnsana çarımhta haz verir iman!"
Dedim ki: "Hazreti İsa da genç imiş o zaman."*

*Eğer mezarda, şafak sökmeyen o zindanda,
Cesed çürür ve tahayyül kalırsa insanda,
- Cihan vatandan ibarettir, itikadımca -
Budur ölümden benim çerçevem, murâdımca;
Vatan şehirleri karşımda, her saat, bir bir;
Fetihler ufku Tekirdağ ve sevdiğim İzmir;
Şerefli kubbeler iklimi, Marmara'yla Boğaz;
Üzerlerinde bulutsuz ve bitmiyen bir yaz;
Bütün eserlerimiz, halkımız ve askerimiz;
Birer birer görünen anlı şanlı cedlerimiz;
İçimde dalgalı Tekbir'i en güzel dinin;
Zaman zaman da "Neva-Kar'ı" doğsun, Itrî'nin.
Ölüm yabancı bir âlemde bir geceyse bile,
Tahayyülümde vatan kalsın eski haliyle."*

Şair manzumenin ilk mısrasında, doğrudan yaşlandığına vurgu yapar. Hayatı artık mazi olarak hatırlar ve hayatın da dışına doğru olduğunu farkındadır. Hayat ona göre gençliğin canlılığıdır. Ancak bu canlılığa enerji katan dünya kendisi gibi mutlak sonludur. Varlığın edebî olmayacağı kendi ömrüyle birlikte son bulacağı hakikatiyle ihtiyarlığın farklı bir değerlendirmesini yapar ve dünyanın sonu ile eş tutar.

Medeniyet şairi olan Yahya Kemal mekân ile hayatın çekiciliğini, mazinin izlerini gençlik yıllarında heves ile gezdiği yerleri anımsar. Ancak bu anımsayışla birlikte özlemini sürdürdüğü yerlerin eski halinde kalmayıp, güzelliğini yitirmesi şairi hüznendirir. Hayatı sınırlandırmanın gerektiği ve yeni bir hayata geçmek için hazırlıklı olması gerektiğini hisseder. Şair, ömür ve mekânın alın yazısını birleştirirken mitolojik unsurlardan yararlanmayı ihmal etmez. Şair görmek istediği yerlerde eski ihtişamının kalmadığını, mekâna canlılık katan güzelliklerin yerlerini harabelerin aldığını, geriye yıkıntılarının kaldığını üzüntüyle dile getirir. Medeniyetlerin kültür izlerini mısralarda dize getiren şair, onlara ait parlak dönemlerin insan ömrü gibi sonlandığını düşünür. İnsanların kurdukları medeniyetlerle aynı kaderi paylaştığını dile getirmeye çalışır.

Şair ölümü yadsımaz, insan ömrünün sınırını ölümün tayin ettiğini, kaçınılmaz sona insanın mutlaka iştirak edeceğini söyler. Bu yüzden kutsal insanların yaşamlarından izler taşıyan olayları şiirine yansıtarak ölümün kaçınılmaz uhdesinde içsel bir farkındalık oluşturmak ister. Her zaman ölümü ve yaşlılığı hüznle karşılayan şair, ölüme haz duygusu vererek kabulleniş temayülündedir.

Gurbet özlemini bir zindana, bu zindanı ise içinden hiç çıkmayacak bir karanlığa benzetir. Vatan hasretini ölümle mukayese ederek sıla hasretinin verdiği ıstırapın mezarda kalmakla aynı olduğunu ifade eder. Bu his ona ıstırap verir. Şair, hasretini çektiği mekânların kendinde bıraktığı derin izleri sürerken tarihe epik bir yolculuğa çıkar. Medeniyetimizi bütünleyen unsurlar içerisinde musiki, vatan toprağının kutsallığı, kahramanlar, şehitler gibi unsurların maneviyatı etkileyen şahsiyetlerle bütünleştiğinin farkındadır.

Ölüme kavuşmak sınırlı bile olsa hayalindeki vatan hasreti, ölüme rağmen hiç bitmeyecektir. Bu medeniyet ikliminde yazılan mısralarda vatan özleminin onda bıraktığı derin izlerden hareketle şair, ölümün varlığını kabul eder ancak her şeye rağmen içindeki vatan sevgisini en üst seviyede tutar.

Sonuç

Ahmet Hamdi Tanpınar, hocası için kaleme aldığı Yahya Kemal adlı çalışmasında, onun ölümle ilişkisini şu şekilde değerlendirir: “Yahya Kemal metafizik ve dinî azap ve endişelerin adamı değildi. Sadece o, ölüm düşüncesinin kovaladığı adamdı.” (Yahya Kemal, 2011, s. 53) Ölüm düşüncesinin peşinde olduğu bir şairin duyduğu ürküntünün en yoğun olduğu dönem şüphesiz yaşlılık evresidir. Beyatlı'nın şiirlerinde ölüm korkusu ve bu korkuyu kendisine hatırlatan yaşlılık şiirlerine zaman zaman teslimiyet biçiminde yansımışsa da çoğu defa bir sendromun olarak görülür. Cumhuriyet sonrası Türk şiirinde kendine özgü şiiriyle çok farklı bir konuma sahip bir şairdir Yahya Kemal. Geçmişin gözden ırak tutulduğu bir zamanda geleneğin alicenap insanı olan rindin geçen yüzyılda timsali olur. Türk şiir büyük ismi olmasına rağmen klasik olanı yeniden canlandırma gibi bir şiir poetikası izlemesi ve bunu başarması önemlidir. Ardında sayıca az fakat çok büyük bir şiir mirası bırakan bu şairin taklidi, her değerli olan şey gibi olanaksızdır. Dolayısıyla çırağı olmayan bir ustadır edebiyatımızda. Kendi şiir dünyasını geçmişe bağlılığı gibi algıları şekillendirmiştir.

Kaynaklar

- Ayvazoğlu, B. (2008). *Eve dönen adam*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Eralp, H. V. (1966). Vatan şairi Yahya Kemal. *İstanbul üniversitesi edebiyat fakültesi türk dili ve edebiyatı dergisi*, C. 14, İstanbul.
- Hökelekli, H. (2008). *Ölüm, ölüm ötesi psikolojisi ve din*. Dem Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Kanter, F. (2008). Yahya Kemal'in şiirlerinde ölüm. *Bir Medeniyeti Yorumlamak: Yahya Kemal Beyatlı Sempozyumu*, Güngör Matbaacılık, Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası V, Cilt 1, İstanbul.
- Montaigne, (2011). *Denemeler*, Çev: Sabahattin Eyüboğlu. Türkiye İş Bankası Yayınları, 21. Baskı, İstanbul.
- Pala, İ. (1989). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Tanpınar, A. H. (2011). *Yahya Kemal*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Ünver, A. S. (2000), *Yahya Kemal'in Dünyası*. Şehir Yayınları, İstanbul.

Extended Abstract

The sole name of the 20th century was Yahya Kemal, the world of rindic meaning, which was the key hero of this poetry world, even though the Divan poem ruled and did not live in the cultural milieu. In the century when the past is denied or despised, it performs the most brilliant period of poetry and receives poems on the Life of Rinds, the Evening of the Rinds and the Death of the Rinds. Beyatlı's personality is built in Paris in Bohemia in Üsküp for religious reasons. A rint appears from this composition. In this great poet's poetry, which is connected to the earthly as well as the love he has felt for God, death, which symbolizes the lack of will, In this study, it will be emphasized that Yahya Kemal Beyatlı's death in many moments of life and his reflection on the poetry of aging in the last period of his life.

Rind, which is often mentioned in classical Turkish literature, is the person who does not see or see the wrongs of the people, who loves the creator but does not adhere to the records of the religion and does not refrain from some sins like drink. Yahya Kemal is the only person in the 20th century who has been living in the period of the Divan poetry, even though he did not live in the era of the poetry world. The personality of the poet who takes poetry on Rindler's Life, Rindler's Evening and Rindler's Death occurs in Paris in bohemian terms in religious terms in Üsküp. A rint appears from this composition. In this great poet's poetry, which is connected to the earthly as well as the love that he has heard of, aging and therefore the lack of willingness to receive from life.

Yahya Kemal Beyatlı is one of the leading names in Turkish poetry tradition in the twentieth century. It is poet whose poetry is lost after the Tanzimat or gives a pattern to its uncertain course. Mektepte is a civilization craftsman who has adopted the principle of pursuing the poetry and thought that accompanies the Turkish-Islamic civilization in Anatolia, which gets problems in the world of both the nation and the literature in Paris. The most important thing that differentiates his poetry from the ones in his circle is to express our civilization by subjecting it to the tradition of rooted poetry in the context of space and nation. Yahya Kemal, who produces the tradition and conveys to the next generation, transforms the real and concrete elements of our past into the cognitive form of civilization. Many places in Istanbul, especially Kocamustafa Paşa and Atik Valde, become places that represent the national spirit. The Balkans are parts of the lost country. Şerif Aktaş gives the name 'National Romanticism' to this feeling and understanding. Let's call it 'National Romanticism', if it is desired 'collective soul', it is a perception that has reached this lump, but the spirit of national life is born with a sense of life. Aging and death affect the feeling of deprivation of this spirit. This opens an irreparable wound in the neo classical poet's self. Separated from the citizen is the cause that causes the suffering that suffering without suffering to die to carry its pain to its poems.

Aging and the fear of death in this connection are psycho-dynamic central characteristics. Like all living things, death for man who has the ability to think and speak has the common fear feature, which in this sense is universal. Aging is a disease that feeds the fear of death, and worries about the future.

In Yahya Kemal Beyatlı's poems old age and death syndrome can be categorized under two headings:

A- Agony of not getting taste from life, not accepting aging

B- Death of the old age

Even though Yahya Kemal Beyatlı's poems are sometimes reflected in the form of surrender to the poetry of death and the old poems reminding him of this fear, they are often seen as a syndrome.

Yahya Kemal is a poet with a very different position in his post-republic Turkish poetry. At the time when the past was kept out of sight, rindin, a tradition man, became a descendant in the last century. Although Turkish poetry is a big name, it is important to follow a poetry poetry like the revival of the classical poetry and accomplish it. The imitation of this poet, leaving behind a very small but very large inheritance of poetry, is impossible like every precious thing. So we have a masterful literature without apprenticeship. He has shaped his own world of poetry as perceiving the past.

Eski Anadolu Toplumlarında Yaşlı Bireylerde Dejeneratif Eklem Hastalıkları

Nevin Göksal

Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Adli Bilimler Anabilim Dalı, Ankara

ngoksal@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0003-1616-7086

Geliş Tarihi: 20.10.2017

Revize Tarihi: 30.11.2017

Kabul Tarihi: 22.12.2017

ÖZ

Yaşlanma; zamanın ilerlemesiyle organizmanın tüm hücre, doku ve organlarının fonksiyonlarının azalmasıyla ortaya çıkan olağan bir süreçtir. Yaşlanma ile beraber iskelet sisteminde de birtakım değişiklikler meydana gelmektedir. Özellikle yaşlı bireylerde, iskelet sisteminde dejeneratif eklem hastalıkları olarak bilinen, osteoartrit ve romatoid artrit görülme sıklıkları artmaktadır. Araştırmamızda, Çayönü, Aşıklı Höyük, Diyarbakır/Salat Tepe, Van Karagündüz, Hakkâri, Büyüksaray/Eski Cezaevi, Börükçü, Adramytteion/Örentepe, Symra Agora, Nif, Tios, Tlos, Kuşadası/Kadı Kalesi, Giresun Adası, Eski Van Kalesi, Minnetpınarı, Erzurum/Güllüdere ve 19.yy. Mersin/Kelenderis toplumlarına ait paleoantropolojik çalışmalar incelenerek yaşlı bireylerde dejeneratif eklem hastalıklarının görülme sıklıkları ve nedenleri ele alınmıştır. Eski Anadolu toplumlarında, dejeneratif eklem hastalıklarının özellikle 40-60 yaş aralığındaki bireyleri etkilediği görülmüştür. Eski Anadolu Toplumlarında, osteoartrit ve romatoid artrit erkek bireylerde kadın bireylerden daha fazla rastlanılmaktadır. Eski Anadolu toplumlarında geçim ekonomileri bağlı olarak bireylerin, günlük fiziksel aktiviteleri de çeşitlilik göstermektedir. Bu fiziksel aktivitelere bağlı olarak bazı eklem bölgelerinin aşırı kullanılması, uzun süre aynı eklem üzerinde tek tip iş yapılması ve eklem bölgelerine aşırı yüklenilmesinin yarattığı mekanik stresin dejeneratif eklem hastalığının gelişmesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: dejeneratif hastalıklar, yaşlılık, osteoartrit, romatoid artrit

Degenerative Joint Diseases in Elderly Individuals in Ancient Anatolian Communities

ABSTRACT

Aging is a normal process that occurs over time as the functions of all cells, tissues and organs of the organism decrease. There are also some changes in the skeletal system with aging. Especially in elderly individuals, the incidence of osteoarthritis and rheumatoid arthritis, known as degenerative joint diseases in the skeletal system, is increasing. In our research, paleoanthropological studies belongs to Çayönü, Aşıklı Höyük, Diyarbakır/Salat Tepe, Van Karagündüz, Hakkâri, Büyüksaray/Eski Cezaevi, Börükçü, Adramytteion/Örentepe, Symra Agora, Nif, Tios, Tlos, Kuşadası/Kadı Kalesi, Giresun Island, Old Van Fortress, Minnetpınarı, Erzurum/Güllüdere and Mersin/Kelenderis societies are examined and the incidence and causes of degenerative joint diseases in elderly individuals are discussed. It has been seen that degenerative joint diseases have affected especially the 40-60 age group in ancient Anatolian societies. Osteoarthritis and rheumatoid arthritis are more prevalent in males than in females. In ancient Anatolian societies, daily physical activities of individuals vary according to livelihood economics. Depending on these physical activities, it is thought that mechanical stress caused by excessive use of certain joints, uniform work on the same joint for a long time and overloading the joints are effective in the emergence of degenerative joint disease.

Keywords: degenerative diseases, aging, osteoarthritis, rheumatoid arthritis

Giriş

Artrit hakkında bilgiler Sümer tabletlerine kadar gitmektedir. Artrit, antik Yunan, eski Mısır ve Roma'da da tarif edilmiştir. Antik Yunan ve Roma dönemi yazılı kaynaklarında Hipokrat ve Galen'in artrit bahsettikleri bilinmektedir (Lane ve Wallace, 2002). Osteoartrit eklem kıkırdığında dejeneratif bozulmalara yol açmasıyla birkaç aşamada gerçekleşir. İlk olarak, synovium (eklem içindeki sıvı) kıkırdak yıkımına tepki olarak iltihaplanır, eklem bölgelerinde kıkırdak dokular azalır, korumasız kalan kemik doku açığa çıkarak zamanla şekli bozulur. Dolayısıyla kemik uçları kalınlaşır, eklemlerdeki yumuşak dokuların bağlandığı bölgede kemiksi dokular oluşur (Kumar ve ark., 2003; Jones ve Horton-Szar, 2001). Osteoartrit hastalığının belirti ve bulguları son derece yavaş gelişir. Genellikle bir ya da birkaç eklemi tutar. Osteoartrit; falanxların kemiklerinin proximal ve distal bölgelerini, talus,

calcaneus, cervical ve lomber vertebraları, carpal, scapula, coxae, femur ve tibianın eklem bölgelerini etkiler (Dieppe ve Brandt, 2003; Lane ve Wallace, 2002). Osteoartrit'in görülme sıklığı, yaş ve cinsiyete bağlı olarak farklılık göstermektedir (Dubey ve Adebajo, 2008; Jones ve Doherty 2005; Loeser ve Shakoor, 2003; Zhang ve Jordan, 2008). Şimdiye kadar yapılmış çalışmalara bağlı olarak osteoartritin başlıca nedenlerini; bazı meslek gruplarının (terziler, çiftçiler, otobüs şoförleri, inşaat işçileri ve kaya matkabı operatörleri) maruz kaldığı mekanik stresler (Dubey ve Adebajo, 2008; Lane ve Wallace, 2002), yaş ile ilişkili olan periarticular kas güçsüzlüğü ve hareketsizlik, ayağın yeri algılama yeteneğinin yetersizliği, eklem laksitesi (Loeser ve Shakoor, 2003), travma (Chai ve ark., 2005; Dubey ve Adebajo, 2008; Jones ve Doherty, 2005; Loeser ve Shakoor, 2003; Zhang ve Jordan, 2008), vitamin D eksikliği (Dubey ve Adebajo, 2008; Lane ve Wallace, 2002), vitamin C eksikliği (Dubey ve Adebajo, 2008), bazı hastalıklar tedavileri için alınan ilaçların etkileri (Lane ve Wallace, 2002), anatomik bozukluklar (Brand ve ark., 2008; Loeser ve Shakoor, 2003), genetik özellikler (Chapman ve Roach, 2005; Jones ve Doherty, 2005; Loeser ve Shakoor, 2003; Ralston, 2008; Roach ve Tilley, 2007; Zhang ve Jordan, 2008) ve obezite (Dubey ve Adebajo, 2008; Jones ve Dohert 2005; Jurmain, 1977; Loeser ve Shakoor, 2003; Roach ve Tilley, 2007; Zhang ve Jordan, 2008) olarak sıralayabiliriz.

Romatoid artrit ise kronik inflamatuvar otoimmün hastalık olup ilerleyici, eklem yıkımlarına ve bazen de tendonların kopmasına neden olan bir rahatsızlıktır (Geusens ve Miller, 2008; Griffiths, 1994; Lutsky ve Retting, 2005; Williams ve Lubahn, 2005). Hastalığın etiyojisi hala bilinmemektedir (Dubey ve Adebajo, 2008). Romatoid artrit, eklemleri çevreleyen sinoviyal zar ve zarın içinde yer alan sinoviyal sıvıyı etkilemesi sonucu kemik ve kıkırdak dokuda ağrı, sertlik, şişlik ve hareket sisteminin kaybına neden olan rahatsızlıktır (Ehlers ve Leary, 2008; Geusens ve Miller, 2008). Romatoid artrit ileri aşaması eklem yerlerinin aşınmasına ve tahribiyle sonuçlanır (Ehlers ve Leary, 2008). Romatoid artrit, metacarpal ve phalanx (Baratelle ve van der Heijde, 2008; Weiss ve Sweet, 2005; Tang ve Imbriglia, 2005), metatarsal, talus ve calcaneus eklemlerinde başlar diğer eklemlere yayılır (McInnes ve Sturrock, 1994). Romatoid artritinin nedenleri genetik ve çevresel (Maini ve ark., 1994; Ralston, 2008) yani multifaktöriyeldir.

Dejeneratif artrit olarak isimlendirilen hastalıklarda eklem kıkırdağının giderek kaybı söz konusudur (Zhang ve Jordan, 2008). Genellikle romatoid artrit ile osteoartrit karıştırılmaktadır. Farklı iki hastalık olmakla birlikte bazı bireylerde her ikisine de rastlanılmaktadır. Osteoartrit, genellikle 40 yaşından sonra gelişir, gelişimi uzun yıllar alır, eklem kızarıklığı, sıcaklığı ve şişliği azdır. Osteoartrit, eklemlerde şekil bozukluğuna neden olur. Vücudun her iki tarafında da oluşabilir birkaç eklemi tutar. Romatoid artrit genellikle 30–50 yaşlarında başlar, birden, haftalar ya da aylar içinde gelişebilir, eklemlerde kızarıklığı sıcaklığa ve şişkinliğe neden olur. Genellikle birkaç eklemi, Özellikle dirsekleri, ayak bilek kemiklerini nadiren el bileklerini ve vücudun diğer küçük eklemlerini etkiler. Romatoid artrit ileri aşamasında eklem kaynaşması olabilmektedir (Kumar ve ark., 2003; Jones ve Horton-Szar, 2001).

Yöntem

Eski Anadolu toplumları üzerine yapılmış çalışmalarda, iskelet sistemini etkileyen paleopatolojik değerlendirmeler, Brothwell (1981), Bouville (1983), Ortner ve Putschar (1985), Aufderheide ve Rodriguez-Martin (1998), Kumar-Cotran-Robbins (2003), White ve Folkens (2005) ve Lovell'in (2008) çalışmaları, ulusal ve uluslararası paleopatoloji ile ilgili tıp literatürleri temel alınarak tespit edilmiştir.

Çalışmamızda, Neolitik dönem toplumları, Çayönü (Özbek, 1988), Aşıklı Höyük (Özbek, 2011), Orta Tunç Çağı-Diyarbakır/Salat Tepe (Başoğlu ve ark., 2015), Demir Çağ-Van Karagündüz (Güleç ve ark., 2002), Hakkâri (Gözlük ve ark. 2002), Roma dönemi-Büyüksaray Eski Cezaevi (Erdal, 2003), Geç Geometrik-Roma- Börükçü (Sağır ve ark., 2004). Geç Roma-Geç Bizans-Adramytteion /Örentepe (Duyar ve Atamtürk, 2006). Bizans dönemi-Symra Agorası (Gözlük ve ark., 2005), Nif (Yiğit ve ark., 2007), Tios (T. Çırak ve A. Çırak, 2015), Tlos (Atamtürk, 2011), Geç Bizans- Kuşadası Kadı Kalesi (Üstündağ, 2008), Geç Bizans-Orta Çağ-Giresun Adası (Arıhan ve Acar, 2015), Orta Çağ- Eski Van Kalesi (Alkan ve Erkman, 2013), Minnetpınarı (Yiğit ve ark., 2007), Erzurum-Güllüdere (Gözlük ve

ark.,2006), 19.yy. Mersin Kelenderis (Günay, 2005) toplumlarına ait paleoantropolojik çalışmalardan elde edilen sonuçlar incelenmiştir. Eski Anadolu toplumlarında dejeneratif eklem hastalıklarının görülme sıklığı ve nedenleri dönemlere göre ele alınmıştır. Neolitik dönemden günümüze Eski Anadolu toplumlarında ortalama ölüm yaşınının 45 yaş altında olması ve bu yaş üzeri bireylerin sayısının azlığı, çalışmada toplumlar arası istatistiksel bir karşılaştırma yapılmasına olanak sağlamamıştır.

Bulgular

Anadolu'nun Neolitik dönem ile tarihlenen eski yerleşim merkezlerinden Çayönü toplumunda 9 ileri erişkin bireyin ikisinde (Özbek, 1988), Aşıklı Höyük toplumunda ise 3 ileri erişkin bireyin ikisinde osteoartrit rahatsızlığına yakalanmış bireyler tespit edilmiştir (Özbek, 2011). Diyarbakır/Salat Tepe Orta Tunç Çağı dönemi tarihlendirilen 12 bireyin paleopatolojik değerlendirmesi sonucu, ileri erişkin 1 erkek bireye ait sol femurun distal bölgesinde, sağ ve sol tibia ve fibulanın proximal bölgelerinde ve phalanx kemiklerinde osteoartrit belirlenmiştir (Başoğlu ve ark.,2015).

Anadolu Demir Çağ iskelet serilerinde Van Karagündüz toplumunda, ileri erişkin2 erkek bireyin humerus kemiğinin eklem yüzeyinde, 2 erkek ve 1 kadın bireyin talus ve calcaneus kemiklerinde, 1 erkek bireyin coxae eklem bölgesinde dejeneratif artrit tespit edilmiştir (Güleç ve ark., 2002). Demir Çağ- Hakkâri'de ortaya çıkarılan iskelet kalıntılarında ise 12 ileri erişkin bireyde osteoartrit görülmüştür. Yaşlılıkla paralel artış gösteren osteoartrit oluşumuna, 2 erkek, 1 kadın ve cinsiyeti belirlenemeyen 1 yaşlı bireyin radius kemiğinin eklem yüzeyinde,1 erkek ve 1 kadın bireyin ulna kemiğinin eklem bölgesinde rastlanmıştır. 1 erkek bireyin sağ radiusun proksimal ve distal eklemde, bir kadına ait ulna kemiğinin distal eklemde,1 kadına ait clavicuların alt yüzeyinde, cinsiyeti bilinmeyen 1 yaşlı bireyin proximal tarsal phalanxlarının proximal eklem yüzeyinde yine cinsiyeti bilinmeyen 1 bireyin 2. metatarsal kemiğinin distal eklem yüzeyinde artrit rastlanılmıştır (Gözlük ve ark., 2002).

Roma dönemi-Büyüksaray Eski Cezaevi kazılarında elde edilen iskeletlerde 45 yaş ve üzeri 4 bireyde dejeneratif eklem rahatsızlıkları belirlenmiştir. Dejeneratif eklem hastalıklarının, genç bireylerde gelişiminin hafif düzeyde olduğu, yaşlı bireylerde ise yaşa paralel görülme sıklığı ve şiddeti artış gösterdiği bildirilmiştir. Bireylerin cervical, lumbar vertebralarının, ulna ve radius kemiklerinin artrit oluşumdan etkilendiği tespit edilmiştir (Erdal, 2003). Geç Geometrik-Roma dönemi ile tarihlenen Börükçü kazısından elde edilen topluma ait ileri erişkin bir erkek bireyin pahalaxlarında osteoartrit yapı belirlenmiştir (Sağır ve ark., 2004). Geç Roma-Geç Bizans dönemi, Adramytteion (Örentepe) toplumunda, ileri erişkin 1 kadın bireyin üst extremiteğinde, ileri erişkin 1 erkek bireyin metacarpallerinde,ileri erişkin cinsiyeti belirsiz bireyin vücudunun tüm eklemlerinde ve carpal ve metacarpallerinde osteoartrit gözlenmiştir (Duyar ve Atamtürk, 2006).

Symra Agorası (Bizans dönemi) toplumu ileri erişkin bireylerinden 13'ünde (9 kadın,3 erkek,1 cinsiyeti belirlenemeyen) artrit oluşumuna rastlanılmaktadır (Gözlük ve ark., 2005). Bizans dönemi ile tarihlendirilen Nif (Olympos) dağ kazısından ele geçen ileri erişkin bir erkek bireyin, sol radius kemiğinin distal bölgesi, incisura ulnarisin eklem yüzeyi, sol ulnanın distal bölgesi, sol ulna ve radius kemiklerinin carpal bölgeleri artritlen etkilendirilmiştir. Ayrıca carpal ve metacarpal kemiklerinde artritlen kaynaklı dejenerasyonlar gözlenmiştir (Yiğit ve ark., 2007 b). Tios (Bizans) dönemi toplumlarına ait 50 yaş ve üzeri birey sayısının7 olduğu belirtilmiştir. Çalışmada Tios'a ait 2 bireyde osteoartrite rastlanmıştır. 2 bireyde ise, osteoartrit ileri aşamasında eklemlerin kaynaşması ve sertleşmesi ile sonuçlanan ankylosis spondilit varlığı belirlenmiştir (Çırak ve Çırak, 2015). Bizans dönemi Tlos topluluğunda ise 8 bireyde osteoartrit görülmüştür. Toplum genelinde 45 yaş ve üzeri 9 birey tespit edilmiştir. Topluluk daha çok yetişkin bireylerden oluşmaktadır. Tlos Bizans topluluğuna ait ileri erişkin yaş grubunda değerlendirilen, 2 bireyde cervical, 1bireyde thoral vertebralarda fizyon (kaynaşma) tespit edilmiştir. 1 bireyde talus, calcaneus ve phalanx bölgelerinin osteoartritten etkilendiği belirtilmektedir (Atamtürk, 2011). Kuşadası Kadı Kalesi/Anaia (Geç Bizans dönemi) toplum genelinde incelenen 58 bireyden sadece 2'si, 45 yaş ve üzeridir. İki yaşlı bireyden birinde apofizyal eklemlerde osteoartrite rastlanılmıştır (Üstündağ, 2008). Karadeniz bölgemizde yer alan Geç Bizans-Ortaçağ olarak tarihlenen Giresun adası bireylerinde, 11 erkek, 4 kadın 1 cinsiyeti belirsiz bireyde artirit oluşumu gözlenmiştir (Arıhan ve Acar, 2015).

Orta Çağ toplumu, Eski Van Kalesinde yapılan kazı çalışmalarında 145 birey ele geçirilmiş ve 17 bireyde artrit tespit edilmiştir. Çalışmada, ileri erişkin erkek bireyin sol humerus ve ulna kemiğinin eklem yaptığı bölgede, ileri erişkin kadın bireyin phalanxlarında artrit oluşumuna rastlanılmıştır (Alkan ve Erkman, 2013). Kahramanmaraş Minnetpınarı (Orta Çağ) toplumunda 3 ileri erişkin bireyde osteoartrit oluşumu gözlenmiştir (Yiğit ve ark., 2007a). Orta Çağ dönemi ile tarihlendirilen, Erzurum-Güllüdere iskelet materyallerinde ise ileri erişkin 4 bireyde artrit oluşumu belirlenmiştir. İleri erişkin bir kadın bireyde sağ ve sol calcaneus kemiklerinde, ileri erişkin bir erkek bireyde carpal ve metacarpaller kemiklerde, ileri erişkin diğer bir erkek bireyde, sağ ve sol femurların diyafiz bölgelerinde, sağ ve sol ulnanın proximal yüzeylerinde, carpal ve metacarpal kemiklerinde osteoartrit oluşumu tespit edilmiştir. Cinsiyeti belirlenemeyen bir ileri erişkin bireyin, sağ ve sol ulna distal yüzeyinde yine bu dejeneratif lezyona rastlanılmaktadır (Gözlük ve ark., 2006). 19.yy. Mersin Kelenderis iskelet serisinde ise, ileri erişkin 1 erkek bireyde femur ve humerus distal bölgelerinde ve epikondüllerinde osteoartrit oluşumu tespit edilmiştir. İleri erişkin başka bir erkek bireyde, femur ve tibia proximallerinde romatoid artrit extra kemik çıkıntılarına ve şekil bozukluğuna neden olmuştur (Günay, 2005).

Erken Demir Çağ ile tarihlenen Hakkari Erken Tunç Çağı toplumunda romatoid artrit oluşumu; ileri erişkin grupta yer alan, 1 erkek bireye ait sol talus kemiğinin eklem yüzeyinde, 1 erkek bireye ait clavícula kemiğinin eklem yüzeyinde, bir bireyde radius kemiğinin proximal bölgesinde, 3 bireyde metacarpal kemiklerinde, 1 bireyde 2. carpal phalanxlarında, 3 bireyde tarsal phalanxlarında gözlenmiştir (Gözlük ve ark., 2002). Orta Çağ toplumu, Eski Van Kalesinde yapılan kazı çalışmalarında, ileri erişkin cinsiyeti belirlenemeyen bir bireyin 2 adet metatarsalinde romatoid artrit belirlenmiştir. Romatoid artrit ileri aşamalarında gelişen, ankylosing spondilitise ise 1 bireyde thoral ve lumbar vertebraların kaynaşması şeklinde rastlanmıştır (Alkan ve Erkman, 2013). Yine Van Orta Çağ dönemi Karagündüz toplumunda yaşlı bir bireyde romatoid artrit tespit edilmiştir (Özer ve ark., 1999). 19.yy. Mersin Kelenderis iskelet serisinde ise ileri erişkin 1 kadının femur distal eklem bölgesinde, tibia proximal yüzeylerinde ve patella kemiklerinde romatoid artrit belirlenmiştir (Günay, 2005).

Tartışma ve Sonuç

Neolitik dönemde yaşamış, Çayönü ve Aşıklı Höyük toplumunun ekonomisi tarım olması dolayısıyla bu toplum bireylerinin günlük yaşamdaki yoğun fiziksel aktivite halinde olduklarını orta yaştan itibaren dejeneratif eklem hastalıklarının geliştiğini ve ilerleyen yaşla birlikte bireylerin yaşamını olumsuz etkilediğini göstermektedir (Özbek, 1988,2011). Her iki Neolitik toplum bireylerinin yaşam biçimi osteoartrit oluşumunda önemli bir etken olarak değerlendirilmiştir.

Diyarbakır/Salat Tepe Orta Tunç Çağı döneminde yaşamış insanların gözlenen artrit oluşumuna hemen hemen tüm ileri erişkin bireylerde rastlanılmıştır. Salat Tepe insanların özellikle humerus, tibia, fibula ve phalanx kemiklerinin eklem bölgelerinin bu oluşumdan etkilendiği gözlenmiştir. Toplum bireylerinin tarıma dayalı küçük sosyo-ekonomik bir yapıya sahip oldukları ve zor hayat koşulları içinde mütevazı bir yaşam sürdükleri elde edilen arkeolojik ve antropolojik bulgulardan anlaşılmaktadır. İleri bir tarım toplumundan ziyade küçük ve yerel tarımcılıkla uğraşan Diyarbakır/Salat Tepe insanların mesleklerinden dolayı maruz kaldıkları mekanik stresten etkilenen özellikle kol, el, bilek ve parmak kemiklerinde osteoartritin geliştiği düşünülmektedir (Başoğlu, 2015). Doğu Anadolu Demir çağ Karagündüz ve Hakkâri toplumlarının ekonomisi hayvancılığa dayanmaktadır ayrıca buldukları bölgenin coğrafik şartları göz önüne alındığında, yaşam şartlarının zorluğu ve bunun yarattığı stres bireylerinin dejeneratif eklem hastalıklarına yüksek oranda yakalanmasına neden olmuştur (Güleç ve ark., 2002). Roma dönemi Büyüksaray Eski Cezaevi kazılarında elde edilen iskeletlerde yoğun eklem hastalıkları gözlenmiştir. Eski Cezaevi toplumuna ait 24 erişkin bireyin %75'inde eklem rahatsızlığı tespit edilmiştir. Erkekler bireylerde daha fazla karşılaşılmakla birlikte bireylerin bütün eklemeleri bu rahatsızlıktan etkilendiği görülmüştür. Çalışmada, dejeneratif eklem hastalıklarının genç bireylerde gelişiminin hafif düzeyde olduğu, yaşla birlikte şiddeti ve görülme sıklığında arttığı ifade edilmektedir. Bireylerin cervical, lumbar vertebraları ile ulna ve radius kemiklerinin etkilenmesi bu dönem insanların kol gücüne dayalı ve ağır işlerde çalıştıklarını

göstermektedir (Yılmaz, 2003). Geç Geometrik-Roma dönemi ile tarihlenen Börükçü toplumu ileri erişkin bireyde gözlenen osteoartrit özellikle el parmak kemiklerinde rastlanılmıştır (Sağır ve ark., 2004). Geç Roma-Erken Bizans dönemi, Adramytteion (Örentepe) toplumu ileri erişkin bireylerinin, üst ekstremitelerini, carpal ve metacarpal kemiklerini etkilediği bildirilmiştir (Duyar ve Atamtürk, 2006). Bizans dönemi ile tarihlendirilen Nif (Olympos) dağ kazısında 4 birey ele geçirilmiştir. Örneklem sayısı oldukça az olmasına rağmen, ileri erişkin bir erkekte, özellikle radius, ulna, carpal ve metacarpal kemiklerini etkilemiş olması, bireyin çok ağır fiziksel koşullarda çalıştığını ya da savaşçı olduğunu düşündürmüştür (Yiğit ve ark., 2007b). Symra Agorası (Bizans dönemi) ileri erişkin bireylerin 13'ünde artrit oluşumuna rastlanılmıştır. Toplulukta yaşlı bireylerin sayısı fazla olması sonucu topluluğun genelinde dejeneratif eklem hastalığı görülme sıklığı artış gösterdiği ifade edilmiştir (Gözlük ve ark., 2005). Kuşadası Kadı Kalesi/Anaia (Geç Bizans dönemi) toplumunda iki yaşlı bireyden birinde apofizyal eklemlerde osteoartrite rastlanılmıştır. Araştırmacı, toplum genelinde çağdaşlarına göre toplumun daha kötü yaşam koşullarına sahip olduğu bildirmektedir (Üstündağ, 2008). Tios (Bizans) dönemine ait sadece ileri erişkin iki bireyde osteoartrit görülmüştür. Palaeopatolojik analiz sonuçları Tios toplumunun görece sağlıklı, sosyo-ekonomik seviyesinin iyi olduğunu ve toplum bireylerinin gündelik yaşamlarında fiziksel yüklenmelere fazla maruz kalmadığı yönünde olması dejeneratif eklem hastalığının toplum genelinde düşük oranda gözlenmesini destekler niteliktedir (Çırak ve Çırak, 2015). Tlos Bizans topluluğunda belirlenen osteoartrit bireylerin özellikle, lumbar, thoral, cervical vertebra, talus, calcaneus ve phalanx kemiklerinin eklem yüzeylerini etkilemiştir. Yapılan antropolojik çalışmalar sonucu eklem dejenerasyonlarına oldukça az görülmesi fiziksel aktivitelerinin zorlayıcı olmadığını bir göstergesi olabilir (Atamtürk, 2015). Karadeniz bölgemizde yer alan Geç Bizans-Orta Çağ ile tarihlenen Giresun adası toplumuna ait 16 bireyde artrit oluşumu gözlenmiştir Giresun insanlarında demir eksikliği oldukça yoğun gözlenmiş olup bulunduğu doğa koşulları vb. sebeplerden dolayı yeterli beslenmediklerini ancak yapılan kazı çalışmalarında azda olsa denizsel ve hayvansal gıdaları tükettiği yönündedir (Arıhan ve Acar, 2015). Ortaçağ dönemi Eski Van Kalesinde iskeletlerinde 17 bireyde artrit oluşumuna rastlanılmıştır. Çalışmada humerus ve ulna kemiğinin eklem yaptığı bölgelerde, phalanxlarda osteoartrit oluşumu görülmüştür (Alkan ve Erkman, 2013). Orta Çağ dönemi ile tarihlendirilen diğer bir yerleşim yeri olan Erzurum-Güllüdere toplumuna ait ileri erişkin tüm bireylerin özellikle, calcaneus, carpal ve metacarpal, femur ve ulna kemiklerinde osteoartrite rastlanılmıştır (Sevim ve ark., 2006). Geçim ekonomisi tarıma dayalı olan Orta Çağ Güllüdere toplumu insanların özellikle uzun kemiklerinin ve el ve ayak parmak ve özellikle topuk kemiklerinin dejeneratif artritlenmiş olmasının nedenleri, bu toplum bireylerinin çömelerek iş yapmalarından kaynaklandığı yönündedir. Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan doğu Anadolu bölgesinde Ortaçağ döneminde yaşamış Karagündüz toplumuna ait yaşlı bir erkek bireyde metatarsal kemiklerinde romatoid artrit olduğu tespit edilmiştir (Özer ve ark., 1999). Minnetpınarı (Ortaçağ) toplumunda incelenen 86 bireyin sadece 3'ünde osteoartrit oluşumu gözlenmiştir. 45 yaşın altındakilerde oldukça ender görülen osteoartritin yaş ile doğrudan ilişkili olduğu bilinmektedir. Ekonomisi hayvancılığa dayanan toplumda ise gerek görülme sıklığının ve şiddetinin düşük olması nedeniyle osteoartritin gelişmesinde hangi faktörün (mekanik faktörler, meslek vb.) etkili olduğu konusunda bir değerlendirme yapılamamıştır. Osteoartrite, toplumun ileri erişkin yaşlardaki erkek bireylerin saptanması, Minnetpınarı topluluğundaki osteoartritin, gençliği süresince ağır fiziksel aktiviteye maruz kalmış yaşlı erkeklerde ortaya çıkmış bir olgu olduğunu düşündürmektedir (Yiğit ve ark., 2007a). 19.yy. Mersin Kelenderis toplumunda eklem rahatsızlıkları özellikle kol ve bacak iskeletlerinde görülmüştür. Bu bölgelerde rahatsızlığın görülmesi balıkçılık, dericilik, demircilik ve marangozluk gibi işlerin bir sonucu olabileceği düşünülmüştür (Günay, 2005).

Eski Anadolu toplumları üzerine yapılan paleopatolojik incelemeler sonucu elde ettiğimiz veriler bize, osteoartrit ve romatoid artrit, en yaygın rastlanılan eklem hastalıklarının başında geldiğini göstermektedir. Osteoartrit ve romatoid artrit, topluluğun iş gücünü en iyi yansıtan patolojik oluşumlardan biridir. Eski Anadolu toplumlarında geçim ekonomileri tarım ve hayvancılığa dayanan toplumlarda, bireylerin günlük fiziksel aktivitelerinin bazı eklem bölgelerini aşırı kullanılması, uzun süre aynı eklem üzerinde tek tip iş yapması, çömelerek iş yapanların dizdeki eklem bölgelerine aşırı yüklenmelerinin yarattığı mekanik stresin dejeneratif eklem hastalığının gelişmesinde etkili olduğunu düşündürmektedir. Özellikle buldukları doğa koşulları tarım ve hayvancılığa uygun olmayan bazı Eski Anadolu toplumlarında ise yaşam şekilleri ve edindikleri meslekler açısından diğer Anadolu toplumlarından farklılaşmaktadır. Buna bağlı olarak edindikleri meslekler (balıkçılık, dericilik,

demircilik ve marangozluk) bazı eklem bölgelerini aşırı kullanılmasına bağlı mekanik strese maruz kaldıklarını ve yaşlılıkla birlikte kemikte deformasyona neden olduğunu söyleyebiliriz.

Eski Anadolu toplumlumu ileri erişkin bireylerde; cervical ve lumbar vertebralar, humerus ulna, radius, phalanxlar, femur, tibia, talus, calcaneus, carpal kemiklerine eklem bölgelerinin osteoartritlen etkilenmesi bu konuda şimdiye kadar yapılmış olan literatür çalışmalarını destekler niteliktedir. Eski Anadolu toplumları üzerine yapılan paleoantropolojik çalışmalardan elde ettiğimiz veriler doğrultusunda, osteoartrit ve romatoid artrit hastalığı erkek bireylerde kadın bireylere göre daha yaygın rastlanılmaktadır. Eski Anadolu toplumlarına ait ileri erişkin erkek bireylerin vücut morfolojileri kadın bireylerle karşılaştırıldığında, erkek bireylerin vücut deformasyonların daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca dejeneratif eklem hastalıkları, Eski Anadolu Toplumlarında özellikle 40-60 yaş bireylerini etkilemiştir. Günümüzde osteoartrite, 30 yaş altı bireylerde %1 oranında, 65 yaş ve üstü bireylerde %70-80 oranında rastlanılmaktadır (Jordan ve ark. 2008; Michael ve ark. 2010). Sonuç olarak eklem hastalıklarının, modern ve atasal popülasyonlarda, yaşlı bireylerde en sık karşılaşılan rahatsızlık olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynaklar

- Alkan, Y., Erkman, C. (2013). 2010-2011 Van Kalesi Höyüğü İskeletlerinin Paleopatolojik Analizi, 28. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 97-104.
- Arihan, S., Acar, E. (2015). Giresun Adası İskeletlerinin Paleopatolojik Değerlendirilmesi, 30. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 189-202.
- Atamtürk, D. (2011). Tlos İskeletlerinin Antropolojik Analizi, 27. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 331-347.
- Aufderheide, A. C. and Rodriguez-Martin, C. (1998). *The Cambridge Encyclopedia of Human Paleopathology*, Cambridge University.
- Baratelle, A. M., Heijde, D. (2008). *Radiographic Imaging End Points in Rheumatoid Arthritis Trials, Clinical Trials in Rheumatoid Arthritis and Osteoarthritis*, David M. Reid and Colin G. Miller, (yay.), 201–222, British Library Cataloguing in Publication Data, Springer-Verlag London Limited.
- Başoğlu, O., Erkman, A.C. (2015). Diyarbakır/Salat Tepe Orta Tunç Çağı insanları: Antropolojik Bir İnceleme, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1):25-38
- Bouville, C., Constance Westerman T.S., Nevell R.R. (1983) Les Restes Humains Mesolithiques de l'Abri Corbille, Istres (Bouchesdu Rhone). *Bulletins et Memoires de la Societed'anthropologie de Paris*, 13, 89-110.
- Brandt, K.D., Dieppe, P., Radin, E.L. (2008). Etiopathogenesis of Osteoarthritis, *Rheumatic Disease Clinics of North America*, 34, 531–559.
- Brothwell, D.R. (1981). *Digging Up Bones: Excavations, Treatment and Study of Human Skelatal Remains* (3th Edition), Oxford University Press, Oxford, Great Britain.
- Chai, D.H., Stevens, A.L., Grodzinsky, A.J. (2007). *Biomechanical Aspects: Joint Injury and Osteoarthritis, Bone and Osteoarthritis*, Felix Bronner and Mary C. Farach-Carson, (yay.), 172–185, British Library Cataloguing in Publication Data, Springer-Verlag London Limited.
- Chapman, K.E. and Roach, H.I. (2007). Genetic and Epigenetic Aspects of Osteoarthritis Bone and Osteoarthritis, Felix Bronner and Mary C. Farach-Carson, (yay.), 139–156, *British Library Cataloguing in Publication Data*, Springer-Verlag London Limited.
- Çırak, A., Çırak, T. (2015). Bizans Tios Toplumu İskeletleri Kalıntılarının Paleopatolojik Analizi, 30. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 167-174
- Dieppe, P., Brandt, K.D. (2003). What is important in treating osteoarthritis? Whom should we treat and how should we treat them? *Rheumatic Disease Clinics of North America*, 29, 687–716.
- Dubey, S., Adeboje, A.O. (2008). *Historical and Current Perspectives on Management of Osteoarthritis and Rheumatoid Arthritis, Clinical Trials in Rheumatoid Arthritis and Osteoarthritis*, David M. Reid and Colin G. Miller, (yay.), 5-36, British Library Cataloguing in Publication Data, Springer-Verlag London Limited.
- Duyar, İ., Atamtürk, D. (2006). Adramytteion (Örentepe) iskeletleri, 22. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 71-82
- Ehlers, M.R., Leary, E.T. (2008). Biochemical Markers of Rheumatoid Arthritis and Osteoarthritis: Clinical Utility and Practical Considerations, *Clinical Trials in Rheumatoid Arthritis and Osteoarthritis*, David M. Reid and Colin G. Miller, (yay.), 151–169, British Library Cataloguing in Publication Data, Springer-Verlag London Limited.
- Erdal, Y.S. (2003). Büyüksaray-Eski Cezaevi Çevresi Kazılarında Gün Işığına Çıkarılan İnsan İskelet Kalıntılarının Antropolojik Analizi, 18. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 15–30.
- Geusens, P., Miller, C.G., (2008). *Study Design and End Points for Rheumatoid Arthritis Trials Clinical Trials in Rheumatoid Arthritis and Osteoarthritis*, David M. Reid and Colin G. Miller, (yay.), 51–67, British Library Cataloguing in Publication Data, Springer-Verlag London Limited.
- Griffiths, M.M. (1994). *Arthritis Induced by Bacteria and Viruses. Mechanisms and Models in Rheumatoid Arthritis*, B. Henderson, J.C.W. Edward and Pettipher, E.R. (yay.), 411–446, Academic Pres.
- Güleç, E., Sevim, A., Pehlevan, C., Açikkol, A., Yılmaz, H. (2002). Karagündüz Erken Demir Çağı İnsanları, XVII. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 37–48, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Başkanlığı, Ankara.

- Günay, I. (2005) Mersin – Kelenderis (19.yy) Toplumunun Sağlık Sorunları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gözlük, P., Yılmaz, H., ve Yiğit, A., Açikkol, A., Sevim, A. (2002). Hakkari Erken Demir Çağı İskeletlerinin Paleopatolojik Açından İncelenmesi, 18. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 31-40.
- Gözlük, P., Durgunlu, Ö., Özdemir, S., Taşlıalan, M., Sevim, A. (2005). Symrna Agorası İskeletlerinin Paleopatolojik Analizi, 21. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 125-140.
- Gözlük Kırmızıoğlu P., Sevim, A., Yiğit A., Özdemir S., Durgunlu Ö. (2006) Erzurum/Güllüdere İskeletlerinin Paleoantropolojik Açından Değerlendirilmesi”, 22. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 141-160 (Çanakkale, Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Ankara: Dösım Basımevi, 2007).
- Jones, B.G., Horton-Szar, D. (2001). *Patoloji*, (Çev.Edt: Dinçtürk, A.A.), Günes Kitabevi, Ankara.
- Jones, A., Doherty, M. (2005). *An Atlas of Investigation and Diagnosis Osteoarthritis*. Clinical Publishing Oxford, CRC Press.
- Jordan, JM. (2008). Epidemiology and classification of osteoarthritis. In: Hochberg MC.
- Silman AJ, Smolen JS, Winblatt ME, Weisman MH (Eds). *Rheumatology. Mosby Elsevier, Philadelphia*, pp 1691-701.
- Jurmain, R.D. (1977). Stress and the Etiology of Osteoarthritis, *American Journal of Physical Anthropology*, 46, 2, 353–365.
- Kumar, V., Cotran, R.S., Robbins, S.L. (2003). *Temel Patoloji*, (Çev.Edt: Çevikbas, U), 7. Edisyon, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul.
- Lane, E.N., Wallace, D.J. (2002). *All About Osteoarthritis: The Definitive Resource for Arthritis Patients and Their Families*, Birinci Baskı, Oxford University Press, USA.
- Loeser, R.F., Shakoov, N. (2003). Aging or osteoarthritis: which is the problem? *Rheumatic Disease Clinics of North America*, 29, 653–673.
- Lovell, N.C. (2008). *Analysis and Interpretation of Skeletal Trauma, Biological Anthropology of The Human Skeleton*, M. Anne Katzenberg and Shelley R. Saunders (yay.), 341–386, 2. Baskı, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey
- Lutsky, K., Retting, M.E. (2005). Extensor Carpi Radialis Longus to Extensor Carpi Ulnaris Tendon Transfer for Rheumatoid Arthritis of the Wrist. *Atlas of the Hand Clinics*, 10, 257–262.
- Maini, R.N., Chu, C.Q., Feldmann, M. (1994). *Aetiopathogenesis of Rheumatoid Arthritis. Mechanisms and Models in Rheumatoid Arthritis*, B. Henderson, J.C.W. Edward and Pettipher, E.R. (yay.), 25–46, Academic Pres.
- McInnes, I.B., Sturrock, R.D. (1994). *Clinical Aspects of Rheumatoid Arthritis. Mechanisms and Models in Rheumatoid Arthritis*, B. Henderson, J.C.W. Edward and Pettipher, E.R. (yay.), 3–24, Academic Pres.
- Michael, J.W., Schluter-Brust, K.U., Eysel, P. (2010). The epidemiology, etiology, diagnosis and treatment of osteoarthritis of the knee. *Dtsch Arztebl Int* 2010;107(9):152-62.
- Moskowitz, RW. (2009). The burden of osteoarthritis: clinical and quality of life issues. *Am J Manag Care*, 15: S 223-9.
- Ortner, D.J., Putschar, W.G.J. (1985), *Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains*, Smithsonian Institution, Washington and Londra.
- Özbek, M. (1988). Çayönü İnsanları ve Sağlık Sorunları” IV. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı* 23-27 Mayıs 121-158, Ankara.
- Özbek, M. (2011). Aşıklı Höyük’te 2007 ve 2008 Yılı Kazı Çalışmalarında Bulunan İki İlginç İnsan İskeleti, 26. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 1-12
- Özer, İ., Sevim, A., Pehlevan, C., Arman, O., Gözlük, P., Güleç, E. (1999). Karagündüz Kazısı’ndan Çıkarılan İskeletlerin Paleoantropolojik Analizi. XIV. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 75–96.
- Ralston, S.H. (2008). *Role of Genetics and Genomics in Clinical Trials in Osteoarthritis and Rheumatoid Arthritis, Clinical Trials in Rheumatoid Arthritis and Osteoarthritis*, David M. Reid and Colin G. Miller, (yay.), 275–287, British Library Cataloguing in Publication Data, Springer-Verlag London Limited.
- Roach, H.I. and Tilley, S. (2007). The Pathogenesis of Osteoarthritis, Bone and Osteoarthritis, Felix Bronner and Mary C. Farach-Carson, (yay.), 1–18, *British Library Cataloguing in Publication Data*, Springer-Verlag London Limited.
- Sağır, M., Özer, İ., Satar, Z., Güleç, E. (2004). Börükçü İskeletlerinin Paleopatolojik İncelenmesi, 19. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı* 26-31 Mayıs, 27-40.

- Sevim, A., Gözlük, P., Yiğit, A., Altınöz, G., Saltık, E., Güney, A. (2006). Erzurum/Güllüdere İskeletlerin Paleopatolojik Açıdan Değerlendirilmesi, *22. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 141-160.
- Tang, P., Imbriglia, J.E. (2005). Flexor Tendons and the Mannerfelt Rupture. *Atlas of the Hand Clinics*, 10, 231–250.
- Üstündağ, H. (2008). Kuşadası Kadıkalesi/ Anaia Kazısında Bulunan İnsan İskelet Kalıntıları, *24. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 209-229
- Yiğit, A., Kırmızıoğlu, P., Durgunlu, Ö., Özdemir, S., Sevim, A. (2007a) Kahramanmaraş/Minnetpınarı İskeletlerinin Paleopatolojik Açıdan Değerlendirilmesi, *23. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 91-110
- Yiğit, A., Kırmızıoğlu, P., Yavuz, A. (2007 b). Nif Dağ Kazısı, *23. Arkeometri Sonuçları Toplantısı* 111-126
- Weiss, L., Sweet, S. (2005). Arthroscopic Synovectomy in Rheumatoid Arthritis. *Atlas of the Hand Clinics*, 10, 251–255.
- White, T., Folkens, P.A. (2005). *The Human Bone Manual*, San Diego, CA: Elsevier Academic Press.
- Williams, D.P., Lubahn, J.D. (2005). Reconstruction of Extensor Tendons. *Atlas of the Hand Clinics*, 10, 209–222.
- Zhang, Y., Jordan, J.M. (2008). *Epidemiology of Osteoarthritis. Rheumatic Disease Clinics of North America*, 34, 515–529.

Extended Abstract

Aging is a normal process that occurs over time as the functions of all cells, tissues and organs of the organism decrease. There are also some changes in the skeletal system with aging. Especially in elderly individuals, the incidence of osteoarthritis and rheumatoid arthritis, known as degenerative joint diseases in the skeletal system, is increasing. Degenerative joint diseases are characterized by a decrease in bone mass, deterioration in bone quality and its microstructure. Osteoarthritis is a degenerative joint disease characterized by erosion in joint cartilage, bone hypertrophy at the joint edges (osteophytes), subchondral sclerosis, synovial membrane, and biochemical and morphological changes in the joint capsule seen in older ages. Osteoarthritis occurs in several stages with degenerative disruption in joint cartilage. First, synovium (fluid in the joint) is inflamed in response to cartilage destruction, cartilage tissue is reduced in the joint regions, the unprotected bone tissue disintegrates over time, leaving the tissue open. Thus, the bone ends become thicker and bony tissue is formed in the region where the soft tissues of the joints are connected. Symptoms and signs of osteoarthritis develop very slowly. It usually holds one or more joints. Osteoarthritis affects the proximal and distal regions of phalanx bones, talus, calcaneus, cervical and lumbar vertebral bodies, carpal, scapula, coxae, femur and tibial joint regions. The incidence of osteoarthritis varies according to age and sex.

Rheumatoid arthritis is a disease that causes pain, stiffness and swelling in bone and cartilaginous tissue by affecting synovial membrane surrounding the joints and synovial fluid within the membrane. The etiology of the disease is still unknown. The advanced stage of rheumatoid arthritis results in wear and tear of joints. Rheumatoid arthritis begins in metacarpal, phalanx, metatarsal, talus and calcaneus joints and spreads to other joints. The causes of rheumatoid arthritis are genetic and peripheral. In diseases called degenerative arthritis, there is a gradual loss of joint cartilage. Rheumatoid arthritis and osteoarthritis are usually thought to be the same disease. Although they are two different diseases, some individuals are found in both. Osteoarthritis usually evolves after 40 years of age and its evolving takes many years. Redness, warmth and swelling are few in Osteoarthritis. Osteoarthritis causes deformity in joints. It can occur on both sides of the body. Rheumatoid arthritis usually starts in the age of 30-50 years, can evolve suddenly, within weeks or months, causes warmth, redness and bloating in the joints. Especially it affects the elbows, ankle bones and wrists. Rheumatoid arthritis may develop joint fusion at an advanced stage.

In our research, paleoanthropological studies belongs to Neolithic (Çayönü, Aşıklı Höyük), Middle Bronze Age (Diyarbakır / Salat Tepe), Iron Age (Van Karagündüz, Hakkâri), Roman (Büyüksaray / Eski Cezaevi, Börükçü), Late Roman- Late Byzantine (Adramytteion / Örentep), Byzantine (Symra Agora, Nif, Tios, Tlos), Late Byzantine (Kuşadası, Kadı Kalesi), Late Byzantine-Medieval Age (Giresun Island), Middle Age (Old Van Fortress, Minnetpinari, Erzurum / Güllüdere) and 19th Century (Mersin / Kelenderis) societies are examined. The incidence and causes of degenerative joint diseases are analyzed according to the periods in ancient Anatolian societies. Our study did not allow for a statistical comparison between societies, because the average age of death in ancient Anatolian societies is under 45 years and the number of individuals over this age is low.

The results obtained from paleopathological studies on ancient Anatolian societies suggest that osteoarthritis and rheumatoid arthritis are the most common joint diseases. Osteoarthritis and rheumatoid arthritis are among the pathological occurrences that best reflect the work force of the community. In ancient Anatolian societies, daily physical activities of individuals vary according to livelihood economics. Depending on these physical activities, it is thought that mechanical stress caused by excessive use of certain joints, uniform work on the same joint for a long time and overloading the joints have influence in the emergence of degenerative joint disease. Especially in some ancient Anatolian societies where their natural conditions are not suitable for agriculture and animal husbandry, they are different from other Anatolian societies in terms of their lifestyle and occupations. In these societies, occupations (fishing, leatherworking, ironworking and carpentry) are exposed to mechanical stress due to excessive use of some joints and cause deformation in the bones. In ancient Anatolian societies, joint regions of cervical and lumbar vertebral, humerusulna, radius, phalanx, femur, tibia, talus, calcaneus, carpal bones affected by osteoarthritis in elderly individuals support the literature studies that have been made until now.

Osteoarthritis and rheumatoid arthritis are more prevalent in males than in females in terms of the data obtained from paleoanthropological studies on ancient Anatolian societies. In addition, degenerative joint diseases have affected especially the 40-60 age group in ancient Anatolian societies. In ancient Anatolian societies, daily physical activities vary according to the livelihood economies. In the development of degenerative joint diseases, it has been concluded that it is also effective for community members to use certain joint regions over a long period of time depending on the work they do. Today, osteoarthritis is found in 1% of individuals under 30 years old and in 70-80% of individuals aged 65 years and over. As a result, we can say that joint diseases are the most common disease in elderly individuals in modern and ancestral populations.

Yaşlı Penceresinden Yaşlı Ayrımcılığı: Bursa ve Yalova Örneği

Recep Yıldız

Yalova Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü
receyildiz@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0584-6649

Gözde Ömeroğlu

Yalova Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü
gzde.omeroglu@gmail.com

Nur Terim

Yalova Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölüm
terim.nur@gmail.com

Geliş Tarihi: 26.10.2017 Revize Tarihi: 05.12.2017 Kabul Tarihi: 22.12.2017

ÖZ

Çalışma, “yaşlı ayrımcılığına maruz kalmanın sağlık problemi yaşama ile yaşamama, cinsiyet ve yaş bağımsız değişkenlerine göre gösterdiği farklılıkları” test etmektedir. Evrenini Bursa ve Yalova’da yaşayan ve örneklemi de basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle anket uygulanan 65 yaş üstü 435 yaşının oluşturduğu araştırmada veriler, araştırmacılarca hazırlanan anket formu aracılığı ile ve yine araştırmacılar tarafından huzurevlerine değil bizzat evlere gidilerek yüz yüze görüşmeyle toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS for Windows 20.0 programı kullanılarak analiz edilmiş, frekans değerleri ve değişkenler arasındaki ilişkileri bulmak için çapraz tablo değerleri kullanılmıştır. Yaşlı bireyler, yaşlılık kavramını tanımlarken olumlu yönlerini olumsuz yönlerinden daha yüksek oranda dile getirmektedirler. Ancak yaş ilerledikçe yaşlılık tanımlaması mutluluktan mutsuzluğa, bilge ve tecrübeden dışlanmaya doğru kaymaktadır. Bakım gerektiren bir sağlık problemi olmayan yaşlılar yaşlılığı, mutluluk, merhamet, fedakârlık ve tecrübe ile; sağlık problemi yaşayanlar güçsüzlük, hastalık, dışlanma ile ilişkilendirmektedir. Katılımcıların yaşları nedeniyle ayrımcılığa en çok uğradığı çevresi-grup ise sırasıyla çocukları, akraba ve arkadaşları, eşi, tanımadıkları-yabancılarıdır.

Anahtar kelimeler: yaşlı birey, yaşlı ayrımcılığı, tedbirler

Elderly Discrimination from the Perspective of the Elderly: The Bursa and Yalova Examples

ABSTRACT

The study tests “the differences that being exposed to elderly discrimination display due to the independent variables of either having a health problem or not, gender and age.” In the study, whose target population and sampling are composed of 435 elderly who are over the age of 65 people living in Bursa and Yalova who had been implemented a questionnaire with the method of simple random sampling, the data has been collected by the researchers through the questionnaire forms prepared by the researchers by actually going to the residences of the elderly with face to face interviews, not by going to the elderly care centers. The obtained data is analyzed with the software of SPSS for Windows 20.0, and the cross table values are used to determine the values of frequencies and the relationship between the variables. When the elderly people were describing the concept old age, they expressed much more positive side of the concept than its negative side. However, as age progress, the definition of the old age is shifting from happiness to misery and from wise experiential to exclusion. Elderly people, who do not have a health problem requiring care, identify the concept of old age with happiness, compassion, sacrifice and experience; but the elderly people who have health problems associate with weakness, illness, exclusion. Participants are most often discriminated against because of their age respectively children, relatives and friends, spouses, foreigners they do not know.

Keywords: elderly individual, elderly discrimination, precautions.

Giriş

Yaşlılık, fizyolojik ve psiko-sosyal değişimlerin görüldüğü bir yaşam dönemidir. İnsanların gelişim evrelerinde birbirini takip eden yıllarda vücutta yenilenmenin yavaşlaması, durması ve yıpranma olayının başlamasıyla fizyolojik değişiklikler görülmeye başlamaktadır. Yaşın ilerlemesiyle birlikte kronik hastalıklarda önemli bir artış gözlenmekte (Oğuz, 2007: 17), görme, işitme, tat, koku alma ve dokunma duyularının zayıflamasına bağlı algılama niteliği azalarak bilişsel fonksiyonlarda bozulmalar olmaktadır (Vefikuluçay, 2008: 9). Bu değişiklikler yaşlılarda, vücudun enfeksiyonlara karşı direncini

azaltıp kronik hastalıkları düzenli biçimde artırırken, hastalıklar da yaşlanma sürecini hızlandırarak birbirlerini tetiklemektedirler. Bu durum yaşlıların fonksiyonel bağımsızlıklarını kısıtlamakta ve yeme-içme, kişisel bakım gibi günlük yaşam aktivitelerini yerine getirmede yetersizlik yaşamalarına ve fiziksel anlamda başkalarına bağımlı hale gelmelerine neden olmaktadır (Göçer, 2012: 9-10). Yaşlılıkta görülen organlarındaki kapasitelerin azalması nedeniyle düşme gibi kazalara da en fazla yaşlılarda rastlanmaktadır (Yertutan, 1991: 65). Kısacası yaşlılık, yaşam kalitesi üzerinde etkili olan bir olgudur. Zira bu fizyolojik değişiklikler aynı zamanda psiko-sosyal değişiklikleri de beraberinde getirmektedir. Depresyon, ölüm korkusu, intihar, bilinçte bulanıklık, uyku bozuklukları, hastalık hastalığı, alzheimer, stres, eskiye aşırı bağlılık, yeni durumlara uyum sağlayamama, gelecek için aşırı endişe duyma, egoizm, olayları algılama, yaratıcı düşünme ve öğrenme yeteneklerinde azalma, dikkatsizlik yaşlılık döneminde görülen psikolojik değişikliklerdendir (Özdemir, 2009: 14; Ak, 1991: 67-68). Yaşlanma sürecinde eşin kaybı, çocukların evden ayrılması, kronik hastalıkların artması, günlük yaşam aktivitelerinde başkalarına bağımlı hale gelmesi, manevi destek kaybı gibi yoksunluklar ve kurum bakımına duyulan ihtiyaç kaygıyı artırmakta; psikolojik ve sosyal sorunları beraberinde getirmektedir (Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2014: 39). Aile yapısının değişmesiyle yaşlı bireylerin ev içindeki rollerinin farklılaşması, toplumdaki ilişkilerinin kısıtlanması, emeklilik ile üretkenliğinin ortadan kalkması, gelirinin azalması, genç nesil ile aralarındaki uzaklığın artması gibi faktörler yaşlı bireylerin sosyal sorunlar yaşamasına sebep olmaktadır (Vefikuluçay, 2008: 10).

Yaşlılık ve yaşlanma üzerine yapılan biyolojik, kronolojik, ekonomik, psikolojik ve sosyal tanımlamalar farklı perspektifleri içerse de birbirini tamamlar niteliktedirler. *Biyolojik yaşlılık*, yumurtanın döllenmesinden başlayıp yaşla birlikte insan organizmasındaki fonksiyonların azalarak hücre kayıplarının yaşanmasıdır (Abduşoğlu, 2012: 82, akt.: Öztürk, 2015: 7). Yaşlanmaya bağlı olarak insan bedeninin yapısında meydana gelen fizyolojik ve anatomik değişimlerdir (Yahyaoglu, 2013: 32). Bir görünüş yaşlanmasıdır. Organlar düzeyinde fonksiyon azalması, saç ağarması, deri kırışması, kas gücünün zayıflaması gibi dış görünüşteki yaşlanma belirtileri; bel bükülmesi, yavaş hareket etme, özellikle görme ve işitme gibi bazı duylardaki zayıflama, unutkanlık ve bazı kronik hastalıkların sıklığının artışı biyolojik yaşlanmanın işaretlerindedir (Arpacı, 2005: 17). *Kronolojik yaşlanma*, bireyin doğumdan itibaren geçen yaşını tanımlamak için kullanıldığından takvim yaşı büyük olanlar, küçük olanlara göre yaşlı sayılmaktadırlar. Kronolojik olarak yaşlılık, emeklilik yaşı olarak da kabul edilen bireyin 65 yaşından sonraki dönemini ifade etmek için kullanılmakla birlikte Birleşmiş Milletler yaşlılığın başlangıcını 60 yaş olarak kabul etmektedir (Görgün Baran ve ark., 2005: 28). *Psikolojik yaşlanma*, davranışsal uyum yeteneğindeki (algılama, öğrenme, problem çözme gibi bellek gücü ile kişilik kazanma alanlarında uyum sağlama kapasitelerindeki) yaşa bağlı değişimlerdir (Arpacı, 2005: 18). Kişinin kendisini yaşlı hissetmesi ve bunu kabul etmesiyle belirlenebilen bir özelliktir. İnsanların bazıları kendilerini elli yaşında yaşlı hissederken bazıları yetmiş yaşında hala genç hissedebilmektedir (Ceylan, 2015: 34). Bu nedenle bireyin kendini yaşlanmaya hazırlanması psikolojik yaşlanmaya temel oluşturmaktadır. Sosyal izolasyon, olaylara ilgisinin azalması ya da aşırı ilgi göstermesi, işe yaramama tedirginliği, başkalarına yük olma korkusu, yalnızlık ve karamsarlık psikolojik yaşlanmanın boyutlarıdır (Uluocak, Aslan, Gökulu, Bilir ve Bakar, 2013: 23). *Ekonomik yaşlanma*, kişinin meslek hayatını sonlandırdıktan sonraki yaşam sürecini ifade etmektedir. Emeklilik etkisiyle değişen parasal koşulların ve sınırlı imkânların bireyin yaşam tarzında meydana getirdiği değişiklikler sonucu oluşmaktadır. Azalan gelire uyum sağlayamama, daha önceki hayat standartlarına uygun yaşayamama, sağlık problemleri gibi nedenlerle yapılan harcamaların artması, yakınlarından parasal yardım alma ve yakınlarına yük olmanın getirdiği işe yaramazlık, değersizlik gibi duyguları yaşama ve öz güveninin sarsılması gibi psikolojik ve sosyal baskıları beraberinde getirmektedir. (Vefikuluçay, 2008: 8; Yahyaoglu, 2013: 35; MEB, 2011: 12; Öz, 2002: 24). *Sosyolojik yaşlanma* ise toplumda belirli bir yaş grubundan beklenen davranışlar ve o toplumun o gruba verdiği değerlerle kendini gösterir ve sosyo-kültürel yapı içerisinde bireylerin yaşa bağlı olarak üstlendiği rol ve statülere göre sınıflandırılmasıyla ilişkilidir. Kronolojik yaşın, bireyin yeterliliklerine göre toplum tarafından sınıflandırılması sonucu şekillenmektedir. Evlilik yaşı, askerlik yaşı, seçme ve seçilme yaşı, emeklilik yaşı gibi sınıflandırmalar sosyolojik yaşa örnek verilebilmektedir (Arpacı, 2005: 20; Uluocak, Aslan, Gökulu, Bilir ve Bakar, 2013: 22).

Bu bağlamda yaşlılık bir yönüyle, kronolojik bir sınır (Dünya Sağlık Örgütüne göre 45-59 yaş arası orta yaş, 60-74 yaş arası yaşlılık, 75-89 yaş arası ileri yaşlılık, 90 ve üstü ise ihtiyarlık kategorisine alma veya yaşlılık dönemini 60 yaş ve üzeri olarak belirtme) ile tanımlanmaktadır. Diğer yönüyle de

- a) kişinin çevreye uyum sağlama yeteneğinin yavaş yavaş azalması;
- b) davranış ve ihtiyaçları değişen heterojen bir grup;
- c) sıklıkla ağrılar, zihni durgunluklar, içe kapanma, topluma ait olamama ve izole edilme duyguları gibi değişikliklerle ciddi karışıklıkların meydana gelebildiği evre
- d) durağan ve değişmez bir yaşam dönemi değil aksine çeşitli güçlerin etkileşimini içeren bir dönem (MEB, 2011: 5; ASPB, 2013: 2) tanımlarıyla ele alınmaktadır.

Bakış açılarındaki ortak nokta ise yaşlanmanın, hastalık hariç ortaya çıkan insan vücudunun yapı ve fonksiyonlarında meydana gelen işlev değişikliklerini içermesi, erken ya da geç / sorunlu ya da az sorunlu olabilmesi ve geçmiş evrelerden de bağımsız olmayacağıdır. Bu bağlamda yaşlanma da bireylerin yaşlarının ve yaşamsal deneyimlerinin artmasıyla karakterize olan ve yaşamlarının ileri dönemlerine doğru ilerledikçe farklılaşan bir sürecin onların fiziksel, mental, psikolojik ve sosyal fonksiyonlarında meydana getirmiş olduğu değişiklikler olarak tanımlanan bir olgudur (Uluocak vd., 2013: 22). Yaşam boyu devam eden, önlenmesi mümkün olmayan ve geriye döndürülemeyen fiziksel değişimlerle birlikte bilişsel ve sosyal değişimlerin de meydana geldiği, tek boyutlu ele alınamayacak çok boyutlu bir süreçtir. Göçer'in (2012: 4) yaklaşımıyla da a) insanın herkesten farklı ve tek oluşu veya bireysel yönden farklılıkları, b) bilişsel ve sosyal sürecin her insanda aynı şekilde sürmeyişi, c) yaşlanma sürecine kalıtım, duygular, çevre, yaşamsal deneyimler, çalışma hayatı, beslenme alışkanlıkları ve geçirilen fiziksel ve ruhsal hastalıklar gibi bazı bireysel faktörlerin etkileri nedeniyle yaşlanma ile kronolojik yaş aynı anlama gelmemektedir. 65 yaş üstü iken 40 veya 90 yaşında gösteren yaşlılar da bunun bir tezahürü mahiyetindedir. O nedenle gerontoloji, hem 65 yaş hem yaşa bağlı değişiklikleri içeren yaşlanmayı "kronolojik yaşın ilerlemesiyle, çevresel koşullar altında yaşayan organizmada ya da yetişkin insanda meydana gelen düzenli değişiklikler" diye belirtmiştir (Beğler ve Yavuzer, 2012: 1). Yaşlanma sürecinde yaşlı bireylerin yaşadığı tüm bu fizyolojik ve psiko-sosyal değişikliklerin toplumsal ve sosyal bir sonucu olarak "yaşlı ayrımcılığı" ortaya çıkmaktadır.

Yaşlı Ayrımcılığı ve Tetikleyen Faktörler

Bireylerin ve toplumun yaşlılık algısı sorunları ve çözümleri beraberinde getirmektedir. Yanlış algıların getirdiği sorunlardan biri yaşlı ayrımcılığıdır. "Yaş ayrımcılığı insan hayatının her döneminde karşılaşılan bir durum iken yaşlı ayrımcılığı toplum tarafından bireye verilen yaşlı statüsünün gerçekleştiği yaştan itibaren gerçekleşmektedir" (Akçay, 2011: 102). Terim ilk defa 1969 yılında Amerika Ulusal Yaşlılık Enstitüsü Bakanı Gerontolog Robert Butler tarafından yaşlı insanlara yönelik bir ayrımcılık, ırk ayrımcılığı ve cinsiyet ayrımcılığı gibi eyleme dönüşebilen bir ideoloji türü anlamında kullanılmıştır. (Çilingiroğlu ve Demirel, 2004: 227-228). Yaşlanmanın hastalıkla eşdeğer tutularak mümkünse kaçınılması gereken patolojik bir süreç olarak algılanması nedeniyle yaşlı ayrımcılığı, yaşlandıkça oluşan yetersizliklerin, sınırlılıkların ve olumsuz değişikliklerin yorumlanmasıdır (Göçer, 2012: 12). Yaşlı ayrımcılığı yaşlı bireye, sadece yaş nedeniyle gösterilen farklı tavır, ön yargı, eylem ve kurumsal düzenlemelerdir (Çilingiroğlu ve Demirel, 2004: 228). Kısacası insanları sırf yaşlı oldukları için sistemli bir ayrıma tabii tutma ve kalıplara sokma sürecidir; Max Weber'in ideal tip kavramını tanımlarken kullandığı 'değer yargılarından arınmış zihinsel soyut inşa' (Yıldız, 2013: 161) çağrışımıyla sosyal bir inşadır. O nedenle de değer yargılarından arınmış değildir. Zira yaşlı ayrımcılığının temelini önyargılar oluşturmaktadır.

Palmore ve Stein negatif yaşlı ayrımcılığına dair ön yargıları gruplandırmışlardır. Yaşlıların çoğu hasta, sakat veya kaçınılmaz akıl hastalıklarına sahip, seksüel arzuları az ve tuhaftırlar. Hatırlama, öğrenme ve zihinsel yetenekleri az; bunamış, korunması gereken, hastalık hastası, patavatsız, çocuk ruhlu, gençlerle anlaşamayan, hoşgörülü ve esnek olmayan nitelikte kimselerdir. Fiziksel veya mental hastalıkları nedeniyle çalışmayı bırakırlar, az bir kısmı çalışsa da verimsizdir. Kadınlar yaşlandıkça çirkinleşmekten korkarlar (Çilingiroğlu ve Demirel, 2004: 228; Kalaycıoğlu vd, 2003: 50-51). Bu önyargılar da genç kuşakların yaşlı insanları kendilerinden farklı görme yolunu açmakta; yaşlılığın

sosyal ve ekonomik bir yük olarak görülüp bakım sorunu ve sosyal güvenliğin maliyeti gibi konularla ilişkilendirilmesine neden olmaktadır. Önyargılar üzerinde etkili olan ise elbette bireyin geçmişteki yaşantısı ve eğitim durumu yanında toplumun sahip olduğu değerler sistemidir, kültürel etkilerdir. Bu bağlamda kültürler ve toplumlar arasında fark söz konusudur. O nedenle aile yapısının, kültürel yapı ve değerlerinin farklı oluşundan hareketle Türkiye’de yaklaşım ve uygulamaların, yaşlı ayrımcılığının yaygın olduğu toplumlardan farklılık gösterdiği söylenebilir. Her ne kadar hızlı bir değişim görülse de uygulamada yaşlıların aileden, toplumdan izole edildiğini, söylemek çok da kolay değildir. Üstelik Vefikuluçay’ın da (2008: 11) ifadesiyle toplumun sahip olduğu olumsuz değer yargılarının aksine yaşlılık döneminde bireylerin üretkenliği devam edebilmekte, kendisini yaşlı hissetmesine göre yaşlılık döneminin başlangıcı farklılaşabilmekte, gençlere tecrübe ve deneyimlerini aktararak gençlerle bütünleşme sağlayabilmekte, yaşamsal tecrübelerinin birikimiyle durağanlık yerine dinamik kılınarak, hoşgörü ve esnekliği daha da artabilmektedir. Öyleyse yaşlı ayrımcılığı, ileri yaştakilere yönelik önyargılı tutum ve davranışlar aracılığı ile ifade edilen bir terimdir.

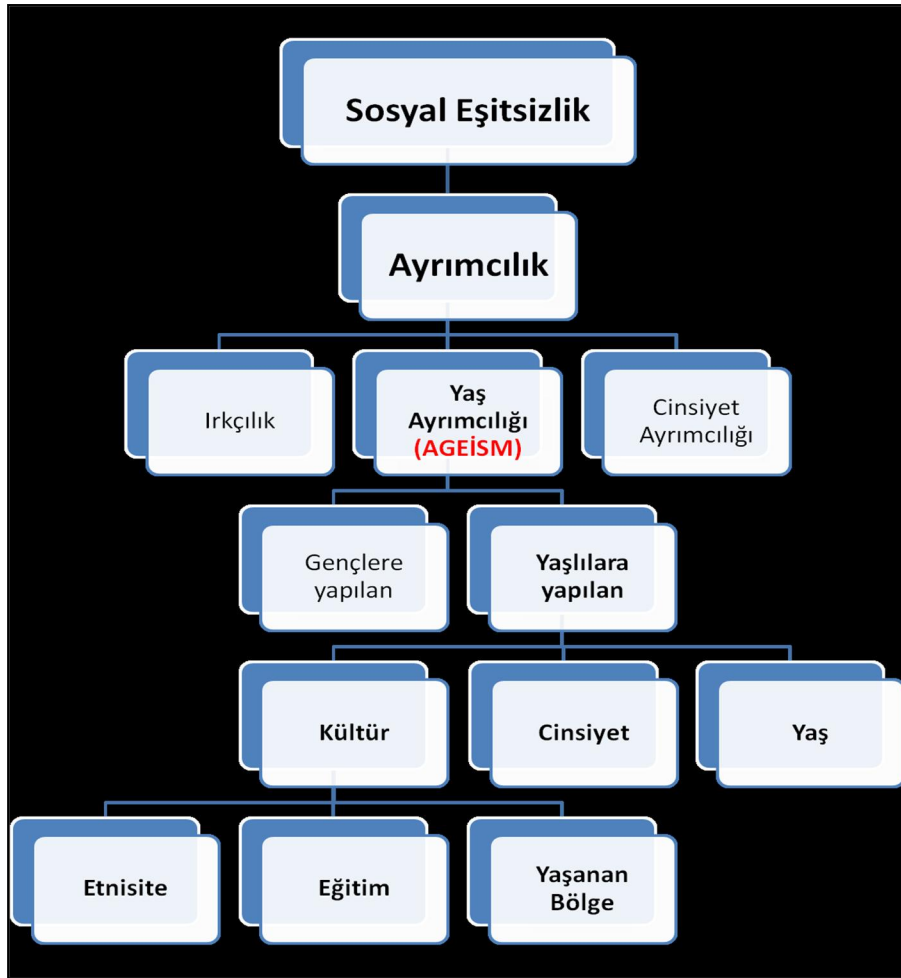
Bu önyargıların oluşmasında ve yaşlı ayrımcılığının gelişmesinde rol oynayan faktörler arasında en etkin olan ise bireylerin ölüme karşı duydukları korkudur. Yaşamın bir parçası olan, bu hayattan ayrılmak istememenin veya sonrasında kişinin başına neler geleceğini bilmemekten kaynaklı korkulan ölüm, artık kişinin yaşam döngüsünün dışında tutulan ve akla getirilmekten kaçınılan bir olgudur. Yaşlılık da bu uzak durulanı hatırlatan bir olgu, yaşlı ise ölüme en yakın noktaya gelmiş bulunan insan olduğundan yaşlanmak arzu edilen değildir; insanlar kendilerini ölüme yaklaştıran o döneme girmekten korkarlar. Bedenindeki değişim ve tecrübelerinden hareketle yaşlılıkta ise ölüm kavramı, artık soyut bir kavram olarak uzakta olan değil, her an kendisini bulabilecek bir olaydır. O nedenle Öztürk’ün ifadesiyle (2010: 34-35) “hiçliği ölümlü simgeleştiren yaşlılarda ölüm kaygısı daha da yaygınlaşmaktadır”. Ölümün yaklaşmasını kabullenen yaşlıların ölümden duyulan kaygı ile panik ya da inkâr tepkileri görülen yaşlıların kaygıları farklı olsa da güçsüzlük, işe yaramazlık, hastalığa ilaveten ve en etkili olması hasebiyle ölüm korkusu, tüm insanları yaşlılık hakkında olumsuz duygulara itmektedir. Yaşlılığın ölümlü ilişkilendirilmesi de yaşlı ayrımcılığını beraberinde getirmektedir. Hatta o nedenle ölümlü hatırlatan her şeyin hayatın dışına atılmak istenmesi bundan değil midir? Niçin mezarlıklar hep yerleşim mekânlarının dışında, gözden irak yerlerde dir?

Toplumda ekonomik verimliliğe ve üreticiliğe verilen önem de yaşlı ayrımcılığının gelişmesinde rol oynayan faktörlerdendir. Fizyolojik bazı gerilemelerin ekonomik üretkenliği ve verimliliği azalttığı düşüncesinden hareketle yaşlılar bağımlı nüfus grubu olarak kabul edilmektedir. Öksüz’ün (2015: 44) ifadesiyle, bu grup toplumların ekonomilerinde, sosyal yardım ve sosyal güvenlik sistemlerinde ciddi bir mali baskı oluşturmaktadır. Özellikle yaşlı nüfusun artması ve doğurganlık hızının düşmesi üretimde yer alan orta yaş grubunun daha fazla vergi vermesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla da ekonomiye bir yük olarak görülen yaşlılara karşı olumsuz önyargılar gelişebilmektedir.

Yaşlı ayrımcılığının gelişmesinde rol oynayan faktörlerden bir diğeri de medyada gençliğe, bedensel güzelliğe ve cinselliğe verilen önemdir. Medya gençlik, dinamizm, üreticilik ve bireysellik gibi kavramlara teşvikler yapmakta, ama yaşlanmayı olumsuz ve istenmeyen bir süreç olarak sunmaktadır. Eğer hangi sanatçının geceyi kiminle ve nerede geçirdiği, hangi marka giysileri tercih ettiği gibi konulardan vakit kalırsa, bazen yaşlılara da televizyonda yer ayrıldığı görülmektedir. Unutkan, güçten düşmüş, yardıma ve bakıma muhtaç, toplumdan soyutlanmış, içine kapanık, sıkıcı, cinselliğinden soyutlanmış, üretime katılımcılığı az ya da hiç olmayan, kendine yüklenen büyük ebeveyn rolünün gerektirdiği ağır sorumluluk altında ezilen bir yaşlı kimliğinin öne çıkarıldığı görsel basında bu profil sıklıkla olağan imajlar olarak verilmektedir (Tufan, 2002: 171-173; Çayır, 2012: 167; Özdemir, 2009: 17). Böylelikle dinamik ve üretici gençliğin karşısında yaşlılık ve yaşlıların tüketici veya yük, can sıkıcı ve muhtaç konumda gösterilmesi toplumsal algı yönetimini olumsuzlaştırmaktadır. Yönelim, kadın ve bedensel güzelliğe gelince, yaşlı ayrımcılığı daha belirgin hal almaktadır. Medyada yer alan “yaşlanmaya karşı savaş açın, yıllara meydan okumak tamamen sizin elinizde, kırışıklara veda edin, yaşlanmayı geciktirici besinler” vb. ifadeler, yaşlılığa yönelik toplumsal ve bireysel anlamlandırmalarımızı ve yaşlanmayı tecrübe etme biçimlerimizi dönüşüme uğratmakta (Bozok, 2009: 1192) ve yaşlılığa karşı olumsuz tutumlar geliştirilmesine neden olmaktadır.

Yaşlı bireylerle ilgili yapılan araştırmalarda kurumda kalan yaşlı bireylerin tercih edilmesi de yaşlı ayrımcılığının gelişmesinde rol oynayan faktörlerdendir. Zira yaşlanmaya ve yaşlılığa yönelik araştırmaların çoğunluğunun huzurevi, bakımevi ya da hastane gibi kurumlarda yaşayan yaşlılar üzerinde yapılması, toplumun yaşlıları sürekli bakıma muhtaç olarak algılaması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Oysa yaşlı nüfusun sadece %5.i bakıma muhtaçtır ve kurumlarda yaşamını sürdürmektedir (Çilingiroğlu ve Demirel, 2004: 229).

Güngör, Çetin ve Receptoğlu'nun (2014: 17, 21) ortaya koydukları araştırmaya göre; cinsiyet ve eğitim yılının yaşlı ayrımcılığı üzerine bir etkisi bulunmazken, bir etnik gruba dâhil olmak, yaşanılan bölge ve yaş yaşlı ayrımcılığını artıran faktörler arasındadır. Aynı araştırmada “genç ya da yaşlı olsun Türkiye’de yaşa bağlı olarak insanlara ayrımcılık yapılıyor mu? Eğer yapılıyorsa, bu ayrımcılığın boyutu nedir?” sorusuna katılımcıların %24,7 Türkiye’de yaşa bağlı ayrımcılık yapılmamaktadır; % 22.8’i hiç ciddi boyutlarda değildir yanıtını vermişlerdir. Katılımcıların % 5,9’u aynı soruya; yaş ayrımcılığının çok ciddi boyutta, %10,5 epey ciddi boyutta olduğu cevabını vermişlerdir. Yaklaşık her iki katılımcıdan biri yaş ayrımcılığını yok saymakta veya ciddi boyutta görmemektedir. Bu bilgiler ışığında yaşlı ayrımcılığını kavramsallaştırmak, konuyu özetleyecektir.

Şekil 1. Kavramsallaştırma Tablosu

Kaynak: Güngör E., Çetin S., Receptoğlu H. (2014). Türkiye’de Yaşlı Ayrımcılığı. Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji Bölümü. Antalya.

Yaşlı, yaşlılık, yaşlanma ve yaşlı ayrımcılığı üzerine ortaya konulan bu düşünce ve çalışmalar sonrasında, araştırma, bizzat yaşlıların bu ayrımcılığı nasıl yaşadıkları veya tecrübe ettiklerini ortaya

koymaktadır. O nedenle de çalışma, “yaşlı penceresinden yaşlı ayrımcılığı” başlığı altında işlenip şekillenmiştir.

Yöntem

Amaç ve hipotezi çerçevesinde araştırma yaşlanma, yaşlılıkta ortaya çıkan fizyolojik ve psiko-sosyal değişiklikler, yaşlı ayrımcılığının yaşlılar üzerindeki etkilerinin tespiti için literatür tarama tekniği ile teorik çerçeve hazırlanmış ve araştırma alan uygulama çalışması ile tamamlanmıştır. Araştırmanın problemi, toplumdaki yaşla ilgili inanç ve kurallar bütününe getirdiği sorunlar sonucu yaşlının toplumdaki soyutlanması ve ilişkilerinin kısıtlanmasıdır. Amacı da yaşlı ayrımcılığının yaşlılar üzerindeki etkilerini ve algılarını, yaşlı ile ileri yaşlı bireyler perspektifinde cinsiyet ve sağlık durumları değişkenleri çerçevesinde tespit edebilmektir. O nedenle çalışma, “*yaşlı ayrımcılığına maruz kalmanın sağlık problemi yaşama ile yaşamama, cinsiyet ve yaş bağımsız değişkenlerine göre gösterdiği farklılıkları*” test etmektedir. Araştırmada bağımsız değişkenler (yaşlı ile ileri yaşlı bireyler, cinsiyet ve sağlık durumları) ile bağımlı değişkenler (ankete katılan yaşlı bireylerin yaşlılığı ve çevresinin nasıl tanımladıkları, ne tür ayrımcılıklara ve izole edilmişlere maruz kaldıkları) arasında yaşlı ayrımcılığı açısından anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Evrenini Bursa ve Yalova’da yaşayan ve örneklemini de basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle anket uygulanan 65 yaş üstü 435 yaşlının oluşturduğu araştırmada veriler, araştırmacılarca hazırlanan anket formu aracılığı ile ve yine araştırmacılar tarafından huzurevlerine değil bizzat evlere gidilerek yüz yüze görüşmeyle toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS for Windows 20,0 programı kullanılarak analiz edilmiş, frekans değerleri ve değişken arasındaki ilişkileri bulmak için çapraz tablo değerleri kullanılmıştır.

Bulgular

Katılımcıların Demografik Özellikleri

1950 yılında 2,5 milyar olan dünya nüfusu, 1970 yılında 3,7 milyar, 1990 yılında ise 5,3 milyara yükselmiştir. 2015 yılına gelindiğinde ise; nüfus, 7,4 milyardır. 2015 yılında 60 yaş ve üzerinde olan nüfus sayısı 901 milyon iken, 2030 yılına gelindiğinde 1,4 milyar, 2050 yılında ise yaklaşık 3 milyar civarında olması beklenmektedir. 125 milyon olan 80 yaş ve üstü ileri yaşlı nüfus sayısı ise 2050 yılına gelindiğinde yaklaşık olarak 3 kat artarak 435 milyona ulaşacaktır (UN, 2015: 2). Dünya nüfusu içinde yaşlı nüfusun payı, dünya nüfusunun artış ivmesinden daha yüksek bir hızla artmaktadır. Değişen sosyal ve ekonomik yapı, yaşam süresinin artmasına neden olmakta ve yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranını yükseltmektedir. Modernitenin sosyal yansıması olarak, özellikle, gelişmiş ülkelerde görülen doğurganlık hızındaki düşüş, yaşlı nüfus oranının daha da artmasına neden olmaktadır. Geçen 50 yıllık süre içerisinde yaşlı nüfus 3,2 kat artarken, toplam nüfusun bu dönemdeki artışı, 2,4 kat olarak gerçekleşmiştir (Deivitt-Thomas, 1996: 2’den akt.: Uyanık: 72). 2016 yılı verilerine göre Türkiye’de yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %8.3’tür. Anketin uygulandığı Bursa ili nüfusu içindeki yaşlı nüfus oranı Türkiye oranına yakındır (%8.5). Yalova’da ise yaşlı nüfus oranı Türkiye ve Bursa ili nüfus oranlarından daha yüksektir (%11.1) (TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2016). Her iki ilde ankete katılan yaşlıların demografik özellikleri de aşağıya çıkarılmıştır.

Tablo 1.

Katılımcıların Yaş, Cinsiyet ve Medeni Durumları

Yaşı	Sayı	%	Cinsiyeti	Sayı	%	Medeni durumu	Sayı	%
65-75 arası	343	78.9	Kadın	217	49.9	Evli	295	67.8
76-98 arası	92	21.1	Erkek	218	50.1	Eşi vefat etmiş, boşanmış	140	32.2
<i>Toplam</i>	<i>435</i>	<i>100.0</i>	<i>Toplam</i>	<i>435</i>	<i>100.0</i>	<i>Toplam</i>	<i>435</i>	<i>100.0</i>

Tablo 2.

Katılımcıların Sağlık Problemlerine Göre Dağılımı

Bakım gerektiren bir sağlık probleminiz var mı?	Sayı	%
Hareket organları hastalıkları	73	16.8
Kalp-damar hastalıkları	68	15.6
Solunum yolları hastalıkları	35	8.0
İdrar yolları hastalıkları	26	6.0
Alzheimer-zihinsel hastalıklar	13	3.0
Yok	220	50.6
Toplam	435	100.0

65-75 (%78.9) ile 76-98 yaş aralığında (%21.1) bulunan toplam 435 yaşlı bireyin %50.1'ini erkekler, %49,9'unu kadınlar oluşturmaktadır. Bireylerin %67.8'i evli, %32.2'i eşi vefat etmiş veya boşanmış durumdadır. Katılımcıların %50.6'sında ciddi, sürekli veya kalıcı bir sağlık sorunu bulunmadığı ve %49,4'ünde bakım gerektiren sağlık sorunlarının varlığı belirlenmiştir. Bu sorunlar içinde hareket organları hastalıkları %16.8 ile ilk sırada, kalp-damar hastalıkları da %15.6 ile ikinci sırada yer almaktadır. Sonrasında solunum ve idrar yolları hastalıkları ve Alzheimer-zihinsel hastalıklar yer almaktadır.

Yaşlılıkla birlikte kendini gösteren hastalıklarla beraber yaşlı bireylerin genel sağlık durumlarından memnuniyetleri yüksek düzeydedir. 2016 yılı verilerine göre Türkiye toplam nüfusu içinde yaşlıların (65+), %45.3'ü genel sağlık durumundan memnun ve %27.9'u orta seviyede iken; %26.8'i memnun değil (TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2016).

Yaşının Yaşlı Tanımlaması ve Çevrenin Yaklaşımını Algılama

Çalışmanın başlığında yer aldığı üzere, çalışmanın ana noktası, yaşının yaşlı tanımlaması, yaşının yaşlı ayrımcılığına maruz kalıp kalmadığının yine onun sosyal hayatı içinde, algı, düşünce ve davranışlar ile kendilerine çevresinin yaklaşım biçimlerinden hareketle belirlenmesidir. Yine temel değişkenlerimiz çerçevesinde yaş, cinsiyet, şu anki medeni durum ve sağlık sorunları değişkenleriyle ilişkilendirilerek yaşlı ayrımcılığının irdelenmesidir.

Tablo 3.

Katılımcıların Yaşlılık Tanımlamaları ile Çevrenin Yaşlıya Yaklaşımı

Yaşlılığı nasıl tanımlarsınız?	Sayı	%	Çevrenizin size yaklaşımı nedir?	Sayı	%
Hastalık-bağımlılık	26	6.0	Bağımlı ve tüketici	22	5.1
Mutsuzluk-depresyon	40	9.2	Gençlerle anlaşamayan	24	5.5
Dışlanma-yalnızlık	41	9.4	Hoşgörülü ve esnek olmayan	37	8.5
Güçsüzlük-işe yaramazlık	55	12.6	Bakıma muhtaç-hasta	49	11.3
Bilgelik-tecrübe	80	18.4	Rol model	54	12.4
Mutluluk	93	21.4	Sosyal ilişkileri az ya da hiç olmayan	71	16.3
Merhamet-fedakârlık	100	23.0	Tecrübe birikimi	178	40.9
Toplam	435	100.0	Toplam	435	100.0

Yaşlı bireyler, yaşlılık kavramını tanımlarken olumlu yönlerini öncelikle (toplamda 62.8). Buna göre merhamet ve fedakârlığı (%23) ilk sıraya koyarken, mutluluk (%21.4) ile bilgelik-tecrübeye (%18.4) hemen arkasında yer vermektedirler. Olumsuz yönlerini vurgulayan tanımlamayı ise daha az bir oranda dile getirmektedirler (toplamda %37.2). Olumsuz tanımlamalarda güçsüzlük ve işe yaramazlık hissi ön plana çıkmaktadır (%12.6). Onu dışlanma ve yalnızlık (%9.4), mutsuzluk ve depresyon (%9.2) ile hastalık ve bağımlılık (%6) takip etmektedir.

Çevresinin yaşlıya yaklaşımları sorusuna alınan cevaplarda olumlu (%53.3) ve olumsuz (%46.7) yaklaşımların birbirlerine yakın oranlarda olduğu görülmektedir. Tanımlamalar ile çevresinin yaşlıya yaklaşımı arasındaki fark (%6.6), yaşlıların düşündükleri veya beklentileri ile kendilerine karşı yapılan davranış ve ifadelerin örtüşmediğini ortaya koymaktadır. Çevresinin kendilerine tecrübe birikimini (%40.9) dikkate alan davranışları ile onları rol model almaları (%12.4) iki olumlu yaklaşımdır. Ancak

çevresinin kendileriyle kurdukları sosyal ilişkilerin azlığına (%16.3) ve bakıma muhtaç ve hasta muamelesine (%11.3) yapılan vurgular olumsuz davranışların başında gelmektedir. Üstelik kendilerine hoşgörülü olunmayan (%8.5), gençlerin anlaşma yolunu tercih etmeyişleri (%5.5), bağımlı ve tüketici bakış açısıyla (%5.1) yaklaşımları çevrenin yaşlıya olumsuz yaklaşım biçimlerini çeşitlendiricidir.

İlk dikkat çeken husus ise yaşlıların, yaşlılığı tanımlamasında tecrübeyi (%18.4) ön plana almamalarına karşın çevresindekilerin büyük farkla tecrübeyi başa koyduklarını (%40.9) bildirmeleridir. İkincisi ise yaşlıların kendilerini mutluluk (%21.4) ve mutsuzluk (%9.2) ile de tanımlamalarına rağmen, çevresindekilerin kendilerine yaklaşımında mutluluk veya mutsuzluğun hiç yer almamasıdır. TÜİK (Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2003-2016) verilerinde yer aldığı üzere, Türkiye genelinde de yaşlıların mutluluk düzeylerinde mutsuz olanların oranı %10.5'dir ki çalışmamızda elde edilen sonuçla (%9,2) yakınlık göstermektedir.

Tablo 4.

*Yaşlılığı nasıl tanımlarsınız? * Yaşı - Medeni durumu*

Yaşlılığı nasıl tanımlarsınız?	Yaşı				Medeni durumu				Toplam	
	65-75 arası		76-98 arası		Evli		Eşi vefat etmiş-boşanmış			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hastalık-bağımlılık	13	3.8	13	14.1	12	4.1	14	10.0	26	6.0
Mutsuzluk-depresyon	25	7.3	15	16.3	26	8.8	14	10.0	40	9.2
Dışlanma-yalnızlık	30	8.7	11	12.0	24	8.1	17	12.1	41	9.4
Güçsüzlük-işe yaramazlık	45	13.1	10	10.9	30	10.2	25	17.9	55	12.6
Bilgelik-tecrübe	68	19.8	12	13.0	62	21.0	18	12.9	80	18.4
Mutluluk	74	21.6	19	20.7	67	22.7	26	18.6	93	21.4
Merhamet-fedakârlık	88	25.7	12	13.0	74	25.1	26	18.6	100	23.0
Toplam	343	100.0	92	100.0	295	100.0	140	100.0	435	100.0

Yaş: Yüzde 5 anlamlılık ve 6 serbestlik derecesine göre $\chi^2 = 27,33$ ve $P = ,000$

Medeni Durum: Yüzde 5 anlamlılık ve 6 serbestlik derecesine göre $\chi^2 = 17,74$ ve $P = ,007$

65-75 yaş aralığındaki bireyler için yaşlılığın ilk çağrıştırdığı kavram %25.7 ile merhamet-fedakârlık, %21.6 ile mutluluk ve %19.8 ile de bilgelik-tecrübedir. Geri kalan yaklaşık %33 içinse hastalık-bağımlılık (%3.8), mutsuzluk-depresyon (%7.3), dışlanma-yalnızlık (%8.7) ve güçsüzlük-işe yaramazlıktır (%13.1).

76-98 yaş aralığındaki bireyler için yaşlılığın olumsuz tarafları mutsuzluk-depresyon (%16,3), hastalık-bağımlılık (%14.1), dışlanma-yalnızlık (%12) ve güçsüzlük-işe yaramazlık (%10.9) diye sıralanmaktadır. Toplam %21 fark ile %33'den %54'e çıkmakta; iyi hali ifade eden kavramların telaffuz edilişi ise aynı oranda %76'den %46'ya düşmektedir.

Bilgelik ve tecrübe (%21), merhamet ve fedakârlık (%25.1), mutluluk tanımlamasında (%22.7), evli 65 yaş üstü bireyler toplamda %68.8 ile yaşlılıkla ilgili olumlu kanaatlerini bildirmektedirler. Ancak bu oran eşi vefat etmiş veya boşanmış olan yalnız yaşlı bireylerde (%12.9 + %18.6 + %18.6 =) toplam %50.1'e gerilemektedir.

Her iki tablodan çıkan sonuç, yaş ilerledikçe yaşlılık tanımlaması mutluluktan mutsuzluğa, bilge ve tecrübeden dışlanmaya doğru kaymaktadır. Yine benzer bir biçimde yaşlılık tanımlaması 65 yaş üstü evli bireylerde mutluluk, merhamet, fedakârlık ve tecrübe ile bağlantı kurulurken, yalnız kalmış bireylerde güçsüzlük, hastalık, dışlanma ön plandadır.

Tablo 5.
Yaşlılığı nasıl tanımlarsınız? * Cinsiyeti

Yaşlılığı nasıl tanımlarsınız?	Cinsiyeti				Toplam	
	Kadın		Erkek		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%		
Hastalık-bağımlılık	14	6.5	12	5.5	26	6.0
Mutsuzluk-depresyon	23	10.6	17	7.8	40	9.2
Dışlanma-yalnızlık	21	9.7	20	9.2	41	9.4
Güçsüzlük-işe yaramazlık	22	10.1	33	15.1	55	12.6
Bilgelik-tecrübe	24	11.1	56	25.7	80	18.4
Mutluluk	51	23.5	42	19.3	93	21.4
Merhamet-fedakârlık	62	28.6	38	17.4	100	23.0
Toplam	217	100.0	218	100.0	435	100.0

Yüzde 5 anlamlılık ve 6 serbestlik derecesine göre $\chi^2 = 22,70$ ve $P = ,001$

Kadın ve erkek katılımcıların yaşlılık tanımlarında, her ne kadar güçsüzlük ve işe yaramamada erkekler (%15.1) kadınlardan (%10.1) önde de olsa; olumsuz yaklaşımlarda bir yakınlık-benzerlik söz konusudur. Ancak olumlu tanımlamalarda farklılık görülmektedir. Yaşlılığı bilgelik ve tecrübeyle ilişkilendirilmede erkek yaşlıların oranı (%25.7) kadın yaşlıların oranından (%11.1) daha yüksek; yaşlılığı merhamet, fedakârlık ve mutluluk olarak tanımlamada ise kadın yaşlıların oranı (%28.6) erkeklerin oranından (%17.4) daha yüksektir.

Türk toplumunun geleneksel aile yapısı içinde kadınlara, ailede yaşayan bireylere bakım verme, onları destekleme, fedakâr olma, alttan alma, anlayış gösterme ve ev işlerini yürütme gibi roller yüklenmektedir. Toplumsal rollere uyan davranışlar göstermesi beklenen kadınların yaşlılık tanımının erkeklerden farklı olarak merhameti-fedakârlığı ilk sıraya almalarının, artan rollerinin getirdiği ağır yüklerden kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 6.
Yaşlılığı nasıl tanımlarsınız? * Bakım gerektiren bir sağlık probleminiz var mı?

Yaşlılığı nasıl tanımlarsınız?	Bakım gerektiren bir sağlık probleminiz var mı?												Toplam	
	Kalp-damar hastalıkları		Alzheimer-zihinsel hastalıklar		Solunum yolları hastalıkları		Hareket organları hastalıkları		İdrar yolları hastalıkları		Yok		S	%
	Sayı	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%		
Hastalık-bağımlılık	5	7.4	3	23.1	3	8.6	8	11.0	3	11.5	4	1.8	26	6.0
Mutsuzluk-depresyon	10	14.7	3	23.1	6	17.1	10	13.7	1	3.8	10	4.5	40	9.2
Dışlanma-yalnızlık	6	8.8	2	15.4	5	14.3	11	15.1	3	11.5	14	6.4	41	9.4
Güçsüzlük-işe yaramazlık	13	19.1	1	7.7	3	8.6	15	20.5	4	15.4	19	8.6	55	12.6
Bilgelik-tecrübe	12	17.6	1	7.7	5	14.3	7	9.6	5	19.2	50	22.7	80	18.4
Mutluluk	11	16.2	1	7.7	2	5.7	9	12.3	5	19.2	65	29.5	93	21.4
Merhamet-fedakârlık	11	16.2	2	15.4	11	31.4	13	17.8	5	19.2	58	26.4	100	23.0
Toplam	68	100	13	100	35	100	73	100	26	100	220	100	435	100

Yüzde 5 anlamlılık ve 30 serbestlik derecesine göre $\chi^2 = 75,47$ ve $P = ,000$

Araştırmada bakım gerektiren bir sağlık problemi olmayan yaşlılar, yaşlılık tanımını mutluluk, fedakârlık ve tecrübe ile tanımlarken (toplamda %78.6); idrar yolları hastalıklarında sağlık sorunu yaşayan yaşlılarda aynı tanımlama (toplamda %57.6) daha düşük orandadır. Bakım gerektiren sağlık problemi olan yaşlılar ise yaşlılığı güçsüzlük, hastalık ve mutsuzlukla ilişkilendirerek tanımlamaktadırlar. Bu bağlamda kalp ve damar (%19.1) hareket organları sorunu (%20.5) olan yaşlılar için tanımlamada ilk sırayı güçsüzlük ve işe yaramazlık almaktadır.

Çevresini yaşlıya yaklaşımının ölçülmesinde frekans tablosu (Tablo 3), yaşlıya pozitif ayrımcı yaklaşımın (%53,3), negatif ayrımcılıktan önde olduğunu göstermektedir. Ancak çevrenin yaşlıya

yaklaşımında bağımsız değişken olan yaş ve sağlık sorunlarıyla kurulan çapraz ilişkiler anlamlı iken; cinsiyet ve medeni durum ile çapraz ilişkilerinde anlamlı bir bağ kurulamadığı görülmüştür. Dolayısıyla çevresini yaşlıya yaklaşımı hususunda erkek veya kadın olması ile evli veya eşi vefat etmiş-boşanmış olması arasında bir anlamlı fark olmadığı görülmektedir.

Tablo 7.

Çevrenizin size yaklaşımı nedir? * Yaşı

Çevrenizin size yaklaşımı nedir?	Yaşı				Toplam	
	65-75 arası		76-98 arası		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%		
Bağımlı ve tüketici	19	5.5	3	3.3	22	5.1
Gençlerle anlaşamayan	22	6.4	2	2.2	24	5.5
Hoşgörülü ve esnek olmayan	24	7.0	13	14.1	37	8.5
Bakıma muhtaç-hasta	27	7.9	22	23.9	49	11.3
Rol model	43	12.5	11	12.0	54	12.4
Sosyal ilişkileri az ya da hiç olmayan	57	16.6	14	15.2	71	16.3
Tecrübe birikimi	151	44.0	27	29.3	178	40.9
Toplam	343	100.0	92	100.0	435	100.0

Yüzde 5 anlamlılık ve 6 serbestlik derecesine göre $\chi^2 = 27,94$ ve $P = ,000$

Çevresindeki bireylerin yaşlılara davranış veya yaklaşımları dikkate alındığında, tecrübe birikimine göre yaklaşımları 65-75 yaş aralığında (%44) yüksek ama yaş ilerledikçe tecrübeye dayalı yaklaşımın gerilediği (%29.3) görülmektedir. Bu gerileme kendini gençlerle anlaşma veya anlaşamama hususunda da göstermektedir. Bununla beraber çevresinin yaşlıya bakıma ihtiyacı olan (65-75 yaş aralığında %7.9 iken 76 üstü yaşlılarda bu oran %23.9'a çıkmaktadır) hasta ve hoşgörülü olamayıp esnekliğini kaybetmiş kişi yaklaşımında yaş ilerledikçe artış gözlemlenmektedir.

65-75 yaş arası yaşlılar için sosyal ilişkileri az ya da hiç olmayan kavramının ifade edilmesinde yaşlıların yaşlılığa ve emekliliğe uyum süreçlerinde yaşadıkları problemlerin, karşılaştıkları sosyal, kültürel ve ekonomik güçlüklerin artışının etkili olduğu söylenebilir. Bu tanımlamaların 76-98 yaş arasındaki yaşlılar için bakıma muhtaç-hasta olarak değişim göstermesi ise yaşın ilerlemesine bağlı olarak birden çok sağlık sorununun bir arada görülmesi, kronik hastalıkların artışı ve sağlık merkezlerine daha fazla başvurma ile açıklanabilir.

Tablo 8.

Çevrenizin size yaklaşımı nedir? * Bakım gerektiren bir sağlık probleminiz var mı?

Çevrenizin size yaklaşımı nedir?	Bakım gerektiren bir sağlık probleminiz var mı?												Toplam	
	Kalp-damar hastalıkları		Alzheimer-zihinsel hastalıklar		Solunum yolları hastalıkları		Hareket organları hastalıkları		İdrar yolları hastalıkları		Yok		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Bağımlı ve tüketici	4	5.9	2	15.4	2	5.7	9	12.3	1	3.8	4	1.8	22	5.1
Gençlerle anlaşamayan	6	8.8	0	0.0	4	11.4	1	1.4	0	0.0	13	5.9	24	5.5
Hoşgörülü ve esnek değil	8	11.8	1	7.7	2	5.7	6	8.2	2	7.7	18	8.2	37	8.5
Bakıma muhtaç-hasta	11	16.2	6	46.2	8	22.9	17	23.3	4	15.4	3	1.4	49	11.3
Rol model	2	2.9	2	15.4	2	5.7	6	8.2	5	19.2	37	16.8	54	12.4
Sosyal ilişkileri az ya da hiç	15	22.1	1	7.7	5	14.3	14	19.2	3	11.5	33	15.0	71	16.3
Tecrübe birikimi	22	32.4	1	7.7	12	34.3	20	27.4	11	42.3	112	50.9	178	40.9
Toplam	68	100	13	100	35	100	73	100	26	100	220	100	435	100

Yüzde 5 anlamlılık ve 30 serbestlik derecesine göre $\chi^2 = 101,48$ ve $P = ,000$

Yaşlı penceresinden Alzheimer-zihinsel hastalığı olanlara çevrenin yaklaşımında ilk sırayı %46.2 ile bakıma ihtiyacı olan-hasta yaklaşımı almaktadır. Diğer sağlık sorunu olanlarda ve bakımı gerektirir sağlık sorunu bulunmayanlarda ise ilk sırayı tecrübe birikimi yaklaşımı almaktadır. Örneğin kalp-damar hastalığı olanlara çevrenin yaklaşımında önceliği tecrübe birikimi (%32.4) ve sonra sosyal ilişkilerin

azlığı (%22.1) almaktadır. Bakım gerektiren bir sağlık problemi olmayan yaşlı bireyin çevresinin, yaşlılığı ikinci sırada rol model olarak tanımladıkları da görülmektedir (%16.8). Bakım gerektiren bir sağlık problemi olan yaşlı bireyin çevresinin yaşlılığı hastalık, güçsüzlük, bağımlılık olarak tanımlamalarının; yaşlılık döneminde sağlık sorunlarının daha fazla ve bir arada görülmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Yaşlı Ayrımcılığına Dair Tutumlar

Yaşlı ayrımcılığı tutumlarını ölçebilmek için hazırlanmış olan anket formunda yaşlı ayrımcılığına dair tutumlar 11 ifade ile belirtilmiştir (Tablo 9).

Katılımcıların yaşları nedeniyle ayrımcılığa en çok uğradığı çevresi-grup sırasıyla çocukları, akraba ve arkadaşları, eşi, tanımadıklarıdır. Yaşlıların bu kişilerden yaşadığı ayrımcılığa dair tutumlar arasında en önde geleni ise teknoloji kullanımıyla ilgilidir. En az ayrımcılık yaşadıkları konu ise “senin burada ne işin var” ve “bu yaştan sonra evlilik olmaz” ifadelerinde kendini göstermektedir. Bu bağlamda ilk beş tutumun değerlendirilmesi yapılacaktır.

Tablo 9.

Eş, Çocuk, Akraba-Arkadaş ve Yabancı Kişilerden Maruz Kalınan Ayrımcılık Tutumları

Tutumlar (%)	Çocuklarım		Akraba ve Arkadaşlarım		Eşim		Yabancı Kişiler	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Teknolojiden hiç anlamıyorsun	65.7	34.3	49.9	50.1	20.5	79.5	29.7	70.3
Sen karışma, akıl verip durma, konuşma, müsaade et ben de konuşayım	46.9	53.1	49.0	51.0	36.6	63.4	32.4	67.6
Artık unutupyorsun, hatırlamıyorsun	36.8	63.2	27.1	72.9	23.4	76.6	11.3	88.7
Tuhaflaştın	33.6	66.4	30.1	69.9	28.7	71.3	12.6	87.4
Eski kafalısın	30.3	69.7	26.2	73.8	12.6	87.4	14.3	85.7
Katkın yok, bir işin ucundan tutsana	22.3	77.7	15.2	84.8	11.5	88.5	9.9	90.1
Artık gençlerle anlaşamıyorsun	20.5	79.5	19.5	80.5	10.8	89.2	11.0	89.0
Hoşgörünü kaybettin	18.4	81.6	19.5	80.5	10.6	89.4	Anlamsız	
Kendine bakamaz-muhtaç-hasta-sakat oldun	17.9	82.1	21.1	78.9	11.0	89.0	17.5	82.5
Bu yaştan sonra evlilik olmaz	14.9	85.1	16.1	83.9	1.1	98.9	13.8	86.2
Senin burada ne işin var	3.7	96.3	8.5	91.5	2.8	97.2	8.5	91.5
Toplam %	%100		%100		%100		%100	

Çocuklar en çok ayrımcılığın yaşandığı gruptur. Çocuklarıyla olan ilişkilerinde yaşından dolayı maruz kaldığı ayrımcılığın ilk sırasında yaşlının teknolojiden anlamadığına dair inanç (%65.7) yer almaktadır. Onu “sen karışma, akıl verip durma, konuşma, müsaade et ben de konuşayım” ifadesinde kendini bulan, fikrine itibar etmeden yaşlıyı sözlü ilişkilerden ve öğütlerden uzak tutma (%46.9) izlemektedir. Unutma (%36.8), tuhaflaştığını bildirme (%33.6) ve eski kafalısın (%30.3) ifadesiyle de çağın gerisinde kaldığını dolayısıyla anlaşamayacaklarını ifade ederek o hususta yaşlıyı saf dışına itme de çocuğun ebeveynlerine karşı uyguladığı ayrımcılıklardandır.

Akraba ve arkadaşlarıyla kurduğu sosyal ilişkilerinde maruz kaldığı ayrımcılığın ilk iki sırası, - çocukta olduğu gibi -, yaşlının teknolojiden anlamadığına dair inanç (%49.9) ile “sen karışma, akıl verip durma, konuşma, müsaade et ben de konuşayım” (%49) ifadesinde kendini bulan bilgisine itibarsızlık gelmektedir. Sonrasında tuhaflaştığını bildirme (%30.1), unutma (%27.1) ve eski kafalısın (%26.2) yargılarında kendini ortaya koyan ayrımcılık tutumları ilk beşi oluşturmaktadır.

Hem çocukları hem de akraba ve arkadaşları tarafından yaşlılara yönelik ‘teknolojiden anlamıyorsun’ yaklaşımı, yaşlıların bilgisayar ve internet kullanımında kendini göstermektedir.

Tablo 10.

Son üç ay⁽¹⁾ içinde yaşlıların cinsiyete göre bilgisayar ve İnternet kullanma oranları, 2016 (%)

Yıl	Cinsiyet	Toplam (16-74 yaş)	Yaşlı (65-74 yaş)
2016	Bilgisayar	Toplam	44,8
		Erkek	53,4
		Kadın	36,3
	İnternet	Toplam	58,3
		Erkek	67,6
		Kadın	49,9

TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2016

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2012-2016

(1) Referans yılın ilk üç ayıdır (Ocak, Şubat, Mart).

Eşinden ayrımcı, dışlayıcı tutum görme ise çocuk ve akrabaları-arkadaşları kadar etkin değildir. Zira eşinden maruz kaldığı tutumun başında “sen karışma, akıl verip durma, konuşma, müsaade et ben de konuşayım” (%36.6) ifadesinde kendini bulan hep sen önde olma ve kendi köşene çekil anlamı diğerlerinden düşük oranda ama yine de ilk sırada yer almaktadır. Buradan çıkarılabilecek sonuç, eşin eşe davranışları belki biraz öteleyici de olsa kendisini anlayabilecek insan oluşundan kaynaklı bir değişimi dile getirmekten ibarettir. Zira diğerlerine göre düşük rakamlarla da olsa ilk beşe girenler arasında tuhaflaşkın (%28.7), unutuyorsun (%23.4), teknolojiden anlamıyorsun (%20.5) ve eski kafalısın (%12.6) tutumları, yaşlının olumsuz değişimlerine vurgu olduğu kadar teknolojik değişime ayak uyduramamayı da içermektedir.

Tanınmayan yabancı kişilerle olan ilişkilerde ise ayrımcılık, tek tek tutumlar dikkate alındığında yüksek görünmese de tüm tutumlara dağılımı hesaplandığında ayrımcılık kendisini göstermektedir. Örneğin çocukta senin burada ne işin var anlamında bir ayrımcı veya dışlamacı yaklaşım (%3.7) karşılaştırıldığında yabancılarda oranın %8.5’e çıktığı görülmektedir.

Ayrımcılık karşısında yaşlıların yaşam tercihleri ve mutluluk kaynakları ise yine kendi çevresidir. TÜİK verilerine göre yaşlılar arasında huzurevine gitmek isteyenlerin oranının çok düşük (%7.7) ve yine yaşlıların mutluluk kaynağının aile olduğu görülmektedir.

Tablo 11.

Yaş grubu [65+yaş] - yaşlılığı ile ilgili yaşam tercihi, 2016 (%)

	Toplam	Huzurevine giderim	Çocuklarının yanında kalırım	Evimde bakım hizmeti alırım	Fikri yok	Diğer
Türkiye	100,0	11,0	37,6	29,4	21,6	0,4
Yaş grubu-65+	100,0	7,7	51,3	27,5	12,9	0,6

TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, 2016 (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068).

Tablo 12.

Cinsiyete göre yaşlı bireylerin (65+) mutluluk kaynağı olan kişiler, 2016 (%)

Cinsiyet	Mutluluk kaynağı olan kişiler							
	Toplam	Tüm aile	Çocuklar	Eş	Anne/baba	Kendisi	Torunlar	Diğer
Toplam	100,0	64,2	18,1	6,9	0,2	3,0	6,4	1,3
Erkek	100,0	70,7	10,1	8,6	0,2	2,8	7,2	0,4
Kadın	100,0	59,2	24,2	5,5	0,2	3,1	5,7	2,1

TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2016 (Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2012-2016).

Sonuç

Yaşlı ayrımcılığının düşünsel zeminini, yaşlılığın patolojik bir süreç olarak algılanmasına dayanan önyargılar oluşturmakta ve toplumda ekonomik verimliliğe ve üreticiliğe verilen önem gibi çeşitli yaklaşımlar yaşlı ayrımcılığının gelişmesinde rol oynamaktadır. Bu önyargılara rağmen yaşlı

bireyler, yaşlılık kavramını tanımlarken olumlu yönlerini daha fazla; olumsuz yönlerini daha az bir oranda dile getirmektedirler. Çevresinin kendilerine yaklaşımlarında ise olumlu ve olumsuz yaklaşımların birbirlerine yakın oranlarda olduğunu bildirmektedirler. Yaş ilerledikçe yaşlılık tanımlamasının mutluluktan mutsuzluğa, bilge ve tecrübeden dışlanmaya doğru kaydığı görülmektedir. Yaşlılık tanımlamasında, 65 yaş üstü evli bireyler ile bakım gerektiren bir sağlık problemi olmayan yaşlılar mutluluk, merhamet, fedakârlık ve tecrübe ile bağlantılandırılırken, yalnız kalmış bireyler ile sağlık problemi yaşayanlarda güçsüzlük, hastalık, dışlanma ön plandadır. Yaşlılığı bilgelik ve tecrübeyle ilişkilendirmede erkek yaşlılar; merhamet, fedakârlık ve mutluluğu önemsemeye kadın yaşlılar öndedir. Çevrenin yaşlıya yaklaşımında bağımsız değişken olan yaş ve sağlık sorunlarıyla kurulan çapraz ilişkiler anlamlı iken; cinsiyet ve medeni durum ile çapraz ilişkilerinde anlamlı bir bağ kurulamadığı görülmüştür. Dolayısıyla çevresinin yaşlıya yaklaşımı hususunda erkek veya kadın olması ile evli veya eşi vefat etmiş-boşanmış olması arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Katılımcıların yaşları nedeniyle ayrımcılığa en çok uğradığı çevresi-grup sırasıyla çocukları, akraba ve arkadaşları, eşi, tanımadıkları-yabancılarıdır. Yaşlıların bu kişilerden yaşadığı ayrımcılığa dair tutumlar arasında en önde geleni ise teknoloji kullanımıyla ilgilidir. En az ayrımcılık yaşadıkları konu ise “senin burada ne işin var” ve “bu yaştan sonra evlilik olmaz” ifadelerinde kendini göstermektedir. Araştırmada yaşlı bireyler, yaşlanma nedeniyle çevrelerinde maruz kaldıkları ön yargıları aşmak için başvurdukları tedbirleri, yaşlıların kurum bakımı yerine ailede bulunma, yazılı ve görsel medyayı takip etme, aktifleştirici etkinliklere katılma, sorunlara yönelik girişimcilik göstererek örgütlenme, dış görünüme gençlik kazandırma, otoriteyi arttırmak için mal varlığı birikiminde bulunma temalarıyla dile getirmişlerdir.

Özetlenerek verilen bu bulgular ve metin içinde yer alan bilgiler ışığında, yaşlı ayrımcılığının sosyolojik, kültürel, ekonomik ve teknolojik değişim-dönüşümün ürünü olduğunu söyleyebiliriz. Pierre Bourdieu da “habitus” kavramını açıklarken bir bakıma yaşlı ayrımcılığının boyutlarını ortaya koymaktadır. O’na göre alan (habitat), kendi yerleşik düzeninin tanınması ve benimsettirilmesini alana her katılana sessizce kabul ettirmektedir (Bourdieu, 2006: 405). Dış yapıların içselleştirilmesinin ürünü olan habitus ise alanın taleplerine aşağı yukarı tutarlı ve sistematik biçimde tepki vermektedir (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 116). Habitus, benzer konumda olanların kolektif bilincinden oluşmaktadır ki bireylerin dünyayı benzer biçimde sunmaları ve belirli bir tarzda sınıflama yapmaları, seçmeleri, değerlendirmeleri ve davranmalarını mümkün kılan bilişsel ve duygusal bir kılavuz sağlamaktadır (Çeğin ve Göker, 2015: 19). Yaşlılık, gazetecilik, tekvando, mahalle habitusu gibi.

Araştırma bulgularında yer aldığı üzere, kendilerinin ve çevresindeki yakınlarının yaşlı tanımlamaları ile maruz kaldıkları ayrımcılıklar dikkate alındığında yaşlıların kendi alanlarını oluşturdukları ve çevresinin de bu alana onları ittikleri söylenebilir. Yaşlıların yaşam tarzları artık bir tercih olmaktan çıkmakta yaşlı alanının nesnel bağlamının bir sonucu olmaktadır. Bu sadece yaşlılar için geçerli değil elbet. Zira her insan bir normlar bütünü veya alanı içine doğmakta ve hayatını hep bir alanın içinde yaşamaktadır. Örneğin çocuklukta yaşça büyüklerin yanında nasıl oturacağı, konuşurken nelere dikkat edeceği, nasıl oturup kalkacağı, soru sorulduğunda nasıl cevaplar verileceği, nasıl yemek yenileceği vs. öğretilir ve istenir. Aynı zamanda hayatın ileriki safhalarına hazırlık olan bu aşamada onaylanan veya onaylanmayan davranış ve sözler, kendisine özgü eylem biçimleri geliştirir. Teknolojik gelişmelere ayak uydurabilme başta olmak üzere yaşlılar da habitusunda içselleştirerek kendi özgül yaşam tarzını üretmektedirler. Bu bir bakıma alanların oluşumu ve mensuplarının birbirleriyle muhataplıklarının zorunluluğu sonucunda ayrı dünyaların doğuşunu ve toplumdaki kopuşu ifade etmektedir ki yaşlı ayrımcılığı bu anlamda gelecek için bir tehlike arz etmektedir.

Türkiye’de de küreselleşmeyle birlikte emareleri giderek artan yaşlı ayrımcılığı riskinin gelişim hızını yavaşlatmak, boyutunu ve kapsamını daraltmak için yapılması gerekenler ise belli bir maliyeti gerektirse de görmezden gelinemez bir durumdur. Araştırma, her ne kadar yaşlılara yönelik olumsuz yaklaşımlara neden olan önyargıların genel-geçer bir düzeyde olmadığını gösterse de özellikle teknolojik gelişmelere uyum ve üretime katkıda emeklilik ile geri plana düşme nedeniyle aktif hayatın içinde yer alamama yaşlılığa karşı olumsuz yaklaşımı beslemektedir. O nedenle en azından toplum üyelerinin yaşlıları farkında olarak veya olmayarak damgalamalarını/etiketlemelerini önleyebilmek için yaşlılık döneminin toplumda benimsenebilmesi gerekmektedir ki en etkin rol eğitim ve medyaya görev düşmektedir.

Sonrasında yaşlılara yönelik sosyo-ekonomik oluşumların hayata geçirilmesi, gerekli kognitif yapının hazırlanması, böylece ayrımcılığa maruz bırakılmamaları için genç nüfusun gereksinimleri bağlamında şekillenen sosyal politikaların yaşlı nüfusa göre düzenlenmesi gerekmektedir. Böylelikle sağlıklı yaşlanma ve aktif hayat modelinin yaşama uyarlanması yanında güven içinde yaşanabilecek fiziki ortamları sağlanmış olacaktır ki; yaşlılar sağlıklı bireyler olarak sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler yoluyla serbest zamanlarını kaliteli bir biçimde yaşayabileceklerdir. Yine etkin rol eğitim ve medyaya düşmektedir. Örneğin, yaşlanmayı yavaşlattığı veya genç görünüm kazandırdığı (kırışıklıkları yok eden... gibi) iddiası ile medyada ve internet sitelerinde sıkça yer alan ürünleri kullanma(ma)da bilinçlendirmek. Yine yaşam kalitesini arttırmak amacıyla kullananlar için sigara ve alkolün bırakılması, doğru ve dengeli beslenme ve egzersizlerle yaşam tarzı değişikliklerinin sağlanmasına dönük bilgilendirmek. Bu ve buna benzer bilgilendirme için de medyanın tıbbi açıdan testi yapılmış ve onaylanmış bilgilere yer vermesinin yasalarla sağlanması.

Açıklama: Araştırma 9. Ulusal Yaşlılık Kongresinde sunulmuş ve özeti basılmıştır.

Kaynaklar

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı [ASPB], (2013). *Türkiye'de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı uygulama programı*, 7 Kasım 2016 tarihinde <http://eyh.aile.gov.tr/data/544f6b29369dc328a057d006/blob.docx> adresinden erişilmiştir.
- Ak, B. (1991). Yaşlılık psikolojisi. *Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Dergisi*, 1(2), 67-71.
- Akçay, C. (2011). *Yaşlılık kavramlar ve kuramlar*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Arpacı, F. (2005). *Farklı boyutlarıyla yaşlılık*. Ankara: Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Beğen, T. & Yavuzer H. (2012), Yaşlılık ve yaşlılık epidemiyolojisi. T. Beğen. (Ed.), *Klinik Gelişim Geriatri*, 25 (3), (ss.1-3) içinde, İstanbul: İstanbul Tabip Odası Yayını.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (2014). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar*. (çev. Nazlı Ökten). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (1999). *Sanatın kuralları*. (çev. Necmettin Kâmil Sevil). İstanbul: Yapı Kredi Yay. (pdf).
- Bozok, N. (2009). *Modernitenin beden projesinin günümüze yansımaları: 'yaşlanmayan beden' fikrine eleştirel bir bakış*. 13 Mart 2017 tarihinde <http://docplayer.biz.tr/4129281-Modernitenin-beden-projesinin-gunumuze-yansimasi-yaslanmayan-beden-fikrine-estirel-bir-bakis-nihan-bozok.html> adresinden erişilmiştir.
- Çayır, K. (2012). Yaşlılık, yaşa dayalı ayrımcılık. K. Çayır & M.A. Ceyhan. (Ed.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* (163-174) içinde, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çeğin, G. & Göker, E. (2015). Araştırmasından 50 yıl, kitabından 35 yıl sonra ayırım, heretik.com.tr/wp-content/uploads/2017/08/Ayrim.pdf. (Erişim Tarihi: 04.12.2017). Bourdieu, P. Ayırım (9-21) içinde. (çev. Derya Fırat Şannan, Ayşe Günce Berkkurt). Ankara: Heretik Yayınları.
- Çilingiroğlu, N. & Demirel, S. (2004). Yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı. *Türk Geriatri Dergisi*, 7 (4), 225-230.
- Göçer, Ş. (2012). *Hacılar ilçe merkezinde yaşlılarla yaşayan bireylerin yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesi*. Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Kayseri.
- Görgün, B. A. (2005). *Yaşlı ve aile ilişkileri ankara örneği*, 15 Aralık 2016 tarihinde http://www.academia.edu/9463017/ya%C5%9Ffl%C4%B1_ve_aile_ili%C5%9Fkileri_ara%C5%9Fft%C4%B1rmas%C4%B1_ankara_%C3%B6rne%C4%9F adresinden erişilmiştir.
- Güngör E., Çetin S., Receptoğlu H. (2014). *Türkiye'de yaşlı ayrımcılığı*. Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji Bölümü. Antalya. (pdf).
- Kalaycıoğlu, S., Tol U., Küçükkural, Ö. & Kurtuluş, C. (2003). Yaşlılar ve yaşlı yakınları açısından yaşam biçimi tercihleri. *Türkiye Bilimler Akademisi Raporları-5*, (7-31).
- Kalkınma Bakanlığı, (2014). *Yaşlanma özel ihtisas komisyonu raporu*, 12 Ekim 2016 tarihinde <http://www.kalkinma.gov.tr/lists/zel%20ihtisas%20komisyonu%20raporlar/attachments/248/ya%C5%9Fflanma%20%C3%96zel%20%C4%B0htisas%20komisyonu%20raporu.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2011). *Aile ve tüketici hizmetleri yaşlılık süreci*, 7 Ekim 2016 tarihinde http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/ya%C5%9Ffl%C4%B1l%C4%B1k%20s%C3%BCreci.pdf adresinden erişilmiştir.
- Oğuz, M. T. (2007). *Yaşlılarda görülen biyolojik ve sosyal değişimler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öksüz, M. (2015). *Sosyal hizmet lisans öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları: Yalova Üniversitesi örneği*, Yüksek lisans tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı, Yalova.
- Öz, F. (2002). Yaşamın son evresi: yaşlılık psikososyal açıdan gözden geçirme. *Kriz Dergisi*, 19 (2), 17-28.
- Özdemir, Ö. (2009). *Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, H. (2015). Yaşlanma ve kırsal yaşlılık mevcut durum raporu. *Kalkınma Atölyesi* (6-47) içinde, Ankara: Altan Matbaası.
- Öztürk, K. Z. (2010). *Yaşlı bireylerde ölüm kaygısı*. Uzmanlık tezi, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Adana.

- Tufan, İ. (2002). *Antik çağdan günümüze yaşlılık: sosyolojik yaşlanma*. İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
- TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2016 (Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2016).
- TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2016 (Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2012-2016).
- TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2003-2016
(http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068 Erişim Tarihi: 03.12.2017).
- Uluocak, Ş, Aslan, C. vd. (2013). *Çanakkale yaşlı atlası: Çanakkale kent merkezinde yaşayan 65 yaş ve üzeri kişilerin sosyo-kültürel, demografik, ekonomik özellikleri ile sağlık durumları ve yaşam kalitesi*, Çanakkale: Çanakkale Olay Gazetesi
- UN: World Population Ageing. (2015).
http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf. (Erişim Tarihi: 05.03.2017)
- Uyanık, Y. (ty). Yaşlılık, Yaşlanan Nüfus ve Sosyal Politika
www.sekeris.org.tr/dergi/.../dergi/79_yaslilik_yaslanan_nufus_ve_sosyal_politika.pdf (Erişim Tarihi: 03.12.2017)
- Vefikuluçay, D. (2008). *Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yahyaoğlu, R. (2013). *Yaşlanma ve zaman algısı*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Yertutan, C. (1991). Yaşlılıkta ortaya çıkan fiziksel değişiklikler. *Aile ve Toplum Dergisi*, 1(2), 63-67.
- Yıldız, R. (2013). *Sosyolojinin doğuşu, kurucuları*. İstanbul: Beka Yayıncılık.

Extended Abstract

Aging is a period of life in which physiological and psycho-social changes are seen. Physiological changes are beginning to appear at the beginning of the slowing, stopping and depreciation of body renewal in consecutive years in human developmental stages. Along with the progress of age, there is a significant increase in chronic diseases and deterioration in cognitive functions. While these changes tend to aggravate the body's resistance to infections and regularly increase chronic diseases, diseases also trigger each other by accelerating the aging process. This restricts the functional independence of the elderly and increases the physical dependence on others to fulfill daily life activities such as eating and drinking and personal care. These physiological changes are accompanied by psycho-social changes like depression, fear of death, suicide, unconsciousness, sleep disorders, illness, Alzheimer's, unable to adapt to new situations, worrying about the future, egoism and learning abilities at the same time. In short, old age has an effect on quality of life.

Biological, chronological, psychological and social definitions on aging complement each other with different perspectives. Biological aging begins with fertilization of the egg and cell functions of human organism decreasing with age. Chronologically, old age is used as a retirement age, and the United Nations accepts the beginning of age as 60 years old. Psychological aging is an age-related change in the ability to adapt to behavioral adaptation (capacities of memory power and personality acquisition such as perception, learning, problem solving). Some people feel older when they are fifty years old, while some still feel young at the age of seventy. For this reason, individuals does not prepare themselves for aging events. Sociological aging is manifested by the behaviors expected from a certain age group in the society and it is related to the classification of the individuals according to their age and role in the socio-cultural structure. The chronological age is shaped by the society's classification according to the competence of the individual. Sociological age can be categorized as age of marriage, age of military service and age of retirement.

The main question of the research is the isolation and limitation of the relationship of the elderly due to the problems that the entirety of the beliefs and rules regarding age in the society. The purpose of the research is to determine the impact of age discrimination on the elderly and the functionality of the precautions that the elderly have developed against the discrimination that they experience in the frame of the variables of the elderly, very elderly, gender and health status. Thus, the study tests *“the differences that being exposed to elderly discrimination display due to the independent variables of either having a health problem or not, gender and age.”*

The theoretical frame is prepared with the method of literature review to determine the impacts of primarily the elderly, being elderly, ageing, physiological and psycho-social changes that emerge in the elderly and the elderly discrimination on the elderly in the frame of its purpose and hypotheses. Later, the study is completed with the field work. In the study, whose target population and sampling are composed of 435 elderly who are over the age of 65 people living in Bursa and Yalova who had been implemented a questionnaire with the method of simple random sampling, the data has been collected by the researchers through the questionnaire forms prepared by the researchers by actually going to the residences of the elderly with face to face interviews, not by going to the elderly care centers. The obtained data is analyzed with the software of SPSS for Windows 20.0, and the cross table values are used to determine the values of frequencies and the relationship between the variables.

In the study, it has been determined that there is a meaningful relationship between the independent variables (elderly and very elderly individuals, gender and health status) and the dependent variables (elderliness of the elderly individuals taking the questionnaire and how they define their environment, what kind of discrimination and isolation they are exposed to and their ways of overcoming discrimination that they apply). In the study, the elderly individuals mention the precautions that they apply to overcome the prejudices that they are exposed to due to aging with the themes of having the elderly with the family instead of taking care of them in an institution, following the print and visual media, participating in the activities that make them more active, being organized by displaying participation in regards to the problems, making the outer appearance more youthful, accumulating property to increase authority.

İnsan Hayatının Değeri ve Yaşlılık Sorunu

Şamil Öçal

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Felsefe Bölümü

samil.ocal@asbu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-3322-381X

Geliş Tarihi: 03.11.2017

Revize Tarihi: 19.12.2017

Kabul Tarihi: 22.12.2017

ÖZ

Dünyamız hayat ya da yaşam ile anlam kazanan bir yerdir. Hayatın olmadığı bir dünya donuk ve zevksiz bir yer olurdu. Bu sebeple hayat, evrenin temel dinamiklerinden biridir. Başka bir deyişle hayat, evrenin en önemli unsurlarından biridir. Genelde canlının özelde ise insan hayatı bir bütündür. Dolayısıyla, insan hayatı bir bütün olarak tüm evrelerinde saygıyı ve korunmayı hak eder. Anne karnında cenin iken başlayan bu hayat ölümle sonlanır. Ancak insanın bizzat insan olmasından kaynaklanan bir değeri vardır. Bu değer bu hayatın tüm evreleri için geçerlidir. Cenin halindeki insan, gelecekteki toplum için, devlet için ya da insanlık için veyahut ailesi için göstereceği yararlılıklar göz önünde bulundurulmadan bizatihi kendinden dolayı değerli olduğu gibi, hasta bir insan, bırakın insani fonksiyonları canlılık fonksiyonlarını bile en alt düzeyde yerine getirebilen bir insan ve aynı şekilde artık toplumda ve ailede fonksiyonelliği kalmamış olarak kabul edilen yaşlı bir insan da aynı derecede değerlidir ve hayatı her türlü tehlikelere karşı korunmaya değerdir. Günümüzde insan, üretkenliği, fonksiyonelliği ve yararlığı çerçevesinde önemsenmektedir. Hastaların, delilerin ve yaşlıların hatta çocukların durumu bize buna dair önemli ipuçları vermektedir. Bu makalede değer bakımından insan hayatının evreleri ele alınacak ve bu bakımdan yaşlılığın değeri ve insan hayatının bütünü içindeki yeri tartışılacaktır. Bunu yaparken daha çok hayatın parçalara ayırılmasının sakıncaları ele alınmış ve hayatı bir bütün olarak değerlendirmenin önemi üzerinde durulmuştur. Konunun tartışılmasında felsefî argümanlara müracaat edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: hayat, yaşlılık, hayatın bütünlüğü.

The Value of Human Life And the Problem of Elderliness

ABSTRACT

Our world is a place which gains meaning with life and vitality. The world without life would be a dull and tastless place. Hence, we can say that life is a main dynamics of this universe. In other word life is an primary elements of cosmos. The life in general and the life of human being in particular is complete entity. Then the life of human being, deserves the respect and care in it's all stages. We speak about life which begins as an embryo in the womb of mother and ends with the death. A human being has value as such. But this value doesn't contain only one or more stage of life, but contains all the stages of life. Human being as embryo, has a value as such, without regarding it's benefit for community or, state or family. So, we can say same thing for sick or handicapped or old men/women. They are also valuable as humans. They deserve the respect and care against the all risks. In contemporary world every one is considered impotent in terms of his or her productivity, functionality and effectuality. The state of ailments, and the state of old man/women hint about this situation. In this paper I will discuss the stages of life and the eldirleness in terms of value. When discussing this, I want to emphasize the inconviency of partition of life and importance of taking it in integrity. The philosophical argumentation will be used while discussing the problems.

Keywords: life, eldirleness, the wholeness of life

Giriş

İlkçağlardan beri hayat ya da canlılık varlıkları için bir üstünlük nişanesi olarak görülmüş ve varlıklar arasında hayat sahibi olanlar diğerlerine oranla daha üstün ve değerli sayılmıştır. Dinler ve dindar filozoflar, hayatı en yüce Varlık olarak Tanrı'nın en önemli sıfatlarından biri olarak kabul etmişlerdir. Aristoteles ve onu izleyen Meşşâî filozoflar semâvî cisimlerin dairevî hareketlerine ve onların yeryüzündeki oluş ve bozuluşun en yakın etkin sebepleri olmalarını göz önünde bulundurarak canlı olduklarına karar vermişlerdir (Sarioğlu, 2006:57). Kindi Kur'an-ı Kerim'de yer alan ve göklerin Allah'a itaat ettiğine dair ayeti yorumlarken, gök cisimlerinin değişen şeyler olmadığı için onların secdelerinin olgunlaşma ihtiyaçlarından kaynaklanmış olamayacaklarını dolayısıyla onların secde etmelerinin itaat etme isteklerinden kaynaklandığını, itaatın de iradeyi ve dolayısıyla canlı olmayı gerektirdiğini savunmuştur (Kindi, 2002: 236-238).

Evrene dinamizm kazandıran canlılık bir bütündür. Canlılık veya hayat bir bütündür. Onun her safhası bu bütünün ayrılmaz bir parçasıdır. Canlılar, hayatlarının ilk safhalarında nasıl ki ileride ulaşacakları olgunluğu barındırıyorsa, son safhalarında da kendi tarihlerini ve olgunluklarını beraberlerinde getirmiş bulunmaktadır. Bu sebeple canlılık olgusunu, bir bütünlük içinde değerlendirmede doğru anlayamayız. Bu makalede/çalışmada Aristoteles tarafından “düşünen bir canlı” olarak tanımlanan insan hayatının nasıl bir bütünlük arz ettiği ortaya konulacak ve yaşlılık evresinin bu bütünlük içinde değerlendirilmesi gerektiği savunulacaktır.

Hayatın Anlamı

Aristoteles'ten başlayıp Ortaçağlarda zaman zaman zayıflayarak devam eden ve Rönesansla birlikte tekrar önem kazanan doğadaki canlı cansız bütünlüğü görüşüne, Galileo Galilei ve Johannes Kepler gibi on yedinci yüzyıl bilim adamları ve filozofları tarafından ağır bir darbe indirildi. Dolayısıyla bu doğadaki canlılar da dahil her şeyi makinanın çalışmasına benzeterek anlamaya çalışan mekanist anlayış çerçevesinde canlı ve cansız kesin bir şekilde birbirinden ayrılmış ve bu bütünlük anlayışı bozulmuştur. Daha da önemlisi, ruhsal-manevi boyutu ön plana çıkarıldığı için insan diğer varlıklarla tamamen karşıtlık içinde ele alınmıştır (Duralı, 1983: 15).

Hayat her varlık için kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan ya da kendisince üretilen değil, dışarıdan alınmış bir şeydir. Hiçbir canlı hayatı bireysel olarak kendisi üretmez. Hayat ona dışarıdan lütfedilmiş ve çok sayıda unsurun bir araya gelmesiyle ona dışarıdan sunulmuştur. İnsan için de aynı şey geçerlidir. Ancak insana sunulan hayat diğerlerinden farklıdır. Daha sonrada ele alınacağı gibi, insandaki hayat basit bir hayat değildir. Bu, insana verilmiş olan bilince karşılık, hakikate bağlanma sorumluluğunu içeren bir hayattır. İnsan kendisine verilmiş olan bu hayatı ona uygun bir şekilde zayi etmeden sâhibine iade etmek durumundadır.

Modern bilim, sahip olduğu mekanik dünya görüşü ile maddeye dair pek çok soruya cevaplar bulmuş gibi görünmesine rağmen, hayatın anlamına dair soruları cevapsız bırakmıştır. Wittgenstein'in ifadesiyle, bütün mümkün bilimsel sorular cevaplansa da hayata dair problemler kesinlikle hala dokunulmamıştır. Wittgenstein bunu söylerken tamamlanabilir bir eksikliğe işaret ediyor değildir; aksine, hayatın anlamının bilimsel olarak dile getirilemeyeceğine ve tasvir edilemeyeceğine işaret etmektedir. Çünkü hayatın anlamı dünya içinde burada aranamaz ve metafizik bir suje olarak karşımıza çıkar (Wittgenstein, 1985:163). Ancak Wittgenstein'in buradaki asıl niyetinin ne olduğu üzerinde iyi düşünmek gerekmektedir. Ö. N. Soykan'ın da işaret ettiği gibi o, dünyadaki nesnelere bir anlamının olmadığını söylerken aslında anlamın dünyanın dışında olduğunu ve bunun da, dünyaya dışarıdan Tanrısal bir bakışla bakmakla mümkün kılındığını söyler (Soykan, 2006: 36-49). Ona göre yaşamın anlamına, dünyanın anlamına Tanrı diyebiliriz. Bu da Wittgenstein'in hayatla eşdeğer tuttuğu dünyanın anlamını tamamen dışlamadığını göstermektedir. Çünkü hayatın anlamı dünyanın bir parçası değil, onun sınırındadır.

Türkçede hayat anlamına gelen yaşam kelimesinin kökü olan yaş kelimesinin ıslak ya da nemli anlamına geldiği ve aynı zamanda bu kelime insanın hayatta kaldığı süre anlamında kullanıldığı göz önüne alındığında Türklere hayatın suyla doğrudan bir alakası olduğu anlaşılır. Canlılık her zaman suyla beslenen bir şeydir ve “kurutulmamalı”dır. Türkçede sadece yaşam kelimesinin değil ölüm kelimesinin de suyla, yani ıslaklıkla alakası vardır. Ölüm kelimesi, “öl” kökünden türetilmiştir ve bu kelime, ıslak ve yaş anlamına gelmektedir (Bıçak, 2009: 38).

Yunanca ruh için kullanılan psyche kelimesi genel anlamda hayat için kullanılan bir kelimedir ve özel anlamda ruh için de kullanılmaktadır. Bu sebeple psyche'li varlıklar canlı varlıklara işaret eden bir kelimedir. Aristoteles ruhu canlılıkla eş anlamlı olarak görmekte ancak hayvanların farklı canlılık düzeyinde olduklarına inanmaktadır. Bazı canlılar canlılığı ilkel düzeyde yansıtırken bazıları daha karmaşık bir canlılık derecesine sahiptirler. Bitkiler en temel canlılık derecesine sahiptirler. Bitkiler, kendilerinde bulunan bir ilke sayesinde farklı yönlerde doğru büyüyüp ortadan kalkarlar. Çünkü onlar sadece yukarı doğru değil aşağı doğru ve her yöne doğru büyürler. Bitkilerde bulunan bu besleyici özellik diğer özelliklerinden farklıdır. Fakat diğer özellikler bundan ayrı olarak var olamazlar.

Aristoteles'e göre bunu en iyi başka bir yetisi olmayan bitkilerde gözlemek mümkündür (Aristoteles, 1997: II/2). Aristoteles'in bitkilere atfettiği bu besleyici özellik her canlıda besleyici ruh adı altında mevcuttur. Bu ruh tüm canlıların sahip olduğu en temel şeydir. Bitkiler, daha üst seviyede bir ruh yetisine ve seviyesine sahip değildirler. Yaşarlar, ürerler ve alt derecede bir ruha sahiptirler. Ancak bunlarda duyum, hareket etme ve düşünme kapasitesi yoktur.

Aristoteles Tanrı'nın her şeyin en iyisi olduğuna inanıyordu. O'nun Tanrı'ya atfettiği en önemli özelliklerden birisi de hayattır:

“Hayat ona göre Tanrı'dır. Çünkü aklın fiili hayattır ve Tanrı bu fiilin ta kendisidir. Tanrı'nın kendi kendisiyle kaim olan fiili, en mükemmel ve ezeli-ebedi hayattır. Bundan dolayıdır ki biz Tanrı'yı ezeli-ebedi mükemmel bir canlı olarak adlandırmaktayız. O halde hayat ezeli-ebedi ömür Tanrı'ya aittir. Çünkü Tanrı bunun ta kendisidir.” (Aristoteles, 2010, s.VII-25-30).

Mükemmel ve ezeli-ebedi bir hayatı olan Tanrı'nın, diğer tüm değişen varlıkların kaynağı olan Tanrı'nın bu hayatı nasıl bir hayattır? Aristoteles'e göre Tanrı mükemmel bir düşünce hayatı yaşamaktadır. Tanrı'nın hayatı düşünmekle geçmektedir. Tanrı'nın düşüncesinin nesnesi en güzel şey olmak durumunda olduğuna göre Tanrı her zaman kendi kendisini düşünür.

Aristoteles'in biyoloji ile ilgili çalışmalar yaptığını biliyoruz. Ona göre her organizmada bir gaye vardır. Bu gayenin gerçekleşmesi için organizmaların bazı imkan ve kabiliyetlere sahip olması gerekir. Organizmalar gelişmiş güzel bir yapıya ve işleyişe değil, bir düzenliliğe ve nizama sahiptirler. Ancak böyle olmaları halinde gayelerini gerçekleştirebilirler (Aydın, 1990: 53).

“Hayat” ve “Hayatlar” İkilemi

Hayat; “canlılık”, “canlı olma” durumunun korunması anlamına gelse bile, bunun her canlı için aynı anlama gelmeyeceği açıktır. Fârâbî, Tanrı anlamına gelen “Bir”in “hayat” ve “haya” olmasının, O'nun en mükemmel akılsal (makul) kendisine ait olan en mükemmel akılla kavraması ya da en mükemmel bilineni en mükemmel bilgi ile bilmesi anlamına geldiğini söyler. Ancak Fârâbî sadece Tanrı'daki hayatı değil insandaki hayatı da bilme gücü ile açıklar. Ancak insan en aşağı dereceden kavranılanları (müdrêkât) en aşağı dereceden bir kavrayışla (idrâk) kavradığı için diri sayılır. Fârâbî'ye göre insanın bilgisinin daha alt dereceden bir canlılığı gerektirmesinin sebebi, duyumlamaya (ihşâs) dayanması ve konusunun da duyusallar (mahsûsât) olmasıdır (Fârâbî, 1997: 41).

Bitkinin hayatta olması ile hayvanın hayatta olması aynı olmayacağı gibi insanın hayatta olması diğerlerinden hepten farklıdır. Türlerin kendi içerisindeki farklılıklarını da dikkate aldığımızda her hayvanın hayvanlığı aynı türden bir hayvanlık. Bu yüzden insandaki hayvanlıkla diğer hayvanlardaki hayvanlığı tümünden birbirinden ayırmak gerektiğini düşünebiliriz. İnsan için yaşamak, düşünmek anlamına gelirken hayvan için düşünmek, herhalde en ızdıraplı işkencelerden biri olarak telakki edilirdi.

İnsanı diğer hayvan türlerinden ayırt eden şeylerden birisi de elbette dil kullanmasıdır. Diller Wittgenstein'in dediği gibi aslında yaşam biçimleridir (Magee, 1997: 166). Aristoteles de insanının tanımında buna açıkça yer verir. Her ne kadar insanın, ahlak ve estetik vb. diğer ayırt edici alamet-i farikaları varsa da bunların hepsi de akıl çerçevesinde değerlendirilebilir.

Hayatın ben-bilinciyle, zamanla, dünyadan ve diğer insanlarla ilişki kurmaktan zevk alıp almamakla ilişkisi düşünülerek çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Mesela bitkisel hayat yaşayan, beyinsiz olarak doğan bir kimsenin ya da geçmişte sağlıklı olmasına ve tüm hayat ve bilinç belirtilerine sahip olmasına rağmen bu yetilerini kaybeden bir kimsenin eskiden taşımış olduğu hayatı değeri koruyup korumadığı tartışılmıştır. Yaşlıların ve hastaların hayatlarına verilen değer diğerleri gibi olmadığına göre bunun gerçek duruma işaret ettiğini söylemek yanlış olmaz. Aynı şekilde anne karnındaki cenine gösterilen saygı ile sağlıklı bir bebeğe gösterilen saygı aynı olmamaktadır.

Sadece hayatın kendisi değil, iyi, anlamlı, şerefli bir hayatı yaşamamızı olanaklı kılan mekân, manevi değerlerimizin hepsi de hayatın yardımcı unsurları olarak önemli ve korunması gereken

şeylerdir. Bedensel hayat ile entelektüel hayat arasında bir ayırım yapılabilir. Zaten insan için hayatın en çok tezahür ettiği yer ve kendisine ebediyet kazandıracak şey onun entelektüel hayatıdır.

Hayat nasıl ölümün tezahürüne sebep oluyorsa, ölüm de insani yetilerini kullanan insanın ebedileşmesine sebep olur: “Eğer insanlar bilseler âhiret yurdu, gerçek hayattır (lehayevânün)” (Ankebût 64). Dolayısıyla hayat sadece cesette değil ruhta da tezahür eder. Elbette bu, her tür canlı için geçerli olmayıp sadece entelektüel ve irâdî eylemleri dolayısıyla insan için söz konusudur. İnsan, bilgisiyle bilinciyle ebediyet ve bu bilince dayanan eylemleriyle ebediyeti hak eden bir varlıktır.

Her ne kadar modern insan hayata önem verdiğini ve her türlü hayatın korunması gerektiğini teorik olarak düşünüyorsa da bunun gerçek olduğunu düşünmek için ortada çok fazla sebep olduğunu söyleyemeyiz. Herkes aynı hayatı önemsemiyor. Herkesin koruma altına almak istediği ve önemsemediği hayatlar birbirinden farklı. Aslında dünyadaki ekonomik kavga bunu ortaya koymaktadır. Sonuçta her zaman herkesin değer verdiği hayat birbirinden farklı olmaktadır. İdam cezası ya da savaşta tarafların birbirlerini öldürmeleri meşru öldürme olarak bilinmektedir. Ancak meşru öldürmeyi savunmak sadece ceza hukukuyla alakalı bir şey olarak düşünülemez; insanları açlığa, yoksulluğa mahkûm edenlerin de esasında dolaylı olarak bu görüşte oldukları söylenemez mi?

Kürtajı savunanlar ya da ötenaziyi savunanlar hayatın mutlak anlamda değil ancak belli bir bağlam dolayısıyla kutsal olduğuna inanmaktadırlar. Mesela anne karnındaki cenin ancak olsa olsa ileride değerli bir hayata dönüşebilir. Şu anda değerli olmadığına göre bu hayatı korumaya çalışmanın bir anlamı yoktur. Ya da artık iş göremez, yatalak, kimseye bir faydası dokunmayan üstelik acı çeken ve hayattan zevk almayan bir kimsenin geçmişte değerli olan hayatı artık değersiz hale gelmiştir. Bundan dolayı o hayatla ilgili alınacak her türlü karar belli “saygıyla” karşılanır ya da sessizce izlenir. Aynı şey yaşlılar ve yaşlılık için de geçerlidir. Yaşlılara yönelik tutumun temelinde atomcu, faydacı bir hayat anlayış yatmaktadır. Oysa hayat bir bütündür ve saygıyı hak eder bu hayatın her safhası için geçerlidir.

Yaşlılık Felsefenin Konusu Olabilir mi?

Felsefe’de tarihinde Marcus Tullius Cicero’yu (İ. Ö. 106-43) hariç tutacak olursak hayat ve ölüm felsefenin konusu olmasına rağmen yaşlılığın kendi başına filozoflar tarafından bağımsız olarak felsefenin konusu yapılmadığını görüyoruz. Ancak bu sadece felsefe için geçerli değildir. Yaşlılığın bilimin birçok alanlarında ele alınması nispeten yeni sayılabilecek bir şeydir. Çünkü günümüz toplumu geçmişten farklı olarak yaşlılık sorunu ile ortalama ömür beklentisinin artmasıyla birlikte daha yoğun bir şekilde yüzleşmiş durumdadır. Esasında tarihin hiçbir döneminde yaşlıların sayısının artması sorunuyla insanlık karşılaşmış değildir (de Lange, 2015; 87). Bu sebeple geçmişten gelen bir tecrübe ve birikime de sahip değildir. Böyle bir durumda yaşlılığı birçok bilim alanının meselesi haline getirdiyse de bu konuda henüz yeterli çalışma ve araştırmanın yapıldığını ve bu toplumsal ve bireysel düzeyde yaşanan soruna çözümler üretilebildiğini söylemek zordur.

Cicero “Yaşlılık” adlı eserinde yaşlanmanın mutsuzluk kaynağı olduğuna dair iddiaları bir bir ele alıp bunların geçersizliğini ortaya koyar. Cicero yaşlı kimsenin genç kimseden farkının, gencin gelecek için ümitli olması, yaşlının da artık ümit edeceği bir şeyin kalmamasıdır. Ancak şöyle de düşünebiliriz: Yaşlı gençlikteki ümit ettiği hayatı yaşamıştır, yani ölmeden yaşlılık evresine ulaşabilmiştir. Bu esasında olumlu bir şeydir. Bunlardan birincisi yaşlılığın faydalı faaliyetlerden uzaklaştırdığı iddiasıdır. Cicero aktifliği sadece bedeninin aktifliği ve çevikliği olarak görmez. Ona göre aklın aktifliği daha önemlidir. Yaşlı kimsenin bedensel hareketleri yavaşlamış olsa bile akli hareketliliği artmıştır. Cicero bu iddiayı, gemideki kaptanının hiçbir iş yapmadan oturduğu iddiasına benzetir. Çünkü gemide çalışan diğer kişiler sağa sola koştururken o kaptan koltuğunda sessizce oturup dümeni tutmaktadır. Kaptan belki kendisinden daha genç olanların yaptığı işi yapmasa da onun yaptığı iş diğerlerinin yaptığı işten daha önemlidir. Büyük işler, kas gücüyle, fiziksel maharet ile değil, düşünmenin ve doğru karar vermenin gücüyle başarılıdır. Bu melekeler de, gençlere nazaran yaşlılar da daha fazladır (Cicero, 2017).

Yaşlılığın kötü görülmesinin sebeplerinden biri de hafızanın zayıflamasıdır. Cicero'ya göre yaşlılıkta hafızanın zayıflamasının sebebi hafızayı geliştirici temrinler yapılmamasıdır. Yaşlılar kendilerini ilgilendiren şeyleri çok iyi hatırlarlar. Mesela her yaşlı parasını nereye sakladığını hiç unutmaz. Cicero'ya göre yaşlıların zayıf olması aslında çok da önemli bir şey değildir. Çünkü insan bu dönemde, gençlikte olduğu gibi bir boğanın ya da filin sahip olduğu güce sahip olmak istemez. Hayatın her safhasının kendine özgü özellikleri vardır ve her dönemde insan bunlara sahip olmak ister. Çünkü insan gençliğin de yaşlılığında sahip olduğu özelliklerden yoksundur. Bunu elde etmesi için beklemesi gerekir. Hayatın her safhasında tek bir parkurda koşmamıza izin verilir ve bunlar da belirlenmiştir. Yaşlılık ise kemal dönemidir. Ancak bu parkurda koşabiliriz. Cicero'ya göre iyi bir yaşlılık dönemi yaşayabilmek için, hastalıklara karşı nasıl direniyorsak aynı şekilde direnmeliyiz. Bedenimizi korumak için dengeli bir şekilde beslenmeliyiz ve bedenimize aşırı bir yük yüklememeliyiz. İnsan bu dönemde sadece bedenine değil aklına ve ruhuna da, hatta bedeninden daha fazla mukayyet olmalıdır. Çünkü onlar da lambalar gibi, yağ ile bezlemediğimizde ışıkları donuklaşır. Yaşlılığın hoşlanılmayan şeylerden biri olmasının sebeplerinden birisi de, bu dönemde maddi zevklerden mahrum kalınmasıdır. Cicero'ya göre, insanın maddi zevkleri çok arzu etmemesi, kınanacak bir şey olmaması bir yana, en çok hoşnut olunması gereken bir şeydir. Yaşlılıkta zengin ziyafet sofralarından ve kadeh dolusu şaraplardan mahrum kalmak aynı zamanda sarhoşluktan ve hazımsızlıktan ve uykusuzluktan uzak kalmak demektir. Cicero yaşlı ve gencin cinsellikten zevk alması arasındaki farkı, ön sıralarda tiyatro seyreden kimse ile arka sıralarda tiyatro seyreden kimsenin oyundan aldığı zevkin farkına benzetir. Yaşlılıkta yaklaşan ölüm korkusu ise Cicero'ya göre anlamsızdır. Çünkü ölüm ya ruhu yok edecek ya da onun ebedi bir hayat yaşamasına sebep olacaktır (Cicero, 2017; 18).

Ölümün yaşlılıkla doğrudan bağlantılı bir şey olduğunu ispat etmek zordur. Ayrıca Cicero'nun görüşüne benzer bir şekilde Stoacılar ve Epikür de ölümden korkulmasını anlamsız bulurlar. Epikür'ün bakış açısına göre ölüm insanın tecrübe edeceği ve gündemine alacağı bir şey değildir. Çünkü hayatta olduğumuz müddetçe ölümlerle karşılaşmayacağız, öldükten sonra ise artık ölümler tecrübe edecek bir varlık olmayacaktır. Şu halde, ister gençlikte olsun ister yaşlılıkta olsun ölümden korkmanın bir anlamı yoktur (Epikür, 1962 : 33-34).

Diğer yandan geleneksel felsefede insan hayatı ile ilgili olabileceğini düşündüğümüz şöyle bir ayrıma rastlanır. İnsan hayatı iki evre olarak ele alınır. Birincisi çocukluk ikincisi de yetişkinlik dönemi. Rasyonel olabilmeleri ve ahlaki bakımdan sorumlu olabilmeleri bakımından yetişkinler daha fazla önemsenir. Oysa bu durum çocuklar için geçerli değildir. Başka bir husus da sahip oldukları tecrübe ve sağlık, oturmuş akıl yürütme yeteneği bakımından öğüt verme, ders verme bakımından yaşlıların öğretmen olmaya daha fazla layık oldukları anlayışıdır. Böyle olunca insanın yaşlanması, entelektüel bakımdan olgunlaşmaya dolayısıyla daha iyi olan bir safhaya doğru evrilme anlamına gelir ve bu ölmeyi daha çok öğrenme bakımından daha olumlu bir durum arz eder (Pged, 2017).

Modern Dönemler ve Yaşlılık

Modern dönemler her ne kadar yaşam beklentisini artırmış olsa da, modern kültürün yaşlılığa bakışı değiştirdiğini söyleyemeyiz. Yaşlılar sadece sigorta, ilaç vb. şeyler söz konusu olduğunda gündeme gelmektedirler. Sigorta kullanım oranlarını yükseltmek, daha fazla ilaç kullanılmasını sağlamak vb. sebeplerden dolayı yaşlıların bireysel farklılıkları, genetik özellikleri göz ardı edilmiştir. Jan Baars'ın da dile getirdiği gibi kişiler, yetişmeleri, ilişkileri, iş hayatı, hayattaki önemli olaylar ve tecrübeler bakımından biriciktir. Bir gruba dahil edilerek incelenmesi yanıltıcı sonuçlara yol açabilir. İnsan yaşlandıkça bu biriciklik daha da karmaşık hale gelmektedir (Baar, 2017: 47). Modern dönemlerde insanın ortalama ömrü özellikle Avrupa ülkelerinde uzamış görünse de hiç kimse yaşlılık evresine girmek ve yaşlanmak istememektedir. Bunun sebebi, gençliğin sürekli olarak iyi bir şey olarak görülmesine karşı, yaşlılığın istenmeyen bir şey olarak sunulmasıdır. Modern kültür, koşuşturmacılarla geçen yetişkinlik dönemi dışındaki hayat evrelerini daha az önemli bulmakta ve yaşlılık evresine adeta bir tortu olarak bakmaktadır.

Buna rağmen yaşlılığın istenmeyen bir şey olması sadece modern kültürün etkisine bağlanamaz. Yukarıda da ele alındığı gibi antik çağlardan itibaren, hayatın yaşlılık döneminin insanda mutsuzluk oluşturduğuna dair bir anlayış söz konusudur (Baar, 2012: 36). Her şeye rağmen Cicero'da gördüğümüz

üzere Platon vb. filozoflar da yaşlılığı bilgelikle yakın bir ilişki içinde ele almışlar, insanın yaşlandığında bilgiye dayanan yargılarda bulunacağını söylemişlerdir.

Yaşlılık konusu aynı şekilde hayat ve ölüm bağlamında ele alınmıştır. Modern dönemlerde ölüm korkusu yerine hayatın zevk alınır hale getirilmesi üzerinde durulmuştur. Bu yaşlılık da dahil olmak üzere hayatın her dönemi için geçerlidir. Hatta Heidegger gibi filozoflar, ölümün hayata dinamizm kazandırdığını söylemişlerdir.

Keza aynı şekilde yukarıda kısmen değindiğimiz gibi yaşlılık konusu biyoloji ve tıp etiği bağlamında ahlak felsefesinin konusu olmuştur. Yaşlılık nesnel bir mesele olarak ele alındığında belli kalıplar içinde değerlendirilme zorunluluğu ortaya çıktığı için, bazı ahlak felsefecileri yaşlılığı aynı zamanda sübjektif ve toplumsal bir mesele olarak ele alıp tartışmışlardır. Çünkü yaşlanan kimse hem kendi kendine hem de başkalarının içinde yaşlanmaktadır. Başka bir deyişle yaşlanma hem insanın kendi kendine tecrübe ettiği hem de başkalarının onu gözlemlemek suretiyle tecrübe ettiği bir olgudur (Baar, 2012:.41).

Sonuç Tartışma ve Öneriler

Yaşlılık konusu yaşlıların sayısının ve hayat beklentisinin artmış olduğu modern dönemlerde bir sorun olarak ortaya çıkmış ve çeşitli açılardan ele alınmıştır. Ancak yaşlılığı hayatın bütünlüğü çerçevesinde ele almanın yaşlılık olgusuna farklı bir bakışı beraberinde getireceği ortaya çıkmaktadır. Çünkü hayat, neticede evrenimizin en temel unsurudur. Hayat, onun safhalarına, faydasına fonksiyonelliğine bakmadan kendi başına önemli ve evrene anlam katan bir şeydir. Hayatın olmadığı bir evrenin düşünülmesi bile insana ürperti vermektedir.

Günümüzde yaşlılığın gündeme geliş biçimleri modern insanın hayat anlayışını ve hayata bakış açısını ortaya koymaktadır. Yaşlılığın ilaç sigorta emeklilik vs bağlamlarda ele alınması insan hayatına faydacı ve toplumsal fonksiyonellik açısından bakıldığının bir göstergesi olarak görülebilir. Bu şekilde yaşlılık olgusu, dolayısıyla hayat evrendeki kendi gerçekliği içinde bilinmemektedir.

Hayat bütünlük içinde değerlendirildiğinde yaşlılıkta diğer evreler gibi insan hayatının bir safhası olarak karşımıza çıkar. İnsan hayatının diğer safhaları bu bütünlük içinde nasıl değerliyse aynı şekilde yaşlılık da bu bütünlük içinde değerlidir. Çocukluk evresinde nasıl gençlik ve olgunluk dönemlerinin davranışını göstermezsek aynı şekilde yaşlılıkta da diğer evrelerin davranışlarına sahip olmayız. Ancak yaşlılık döneminde de diğer evrelerde sahip olmayacağımız hasletlere ve özelliklere sahip oluruz. Tüm bunlar göz önünde alındığında yaşlılığın canlı hayatının bir parçası olduğu ve bir bütünlük içinde değerlendirilmesi gerektiği ve hayatın diğer evreleri gibi korunmayı ve saygıyı hak ettiği ortaya çıkar.

Kaynaklar

- Aristoteles (1997) Fizik, Çev. Saffet Babür, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aristoteles , (2010) Metafizik , Çev. Ahmet Arslan, 3. baskı (İstanbul : Soysal Yayınları.
- Aydın, M. (1990), Din Felsefesi, İzmir : Dokuz Eylül Ün Yayınları.
- Baars, J. (2012), Aging and the Art of Living. Baltimore: Johns Hopkins University Press.2012.
- Bıçak, A. (2009) Türk Düşüncesi I : Kökenler , İstanbul: Dergah Yayınları.
- Cicero,(2017),OldAge,<http://scholarship.law.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2388&context=facpubs> (20.02.2017).
- De Lange Frits (2015), Loving Later Life: An Ethics of Aging , Cambridge: Wm.B. Eardmens Publishing co.
- Duralı, T. (1983), Canlılar Sorununa Giriş: Biyoloji Felsefesi İle İlgili Araştırma, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Epikur, (1962) Mektuplar ve Maksimler, çev. Hayrullah Örs, İstanbul, 1962.
- Fârâbî, (1997), İdeal Devlet (el-Medînetü'l-fâzıla) , çeviren Ahmet Arslan, Ankara: Vadi Yayınları .
- Kindi, (2002), Felsefi Risaleler, çev. Mahmut Kaya, İstanbul : İşaret Yayınları .
- Magee, B. (1979), Yeni Düşün Adamları, çev. Heyet . İstanbul: ?
- Pged, (2017), www.pged.org, erişim tarihi (20.02.2017).
- Sarioğlu H. (2006), İbn Rüşd Felsefesi, 2. Baskı , İstanbul Klasik Yayınları.
- Soykan Ö.N. (2006), Felsefe ve Dil, Wittgenstein Üzerine Bir Araştırma , İstanbul : MVT Yayıncılık.
- Wittgenstein, L. (1985), Tractatus, Logico Philosophicus, çev. Oruç Aruoba, İstanbul : B.F.S. Yayınları.

Extended Abstract

Our world is a place which has meaning with life and vitality. The world without life would be a dull and tasteless place. Hence life is a main dynamics of our world. In other words life is an important element of the cosmos. The life in general and the life of human being in particular is a complete entity. Then the life of human being, deserves the respect and care in its all stages. We speak about life which begins as an embryo in the womb of mother and ends with the death. A human being has value as such. But this value doesn't contain only one or more stage of life, but contains all the stages of life. Human being as embryo, has a value as such, without regarding its benefit for community, state or family. So we can say the same thing for sick or handicapped or old men/women. They are also valuable as humans. They deserve the respect and care against all risks. In contemporary world every one is considered important in terms of his or her productivity, functionality and effectuality. The state of ailments, an old man/women hint about this situation. In this paper I will discuss the stages of life and the elderliness in terms of value. When discussing this, I want to emphasize the inconvenience of partition of life and importance of taking it in integrity. The philosophical argumentation will be used while discussing the problems.

In the Introduction I have introduced the main characteristics of the subject I have discussed here.

In Methodology I explain my method employed in this article. Here I analysed the meaning of life elderliness. In English and Turkish. I reviewed historical facts related to the life and elderliness. I also criticize the some modern point of views regarding the elderliness.

In the first chapter, (meaning of life) I will review the opinions of the philosophers and scientists regarding the life and its meaning. I looked for the answers of these questions in this chapter: What is the etymological roots of life in English and Turkish? Does life have a meaning as such? If it does, is this a meaning produced inside, or borrowed from outside? Is modern science able to answer the questions regarding the meaning of life?

The second chapter (The Dilemma of "life" and "lives") considers the different life perceptions regarding the life like, fetus life, child's life, young men life and old men life, ailments' life etc. We see in the modern times that all human beings' life haven't been treated equally. Some lives or some parts of life are accepted more valuable than others. Even though we accept the life one whole entity, we can't say that every stage of life has the same value in the eyes of the people. In this chapter I questioned different life perception and views regarding with it.

The title of the third chapter is a question: Can elderliness be a subject of Philosophy?

I will show in this chapter that only a few philosophers consider the last stage of human life (elderliness) as a problem. One reason for it that in the old times there had not been a lot of elderly men in the society. Thence there was no problem of elderliness. The first philosopher who wrote book on elderliness was Cicero. The reader will see the brief of that book in this chapter.

In the fourth chapter (Modern Times and Elderliness) discussed the perception of elderliness. I showed that the modern culture didn't change the old perspectives related to elderliness. The elderly people come up only with the problem of medicine insurance. No one wants to become elder because of the negative view connected with elderliness. Every one wants to remain young. The different points of view related to elderliness is reviewed in this chapter.

One could see the in outcomes, discussions and suggestions the conclusions I reached here. Here I point out the importance of the wholeness of life which can't be parted. Every stage of it takes its value from this wholeness. My findings show that life is very principal element in our universe. When you split it like with the different value like, stage of embryo, infant, youth, maturity and elderliness, the integrity of life disappears.

Huzurevinde Kalan Yaşlılarda Malnütrisyon Sıklığı

Gülüşan Özgün Başbüyük
Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, 58140 Sivas
gulusan2000@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0002-2801-6157

Yener Bektaş
Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Kırşehir
ynrbektas@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4423-1519

Ziynet Çınar
Cumhuriyet Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Biyoistatistik Ana Bilim Dalı, 58140 Sivas
zcinar@cumhuriyet.edu.tr
ORCID ID:0000-0002-4201-4422

Faruk Ay
Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, 58140 Sivas
ay.faruk@gmail.com
ORCID ID:0000-0002-6641-4666

Abdullah Alan
Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, 58140 Sivas abdullahalan90@gmail.com

Geliş Tarihi: 01.12.2017 Revize Tarihi: 22.12.2017 Kabul Tarihi: 22.12.2017

ÖZ

Nüfusun yaşlanması 21. yüzyılda öne çıkan demografik olguların başında gelmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yapılan tanım gereği yaşlı denildiği zaman anlaşılması gereken 65 yaş ve üzeri bireylerin oluşturduğu nüfustur. Türkiye nüfusu 2023 yılında 84 milyon 247 bin olacaktır. Nüfus 2050 yılına kadar yavaş bir artış göstererek en yüksek değerini 93 milyon 475 bin ile bu yılda alacaktır. 2012 yılında yaşlı nüfus olarak tabir edilen 65 yaş ve üzerindeki nüfus 5,7 milyon kişi, bunların toplam nüfusa oranı %7,5'tir. 2023 yılına gelindiğinde bu nüfus 8,6 milyon kişiye, oranı ise %10,2'ye yükselecektir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TUİK) verilerine göre Türkiye'de toplam nüfus 2016 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 79 milyon 814 bindir. TUİK sonuçlarına göre bu nüfusun 6 milyon 651 bini yaşlı bireylerden oluşmaktadır. Toplam nüfusun %8,3'ünü kapsayan yaşlı bireylerin %7,3'ü erkek iken %9,4'ü kadın bireylerden oluşmaktadır. Yaşın artması ile birlikte başta sağlık sorunları olmak üzere pek çok sorun ortaya çıkar. Beslenme durumunun saptanması, besin ögesi gereksiniminin ne ölçüde karşılandığının bir göstergesidir. Yaşlılarda beslenme durumunu olumsuz etkileyen faktörler arasında yaşlanma ile birlikte olan fizyolojik değişiklikler, akut ve kronik hastalıklar, ekonomik sorunlar, yalnızlık, kendi ihtiyaçlarını karşılayamama gibi birçok etken önemli yer tutmaktadır. Yaşlı bireylerde malnütrisyon durumlarının değerlendirilmesi için Avrupa Klinik Nutrisyon ve Metabolizma Derneği (ESPEN); yaşlılarda malnütrisyon belirleyicisi olarak Mini Beslenme Değerlendirmesi (MNA) aracını kullanılmaktadır. Yaşlılarda malnütrisyonun en önemli sebebi hastalıklardır. Hastalığın etkisi ile besin maddelerine olan ihtiyaç azalmakta, besinlerin alınımı ve tüketimi arasında dengesizlikler ortaya çıkmaktadır. MNA toplumda yaşlıların beslenme durumlarını saptamak amacıyla da kullanılmaktadır. Çalışmadaki veriler TUİK istatistiklerle yaşlılar, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2014 nüfus bilgilerine göre huzurevlerinin sayısı, kapasitesi ve bakılan kişilerin sayısına göre; güç analizi yapılarak belirlenmiştir. 330 bireyden alınan Antropometrik ölçümler ile uygulanan MNA Anketi ile veriler elde edilmiş olup SPSS (ver:22.0) paket programı yardımıyla analiz yapılmıştır. Çalışmamız kapsamında 65 yaş ve üzeri bireylerde beslenmeye bağlı olarak oluşan malnütrisyon durumunun saptanması amaçlanmıştır. Örneklem grubunda yer alan 330 yaşlının beslenme durumlarının zayıf olduğu tespit edilmiştir (malnütrisyon riski: %35.1, malnütrisyon: %15.5).

Anahtar Kelimeler: yaşlılık, antropometri, beslenme, malnütrisyon, mini beslenme değerlendirme (MNA)

Prevalence of Malnutrition in Nursing Home Residents

ABSTRACT

The aging of the population is one of the leading demographic phenomena in the 21st century. According to the definition made by the World Health Organization (WHO), the point that needs to be understood when it is said to be elderly; this population consists of individuals aged 65 years and over. The population of Turkey will

be 84 million 247 thousand in 2023. The population will slowly increase until 2050 and it will reach the highest value of 93 million 475 thousand in this year. In the year 2012, the population aged 65 and over is 5.7 million people, which is 7.5% of the total population. By 2023, this population will increase to 8,6 million people and its rate will be increase to 10,2%. The datas of the Turkish Statistical Institute (TUIK) are demonstrated that the total population in Turkey is 79 million 814 thousand by the results of the 2016 Address Based Population Registration System (ABPRS). According to the TUIK results, 6 million 651 of this population are consists from elderly. While 7,3% of elderly individuals who contain 8,3% of the total population are male, 9,4% are composed of female individuals. Along with the increase in age, many problems are arise, especially health problems. Determination of the nutritional status is an indication of the extent to which the nutrient requirement is met. Among the factors negatively affecting nutritional status in the elderly are many important factors such as physiological changes with aging, acute and chronic diseases, economic problems, loneliness and inability to meet their needs. European Association of Clinical Nutrition and Metabolism (ESPEN) for the assessment of malnutrition in elderly individuals is using the Mini Nutritional Assessment (MNA) test as malnutrition determinant in the elderly. The most important causes of malnutrition in the elderly are diseases. The nutrient requirement is reduced with the effect of the disease so it is arise imbalances between the food intakes and consumption. MNA is also used to determine the nutritional status of the elderly in society. The universe of our research constitutes by a population living in Central Anatolia, Mediterranean and Black Sea Regions in Turkey. The data in the study are prepared according to the Ministry of Family and Social Policy 2014 population information and TUIK statistics and the data were determined by power analysis according to the number of nursing homes, their capacity and the number of people looked at in nursing homes. Anthropometric measurements taken from 330 individuals and MNA Questionnaire were applied and obtained datas was analyzed with SPSS (ver.22.0) package program. Within the scope of our study, it was aimed to determine the malnutrition status depending on nutrition in 65 years old and over. In the present study MNA showed poor nutritional status in 330 eldelry (44%, malnutrition risk: 35.1%, malnutrition: 15.5%).

Keywords: aging, anthropometry, nutrition, malnutrition, mini nutritional assessment (MNA)

Giriş

Dünyanın demografik yapısında gerçekleşen değişimlerden en önemlisi yaşlı nüfusunda gözlenmektedir (Lorenzo-Lopez ve diğ., 2017). Günümüzde 901 milyon olan 60 yaş ve üzeri insan sayısı 2050 yılında 1.4 milyara ulaşacağı, 2050 yılında ise bu rakamın yaklaşık 2.1 milyar olacağı rapor edilmiştir (United Nations, 2015). Türkiye de yaşlanma sürecinin hızla gerçekleşeceği ülkelerden birisi olup, son yıllarda 65 yaş ve üstü birey sayısındaki hızlı artış dikkat çekicidir. 1935'te toplam nüfusun %3,9'unu oluşturan 65 yaş ve üstü yaşlı nüfus, 2000'de %5,7'ye, 2013 yılında %7,7'ye ve 2015 yılında ise %8,2'ye yükselmiştir. 2023 yılında bu oranın %10,2 olacağı beklenmektedir (TUIK, 2016).

Yaşlanmanın niteliğini değiştiren çeşitli faktörler arasında beslenmenin önemli bir yeri vardır. Yetersiz beslenme yaşlanmanın doğal bir bileşeni olmamasına rağmen, yaşlı bireyler fizyolojik, psikolojik ve sosyal risk faktörlerine bağlı olarak malnütrisyon riski altındadırlar (Kansal ve diğ., 2016). Malnütrisyon sağlık problemlerine yol açacak şekilde az ya da fazla beslenme olarak ifade edilmektedir. Malnütrisyon ile birlikte yaşlı bireyin hastalıklara karşı direnci düşmekte, kırık riski artmakta ve yaşam kalitesi düşüş göstermektedir (Aksoydan, 2008; Rakıcıoğlu, 2008). Malnütrisyon yaşlılarda, fiziksel ve bilişsel fonksiyonların gerilemesine, düşük yaşam kalitesine, sağlık hizmetlerindeki ihtiyaç artışına ve zamansız ölümlere yol açabilmektedir. Malnütrisyon gözlenen bir yaşlıda ölüm riski bir yıl içinde %50 artmaktadır (Saeidlou ve diğ., 2011a,b; Saeidlou ve Bektaş, 2009).

Kötü beslenen yaşlıların sağlık ve sosyal hizmetlere ihtiyaç duymaları, hastanelere daha fazla başvurmaları ve bakım verenlerden ekstra zorluklar talep etme olasılıkları daha yüksektir. Dolayısıyla, bu grupta malnütrisyonun önlenmesi için erken teşhis ve hızlı müdahaleler önemlidir (Caselato-Sousa ve diğ., 2011; Ghimire ve diğ., 2017).

Yaşlı bireylerin beslenme durumuna bağlı olarak malnütrisyonlu bireyleri ya da malnütrisyon riski altında olanları belirlemek için çeşitli tarama araçları kullanılmaktadır (Visvanathan, 2003). Beslenme durumunun belirlenmesi için yaşlı bireylerin hastane veya bakımevi, kendi evlerinde ya da huzurevlerinde kalanlar için farklı bakış açıları geliştirerek uygulanması ve değerlendirilmesinin yapılması gerekmektedir (Guigoz, ve Vellas, 1998; Sahyoun ve ark, 1997). Yapılan son çalışmalarda beslenme durumunun belirlenmesi için birçok tarama testi geliştirilip uygulanmıştır. 1998-2002 yılları arasında 71 tarama testi geliştirmiş, bunlardan 21 tanesinin yaşlı bireyler için uygulanabilir olduğu belirlenmiştir. Ancak zamanla yapılan güvenilirlik ve geçerlilik testleri sonucunda da bunlardan bazıları

diğerlerine göre daha geçerli olduğu rapor edilmiştir (Green ve Watson, 2006; Philips ve diğ., 2010). Yaşlı bireylerde beslenme durumunun belirlenmesinde güvenilirliği ve geçerliliği sağlanmış olan ve sıklıkla kullanılan araçlar arasında MNA (Mini Beslenme Değerlendirme Analizi-Mini Nutritional Assessment) önemli bir yer tutmaktadır. Ülkemizde bu konudaki araştırmaların sayısının oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bu noktadan hareketle gerçekleştirilmiş olan araştırmada farklı illerdeki huzurevlerinde yaşayan yaşlılardan toplanan veriler ışığında beslenme durumlarının değerlendirilmesi ve beslenme durumuyla ilgili faktörleri incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından verilen izinler çerçevesinde 18.04.2016-18.04.2017 tarihleri arasında yürütülen bu araştırmada rastgele örneklem yöntemiyle seçilen huzurevi ve yaşlı bakım merkezlerinde yaşayan 65 yaş ve üzeri 170'i kadın 160'ı erkek toplam 330 yaşlı araştırmaya dâhil edilmiştir. Türkiye'de hizmet veren huzurevi ve bakılan yaşlı sayıları Tablo1'de sunulmuştur (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

Tablo1

Türkiye'deki Huzurevlerinin Sayıları ve Bakılan Kişi Sayıları

Huzurevleri	Sayı	Bakılan Yaşlı Sayısı
Bakanlığa Bağlı Huzurevleri	107	10692
Diğer Bakanlıklara Bağlı Huzurevleri	2	566
Belediyelere Ait Huzurevleri	20	1409
Dernek ve Vakıflara Ait Huzurevleri	31	1789
Azınlıklara Ait huzurevleri	7	644
Özel Huzurevleri	130	4495
Toplam	297	19596

Yaşlı bireylerde boy uzunluğu zamanla küçüldüğü için boy uzunluğu diz yüksekliği ölçüsü kullanılarak tahmin edilmektedir. Bu araştırmada boy uzunluğunu hesaplamak için aşağıdaki formüller kullanılmıştır (Chumlea, 1985).

$$\text{Erkekler} = 64.19 - (0.04 \times \text{Yaş}) + (2.02 \times \text{Diz Yüksekliği})$$

$$\text{Kadınlar} = 84.88 - (0.24 \times \text{Yaş}) + (1.83 \times \text{Diz Yüksekliği})$$

Bireylerin beslenme durumlarının değerlendirilmesi amacıyla Mini Beslenme Değerlendirmesi (MNA) anketi kullanılmıştır. Bu ankette yer alan antropometrik ölçüler (ağırlık, diz yüksekliği, baldır çevresi ve üstkol çevresi) International Biological Programme (IBP) ve Anthropometric Standardization Reference Manual (ASRM)'in öngördüğü standart teknikler doğrultusunda alınmıştır (Weinner ve Louire, 1969).

Biyokimyasal testleri içermeyen MNA, Tarama-Screening (MNA-SF) ve Değerlendirme-Assessment (Full MNA) olmak üzere iki adımda uygulanmaktadır. Toplam 18 sorudan oluşan Full MNA'nın Tarama kısmı 6 soru içermektedir. Bu sorular arasında antropometri soruları (Beden kütle endisi, üstkol çevresi, baldır çevresi, kilo kaybı), besin alımı ve alışkanlıkları soruları (tüketilen besin sayısı, sıvı alımı ve beslenme biçimi), genel değerlendirme (hasta öyküsü ve mobilite), öz değerlendirme (kendi sağlık algısı) yer almaktadır. MNA'da Tarama bölümü uygulandıktan sonra eğer gerekli görülür ise değerlendirme kısmına devam edilmektedir. Değerlendirme sonrasında MNA, bireylerin beslenme durumunu normal (yeterli beslenme durumuna sahip), sınırda (malnütrisyon riski var) ve beslenme yetersizliği (protein-enerji malnütrisyonu) şeklinde kategorize etmektedir. Bireyler MNA-SF'den en fazla 14 puan alabilmektedirler. Eğer MNA-SF skoru $12 \geq$ ise birey kabul edilebilir bir beslenme durumuna sahiptir. Bu durumda malnütrisyonla ilişkin bir gösterge olmasa bile beslenme durumuna dikkat edilmesi gerekmektedir. Eğer skor $11 \leq$ ise, bu durumda bireyin malnütrisyon riskinde olabileceğini göstermekte, bu nedenle de değerlendirmeye devam edilmeli ve Full MNA'nın uygulanması gereklidir. Bireyler Full MNA'dan en fazla 30 puan alabilmektedir. Eğer MNA skoru 17'den küçük ise bu genellikle protein-enerji malnütrisyonuna, MNA skorunun 17 ile 23,5 arasında

olması malnütrisyon riskine, MNA skorunun 23,5 ve daha yüksek değerde olması ise bireylerde iyi beslenme durumuna işaret etmektedir (Bano ve Alshammari, 2016; Bauer ve diğ., 2008; Saeidlou ve Bektaş, 2009).

Bulgular

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların tanımlayıcı istatistiklerine ait bilgiler Tablo2’de sunulmuştur. Tablo2’ye bakıldığında katılımcıların yaşlarının 65-96 aralığın da değiştiği, yaş ortalamasının erkeklerde 75.87+7.64 kadınlarda 77.27+7.18 olduğu görülmektedir. Antropometrik karakterlerde ise erkeklerin kadınlara göre daha yüksek değerlere sahip olması seksüel dimorfizmin varlığına işaret etmektedir. Beden Kütle Endisi (BKE)’nin ise diğer antropometrik ölçülerin aksine kadınlarda erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan varyans analizinde ise yaş, BKE ve baldır çevresi dışındaki diğer değişkenlerde cinsiyetler arasında anlamlı farklıklar tespit edilmiştir ($p<0.001$).

Tablo2

Katılımcıların Antropometrik Karakterleri

Değişken	Erkek (n=160)				Kadın (n=170)				p
	Min.	Max.	Ort.	S.S.	Min.	Max.	Ort.	S.S.	
Yaş	65,0	96,0	75,9	7,6	65,0	94,0	77,3	7,2	,087
Ağırlık	42,0	116,5	75,1	14,3	36,5	113,2	67,2	14,2	,000***
Boy	156,4	182,2	169,3	5,1	141,9	180,4	162,7	5,9	,000***
BKE	15,2	45,6	26,2	4,8	13,3	45,4	26,7	5,2	,293
Diz Yüksekliği	47,2	59,7	53,6	2,5	40,0	58,8	50,3	2,9	,000***
Baldır Çevresi	24,8	45,0	33,0	3,0	20,9	41,0	31,9	3,9	,251
Üstkol Çevresi	17,0	36,8	24,6	3,4	16,1	35,1	25,1	3,5	,006**

** $p<0.01$, *** $p<0.001$

Katılımcıların MNA tarama sorularına ilişkin bilgilerini gösteren Tablo3 incelendiğinde katılımcıların %5.8’inin BKE değerinin 19 kg/m^2 nin altında, %76.4’ünün 23 kg/m^2 ve üzerinde olduğu, %17.9’unun ise normal sınırlar içerisinde bir BKE değerine sahip oldukları görülmektedir. Katılımcıların %10’unun şiddetli %25.2’sinin orta derecede iştah kaybı sorunu yaşadığı, %17.6’sının 1-3 kg arası, %12.4’ünün ise 3kg’dan fazla ağırlık kaybettiği tespit edilmiştir. Diğer taraftan katılımcıların % 1.8’inin hareket kısıtlılığı yaşadığı, %13.9’unun ise yataktan kalkabildiği gözlenmiştir. Katılımcıların %11.2’si ciddi, %18.8’i hafif demans ve depresyon yaşadıklarını bildirmişlerdir.

Tablo3

MNA Tarama Soruları Frekans Dağılımı

Tarama Soruları	Bölümler	Sayı	%
Yaş Grupları	65-74 yaş grubu	133	40,3
	75-84 yaş grubu	149	45,2
	85 ve üzeri yaş grubu	48	14,5
	19’dan küçük	19	5,8
Beden Kütle Endisi	19 ile 21 arası	20	6,1
	21 ile 23 arası	39	11,8
	23 ve üzeri	252	76,4
Son üç ayda iştah azalması, sindirim sorunları, çiğneme ve yutma güçlüğü nedeniyle besin tüketiminde azalma oldu mu?	Şiddetli iştah kaybı	33	10
	Orta derecede iştah kaybı	83	25,2
	İştah kaybı yok	214	64,8
	3kg’dan fazla	41	12,4
	Bilinmiyor	47	14,2
Son aylarda ağırlık kaybınız oldu mu?	1-3kg arası	58	17,6
	Ağırlık kaybı yok	184	55,8
	Yatak ve sandalyeye bağımlı	6	1,8
Hareketlilik	Yataktan kalkabiliyor	46	13,9
	Dışarı çıkabiliyor	278	84,2

Tablo 3. devamı			
Son üç ayda hastanın psikolojik stres veya akut hastalık yakınması oldu mu?	Evet	91	27,6
	Hayır	239	72,4
Nöropsikolojik sorunlar	Ciddi demans veya depresyon	37	11,2
	Hafif demans veya depresyon	62	18,8
	Psikolojik sorun yok	231	70

Örneklem grubunda yer alan katılımcıların MNA değerlendirme sorularına ilişkin bilgileri gösteren Tablo4 incelendiğinde %69.1'inin günde 3 veya daha fazla ilaç aldığı, %12.5'inin bası veya deri yaraları olduğu, %7.3'ünün günde sadece 1 öğün yemek yediği görülmektedir. Günlük sıvı alımı ihtiyacının yeterli olmadığı sadece %32.4'ünün yeterli miktarda sıvı aldığı dikkat çekmektedir. Diğer taraftan katılımcıların büyük bir kısmının (%94.8) kendi kendine yemek yiyebildiği, %21.2'sinin ise aynı yaştaki insanlarla karşılaştırıldığında kendi sağlığını iyi bulmadığı tespit edilmiştir.

Tablo4
MNA Değerlendirme Soruları Frekans Dağılımı

Değerlendirme Soruları	Bölümler	Sayı	%
Günde 3 veya üzerinde ilaç alıyor mu?	Evet	228	69,1
	Hayır	102	30,9
Bası veya deri yaraları var mı?	Evet	38	11,5
	Hayır	292	88,5
Birey günde kaç ana öğün yemek yiyor?	1 Öğün	24	7,3
	2 Öğün	46	13,9
	3 Öğün	260	78,8
	0 veya 1 evet	62	18,8
Protein alımı için seçilmiş besinlerin tüketimleri nasıl?	2 Evet	64	19,4
	3 Evet	204	61,8
	Hayır	80	24,2
Her gün iki veya daha fazla porsiyon sebze - meyve tüketiyor mu?	Evet	250	75,8
	3 su bardağının altı	81	24,5
Günde kaç bardak içecek (su, meyve suyu, çay, kahve, süt...) içiyor?	3-5 su bardağı	142	43
	5 su bardağının üzeri	107	32,4
	Yardımcı ile yeme	6	1,8
	Güçlkle kendi kendine yeme	11	3,3
Yemek yeme şekli?	Hiç sorunsuz kendi kendine yeme	313	94,8
	Kötü beslendiğini düşünüyor	65	19,7
	Bilmiyor	72	21,8
Beslenme sorunu var mı? (Kendi görüşü)	Beslenme sorunu yok	193	58,5
	İyi değil	70	21,2
	Bilmiyor	64	19,4
Aynı yaştaki insanlarla karşılaştırıldığında kendi sağlığı konusunda ne düşünüyor?	İyi	122	37
	Çok İyi	74	22,4

Katılımcıların malnütrisyon durumlarını gösteren Tablo5 incelendiğinde ise her iki cinsiyette de malnütrisyon riskinde olan ve malnütrisyonlu bireyler olduğu görülmekle birlikte, kadınlardaki oranların daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Yapılan analiz sonucunda cinsiyet ve beslenme durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($p=0.002$).

Tablo5
Cinsiyet ve Malnütrisyon Durumu Arasındaki İlişkiler

	Erkek (n=160)		Kadın (n=170)		Toplam (n=330)	
	n	%	n	%	n	%
>23,5 Beslenme Sorunu Yok	95	59.4	68	40.0	163	49.4
17-23,5 Malnütrisyon Riski Var	46	28.7	70	41.2	116	35.1
<17 Malnütrisyonlu	19	11.9	32	18.8	51	15.5

$\chi^2 = 12.460$; $df = 2$; $p=0.002$.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Günümüzde insanların daha ileri yaşlara erişebilmelerinin arka planında, sosyoekonomik durum, beslenme, sağlık hizmetleri, davranış ve eğitim alanlarındaki gelişmelere bağlı olarak mortalite oranlarındaki azalma yatmaktadır. Bununla birlikte, daha uzun yaşamak sağlıklı olmakla eşdeğer değildir ve artan yaş sıklıkla farklı birçok zayıflığı da beraberinde getirmektedir (Lorenzo-Lopez ve diğ., 2017; Puts ve diğ., 2005). Dolayısıyla yaşlı insanların genel sağlığıyla yakından ilişkili olan beslenme durumunun tespiti beslenme riski olgularını azaltmak ve müdahale açısından önemlidir (Gobbens ve diğ., 2010).

Biyokimyasal, antropometrik ve besin alımı gibi çeşitli parametrelere hassasiyeti ortaya konulmuş olan MNA, uygulaması kolay, güvenilirliği yüksek bir beslenme tarama aracıdır. Farklı bölgelerdeki yaşlı insanlar üzerinde yapılan araştırmalarda, MNA'nın duyarlılığı ve özgüllüğü, antropometrik, biyokimyasal ve diyet geri çağırma yöntemleri gibi objektif beslenme durumu değerlendirme yöntemleriyle karşılaştırılmıştır (Guigoz ve diğ., 2002). Bu parametreler beslenme tarama yöntemleri ile de karşılaştırılmıştır ve bu sonuçlarla uyumlu bulunmuştur (Barone ve diğ., 2003; Persson ve diğ., 2002). Soini ve diğ. (2004) düşük MNA skoru ile hastalığa yakalanma olasılığı, mortalitede artış, uzayan tedavi süresi arasında ilişkiler olduğunu rapor etmişlerdir. Scheirlinckx ve diğ. (1999) ise 27 üzerindeki MNA skorlarının başarılı ve sağlıklı bir yaşlanmanın bir göstergesi olarak düşünülebileceğini bildirmişlerdir. Günümüzde altın bir standart olarak hizmet etmese de, bu alanda MNA yaşlılarda en köklü beslenme tarama aracı olarak kabul görmektedir. Kullanımı, toplumda yaşayan yaşlılar ile hastane ve bakım evlerinde olanların beslenme taraması için en etkili gibi görünmektedir (Bauer ve diğ., 2008; Montejano Lozoya ve diğ., 2017).

Yaşlılarda MNA ile beslenme durumunu değerlendiren 79 çalışmayı özetleyen Guigoz (2006) malnütrisyon riski ve malnütrisyon problemleri ile karşı karşıya olan yaşlı oranlarının sırasıyla %8-%87 ile %1-%74 arasında değişmekte olduğunu belirtmiştir. Sıklıkla fonksiyonel bozukluk, engellilik ve sağlığın bozulması ile ilişkilendirilen malnütrisyonun, bağımsız yaşayan yaşlılar arasındaki yaygınlığı genellikle düşük oranlarda, buna karşılık, huzurevinde yaşayan yaşlılar genellikle yardıma veya bakıma ihtiyaç duymaları nedeniyle daha yüksek oranları görüldüğü belirtilmektedir (Groot ve van Staveren, 2002; Margetts ve diğ., 2003; Saeidlou ve diğ., 2011).

Ülkemizde ise yaşlılarda beslenme durumunun tespitine yönelik yürütülmüş araştırmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bu araştırmalar arasında yer alan Bilge ve diğ. (2017)'nin İzmir iline bağlı bir huzurevinde yaşayan 122 kişi üzerinde yürüttükleri çalışmada yaşlılarda malnütrisyon riski ve malnütrisyon oranları sırasıyla %20.5 ve %3.3 olarak tespit edilmiştir. Yine beslenme bir diğer araştırmada evde yaşayan yaşlılarda malnütrisyon oranı %5.6 olarak saptanmıştır (Küçükerdönmez ve diğ., 2002). Balcı ve diğ. (2012) tarafından Kayseri'de toplum içerisinde yaşayan 101 yaşlıda gerçekleştirilen araştırmada malnütrisyon riski ve malnütrisyon oranları sırasıyla %66.3 ve %4 olarak tespit edilmiştir. Saka ve diğ. (2010) 61 yaşlı hastada malnütrisyon riskini %31, malnütrisyonu ise %13 rapor ederken, Saka ve diğ. (2012) benzer şekilde İstanbul'da bir huzurevindeki yaşlılarda oranların sırasıyla %33.5 ve %13.5 şeklinde olduğunu belirtmişlerdir. Yine Saka ve Özkulluk (2008)'un İzmir'de hastaneye başvuran 140 yaşlıda yürüttükleri araştırmada malnütrisyon ve malnütrisyon riskinin toplamda %16 olduğunu vurgulamışlardır. Bir diğer çalışma olan Sarıkaya (2013)'nin Ankara'da geriatri polikliniğine başvuran 236 yaşlı üzerinde yaptığı araştırmada malnütrisyon riski ve malnütrisyon oranları sırasıyla %29.9 ve %15 olduğu rapor edilmiştir. Aynı araştırmada MNA'nın uzun ve kısa formlarının Türkiye'deki yaşlıların beslenme durumlarının değerlendirilmesinde geçerli bir tarama aracı olduğu vurgusu yapılmıştır. Yine Ülger ve diğ. (2010) geriatri polikliniğinde 2327 hasta üzerinde yürüttükleri araştırmalarında malnütrisyon riskini %28 olarak saptamışlardır. Özgüneş (2013)'in gerçekleştirdiği kapsamlı araştırmada malnütrisyon riski %24, malnütrisyon ise 3.8 olarak tespit edilmiştir. Kuyumcu ve diğ. (2013) 100 hasta üzerinde yürüttükleri araştırmada malnütrisyon riskini %69, malnütrisyonu %12 olarak bulmuşlardır. Bu araştırmada da tespit edilen malnütrisyon riski (%35.1) ve malnütrisyon (%15.5) değerleri hem gözlenen sıklık hem de riskin malnütrisyondan daha yüksek olması açılarından literatüre uygunluk göstermektedir.

Bu araştırma malnütrisyonun Türkiye’de huzurevlerinde yaşayan yaşlılar arasında yaygın bir sorun olmaya devam ettiğini ve kadınlarda erkeklere oranla daha fazla sıklıkta olduğunu doğrulamaktadır. Ülkemizdeki konu ile ilgili araştırmaların bulguları göz önünde bulundurulduğunda hem popülasyon yaşlanması hem de yaşlıların beraberinde getirdiği malnütrisyon gibi problemleri görmezden gelmenin artık mümkün olmadığı ortadadır. Dolayısıyla Türkiye’deki yaşlı nüfusun artan ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşam kalitesini destekleme için uygun politikalar planlanması sosyal ve ekonomik açıdan hayati önem taşımaktadır.

Teşekkür ve/veya Açıklamalar: Bu çalışma 9. Ulusal Yaşlılık Kongresi’nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Kaynaklar

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014. <https://eyh.aile.gov.tr/uygulamalar/yasli-bakim-hizmetleri/genel-mudurlugumuze-bagli-huzurevleri>.
- Aksoydan, E. (2008). “Yaşlılıkta Beslenme”, T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Besleme ve Fiziksel Aktiviteler Daire Başkanlığı Yayını, Yayın No:726, Birinci Basım, Ankara.
- Balcı, E., Şenol, V., Eşel, E., Günay, O., Elmalı, F., (2012). 65 Yaş ve Üzeri Bireylerin Depresyon ve Malnütrisyon Durumları Arasındaki İlişki, Türkiye Halk Sağlığı Dergisi 10(1): 37-43.
- Bano R, Alshammari WE. (2016). Mini nutritional assessment for hospitalized patients in King Khalid hospital at Hail city in Saudi Arabia. *Elderly Health Journal*. 2(2): 50-55.
- Barone L, Milosavljevic M, Gazibarich B. (2003). Assessing the older person: is the MNA a more appropriate nutritional assessment tool than the SGA? *The Journal of Nutrition, Health & Aging*. 7(1): 13- 27.
- Bauer JM1, Kaiser MJ, Anthony P, Guigoz Y, Sieber CC. (2008). The Mini Nutritional Assessment--its history, today's practice, and future perspectives. *Nutr Clin Pract*. 23(4):388-96. doi: 10.1177/0884533608321132.
- Bilge, A., Elbay, G., Cürgül, M., Koru, T., Şahin, S. (2017). Huzurevinde yaşayan yaşlıların bedensel ve ruhsal sağlık durumları ile beslenme durumları arasındaki ilişki, *GUSBD* 6(1): 40-45.
- Caselato-Sousa VM, Guariento ME, Crosta G, Pinto MAS, Sgarbieri VC. Using the mini nutritional assessment to evaluate the profile of elderly patients in a geriatric outpatient clinic and in long-term institutions. *International Journal of Clinical Medicine*. 2011; 2(5): 582-87.
- Chumlea, W.C., Roche, A.F., Steinbaugh, M, L. (1985). Estimating stature from knee height for persons 60 to 90 years of age. *Journal of the American Geriatrics Society*, 33: 116-120.
- Ghimire S, Baral BK, Callahan K (2017) Nutritional assessment of community-dwelling older adults in rural Nepal. *PLoS ONE* 12(2): e0172052. doi:10.1371/journal.pone.0172052.
- Gobbens RJ, Luijckx KG, Wijnen-Sponselee MT, Schols JM. (2010) Toward a conceptual definition of frail community dwelling older people. *Nurs Outlook*. 58(2):76–86.
- Green, S.M., Watson, R. (2006). Nutritional screening and assessment tools for older adults: literature review. *Journal of Advance Nursing*, 54(4), 477-490.
- Groot, C.P., van Staveren, W.A. (2002). Survey in Europe on Nutrition and the Elderly, a Concerted Action. Undernutrition in the European SENECA studies. *Clin Geriatr Med*, 18:699-708.
- Guigoz Y, Lauque S, Vellas BJ. (2002). Identifying the elderly at risk for malnutrition. the mini nutritional assessment. *Clinics in Geriatric Medicine*. 18(4): 737-57.
- Guigoz, Y. (2006). The Mini Nutritional Assessment (MNA®) review of the literature – what does it tell us? *J Nutr Health Aging*, 10:466–485.
- Guigoz, Y., Vellas, B. (1998). Assessing the nutritional status of the elderly: the Mini Nutritional Assessment as part of the geriatrik evaluation. *Nutrition Reviews*, 54, 59-65.
- Kansal D, Baliga SS, Kruthika K, Mallapur MD. (2016). Nutritional assessment among elderly population of rural Belagavi: a cross-sectional study. *Int J Med Sci Public Health* 5:1496-1499
- Kuyumcu, M.E., Yeşil, Y. Oztürk, Z.A., Halil, M., Ulger, Z., Yavuz, B.B. Cankurtaran, M., Güngör, E. Erdoğan, G., Besler, T., Arıoğul, S. (2013). Challenges in nutritional evaluation of hospitalized elderly; always with mini-nutritional assessment, *Eur Geriatr Med*. 4(4):231-236
- Küçükerdönmez Ö, Köksal E, Rakıcıoğlu N, Pekcan G. (2002). Altmışbeş Yaş ve Üzeri Bireylerde Beslenme Durumunun Değerlendirilmesine Yönelik Bir Çalışma, *I.Ulusal Geriatri Kongresi*, Antalya, 177.
- Lorenzo-Lopez, L., Maseda, A., de Labra, C., Regueiro-Folgueira, L., Rodriguez-Villamil, J., Millan-Calenti, J. (2017). Nutritional determinants of frailty in older adults: A systematic review, *BMC Geriatrics* 17:108. DOI 10.1186/s12877-017-0496-2.
- Margetts, B.M., Thompson, R.L., Elia, M., Jackson, A.A. (2003). Prevalence of risk of undernutrition is associated with poor health status in older people in the UK. *Eur J Clin Nutr*. 2003 Jan;57(1):69-74.
- Montejano Lozoya ve diğ. (2017), Predictive ability of the Mini Nutritional Assessment Short Form (MNA-SF) in a free-living elderly population: a cross-sectional study. *PeerJ* 5:e3345; DOI 10.7717/peerj.3345

- Persson MD, Brismar KE, Katzarski KS, Nordenström J, Cederholm TE. (2002). Nutritional status using mini nutritional assessment and subjective global assessment predict mortality in geriatric patients. *Journal of the American Geriatrics Society*. 50(12): 1996-2002.
- Phillips, M.B., Folley, A.L., Bernard, R., Isenring, E.A., Miller, M.D. (2010). Nutritional screening in community-dwelling older adults: a systematic literature review. *Asia Pacific Journal of Clinical Nutrition*, 19(3), 440-449.
- Puts MT, Lips P, Deeg DJ. (2005). Sex differences in the risk of frailty for mortality independent of disability and chronic diseases. *J Am Geriatr Soc*.53(1):40-7.
- Rakıcıoğlu, N. (2008). “Yaşlıda Şişmanlık”, Sağlık Bakanlığı, Yayın No: 729, Ankara: Klas Matbaacılık.
- Saeidlou SN., Bektaş Y. (2009). Yaşlılarda beslenme durumunun belirlenmesinde MNA analizi. V. Ulusal Yaşlılık Kongresi 7-8 Mayıs 2009 Sivas.
- Saeidlou,S.N., Nouri, Kutluay Merdol, T., Mikaili, P., Bektaş, Y. (2011a). Assessment of the nutritional status and affecting factors of elderly people living at six nursing homes in Urmia, Iran. *International Journal of Academic Research* 3(1): 173-181.
- Saeidlou,S.N., Nouri, Kutluay Merdol, T., Mikaili, P., Bektaş, Y. (2011b). Assessment of the nutritional status of elderly people living at nursing homes in northwest Iran. *International Journal of Academic Research* 3(1): 463-472.
- Sahyoun, N.R., Jacques, P.F., et al. (1997). Nutrition Screening Initiative Checklist May Be A Better Awareness/Educational Tool Than A Screening One. *Journal of the American Dietetic Association*, 97, 760-764.
- Saka, B., Akın, S., Tufan, F., Bahat-Öztürk, G., Engin, S., Karışık, E., ve diğ. (2012). Huzurevi sakinlerinin malnütrisyon prevalansı ve sarkopeni ile ilişkisi. *İç Hastalıkları Dergisi*, 19, 39-46.
- Saka, B., Kaya, Ö., Bahat Öztürk, G., Erte, N., Karan, M.A. (2010) Malnutrition in the elderly and its relationship with other geriatric syndromes, *Clin Nutr* 29:745-748.
- Saka, B., Özkulluk, H. (2008). İç hastalıkları polikliniğine başvuran yaşlı hastalarda nütrisyonel durumun değerlendirilmesi ve malnütrisyonun diğer geriatric sendromlarla ilişkisi *Gülhane Tıp Dergisi* 50:151-157.
- Sarıkaya,D. (2013). Geriatrik hastalarda mini nütrisyonel değerlendirme (MNA) testinin uzun ve kısa (MNA-SF) formunun geçerlilik çalışması, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi İç Hastalıkları Anilim Dalı Uzmanlık Tezi.
- Scheirlinckx K, Vellas B, Garry PJ. (1999). The MNA score in people who have aged successfully. In: Vellas B, Garry P. J, Guigoz Y, editors. *Nestle Nutrition Workshop Series Clinical & Performance Programme*. Nestec Ltd. Basel.
- Soini H, Routasalo P, Lagström H. (2004). Characteristics of the mini-nutritional assessment in elderly home- care patients. *European Journal of Clinical Nutrition*. 58: 64-70.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). “Temel İstatistikler”. (<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>) Erişim Tarihi: 20.01.2017
- United Nations, (2015). World population ageing 2015. http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf. Erişim 09 Kasım 2017.
- Ülger, Z., Halil, M., Kalan, I., Yavuz, B.B. ve diğ. (2010). Comprehensive assessment of malnutrition risk and related factors in a large group of community-dwelling older adults. *Clinical Nutrition*,29, 507-511.
- Visvanathan, R. (2003). Under-nutrition in older people: A serious and growing global problem. *Journal of Postgraduate Medicine*, 49,352-360.
- Weiner, J. S. Lourie, J. A. (1969) In *Human Biology. A Guide to Field Methods*. I.B.P. Handbook No.9.Oxford: Blackwell Scientific Publications.

Extended Abstract

The aging of the population is one of the leading demographic phenomena in the 21st century. According to the definition made by the World Health Organization (WHO), the point that needs to be understood when it is said to be elderly, this population consists of individuals aged 65 years and over. The population of Turkey will be 84 million 247 thousand in 2023. The population will slowly increase until 2050 and it will reach the highest value of 93 million 475 thousand in this year. Together with the population will start to fall from years of 2050, it is expected to be 89 million 172 thousand in 2075. In the year 2012, the population aged 65 and over is 5.7 million people, which is 7.5% of the total population. By 2023, this population will increase to 8,6 million people and its rate will be increase to 10,2%. The datas of the Turkish Statistical Institute (TUIK) are demonstrated that the total population in Turkey is 79 million 814 thousand by the results of the 2016 Address Based Population Registration System (ABPRS). According to the TUIK results, 6 million 651 of this population are consists from elderly. While 7,3% of elderly individuals who contain 8,3% of the total population are male, 9,4% are composed of female individuals. Along with the increase in age, many problems are arise, especially health problems. The compose of anthropometric data, which is essential for the elucidation of general health conditions as well as the design of environments and tools that facilitate the lives of elderly individual, is an important step. Together with the anthropometry technique, it is possible to measure and evaluate the physical dimensions and roughly the composition of the human body. It is provided to determine the health, nutrition and physical conditions of the societies and individuals with anthropometric data. Determination of the nutritional status is an indication of the extent to which the nutrient requirement is met. Among the factors negatively affecting nutritional status in the elderly are many important factors such as physiological changes with aging, acute and chronic diseases, economic problems, loneliness and inability to meet their needs. European Association of Clinical Nutrition and Metabolism (ESPEN) for the assessment of malnutrition in elderly individuals is using the Mini Nutritional Assessment (MNA) test as malnutrition determinant in the elderly. The most important causes of malnutrition in the elderly are diseases. The nutrient requirement is reduced with the effect of the disease so it is arise imbalances between the food intakes and consumption. MNA is also used to determine the nutritional status of the elderly in society. Unintentional weight loss, low body-mass index and malnutrition have negative impacts on the functional status and psychosocial well-being of elderly individuals. The role of nutrition in the maintenance of aged individuals' health, management of chronic conditions, treatment of serious illnesses, and rehabilitation of functional limitations has risen to the top of the agenda for public interest and research during the last decades. There are many tools for identifying the nutritional risks, but the most extensively evaluated tool is the Mini Nutritional Assessment test (MNA). The universe of our research constitutes by a population living in Central Anatolia, Mediterranean and Black Sea Regions in Turkey. The data in the study are prepared according to the Ministry of Family and Social Policy 2014 population information and TUIK statistics and the data were determined by power analysis according to the number of nursing homes, their capacity and the number of people looked at in nursing homes. Anthropometric measurements taken from 330 individuals and MNA Questionnaire were applied and obtained datas was analyzed with SPSS (ver.22.0) package program. Within the scope of our study, it was aimed to determine the malnutrition status depending on nutrition in 65 years old and over. In the present study MNA showed poor nutritional status in 330 elderly (44%, malnutrition risk: 35.1%, malnutrition: 15.5%).

Konut Sirkülasyon Alanlarında Yaşlı Bireylerin Düşme Riskinin Azaltılması

Kadir Özkaya

Pamukkale Üniversitesi, Denizli Teknik Bilimler Meslek YO,
Malzeme ve Malzeme İşleme Teknolojileri Bölümü, Denizli

kadirozlkaya@pau.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-6740-0178

Geliş Tarihi: 10.05.2017

Revize Tarihi: 20.12.2017

Kabul Tarihi: 22.12.2017

ÖZ

Yaşlıların bağımsızlığını arttırmak ve kaza oranını düşürmek için gerek mimari gerekse konut içi düzenleme açısından pek çok faktörün dikkate alınması gerekmektedir. Yapılan çalışmalarda; yaşlıların kaza nedenleri arasında yetersiz aydınlatma, kaygan yer döşemeleri, donanımın yerleştirilme biçimi gibi konut içi faktörlerin yer aldığı belirtilmiştir. Literatürde iç mekanın düzenlenmesi ile ilgili yapılan araştırmalarda, mekanların genel olarak düzenlenmesi tartışılmış ve kontrol listeleri bu yönde oluşturulmuştur. Ancak, iç mekanda en çok kazaların yoğunlaştığı yerler olan sirkülasyon alanları ile ilgili özel düzenleme ve kontrol listesinin oluşturulmadığı görülmüştür.

Sirkülasyon alanları, mekanlar arasında ve mekan içerisinde mobilya etrafındaki yürüyüş ve hareket alanlarını ifade eder. Bu çalışmada; mekanlarda hareketin yoğunlaştığı geçiş yolları ve geçiş yolları üzerinde kullanılan mobilyaların biçimsel özellikleri değerlendirilmiştir. Bu alanlarda bireyin düşme riskini azaltıcı düzenlemelerinin yapılması ve düşme sırasında darbeye bağlı zarar görmemesi için mobilya formları ile ilgili öneriler, bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Ayrıca sirkülasyon alanları için kontrol listesi oluşturulmuştur. Yaşlı bireyin yaşam kalitesinin artırılması ve bağımsız yaşamın desteklenmesinde sirkülasyon alanlarındaki düzenlemelerin önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konut, sirkülasyon alanları, düşme riski, yaşlı

Reducing the Risk of Falls For Elderly Individuals in Residential Circulation Areas

ABSTRACT

Many factors in terms of both architectural and indoor design should be considered to decrease dependence of elderly individuals on other people and to reduce number of accidents. Studies conducted has shown that some causes of accidents in the elderly are indoor factors such as insufficient lighting, slippery floor coverings, the way of installation of equipment. In previous studies about designing inner space, it is discussed the design of the structures in general and check lists are compiled according to these designs. However, no special design about circulation areas, where the most of the accidents happen, has been made and no check list has been compiled.

Circulation areas are walking and moving areas between spaces and around furniture in the place. In this study, mostly used pathways and the formal features of furniture on these pathways are evaluated. The scope of this study includes designing to reduce the risk of falls, suggestions about preventing the damage in case of falls. Moreover, a check list for circulation areas is made. It is thought that designs in circulation areas would increase life quality and support independence of elderly individuals.

Keywords: Residential, circulation areas, risk of fall, elderly

Giriş

Yaşlılık dönemi bireylerin bağımlılığının ve kaza riskinin arttığı, fiziksel yeteneklerinin azaldığı bir dönemdir (Walker and Howland, 1991). Ortalama insan ömrünün uzamasının sonucu olarak, bütün toplumlarda yaşlı nüfusta görülen artış, yaşlıların sorunlarına önem verilmesi gerektiğini göstermektedir. Yaşlılarda kemik yoğunluğunun azalması ve kemiğin daha kırılabilir olması nedeniyle ev kazaları temel yaralanma ve ölüm nedeni olabilmektedir. Basit düşmeler bile kemik kırığı sonucu bireyin bağımsızlığını sınırlayıcı ciddi yaralanma ve sakatlıklarla sonuçlanmaktadır. Ayrıca yaşlıların görme, dokunma, duyma ve koklama duygularında azalma, fiziksel işlevlerinde azalma, esneme, kaldırma ve eğilme hareketlerinin güçleşmesi sonucunda reaksiyon süresinin yavaşlamasına neden olacağından kazalara eğilim artmaktadır. Bu nedenlerle yaşlılar arasında düşme, en sık yaralanma nedenidir (İlçe vd., 2007).

Yaşlılar ev kazalarından en çok etkilenen ve zarar gören toplum kesimidir. Hastalık olmasa bile yaşlanma ile ortaya çıkan fizyolojik değişiklikler yaşlıyı etkilemektedir. Görme ve işitme gücünün azalması, karanlığa uyumun zayıflaması, kas kuvveti ve koordinasyonunun yetersiz hale gelmesi, unutkanlık, erken yorulma gibi durumlar ileri yaşlarda kaza riskini artırmaktadır. Yaşlılık döneminde kazalar, artan bir şekilde sakatlık ve ölüm nedeni olmaktadır. Zamanlarının büyük bir kısmını evde geçirmeleri nedeniyle de yaşlılar ev kazalarına daha fazla maruz kalmaktadır (Anonim, 2008).

Türkiye’de yaralanmaların çoğunluğunun evde meydana geldiği; kazaların oluş nedenleri incelendiğinde büyük kısmına, bilgisizlik, tedbirsizlik, ihmal gibi önlenebilir insan hatalarının neden olduğu görülmüştür. Oysa iç mekanda yapılacak küçük düzenlemeler ve desteklerle kazalar ve bunlara bağlı yaralanmalar önemli ölçüde azaltılabilir (Doğan, 2016).

Yaşlı bireylerde çoğu düşme bireysel ve çevresel faktörlerin birleşimi ile meydana gelir (Topaç, 2002; Şafak vd., 2005). Mekanın ergonomik düzenlenmesi ile düşme riski önemli ölçüde azaltılabilecektir (Elbaş ve Arpacı, 2004).

Yaşlıların bağımsızlığını arttırmak ve kaza oranını düşürmek için gerek mimari gerekse konut içi düzenleme açısından pek çok faktörün dikkate alınması gereklidir. Yapılan çalışmalarda yaşlıların kaza nedenleri arasında yetersiz aydınlatma, kaygan yer döşemeleri, donanımın yerleştirilme biçimi gibi konut içi faktörlerin yer aldığı belirtilmiştir (Topaç, 2002; Şafak vd., 2005). Literatürde iç mekanın düzenlenmesi ile ilgili yapılan araştırmalarda, mekanların genel olarak düzenlenmesi tartışılmış ve kontrol listeleri bu yönde oluşturulmuştur. Ancak, iç mekanda en çok kazaların yoğunlaştığı yerler olan sirkülasyon alanları ile ilgili özel düzenleme ve kontrol listesinin oluşturulmadığı görülmüştür.

Sirkülasyon alanları, mekanlar arasında ve mekan içerisinde mobilya etrafındaki yürüyüş ve geçiş yollarını ifade eder. Bu çalışmada; mekanlarda hareketin yoğunlaştığı geçiş yolları ve geçiş yolları üzerinde kullanılan mobilyaların biçimsel özellikleri değerlendirilmiştir. Bu alanlarda bireyin düşme riskini azaltıcı düzenlemelerin yapılması ve düşme sırasında darbeye bağlı zarar görmemesi için mobilya formları ile ilgili öneriler, bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Yaşlı bireyin yaşam kalitesinin artırılması ve bağımsız yaşamın desteklenmesinde sirkülasyon alanlarındaki düzenlemelerin önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yaşlılarda Düşme Tehlikesi

Yaşlılar arasında düşme, en sık yaralanma nedenidir. Yaşlılığın getirdiği yetersizlikler, çevrenin oluşturduğu engeller ve riskler nedeniyle özellikle düşmeye bağlı yaralanmalar artmaktadır. Ev kazalarına neden olan faktörlerin incelenmesi amacıyla yapılan bir araştırmada, ev kazası geçiren kişilerin % 7.2’sinin 65 yaş ve üzerinde olduğu, bu yaş grubunda düşmelerin çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Ev içerisindeki eşyaların yerlerinin değiştirilmesi, bazen kapı eşiği, hatta halının kıvrımı bile yaşlının kaza geçirmesine neden olabilir. Bu kazalar çoğunlukla gözden kaçan ve giderilebilecek nedenlerden oluşmaktadır. Bu nedenle konut, kazaya imkân vermeyecek şekilde düzenlenmelidir (Anonim, 2008).

Yapılan bir araştırma 65 yaş üstü bireylerin yaklaşık 1/3 ‘ünün her yıl, en az bir kez düşme olayı yaşadığını ortaya koymuştur (Walker and Howland, 1991). Yaşlı bireyler arasında kalça ve kemik kırılmasıyla sonuçlanan düşme olayları, hareketsizliği arttıran ve yatağa bağımlılığa neden olan en temel faktördür. Çeşitli araştırmalarda, düşmelerin yaşlı bireylerde güven duygusu ve bağımsızlık kaybına neden olabileceği belirtilmiştir (Suzuki vd., 2002; Parry vd., 2001).

Yaşlı bireyin yaşamındaki düşme deneyimleri ve çevresinde gördüğü olaylar düşme olayını sonraki yaşamı için bir korku ve zayıflık belirtisi olarak görmesine neden olmaktadır. Bu sorun literatürde “Düşme korkusu” olarak tanımlanmış ve bu sorunun yaşlı nüfusunun %30 ‘undan fazlasını etkilediği belirtilmiştir (Arfken vd., 1994; Murpy vd., 2002; Bruce vd., 2002; Kuzeyli ve Karadakovan, 2004). Tinetti vd. (1990), düşme korkusunu “temel günlük yaşam aktivitelerini yerine getirirken düşmeden korunmada kendisinde yeterlilik duygusunun düşük olması” olarak tanımlamışlardır.

Yapılan çalışmalarda; düşme korkusunun ileri yaş, denge bozukluğu ve mobilite azalması ile ilişkili olduğu; fiziksel ve sosyal aktivite kısıtlamalarına neden olabildiği; yaşlılar arasında günlük yaşam aktivitelerini kısıtlayan en büyük sorun olduğu saptanmıştır (Tinetti vd., 1990; Kressing vd., 2001; Erdem ve Emel, 2003; Kuzeyle ve Karadakovan, 2004).

Kuzeyle ve Karadakovan (2004) yaptıkları çalışmalarında; kadınların, daha önce düşme deneyimi olanların, yakın zamanda düşenlerin, görme kaybı ve ekstremitelerinde güç kaybı olan bireylerin daha çok düşme korkusu yaşadıkları saptanmıştır. Düşme korkusu ile banyo yapma ve giyinme gibi temel günlük yaşam aktiviteleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Düşme korkusunun yaşam kalitesini direkt ve olumsuz olarak etkilediği; daha fazla düşme korkusu yaşayan bireylerin yaşam kalitesinin düşük olduğu saptanmıştır.

Şahbaz ve Tel (2006) Sivas ilinde evde yaşayan 65 yaş ve üzeri bireylerin günlük yaşam aktiviteleri üzerine yaptıkları çalışmada, çalışmaya katılan yaşlıların % 34,3'ünün son üç ay içerisinde ev kazası geçirdikleri ve bu kazaların % 72,8'inin düşme şeklinde olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca ev kazası geçirme sıklığının 70 ve üzeri yaş grubundaki bireylerde ve kadınlarda daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum yaşlı kadın nüfusun daha fazla olması ve kadının evde daha fazla zaman geçiren birey olması ile ilişkilendirilebilir.

Lök ve Akın (2013) çalışmalarında, yaşlı bireylerin konut içi yaşam alanlarında en fazla düşmenin yaşandığı ve düşme riskinin fazla olduğu mekanları sırasıyla ıslak mekanlar (banyo ve tuvaletler, mutfak), yatak odası, oturma odası ve salon, koridorlar ve merdivenler olarak belirtmişlerdir. Burada düşey sirkülasyon alanı uygulaması olan merdivenlerin yaşlı bireyler için düşme riskinin en düşük olduğu mekanlar olması önemli bir sonuçtur. İç mekanda düşme riskinin sık kullanılan ve ıslak mekanlarda daha fazla olduğu görülmektedir.

İç Mekan ve Sirkülasyon Alanları

Sirkülasyon kavramı mimari de ortak bir anlam olarak; bireyin yürüyüş yolu, binalarımızın hareket akış yolu, mekan içinde gezinme biçimini ifade eder. Sirkülasyon, genellikle mekanlar arası bağ işlevine sahip boşluklar olarak düşünülür (Portico, 2016).

Mekansal çözümlerde her bireyin hareketi ayrı ayrı düşünülmemektedir. Bunun yerine; tasarımcılar, çoğunluğun hareketine göre sirkülasyon alanlarını bölerek çözümlere yaklaşırlar. Tasarımı yapılacak mekanın türü ve kapsamı değişse de sirkülasyon alanlarını bölmede 4 kriter göz önüne alınır:

- Hareketin yönü: Yatay ya da dikey
- Kullanım tipi: kamusal ya da özel, evin önü ya da arkası gibi
- Kullanım sıklığı: sık sık, ara sıra ya da acil durumlarda
- Kullanma zamanı: sabah, gündüz, akşam, devamlı

Bu sirkülasyon unsurlarının her biri, farklı mimari değerlendirmeler gerektirir. Hareket hızlı ya da yavaş, mekanik ya da elle, tamamen karanlıkta ya da aydınlıkta, kalabalık ya da bireysel olabilir (Portico, 2016).

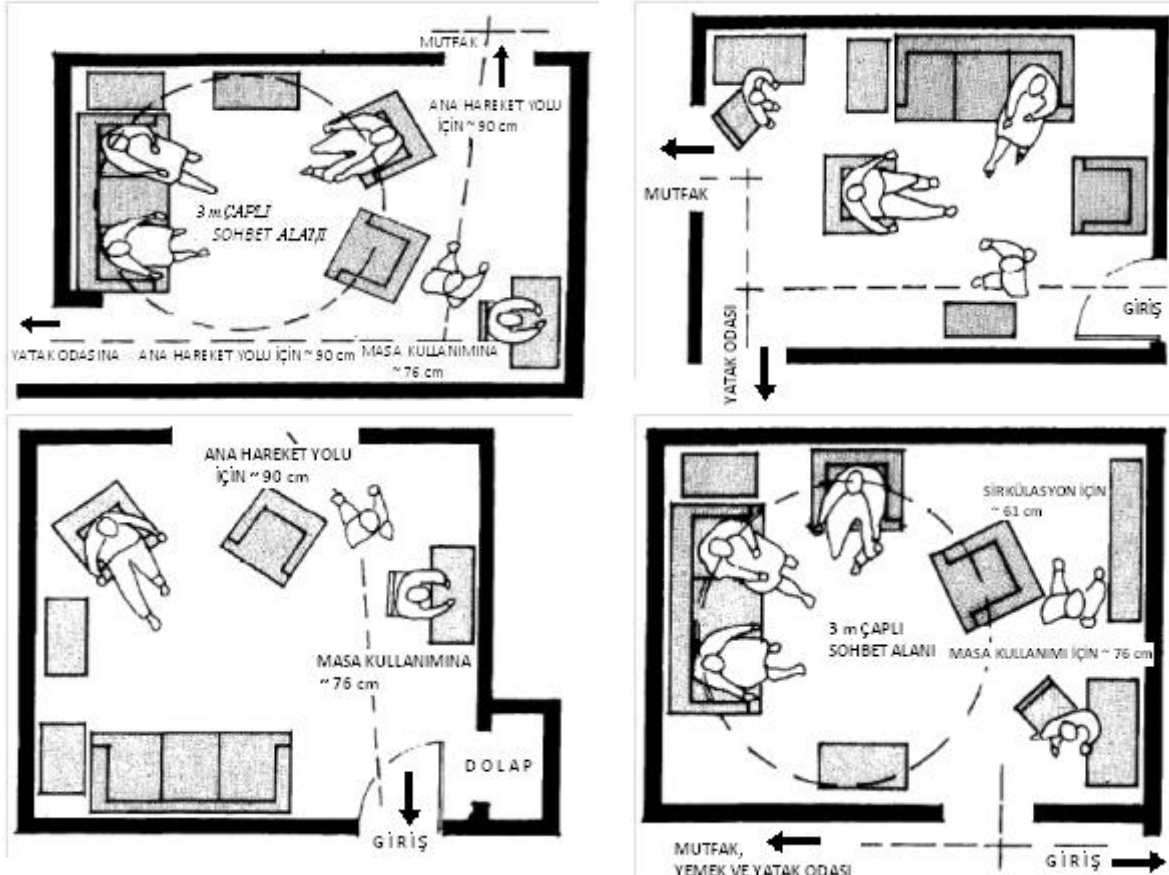
Konut içerisinde sirkülasyon alanları dikey ve yatay olmak üzere ikiye ayrılır. Merdiven, asansör, yürüyen merdiven düşey sirkülasyon alanı olarak daha fazla çaba gerektiren yukarı yönlü yollar iken; odalar arasında geçişler, antreler ve mekan içi mobilyalar arası geçişler yatay sirkülasyon alanları olarak kabul edilmektedir (Şekil 1). Sirkülasyon, mekan içerisindeki mobilya ve donanımın planlanmasından sonra değil, ikisi birlikte düşünülmelidir (Sully, 2015).

Sirkülasyon tasarımı yapılırken iki temel kural vardır. Bunlar;

1. Sirkülasyon, açık ve engelsiz olmalı

2. Sirkülasyon, bağ kurulmak istenen iki mekan arasındaki mesafe kısa olmalı.

Bu iki temel kuralın nedeni çok basit ve açıktır. Bireyler mekanda kolaylıkla, kaybolmadan, etkin şekilde ve düşme korkusu hissetmeden hareket etmek isterler. Ancak bu her zaman mümkün olmaz. Mimari nedenlerden dolayı; bazen mekanda bir değişikliği tanımlamak, insanları yavaşlatmak veya bir odak noktası sağlamak için sirkülasyon bir mobilya ögesi veya düzey farklılığı ile kesilebilmektedir. Bu gibi durumlarda sirkülasyonun hedeflenen iki mekan arasında mutlaka en kısa mesafeyi izlemesine gerek yoktur (Portico, 2016).

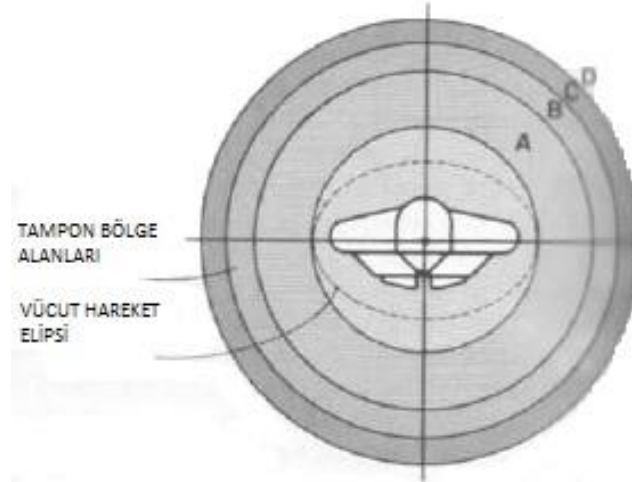

Şekil 1. Salonda sirkülasyon örnekleri (De Chiara vd., 1992).

Sirkülasyon sistemleri, mekânın ya da eşyaların etrafında hareket etme yollarını kontrol eder. Bireyin mekân içi dolaşımı, faaliyet alanlarıyla birlikte düşünülmelidir. Bu bilgi sirkülasyon kavramının gelişiminin bir parçasıdır (Sully, 2015). Buna göre, bireyin mekân içerisindeki faaliyeti, sirkülasyon alanlarının organizasyonunu belirleyen önemli bir unsur olmaktadır.

Bireyin hareketi için açıklık ölçülerini belirlemede model olarak daha büyük boyutlu insan (uzun boylu, kilolu) ve ortalama ölçülerdeki insanlara hizmet edecek şekilde tasarlanmalıdır (Panero, 1979).

Fruin (1971) yayaların kaldırımında hareketleri için yaptığı tasarım çalışmasında, hareket yoğunluğuna dayalı göreceli hizmet seviyeleri oluşturmak amacıyla sirkülasyon alanlarının tasarımında faydalı olabilecek diyagram geliştirmiştir. Buna göre, bireyin hareket alanı dairesel olarak 4 katmandan oluşmuştur (Şekil 2). Bu katmanların açıklamaları ve sayısal değerleri Tablo 1’de verilmiştir.

Şekil 2. İnsanın hareket alanı katmanları (Fruin, 1971; Panero, 1979).

Tablo 1

İnsan hareket alanı katmanları ve sayısal değerleri (Fruin, 1971; Panero, 1979)

Katmanlar	Tanımlama	Yarıçap (cm)
A. Dokunma/Temas Alanı	Bu alanda diğer bireylerle kaçınılmaz olarak sıklıkla temas kurulabilir. Bu bölgede sirkülasyon imkanı yoktur.	30,5
B. Dokunulmayan / Temas Olmayan Alan	Alan içindeki hareket sırasında gerekli olmadığı sürece insanlar arasındaki temastan kaçınılabilir.	45,7
C. Kişisel Alan	Bu alanda, ayaktaki bireyleri birbirinden ayıracak şekilde vücut derinliği oluşturulur. Aralarından yanlamasına hareket ederek sınırlı yanal sirkülasyon mümkündür. Konfor standartlarını vurgulayan deneylerde, boyutsal kullanma mesafesi olarak kabul edilir.	53,3
D. Sirkülasyon Alanı	Diğer bireyleri rahatsız etmeden hareket alanı içinde sirkülasyon mümkündür.	61

Bu tabloya göre; bireyin mekan içerisinde etrafına engel olmadan hareket edebilmesi için dokunma alanı yarıçapının 2 katı genişlikte bir sirkülasyon alanı bırakması gerekmektedir. Bu sonucu iç mekanda uygularsak, sirkülasyon alanlarında mekanda yaşayan en büyük ölçülere sahip bireyinin vücut genişliğinin 2 katı genişlikte hareket boşluğu bırakılmasının uygun olacağı kabul edilebilir. Bu değer standart olarak 120 cm olarak kabul edilir ve minimum hol genişliğine karşılık gelir.

Yaşlılar İçin Yaşam Alanları ve Sirkülasyon Alanları Kontrol Listesi

Her birey gibi, yaşlıların da rahat, uygun, güvenli ve sağlıklı bir ortamda yaşama hakları bulunmaktadır. Konutun ve yakın çevrenin donanım ve düzenlemesinin yaşlının sorunlarını çözecek veya minimuma indirecek biçimde ayarlanmış olması gerekir (Kalınkara, 2010).

Kullanılan mekanlar ve her bireyin mekanla ilişkisi tasarımcının ihtiyacı olan kritik bilgilerdir. Bu nedenle mekanların kullanımı ve insanlarla etkileşimi bir basit çizelge ile belgelenmelidir (Sully, 2015).

Yaşlı birey, yaşadığı ortamda, düşmeye neden olacak ne kadar risk faktörü olduğunun farkında olmayabilir. Bu amaçla güvenlik listelerinden faydalanılabilir. Güvenlik listesi evin bir köşesine asılarak yaşlının ve çevresindekilerin bu konuda bilinçlendirilmesi ve belirli aralıklarla gözden geçirilmesi sağlanmalıdır. Böylece birçok kaza nedeninin önceden belirlenmesi ve giderilmesine yardımcı olunabilir (Doğan, 2016).

Yaşlıların yaşam alanları içerisinde güvenliğinin sağlanmasına yönelik Yaşlı Sorunları Araştırma Derneği (YASAD) tarafından "Ev Güvenlik Analiz Formu" hazırlanmıştır. Formda konut genel bilgileri

dışında yaşlılar için ev güvenliği kontrol listesi olarak 89 soru oluşturulmuştur. Sorular yaşam alanları ve geçiş alanları, dış mekan, ıslak mekanlar, mutfak, yatak odası, kimyasallar ve ilaçların depolanması, merdivenler olmak üzere 7 ana başlık altında gruplandırılmıştır. Evet/hayır cevapları verilecek şekilde hazırlanmış olan kontrol listesinde 17 soru yatay sirkülasyon alanlarının kontrolü (Tablo 2), 11 soru düşey sirkülasyon alanı olan merdivenler için oluşturulmuştur (Tablo 3).

Tablo 2

Yatay sirkülasyon alanları kontrol listesi

Yaşam Alanları ve Geçiş Alanları
1. Koridorlar ve kapı genişlikleri rahat geçişe izin veriyor mu?
2. Kapılarda eşik var mı?
3. Ev içi trafik/geçiş alanları engellerden arınmış mı? (<i>kablolar, mobilyalar, beyaz eşya ve diğer objelerden</i>)
4. Alanda dağınıklık/döküntü (<i>oyuncak, kutu, terlik, saksı, vb.</i>) var mı?
5. Evdeki tüm odalar ve holler uygun biçimde aydınlatılmış mı?
6. Elektrik kabloları, anahtarlar güvenli/bakımlı mı?
7. Elektrik kabloları mobilya, halı ve kilimlerin altından geçiyor mu?
8. Elektrik, telefon kabloları-uzatmalar yürüme yolu üzerinden uzaklaştırılmış mı?
9. Mobilyalar sağlam ve kullanıma uygun mu?
10. Mobilyalarda keskin köşe ve kenarlar var mı?
11. Yer döşemesi halı/kilim (yekpare) döşenmiş mi?
12. Halı/kilimde bükülme-kıvrılmalar var mı?
13. Halı/kilim yüzeyi/tabanı güvenli mi? (Kaymayan özellikte mi?)
14. Boş zeminlerde (yüzeylerde) kaymayan yer döşemeleri seçilmiş mi?
15. Döşemede cila kullanıyorsa, kaymayan özellikte olanı (mat cila) kullanılmış mı?
16. Soba yanıcı, parlayıcı maddelerden ve materyallerden uzakta mı? (kimyasallar vb.)
17. Taşınabilir elektrikli ısıtıcılar perde, halı, mobilya vb. yanıcı malzemelerden uzakta ve trafik/geçiş alanları dışında sabit olarak yerleştirilmiş mi?

Tablo 3

Düşey sirkülasyon alanı kontrol listesi

Merdivenler
1. Evde merdiven var mı?
2. Merdiven sonları açık olarak işaretlenmiş-belirgin (alt ve üst) mi?
3. Merdivenin iki tarafında korkuluk / tirabzan var mı?
4. Merdiven tutamakları duvardan elle kavranabilecek kadar uzakta mı?
5. Merdiven basamakları arasında yükseklik farklılıkları var mı?
6. Merdiven basamakları arasında derinlik farklılıkları var mı?
7. Merdiven başlarında (<i>altında ve üstünde</i>) aydınlatma için elektrik anahtarı var mı?
8. Merdivenler parlama yapıyor mu?
9. Merdivenler bakımlı mı ve düzenli mi? (Herhangi bir dağınıklık olmaması veya merdivene bir şey yerleştirilmemiş olması)
10. Merdiven basamakları kaymayan bir materyalden mi? (ya da kaymayan materyalle kaplanmış mı?)
11. Merdiven basamakları ile en dipteki zemin aynı renk mi?

YASAD tarafından hazırlanan bu kontrol formu, literatürde bulunan birçok kontrol formunun incelenmesi ve ülkemiz insanların yaşam kültürüne göre düzenlenmesi sonucu oluşturulmuştur.

Sirkülasyon Alanlarında Kullanılan Mobilyaların Özellikleri ve Düzenlemesi

Konutlarda kullanılan mobilyalar, mimari yapı ve insanlar arasında geçişi sağlayan en önemli öğelerdir. Mobilya, ona anlam kazandırana kadar bir oda, boş bir mekandır. Yaşamını değiştirmek insanın kendi elinde olmayabilir, ancak evlerin fiziksel görünümü değiştirilebilir. Belirli bir konut için seçilen mobilyaların orada yaşayacak insanların yaşam biçimine uygun olması son derece önemlidir (Kalınkara, 2001).

İnsanlar çok sık mobilya satın alma yoluna gitmezler ve her mobilya seçiminde birbirinden bağımsız çok farklı nedenleri ortaya koyarlar. Bu nedenle mobilyaları farklı ihtiyaç ve kullanımına göre sınıflandırmak gereklidir. Smardzewski (2015), mobilyaları yapısal yararlarına göre aşağıdaki kriterlere göre sınıflandırmıştır:

- Amaç: Kullanım yerlerine göre gruplandırılır.
- Fonksiyonellik: Benzer ya da farklı türde mobilya parçaları ile ilişkili olarak insanın doğal faaliyetlerine göre kullanımıdır.
- Şekil ve Birleştirme: Mobilya parçalarının form ve teknik çözümlerini tanımlar. Her bir mobilya parçasının karşılıklı ve çevresi ile etkileşimleridir.
- Teknoloji: Kullanılan malzeme tipinin, işlem tipinin, ürün üretim ve üst yüzey işlemleri yöntemlerinin incelenmesidir.
- Kalite: Mobilyanın tasarım, yapım, üretim ve kullanma süreçlerindeki en uygun şartları karakterize eder.

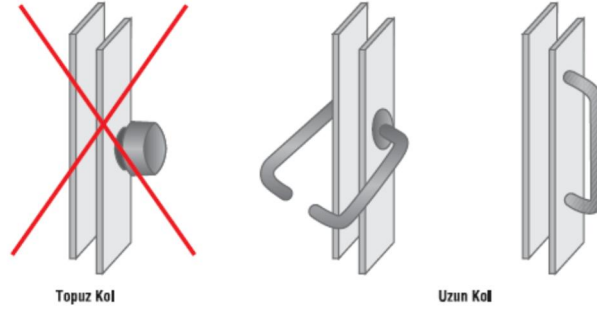
Çok katlı binaların içerisinde dar bir alanda yaşayan günümüz insanları için bir mekan içerisinde birden fazla ihtiyacın karşılanabileceği mobilyalar daha uygun çözümler olmaktadır. Özellikle mekanlardaki faaliyet çeşitliliği arttıkça hareket artmakta ve mobilyalar arası geçişler önem kazanmaktadır. Geçiş alanlarındaki mobilyalarda da yapısal kriterler yönünden sorun olması durumunda sirkülasyon engellenecek, hatta kazalara neden olabilecektir. Buna göre; yaşlı bireylerin ihtiyaç ve kullanımına göre mobilya tercihleri çok dikkatli belirlenmelidir.

Bu çalışmada; YASAD tarafından yaşlı bireyler için geliştirilen “Ev Güvenlik Analiz Formu” ve literatür çalışmaları incelenerek, sirkülasyon alanı için dikkat edilmesi gereken unsurlar ve yaşlı bireyler için mobilya yapısı kriterleri ilk defa ortaya konmuştur. Buna göre; mekanlar arasında hareketin yoğunlaştığı sirkülasyon alanlarında,

- Kolaylıkla düşüp – kırılacak küçük objeler olmamalıdır.
- Mobilya renklerinde birliktelik olmalıdır.
- Orta sehpa, gazetelik, komodin gibi diz altı yüksekliğe sahip alçak mobilyalar bulunmamalıdır.
- Duvar önünde yer alan mobilyaların duvara sabitlenmesi, denge sağlamak için dayanma gereci olarak kullanıldığı sırada devrilmesini engelleyecektir.
- Mobilya renkleri ile zemin ve mekan renkleri arasında yeterli kontrast sağlanmalıdır.
- Dinlenme alanları yaratılmalıdır. Buralarda oturabilmek için kolçaklı bir sandalye ya da kol dirsek hizasında olmak üzere dayanabileceği sabit veya devrilemeyecek yapıda bir mobilya bulunmasına dikkat edilmelidir.

Sirkülasyon alanlarında bulunan mobilyalar ise,

- Kenarları keskin köşeli yerine yuvarlatılmış yumuşak formlarda olmalıdır.
- Düşme sırasında yaralanmaları önlemek için, özellikle bel hizasının altındaki mobilya parçalarının kumaş, sünger gibi darbe etkisini azaltıcı malzemelerle kaplanmalıdır.
- Hafif ve kolay devrilebilir yapıda olmamasına dikkat edilmelidir.
- Ayağın takılıp düşmeye neden olmaması için kapak, çekmece, baza gibi mobilya parçalarında dışarı doğru çıkıntılar olmamalıdır.
- Düşme sırasında bireye zarar vermemesi için cam gibi kırılabilir malzemelerden oluşan mobilyalar omuz hizasının altında bulunmamalıdır.
- Dolapların çekmece ve kapaklarının eğilme, diz çökme gibi faaliyetlere gereksinim duyulmadan raylı, kolay açılır – kapanır olmalarına dikkat edilmelidir.

Şekil 3. Kapılarda kullanılacak kollar (Belir, 2009)

- Konut içi yatay sirkülasyon alanlarında, mekanlar arasında geçişlerde, karşımıza çıkan kapıların formu yaşlı ve engelliler için önemlidir. Özellikle kapı kollarında topuz formunda kollar kullanışsızdır. Uzun kollar her zaman daha idealdir (Şekil 3).
- İç kapılarda kapı hidroliklerinden kaçınılmalıdır. Büyük ve görsel olarak etkileyici kapılar genellikle ağırlığı fazla olan kapılardır ve kapıların ağırlığı açıp-kapama sırasında zorlanmalara neden olmaktadır. Bu nedenle iç mekan kapılarında daha hafif olan ahşap pres dolgu kapılar tercih edilmelidir.

Sonuç

Yaşlıların karşılaştığı kazaların çoğu kolayca gözden kaçabilen ancak kolayca da giderilebilecek nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenlerin belirlenmesi ve giderilmesini sağlayacak bazı konut içi önlemlerin alınmasıyla birçok kaza önlenebilecektir (Güner ve Güler, 2002).

Tasarımcılar genellikle konutun fiziksel çevreye katkısı ile ilgilenirken, araştırmacılar bireyin psikolojik refahının başarılı yaşlanmanın en önemli göstergesi olduğu görüşündedirler. Buna göre; fiziksel çevrenin tasarım ile ilgili özellikleri yanında, yaşlı bireyin dostluk, sosyalleşme ve ilişkilerini destekleyecek özellikleri de taşıması gerekir. Bu nedenle tasarımcıların yaşlı birey-çevre arasındaki çok yönlü ilişkileri yakından izlemesi başarı için önem taşır. İçinde yaşayan bireylerin gereksinimlerini karşılamayan bir ev, asla bir ev değildir (Kalınkara, 2010).

Sirkülasyon alanları, mekan içerisindeki hareket alanlarını ifade eder. Yapılan çalışmada; yaşlı bireylerin hareket sırasında sirkülasyon alanlarında düşme riskleri ve düşmenin önlenmesi için mobilya düzenlemeleri değerlendirilmiştir. Yaşlı bireylerin konut içi yaşamı, mekanı tamamlayan mobilyalarla birlikte düşünülmelidir. Kullanılacak mobilyalar estetik unsurlardan önce ergonomik ve fonksiyonellik özellikleri ile değerlendirilmelidir. Aksi takdirde; yaşlı bireylerin bilinçlendirilmesi, mekanın mimari yönden düzenlenmesi kazaları önlemede yeterli olamayacaktır. Mekanın mimari düzenlenmesi ile ilgili literatürde bir çok çalışma yapılmıştır. Ancak mekanda kullanılan mobilyalar yapısal olarak dikkate alınmamıştır. Bu bakımdan yapılan çalışma, bundan sonraki araştırmalar için yardımcı olacaktır.

Kaynaklar

- Anonim (2008). *Eğitimciler için eğitim rehberi: Sağlık ve sağlığın korunması modülleri*. T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü, Yayın No: 722, 179 s.
- Arfken, C.L., Lach, H.W., Birge, S.J., Miller, J.P. (1994). The prevalence and correlates of fear of falling in elderly person living in the community. *Am. J. Public Health*, 84(4), 565-570.
- Belir, Ö. (2009). *Mimari erişilebilirlik kılavuzu*, Özürlüler Vakfı. 15.02.2017 tarihinde <http://v3.arkitera.com/UserFiles/File/download/MimariErisilebilirlikKilavuzu.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Bruce, D.G., Devine, A., Prince, R.L. (2002). Recreational physical activity levels in healthy older women: the importance of fear of falling. *Journal Of American Geriatrics Society*. 50, 84-89.
- De Chiara, J., Panero, J., Zelnik, M. (1992). *Time-Saver Standards For Interior Design and Space Planning*. McGraw-Hill Inc., USA, 1160 p.
- Doğan, A. (2016). *Yaşlı ve evi*. Türk Geriatri Derneği. 15.02.2017 tarihinde <http://www.turkgeriatri.org/halksagligi?id=7> adresinden erişilmiştir.
- Elbaş, N.Ö., Arpacı, F. (2004). Yaşlı bireyin evde sağlık bakımı. V.Kalınkara (Ed.), *Yaşlılık disiplinler arası yaklaşım, sorunlar, çözümler* (ss: 119-134) içinde. Ankara: Odak Yayınevi.
- Erdem, M., Emel, F.H. (2003). Yaşlılarda mobilite düzeyi ve düşme korkusunun belirlenmesi. *II. Ulusal Yaşlılık Kongresi*. Denizli, 226-236.
- Fruin, J.J. (1971). *Pedestrian planning and design*. Metropolitan Association of Urban Designers and Environmental Planners, Newyork.
- Güner, P., Güler, Ç. (2002). Yaşlıların ev güvenliği ve denetim listesi. *Geriatri*, 5(4), 150-154.
- İlçe, A.Ö., İlçe, A.C., Dıramalı, A. (2007). Yaşlılarda ev kazalarının önlenmesi ve ev kazalarının önlenmesine yönelik iç mekan çözümlenmeleri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e-dergisi*, 17 s.
- Kalınkara, V. (2001). *Konutta iç dekorasyon*. Ankara: Teknik Yayınevi.
- Kalınkara, V. (2010). Yaşlı bireyler için yaşam çevresinin ergonomik tasarımı. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2010(1), 54 – 64.
- Kressig, R.W., Wolf, S.L., Sattin, R.W.O., Grady, M., Greenspan, A., Curns, A., Kutner, M. (2001). Associations of demographic, functional, and behavioral characteristics with activity-related fear of falling among older adults transitioning to fragility. *Journal of American Geriatrics Society*, 49, 1456-1462.
- Kuzeyli Yıldırım, Y., Karadakovan, A. (2004). Yaşlı bireylerde düşme korkusu ile günlük yaşam aktiviteleri ve yaşam kalitesi arasındaki ilişki. *Türk Geriatri Dergisi*, 7(2), 78 – 83.
- Lök, N., Akın, B. (2013). Domestic environmental risk factors associated with falling in elderly. *Iranian J.Publ. Health*, 42(2), 120 – 128.
- Murphy, S., Williams, .CS., Gill, T.M. (2002). Characteristics associated with fear of falling and activity restriction in community-living older persons. *Journal of American Geriatrics Society*. 50, 516-520.
- Portico (2016). *Architectural concepts: circulation*. 15.03.2017 tarihinde <http://portico.space/journal//architectural-concepts-circulation> adresinden erişilmiştir.
- Panero, J., Zelnik, M. (1979). *Human dimension& interior space*, Newyork:Whitney Library of Design.
- Parry, S.W., Steen, N., Galloway, S.R., Kenny, R.A., Bond, J. (2001). Falls and confidence related quality of life outcome measures in an older British cohort. *Postgrad Med J.*, 77(904), 103-108.
- Smardzewski, J. (2015). Classification and characteristics of furniture. *Chapter 2: Furniture design* (ss.47 – 95). Switzerland: Springer Int.Publ.

- Sully, A. (2015). Interior design: Conceptual basis. *Chapter 2: Circulation concept*. (ss.37–51). Switzerland: Springer Int.Publ.
- Suzuki, M., Ohyama, N., Yamada, K., Kanamori, M. (2002). The relationship between fear of falling, activities of daily living and quality of life among elderly individuals. *Nursing and Health Sciences*, 4, 155-161.
- Şafak, Ş., Erkal, S., Çopur, Z. (2005). Yaşlılıkta sağlıklı konut ve kazalar. *ÖZ-VERİ Dergisi*, 2(2), 1 – 15.
- Şahbaz, M., Tel, H. (2006). Evde yaşayan 65 yaş ve üzeri bireylerin günlük yaşam aktivitelerindeki bağımlılık durumu ile ev kazaları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Turkish Journal of Geriatrics*, 9(2), 85 – 93.
- Tinetti, M.E., Richman, D., Powell, L. (1990). Falls efficacy as a measure of fear of falling. *Journal of Gerontology*, 45 (6), 239 - 243.
- Topaç, Ş. (2002). *GATA eğitim hastanesinde rutin incelemeye tabi tutulan yaşlı bireylerde ev kaza sıklığı, kaza özellikleri ile nedenleri ve bunun yaşadıkları konut özellikleri ile ilişkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gülhane Askeri Tıp Bilimleri Akademisi, Ankara.
- Walker, J.E., Howland, J. (1991). Falls and fear of falling among elderly persons living in the community: Occupational therapy interventions. *Am. J. Occup. Ther.*, 45(2), 119-122.

Extended Abstract

The elderly is the ones affected and damaged most in residential accidents. Conditions such as deteriorating eyesight and audition, weakening dark adaptation, insufficient muscle-strength coordination, forgetfulness, early exhaustion etc. lead to increase in accident risks at older ages. Most of the injuries in elderly individuals in Turkey occur indoor. Analyzing the causes of these accidents, they are mostly preventable causes such as ignorance, incautiousness, negligence.

The risk of falls will be decreases with ergonomic design of the space. Many factors in terms of both architectural and indoor design should be considered to decrease dependence of the elderly on other people and to reduce number of accidents. Studies conducted has shown that some causes of accidents in the elderly are indoor factors such as insufficient lighting, slippery floor coverings, the way of installation of equipment.

Circulation areas are walking and moving areas between spaces and around furniture in the place. In this study, mostly used pathways and the formal features of furniture on these pathways are evaluated. The scope of this study includes making arrangements to reduce the risk of falls, suggestions about preventing the damage in case of falls.

Falling Hazard in the Elderly

Because of low bone density and having fragile bones, home accidents can be the main injury and death causes. Due to inabilities coming with senility, obstacles caused by environment and risks, especially falling accidents increase. Since the elderly is spending most of their times at home, they are exposed to home accidents most.

In the research conducted to examine factors causing home accidents, it is observed that 7.2% of those who have been exposed to home accidents are over 65 years old and most of these accidents compose of falls. Replacing furniture, door sill and even carpet being folded might cause an accident on elderly individuals. Most of the accidents the elderly has experienced arise from easily overlooked but avoidable causes. In the light of the fact that, the house the elderly lives in should be designed in the way of not leading to accident.

Indoor and Circulation Areas

Circulation is often thought of as the 'space between the spaces', having a connective function, but it can be much more than that. There are two rules of thumb when it comes to designing circulation. The key circulation pathways should:

1. Be clear and unobstructed;
2. Follow the shortest distance between two points.

The reason for these two rules of thumb is fairly obvious: people want to be able to move around a building with ease and efficiency, and without feeling or being lost. But, this is not always possible. Sometimes for architectural reasons you'll want to interrupt a direct circulation path with an item of furniture or a change in level to define a change in place, make people slow down, or provide a focus point. Similarly, circulation *doesn't* necessarily have to follow the shortest distance between two points.

The indoor circulation areas break down into two groups: vertical and horizontal circulation areas. While stairs, elevator, moving staircase are upward paths as a vertical circulation which take much more effort, paths between rooms, doorway and path between furniture are accepted as horizontal circulation areas.

Circulation systems checks possible moving pathways around the space or big objects. The indoor movement of the individual must be thought in equal conditions with activity areas. Accordingly, indoor activities of the individual are an important component determining the organization of circulation areas.

According to previous studies, in order that the individual could move around without crashing into any obstacle, the radius of circulation area has to be twice of the radius of contacting area. In case we apply this conclusion on interior space, it is accepted that it is appropriate to design circulation areas' radius length as twice as the radius of the individual with largest body measurement living in the house.

Living and Circulation Areas Check List for the elders

The elderly individual may not be aware of how many risk factors, that might cause the fall, exist in his living place. For this purpose, safety lists could be beneficial. In order to provide elderly individuals' safety in circulation areas in the house, House Safety Analysis Form has been prepared.

Conclusion

In this study, the risk of falls for elderly individuals during their movements and furniture design to prevent falls have been evaluated. The elderly's life in their houses is to be thought with furniture completing the place. In furniture to be used, besides their aesthetic features, their ergonomic and functional features should be considered as well. Otherwise, making elderly individuals conscious of safety issues, architectural design is not going to be enough to prevent accidents. Many studies have been conducted about architectural design of a place. Yet, none of these studies have discussed furniture used in the place in terms of their formal features. In this study, examining previous studies on this subject, criteria on furniture structure for elderly individuals have been determined.

Accordingly; on pathways where movement between spaces occurs often,

- There must not be small fragile objects which can easily drop and break into pieces.
- Furniture colors must be congruent.
- There must be enough contrast between furniture, floor and space colors.
- Areas for relaxation must be created. It must be considered to put a chair with armrests or a fixed and stationary furniture at the level of arm-elbow.

Of furniture on these pathways,

- The edges must be rounded and soft instead of sharp and hard.
- In order to prevent injuries in case of falls, furniture parts below the level of waist must be covered with materials reducing impact effects, such as sponge.
- Must not be light and easily fall.
- There must be no bulging parts on some furniture such as drawer, bed base, cabinet.
- furniture made of fragile materials must be below the level of shoulders not to make a damage on individuals in case of falls.
- Doors and drawers of closets must be easily opened and closed without bending over or kneeling down.
- In horizontal circulation areas in house, on pathways between spaces, the form of doors is important for elderly and disabled individuals. Especially, doorknob is impractical kind of door handle. Extended door handles are always more practical.
- Should avoid door hydraulics on interior doors. Large and visually impressive door are mostly heavy doors. The weight of doors should not be considered. Therefore, lighter and wooden interior doors must be preferred.

Yaşlı Kişilerin Sağlığı Ve Etkinlikleri İçin Terapi Bahçeleri

Mükerrem ARSLAN

Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü.

muarslan@ankara.edu.tr

ORCID ID :0000-0003-1223-3568

Erdi EKREN

Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü.

ekren@ankara.edu.tr

ORCID ID :0000-0003-0131-7985

Geliş Tarihi: 25.10.2017 Revize Tarihi: 06.12.2017 Kabul Tarihi: 22.12.2017

ÖZ

Doğanın insan sağlığı üzerinde yarattığı olumlu etkileri tasarımda ele almak fikri, gerek doğu gerek batı kültürleri içinde, doğal çevrenin belirleyici ve düzenleyici etkisinden kaynaklanmaktadır. Özellikle doğal çevre ve tasarlanmış mekânların iyileştirme süresini hızlandırmada önemli rol oynadığının belirlenmesi, bahçelerin sağlık bakım mekânlarına dönüştürülmesinde etken olmuştur. Terapi bahçeleri, iyileştirme bahçeleri bu konuda yaygın olarak kullanılan tasarlanmış mekânlardır. Günümüzde yapılan birçok araştırma terapi amacıyla özel olarak tasarlanan bahçeler sayesinde kullanıcı gruplar üzerinde önemli sonuçlara ulaşıldığını göstermektedir. Terapi bahçeleri, fiziksel ya da psikolojik sorunlar yaşayan hastaları bedensel, zihinsel ve ruhsal olarak güçlendirerek yaşadıkları ağrıları, acıları ve stresi azaltmak amacıyla tasarlanan bahçelerdir. Bu bahçeler özellikle yaşlanmanın meydana getirdiği olumsuz etkilerin azaltılması ya da ortadan kaldırılması ve yaşlı kişilerin toplumsal hayata daha etkin bir şekilde katılabilmesini sağlamak açısından önemlidir. Bu çalışma ile terapi bahçelerinin yaşlı kişilerin sağlığı ve etkinlikleri üzerine olumlu etkilerinin belirlendiği araştırma sonuçları aktarılarak, A.B.D, Japonya ve Avrupa ülkelerindeki terapi bahçeleri örnekleri verilecek, ülkemizde özellikle kentsel mekanlarda terapi bahçelerinin tasarım kriterleri ve kullanımına ilişkin önerilere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: terapi bahçesi, iyileştirme bahçesi, yaşlılar ve bitki yetiştiriciliği

Therapy Gardens For The Health And Efficacy Of Elderly People

ABSTRACT

The idea of changing the positive effects of nature on human health is the result of the deterministic and regulatory effect of the natural in both eastern and western cultures. Especially the determination of natural environment and designed spaces to play an important role in accelerating the healing period has been a factor in transforming the gardens into health care spaces. Therapy gardens, healing gardens, are the commonly used designed spaces in this field. Many of today's researches show that gardens which designed specifically for therapy have achieved important results for groups of users. Therapy gardens are designed to reduce the pain and stress besides that physically, mentally and spiritually strengthening patients who have physical or psychological problems. These gardens are particularly important in terms of reducing or eliminating the adverse effects of aging, and ensuring that older people can participate more effectively in social life. This study will provide examples of therapy gardens in the U.S.A, Japan, and European countries by presenting research findings that demonstrate the positive effects of therapy gardens on the health and efficacy of elderly people and suggest recommendations for the design criteria and use of therapeutic gardens in our country, particularly in urban settings.

Keywords: therapy garden, healing garden, elderly people and plant cultivation

Giriş

Tarih boyunca insanlar maruz kaldıkları ruhsal ve fiziksel hastalıkları tedavi etmek için doğaya başvurmuşlardır. İlk çağlardan bu yana doğa, insanların yaşamlarındaki sıkıntılarını kurtulup içsel huzura kavuştukları ve iyileştirme gücüne inandıkları bir rehber olmuştur. Doğanın bir parçası olarak da bahçeler insanlar tarafından sağlık bulma amacıyla özel olarak tasarlanan mekânlar haline gelmiştir. Özellikle doğal çevre ve tasarlanmış mekânların iyileştirme süresini hızlandırmada önemli rol oynadığının belirlenmesi bu konuda etken olmuştur. Terapi bahçeleri diğer bir deyişle iyileştirme bahçeleri de bu gelişmeler sonucunda ortaya çıkan tasarlanmış mekânlardır (Arslan ve Peng, 2013). Terapi bahçeleri, fiziksel ya da psikolojik sorunlar yaşayan hastaları bedensel, zihinsel ve ruhsal olarak

güçlendirerek yaşadıkları ağrıları, acıları ve stresi azaltmak amacıyla tasarlanan bahçeler olarak tanımlanabilir.

Terapi bahçeleri orta çağdan beri insanların şifa aradıkları mekanlar olarak kullanılmış olup günümüzde hastaneler, rehabilitasyon merkezleri, yaşlı ve engellilerin bakım gördüğü huzurevleri ve bakımevlerinin önemli bir parçası haline gelmiştir (Serez, 2011). Modern anlamda terapi bahçeleri 1798'de ABD'de bulunan Tıp ve Klinik Uygulama Enstitüsü'nde bahçecilik etkinliklerinin, ruhsal bozukluğu olan bireyleri iyileştirici etkilerini vurgulanmasıyla oluşmaya başlamıştır. Daha sonra Philadelphia Dostlar Hastanesi'nde 1879'da ilk kez bu amaçla bir sera kullanılmıştır. 1973 yılında ise bu konudaki 'ilk profesyonel kurum' olan Bitki Yetiştiriciliği ile Tedavi ve Rehabilitasyon Ulusal Konseyi (bugünkü adıyla Amerikan Bitki Yetiştiriciliği Terapisi Derneği; AHTA (American Horticultural Therapy Association)) kurulmuştur (Arslan ve Katipoğlu, 2011).

Terapi bahçeleri; zihinsel ve fiziksel engelli çocuklar ve yetişkinler, hastanede bulunan hastalar ve yaşlı kişilerin sağlıklarını yeniden kazanma ya da durumlarının daha kötüye gitmesini engellemesinin yanı sıra yeni beceriler edinmelerine, kaybettikleri becerileri geri kazanmalarına, bitki bakımı yaparken sorumluluk almalarına böylece sosyal yönden gelişimlerine katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu bahçeler kasların kullanımını sağlaması ve koordinasyonu, dengeyi ve kuvveti artırması nedeniyle fizik tedavide de kullanılmaktadır (Arslan ve Katipoğlu, 2011).

Günümüzde hızlı kentleşme sonucunda insanların doğa ile olan etkileşimi azalmakta ve günlük hayatın stresinden kurtularak sağlıklı bir yaşam sürmek fikri giderek önem kazanmaktadır. Öyle ki insanlar kentlerin yoğun gri dokusundan kaçarak kendilerine mutluluk veren yeşil alanlara yönelmektedir. Bu noktada yeşil alanlar insanların aktif ve pasif rekreasyon ihtiyaçlarını karşılarken sağlıkları üzerinde de olumlu etkiler yaratmaktadır. Sağlık sorunlarının giderek arttığı yaşlılık döneminde de sağlık bulma amacıyla özel olarak tasarlanan terapi bahçeleri toplumların "yaşayan ansiklopedileri" olarak nitelendirilen yaşlı kişilerin ruhsal ve fiziksel sağlıkları üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Yaşlı kişilerin sağlık durumlarında meydana gelen bu pozitif değişimler toplum yapısı üzerinde de olumlu gelişmelere sebep olmaktadır.

Ülkemizde yapılan son araştırmalar yaşlıların (65 yaş ve üstü) genel sağlık durumlarından duydukları memnuniyet ve yaşamlarındaki mutluluklarının azaldığını göstermektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan yaşam memnuniyeti araştırması sonuçlarına göre genel sağlık durumundan memnun olduğunu beyan eden yaşlı bireylerin oranı 2014 yılında %47,5 iken bu oran 2015 yılında %45,6'ya düşmüştür. Mutlu olduğunu beyan eden yaşlı bireylerin oranı ise 2014 yılında %62,8 iken bu oran 2015 yılında %56,8 olmuştur. Ayrıca yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı 2014 yılında %8 iken 2015 yılında %8,2'ye yükselmiştir (TÜİK, 17.01.2017). Nüfusun önemli bir bölümünü oluşturan yaşlı kişilerin sağlık durumlarından duydukları memnuniyetin artması şüphesiz ki yaşamlarındaki mutluluğu artıracaktır. Mutluluk seviyesi artan yaşlı kişiler de kendilerini toplumun önemli bir parçası olarak hissederek yılların kendilerinde oluşturduğu tecrübe ve olgunlukları yeni nesillere daha rahat aktaracaklar ve toplumsal yaşama daha etkin bir şekilde katılabileceklerdir. Bu bağlamda terapi bahçeleri yaş grupları ve maruz kalınan hastalıklar çerçevesinde tasarım açısından farklılıklar göstermekle birlikte özellikle yaşlanmanın meydana getirdiği olumsuz etkilerin azaltılması ya da ortadan kaldırılması adına oldukça önemlidir.

Yaşlı kişilerin fiziksel ve ruhsal tedavilerinde oldukça önemli bir yer tuttuğu yapılan çalışmalarla ortaya konan terapi bahçelerinin bu olumlu etkilerinin belirlendiği araştırma sonuçlarının aktarılması, A.B.D, Japonya ve Avrupa ülkelerindeki terapi bahçelerinden örnekler verilmesi, ülkemizde özellikle kentsel mekanlarda oluşturulacak terapi bahçelerinin tasarım kriterleri ve kullanımına ilişkin önerilere yer verilmesi bu çalışmanın amaçları kapsamındadır.

Yöntem

Terapi bahçesi kavramının ortaya çıkışı, tarihsel gelişimi, felsefesi ve kullanım alanları öncelikle incelenmiştir. Daha sonra terapi bahçelerinin yaşlı kişilerin sağlığı ve etkinlikleri üzerine olumlu

etkilerinin belirlendiği araştırma sonuçları aktarılmıştır. Terapi bahçelerinin genel tasarım ilkeleri ve özellikle yaşlı kişilere yönelik düzenlenecek olan terapi bahçelerinin tasarımında ayrıca dikkat edilmesi gereken prensipler irdelenmiş olup; A.B.D, Japonya ve Avrupa ülkelerindeki terapi bahçelerinden örnekler verilmiştir.

Ülkemizdeki yaşlı nüfusuna değinilerek yaşlı kişilerin toplumun önemli bir bölümünü oluşturduğu ve toplumsal hayata daha etkin bir şekilde katılabilmelerini sağlamak açısından terapi bahçelerinin önemi vurgulanmıştır. Sonuç olarak, ülkemizde özellikle kentsel mekanlarda oluşturulacak terapi bahçelerinin tasarım kriterleri ve kullanımına ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Bulgular

Terapi bahçeleri; özel tasarlanmış alanlar olabildikleri gibi, yaşlı bakım evleri, sağlık kuruluşları bahçeleri, kent parkları ve yeşil alanlar içerisinde yer alabilirler. Tıbbi ve aromatik bitkilerin bu bahçelerde estetik ve işlevsel çok önemli işlevleri vardır (Arslan ve Peng, 2013). Terapi bahçeleri bünyesinde kullanılan tıbbi ve aromatik bitkiler ve yapılan çeşitli etkinlikler ile yaşlı kişilerin duyuları uyarılmaktadır. Örneğin; farklı mevsimlerde çiçek açan hoş kokulu bitkiler ile koklama, farklı dokulara sahip bitkiler ile dokunma, estetik açıdan değerli yaprak, çiçek ve meyvelere sahip olan bitki türleri ile görme, bitkisel çay içme ve ekilen ürünlerin toplanması ve tadılması ile tat alma duyuları uyarılmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Terapi bahçelerinde beş duyunun uyarılması (Toyoda, 2012)

Günümüzde, doğaya yakın yaşamının, yetişkin ve çocuk sağlığı üzerindeki olumlu etkilerine dair pek çok bilimsel kaynak bulunmaktadır. Yapılan bu çalışmalar, doğaya yakın yaşamının psikolojik ve fizyolojik sağlığımız üzerindeki kısa ve uzun vade etkilerini ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında Amerika ve Japonya’da yapılan iki araştırmanın sonuçları incelenmiştir. Bu çalışmalardan ilki 1984 yılında Ulrich, R.S. tarafından sonuçlandırılan “Bir Pencereden Bakmak Ameliyat Sonrası İyileşmeyi Etkileyebilir” konulu çalışmadır.

Çalışmada 1972-1981 yılları arasında Pennsylvania banliyö hastanesinde bulunan hastaların safra keselerinin alınması için yapılan cerrahi müdahaleden (kolesistektomi) sonraki iyileşme sürecinde doğal peyzaj görünümü olan bir pencereye sahip odada kalan kişilerde bu görünümün onarıcı etkilere sahip olup olmayacağı araştırılmıştır (Ulrich, 1984).

Doğal peyzaj manzaralı odalardan yaprak döken ağaçlar görüldüğü için araştırmada ağaçların yapraklı oldukları dönem olan 1 Mayıs ile 20 Ekim arasında gerçekleştirilen cerrahi müdahaleler kayıt edilmiştir. 20 yaşından daha genç ya da 69 yaşından daha yaşlı olanlar, ameliyat sonrası ciddi komplikasyonlara maruz kalan hastalar ve psikolojik rahatsızlık geçmişi olanlar araştırmaya dâhil

edilmemiştir. Doğal peyzajı gören bir pencereye sahip olan odalarda 23 hasta ile tuğla bir bina duvarına bakan pencereci odalarda kalan 23 hasta birbiri ile eşleştirilmiştir. Eşleştirmede cinsiyet, yaş (5 yaş aralığı), sigara içen ya da sigara içmeyen, obez ya da ideal kilo sınırları içerisinde olan, daha önce hastaneye yatışın genel niteliği, ameliyat tarihi (6 yıl aralığı) ve odalarının bulunduğu katlar ölçüt olarak belirlenmiştir (Ulrich, 1984).

Araştırma sonucunda doğal peyzaj görünümü olan bir pencereye sahip odada kalan 23 hastanın ameliyat sonrası şikâyetlerinde, hastanede kalış sürelerinde ve ağrı kesici kullanımlarında aynı koşullarda ancak tuğla bir bina duvarına bakan pencereci odalarda kalan eşleştirildikleri 23 hastaya göre azalma görülmüştür (Ulrich, 1984).

Sonuçları incelenen diğer bir çalışma ise 2009 yılında S. Koura, T. Oshikawa, N. Ogawa, S. M. Snyder, M. Nagatomo ve C. Nishikawa tarafından sonuçlanan “*Kentsel Çevrede Yaşlı İnsanlar İçin Bitki Yetiştiriciliği Terapisinin Kullanımı*” konulu çalışmadır.

Haziran 1998’den Mart 2009’a kadar Japonya’da bakımevinde kalan hastalar üzerinde devam eden çalışmada, iki aylık süreler içerisinde, hastalar tarafından düzenli olarak beş defa veya daha fazla tercih edilen faaliyetlere yer verilmiştir. Hastalar her bir terapi faaliyeti öncesinde ve sonrasında değerlendirmeye alınmış ve tüm bahçe terapisi faaliyetlerinin, beş duyudan en az dördünü canlandırdığı tespit edilmiştir. Etkinliklerin birçoğunun görme ve dokunma duyusunu canlandırdığı tespit edilmişken hiçbir faaliyetin koku alma ve işitme duyuları üzerinde fazla bir etkisi olmadığı belirtilmiştir. Ancak bitki yetiştirme faaliyetleri kapsamında yetiştirilen ürünlerin toplanması ve tadılması tat alma duyusunu uyarmıştır (Koura et al., 2009; Arslan ve Katipoğlu, 2011).

Bahçe terapisi etkinlikleri kapsamında yapılan tüm el işi uygulamaları ve bitki yetiştirme faaliyetlerinin felç, ruhsal bozukluklar, akinezi, bağımlılık ve eklem hareket açıklığı üzerinde etkili olması beklenmiştir. Ayrıca el işi uygulamaları terapilerinin oturma pozisyonundaki denge kaybının ve bunamanın azaltılması; bitki yetiştirme faaliyetlerinin ise osteoporoz ve spastisite üzerinde etkili olabileceği düşünülmüştür (Koura et al., 2009; Arslan ve Katipoğlu, 2011).

Doğal alanlarda bulunmanın insanlar üzerinde oluşturduğu olumlu etkileri inceleyen bir diğer çalışma Hartig ve ark. (1991) tarafından sonuçlandırılan “*Doğal Ortam Deneyimlerinin Sağlık Veren Etkileri*” konulu çalışmadır. Bu çalışmada doğa gezisine giden, kent içinde tatil yapan ve tatil yapmayan gruplardan bir okuma parçasındaki yanlışları düzeltmeleri istenmiştir. Sonuç olarak en iyi puanı doğa gezisine giden grubun elde etmesi; doğal alanlarda bulunmanın zihinsel yorgunluk ve dikkat dağınıklığı üzerinde olumlu etkiler oluşturabileceğini göstermektedir. (Hartig et al., 1991; Özgüner, 2004). C.M. Tennesen ve B. Cimprich (1995) tarafından sonuçlandırılan “*Doğa Manzaraları: Dikkat Üzerine Etkileri*” konulu çalışmada ise 72 lisans öğrencisi yurtlarından gördükleri manzaraya göre dört gruba ayrılmış ve bu gruplara dikkat değerlendirme testleri yapılmıştır. Sonuç olarak doğal manzara görüntüsüne sahip odalardaki öğrenci grubunun daha güçlü bir dikkat kapasitesine sahip olduğu ortaya konmuştur (Tennesen ve Cimprich, 1995; Özgüner, 2004).

Terapi bahçeleri hasta ve/veya yaşlı kişilerin iyileşme ve toplumsal yaşama daha etkin bir şekilde katılabilmeleri adına oldukça önemlidir. Ancak bu bahçelerin kullanıcı gruplar üzerinde istenilen etkiyi yaratması ve sürdürülebilir olması için tasarım kriterleri çerçevesinde oluşturulması gerekir.

Terapi bahçeleri hitap ettikleri yaş grupları ve bu kişilerin hastalık durumlarına göre tasarım açısından farklılıklar göstermektedir. Örneğin; çocuklar için tasarlanacak olan bir terapi bahçesinde keşfetmenin ve oyun oynamanın özgürlüğü esas iken yaşlı kişiler için tasarlanan bir terapi bahçesinde ise sessizlik ve sakinlik esas olacaktır (Predny, 1999). Terapi bahçeleri tasarlanırken hitap ettiği yaş ve hastalık grubunun temel gereksinimlerinin göz önüne alınmasının yanı sıra bahçeden faydalanan diğer kullanıcıların (görevli personel, hasta yakınları vb.) da gereksinimleri dikkate alınmalıdır.

Terapi bahçelerinin genel tasarım ilkeleri;

1. Tasarımcı estetik kaygılardan daha çok, kullanıcı gereksinimlerine uygun mekân tasarımlarını tercih etmelidir (Ulrich, 1999; Pouya ve ark., 2015).

2. Hastaların birbirleriyle, aile üyeleriyle ve yardımcı personeller ile zaman geçirecekleri ortak alanların oluşturulması sosyalleşme açısından oldukça önemlidir (Şekil 2) (Horowitz, 2012). Çünkü sağlık tesisleri; hastalar, hasta yakınları ve personeller için oldukça stresli ortamlardır. Dolayısı ile dış ortamlar, bu stresten uzaklaşmak duygusunu kolaylaştırmak için iç mekan ile bir kontrast oluşturmalıdır (Marcus, 1995).

Şekil 2. Terapi bahçesinde sosyalleşme amacıyla oluşturulan bir alan örneği (Cheyenne Botanic Gardens, 25.11.2017)

3. Gürültü ve dikkat dağıtıcı etmenler minimuma indirilmelidir (Horowitz, 2012).

4. İyileştirme bahçesindeki alanların kolayca anlaşılabilmesi için tasarımda sadelik oldukça önemlidir. Kolay algınabilen yollar ve net tanımlamalarla huzur ve güvenlik duygusu yaratılmalıdır (Marcus, 1995). İyileştirme bahçelerinden yararlanan birçok insanın aynı zamanda duygusal bozukluklar ve stresle başa çıkmaya çalıştığı göz ardı edilmeden tasarım yapılırken bahçede kullanıcıların rahatlamaları amaçlanmalıdır (University of Minnesota Extension, 19.01.2017; Marcus, 1995).

5. Simetrik ve asimetrik unsurların bir denge içinde kullanılması alanın durağan olarak hissedilmesi açısından önemlidir (University of Minnesota Extension, 19.01.2017). Durağanlık kullanıcıların kendilerini güvende hissetmelerini sağlar.

6. Bahçede kullanılacak olan bitkisel ve yapısal materyalin insan boyutuna uygun olması kullanıcıların kendilerini güvende hissetmeleri açısından önemlidir (University of Minnesota Extension, 19.01.2017).

7. Bahçenin dört mevsim boyunca kullanıcılar üzerinde duyusal ilgi uyandırması önemlidir (Bowers, 2003).

8. Tasarlanan kullanımlar arasında geçişler rahat ve uygun olmalıdır. Özellikle ortak kullanım alanlarından özel kullanım alanlarına geçişlerde özen gösterilmelidir (University of Minnesota Extension, 19.01.2017).

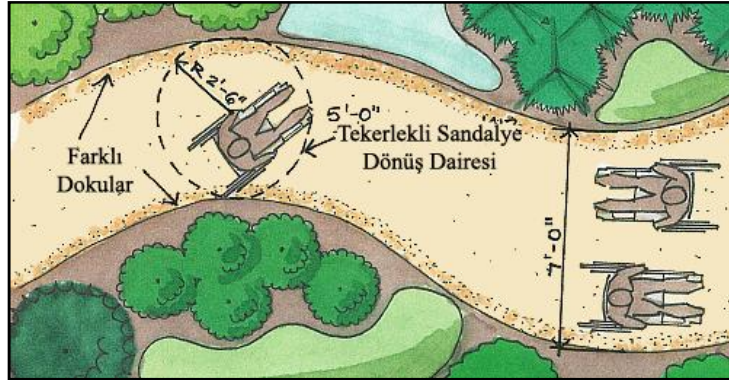
9. Tasarlanan mekânların bahçedeki herkes tarafından görülerek fark edilmesi olumsuz sosyal davranışların engellenebilmesi adına önemlidir (Bowers, 2003; Pouya ve ark., 2015).

10. Bahçe tasarımının işlevsel olması alanın kullanıcı sınırlarının belirlenmesi açısından önemlidir (University of Minnesota Extension, 19.01.2017).

11. Bahçenin fiziksel güvenlik ve terapatik yararlar açısından sürdürülebilir olması önemlidir (University of Minnesota Extension, 19.01.2017).

Yaşlı kişilere yönelik düzenlenen terapi bahçelerinde;

1. Tasarım kriterleri yaşlı kişilerin fiziksel ihtiyaçlarına ve diğer gereksinimlerine hitap etmelidir (Brawley, 2005; Bulut ve Göktuğ, 2006).
2. Yaşlılar için görmeleri ve algılamaları daha kolay olan sıcak renkler (kırmızı, turuncu, sarı) kullanılmalıdır (University of Minnesota Extension, 19.01.2017).
3. Duyuları ve hafızayı canlandırmak için farklı yaprak doku, form ve kokuları olan bitkilere yer verilmelidir. Yapılan araştırmalar, yaşlı kişilerin gençliklerinde yaygın kullanılan bitkileri içeren bahçeleri tercih ettiklerini ve bu bitkileri yetiştirmekten zevk aldıklarını göstermektedir (Predny, 1999).
4. İyi tanımlanmış yürüme yolları ile algılanması kolay bir düzen yaratılmalıdır. Yaşlı kişiler için gerekli yönlendirmelerin yapılması ve yürüme yolları genişliğinin tekerlekli sandalye kullanımı için uygun olması önemlidir (Şekil 3) (University of Minnesota Extension, 19.01.2017).

Şekil 3. Tekerlekli sandalye kullanımı için oluşturulan bir yol örneği (University of Minnesota Extension, 19.01.2017).

5. Yaşlı kişiler, fiziksel rahatsızlıklarından dolayı kendilerini güvende hissetmek için bazı yapılara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu yüzden kaldırımsız yürüme yolları ve tırabzanlar kendilerini güvende hissetmelerini sağlamaktadır (Brawley, 2005; Bulut ve Göktuğ, 2006).
6. Bahçede, sırt ve kol dayanakları olan oturma birimleri kullanılması yaşlı kişiler için önemlidir (Şekil 4) (Bozar, 2003; Bulut ve Göktuğ, 2006). Ayrıca sandalye ve masaların renginin zemin malzemesinden farklı olması yaşlı kişiler tarafından daha rahat algılanmalarını sağlayacaktır (University of Minnesota Extension, 19.01.2017).

Şekil 4. Terapi bahçesinde oluşturulan bir oturma alanı örneği (Legacy Health, 26.11.2017)

Çalışma kapsamında A.B.D ve Japonya'dan terapi bahçesi örnekleri verilmiştir. Bu örneklerin ilki adını bulunduğu şehirden alan "**Portland Hafıza Bahçesi**" dir.

“Portland Hafıza Bahçesi”, A.B.D.’de bulunan sekiz hafıza bahçesinden biri olup aynı zamanda kamusal alanda konumlandırılan yalnızca iki hafıza bahçesinden biridir. Bahçe halkın ücretsiz girişine açık olmakla birlikte hafıza bozuklukları (Alzheimer vb.) yaşayan insanlar ve onların bakıcıları için tasarlanmıştır (Portland Memory Garden, 22.01.2017).

Dört mevsim canlı kalacak bitki çeşitliliği ile zenginleştirilmiş olan bahçe yer verilen bitki türleri ile ziyaretçilerin hislerini uyandırmak ve geçmiş zamanlardaki anılarını canlandırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca engelli kullanımına uygun bir şekilde tasarlanan yaya yolları ve araç park yerleri ile de ulaşılabilir olması sağlanmıştır. Birçok oturma alanı ve tekerlekli sandalyelerinde ulaşabileceği masalarla ziyaretçilerin bir arada olması sağlanmıştır (Portland Memory Garden, 22.01.2017).

Ziyaretçilere belirli alanlarda yaptırılan bitki dikimleri ile fiziksel aktivitelerde bulunmaları sağlanarak aktif kas kullanımı ve koordinasyon yeteneklerini kaybetmemeleri ya da yeniden kazanmaları amaçlanmıştır (Şekil 5) (Portland Memory Garden, 22.01.2017).

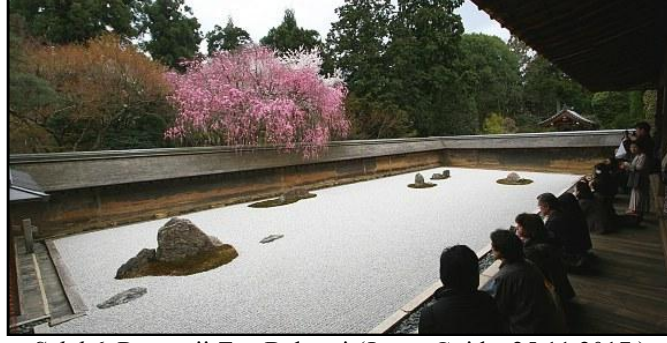
Şekil 5. Portland Hafıza Bahçesi’nde fiziksel aktivite amacıyla yapılan bitki dikimi (Portland Memory Garden, 22.01.2017)

Diğer bir terapi bahçesi örneği ise Japonya’da bulunan “Ryoan-ji Zen Bahçesi”dir.

Zen bahçesi bir çeşit Japon kayalık bahçesidir. Kum, çakıl, kaya veya bazen diğer doğal unsurları içeren sığ bir kum bahçesi olan zen bahçelerinin dinginlik ve huzur verdiği inanılmaktadır. Zen bahçesi bünyesinde bulunan her bir kayanın fiziksel özelliklerine göre farklı bir anlamı vardır ve kayalar; yeryüzünü, gökyüzünü, dağları, adaları hatta bazen bir hayvanı bile simgelemektedir. Zamanla filozofik düşüncenin odak noktası haline gelen zen bahçeleri sadeliği ve sahip olduğu simgesel anlatımı ile ruhları dinlendirme fırsatı sunar (Serez, 2011).

Son yıllarda zen bahçeleri üzerine yapılan araştırmalar bu bahçelerin stres azaltıcı ve rahatlatıcı etkilerinin olduğunu ve bu özellikleri ile akıl hastalıkları ve özellikle alzheimer tedavisine yardımcı olmak amacıyla, hastaneler ve huzurevlerinin bahçelerinde uygulanabileceğini göstermektedir (Serez, 2011).

Japonya’nın hatta dünyanın en önemli zen bahçelerinden biri olan “Ryoan-ji Zen Bahçesi”de meditasyon ve sakinleştirici özelliği ile terapi bahçesi görevi görmektedir. Bahçeye eğitilmiş bahçıvandan başka hiç kimse giremez. Bahçe çevresinde dolaşmak bile yasaktır, sadece durup düşünceye daldırılabilir (Şekil 6). On altıncı yüzyılda yaşamış olan zen rahiplerinden Shinzu, bu bahçedeki felsefeyi 30.000 mili tek bir adımda kat etmek olarak belirtmiştir (Thacker, 1979; Serez, 2011).

Şekil 6. Royan-ji Zen Bahçesi (Japan Guide, 25.11.2017)

Avrupa’da bulunan terapi bahçelerine örnek olarak ise İngiltere’de bulunan “Normandy Topluluğu Terapi Bahçeleri” incelenmiştir.

1998 yılında toplumun savunmasız bireylerini desteklemek amacıyla kurulan “Normandy Topluluğu” günümüzde bünyesinde oluşturulan terapi bahçeleri ile öğrenme zorluğu, bedensel engel ve zihinsel sağlık sorunları olan genç ve yetişkin kişilerin, bahçecilik işleri ile ilgilenen uzmanların ve gönüllülerin gözetiminde bahçe faaliyetleri ile ilgilenmelerini sağlayarak onların iletişim becerilerinin geliştirilmesi ve sağlık durumlarının iyiye gitmesini hedeflemektedir. Yerel sosyal hizmetler ve toplum ruh sağlığı ekipleri tarafından sevk edilen yetişkinler ve gençler için ihtiyaç duydukları tedaviye yönelik etkinlikler düzenlenen terapi bahçelerinde farklı yaş gruplarının etkileşim içerisinde olduğu çalışmalar da yapılmaktadır (Şekil 7). Bahçe aktiviteleri ile bireylerin kendilerini ruhsal ve fiziksel açıdan daha iyi hissetmeleri sağlanarak toplumsal hayata daha etkin bir şekilde katılmaları amaçlanmaktadır (The Therapy Garden, 20.01.2017).

Şekil 7. Normandy Topluluğu Terapi Bahçeleri’nde yapılan bir çalışma örneği (The Therapy Garden, 20.01.2017).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Terapi bahçeleri hitap ettiği kişileri bedensel, zihinsel ve ruhsal olarak güçlendirerek, kişilerin kayıpları ve üzüntüleriyle başa çıkmalarını, yaşlı kişilerin kaybettikleri fiziksel becerileri geri kazanmalarını ve yaşlanmanın getirdiği olumsuzluklar ile baş etmelerini sağlar. Terapi bahçelerinin yaşlı ve hasta kişiler üzerinde yaptığı tüm bu olumlu fiziksel ve psikolojik etkiler göz önüne alındığında terapi bahçesi kavramının toplum sağlığı açısından çok önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle ülkemiz adına, nüfusun önemli bir bölümünü oluşturan yaşlı kişilerin sağlık durumlarında pozitif etkilere yol açan terapi bahçesi tasarımları oldukça önemlidir.

Bahçenin iyileştirici bir etmen olarak kabul görmesi sonucunda terapi bahçeleri, birçok ülkenin akademik araştırmaları için ciddi bir konu haline gelmiş ve sağlık sistemlerine dahil olmuştur. Ancak ne yazık ki, terapi bahçeleri yurtdışında gösterdiği gelişmeyi ülkemizde akademik ya da uygulama anlamında gösterememiştir.

Ülkemizde terapi bahçeleri ile ilgili hem akademik çalışmaların hem de tasarım ve uygulama çalışmalarının yaygınlaştırılması oldukça önemlidir. Bu kapsamda kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektörün terapi bahçelerinin yararları hakkında bilgilendirilmesi ve bu konuya bütçe ayırmalarının sağlanması gerekmektedir. Ayrıca konu ile ilgili sivil toplum kuruluşları ve derneklerin oluşturulması ülkemizde terapi bahçelerinin yaygın hale gelmesi adına önemli bir adım olacaktır.

Hitap ettikleri yaş grupları ve bu kişilerin hastalık durumlarına göre tasarımsal açıdan farklılıklar gösteren terapi bahçeleri ülkemizde; bakımevleri, huzurevleri, hastaneler, sağlık bakım merkezleri, hapishaneler, çocuk yurtları gibi alanlar ile birlikte kentsel açık yeşil alanlarda da tasarlanmalıdır.

Terapi bahçelerinin tasarımlarında yalnızca hastalar değil hastaların refakatçileri, ziyaretçileri, sağlık personeli ve gönüllü çalışanlarında gereksinimleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kapsamda düşünüldüğünde terapi bahçesi tasarımlarında farklı meslek disiplinlerinin (fizyoterapistler, psikologlar, hekimler, peyzaj mimarları, mimarlar ve mühendisler) ortak bir çalışma içerisinde olması bahçenin istenilen etkiyi sağlaması ve sürdürülebilir olması adına oldukça önemlidir.

Teşekkür ve/veya Açıklamalar: Bu makale Ahi Evran Üniversitesi ve YASAD işbirliğince 4-6 Mayıs 2017 tarihinde düzenlenen 9. Ulusal Yaşlılık Kongresinde özet olarak sunulmuş ve bildiri özetleri kitabında basılmıştır.

Kaynaklar

- Arslan, M., Katipoğlu, E. (2011). Kentsel Çevrede Yaşlı Kişilerin Sağlığı ve Etkinlikler İçin Bitki Yetiştiriciliğinin Önemi, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1-2, s: 44-52.
- Arslan, M., Peng, M. (2013). Taiwan ve Türkiye’de Tıbbi ve Aromatik Bitki Türlerinin Kullanımı, V. Süs Bitkileri Kongresi, 06-09 Mayıs 2013, Yalova, Türkiye.
- Bowers, D.A., (2003). Incorporating Restorative Experiential Qualities and Key Landscape Attributes to Enhance the Restorative Experience in Healing Gardens Within Health Care Settings, Master Thesis, Washington University, pp.108, Washington.
- Bozar, M., (2003). Huzurevleri ve Yaşlı Bakımevlerinde Dış Mekan Tasarımı: Ankara Örneği, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Brawley, E., (2005). Raising the Bar in Designing Senior Environments, The 12th Annual Affordable Housing Conference, Spokane Convention Center, Washington.
- Bulut, Y., Göktuğ, T.H., (2006). Sağlık Bulma Yönünde Çevresel Bir Etken Olarak İyileştirme Bahçeleri, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt:23, Sayı:2, s: 9-15.
- Cheyenne Botanic Gardens. (2017). 25.11.2017 tarihinde <https://www.botanic.org/about-us-mission-statistics/horticultural-therapy/> internet adresinden erişildi.
- Hartig, T., Mang, M., Evans, G.W., (1991). Restorative Effects of Natural Environment Experiences, Environment and Behavior, Vol:23, No:1, pp. 3-26.
- Horowitz, S. (2012). Therapeutic Gardens and Horticultural Therapy. Mary Ann Liebert Inc., Vol:18, No:2, pp. 78-83.
- Japan Guide. (2017). 25.11.2017 tarihinde <https://www.japan-guide.com/e/e3909.html> internet adresinden erişildi.
- Koura, S., Oshikawa, T., Ogawa, N., Snyder, S. M., Nagatomo, M. and Nishikawa, C. (2009). Utilization of horticultural therapy for elderly persons in the urban environment. Proceeding of the Second International Conference on Landscape and Urban Horticulture, Vol. 2, pp. 865-868, Bologna, Italy.
- Legacy Health. (2017). 26.11.2017 tarihinde <http://www.legacyhealth.org/health-services-and-information/health-services/for-adults-a-z/horticultural-therapy.aspx> internet adresinden erişildi.
- Marcus, C.C., Barnes, M., (1995). Gardens in Healthcare Facilities: Uses, Therapeutic Benefits and Design Recommendations, The Center for Health Design, California.
- Özgüner, H., (2004). Doğal Peyzajın İnsanların Psikolojik ve Fiziksel Sağlığı Üzerine Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri:A, Sayı:2,s: 97-107.
- Portland Memory Garden. (2017). 22.01.2017 tarihinde <http://www.portlandmemorygarden.org/PMG/Welcome.html> internet adresinden erişildi.
- Pouya, S., Bayramoğlu, E., Demirel Ö. (2015). Şifa Bahçesi Tasarım Yöntemlerinin Araştırılması, Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 1, s: 15-25.
- Predny, M.L. (1999). Assessing An Intergenerational Horticulture Therapy Program For Elderly Adults And Preschool Children, Faculty of Virginia Polytechnic Institute and State University, Horticulture Department, Master Thesis, pp.7.
- Serez, A. (2011). Tarihsel Süreç İçinde Sağlık Bahçeleri, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s:12-57, Ankara.
- Tennesen, C.M., Cimprich, B., (1995). Views to Nature: Effects on Attention, Enviromental Psychology, Vol:15,pp. 77-85.
- Thacker, C. (1979). Japanese Gardens - The History of Gardens, USA University of California, Press Berkeley and Los Angeles, pp. 134-145.

- The Therapy Garden (2017). 20.01.2017 tarihinde <http://www.thetherapygarden.org/> internet adresinden erişildi.
- Toyoda, M. (2012). Horticultural Therapy in Japan -History, Education, Character, Assessment-, International Conference of Healthcare and Therapeutic Design, 08-09 January 2012, Taichung, Taiwan.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2017). 17.01.2017 tarihinde www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=21520 internet adresinden erişildi.
- Ulrich, R. S. (1984). View Through a Window May Influence Recovery From Surgery, *Science, New Series*, Volume:224, No: 4647, pp. 420-421.
- Ulrich, R. S. (1999). Effects of gardens on health outcomes: Theory and research. In C. Cooper-Marcus & M. Barnes (Eds.), *Healing Gardens: Therapeutic Benefits and Design Recommendations*. New York: John Wiley, pp. 27-86.
- University of Minnesota Extension. (2017). 19.01.2017 tarihinde <http://www.extension.umn.edu/garden/landscaping/design/healinggardens.html> internet adresinden erişildi.

Extended Abstract

Since the first ages, nature has become a guide in which people are free from troubles in their lives and have an inner peace of mind and believe in the power of healing. As part of nature, gardens have become specially designed spaces for health by people. Especially the determination of natural environment and designed spaces to play an important role in accelerating the healing period has been a factor in transforming the gardens into health care spaces. Therapy gardens are designed spaces that are widely used in this field.

Therapy gardens are designed to reduce the pain and stress besides that physically, mentally and spiritually strengthening patients who have physical or psychological problems. Many of today's researches show that gardens which designed specifically for therapy have achieved important results for groups of users. These gardens are particularly important in terms of reducing or eliminating the adverse effects of aging, and ensuring that older people can participate more effectively in social life.

The emergence of the concept of therapy garden, its historical development, philosophy and uses are examined first. Later, the results of the research revealed that the therapy gardens have positive effects on the health and the activities of the elderly people. The general design principles of therapy gardens and the principles that should be paid extra attention in the design of therapy gardens to be arranged especially for the elderly people are discussed. Examples from therapy gardens in the U.S.A., Japan, and European countries are given.

Addressing the elderly population in our country emphasizes the importance of the therapeutic gardens in terms of ensuring that elderly people constitute an important part of society and that social life can participate more effectively. As a result, we have developed suggestions for the design criteria and use of therapy gardens, especially in urban areas.

Therapy gardens can be specially designed areas, as well as in elderly care homes, health care gardens, urban parks and green spaces. Medicinal and aromatic plants have very important functions in these gardens in terms of aesthetics and functionality. Medicinal and aromatic plants and a variety of activities stimulate the senses of those who use the garden. For example; with pleasant smelling plants that bloom in different seasons the sense of smell, with plants that have different tissues the sense of touch, with plants that have aesthetically valuable leaves, flowers and fruits the sense of sight is stimulated. Besides, the collection and taste of the cultivated products stimulate the sense of taste.

The results of two studies conducted in U.S.A. and Japan were examined. The first of these studies is "View Through a Window May Influence Recovery From Surgery" which was studied by Ulrich, R. S. in 1984. As a result of the study, the remaining 23 patients in the room with a window with a natural landscape view showed a reduction in their postoperative complaints, hospital stay and pain relief use compared to 23 patients who were matched in the room with the window facing a brick building wall.

The second study is "Utilization of Horticultural Therapy For Elderly Persons In The Urban Environment" which was studied by Koura et al. in 2009. Patients were assessed before and after each therapy activity, and all garden therapy activities were found to simulate at least four of the five senses.

Therapy gardens differ in terms of the age groups they address and in terms of their design according to their disease state. For example; silence and calmness will be essential in a therapy garden designed for elderly people, while a therapy garden designed for children is based on freedom of play and game play. In this section of the study the general design principles of therapy gardens and the principles that should be paid extra attention in the design of therapy gardens to be arranged especially for the elderly people has been given.

Considering all the positive physical and psychological effects of therapy gardens on elderly and/or sick people, it turns out that the concept of therapy garden is very important in terms of community health.

It is very important for Turkey to popularize both academic studies and design and application studies about therapy gardens. In this context, it is necessary to inform the public institutions and organizations about the benefits of therapy gardens and to allocate the budget to this issue. Therapy gardens should be designed in nursing homes, hospitals, health care centers, prisons, child dormitories and urban open green areas in our country.

The fact that different professional disciplines (physiotherapists, psychologists, doctors, landscape architects, architects and engineers) work together in therapy garden designs is crucial in order for the garden to have the desired effect and sustainability.

Alzheimer Hastalık Sürecinde Bakım Veren Aile Üyelerinin Yaşadıkları Güçlükler ve Sosyal Hizmet

Sezen Soner
Sosyal Hizmet Bilim Uzmanı.
sezen.soner06@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6578-8589

Serdar Aykut
İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü.
aykutserdar@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3317-0634

Geliş Tarihi: 08.06.2017 Revize Tarihi: 16.12.2017 Kabul Tarihi: 22.12.2017

ÖZ

Bilimsel buluşlar ve teknolojik gelişmelere paralel olarak ilerleyen tıp sonucunda insan ömrü geçmiş dönemlere göre artış göstermektedir. Artan insan ömrü de daha önceleri çok fazla dikkat çekmeyen, yaşa bağlı unutkanlık ya da bunama olarak nitelendirilen ve demans hastalıkları içerisinde bulunan Alzheimer hastalığı gibi hastalıkları daha görünür hale getirmektedir. Hastalık, yapısı gereği, sadece hastayı değil hem hastayı hem de çevresini olumsuz olarak etkilemektedir. Progresif özelliği ve henüz bir tedavisinin olmaması da hastalığı zorlaştırmakta ve bakım verenler üzerindeki olumsuz etkilerini arttırmaktadır. Bu çalışmanın amacı Alzheimer hastalık sürecinde bakım veren aile üyelerinin yaşadıkları güçlükleri belirlemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Ankara ve İstanbul illerinde ikamet edip Alzheimer hastasına bakım veren 10 aile üyesi oluşturmaktadır. Araştırmada yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından oluşturulan görüşme formu, Alzheimer hastasına bakım veren aile üyelerinin sosyodemografik özelliklerini ve psikososyal ihtiyaçlarını belirleyen 16 sorudan oluşmaktadır. Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, Alzheimer hastasındaki ani ruh hali değişikliklerinin, tekrarların, unutkanlıkların bakım veren aile üyelerindeki bakım verme yükünü arttırdığı, bakım verenlerin en çok psikolojik ve ekonomik yardıma ihtiyaç duydukları, hastalarının bakımı konusunda uzman kişilerden destek almak istedikleri ve kurum bakımını ilk seçenek olarak tercih etmedikleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: alzheimer, bakım verme, bakım yükü, sosyal hizmetler

Alzheimer's Disease-Processed Caregiver Family Members Difficulties and Social Work

ABSTRACT

As a result of advancing medicine in parallel with scientific discoveries and technological developments, human life is increasing compared to past periods. Increased human life makes diseases such as Alzheimer's disease, which are not considered to be very noticeable at the beginning, characterized by age-related forgetfulness or dementia, and dementia diseases, making them more visible. The disease affects not only the patient but also the patient and the environment negatively due to the structure. The progressive nature of the disease and the lack of treatment have also made it more difficult and add to the negative effects of caregivers. The aim of this study is to determine the difficulties that family members who care in the Alzheimer's disease process experience. Qualitative research method was used in the research. The research group of the study is composed of 10 family members who reside in Ankara and Istanbul provinces and care for Alzheimer's disease. The research used semi-structured interview technique. The interview form formed by the researchers consists of 16 questions that determine the sociodemographic characteristics and psychosocial needs of family members who care for Alzheimer's patients. A content analysis technique was used to analyze the data. As a result of the research, it was determined that sudden mood changes in Alzheimer's patients increase the burden of care given to caregiving family members by repetitions, forgetfulness, caregivers need the most psychological and economical help, patients want to be supported by experts in their care, and institutional care is not the first choice.

Keywords: alzheimer, caregiving, caregiver burnout, social work

Giriş

Dünyadaki yaşlı nüfusu giderek artış göstermekte ve hızlı yaşlanma küresel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. 2050 yılına kadar 60 yaş ve üzerindeki nüfusun 2 milyar, 80 yaş ve üzerindeki nüfusun ise 400 milyon civarında olacağı tahmin edilmektedir (United Nations, Department of

Economic and Social Affairs, Population Division, 2013; akt., Tettey Nortey ve diğerleri, 2017, s.1). Yaşlıların sayısı ve oranındaki keskin artışların demografik eğilimi ve tahmini, yaşlanma konusuna verilen önemi arttırmaktadır (Tettey Nortey ve diğerleri, 2017, s.1-2). Yaşlı sayısının artması, Alzheimer hastalığı gibi yaşlı hastalıklarında artışı da beraberinde getirmektedir.

Alzheimer hastalığı bellek kaybına yol açan nörodejeneratif bir hastalıktır. Ulusal yaşlanma enstitüsüne göre, Alzheimer hastalığı bellek ve düşünme becerilerini ve hatta basit görevleri yerine getirebilme yeteneğini bile yavaş yavaş yok eden ilerleyici, geri dönüşsüz beyin bozukluğu olarak tanımlanmaktadır. Genellikle 60'lı yaşların ortalarında başladığı ve demansın en sık görülen nedeni olduğu belirtilmektedir (National Institute on Aging). Yaş, cinsiyet, aile geçmişi ve kalıtım, eğitim düzeyi, kafa travması, down sendromu, hipertansiyon, depresyon diyabet, alkol ve sigara kullanımı gibi faktörler Alzheimer hastalığı için risk faktörü olarak belirtilmektedir. Hastalık progresif bir yapıda olup çeşitli evrelerden oluşmakta ve verilen bakımın niteliği de hastanın bulunduğu evreye göre şekillenmektedir.

Bakım verme zaman ve enerji tüketen, maddi ve fiziksel olarak yorucu bir görev olarak tanımlanabilmektedir (Sakakibara ve diğerleri, 2015, s.2015). “Bakım hizmeti tek bir yardım çeşidi ile sınırlı olmayıp, sağlık bakımı (ilaç alımı, tedavisi, izleme vb.), kişisel bakım (yıkama, beslenme, tuvalete gitme, giyinme vb), hastanın aldığı sosyal hizmetleri koordine etme, alışveriş ve küçük ev yönetimi, maddi yardım ve aynı evi paylaşmayı da kapsamaktadır” (Zarit, 2014 ve Özlü ve diğerleri,2009; akt., Karahan ve İslam, 2013, s.2).

Bakım verme, formal bakım ve informal bakım olarak ikiye ayrılmaktadır. Formal bakım özel kurumlar ve kamu kurumları tarafından verilen profesyonel bakımı kapsamakta iken, informal bakım eş, çocuklar, dost ve akraba tarafından karşılığında ücret alınmadan verilen ve profesyonel olmayan bakımı kapsayan hizmetler bütünü olarak tanımlanabilmektedir. Alzheimer hastalarına bakım veren aile üyeleri de informal bakım kapsamında değerlendirilmektedirler.

Altın ve Aydın Avcı (2016, s.527) tarafından yapılan bir çalışmada bakım verenlerin %37,9 unun hastanın gelini, %33,9 unun çocuğu, %10,7 sinin eşi, %10,2 sinin kardeşi, %7,3 ünün ise hastanın bakıcı ve damadı olduğu belirtilmektedir.

Bakım verme, özellikle de Alzheimer hastaları için bakım verme, oldukça uzun ve yorucu bir süreci kapsamaktadır.

Bakım veren aile üyeleri bu süreçte psikolojik, fiziksel, ekonomik ve sosyal olarak birçok sorunla karşılaşmakta ve bakım verme yükünün etkisi altına girmektedirler. Örneğin, Akyar ve Akdemir tarafından yapılan bir çalışmada bakım verenlerin %64 ünün ailede güçlük yaşadığı, güçlük yaşayanların %40,6' sının aileden destek almakta sorun yaşadıkları, %34,4 ünün psikolojik, %18,8 inin mali, %6,2 sinin aile içi ilişkilerde sorun yaşadıkları belirtilmektedir (Akyar ve Akdemir, 2009, s.38).

Bakım verme yükü iki grupta incelebilmektedir. Bunlar;

1.Objektif bakım yükü

2.Subjektif bakım yükü

Objektif Bakım yükü, genel olarak hastaya bakım verme sırasında yaşanan güçlüklerden kaynaklanmakta ve subjektif bakım yüküne göre daha nesnel ve gözlemlenebilir olaylardan oluşmaktadır. Kişinin hayat tarzı değişiklikleri, mali durum denge bozuklukları bu gruba örnek olarak gösterilebilmektedir. Subjektif bakım yükü ise daha çok bakım verenin iç dünyası ile ilgilidir.

Bakım verme çok ayaklı bir süreçtir. Bakım verenin yaş, cinsiyet, etnik köken, eğitim durumu, sağlığı, çalışma durumu, mesleği, ekonomik durumu, kültür düzeyi, hasta ile yakınlık derecesi ve onunla ilişkisi gibi özellikleri ile hastaya ait yaş, cinsiyet, hastalığının seviyesi gibi kişisel özellikleri bakım verme

yükünü etkileyen etmenlere örnek olarak gösterilebilmektedir. Ayrıca bakım verenin destek alıp almaması, yaşlı ile aynı evi paylaşıp paylaşmaması da bakım verme yükünü etkileyen etmenler arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada amaç; Alzheimer hastalık sürecinde, informal bakım veren aile üyelerinin yaşadıkları güçlükleri belirlemek ve interdisipliner bir meslek olan sosyal hizmet uzmanı bakış açısıyla çözüm önerileri sunmaktır.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma, Alzheimer hastası olan bakım veren aile üyelerinin yaşadığı güçlükleri belirlemek amacıyla fenomenolojik desende tasarlanmıştır. Araştırma Ankara ve İstanbul illerinde, Alzheimer hastasına bakım veren 10 aile üyesi ile yapılmıştır. Araştırmada yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmış olup, araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme formu çerçevesinde mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya başlanılmadan önce, bakım verenlere araştırma hakkında bilgi verilmiş ve bu aşamadan sonra mülakatlara başlanılmıştır. Görüşme formu bakım verenleri sosyodemografik açıdan tanıtıcı ve psikososyal ihtiyaçlarını belirleyici 16 sorudan oluşmaktadır (Ek 1). Görüşmeler 30-80 dakika arası sürmüştür.

Araştırmaya, İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı izni alındıktan sonra başlanılmıştır. Araştırmaya katılan bakım verenlerin gizliliklerine özen gösterilmiş ve gerçek isimleri kullanılmamıştır. Araştırmaya başlanılmadan önce bakım verenlere, Gönüllü Katılım Formu imzalatılmış ve araştırmaya katılmanın tamamen gönüllülük esasına dayalı olduğu belirtilmiştir. İzinleri dahilinde ses kaydı alınmıştır.

Verilerin değerlendirilmesinde özellikle sosyal bilimlerde kullanılan, sözlü, yazılı ve diğer kaynakların objektif ve sistematik bir şekilde incelenmesine olanak tanıyan içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, metinden çıkarılan geçerli yorumların bir dizi işlem sonucu ortaya konulduğu bir araştırma tekniğidir. Bu yorumlar, mesajın göndereni, mesajın kendisi ve mesajın alıcısı hakkındadır (Weber: 1989, s.5). Ses kayıtları ve görüşme formları yazıya dökülmüş ve araştırmacılar tarafından ortak çıkarımlar oluşturulmuştur. Katılımcıların ifadeleri olduğu gibi aktarılmış ve yorumlarda değişiklik yapılmamıştır.

Bulgular

Araştırmaya katılan Alzheimer hastası aile üyelerinin yaş ortalaması 45,7'dir. En büyüğü 57, en küçüğü ise 21 yaşındadır (n: 10). Bakım verenlerin %90'nı kadınlardan oluşmaktadır. Bakım verenlerin %20'si çalışmakta iken %80'i çalışmamaktadır. Bakım verenlerden 5'i kayınvalidesine, 4'ü annesine, 1'i babaannesine bakım vermektedir. Katılımcılardan 2'si yüksek lisans, 1'i üniversite, 3'ü lise, 4'ü ilköğretim mezunudur. Görüldüğü gibi kadın bakım verenlerin sayısı erkek bakım verenlerin sayısından fazladır. Bu da bize bakım verme görevini genellikle kadının üstlendiğini göstermektedir.

Tablo 1. Bakım Verenlerin Demografik Özellikleri

	n	%
Yaş (Ortalama)	45,7	
Cinsiyet		
Kadın	9	90
Erkek	1	10
Eğitim Durumu		
İlköğretim	4	40
Lise ve dengi	3	30
Yüksekokul/ fakülte	1	10
Lisansüstü eğitim	2	20

Tablo 1. devamı		
Yakınlık Derecesi		
Torun	1	10
Çocukları	4	40
Gelin/Damat	5	50
Çalışma Durumu		
Evet	2	20
Hayır	8	80
Bakım Verme Süresi		
1 yıldan az	--	--
1-5 yıl	9	90
6 yıl ve üzeri	1	10

Araştırmada 2 ana tema belirlenmiştir. Bunlardan ilki bakım verme sürecinde bakım rolleri ve yaşanan zorluklar ile ilişkili iken diğeri ise bakım verenlerin kurum bakımına ilişkin düşüncelerinden oluşmuştur. Bakım verme sürecinde Bakım Roller ve Yaşanılan Zorluklar teması da kendi içinde 4'er alt temadan oluşmuştur.

Bakım Verme Sürecinde Bakım Roller ve Yaşanılan Zorluklar

Alt Tema 1: Tekrarlar ve Duygudurum Değişiklikleri

Araştırmaya katılanların çoğunluğu hastalarının sürekli aynı şeyleri tekrarladığını, çok inatçı olduklarını ve bu durumun da onlar için yorucu olduğunu belirtmişlerdir.

...Annemin Alzheimer'ı ileri aşamada değil, ama sürekli tekrarları var. Torunu evlensin istiyor sürekli. Sürekli tekrarları var (E,50y).

Kayınvalidem çok inatçı sürekli aynı şeyleri yapmak istiyor. Anlattığı olayları tekrar tekrar bize anlatıyor. Her seferinde ilk kez dinliyormuşuz gibi yapmaya çalışıyoruz ama bu bizim için de çok kolay bir durum değil, çok yorucu ve bunaltıcı oluyor bu durum. (H, 52y)

Annem eskiden böyle değildi. Şu an söylediği her şeyi unutup ve yeniden söylüyor. Yemek yediğini unutup yeniden yemek istiyor (S,55y).

Çok akıllı bir kadındı. Söylediği her şey dinlenirdi. Aile içinde otoriteydi adeta. Güncel konulara hakimdi, sürekli haber takibi yapardı. Ama şu an çok değişti. Çok inatçı oldu. Yemek yemek istemiyor, sürekli olarak ben tokum diyor. Eşyalarını koyduğu yerleri unutup. Sürekli eski komşularını anlatıyor. Kendisi için yapılan hiçbir şeyden hoşnut olmuyor. Çok duygusallaştı birden ağlamaya başlıyor (A,52).

E,50y ile yapılan görüşmede bakım verilen hasta da gözlemlenmiş ve A,52y'nin de belirttiği gibi hastanın sebepsiz yere birden ağlamaya başladığı görülmüştür. Ayrıca bilindiği gibi hastalığın temelinde ani duygu durum değişiklikleri, unutkanlık ve tekrarlar bulunmakta ve bu da bakım verenlerin streslerini arttırmaktadır.

Alt Tema 2: Bakım Verme Sürecindeki Zorlanma

Bakım verenlerin çoğu hastalardaki takıntılı davranışların ve özellikle onların özbakımının kendilerini zorladığını belirtmişlerdir.

...Kıyafetlerini giydirmek ve çıkartmak çok zor (N,50y).

...Tekrarları çok zorluyor. Bide takıntıları var. Eşimi görünce sürekli ona kızıyor. Karşısında bazen birilerine takılıyor onu takıntı haline getiriyor. Eskiye dönük şeylere takılıyor. Annemi öyle görünce üzülüyorum... Hastalığı kabullenmek çok zor geliyor. Daha önce davrandığı gibi davranmayınca hastalığı sebebiyle davranışları farklılaşınca kızgınlık oluşuyor. Kızım bu nokta da bana destek oluyor (E, 50y).

Bakım verirken yardıma ihtiyaç duyuyorum. Yatırırken, kaldırıırken, banyo yaptırırken yardım gerekli. ..Devlet bu konuda haftada bir gün bile olsa hastaya bakan kişilere eğitim vermeli, bakım yöntemleri öğretilmeli...Suçlamalar zorluyor. En çok kimi görüyorsa yaşlı onu suçluyor, çünkü onunla birlikte yoğruluyor. Tek bir şeyden güvence alıp onu açığa çıkarıyor. Sadece dayanağı olan oğlu. Onu düşünüyor. Başkaları gelince hastalığını gizliyor. 65 yaşındaydı o ilk gelin gittiğimde anladım. Sürekli yalanlar uyduruyordu. Bir gün cüzdanını kaybetmiş bulamıyor, kaybetmiş. Hastalık had safhada da değil beni suçluyor. Para önemli değil bari cüzdanımı geri verin diyor...(S, 57y).

Banyo yaptırırken çok sinirli oluyor, kılık kıyafet değişiminde çok sıkıntı yaşıyoruz (H, 52y).

Özellikle banyo konusunda çok zorlanıyoruz. Yıkanmak istemiyor, giyinmek istemiyor. Suçlama huyu var. Eşyalarını bulamayınca bizleri suçluyor (S, 55y).

...Genelde çok zorluk çıkarmıyor ama eskiden daha sık yıkanırды. Ben temizim yeni yıkadım diyor. Komşularını, eşyalarını çalmakla suçluyor. Yaptığım yemekleri beğenmiyor, yemek istemiyor. Gezmeye gitmeyi çok seviyor ama gidince de çabuk sıkılıyor hadi eve dönelim diyor. Benim de dışarı çıkmamı istemiyor. Sürekli kızımınla uğraşılıyor, onun giydiklerini beğenmiyor. Bu şekilde mi dışarı çıkacaksın, saçlarını taramayacak mısın sen diye sürekli kızıma takıyor (A,52y).

Kayınvalidemin temizliği konusunda zorluk çekiyorum. Bir gün eve geldim onu tuvalette pisliğiyle oynarken buldum...Tanımama sorunu var. Beni tanıyor ama kim olduğumu bilmiyor. Sadece sürekli görüyor...Kışın balkonda oynamak istiyor (E,51y).

Tuvalet eğitiminde, özbakım ihtiyaçlarında, beden eğitimi, beden temizliği ve kişisel ihtiyaçlarını yürütmekte zorlanıyorum. Psikolojik bozukluktan ötürü sakinleştirme çabaları...Hiperaktiflikten dolayı sürekli takip etmem beraberinde birçok konuda zorlanıyorum (G,24y).

Kişisel bakım ihtiyaçlarından özbakımda zorlanıyorum. Banyo yaptırma, alt bezi değiştirme, bir de hastada inat duygusu birçok hizmeti olumsuz etkileyebiliyor (E,21y).

Alzheimer hastalarının temel bakımlarının bakım verenleri zorladığı bilinmektedir. Özellikle hastalarda banyo yapmak istememe, beslenme sorunları, agresif davranışlar sık karşılaşılan durumlardandır. Bakım verenin hasta ile olan iletişimi bu gibi durumlarda çok önemlidir. Hastalarıyla inatlaşmamaları, onların gönüllerini çeşitli yollardan kazanıp dikkatlerini başka noktalara çekmeleri gerekmektedir. Özellikle bakım vericilerin aile yakını olduğu durumlarda, bakım verilen kişinin “hasta” olduğu zaman zaman unutulabilmekte ve karşı taraftan sağlıklı insan davranışı göstermesi beklenmektedir. Bu da bakım veren hasta yakınlarının duygusal yüklerini arttırmaktadır.

Alt Tema 3: Bakım Verirken Yardıma En Çok İhtiyaç Duydukları Alanlar

Bakım veren aile yakınlarına yardıma en çok ihtiyaç duydukları alan sorulduğunda, çoğunluğunun psikolojik ve ekonomik yardıma ihtiyaçlarının olduğu belirlenmiştir. Bakım verme işinin zorluğuna, yakınlarının hasta olmasının yarattığı baskı da eklenince psikolojik olarak çok zorlandıkları, kendi hayatlarını eskisi gibi yaşayamadıkları sonucuna varılmıştır.

Bakım verirken en çok şuna, en çok buna ihtiyaç duyuyorum diye bir ayrım yapamayacağım, çünkü bakım verme çok faktörlü bir süreç. Kişiyi psikolojik, ekonomik, sosyal olarak etkiliyor. İnsanın sevdiği birini hasta olarak görmesi gerçekten dayanılmaz bir durum. Eskiden başınız sıkışsa gidip, görüşlerini aldığınız, omzunda ağladığımız birindeki kişilik değişikliklerini birden yaşamak...gerçekten çok ama çok zor.. Zaman zaman hasta olduğunu unutuyorsunuz kızılıyorsunuz ona. Sonra bunu farkedip kendinize kızılıyorsunuz. Evdeki tüm düzeniniz değişiyor. Aile düzeniniz değişiyor, eskisi kadar sık dışarı çıkamıyorsunuz...(A,52y).

Fiziksel destek, çünkü kilo ağırlığından dolayı gücümün yetmediği durumlarla karşılaşabiliyorum. Tek taraf tutmadığından düştüğünde kaldırıırken güçlük çekiyorum. Psikolojik destek, çünkü hasta bir yaşlının yanında ister istemez psikoloji duygu değişiklikleri olabiliyor. Kendimi yaşlılarım gibi göremiyorum. Yaşlanmış hissediyorum (E,21y).

Psikolojik olarak yardıma daha çok ihtiyaç duyuyorum. “Anne ikonu” yer değiştirdiğinde zorlanılıyor (E, 50y).

Bakım verirken psikolojik yardıma ihtiyaç duyuyorum. Zaten bakım verme süresince de sürekli psikolojik yardım aldım...2 ay hastanede kaldım ...Psikolojik terapi aldım, depresyon tedavisi...Uyku problemleri yaşıyorum hala ilaç kullanıyorum. Önceleri ekonomik olarak da çok zorlandım. Pasta, kurabiye, mantı yapıp sattım (S, 57y).

Fiziksel desteğe ...yürüyemediği, özbakımını karşılayamadığı için, kendini ifade edemediği için, yemeğini yiyemediği için ihtiyaç duyuyorum. Ekonomik destek bez masrafları için (G, 24y). İlk olarak tabiki de psikolojik destek derim. Çünkü insan kendisi de belli bir yaşta olunca aksi huysuz ve üzerinde birden fazla rahatsızlığı olan birisine bakıyor olmak insanı psikolojik destek almaya itiyor. Bir diğeri de ekonomik destek sonuçta hastamızın yaşamış olduğu rahatsızlıktan dolayı maddi olarakta ihtiyaç duyuyoruz (H, 52y).

..Ya bakım vermek insanı cidden psikolojik olarak çok zorluyor ve yıpratıyor. Elinizden gelenin en iyisini yapmaya çalışıyorsunuz, yapıyorsunuz da. Ama bu sefer de siz yıpranıyorsunuz. Kendinize vaktiniz kalmıyor, aileniz ihmale uğruyor. Siz yıpranıyorsunuz ...Her ne kadar evde bakım...yapıyor olsak da maddi olarak ek desteğe tabiki de ihtiyaç duyuyoruz. Çünkü bu rahatsızlık maddi, manevi her anlamda destek olunması gereken bir durum (S, 55y).

Hastalığı ilk öğrenince depresyona girdim (E, 51y).

Bilindiği gibi Alzheimer hastalığı oldukça uzun bir süreci kapsamaktadır ve bakım yükünün tek bir kişi üzerinde toplanması bakım verenin fiziksel ve psikolojik sağlığını olumsuz etkilemektedir. Yapılan görüşmelerde, bakım veren aile yakınlarının dinlenmeye, küçük molalara ihtiyaçlarının olduğu ve eski hayatlarına özlem duydukları, psikolojik olarak çok yıprandıkları görülmüştür. Bu durum da bakım veren aile yakınlarının destek almaları gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Hem bakım verenlerin kendi sağlıkları hem de verdikleri bakımın kalitesi için, bakım verenlerin psikolojik, sosyal ve ekonomik açılarından desteklenmeleri gerekmektedir.

Alt Tema 4: Bakım Verme Sürecine Devam Etme İstekleri

Bakım verenlere hastanızın bakımını bir başkasının üstlenmesini ister misiniz diye sorulduğunda, çoğunluğunun bakımda, kendilerine yardımcı olunmasını istedikleri belirlenmiştir.

Hastamın bakımını bir başkasının üstlenmesini istemem. Tüm zorluklara rağmen kimselere güvenemem ama destek konusunda yardım isterim...Kişisel destek, hemşire vs. evde bakımda yetkili kişi isterdim. Yaşlı bakım teknikleri isterdim (G, 24y).

Alzheimer konusunda eğitim almış birisini yine de bizlerin kontrolünde bakmasını isterim. Bunun dışında da hastanelerde Alzheimer hastaları için rehabilite merkezleri olmalı çünkü bizler Alzheimer rahatsızlığı yaşayan yakınlarımıza her anlamda destekte yetersiz kalabiliyoruz maddi ve manevi desteği bu rehabilite merkezleri vermeli (H, 52y).

Hayır. Kesinlikle istemem. Ben bir torunum ve alıştım. Torun olmama rağmen babaannemin bakım ve sağlığını, babaannemi tanımayan çocuklarına güvenemem (E, 21y).

Eğitilmiş bir hasta bakıcı sorumluluğu üzerimden alabilir. Bakım işi çünkü gerçekten çok yorucu ve zaman alıcı. Yeniden bir bebeğe bakar gibi oluyor insan. Kendime vaktim kalmıyor (S,55y). Ben kayınvalideme bakım veriyorum ve onun kendi çocuklarıyla bakımını paylaşmak isterim (E, 51y).

Tek başına bakmak çok zor. Evde bakıcı tutmak onu yaşadığı ortamdaki koparmamak için daha iyi (E,50y).

Özellikle hastalar ilerledikçe bakım vermek zorlaşacak. Bu sebeple bakımın paylaşılması çok önemli. Evde bakım hizmetlerinin bu konu için yararlı olabileceğini düşünüyorum. Çünkü bakım işi paylaşılmadığı takdirde tek kişinin sorumluluğunda devam ederse, bakım veren kişiye yükü çok fazla (A, 52y).

Genellikle konusunda uzman kişiler tarafından yardım istedikleri ve bakım işinin onlar açısından oldukça yorucu ve külfetli bir dönem olarak algılandığı sonucuna varılmıştır.

Bakım Verenlerin Kurum Bakımına İlişkin Düşünceleri

Genel olarak aile yakınlarının kurum bakımı konusunda düşünceleri kötü olmamakla birlikte ilk çözüm olarak tercih etmedikleri belirlenmiştir.

Alzheimer rahatsızlığı yaşayan kişinin eğer bir yakını yoksa kurum bakımı tabiki de onun sağlığı için çok doğru bir karar olur. Ancak kurum içerisinde çalışan kişilerin bu rahatsızlık hakkında bilgili ve her şeyden önce yaşlılara saygı gösteren sabırlı bireyler olması gerekir (H, 52y).

Kurum bakımına karşı değilim. Profesyoneller tarafından sürekli olarak verilecek hizmetlerin daha iyi olduğunu düşünüyorum. En azından sürekli olarak doktor ve hemşire gözetimi altındalar. Başlarına bir şey gelse örneğin düşseler hemen müdahale yapacak birileri var etraflarında. Ama diğer taraftan da huzurevlerine karşı oluşmuş kötü bir yargı var. İnsan haklı olarak çevre ne der diye korkmuyor da değil (S, 55y).

...Şu aşamada huzurevi düşünmüyorum. En son çare olarak huzurevi düşünülebilir (E, 50y). Huzurevindeki yaşlılara çok üzülüyorum. Ev bakımını öneriyorum. Yaşlı çoluğunu, çocuğunu görsün. Ev bakımı hastaya iyi geliyor, birden gitmiyor (vefat etmiyor)...Alt katımdaki komşuya da ben bakım veriyorum. Huzurevine gidip yazılmış, çıkınca giderim diyor. Bunu bana söylediğinde o kadar çok üzuldüm ki eve gelip hüngür hüngür ağladım (S, 57y).

Mecbur kalmadıkça tercih etmeyebilirim. Her yer için geçerli değil elbette. Gayet güzel bakım veren kurumlarda mevcut (G, 24y).

Kurum bakımı evde bakıma nazaran hem yaşlı hem de bakım veren eleman için daha güçtür. (E,21y)

Daha önce huzurevine yatırmıştık ama orda düşüp kolu kırılınca güvenimiz kırıldı. O yüzden tekrar düşünmüyoruz. Bir de bazı huzurevleri çok yüksek fiyatta. Sadece son çare olarak düşünmüyoruz (E, 51y).

Huzurevleri kötü bir seçenek değil. Hatta gittikçe kalitesinin arttığını duyuyoruz. Eskidenmiş o kötü imaj. Beslenmeleri, ilaçlarının takibi, sağlık kontrolleri, özbakımları yetkili kişiler tarafından gerçekleştiriliyor. 7/24 kamera sistemi ile takipleri yapılıyor. Bu bizlerin de içlerini rahatlatıyor. Çünkü çok sevdiğimiz canlarımızı emanet ediyoruz bizler bu kurumlara. (A,52y).

Alzheimer hastalarının bakımında, huzurevi ve yaşlı bakım merkezlerinin ilk seçenek olarak tercih edilmeme sebebine bu kurumlar hakkındaki, toplumsal algı gösterilebilmektedir. Bu algının yıkılabilmesi için kamu spotlarında, çeşitli radyo ve televizyon kanallarında, basılı materyallerde huzurevleri faaliyetlerine yer verilmesi düşünülebilir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmanın bulgularından bakım verenlerin genellikle kadınlardan oluştuğu sonucuna varılmaktadır. Yapılmış diğer çalışmalarda da araştırma bulgularına paralel olarak, kadın bakım verenlerin sayısı daha fazla olarak bulunmuştur. Örneğin; Akyar ve Akdemir (2009, s.36) tarafından yapılan bir çalışmada bakım verenlerin %86'sının kadın, Bostancı (2014, s.77) tarafından yapılan çalışmada da %67,6'sı kadın olarak bulunmuştur. Bunun sebebi olarak içinde bulunulan kültürden etkilenen ve şekillenen toplumsal cinsiyetçi bakış açısı gösterilebilir. Ataerkil yapının bir sonucu olarak "Anne" sıfatı ile doğduğuna inanılan kadınların, erkeklere oranla daha hassas, daha şefkatli oldukları ve bu sebeple bakım verme görevine daha uygun oldukları düşünülmektedir.

Araştırmada, bakım verenlerin yaş ortalamaları 45,7 olarak bulunmuştur. Çetinkaya (2008, s.89) tarafından yapılan bir çalışmada da bakım verenlerin yaş ortalamaları 52,98 olarak bulunmuştur. Buradan bakım verme işinin genellikle orta yaş ve üzeri kişiler tarafından yerine getirildiği sonucuna ulaşılabilir. Bunun sebebi olarak da orta yaş ve üzerindeki kişilerin boş vakitlerinin daha fazla olması gösterilebilir. Araştırmaya katılanların büyük bir kısmının çalışmıyor olması da bu düşüncüyü desteklemektedir.

Alzheimer hastalarına bakım verenler ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda, araştırma sonuçlarımızla benzer şekilde yaşlılardaki unutkanlıkların, iletişim bozukluklarının, davranış değişikliklerinin hastalığı kabul etmek istememenin, yaşlıya verilen temel bakımın onları zorladıkları belirlenmiştir (Yaşar, 2009, s.62; Fialho ve diğerleri, 2009, s.132).

Alzheimer hastalığı etkileri sebebiyle sosyal bir hastalık olarak kabul edilebilir. Mikro düzeyde hastayı, mezo düzeyde hastayı, ailesini ve çevresini etkilerken, makro düzeyde ise toplumsal etkileri olduğu bilinmektedir. Hastalık ilerledikçe, semptomları ağırlaşmakta ve bakım veren üzerinde hissedilen baskıyı da arttırmaktadır. İlk evrelerinde çok fazla olmayan unutkanlık, bilinç bozukluğu gibi semptomlar ilerleyen evrelerde derinleşmekte ve bunlara dikkat bozukluğu, algı eksikliği, muhakeme kaybı, uyku düzensizlikleri, beceri yitimi, fonksiyon kaybı, konuşma ve iletişim bozuklukları, halüsilasyon, hezeyan, ajitasyon gibi davranış bozuklukları eklenmektedir. Hastalığın son aşamalarına gelindiğinde ise hasta tamamen yatağa bağımlı, bakım veren biri olmadan yaşamını sürdürülemez, bağışıklık sistemi zayıflamış ve diğer hastalıklara daha kolay yakalanabilir pozisyona gelebilmektedir. Bu durum da bakım verenin bakım yükünü artırıcı etkenler içerisinde gösterilebilmektedir.

Alzheimer hastasına bakım vermek tam zamanlı bir iştir, yani bakım verenin tüm enerjisini ve vaktini almaktadır. Araştırma bulgularından, hastalarındaki duygudurum değişikliklerinin ve tekrarların bakım verenlerde yük oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Hastalarıyla, çocuklarıymış gibi ilgilenip, onların yemek yeme, banyo yapma gibi öz bakımlarını yapmaktadırlar ve bu da bakım verenlerin kendi hayatlarından fedakarlıkta bulunmalarıyla sonuçlanmaktadır. Araştırma bulgularından ayrıca; bakım verenlerin giderek sosyal yaşamdan kopmaya başladıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Aile düzenleri tamamen değişmekte eski alışkanlıklarını yeni düzenlerine uydurmak zorunda kalmaktadırlar. Bunlara ek olarak da manevi açıdan yıpranmalarının, formal bakım verenlere göre daha fazla olduğu düşünülmektedir. Eskiden, evde otorite konumunda olanların, rol değişikliklerini bizzat tecrübe etmenin, hastalarındaki kişilik değişikliklerini gözlemlemenin ve hastalığı tamamen ortadan kaldıramayacaklarını bilmenin onları psikolojik açıdan olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır. Çoğu zaman hastalarının “hasta” olduğunu unutmakta ve yaptıkları davranış ya da söyledikleri sözlerden ötürü üzülmedikleri. Daha sonra bunu hatırladıklarında da pişman olup kendilerine kızmaktadırlar. Bakım verenlerin, verdikleri bakım sebebiyle kendi sağlıkları da bozulmakta depresyon, mide ağrısı, vücutlarını yanlış kullanmalarından ötürü bel ve boyun fıtığı, sinir sıkışması gibi hastalıklar görülmektedir. Araştırmadan, bakım verenlerin hastalarının bakımı konusunu uzman biriyle paylaşmak istedikleri ve hastalık ilerledikçe kurum bakımına ya da evde bakıma sıcak bakmaya başladıkları bilgilerine ulaşılmıştır. Bakım verenler, ihtiyaç duydukları psikolojik, ekonomik ve sosyal kaynaklara ulaşamamaktadırlar. Bakım verenler, hastalık ve hastalarına karşı ne şekilde yaklaşmaları gerektiği hakkında bilgi sahibi olmadıklarını, bu konu hakkında bilgilendirilmek istediklerini belirtmektedirler. Örneğin, belediyeler tarafından yapılacak bakım verme kurslarının yaygınlaşmasını, onlara katılımlarının sağlanmasını ya da yetkililer tarafından görevlendirilecek uzmanların, evlerinde kendilerine en azından haftada bir kere destek olmasını istediklerini belirtmişlerdir. Hastalık ve tedavisi hakkında bastırılacak kitapçıkların kendileri için faydalı olacağını düşünmektedirler.

Alzheimer hastasına bakım vermek oldukça yorucu, sabır gerektiren ve uzun bir süreçtir. Bu süreçten çok fazla etkilenmemek için öncelikli olarak hastalığın kabullenilmesi, hastalık hakkında bilgi edinilmesi ve yardım alınması gerekmektedir. Sosyal hizmet uzmanları da bu noktada devreye girmektedir. Sosyal hizmet, insanların yaşam kalitelerini arttırmayı, koşulları onlar için elverişli hale getirmeyi, insan haklarını güvence altına almayı, kaynaklardan adaletli bir şekilde faydalanmayı ve kişilerin kendi hayatlarında söz sahibi olmaları gerektiğini savunan bir meslektir. Diğer mesleklerle iş birliği halinde çalışmakta ve geriatrik ekip içerisinde de yer alarak meslek elemanları arasında da koordineyi ve iletişimi sağlamaktadırlar. Bunların dışında da hastanın ve ailesinin hastalığı daha kolay kabullenmelerini sağlamakta, onları korku ve endişelerinden arındırmaktadırlar. İzleyecekleri yolların belirlenmesinde hasta ve ailesine seçenekleri göstermekte, ihtiyaç duydukları kaynaklara ulaşmalarındaki engelleri kaldırmaktadır. Alzheimer hastasına verilen bakımda izlenmesi gereken yollar hakkında bakım verenlere yardımcı olmaktadır. Bütün bunları da arabuluculuk, savunuculuk, eğiticilik gibi rollerle gerçekleştirmektedir.

Genel olarak literatüre bakıldığında Alzheimer hastasına bakım veren aile üyeleriyle yapılan çalışmalarda sosyal hizmet uzmanı bakış açısının eksik olduğu ve bu alanda yapılacak çalışmaların artırılması gerektiği düşünülmektedir.

Teşekkür ve/veya Açıklamalar: Bu makale, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi'nde gerçekleştirilecek olan 9. Ulusal Yaşlılık Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Kaynaklar

- Akyar, İ. ve Akdemir, N. (2009). Alzheimer Hastalarına Bakım Verenlerin Yaşadıkları Güçlükler. *Hacettepe Hemşirelik Dergisi*, 16(3), 32-49. Erişim: 11.03.17, http://hacettepehemsirelikdergisi.org/pdf/pdf_HHD_83.pdf.
- Altın, A. Ve Aydın Avcı, İ. (2016). Evde Alzheimer Hastasına Bakım Verenlerin Hasta Bakımına Yönelik Kullandıkları Tamamlayıcı Ve Alternatif Tedavi Yöntemleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15(6), 525-531. Erişim: 11.03.2017, doi:10.5455/pmb.1-1456834579.
- Alzheimer's Association (2016). <http://www.alz.org/>
- Bostancı, Ö. (2014). *Alzheimer-Demanslı Yaşlıya Bakım Veren Aile Bireylerinin Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Çetinkaya, F. (2008). *Demanslı Hastaya Bakım Verenlerin Bakım Yükünün İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Fialho, P.P.A., Koenig, A.M., Santos, E.L.D., Guimarães, H.C., Beato, R.G., Carvalho, V.A. ve diğerleri. (2009). Dementia Caregiver Burden in a Brazilian Sample Association to Neuropsychiatric Symptoms. *Dementia & Neuropsychologia*, 3(2), 132-135. Erişim: 01.04.15, <http://www.Dem neuropsychy. com.br/imageBank/PDF/dnv03n02a10.pdf>
- Karahan, A.Y. ve İslam, S. (2015). Fiziksel Engelli Çocuk ve Yaşlı Hastalara Bakım Verme Yükü Üzerine Bir Karşılaştırma Çalışması. *MÜSBED* 3(1), 1-7. Erişim: 10.03.2017, DOI: 10.5455/musbed.20130210095507.
- Marchesi, V.T. (2011). Alzheimer's Dementia Begins As A Disease Of Small Blood Vessels, Damaged By Oxidativeinduced İnflammation And Dysregulated Amyloid Metabolism: İmplications For Early Detection And Therapy. *The FASEB Journal*, 25(1), 1-13. Erişim: 08.06.2016, doi: 10.1096/fj.11-0102ufm.
- National Institute on Aging. *Risk Factors for Alzheimer's Disease* (2017). <https://www.nia.nih.gov/alzheimers/publication/preventingalzheimersdisease/riskfactorsalzheimers-disease>
- National Institute on Aging. *What is Alzheimer's disease?* (2016). <http://www.nia.nih.gov/alzheimers/topics/caregiving>
- Sakakibara, K., Kabayama, M. Ve Ito, M. (2015). Experiences Of "Endless" Caregiving Of İmpaired Elderly At Home By Family Caregivers: A Qualitative Study. *BMC Research Notes*. 8:827. Erişim: 10.03.2017, DOI 10.1186/s13104-015-1829-x.
- Tetty Nortey ,S. Aryeetey, G.C. , Aikins ,M., Amendah, D. ve Nonvignon, J. (2017). Economic Burden Of Family Caregiving For Elderly Population in Southern Ghana: The Case Of A Peri-urban District. *International Journal for Equity in Health*. 16, 16. Erişim: 10.03.2017, DOI 10.1186/s12939-016-0511-9.
- Weber R P (1989). *Basic Content Analysis*, London: Sage.
- Yaşar, E. K. (2009). *Yaşlıya Evde Bakım Veren Aile Bireylerinin Bakım Yükü ve Etkileyen Faktörler*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Extended Abstract

The elderly population in the world is increasing and rapid aging is a global problem. It is estimated that by 2050 the population at 60 years of age and over will be 2 billion, while the population at 80 years and over will be around 400 million. (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2013; akt., Tetey Nortey ve diğerleri, 2017, s.1). The demographic trend and prediction of sharp increases in the number and proportion of the elderly increase the value given to aging (Tetey Nortey ve diğerleri, 2017, s.1-2). The increase in the number of elderly people also causes an increase in elderly diseases such as Alzheimer's disease.

Care is a multi-step process. The personal characteristics of the caregiver such as age, gender, ethnicity, educational status, health, working status, occupation, economic status, cultural level, degree of proximity with the patient and relationship with the patient and age, sex, Can be shown as examples. In addition, whether or not the caregiver receives support and sharing the same house with the elderly is also one of the factors affecting the caregiving burden. The purpose of this study is; In the process of Alzheimer's disease, to identify the difficulties of informal caregiving family members and to present solution proposals from a social worker's perspective, an interdisciplinary profession. Qualitative research method was used in the research. The research is designed to determine the difficulties faced by caregiving family members with Alzheimer's disease. The study was conducted in Ankara and Istanbul with 10 family members who care for Alzheimer's disease and snowball sampling technique was used. The research used a semi-structured interview technique and interviews were conducted on the basis of the interview form prepared by the researchers. Before the investigation was started, caregivers were informed about the investigation and interviews were started after this phase. The interview form consists of 16 questions that determine the socio-demographic identities and psychosocial needs of caregivers. The interviews lasted 30-80 minutes. To research, Istanbul Medipol University Social Sciences Research Ethics Committee started after the permission was obtained. The caregivers involved in the research have been given due care and their real names have not been used. Volunteer Participation Forms were signed by carers prior to the start of the survey and it was stated that participation in the survey was entirely voluntary. Voice recordings were taken within the permits. Content analysis was done in the evaluation of the data. Voice recordings and interview forms were written down and common inferences were created by the researchers. They were translated as if they were expressions of participants, and comments were not changed. The average age of the Alzheimer's family members participating in the study is 45.7. The largest is 57 and the youngest is 21 (n: 10). 90% of caregivers are women. 20% of caregivers are working while 80% are not. 5 of the caregivers give care to their parents, 4 to their mothers, 1 to care for their grandparents. Participants are 2 graduate students, 1 university, 3 high schools and 4 primary education graduates. As you can see, the number of female caregivers is more than the number of male caregivers. In other studies, in parallel with our research findings, the number of women caregivers was found to be higher. For example; In a study conducted by Akyar and Akdemir (2009, p.36), 86% of the caregivers were female, and 67.6% were female in the study conducted by Bostancı (2014, p.77). This suggests that women usually take on the task of giving care to us. This is why the gender perspective can be shown. Women born as "mothers" are thought to be more sensitive and more compassionate than men, and thus more suitable for the task of caring. Due to the effects of Alzheimer's disease, it can be called a social disease. At the micro level, the patient affects the patient, the family and the environment at the mezzo level, while it is known to have social effects at the macro level. As the disease progresses, the symptoms become more severe and the pressure on caregivers increases. Symptoms such as forgetfulness and unconsciousness in the first stages deepen in the progressive stages and behavioral disorders such as attention deficit, lack of perception, loss of reasoning, sleep disorders, skill loss, loss of function, speech and communication disorders, hallucinations, delirium and agitation are added. When it comes to the last stages of the disease, the patient is completely bedridden, unable to survive without a caregiver, weakened immune system, and can easily be caught in other diseases. This can be shown in the factors that increase the caregiver's care load. Taking care of an Alzheimer's patient is a full-time job, meaning that the caregiver has all the energy and time. Patients are waiting for attention, like children, resulting in caregivers fostering their own lives. Caregivers are increasingly isolated from social life and are starting to live an isolated life. Family arrangements have to adapt their completely changing old habits to their new patterns. In addition, they are thought to be more spiritually worn than formal caregivers. As it is known,

care for an Alzheimer's patient is very tiring, requires patience and is a long process. In order not to be affected too much by this process, it is necessary to accept the disease, obtain information about the disease and get help. Social service specialists are also active at this point. Social work is a profession that advocates increasing people's quality of life, making conditions favorable to them, securing human rights, using resources fairly, and people having a say in their lives. They work in cooperation with other professions and also provide coordination and communication among the professions by taking place resources in the geriatric team. Apart from these, they allow the patient and his family to accept the illness more easily and purify them of fear and anxiety. They show options for the patient and the family at the determined path, and remove obstacles in their reach. They are helping carers to take care of the Alzheimer's care. All these are accomplished through roles like mediation, advocacy, and training. In general, in the literature, it is thought that the social worker's perspective is lacking in studies conducted with family members who care for Alzheimer's patients, and that the work to be done in this area should be increased.

Ek 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Sosyodemografik Açıdan Tanıma	Yaşınız? Mesleğiniz? Cinsiyetiniz? Eğitim Durumunuz? Medeni Haliniz? Çocuğunuz Var mı? Cevabınız <i>Evet</i> ise Kaç çocuğunuz Var?
Ekonomik Durumu Anlama	Geliriniz, Geçiminiz İçin Yeterli mi?
Bakım Verme Süreci	Bakmakla Sorumlu Olduğunuz Başka Kişi Var mı? Bakım Verdiğiniz Hastanın Tanı Konulmuş Başka Bir Hastalığı Var mı? Yaşadığınız Bakım Yükü Sonucunda Sizin Tanı Konulmuş Başka Bir Hastalığınız Var mı?
Bakım Verme Süreci İhtiyaçları	Hastanıza Bakım Verirken En Çok Zorlandığınız Hizmet Nedir? Verdiğiniz Bakımla İlgili Olarak İhtiyaç Duyduğunuz Desteğe Ulaşamıyorsanız, İhtiyaçlarınızın Karşılabilmesi için Nelerin Yapılmasını İstersiniz? (Lütfen Belirtiniz) Verdiğiniz Bakımla İlgili En Çok İhtiyaç Duyduğunuz Yardım Türü Nedir? Sebebini Lütfen Belirtiniz. () Psikolojik Destek () Fiziksel Destek () Ekonomik Destek
Formal Bakım Hakkında Genel Düşünce	Kurum Bakımına İlişkin Düşünceleriniz Nelerdir?
Bakım Verilene Duygusal Bağlılık	Hastanızın Bakımını Bir Başkasının Üstlenmesini İster misiniz? (Lütfen Açıklayınız)